వ్యావహారికాంధ్ర మహాభారతం

శాంతిపర్వం

పురిపండా అప్పలస్వామి

BCT

కవితాసమితి గ్రంథావళి -౨౦

వ్యావహారికాంధ్ర

మహాభారతం

శాంతిపర్వం

6

పురిపండా అప్పలస్వామి
కవితాసమితి అధ్యక్షుడు

కామిలీ ప్రాసాదం
విశాఖపట్టణం—1

తొలికూర్పు: అక్టోబరు 1960
ప్రతులు 1000

వెల: రూ 5-00

ముద్రణ: శ్రీ అద్దేపల్లి నాగేశ్వరరావుగారు
సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్ — రాజమహేంద్రవరం

శాశ్వతపోషకులు

శ్రీమతి కామినీప్రసాద సామంతు[illegible]రు

IV

అంకితం

అమ్మా,

'అమ్మా' అని నిన్ను నోరారా పిలిచీ,

చివరిసారి నీ దర్శనం చేసీ,

వెళ్ళి వస్తానని నోరారా చెప్పీ,

ఇవాళికి

పదమూడు సంవత్సరాలు దాటుతున్నాయి.

భారతం సంపూర్ణంగా నానోట వినకండానే

వెళ్ళిపోయావు.

తీర్చుకోలేని ఈలోపం నిరంతరం

వేధిస్తూనే వుంది నన్ను.

ఏం చెయ్యనూ!

నాకు తెలుసు,

ఎక్కడ వున్నా నన్ను వింటావు నువ్వు.

ఇదిగో

తెలుగు భారతం

ఆశీర్వదించు.

పురిపండా అప్పలస్వామి

VI

శాశ్వతపోషకులు

శ్రీమతి కామిలీ ప్రసాద సామంతుగారు

ముఖ్య పోషకులు

శ్రీ కంచర్ల సుబ్రహ్మణ్యదత్తుగారు

పోషకులు

శ్రీ కనుమూరి వేంకట రామరాజుగారు
,, కొల్లూరి వీరభద్రరావుగారు
,, గ్రంధి బ్రహ్మాజీగారు
,, బత్తుల సత్యనారాయణగారు
,, బీశెట్టి అప్పలనాయడుగారు
,, ఏ. ఏ. భానోజీరావుగారు
,, తిరుమలరాజు సత్యనారాయణరాజుగారు
,, విన్నకోట జగన్నాథగుప్తగారు
,, డా. బెండపూడి వీరరాజుగారు
,, పెంటపాటి సోమరాజుగారు

శ్రీ జయంతి సుబ్బారావుగారు
,, అప్పన గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు
,, దాసరి రామారావుగారు
,, కొణతాల జగ్గారావుగారు
,, పెంటకోట సత్యనారాయణగారు
,, గరుడా బ్రహ్మాజీగారు
,, కనుమూరి వేంకటరాజుగారు
,, కడిమిశెట్టి శ్రీరామమూర్తిగారు
,, వుప్పల పెదవెంకటరమణయ్యగారు
,, వుప్పల శ్రీరామమూర్తిగారు

శ్రీమతి అత్మకూరి పార్వతీబాయిగారు

సహాయులు

శ్రీ వీరవిల్లి సూర్యనారాయణగారు
,, కేసాప్రగడ రామమూర్తిగారు
,, గూడవిల్లి వేంకటేశ్వరరావుగారు
,, డా. బమ్మెన సన్యాసయ్యగారు
,, మేడిసెట్టి సత్తిరాజుగారు
,, కొత్తా వేంకట రమణయ్యగారు
,, మంచుకొండ కోదండరామయ్యగారు
,, ముక్కా అప్పలస్వామిగారు
,, చిన్ని సుందరరామరాజుగారు
,, చిన్నం వేంకటరత్నంశెట్టిగారు
,, కురుమేటి వేంకట కామేశ్వరరావుగారు
,, అత్తిలి నారాయణరావుగారు
,, నట్టి వేంకట నరసింగరావుగారు
,, నిడమర్తి సత్యనారాయణగారు

శ్రీ డా. వి. వరహాలుశెట్టిగారు
,, కోడి సన్యాసయ్యగారు
,, లక్ష్మీ శ్రీగారు
,, కొసనా ముత్యాలురావుగారు
,, పెంటపల్లి అప్పారావుగారు
,, అద్దేపల్లి పైడిశెట్టిగారు
,, కొల్లూరు సత్యవేంకటరత్నంగారు
,, కందుల బుచ్చివేంకటాద్రిగారు
,, విన్నకోట దుర్గారావుశ్రేష్ఠిగారు
,, గోలి వేంకటరాజుగారు
,, ఎన్. ఎస్. త్యాగరాజశాస్త్రిగారు
,, డా. మజ్జిసన్యాసయ్యపాత్రుడుగారు
,, ఎన్. వి. శంకరరావు గారు
,, జవ్వాది లక్ష్మయ్యనాయడుగారు

శ్రీ బొడ్డు కామేశ్వరరావుగారు

విషయసూచిక

శాంతిపర్వం (2343 – 2730)

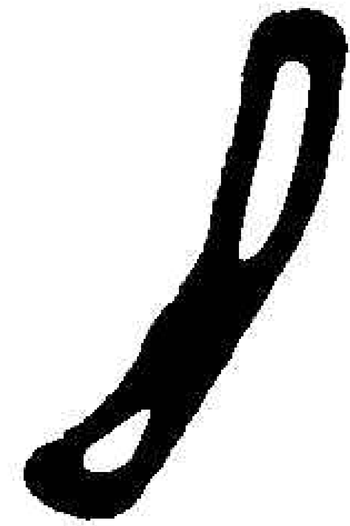
ఒకటో ఆశ్వాసం 2343

రెండో ఆశ్వాసం 2409

మూడో ఆశ్వాసం 2474

నాలుగో ఆశ్వాసం 2538

ఐదో ఆశ్వాసం 2592

మూడు ఉత్తరాలు

తమ భారతము మూడు వాల్యూములు చదివాను. ఆనందాన్ని పట్టలేకపోయాను. ప్రతిపేజీలో ఏదో వొక వాక్యమైనా నను చక్కిలిగింత పెట్టకుండా వదలలేదు. రోజుకు పదకొండు గంటల వంతున మూడు రోజుల్లో చదివినాను. నిలవకుండా చదువు సాగింది. గ్రాండు ట్రంకు ఎక్స్‌ప్రెస్ మాదిరి చదివాను. ఆ లైన్ల వెంట పరిగెత్తాను.

కోయిల కుంట్ల
కర్నూలు జిల్లా

శ్రీకంఠం దక్షిణామూర్తి
25 - 6 - 60

మీ వ్యావహారికాంధ్ర మహాభారతం రోజూ చదువుతున్నాము. ఉద్యోగపర్వము మొన్న పూర్తి అయింది. వెంటనే భీష్మపర్వము మొదలు పెట్టితిమి. నిత్యము వినుచుండుట చేత నాకు మనశ్శాంతిగా నున్నది.

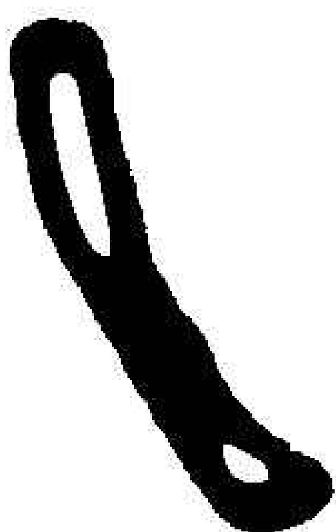
అనకాపల్లి
20 - 9 - 60

జయంతి సుబ్బారావు

కర్ణ, శల్య, సౌప్తిక, స్త్రీ పర్వముల సంపుటం తృప్తికరంగా నాలుగురోజులలో చదివేశాను. అంటే, అది నా చాకచక్యం కాదు. గ్రంథం శైలి అంత సరళంగా, సాఫీగా, అరటిపండు ఒలిచినట్లు, కమ్మని గులాబీ జాములు బంగారం పళ్ళెంలో పోసి పెట్టినట్టు ఉందిగనక! అతిశయోక్తి కాదు.

విశాఖపట్టణము
31 - 8 - 59

మొసలికంటి సంజీవరావు

శాంతిపర్వం

శాంతిపర్వం

ఒకటో ఆశ్వాసం

ధర్మరాజు దుఃఖం

యుద్ధంలో గతించిన యావన్మంది బంధువులికీ, స్నేహితులికీ తిలోదకాలూ అవీ పూర్తిచేశారు పాండవులు. గంగవొడ్డున వొక సమప్రదేశంలో డేరాలు వేయించారు. ధృతరాష్ట్రుడితోనూ, విదురుడితోనూ, భారతవీరులభార్యలందరితోనూ కలిసి, సూతకం మైల వొదిలించుకోడం కోసం వొకనెల అక్కడ వున్నారు. వ్యాసుడూ, నారదుడూ, దేవలుడూ దేవస్థానుడూ మొదలైన మునీంద్రులు తమ తమ శిష్యులతోకూడా ధర్మరాజుని చూడడానికి వచ్చారు. ఎదురు వెళ్ళి ప్రణామం చేశాడు ధర్మరాజు. పాద్యమూ, ఆసనాలూ ఇచ్చి సన్మానించాడు. తగినవిధంగా పూజించి అంతమందినీ సంతోషపరిచాడు. శ్రీకృష్ణుడితోనూ, తమ్ముళ్లతోనూ వాళ్ళని సేవించాడు. ఎన్నోవిధాల మంచిమాటలతో అతణ్ణి గౌరవించారు మునులు.

నారదుడు మహామునులకేసి చూసి, ధర్మరాజుని కుశలమడుగుతానంటూ ఇలా అందుకున్నాడు:

"మహారాజా, శ్రీకృష్ణుడు ఎప్పుడూ మీకు శుభమే కోరాడు. బ్రహ్మాండమైన బాహుబలంతో గాండీవం పుచ్చుకుని అర్జునుడు రణపాండిత్యం చూపించాడు. ప్రపంచమంతా జేజేలుపట్టింది. సామ్రాజ్యం సంపాదించావు. ప్రపంచ భయంకరమైన యుద్ధాల్లో నువ్వూ, నీతమ్ముళ్లూ బయటపడడం మంచిదైంది. ఉపాయం ప్రయోగించవలసి

వచ్చినప్పుడూ, కోపం చూపవలసి వచ్చినప్పుడూ ధర్మం తప్పలేదు నువ్వు. ఇది ఎంతైనా గొప్పవిషయం. దుఃఖం విడిచిపెట్టి ఇప్పుడు సంతోషంగా వున్నావు కదా?" అన్నాడు.

"మునీంద్రా," నారదముని అడిగినదానికి జవాబు చెప్పాడు ధర్మరాజు –"కృష్ణుడి దయవల్లా, బ్రాహ్మల అనుగ్రహంవల్లా, భీమార్జునుల బాహుబలంవల్లా రాజ్యమంతా చేతికి వచ్చింది. కాని ఎంతో ఘోరమైన జ్ఞాతివధవల్లా, గుణాలపుట్ట అభిమన్యుణ్ణీ కులభూషణులు ద్రౌపది కుమాళ్ళు అయిదుగురినీ పోగొట్టుకోడంవల్లా గెలుపు గెలుపనిపించడంలేదు నాకు. అదీకాక, మరొక విషయం హృదయం కలిచేస్తూ వుంది. విన్నవిస్తాను విను. మహాభుజపరాక్రమశాలి, కౌరవులందరికి పట్టుకొమ్మ, మమ్మల్ని యుద్ధంలో మూడు చెరువుల నీళ్ళు తాగించిన మహాత్ముడు కర్ణుడు మాఅమ్మ కుంతీదేవి తొలికొడుకని, తిలోదకాలు ఇచ్చినప్పుడు అతడికి కూడా తిలోదకాలు ఇవ్వండని ఆమె చెపితే విన్నాను. అప్పటినించీ మనస్సు నిప్పుల్లో పడినట్టుంది. మా అమ్మ సూర్యుడివరంవల్ల అతణ్ణి కని, పారేసింది. అతడు ధృతరాష్ట్రుడి కుమాళ్ళదగ్గిర మొనగాడయాడు. మాకూ వాళ్ళకీ కలహం పుట్టాక, అది మాన్పించడం కోసం మా అమ్మ కర్ణుడి దగ్గిరికి వెళ్ళింది. రహస్యంగా అతడి పుట్టుకగుట్టు చెప్పింది. ఇదంతా ఆమే మాకు రోజూ చెపుతూ వుంటుంది.

"అతడు తన కొడుకని చెప్పి, కర్ణుణ్ణి తమ్ముళ్లలోకి వచ్చెయ్యమంది మా అమ్మ. అతడు ఏమన్నాడో తెలుసా, మునీంద్రా? 'దుర్యోధనుణ్ణి వొదిలేసి వస్తే కృతఘ్నుణ్ణి అవుతాను' అన్నాడు–'అదీకాక అర్జునుడితో యుద్ధం చెయ్యడానికి భయపడి పోయాను అంటారు లోకులు. అర్జునుణ్ణి కలుపుకుని, లేదా నన్ను కలుపుకుని వెరసి నీకు అయిదుగురు కొడుకులే అనుకో. ఆరుగురు మాత్రం ఇప్పుడు అనకు' అన్నాడు.

చేసి పుణ్యం సంపాదించిన రాజూ తప్ప ఇతర్లు బ్రహ్మాస్త్రం పుచ్చుకుందికి అర్హులు కారు' అన్నాడు.

"సరే, అని ఇంటికి వెళ్ళిపోయాడు కర్ణుడు. మర్నాడు బయలుదేరి మహేంద్రపర్వతం వెళ్ళాడు. పరశురాముడి దర్శనం చేశాడు. వినయంగా నమస్కరించాడు. 'నేను బ్రాహ్మణ్ణి. భృగు వంశంలో పుట్టినవాణ్ణి. అస్త్రవిద్య నేర్చుకోడం కోసం నిన్ను ఆశ్రయిస్తున్నాను' అన్నాడు. సంతోషించాడు పరశురాముడు. శిష్యుడిగా చేరదీశాడు. అస్త్రవిద్య నేర్పాడు.

"పరశురాముడి ఆశ్రమంలో అస్త్రవిద్య నేర్చుకుంటున్నాడు కర్ణుడు. ఒకనాడు వొక్కడూ లాఘవంగా బాణాలు ప్రయోగిస్తున్నాడు. ఇంతలో వొక బ్రాహ్మడి హోమధేనువు దూడ అడ్డంగా పరిగెత్తింది. కర్ణుడి బాణం తగిలి చచ్చిపోయింది. చూసి, కోపంతో మండిపడ్డాడు బ్రాహ్మడు. శాపంపెట్టాడు. అదుగో ఆశాపంవల్లే కర్ణుడి రథం భూమిలో దిగబడిపోయింది."

"ఇక పరశురాముడు శపించిన సంగతి చెపుతాను విను. పరశురాముడి దగ్గిర ఎంతో భక్తితో పరిశ్రమచేశాడు కర్ణుడు. బ్రహ్మాస్త్రమూ మొదలైన ఎన్నో అస్త్రాలు అనుగ్రహించాడు పరశురాముడు.

"ఒకనాడు కర్ణుడి తొడమీద తల పెట్టుకుని పరశురాముడు నిద్రపోయాడు. ఇంతలో అళికం అని వొకపురుగు వచ్చింది. వికారంగా ఘోరమైన రూపంతో వుంది. కర్ణుడి కిందితొడ దొలవడం మొదలెట్టింది. గురువుకి నిద్రాభంగం కలుగుతుందని భయపడ్డాడు కర్ణుడు. అళికం తొడ దొలిచేస్తూవుంటే, ధైర్యంగా సహించుకున్నాడు. కదలకండా కూచున్నాడు. రక్తం కారుతూ పరశురాముడి శరీరానికి తగిలింది. మేలుకున్నాడతడు. 'రక్తం ఎక్కణ్ణుంచి వచ్చింది? అంటూ అడిగాడు. తొడఎత్తి పురుగు చూపించాడు కర్ణుడు. 'ఇది నాతొడ

దోలిచేసింది. మీకు నిద్రాభంగం అవుతుందని భయపడి కదలకండా కూచున్నాను' అన్నాడు.

"పరశురాముడి దృష్టి పడడంతోనే పురుగు చచ్చిపోయింది. ఒక రాక్షసుడై ఆకాశంమీద నిలపడింది 'దయామయా! నీవల్ల దారుణమైన శాపం నన్ను వొదిలింది. ఎప్పటి రూపం వచ్చింది. నన్ను గ్రస్తుడంటారు. రాక్షసుణ్ణి. భృగుమహారుషి భార్యని ఎత్తుకు పోయాను. ఆ మహారుషి పెట్టిన శాపంవల్ల పురుగు నయి ఇంతవరకూ వున్నాను. నీచూపు అమృతం చిలకరించింది. సుఖపడ్డాను' అంటూ నమస్కరించి, తనదారిని తాను వెళ్ళిపోయాడు రాక్షసుడు.

"కర్ణుడి ధైర్యం ఆలోచించాడు పరశురాముడు. 'ఈవోర్పు బ్రాహ్మణజాతికి లేదు. నిజమైన మాట ఇది. నువ్వు ఎవడివి?' అంటూ కర్ణుణ్ణి నిలదీశాడు.

"భయపడిపోయాడు కర్ణుడు. 'నేను సూతకులం వాణ్ణి' అని నిజం చెప్పేశాడు. భగ్గుమన్నాడు పరశురాముడు. 'బ్రాహ్మణ్ణని కపటంచేశావు. దీనిఫలం అనుభవించాలి నువ్వు' అంటూ 'అస్త్రవిద్య చెడిపోవాలి' అని శాపంపెట్టాడు. చేసేది లేక కళ్ళనీళ్ళుపెట్టుకుంటూ వచ్చేశాడు కర్ణుడు.

"దుర్యోధనుడి దగ్గిరికి వచ్చి, 'మహారాజా, పరశురాముణ్ణి ఆశ్రయించాను. అస్త్రాలన్నీ సంపాదించాను. విలువిద్యలో ఆరితేరాను. యుద్ధంలో నన్ను ఎదిరించగల మొనగాళ్ళు లోకంలో లేరు' అన్నాడు. ఎంతో సంతోషించాడు దుర్యోధనుడు.

"ఇవీ మీఅన్న పోయిన పోకడలు. దుర్యోధనుడికి నచ్చిన నేస్తమై వుండేవాడు. ఇలా వుండగా కళింగదేశం రాజు చిత్రాంగదుడు తన కూతురు సుభాంగి స్వయంవర మహోత్సవం చాటించాడు. శిశుపాలుడూ, [illegible]డూ, జరాసంధుడూ, రుక్మీ మొదలైన ఎంతోమంది

రాజులు చిత్రాంగదుడి రాజధాని రాజపురం వెళ్ళారు. దుర్యోధనుడు కూడా బయలు దేరాడు. యుద్ధంమీద అభిలాషతో తగిన చతురంగ బలాలూ, మంచి రథమూ వేసుకుని, కర్ణుణ్ణి సహాయంతీసుకుని వెళ్ళాడతడు. ఇంతమంది రాజుల్నీ తగిన మర్యాదచేసి ఆదరించాడు చిత్రాంగదుడు. స్వయంవరకార్యం ప్రారంభించాడు.

"రాజకుమారి స్వయంవరం సభకి వచ్చింది. చెలికత్తెలూ, దాదులూ రాజుల్ని ఆమెకి వేరువేరుగా చూపించి చెపుతున్నారు. చేతిలో పూలదండ పట్టుకుని, ఒక్కొక్కళ్ళనీ చూస్తూ, రాజులమధ్యనించి మెల్లిమెల్లిగా నడుస్తూ దుర్యోధనుణ్ణి దాటి ముందుకి వెళిపోయింది రాజకుమారి. అయితే ఆమెని పోనివ్వలేదు దుర్యోధనుడు. అడ్డుకున్నాడు. పట్టుకుని తన రథంమీద పెట్టుం డన్నాడు. తెలిసి రాజులందరూ విరగబడ్డారు. అంతమందీ వొక్కపెట్టు ఘోరంగా అతణ్ణి ముట్టడించారు. దుర్యోధనుడు మాత్రం జంకలేదు. బలమూ, శౌర్యమూ లోకం మెచ్చుకున్నట్టు యుద్ధంచేశాడు.

"అప్పుడు ఉగ్రంగా బాణాలువేసి రాజుల తలకాయలు దుళ్ళగొట్టాడు కర్ణుడు. చిత్రమైన లాఘవంతోనూ, ఆటోపంతోనూ, దర్పంతోనూ చెలరేగాడు. ఏనుగు మందలూ, రథాలవరసలూ, గుర్రాల బారులూ, పదాతుల మూకలూ ఉల్లాసంగా రూపుమాపాడు యుద్ధంలో అతణ్ణి అడ్డేవాడే లేకపోయాడు.

"ఇలా విక్రమించిన ఆ వీరాధివీరుడి బాహువీర్యానికి భయపడిపోయారు రాజులు. చావగా మిగిలినవాళ్ళు పిక్కబలం చూపెట్టారు. ఎంతో సంతోషించాడు దుర్యోధనుడు. కళింగరాజు కూతుర్ని తీసుకుని హస్తినాపురం వచ్చేశాడు.

"ఆ పగ మనసులో పెట్టుకున్నాడు జరాసంధుడు. కర్ణుణ్ణి ద్వంద్వయుద్ధానికి పిలిచాడు. వెళ్ళాడు కర్ణుడు. ఇ[illegible]హా ద్వంద్వ

యుద్ధంచేశారు. గొప్పగొప్ప దివ్యాస్త్రాలున్న జరాసంధుడి ధనుస్సులూ, బాణాలూ, రకరకాల యుద్ధసాధనాలూ యావత్తూ కర్ణుడు నాశనం చేసేశాడు. ఇద్దరూ రథాలు దిగారు. మంచి పూనికతో వాళ్ళమీద వాళ్ళు కలబడ్డారు. బాహాబాహి పోరాడారు. జరాసంధుడి కీళ్ళన్నీ విరిగిపోయాయి. బాధ భరించలేకపోయాడతడు. యుద్ధం ఆపేశాడు. కర్ణుణ్ణి మర్యాదచేశాడు. తనకి తగినట్టు విలువైన మాలినీ నగరంఇచ్చి గౌరవించాడు. మంచి ప్రతాపంతో తిరిగి వచ్చాడు కర్ణుడు.

"అతడి ఈ రెండు పనులూ నువ్వా కొంత ఎరుగుదువు. ఇలా పేరుపడ్డ కర్ణుడి బలం చెరచడంకోసం దేవేంద్రుడు అతడి కవచకుండలాలు అడిగి తీసుకున్నాడు. నీకు మేలుచేశాడు. అందువల్లే అర్జునుడు అతణ్ణి చంపగలిగాడు.

"మహారాజా, బ్రాహ్మడు శాపంపెట్టాడు. పరశురాముడు శపించాడు. దేవేంద్రుడు మోసంచేశాడు. వరమని కోరి కుంతి అడ్డుకుంది. అర్థరథుడని: కోపంతో భీష్ముడు బాధపెట్టాడు. అనరాని మాటలూఅని శల్యుడు మనస్సు కలిచేశాడు. కృష్ణుడు విధి అయాడు. యుద్ధంలో అర్జునుడు హరీ అనిపించేశాడు. విన్నావు కదూ !

"అదీకాక శివుడూ, దేవేంద్రుడూ, యముడూ, వరుణుడూ, ద్రోణుడూ, కృపుడూ ఎన్నో అన్ని దివ్యబాణాలు ఇచ్చారు అర్జునుడికి. ఇంత శక్తీ వెనక వుంది కనకనే కర్ణుడి తేజస్సు సహించి నిలబడగలిగాడు అర్జునుడు."

నారదుడు చెప్పినమాటలు విని శోకంతో మరింత బాధపడ్డాడు ధర్మరాజు. కళ్ళ నీళ్ళు పెట్టుకున్నాడు. నిట్టూర్చాడు.

దగ్గిరేవుంది తల్లి కుంతీదేవి. అతడి దుఃఖం పోగొట్టడంకోసం ఇలా అందికొంది :

"నాయనా, అతడి పుట్టుకగుట్టు చెప్పి నేను పిలిచానోయి. కొడుకుమీద దయవల్ల 'నిజంరా బాబూ' అని సూర్యుడు కూడా చెప్పాడు. అయితే దేనివల్లాకూడా నీతో కలవడానికి ఒప్పుకోలేదు కర్ణుడు. దుర్యోధనుణ్ణే పట్టుకు కూచున్నాడు. అలాంటివాడికోసం ఇంత ఇలా మనోవ్యథ ఎందుకు తండ్రీ!" అంది.

ఈమాటలు సహించలేక నొచ్చుకున్నాడు ధర్మరాజు. 'ఏ దేశంలో అయినాసరే, స్త్రీ జాతి మనస్సులో రహస్యం దాచే శక్తి లేకండాపోవాలి' అని శపించేశాడు. అలా శపించడంతో వూరుకో లేదు. కుంతిదాచిన కర్ణుడి రహస్యప్రసంగంతో జరిగిపోయినవన్నీ తలుచుకున్నాడు. తనవల్ల మరణించిన ఉభయపక్షాల బంధువుల్నీ స్నేహితుల్నీ తనువుకి తెచ్చుకున్నాడు. కలతపడ్డాడు. ముఖ్యంగా కర్ణుడి చావుకి ఎంతైనా విచారించాడు. బాధపడ్డాడు. అర్జునుడికేసి చూశాడు.

"తమ్ముడూ," దుఃఖంతో అన్నాడు —"రాజ్యం ఎందుకోయి మనకి? ఏదో ఒక పల్లెటూరు పోయి, బిచ్చమెత్తుకుంటూ బతుకుదాం. అలా అయితేనే సుఖపడతాం. దాయాదులందరినీ చంపుకున్నాం. ఇది మనల్ని మనం చంపుకోడమే అన్నమాట. రాజధర్మం తగలబెట్టు. అహింసా, సత్యమూ, ఓర్పూ, మచ్చరం లేకండా వుండడమూ— ఇవీ వనవాసంచేసేవాళ్ళకి శాస్త్రాలు చెప్పిన విధులు. ఆహా ఎంత గొప్పవి ఇవి! కనక అడివిలోనే బతకడం మంచిది. రాజ్యంలో సుఖంలేదు. మాంసం ముక్కకి కాట్లేడే కుక్కల్లాగ తమలో తాము కాట్లాడుకుని కులం నాశనం చేసుకుని కుచ్ఛితం బతుకు బతకవలసి వచ్చింది కదా, అని కుసిల్లిపోతున్నాను. ముల్లోకాల సామ్రాజ్యమైనా సంతోషం కలగదు నాకు. అంచేత ఈరాజ్యం అక్కరలేదు నాకు. మీరే పుచ్చుకోండి.

"మన బాబయ్య ధృతరాష్ట్రుడు కొడుకు దుర్యోధనుణ్ణి అదుపులో పెట్టలేకపోయాడు. ఆ నీచుడు ఎలా నడుచుకుంటే అలాగే నడుచుకో నిచ్చాడు. సరైనదారికి మళ్ళించలేదు. దురాత్ముడు దుర్యోధనుడు. కులక్షయంచేశాడు. అయితే అతణ్ణి చంపడంతోనే కోపం తీరిపోయింది. తుదకి మనస్సు దుఃఖంతో నిండిపోయింది. ఆ దుష్టు ఏం చెయ్యాలో తెలియక దురభిమానం పూనాడే అనుకో. నేనైనా వూరుకుని తప్పుకున్నాను కాను. రాజ్యం తెచ్చుకోవాలన్న ఆస పట్టుకుంది. ఘోరమైన పాపానికి నెట్టుకున్నాను. పుచ్చుకున్న దోషం తిరిగి ఇచ్చెయ్యడంతోకాని పోదు. పుచ్చుకున్నది ఇచ్చేసిన త్యాగశీలుడు చావూపుట్టుకా, పాపాలూ పొందడని వేదాలు చెపుతున్నాయి. ఒకడు సకల ధర్మాలూ అనుష్టించడం సాధ్యంకాదు కదా! పుచ్చుకున్నది ఇచ్చెయ్యడం– ఈ వొక్కటైనా చేసి పరిశుద్ధుణ్ణవుతాను. మీరురాజ్యం ఏలాలన్న అభిప్రాయంతో వుండండి. వర్ణాశ్రమ ధర్మాలు రక్షించండి. నేను అడివికిపోతాను. మునులదగ్గిర సుఖంగా వుంటాను" అన్నాడు.

అన్నగారి మాటలు అర్జునుడికి దుస్సహ మనిపించాయి. రోషమూ, విచారమూ కలిగాయి. ఆ వికారం కనపడనివ్వకండా. చిరునవ్వుతో కప్పిపుచ్చి, ఇలా ఎత్తుకున్నాడతడు:

"ఇది కూడానా అన్నయ్యా? చిత్రం! తీరా భుజబలంతో శత్రువుల్ని చంపాక, గొప్పతనం పాడుచేసుకుని, బిచ్చమెత్తుకు బతుకుదా మనడం న్యాయమేనా? ధర్మమార్గంగా రాజ్యంలభించింది. ఇది పరిపాలించకండా బలగౌరవాలు విడిచిపెట్టడం బాగుందా? అలా అయితే ఆలకించు, ముందుగా రాజుల్ని ఎందుకు చంపావు? ఇప్పుడు అడివికి వెళితే వెర్రివాడంటారు లోకులు, కాని మంచి దంటారా? చెప్పూ?

"పాపమని శంక కలిగితే అశ్వమేధం మొదలైన పుణ్యకర్మల వల్ల పోదూ? వంశధర్మం విడిచిపెట్టి, నీచకర్మ కోరుతున్నావు. సకల ధర్మాలకీ ధనమేమూలం 'ధనం లేనివాడు నడపీనుగు' అన్నాడు నహుషుడు, వినలేదూ? ఈనీతి గమనించవద్దూ?

"దరిద్రుడూ, పతితుడూ, కృతఘ్నుడూ, జడుడూ సమాన మంటారు పెద్దలు. ధర్మమూ, కామమూ, మోక్షమూ ధనంవల్లే లభిస్తాయి. ధనమే చుట్టాలు చేరుస్తుంది. ధనమే స్నేహితుల్ని చేరుస్తుంది. ధనమే శౌర్యవంతు డనిపిస్తుంది. ధనమే అంతమందిచేతా బుద్ధిమంతు డనిపిస్తుంది. శరీరం కృశించినవాడు దుర్బలుడు కాడు. ధనంలేనివాడే దుర్బలుడు. దరిద్రుడై బంధువులూ, స్నేహితులూ లేనివాణ్ణే దుర్బలు డనాలి. అంచేత ధనం సంపాదించడమూ, బంధువుల్నీ, స్నేహితుల్నీ పోషించడమూ రాజులికి పరమ పురుషార్థం. అదీకాక, జ్ఞాతులైన రాక్షసుల్ని నాశనంచెయ్యడంవల్లే కదా, యావన్మంది దేవతలూ వృద్ధిపొందారు? 'యుద్ధంచేసి, చంపి శత్రువులదగ్గిర పుచ్చుకోకండా అణిగివుంటే ధనం దొరుకుతుందా?' అంటారు పెద్దలు.

"వేదాలూ ఇలాగే చెప్తున్నాయి. బలవంతంగా రాజ్యం లాక్కొని, ధనం సంపాదిస్తారు రాజులు. యజ్ఞాలూ అవీచేసి దేవేంద్రుడూ మొదలైన దేవతల్ని సంతోషపెట్టి ఉత్తమలోకాలు పొందుతారు. ఈమార్గమే పట్టి దిలీపుడూ నృగుడూ, నహుషుడూ, అంబరీషుడూ, మాంధాతా నడుచుకున్నారని విన్నాం. ఆ చక్రవర్తుల పదవే నీకూ లభించింది ఇప్పుడు. వాళ్ళలాగే పుష్కలంగా దక్షిణలతో గొప్పగొప్ప యజ్ఞాలు చెయ్యి. పాపం పోతుంది. అశ్వమేధం చేసిన వాళ్ళు అవభృథస్నానంతో పుణ్యాత్ము లవుతారు."

అర్జునుడు చెప్పిందంతా కష్టంతో విన్నాడు ధర్మరాజు. కొంచెపు విచారిస్తూ వూరుకున్నాడు. మనస్సు మరిం[ఒక] కలతపడింది.

"తమ్ముడూ" మళ్ళీఅన్నాడు - "క్షేమమైన మార్గం వొకటే వుందోయి. అదే నాకు నచ్చింది. అది ఏమిటని అడుగు. అడక్కపోతే నేం, చెపుతాను విను. మునీంద్రులు కూడా బాగుం దంటారది.

"సారంలేని సంసారసుఖాలు విడిచిపెట్టేసి వొంటిగా అడివికి పోతాను. అమృతంలాటి మునుల వాక్యాలు చెవులారా వింటాను. స్నేహమూ, విరోధమూ అన్న భేదాలు వొదిలేస్తాను. నిందా, స్తుతీ వొకలాగే భావిస్తాను. ఒకడు కత్తివేసినా, మరొకడు చందనం పూసినా మనస్సులో ఇద్దరినీ సమానంగానే చూస్తాను. మూగివాడి లాగ, జడుడిలాగ మసులుకుంటాను. తగినవేళల్లో పర్ణశాలలకి వెళ్ళి బిచ్చమెత్తుకుంటాను. ఎవరు ఏం ఇస్తే అదే పుచ్చుకుంటాను. నాలుగైదు చోట్లమాత్రం దొరికిందాంతో తృప్తిపడతాను. ఇదే మంచిది.

"అలా కాకండా కర్మగతికి చిక్కిపోయానా, తక్కువఫలంతో అటూ ఇటూ తిరుగుతూ, ముక్తికి దూరమైపోతాను. అంచేత నాకు దొరికిన నిర్మలమైన ప్రజ్ఞామృతం వొదులుకోను. ఇదే శాశ్వతపదం సమకూరుస్తుంది."

"అన్నయ్యా" ధర్మరాజు చెప్పిందంతా విని అందుకున్నాడు భీముడు — "వేదాలు చెప్పిన కర్మలు స్థాపించ దగినవాడివి నువ్వు. లోకాతీతమైందీ, జ్ఞానంతోకూడిందీ, ఋషులు మాత్రం ఆచరించ దగిందీ అయిన మునివృత్తి నీకు సాధ్యమేనా? బాగా ఆలోచించు.

"విచారంవల్ల రాజధర్మాలమీద ఇప్పుడు అసహ్యం కలిగింది నీకు. ముందే ఇలా నిస్పృహుడివయి వుంటే, కులంలోవాళ్ళూ ఈ భూలోకంమీది రాజులూ ఏ బాధాలేకండా బతికిపోదురు. మేంకూడా అస్త్రజీవనం వొదిలిపెట్టేసివుందుం. బిచ్చమెత్తుకునే బతుకుదుం.

"తీక్ష్ణమైన కోపంతో లోకమంతా నాశనంచేసే యుద్ధం చేశాం. తీరా ఇప్పుడు దుఃఖంతో అడివికి వెళతాను అంటే లోకంలో జనం నవ్విపోదా ?

"పనిపట్టి ఆరంభించి నుయ్యి తవ్వాక నీళ్ళు తాగనివాడిలాగ, చెట్టుమీదికి ఎగబాకి తేనె తెట్టచేత్తోపుచ్చుకుని తేనె తాగనివాడిలాగ, ఆకలితో వుండి వండిన అన్నం పళ్ళెంలో వడ్డించాక తిననివాడిలాగ, మోహపడి వశం చేసుకున్న ఆడదాన్ని అనుభవించనివాడిలాగ తీరా బలవంతులూ, శౌర్యవంతులూ అయిన శత్రువుల్ని యుద్ధంలోగెల్చుకుని పూజ్యమైన రాజ్యం కాళ్ళదగ్గిరికి వస్తే వొల్ల నంటున్నావు. అడివికి పోతానంటున్నావు. ఈపద్ధతి నీకే తెలియాలి.

"నువ్వు అడివికి నడుస్తావు. నీకు లాంగి నీవెంట మేమూ బయలుదేరతాం. మమల్ని చూసి లోకులు ఏమంటారు ? 'ఈపిచ్చాళ్ళు ధర్మరాజుని మానిపించలేకపోయారో' అని నిందిస్తారు.

"మహారాజా, నీముద్దుతమ్ముళ్ళని రాజ్యభోగాలకి దూరం చేస్తావా ? నిందలుపాలుచేసి, అడవుల్లో తోస్తావా ? నాలుగు సముద్రాలమధ్యా వున్న భూప్రపంచం ప్రజలందరినీ అలో లక్షణా అని ఏడిపిస్తావా ?

"అదీకాక అన్నయ్యా, కేవలం కర్మచెయ్యకండా వుంటేనే మోక్షం దొరికితే కొండలూ, చెట్టుచేమలూ మోక్షంపొందుతాయన్న మాట ! అడివిలో వుండడమే మోక్షమా ? కర్మఫలం ఈశ్వరార్పణ చేసి కర్మచెయ్యాలి మనిషి. యథార్థజ్ఞానం కలగడంతోనే కర్మఫలం దానంతట అదే కలుగుతుంది. అంచేత కర్మ చెయ్యకండా వుంటేనే మోక్షం రాదు" అన్నాడు.

"ఒక ఇతిహాసం వుంది ఆలకించు" మళ్ళీ అందుకున్నాడు అర్జునుడు — "బాపన కుర్రాళ్ళు కొందరు తమ కులాని తగిన ఆచా

రాలు వొదిలిపెట్టేసి అడివికి వెళ్ళిపోయారు. దేవేంద్రుడు కనికరించి, పక్షిరూపంతో వాళ్ళదగ్గిరికి వచ్చాడు. 'మీరు తొక్కినదారి బాగాలేదు' అన్నాడు. బాపనకుర్రాళ్ళు విన్నారు. 'ఈపక్షి చిత్రంగావుంది. అన్ని విషయాలూ తెలిసినట్టున్నాయి దీనికి' అనుకున్నారు. 'మహాత్మా! ఏది మంచిదారి చెప్పు?' అని అడిగారు. 'నాలుగుకాళ్ళ జంతువుల్లో ఆవూ, శబ్దాల్లో మంత్రమూ, లోహాల్లో బంగారమూ, మనుషుల్లో బ్రాహ్మడూ శ్రేష్ఠంఅంటారు. ఇలా ఉత్తముడైన బ్రాహ్మడు మంచిమంత్రాలతో కర్మలు నడిపించడం బంగారంలో రత్నం పొదిగినట్టు మెచ్చుకోదగింది. సోమరితనంవల్లా, కోపంవల్లా, శోకంవల్లా ఆకర్మలు మానెయ్యడం పాపం. అజ్ఞానులూ, చిల్లిగవ్వ చేతిలో లేనివాళ్ళూ, సన్యసించవలసినకాలం తెలుసుకోలేక, వివేకంలేకండా తొందరపడిపోయి రెంటికీచెడిన రేవడ లవుతారు. గృహస్థధర్మం నడుపుతూ, అతిథుల్నీ దేవతల్నీ పితృదేవతల్నీ సంతృప్తి పరుస్తూ; మిగిలిన అన్నం భోజనంచేసే పుణ్యులికి పుణ్యలోకాలు అరిచేతిలో వుంటాయి. ఈశ్వరార్పితంగా చేసిన సత్కర్మలు మహానందం కలిగిస్తాయి' అంది పక్షి.

"అది విని తెలివి తెచ్చుకున్నారు బాపనకుర్రాళ్ళు. గృహస్థులై మంచి కర్మలు చెయ్యడంకోసం ఇళ్ళకి వెళ్ళిపోవచ్చారు. కనక అన్నయ్యా, రాజ్యం ఏలుకో. సంతోషంగా యజ్ఞాలు చెయ్యి" అన్నాడు.

"అవును," అంటూ నకులుడూ ఎత్తుకున్నాడు- "వేదం చెప్పినట్టే నడుచుకుంటారు దేవతలు. బ్రాహ్మలూ వాళ్ళలాగే వేదాలకి దాసులై పాపాలు పోగొట్టుకుంటున్నారు. దేవతలలాగే శాశ్వతమైన ఐశ్వర్యం అనుభవిస్తున్నారు.

యజ్ఞాలూ అవీ మానెయ్యడం తగినపనేనా అంటావా? న్యాయంగా ధనం గడించాలి. దేవబ్రాహ్మణ పూజకోసం వినియోగించాలి. అప్పుడూ దాని ఫలం చెడకండా క్రోధమూ, దుఃఖమూ మదమూ వొదిలేసి, చెట్టుమొదట యోగాభ్యాసం చేసుకుంటూ ముక్కుమూసుకు కూచున్నవాడు సరైన త్యాగంతో సన్యాసం పుచ్చుకున్నవాడవుతాడు. అయితే అది రాజులికి మాత్రం తగునా అంటే, తగదు. నాలుగు ఆశ్రమాల్లో మూడు ఆశ్రమాలు వొకవేపూ, గృహస్థాశ్రమం వొకవేపూ తక్కెడలో పెట్టి తూస్తే, మూడిటితోనూ గృహస్థాశ్రమమే సమానంగా తూగుతుం దంటారు పండితులు.

"కనక మహారాజా, గృహస్థాశ్రమధర్మమే ఆచరించదగింది. అదీకాక, ప్రయత్నించి ధనం కూడబెట్టి యజ్ఞాలూ అవీ చేసి దేవతల్ని తృప్తిపరచకపోడం మహాపాప మంటారు వేదాలు తెలిసినవాళ్ళు.

"విన్నావా? ఈశ్వరుడని వొకడు చీకటిమయమైన ఈప్రపంచం వెలిగిస్తున్నాడు. వర్ణాలూ, ఆశ్రమాలూ అతడేకదా, చేశాడు! అన్ని కర్మవిధానాలూ, ఆశ్రమాలూ అతడి కల్పనే. అంచేత, విచారం కలిగిందని అతడి ఆజ్ఞ తప్పడం ధర్మమా?

"హింసవల్ల దోషం కలుగుతుందని సందేహం కూడదు. ఏమంటావా? చెపుతాను, విను.

"శత్రువుల్ని చంపకండా పూర్వం రాజుల్లో ఎవడు రాజ్యం చేశాడు చెప్పూ? వాళ్ళందరూ పాపాలపాలు కాకండా పుణ్యలోకాలకే వెళ్ళారు. అలాగే నువ్వూ నడుచుకోడం మంచిది.

"ప్రజలు రక్షణ కోరుతారు. దక్షుడైన రాజు తన యోగక్షేమం కోసమే ప్రజలకి సుఖం కలిగించాలి. ఉపేక్షించడం పాపం.

"తగినవాళ్ళని చూసి విధిప్రకారం ఆవులూ, గుర్రాలూ, ఏనుగులూ, సేవకులూ ప్రీతిగా దానం చెయ్యి. సంతోషంగా అన్ని

రకాల ధాన్యాలూ, గ్రామాలూ, ఇళ్ళూ, బంగారం నాణాలూ, చేతికి ఎముక లేకండా ఇయ్యి. ఇవన్నీ వ్యర్థంగా వొదిలిపెట్టి అడివికి వెళ్ళిపోతానంటున్నావు. నీవంటి మహానుభావుడికి తగినపనేనా ఇది?" అన్నాడు.

సహదేవుడు ఇలా అన్నాడు:

"మహారాజా, మనిషి మీదమీద అన్నీ విడిచిపెట్టాశాడే అనుకో. అయితే కర్మచేస్తూనే కదా, శరీరయాత్ర నడుపుకోవాలి? కనక అది విడిచిపెట్టేసినట్టుకాదు. శరీరసౌఖ్యం వొదిలేసి, బాహ్య విషయాలు పాటించి, నిజ వంశధర్మాలు వొదలకండా తగినట్టు నడుచుకో. మమతసంసారబంధం కల్పిస్తుంది. మమతలేకండా వుండడమే విడుదల. మనువూ మొదలైనవాళ్ళు ఇదంతా తెలసినవాళ్ళు కనకనే సంతోషంగా రాజ్యం చేశారు. వెయ్యిమాట లెందుకూ, నువ్వు అడివికి వెళ్ళినా అక్కడ కావలిసిన పదార్థాలమీది మమత పెట్టుకోవాలి కదా? అదికూడా సంసారచక్రం మొయ్యడమే కాదా?

"అన్నయ్యా, మాకు నువ్వే చుట్టానివి. నువ్వే తోడునీడవి. నువ్వే స్నేహితుడివి. నువ్వే తల్లివి. నువ్వే తండ్రివి. నువ్వే గురువువి. నువ్వే దేవుడివి కనక దుఃఖంతో నేను అన్నమాటలు క్షమించు. నామాటలు సత్యమైనా అసత్యమైనా భక్తితో మనవిచేస్తున్నాను. కనికరించు. వ్యర్థంకాకండా హితమైనవిగా పరిగ్రహించు."

అన్నదమ్ములు నలుగురూ ఇంతచెప్పినా మాటాడలేదు ధర్మరాజు. భద్రగజాల్లావున్న భీముడూ, అర్జునుడూ, నకులుడూ, సహదేవుడూ మధ్య మందలో పెద్దపనుగులా వున్న ధర్మరాజుదగ్గిరికి మెల్లిమెల్లిగా వచ్చింది ద్రౌపది. అతడంటే వల్లమాలిన గౌరవం ఆమెకి. అతడూ ఆమెని ఎప్పుడూ లాలిస్తూనే వుంటాడు. పైగా ధర్మాధర్మాలు నిరూపించగల బుద్ధిమంతురాలు

ఆమె. "నాకు తోచినమాట నేనూ చెపుతాను" అంటూ అనుమతి పుచ్చుకుని, విశాలమైన నేత్రాలతో ధర్మరాజుమొహం చూస్తూ, వినయంగా అందుకుం దామె.

"మహారాజా, అసలే శోకాగ్నితో కుమిలిపోతున్నారు నీ తమ్ములు. అమృతంలాంటి నీ హోదార్పు మాటలతో శాంతి కలిగించు. అడవులంబడి తిరిగి వీళ్ళు ఆయాసపడడం చూసి, వనవాసం గడువు గడిచాక వెళ్ళి, దుర్యోధనుణ్ణి చంపేద్దా మనీ, భోగాలు అనుభవిద్దా మనీ, దానాలూ యజ్ఞాలూ చేద్దా మనీ, సుఖంగా వుందామనీ వూరడించావు కదా! తీరా శత్రువుల్ని హతంవార్చి, రాజ్యం చేతికి వచ్చాక, అడివికి వెళిపోతానని ఇప్పుడు దుఃఖపెట్టడం ధర్మమేనా? ధర్మమూ, సత్యమూ, మంచీ చెడ్డా నీకంటే తెలిసినవా ళ్ళెవరు?" అంటూ మనస్సుకి నాటినట్టు చెప్పి, ఇంకా ఇలా అంది:

"మహారాజా, రాజు పిరికి మనస్సుతో వుండడం మంచిదికాదు. లోకం రక్షించడం కోసమూ, పోషించడం కోసమూ దిక్పాలకుల అంశతో రాజుల్ని పుట్టించాడు బ్రహ్మ. మనిషిరూపంలోవున్న దేవుడే రాజు.* అతడు బాలుడైనా సరే, 'వీడిలో ఏముంది? పోనిస్తూ' అని తేలిక చేసిన దుర్మతులు కీడు పొందుతారు.

"తెలియక దగ్గిరచేరినవాణ్ణి వొక్కణ్ణే కాలుస్తుంది అగ్ని. మండుతున్న రాజాగ్నిమాత్రం వంశమంతా బుగ్గిచేసేస్తుంది. కౌరవులు పొగరెక్కి కన్నుకానలేదు. నిన్ను పరాభవించారు. నీ కోపాగ్నిలోపడి మండిపోయారు. దీనికోసం ఇంత విచారం దేనికంటా?

"రాజులో దండనీతి ప్రతిష్ఠించాడు బ్రహ్మ. కనక అపరాధం తెలుసుకుని దండించే రాజుకి ఇహమూ, పరమూ రెండూ లభిస్తాయి.

చూ. నా రామాయణం. కిష్కింధా కాండ సర్గ 18.

తప్పుచేసిన బ్రాహ్మణ్ణయినా సరే, నుదుటిమీద ముద్రవేసి దేశం వెళ్ళగొడతాడు రాజు. దేవతలూ అది మెచ్చుకుంటారు.

"ఒంటి చీరెతో వున్న నన్ను, రజస్వలగా వున్నానని కూడా ఆలోచించకండా ఈడ్చి, సభకి తెచ్చాడు దుశ్శాసనుడు. తన తొడలు చూపించాడు దుర్యోధనుడు. అనరానిమాటలు అన్నాడు కర్ణుడు. ఇలా ముగ్గురూ చేసిన తప్పులు చూశావు. దండించావు. దీనివల్ల దోషమేముంది?

"విషంపెట్టినవాణ్ణీ, కొంపలు కాల్చినవాణ్ణీ, రాజుచేసే రహస్యాలోచన బైటపెట్టేవాణ్ణీ, హత్యాప్రయత్నం చేసినవాణ్ణీ, పరస్త్రీని హరించినవాణ్ణీ, బంధువుల్ని చంపినవాణ్ణీ, ఇతర్లధనం ఎత్తుకుపోయిన వాణ్ణీ చంపినరాజు పుణ్యవంతుడవుతాడు. దండించవలిసిన వాళ్ళని దండించని రాజు దేవేంద్రుడంతవాడు అయితే ఏంగాక, ఘోరమైన పాపాలు చుట్టుకుంటాయి అతణ్ణి. రాజు దండనీతి నడుపుతూ వుంటేనే పేదా సాదా సుఖపడతారు. వేదాలూ, మునులూ—వెయ్యి మాటలెందుకూ దేవతలూ కూడా హాయిగా వుంటారు. తగిన దండనీతితో ప్రజారక్షణ చెయ్యడం క్షత్రియుల విధి అంతేకాని బ్రాహ్మడిలాగ శమమూ, దమమూ మాత్రం మనసులో పెట్టుకోడం రాజధర్మమా?"

అంతతోనూ ఆగలేదామె. చనువుతీసుకొని సరాగంగా ఇంకా ఇలా అంది:

"వేదాలు చెప్పినప్రకారం ధర్మం రక్షించేవాడివి నువ్వు. ప్రజలంటే ప్రాణం నీకు. కానైతే నీమనస్సుకి పిచ్చి పట్టుకుంది. మామూల్మాలు మనుషుల పిచ్చిలాగ పోడుం పట్లతో తగ్గదు ఇది. నీ తమ్ముళ్ళమీద వున్న ఆదరంతో దయామృతం నీమనస్సుకి పట్టించు.

"చూడు, నాలాగ ఇన్ని పాట్లుపడిన ఆడంగులు ఎక్కడైనా వున్నారా? నీ ధర్మభంగం అవుతుందన్న భయంతో నేనుకూడా గృహధర్మం వొదలడం లేదు.

"కౌరవులు తాము చేసుకున్న పాపంవల్ల తామే చెడ్డారు. దానివల్ల పాపమేముంది మనకి? లోకమంతటికీ హితమైనట్టు రాజ్యభారం వహించు. అధికంగా యజ్ఞాలూ అవీ చెయ్యి. బృహస్పతీ, శుక్రుడూ తగినవిధంగా దండనీతి చెప్పారు. అదంతా కరతలామలకం నీకు. తమ్ముళ్ళని చేతిలో పెట్టుకుని రాజ్యం నడిపించు."

ద్రౌపది ఇన్ని చెప్పినా మాటాడలేదు ధర్మరాజు. అప్పుడు అర్జునుడు మళ్ళీ అందుకున్నాడు :

"అన్నయ్యా, రాజు సమర్థుడై దండనీతి ప్రయోగించకపోతే సన్యాసులు కూడా తప్పుదారి పడతారు. ప్రజలు వొకళ్ళధనం వొకళ్ళు దోచుకుంటారు. ఒకళ్ళధాన్యం వొకళ్ళూ, వొకళ్ళ పశువులు వొకళ్ళూ, వొకళ్ళ పొలాలు వొకళ్ళూ చపాయిస్తారు. ఒకళ్ళ భార్యని వొకళ్ళు ఎత్తుకుపోతారు. ఆపాపం యావత్తూ రాజుకే చుట్టుకుంటుంది.

"దండన హింస అని భావించకూడదు. దుర్మార్గుల్ని చంపిన శివుణ్ణీ, విష్ణుమూర్తినీ, ఇంద్రుణ్ణీ, కుమారస్వామి చూడు. మహాత్ములు దుర్మార్గుల్ని దండించడం వినలేదూ మనం? దండనవల్లే అధర్మం అణగారిపోతుంది. ధర్మం వృద్ధిపొందుతుంది. అర్థమూ, కామమూ కూడా సిద్ధిస్తాయి. దండనీతి, ప్రజలందరినీ రక్షించే రాజుకి తప్పనిసరి. అంతేకాదు, తగిన హింస చెయ్యకండా తప్పించుకోడం ఎవ్వరికీ తరం కాదు. ఏమంటావా? కాయల్లోనూ, పళ్ళలోనూ, నీళ్ళలోనూ సూక్ష్మజీవులు వుండనే వున్నాయి. వాటిని మునులలాటివాళ్ళు కూడా హింసిస్తూనే వున్నారా లేదా? జీవనానికి ఆధారం కనక కంద

మూలాలు తవ్వుతున్నారా లేదా? హింస చెయ్యకండా ప్రాణం నిలుపుకోడం ఎవ్వరికీ శక్యం కాదు. ప్రాణి మరొక ప్రాణికి ఆహారంగా చేసి పెట్టాడు విధి. ప్రపంచం అంతటా కళ్ళకి కనపడని సూక్ష్మజంతువులు నిండివున్నాయి. ఊహతో తప్ప వాటిని కనుక్కోలేం. మనం కంటిరెప్ప కదిలిస్తే చాలు, కాళ్ళూ చేతులూ విరిగి కింద పడుతున్నాయి అవి. ఉచితమైన హింస అహింసగానే గ్రహించాలి. యజ్ఞాల్లో పశువులు చంపినవాణ్ణి ధర్మపరుడనే వేదాలు మెచ్చుకుంటాయి. కనక వీరులైన పగవాళ్ళని ఘోరమైన యుద్ధంలో చంపడం దోషమెందు కవుతుంది?* పాండురాజు పాలించిన రాజ్యం కోరడం నీకు తగని పనా? నువ్వు తొక్కిన దారి ధర్మమో, అధర్మమో, దేవు డెరుగును. అనవసరమైన చింత విడిచిపెట్టు. ధైర్యం తెచ్చుకో. రాజ్యం పరిపాలించు. యజ్ఞాలూ అవీ చెయ్యి" అన్నాడు.

అయినా మాటాడలేదు ధర్మరాజు. చూసి, సిరసిరలాడింది భీముడికి.

"మహారాజా," తన చిరాకు పైకి కనపడకండా అన్నాడు - "ధర్మమార్గాలు యావత్తూ తెలిసినవాడివి నువ్వు. నీ చరిత్రలో వంకలు దిద్దడం మా తరం కాదు. ఈమాటల్లో కలగచేసుకోకూడదనుకునీ కూడా వుబుకుతూన్న దుఃఖం వోర్పు పోగొడుతూ వుంది. అంచేత ఇంత చెప్పవలిసి వస్తోంది.

"చేతికి దొరికిన రాజ్యం విచారంవల్ల విడిచిపెట్టేస్తే అంతమందీ నిన్ను పిరికివాడని తిట్టిపోస్తారు. మమ్మల్ని ఛీఅనడం చెప్పే అక్కరలేదు.

---

* నదోషో హింసాయా మాహవే. గౌతమ ధర్మసూత్రాలు. 2-1-17 (యుద్ధంలో హింస దోషం కాదు.)

"మాయజూదంలో పరాభవం కలిగినప్పుడు సత్యంమీద నిలబడ్డావు నువ్వు. మమ్మల్ని చులకనచేసి పారేశావు. నీగొప్ప నువ్వు పాడుచేసుకున్నావు. చెప్పరాని దుఃఖాలు సహించావు. అడవులపాలయ్యావు. యుద్ధంలో పాపాత్ముణ్ణి దుర్యోధనుణ్ణి హతవార్చడంచేత అదంతా లోకంలో ప్రశంసనీయమైంది. ఇంతా అసాధ్యులైన శత్రువుల్ని గెలుచుకుని ఆర్జించిన రాజ్యంసంపద వృథా చేసి అడివికి పోతా నంటున్నావు. ఈ అవమానం ఎలా మాపుకుంటావు ?

"అదీకాక అవాళ సభలో పడిన అవమానమూ, అడవుల్లో తిరిగినప్పుడు దుష్ట రాక్షసులచేతా, సైంధవుడిచేతా అవస్థపడిన దుఃఖమూ, పరమదైన్యం ఓర్చుకుని విరాటరాజు దగ్గిర కొలువు చేసిన విచారమూ-ఇదంతా ద్రోహుల్ని చంపి వొదిలించుకుంటా ననుకున్నావు. కృష్ణుడి నిశ్చయం ఆధారం చేసుకుని, యుద్ధం చేయడమే ధర్మమని తెలుసుకున్నావు. అలాగే యుద్ధంచేశావు. నిన్ను కౌరవులో, వాళ్ళని నువ్వో చంపాలని అప్పుడు ఎరగవూ! ఇప్పుడు ఏడవడం అసందర్భం. నిజమైనమాట చెపుతున్నాను.

"నీచెప్పుచేతల్లో మేం నడుచుకుంటాం. దుష్టుల్ని దండించు. శిష్టుల్ని రక్షించు. కురుకులంలో తలమానికంలా రాజ్యం పరిపాలించు. మహాయజ్ఞాలుచేసి ప్రకాశించు" అన్నాడు.

"మదమూ, రాగమూ, భయమూ, మానమూ మొదలైన పాపాలు మనసులో పెట్టుకుని రాజ్యం చెయ్యడం మేలంటున్నావు" భీముడి మాటమీద అన్నాడు ధర్మరాజు— "మాంసంమీద ఆసక్తి (శరీరంమీది మమత) దుఃఖానికి మూలం అన్నారు పెద్దలు. ఈ భూమంతా పరిపాలించినా తుదకి నరకం తప్పదు. రాజుకి సుఖంలేదు. కనక ఉపశాంతి మంచిది.

"కామభోగాలు మేలనకూడదు. అవి విడిచిపెట్టినవాడు ఎంతో సుఖంగా వుంటుంది కాయలూ, ఆకులూ, నీళ్ళూ, గాలీ అనుభవిస్తున్న మునీంద్రులు వెర్రివాళ్ళా? శరీరానికి చెందిన కర్మలు పాటించి దుర్మతులు బంధాల్లో చిక్కుకుంటారు. బుద్ధిమంతులు ఈ కెరటాలు దాటి, ఏ మమతా లేకండా ముక్తి సంపాదిస్తారు. జనకుడు చెప్పిన మాటలు వినలేదూ? అవి చెపుతాను విను. 'దేనిమీదా తృష్ణలేదు నాకు. ఏదీ లేదన్న కొరతేలేదు. మిథిలాపట్నం కాలిపోతూవుంటే, అందులో ఏపదార్థమూ కాలిపోతున్నట్టే అనిపించదు నాకు. నిజం' అన్నాడతడు. అతణ్ణి నిందించారా ప్రజలు? 'మనస్సులో శాంతి పొంది, సంసారంవొల్లనివాడు నిందార్హుడు' అని అనడం భీమన్నా, నీకేతగింది. విన్నావూ, కొండమీదవున్న మనిషి నేలమీద తిరుగుతున్న మనిషిని ఎలా చూస్తాడు, అదుగో అలాగ ప్రజ్ఞావంతుడై దుఃఖాలు వొదిలేసిన వాడు సంసార దుఃఖాల్లో పడి కొట్టుకుంటున్న వాళ్ళని చూస్తాడు. తెలిసిందా?"

ఇలా అని వూరుకున్న ధర్మరాజుతో అర్జునుడు అన్నాడు:

"మహారాజా, నువ్వు చెప్పిన జనకమహారాజుకీ అతడి భార్యకీ జరిగిన సంవాదం మనవిచేస్తాను ఆలకించు.

"ఆమహారాజు పూజ్యమైన రాజ్యం వొదిలేసి, బిచ్చమెత్తుకోడానికి బయలుదేరాడు. అప్పుడు బుద్ధిమంతురాలైన అతడి రాణి ఇలా అంది. 'రాజ్యం వొదిలేసి బిచ్చమెత్తుకుందికి వెళుతున్నావు. బాగుంది. అయితే అతిథిపూజా, దేవతర్పణమూ, పితృదేవతర్పణమూ ఎలాజరుగుతాయి? కాషాయాలు కట్టుకుని, తల గొడిచేసుకుని, కూటికోసం ఇల్లిల్లూ తిరగాలి కదా? గృహస్థుడేకదా అంతమందికీ దయతో అన్నదానం చేస్తాడు? 'అన్నిధర్మాలకంటే అన్నదానం గొప్పది' అన్నమాట వింటున్నాం కదా! పెట్టేవాడూ,

చెయ్యి పట్టేవాడూ — ఈఇద్దరిలోనూ పెట్టేవాడే గొప్పవాడు. నిజమిది. ఈమాత్రం ఆలోచించక ఇలా దీనవృత్తికి బయలుదేరతావా ?

"దేవా, వేదాలెరిగిన మహాత్ములు నీవల్ల బతకాలనుకుంటున్నారు. సన్యసించడంవల్ల నువ్వు ఇంతమందినీ చెడగొడతావు. ఇది ధర్మం కాదు. ఈబుద్ధి విడిచిపెట్టు. నీ తల్లిమనసు్సు దుఃఖసముద్రంలో ముంచి, భార్యని శోకాగ్నిలో తోసి, కులధర్మం వొదిలేసి వెళ్ళిపోయి ఏగతిపాలవుతావో తెలియకుండా వుంది నాకు! చలిపందిరలాగ, పళ్ళచెట్టులాగ ప్రజల శ్రమతీర్చడంకోసం సిద్ధంగావున్న మహానుభావుడివి నువ్వు. ఇలాంటి తేలికపనికి పూనుకోవచ్చా? ఇది ధర్మవిరోధం. దీనివల్ల మోక్షం కలుగుతుం దనడం నామట్టుకు సందేహమే' అంది."

"తమ్ముడూ," అర్జునుడి మాటమీద అన్నాడు ధర్మరాజు— "కర్మ చెయ్యమనే వేదాలు చెపుతున్నాయి. మళ్ళీ కర్మ వొదిలెయ్యడంవల్ల సద్గతి లభిస్తుందనీ నొక్కిచెపుతున్నాయి. ఈరెండూ మనోవ్యాపారంతో తెలుసుకోవాలి. అంతేకాని ఇవి వింటూ కూచుంటే మనసు్సు కలతపడుతుంది. తత్వసంగతమైన జ్ఞానమూ, సత్కర్మలవల్ల దొరికిన స్వర్గమూ వొకటేనా? కాదు.

"తత్వజ్ఞానం తెలిసినవాడు నన్ను దూషించడు. నువ్వు అన్నమీదవున్న స్నేహంవల్ల కర్మ వొదిలిపెట్టడం అధర్మం అంటున్నావు. ఒప్పుకున్నాను. లోకమూ నీమాటకే తలవూపుతుంది. భీముడు వాయుబలమూ, నువ్వు దేవేంద్రబలమూ కలిగివున్నారు. అంచేత మిమ్మల్ని మరొకడు జయించలేడు. ఆబలం కృష్ణుడి దయవల్ల తగినట్టు మీలో సంక్రమించివుంటుంది. మీ ఇద్దరూ యుద్ధవిద్యలో మొనగాళ్ళు. కాదనను. కానైతే, తత్వజ్ఞానంకలవాళ్లా మీరు? సంసారం నిస్సారమైన అరిటిబోదెలా వుందనే అన్నారు

తెలిసిన బుద్ధిమంతులు. ప్రసిద్ధమైనమాట అది. విన్నావా? తృష్ణ అణుచుకుని, కర్మప్రవృత్తి విడిచిపెట్టి, దేనిమీదా ఆధారపడని మనస్సుతో వున్నవాడు సుఖంగా వుంటాడో, పాపాలపుట్టా దుఃఖాలగనీ అయిన ధనం కోరినవాడు సుఖంగావుంటాడో నువ్వే చెప్పు.

" మిడిమిడిజ్ఞానంతో ఉపదేశానికి పూనుకున్నవాళ్ళు, అపేక్షతో పూర్వశాస్త్రాల అర్థాలు చక్కగా తెలుసుకోలేరు. తత్వజ్ఞానం అనే అమృతం చవిచూసి, శాశ్వతమైన సౌఖ్యం పొందలేరు. కర్మ మేలని వాదిస్తారువాళ్ళు. శాంతి పనికిరాదని నిందిస్తూ లోకంలో ఎటుపడితే అటు తిరుగుతారు.

" నిర్మలమైన జ్ఞానమూ, ఇంద్రియనిగ్రహమూ, త్యాగమూ - ఇవే శాశ్వతమైన మహానందానికి మూలం అంటారు వివేకవంతులు. తప్పకండా అవే అనుసరిస్తారు."

ధర్మరాజు మాటవిని దేవస్థాణుడు కలగజేసుకుని ఇలా ఎత్తుకున్నాడు:

" ధర్మరాజా, 'ధనం గొప్పది' అన్నాడు అర్జునుడు. అది నిజమే అని భావించు. యోగం ఉన్నతమైంది. దానిమీదికి దారి మెట్లలా వుంటుంది. ఒక్కొక్క మెట్టూ ఎక్కాలి. అంతేకాని వొక్కదాటుతో వెళ్ళడం సాధ్యంకాదు నీకు. భోగంకోసం ధనం సంగ్రహించాలి. ధనం చెడుగుకూడా చెయ్యడం కద్దు. అయితే యజ్ఞాలూవాటికోసం వినియోగించే ధనం బ్రహ్మపదం చేర్చడానికి నిచ్చెనవంటిది. అలా సత్కర్మలకి వినియోగించగా మిగిలినధనం అనుభవించడంవల్ల ఆత్మకి కలంకం తగలదు. దానివల్ల శమమూ, దమమూ పట్టువడతాయి. అవి తత్త్వజ్ఞానం కలిగిస్తాయి. అంచేత మంచి మంచి యజ్ఞాలు చెయ్యి. పుష్కలంగా దక్షిణలియ్యి. సర్వమేధం అనే యజ్ఞం చెయ్యబట్టే శివుడు అంతగొప్పగా ప్రకాశించాడు. బ్రహ్మదేవుడూ, దేవేంద్రుడూ

యావన్మంది దేవతలూ గొప్పగొప్ప యజ్ఞాలు చేసే పేరుపడ్డారు. మరుత్తులూ మొదలైన రాజులు ధర్మంగా రాజ్యమేలి, యజ్ఞాలు చేశారు. ప్రసిద్ధు లయ్యారు.

"ఇంద్రుడు అడిగితే సన్మార్గం ఉపదేశించి బృహస్పతి ఏం చెప్పాడో విను. 'దేవేంద్రా, కామమూ, క్రోధమూ, విచారమూ విడిచిపెట్టి, పరిపాలనలో ఏమరుపాటులేకండా, ఎవ్వాళ్ళనీ నొప్పించకండా, బాధించకండా లోకంపాలించే పుణ్యాత్ముడైన రాజుకి సర్వమహిమలూ పట్టువడతాయి' అన్నాడు.

"ఇంకా విను. కర్మ చెయ్యడమూ మానెయ్యడమూ, రెండూ మేలంటే ఎలా సరిపడుతుంది? కర్మఫలం ఈశ్వరార్పణం చెయ్యడం ఉత్తమధర్మం. ఇంతకీ విచారంతో మనస్సు బాధపడుతూవుంటే, ధర్మమార్గంలో ఇది మంచిది అని నిర్ణయించడం ఎలా సాధ్యపడుతుంది? అంచేత ఇది సిద్ధించిందీ, ఇది సిద్ధించలేదూ అన్న వికారం పొందకండా, ఎక్కడా ద్రోహం చెయ్యకండా నీ కులధర్మం రక్షించడంకోసం రాజ్యం ఏలుకో. లోగడ రాజులు ఇలాగే చేశారు. చివర తమ కుమార్ళని గద్దెలమీద కూచోపెట్టి కదా, దృఢమైన జ్ఞానంతో అడవులికి వెళ్ళారు వాళ్ళు!" అన్నాడు.

దేవస్థానుడు చెప్పింది విని విచారిస్తూ పూరుకున్నాడు ధర్మరాజు. అర్జునుడు మళ్ళీ అందుకున్నాడు:

"క్షత్రియధర్మం నిలబెట్టి యుద్ధంచేశావు. శస్త్రాలు తగిలి పుణ్యాత్ములై శత్రువులు సద్గతికి పోయారు. రాజరికంచేసిన బ్రాహ్మడైనా ఇలా రుద్రుడు కాక తప్పదు. చిన్నపిల్లడికైనా తెలుసు నిది. అయినా పెద్దలు చెప్పిన రాజనీతి పాపం కలిగిస్తుందా? ఒకడు

చెయ్యొత్తి ఇచ్చింది పుచ్చుకుని తినడం రాజన్నవాడికి తగదంటూ వుంటే, కౌరవవంశంలోకల్లా మణిపూసవంటివాడివి, నీకు తగునా? విచారం విడిచిపెట్టు. రాజులమనస్సు వజ్రంతో సమానంకదూ!

“అదీకాక, నువ్వు శత్రువుల్ని చంపడం తప్పనిసరికావడమూ, శత్రువులు నీచేత చచ్చి, సద్గతికి పోడమూ — ఇవి విధి ఏర్పరచిన విధానంవల్ల జరిగిన పనులు. దీనికోసం చింతించడ మెందుకూ? ధర్మం వ్యాప్తి చెయ్యవలిసినవాడివి నువ్వు. కనక ధైర్యం తెచ్చుకో. రాజ ధర్మప్రకారం పూజ్యమైన సామ్రాజ్యం నీచేతికి వచ్చింది. పరిపాలించు. పుణ్యకార్యాలు సాగించు” అన్నాడు.

మాటాడలేదు ధర్మరాజు. అప్పుడు వ్యాసుడు ఇలా అన్నాడు.

“ధర్మరాజా! అర్జునుడు నిజమే చెప్పాడయ్యా. న్యాయమైన మాట చెప్పాడు. గృహస్థధర్మమే ఉత్తమధర్మం అన్నారు పెద్దలు. పశువులూ పక్షులూ మొదలైన ప్రాణులికి ఆశ్రయం అది. రాజులికి అదితప్ప తపస్సూ, దమమూ, బ్రహ్మచర్యమూ ధర్మాలు కావు. ధనంతో తృప్తిపడడమూ, యుద్ధంలో వెన్నుచూపడమూ, ప్రజల్ని పోషించకపోడమూ — ఇవి రాజులికి పాపా లంటారు. వేదాలు చెప్పినట్టే నడుచుకునే మనస్సు నీది. ఇలా తప్పుదారికి ఎందుకు పోనిస్తావు? ఓపిక పట్టు. రాజ్యం పాలించు. పెద్దలు చెప్పినట్టు నడుచు కునేవాడివి నువ్వు. వర్ణాశ్రమధర్మాలు వినాలని వుందా? రాజైన వాడికి ఎన్నిధర్మాలైనా దండనీతితో సరికావు సుద్యుమ్నుడని వొకరాజు దండనీతివల్లే మోక్షం సంపాదించాడు.”

వ్యాసుడు సుద్యుమ్నుడిమాట చెప్పగానే అతడివృత్తాంతం ఏమిటో సెలవియ్యి అన్నాడు ధర్మరాజు. వ్యాసుడు చెప్పాడు.

సుద్యుమ్నుడి కథ

"బాహుదానది వొడ్డున శంఖుడూ, లిఖితుడూ అని ఇద్దరు అన్నదమ్ములు వుండేవాళ్లు. ఇద్దరూ ధర్మపరులు; మంచి బ్రాహ్మలు. వాళ్ళ ఆశ్రమంలో రకరకాల పళ్ళచెట్లూ, పూలచెట్లూ ముమ్మరంగా వుండేవి. ఒకనాడు అన్న శంఖుడు ఆశ్రమంలో లేనప్పుడు లిఖితుడు వెళ్ళి వొకచెట్టునుండి ఆరముగ్గినపళ్లు కోసుకువచ్చి తినడం మొదలెట్టాడు. ఇంతలో శంఖుడు వచ్చాడు. 'తమ్ముడూ, ఎక్కడివోయి ఈపళ్ళూ?' అని అడిగాడు. అన్నకి నమస్కరించి 'ఇక్కడివే అన్నయ్యా,' అన్నాడు లిఖితుడు. 'నన్ను అడగకండా ఇలా పళ్లు కొయ్యవచ్చా, తమ్ముడూ?' అన్నాడు అన్న- 'ఇది దొంగతనం కాదూ? నిన్ను పాపం చుట్టుకుంది. రాజుచేత శిక్షపొంది పాపం వొదుల్చుకో. వెంటనే రాజుదగ్గిరికి వెళ్లు. నువ్వు చేసిన పని చెప్పు. దండించమని ప్రార్థించు.' అన్నమాట విని సరే, అన్నాడు లిఖితుడు.

"ఆదేశం రాజు సుద్యుమ్నుడు. తిన్నగా అతడిదగ్గిరికి బైలుదేరాడు లిఖితుడు. కోటవాకిట నిలబడ్డాడు. అతడు వచ్చిన వైనం ద్వారపాలకులు సుద్యుమ్నుడికి తెలియచేశారు. మంత్రులూ వాళ్ళతో కలిసి, ఉన్నపాళాన లిఖితముని దగ్గిరికి వచ్చాడు సుద్యుమ్నుడు. 'ఏం పనిమీద దయచేశారు?' అని వినయంగా అడిగాడు – 'ఏం చెపితే అది చేస్తాను' అన్నాడు. 'రాజా, ఏంచెపితే అది చేస్తాను అని మాట ఇచ్చావు. అన్నమాట తిరగకూడదు. మరిచిపోకు,' అంటూ నొక్కిచెప్పాడు లిఖితుడు. 'మా అన్నగారి అనుమతి లేకండా అతడి చెట్టునించి పళ్ళు కోసుకు తిన్నాను. అది దొంగతనం. అంచేత దొంగల్ని దండించినట్టే నన్ను దండించు. నాకు పాపం లేకండా చెయ్యి. రాజు దండించినవాళ్ళకి యమదండన వుండదని

పెద్దలు చెపుతారు. * దండన అనుభవించని పాపం నాకు లేకండా వుండాలి ' అంటూ వివరించి చెప్పాడు.

"విని ఎంతో విచారించాడు సుద్యుమ్నుడు. 'మహాత్మా, ఇలా నన్ను నియోగించకు' అంటూ మంత్రులూ తానూ బతిమాలాడు. భక్తితో ప్రాధేయపడ్డాడు. ఒప్పుకోలేదు లిఖితుడు. తుదకి తప్పని సరిగా తగిన దండన విచారించి లిఖితుడి రెండుచేతులూ తెగ గొట్టించాడు సుద్యుమ్నుడు. రాజుని దీవించి అన్నదగ్గిరికి వచ్చే శాడు లిఖితుడు. 'శిక్ష పొందాను' అంటూ తెగిన చేతులు చూపె ట్టాడు. సంతోషించాడు శంఖుడు. 'తమ్ముడూ, ధర్మమార్గం తప్ప కూడదు. అందుకనే ఈ ప్రాయశ్చిత్తం అవసరమైంది. నీవల్ల మనకులం యావత్తూ తరించింది. వెళ్ళు, బాహుద పవిత్రజలాల్లో దేవతర్పణం, ఋషితర్పణం, పితృదేవతలతర్పణం చెయ్యి. కల్లు తాగడమూ, గురువుభార్యతో పోడమూ, బాహ్మణ్ణి చంపడమూ, అతడి డబ్బు కాచెయ్యడమూ, ఇవి చేసిన క్రూరుల జట్టు కూడడమూ మహా పాపాలు. ఈ అయిదు మహాపాపాల్లో ఏవొక్కటి చేసినా ఏజాతివాడైనా సరే, శిక్ష పొందవలిసిందే. విశేషించి దొంగ, శరీర దండన అనుభవించాలి. చేసినతప్పుకి రాజుచేత శిక్షపొందినవాళ్ళు పుణ్యం చేసినవాళ్ళ మల్లేనే పుణ్యలోకాలు పొందుతారు. నువ్వు సుద్యుమ్న మహారాజుచేత దండన పొందావు. పుణ్యాత్ముడి వయావు. వంశం ఉద్ధరించగలిగావు. సంతోషంగా వెళ్ళు' అన్నాడు.

"అన్న చెప్పినప్రకారం లిఖితుడు వెళ్ళి బాహుదానదిలో మునకపెట్టగానే అతడిచేతులు యథాప్రకారం మొలుచుకువచ్చాయి. ఆశ్చర్యపోయాడతడు. సంతోషంతో అన్నదగ్గిరికి పరిగెత్తుకు వచ్చాడు.

* మనుస్మృతి. అ 8. శ్లో. 316. చూ. నా రామాయణం. కిష్కింధా కాండ. సర్గ - 18.

ఎర్రపద్మాల్లావున్న తనచేతులు చూపెట్టాడు. 'దీనికి ఆశ్చర్యమెందుకు తమ్ముడూ ?' అన్నాడు శంఖుడు— 'ఇది నాతపస్సు ప్రభావం. దైవ విశేషం. నువ్వు పాపం పోగొట్టుకున్నావు. శుచివయ్యావు. దేవుడికి నచ్చింది.'

"సుద్యుమ్నుడుకూడా తన పితృదేవతలతో సహా పరిశుద్ధుడయ్యాడు. అంచేత ధర్మరాజా, నువ్వుకూడా తగినట్టు దండనీతిప్రకారం ప్రజల్ని పరిపాలించు. నీతమ్ముడు చెప్పినమాట వేదసమ్మతంగా వుంది. 'రాజనీతి, దండనవల్లే కాని తల బోడిచేసుకుని సన్యసించడంవల్ల పొసగదు' అంటారు పెద్దలు. విచారం విడిచిపెట్టు. రాజ్యం పరిపాలించు. తృప్తి కలిగినట్టు గొప్పగొప్ప యజ్ఞాలు చెయ్యి" అంటూ ఇంకా ఇలా చెప్పాడు వ్యాసముని.

"అడవుల్లో మీరు వున్నప్పుడు పాపం, నీతమ్ములు ఎన్నో కోరికలు మనసులో పెట్టుకు దినాలు గడిపారు. దయలేకండా వీళ్ళని వొదిలెయ్యకు. నువ్వు రాజ్యంచేసి, వీళ్ళు అన్నిభోగాలూ అనుభవించడానికి అవకాశం కలిగించు. అశ్వమేధం మొదలైన యజ్ఞాలు చెయ్యి. కీర్తి సంపాదించు. నీతమ్ములూ ఎన్నో యజ్ఞాలు చేస్తారు. ఆతరవాత ద్వంద్వాలు అతిక్రమించి బైటపడవచ్చు. విన్నావూ, మేం వెర్రివాళ్ళం కాం కదా ? నీమనస్సులోని మంచి తెలుసు మాకు. అతిథుల రుణమూ, దేవతల రుణమూ, పితృదేవతల రుణమూ తీర్చకండా ఇది నీకు తగదు. ధర్మశాస్త్రం తెలుసుకుని, మనుషుల ఇంగితాలూ స్వరూపాలూ చేష్టలూ ఎరిగి, వాళ్ళ మంచి గుణాలూ చెడ్డగుణాలూ గ్రహించి దండనీతి ప్రయోగించే రాజు సకలశుభాలూ పొందవచ్చు. ప్రజల ఆదాయంనించి ఆరోవంతు పన్ను పుచ్చుకుంటూ, ప్రజలందరినీ దయతో తండ్రిలాగ పక్షపాతం లేకండా రాజ్యం పాలించడంవల్ల ముక్తి లభిస్తుంది. అంచేత భయ

పడకు. సంశయించకు. ఇలా కాకండా కొన్నైక్కి, కామక్రోధాలు మనసులో పెట్టుకుని నడుచుకునే రాజుకి మాత్రం ప్రజలు చేసిన పాపంలో నాలుగోవంతు చుట్టుకుంటుంది, తప్పదు. న్యాయంగా అయితే శత్రువులలో కలిసినా కలవవచ్చు. కానప్పుడు చంపడమే ధర్మం. ఏమంటే పాపకర్ములైన రాజులతో సంధిచేసుకోడం పాపం. రాజైనవాడు రాజ్యం అమ్ముకుని, యుద్ధం మానవచ్చా? యుద్ధంలో జయించి, రాజ్యం ఏలుకోడంకంటే మించినధర్మం మరొకటి వుందా? రాజవంశంలో పుట్టిన నువ్వు 'యుద్ధం చెయ్యకండా వుండలేకపోయాను. దుర్యోధనుడితో సంధిచేసుకోక హింసకి పాలుపడ్డాను' అనుకోడం అవివేకం. వెనకటికి హయగ్రీవుడు భూప్రపంచం యావత్తూ ఆక్రమించాడు. సమర్థతతో ప్రజల్ని పాలించాడు; పోషించాడు; దండించాడు; యజ్ఞాలు చేశాడు. అగ్గిలో నెయ్యవేల్చినట్టు యుద్ధంలో శత్రువుల్ని ఆహుతిచేశాడు. తుదిని శరీరంమీద ఆస వొదిలిపెట్టాడు. ఉత్తమసిద్ధి పొందాడు. నిజంగా రాజులకి ఆటలవంటివి యుద్ధాలు యుద్ధంలో చంపడమూ, చవ్వడమూ, ప్రజాపరిపాలనచేస్తూ తగినట్టు దండించడమూ ఉత్తమక్షత్రియధర్మాలు. హింసఅన్న శంక విడిచి పెట్టు. అన్వీక్షకీ, త్రయీ, వార్తా, దండనీతీ* — ఈరాజవిద్యల్లో ప్రవీణులైనవాళ్ళ సహాయంతో అన్నివ్యవహారాలూ నిర్వహిస్తే మోక్షం కరతలామలకం అవుతుంది. చింత విడిచిపెట్టు'' అన్నాడు.

అయినా తెలువుకోలేదు ధర్మరాజు. చికాకు వేసింది అర్జునుడికి. అయితే అది మొహంలోమాత్రం కనపడనివ్వలే దతడు.

"భర్తలు పోయి మొత్తుకుంటున్నారు స్త్రీజనం'' వ్యాసముని మొహం చూస్తూ అన్నాడు ధర్మరాజు— "వీళ్ళ ఏడుపులూ, శోక

---

* అన్వీక్షకి : తర్క—వేదాంతాలు తెలుపుతుంది. త్రయి : ధర్మార్థకామాం వివరిస్తుంది. వార్త : అర్థానర్థాలు బోధిస్తుంది. దండనీతి : మంచీచెడ్డా, న్యాయలు అన్యాయం వ్యక్తం చేస్తుంది— శుక్రనీతి. అ. 1. రాజకృత్యప్రకరణం.

సంతాపాలూ కుళ్ళగించేస్తూ వుంటే రాజ్యమెలా ఏలేది? ఏలినంత మాత్రాన ఈదుఃఖం ఎలా వొదులుతుంది?"

"దుఃఖం పొమ్మంటే పోతుందా?" అన్నాడు వ్యాసముని — "సుఖం రమ్మంటే వస్తుందా? సాధ్యమా ఇది. వెనకజన్మలో చేసుకున్న పాపపుణ్యాలబట్టి వస్తా యవి. సుఖమూ, దుఃఖమూ రెండూ స్థిరం కాదు. వాటి కాలంలో అవి వస్తూ పోతూ వుంటాయి. కాలంకూడేసరికి బుద్ధిలేనివాడికైనా డబ్బు చేతికి వస్తుంది. కాని కాలం వస్తే ఎంతటి గొప్పవాళ్ళైనా సరే, చిల్లిగవ్వ సంపాదించ లేరు. గాలీ, వానా, ఎండా, వెన్నెలా — ఇవి అన్నీ కాలంబట్టే వుడుతున్నాయి. బాగా ఆలోచిస్తే మంత్రాలూ, కళలూ, మందుమాకులూ కాలంబట్టే మేలు కలిగిస్తాయి. పద్మాలూ, కలవలూ వికసించడమూ, తీగెలు పువ్వులు పుయ్యడమూ, చెట్లు పళ్ళు పండడమూ, పక్షులూ మృగాలూ మదించడమూ ఇదంతా కాలం బట్టే జరుగుతుంది. చావుపుట్టుకలూ, హానివృద్ధులూ మొదలైన యావత్తు విషయాలూ కాలంబట్టే జరుగుతాయి. కనక నువ్వు విచారించవలిసిన పనిలేదు. లోగడ సేనజిత్తు అని వొక రాజు వుండేవాడు. అతడి కొడుకు చచ్చిపోయాడు. దుఃఖం ముంచుకువచ్చింది. తుదకి తనలో తానే తెలుసుకుని బుద్ధిమంతుల ఎదట ఇలా అన్నా డతడు.

"'తాను కొందరికి బాధకలిగించడమూ, కొందరిచేత బాధ పడడమూ, లోకంలో వున్నదే. ఇవిరెండూ కాలంబట్టేకలుగుతాయి. జ్ఞానం కలిగిన మనిషి వొకళ్ళని బాధపెట్టాను అని సంతోషించడు. ఒకళ్ళు బాధపెట్టారు అని విచారించడు. ధనమూ, భార్యా, బిడ్డలూ, బంధువులూ పోయారని ఏడవడం తెలివితక్కువ. ఏడిస్తేమాత్రం కీడు తప్పుతుందా? పోయినవాళ్ళు వస్తారా? కనక ఏడవకూడదు. దుఃఖానికీ, భయానికీ లోకంలో ఎన్నో కారణా లున్నాయి. వాటికి పండి

తుడు మనస్సులో చోటివ్వడు. మూఢుడుమాత్రం అవి తప్పించుకో లేడు. దుఃఖంలో మునిగిపోతాడు. వినండి. సుఖమూ, దుఃఖమూ ఏదీ శాశ్వతం కాదు. శాంతిక్కోరే మనుషులు సుఖంవస్తే సంతోషించనూ కూడదు. దుఃఖంవస్తే దుఃఖించనూ కూడదు. ఇదే తగినపని. కేవలం మూఢులైనవాళ్ళూ, బాగా వివేకం కలవాళ్ళూ సుఖంగావుంటారు. మిడిమిడిజ్ఞానంతో తెలిసీ తెలియనివాళ్ళుమాత్రమే దుఃఖపడతారు. సందేహంలేదు.'

"ఇవీ సేనజిత్తు మాటలు. నిజంగా ఎంతో వివేకవంతుడతడు. పండితులు ఆదరించదగిన మాటలు చెప్పాడు. అతడన్నమాటల అర్థం మనస్సుకి పట్టించుకో. విచారం విడిచిపెట్టు. ఇంకా విను.

"వర్ణాలూ, ఆశ్రమాలూ బాగా తెలుసుకుని, అవి చక్కగా నడిపించి రాజ్యం పాలించు. తగినవిధంగా దండనీతి నడిపించు. ఇదిగో ఇదీ నీకు తగిన వృత్తి.

"స్వర్గానికి వెళ్ళినా కూడా ప్రజలు ఎవడి గుణాలు పొగుడుతారో అతడే సత్పురుషుడు అంటారు పెద్దలు. అంతమందికీ ప్రియమైన రాజ్యపరిపాలన నీ కులధర్మం. అదే నీకర్తవ్యం. అదే ఉచితం కూడా" అన్నాడు.

"మునీంద్రా," దుఃఖంతో ఎత్తుకున్నాడు ధర్మరాజు— "నా కన్నతండ్రి అభిమన్యుణ్ణి ఎలా మరిచిపోయేది? ద్రౌపది అయిదుగురు కుమారుళ్ళూ, అన్న కర్ణుడూ, విరాటరాజూ, ద్రుపదమహారాజూ, ధృష్టకేతుడూ ఎలా తనువుకి రాకండా వుంటారు? చెప్పూ, ఎలా కలుగుతుంది నాకు శాంతి?

"చిన్నప్పుడు నన్ను ముద్దుగా తొడలమీద పెట్టుకుని లాలించిన తాతని భీష్ముణ్ణి చంపుకున్నాను. అర్జునుడి బాణాలు శరీరం చీల్చేస్తూవుంటే, అతడు శిఖండివేపు కన్నెత్తి చూడలేదు. కళ్ళారా

చూశానది. ఎల్లప్పుడూ అది మనస్సు కాల్చేస్తూనేవుంది. అంతే కాదు, ఆస్థితిలోకూడా శిఖండిమీాద అతను బాణం వెయ్యకపోడం తలుచుకుంటే గుండె తరుక్కుపోతుంది. పరశురాముణ్ణి జయించిన బలవంతుడు. కాశీరాజుకూతుళ్ళకోసం లోకంలోని రాజులందరినీ గెలిచిన వీరుడు. అంతవాడు యుద్ధంలో తుళ్ళిపోడం ఊహించుకుంటే దుఃఖం పొర్లుకువస్తుంది. మూనాళ్ళముచ్చట రాజ్యంకోసం అంతటి కీర్తిశాలిని, వృద్ధసింహంలాటి తాతయ్యని, వంశానికి తలమానికం వంటివాణ్ణి చంపాను. దుఃఖంతో మనస్సు కుంగిపోదూ, చెప్పూ?

"లోకమంతా పాదపూజచేసే గురుదేవుడు, దుఃఖంతో తన కొడుకుకోసం, ఎంతో నమ్మి నన్ను అడిగాడు. ఏనుగుచావు మనసులో పెట్టుకుని, బతికివున్న అశ్వత్థామ చచ్చిపోయాడు, నిజమే అని అబద్ధమాడాను. గురుద్రోహిని. రాజ్యం ఏలడానికి అర్హత ఎక్కడుంది నాకు? మునీంద్రా, చెప్పు. రాజ్యంకోసం ఆశపడి పాపం పోసుకున్నాను. గురువుని చంపుకున్నాను. నావంటి క్రూరాత్ముడు ఏగతికి పోతాడు చెప్పు?

"అన్న, మహాత్ముడు, కర్ణుడు. అతణ్ణి చంపించి ఏలుకున్న రాజ్యం ఏంసుఖం కలిగిస్తుంది? బాధలపాలు చెయ్యదూ?

"మహావీరుడు ద్రోణాచార్యుడు కాస్తూ, మండుతూన్న అగ్నిహోత్రంలా వున్న పద్మవ్యూహం చూసి, ఇది ప్రాణాంతకం అని ఆలోచించకుండా కొడుకుని పంపించాను. సుభద్రా అర్జునులలాగ ఇంత దారుణం సహించిన తల్లీ తండ్రీ ఎక్కడైనా వుంటారా? అయ్యో, అభిమన్యుడంతవాడు లోకానికి రాజెందుకవుతాడు!

"దుఃఖానికి తగని ఇల్లాలు ద్రౌపది. మేరువుల్లాటి అయిదు గురు కొడుకుల్ని యముడు పట్టుకుపోయి, కుంగిపోతూవుంది. ఎలా చూడనూ ఇది? ఎంతో కుసిల్లిపోతున్నాను. అయిదు కులపర్వతాలు

కూలిపోయి, పాడుపడిన భూదేవిలా వుంది ఆమె. గృహభారం నెమ్మదిగా ఎలా నిర్వహిస్తుంది?

"ప్రాయోపవేశంచేసుకుని ఈ శరీరం వొదిలిపెట్టెయ్యాలని బుద్ధిపుడుతోంది. దుఃఖంతో వున్నాను. నన్ను కనికరించండి. సన్యసించి అడివికి పోనివ్వండి."

బంధుమరణదుఃఖంతో అలా వ్యాకులపడుతున్న అతణ్ణి వోదారుస్తూ మళ్ళీ అందుకున్నాడు వ్యాసముని.

"పుణ్యాత్ముడివి నువ్వు. ఇలా అనవచ్చా? నీవంటి ధైర్యవంతుడు ఇలా దుఃఖించడంవల్ల పదేపదే చెప్పవలసివస్తోంది. మనస్సుపెట్టి నామాటవిను.

"ఏపదార్థాలైనా తరగడంకోసమే పెరుగుతాయి. పడిపోడంకోసమే ఎదుగుతాయి. ఎడబాటుకోసమే దగ్గరచేరతాయి. నాశనంకోసమే పుడతాయి. దుఃఖంకోసమే సుఖపడతాయి.

"స్నేహితులుచేసినపని సుఖం కలిగిస్తుం దనడమూ, శత్రువులు చేసినపని దుఃఖం కలిగిస్తుం దనడమూ, ధనంవల్ల మంచిబుద్ధి కలుగుతుం దనడమూ, సుఖాలన్నిటికీ అదే సాధనమనడమూ — ఇదంతా చిత్రచరిత్రుడైన విధి అనుకూలంగా వుంటేనే. అది లేకపోతే అంతా నీటిలో రాతే అయిపోతుంది. అంచేత ధర్మరాజా, దుఃఖంతో బాధపడకు. విధి నిన్ను ఏధర్మంకోసం పుట్టించాడో అది నడిపించు. ఏమంటే, నువ్వు విధిచేతి కీలుబొమ్మవే కాని నీకు నువ్వు ప్రభువ్వి కావు కదా!

"విదేహరాజు జనకుడు, తన వివేకం పరిపక్వం కాకముందు వొకప్పుడు బంధువియోగంవల్ల బాధపడి, ఇల్లువొదిలి వెళ్ళిపోడానికి సిద్ధపడ్డాడు. ఇంతలో అశ్మకుడని వొకబ్రాహ్మడు అతడి దగ్గిరికి వచ్చాడు. జనకుడు అతణ్ణి తగినట్టు పూజించాడు.

"'మహాత్మా, ధనమూ, బంధువులూ కలిగినప్పుడు సంతోషమూ, అవి పోయినప్పుడు దుఃఖమూ ఎలా కలగకండా వుంటాయో సెలవియ్యి' అన్నాడు.

"దానికి అశ్మకుడు ఇలా వివరించాడు.

"'సుఖమూ, దుఃఖమూ రెండూ సంసారంలో అంటిపెట్టుకునే వుంటాయి. వాటికి లొంగిపోయిన మనిషిఆత్మని, అవి మేఘాలు చెదరగొట్టిన గాలిలాగ చెడగొడతాయి. కేవలం సుఖమే అనుభవించేవాడు కానీ, కేవలం దుఃఖమే అనుభవించేవాడుకానీ లోకంలో లేడు. ఈవిషయం తెలుసుకోడమే దీనికి మందు. ముసలితనం రాకండా తప్పించుకోడం ఎవళ్ళకైనా సాధ్యమవుతుందా? చావకండావుండడం ఎవళ్ళకైనా శక్యమా? భూలోకమంతా ఏలిన మహారాజే అవుగాక వాడు! అంచేత మహారాజా, ఎప్పుడు ఏదివస్తే అది అనుభవించవలిసిందే అనుకుని ధైర్యంగా వుండడమే తెలివైన పని. సరసాన్నాలూ, ఆసనాలూ, వాహనాలూ కాలంబట్టే లభిస్తాయి మనిషికి. కాలంబట్టే పోతూ వుంటాయి. కనక వాటిని నమ్మకపోడమే మంచిది. మంచి ఉపాయం తెలిసిన వైద్యులు శాస్త్రాలు అభ్యసించి మందులు తయారుచేస్తారు. శరీరరోగాలు తెలుసుకుని రోగులికి చికిత్సచేస్తారు. రోగాలూ కుదురుతున్నాయి కదా! అయితే వైద్యులుమాత్రం రోగులు కాకండా వుండిపోతున్నారా? విధి ప్రతికూలమైనప్పుడు మనిషి చాకచక్యం ఎందుకూ పనికిరాదు. మంచివంశంలో పుట్టుకా, సౌందర్యమూ, బలమూ, సంపదా, భోగాలూ-ఇవన్నీ కాలంబట్టే కలుగుతాయి. గర్భదరిద్రులికి గంపెడు పిల్లలు పుడతారు. సిరీ, సంపదా వున్నవాళ్ళు వెయ్యి దేవుళ్ళకి మొక్కుకున్నా సంతానం కలగదు. దరిద్రులు కడుపుమంటతో రాళ్ళు తిన్నా అరిగించుకుంటారు. ఆగర్భ శ్రీమంతులు తిన్నతిండి తిన్నగా అరిగించుకోలేరు. ఆడదీ, తాగుతూ, జూదమూ,

వేటా— ఎంతమాత్రం కూడదు. ఇవి తెలిసి తెలిసీ, ఉపాయ మెరిగిన వాళ్ళు కూడా వీటివల్ల చెడడం కద్దు విధికృత్యం ఇలాగే వుంటుంది. అంచేత ఆలోచిస్తే కష్టాలకి కారణాలు కనపడవు. బంధువులు కలగ డమూ, వాళ్ళు గతించడమూ వరదలో కర్రపుల్లలు కలుసుకుని విడిపో డం వంటిది. సంసారంలో వందలూ వేలూ తల్లులూ, తండ్రులూ, భార్యలూ, కుమారుళ్ళూ, అన్నదమ్ములూ గతించారు మనిషికి. అందులో ఎవళ్ళకోసం ఏడవడం? అంచేత అంతా శాశ్వతమైందని భావించుకోడమే తెలివైనపని. కాలం మహాసముద్రం. పుట్టుకా, ముసిలితనమూ, చావూ ఇవే ఇందులోని మొసళ్ళు. లోకమంతా ఈ మహాసముద్రంలో మునిగి వుంది. ఇది తెలుసుకున్నవాడు విచారం విడిచిపెడతాడు. ధర్మ మార్గంలో నడుచుకుంటాడు. తనశరీరమే తనకి శాశ్వతంకాదు మని షికి, బంధువులా శాశ్వతం? ఏడిస్తేమాత్రం చచ్చినప్రాణి తిరిగి వస్తుందా? మనస్సు మరింత బాధపడడం తప్ప మరో లాభంలేదు. కనక రాజా! విచారం విడిచిపెట్టు. నీ కులధర్మంప్రకారం కర్మలు మొదలెట్టు. సత్పురుషుల సహవాసంచెయ్యి. పాపాలు పోగొట్టుకో. పవిత్రుడివి కా. లోకం పొగిడినట్టు కీర్తి సంపాదిస్తావు. నామాట మన సులో పట్టించుకో' అన్నాడు.

"అశ్మకుడి ఉపదేశంతో వివేకం తెచ్చుకున్నాడు జనకుడు. అతణ్ణి సాగనంపి, తన కర్మలు తాను నిర్వహించడంకోసం ఇంటిదగ్గిరే వుండిపోయాడు. అంచేత ధర్మరాజా! నువ్వూ అలాగే విచారం విడిచిపెట్టు. ఉత్తమక్షత్రియుల పంథా అనుసరించు. రాజ్యం పాలించు. మరో ఆలోచన పెట్టుకోకు" అన్నాడు.

మాటాడలేదు ధర్మరాజు. అన్నగారి వైఖరి చూసి కృష్ణు డితో అన్నాడు అర్జునుడు— "కృష్ణా! బంధుమరణంవల్ల దుఃఖం

మించుకువచ్చి వివేకం మందగించింది అన్నయ్యకి. బుద్ధిబలం వికల మైంది. తగినమాటలు చెప్పి నువ్వే ఓదార్చాలిప్పుడు."

అర్జునుడు అలా చెప్పడంతోనే శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజు దగ్గిరికి వచ్చాడు. నమస్కారంచేసి, అతడి చెయ్యిపట్టుకున్నాడు. తామరపువ్వులాటి మొహంతో కలకల్లాడుతూ ఇంపైనమాటలతో ఇలా ఎత్తుకున్నాడు :

"ధర్మరాజా! పురుషుల్లో పెద్దపులివి నువ్వు. మనస్సు కష్ట పెట్టుకుంటూ ఇలా విచారిస్తావెందుకూ? మీబంధువులు పోరాటంలో అద్భుతమైన సాహసం చూపించారు. స్వర్గానికి వెళ్లిపోయారు. ఈరాజుల సంగతంతా కల. రాజులమాటే ఎందుకూ, మనిషన్నవాడు ఎవడు చిరకాలం పుట్టికట్టుకు వూరేగుతాడు చెప్పూ?

"వెనకటికి సృంజయుడని వొక రాజు వుండేవాడు. అతడు కొడుకుపోయి, ఎంతో దుఃఖంలోమునిగిపోయాడు. అప్పుడు ఇదిగో ఈనారదముని అతడికి పదహారుగురు రాజుల వృత్తాంతంచెప్పి వోదార్చాడు" అంటూ నారదమునిని చూపించి, "ఈమహాత్ముడు అలా మరుత్తుడూ, సుహోత్రుడూ మొదలైన రాజుల ఘనకార్యాలు వివరించి, అంతటివాళ్ళకీ కూడా కాలం తప్పించుకోడం సాధ్యంకాకపోడం తెలియచెప్పాడు సృంజయుడికి. అభిమన్యుడు కాలంచేసి, నువ్వు విచారంతో వున్నప్పుడు జాలిపడి వ్యాసుడు నీకు అవి వివరించాడు. అదిగో ఆమాటలే నేనూ ఇప్పుడు చెపుతున్నాను, ఆలకించు" అంటూ పదహారుగురు రాజుల కథలూ చెప్పాడు.*

---

* చూ. ద్రోణపర్వం. పు. 1682.

శ్రీకృష్ణుడు ఇలా చెప్పడంతోనే "సృంజయుడి కొడుకు సువర్ణష్ఠీవి పుట్టుకా, అతడి చావూ లోగడ విన్నాను. అయినా వివరంగా వినాలనిపిస్తోంది, వినిపించు" అన్నాడు ధర్మరాజు.

"అవును," అందుకున్నాడు కృష్ణుడు – "సువర్ణష్ఠీవి కథ నారదుడికి సంబంధించినంతవరకే చెప్పాడు వ్యాసముని. ఆ కథలో పర్వతుడు కూడా వున్నాడు. అదంతా వినిపిస్తాను, విను.

పర్వత నారదుల కథ

"నారదుడి చెల్లెలి కొడుకు పర్వతుడు. పర్వతుడూ, నారదుడూ ఇద్దరూ భూలోకంలో తిరగడంకోసం కలిసి స్వర్గంనించి దిగారు. ఒకళ్ళ మనసులోనిమాట వొకళ్ళకి దాచకూడదని ఇద్దరూ కూడబలుక్కున్నారు. అలా దాస్తే శాపంపాలుకావాలని వొట్టువేసుకున్నారు. అలా తిరుగుతూ వొకనాడు సృంజయుడి దగ్గిరికి వెళ్ళారు. ఎంతో భక్తితో వాళ్ళని పూజించాడు సృంజయుడు. 'మీ ఇంట కొన్నాళ్ళు వుండాలని వుంది, ఏమంటావు?' అన్నారు పర్వత నారదులు. 'అంతకంటేనా' అంటూ సంతోషించాడు సృంజయుడు.

"అతడికి వొక కుమార్తె వుండేది. ఆమెపేరు సుకుమారి. ఆమెని పిలిచి 'ఈబిడ్డ మీకు పరిచర్య చేస్తుంది. హాయిగా వుండండి' అన్నాడు సృంజయుడు. 'అమ్మా, దేవతలని ఆరాధించినట్టు వీళ్ళని ఆరాధించు' అని సుకుమారితో చెప్పాడు. అవసరమైన వస్తువులన్నీ సమగ్రంగా సమకూర్చాడు.

"అలా సుఖంగా మునీశ్వర్లు ఇద్దరూ సృంజయుడి ఇంట వుంటూ వచ్చారు.

"అందమైన నడకతో శరీరకాంతికి మెరుగుపెడుతున్న పాదాలూ, కనపడీ కనపడకండా వింతగా పుట్టుకువస్తున్న నూగారూ,

ఏర్పడీ ఏర్పడని కడుపుమీది ముడతలూ, సన్నని నడుమూ, పొటమ రిస్తూ చుట్టూ జిగి ఎక్కుతున్న స్తనాలూ, చుట్టూ తెల్లగా మధ్య నల్లగా అందం పుట్టిస్తున్న నేత్రాలూ – తొలియవ్వనంలో నవ నవలాడుతూ రాజకుమారి సుకుమారి, దగ్గిర తిరుగుతూ వుంటే నారదమునిమనస్సు ఆమెమీద తగులుకుంది. మన్మథబాధతో అతడి ధైర్యం దిగజారిపోయింది. ఆ విచారంతో బాగా చిక్కిపోతూ వచ్చా డతడు. లోలోపల బాధపడుతూ అది మేనల్లుడితో చెప్పడానికి సిగ్గుపడిపోయాడు.

"మేనమామ అలా పాలిపోయిన మొహంతో దిగాలుపడి వుండడమూ, ఎప్పుడూ విచారంగా వుండడమూ కనిపెట్టాడు పర్వ తుడు. ఏమా అని ఆలోచించాడు. దివ్యదృష్టితో చూసి తెలుసు కున్నాడు. 'మామా! ఒట్టుతప్పిపోయావు. నాపట్ల కపటం చేశావు కదూ! రాజుకూతురుమీద మనసుపుట్టడం నాతో చెప్పావుకావు. దాచావు. శపిస్తున్నాను. కామం బలీయమైంది. కనక ఈ లేడికళ్ళ చిన్నదాన్ని వరించకండా నిలవలేవు నువ్వు. అయితే దీన్ని పెళ్ళిచేసు కున్న తరవాత నీమొహం కోతిమొహ మైపోతుంది' అని శాపం పెట్టాడు. నారదుడు నొచ్చుకున్నాడు 'స్వర్గానికి వెళ్ళే శక్తిలేకండా వుండాలి నీకు' అని మేనల్లుడికి ప్రతిశాపంపెట్టాడు. పర్వతుడు అక్క ణ్ణుంచి వెళిపోయాడు. ప్రజల పూజ లందుకుంటూ ఎక్కడెక్కడో తిరిగాడు.

"శాపం వచ్చినా రానీ అనుకున్నాడు నారదుడు. సుకుమారిని ఇమ్మని సృంజయుణ్ణి అడిగాడు. సమ్మతించాడు సృంజయుడు. సుకుమా రిని నారదుడు పెళ్ళిచేసుకున్నాడు. మూడుముళ్ళూ ఇట్టే పడేసరికి కోతిమొహం తయారైంది నారదమునికి. అయితే అసహ్యించుకో

లేదు సుకుమారి. అన్నివిధాలా భర్తని సంతోషపెడుతూ వచ్చింది. పతివ్రతగా అతణ్ణి ఆరాధించింది.

"ఇలా వుండగా ఏదో పనిమీద వొకనాడు నారదుడు అడివికి వెళ్ళాడు. అక్కడ పర్వతుడు అవుపించాడు. నమస్కరించాడు. 'మామా! నువ్వుపెట్టిన శాపం మళ్ళించవూ?' అని ప్రాధేయ పడ్డాడు. 'నువ్వు ముందు శపించావు. కనక నువ్వు ముందు మళ్ళించాలి' అన్నాడు నారదుడు. 'సరే,' అని అంగీకరించాడు పర్వతుడు. ఇద్దరూ అలా రాజీపడ్డారు. ఒకళ్ళశాపం వొకళ్ళు మళ్ళించారు. అల్లుడూ మామలు కలిసి సృంజయుడి ఇంటికి వచ్చారు. నారదుణ్ణి చూసింది సుకుమారి. కోతిమొహం లేకపోడంతోనే ఇంకెవడో అనుకుంది. మాటాడకండా మొహం తిప్పేసుకుని లోపలికి వెళ్ళి పోయింది.

"నవ్వుతూ అంతా విప్పి చెప్పాడు పర్వతుడు. శాపాలూ అవీ మళ్ళించడమూ వివరించి 'ఇతడే నీ భర్త' అంటూ ఆమె సందేహం తీర్చాడు. ఇదీ నువ్వు అడిగిన కథకి పూర్వకథ. సువర్ణష్ఠీవి కథ స్వయంగా నారదుడే చెపుతాడు విను" అన్నాడు

"అవును" ధర్మరాజువేపు తిరిగి ఎత్తుకున్నాడు నారదుడు— "కృష్ణుడు చెప్పింది నిజమే. సువర్ణష్ఠీవి చరిత్ర చెపుతాను, ఆలకించు.

సువర్ణష్ఠీవి కథ

"అలా నేనూ, అల్లుడు పర్వతుడూ సంతోషంగా సృంజయ రాజు ఇంట్లో వున్నాం. కొన్ని సంవత్సరాలు గడిచాయి. ఇక అక్కణ్ణుంచి వెళిపోదామని బుద్ధిపుట్టింది మాకు. సృంజయుణ్ణి ఆశ్ర యించుకు వున్న బ్రాహ్మల ప్రార్థనతో ఆరాజుకి ఉపకారం చెయ్యాలని

అతడిదగ్గిరికి వెళ్ళాం. 'ఏదైనా వరం కోరుకో' అన్నాం. 'మీరు సంతోషించడంకంటే నాకు కావలిసిన వరా లేమున్నాయి?' అన్నాడు సృంజయుడు.

"'దేవతల్ని మించిన కొడుకు కావాలని వుంది నీకు' అన్నాం మేము — 'కనక అలాంటి కొడుకునే కను' అన్నాం. దేవేంద్రుడి తేజస్సు కాపాడాలన్న అభిప్రాయంతో 'కాని అతడు చిరకాలం బతకడు' అన్నాడు పర్వతుడు. దానికి ఎంతో దుఃఖించాడు సృంజయుడు. 'ఇలా అన్నావేం మహాత్మా? నన్ను అనుగ్రహించాలికదా!' అని ప్రార్థించాడు. అయినా మాటాడలేదు పర్వతుడు. నాకుమాత్రం జాలివేసింది. 'రాజా! ఇంద్రుడివల్ల భయంలేకండా శాయశక్తులా నువ్వు కొడుకుని కాపాడు. అయినా అతడు కాలం చేస్తే నన్ను తలుచుకో. నేను చావు మళ్ళిస్తాను. నీకొడుకు మల మూత్రాలూ, ఉమ్మీ బంగారమవుతుంది. అతడిపేరు సువర్ణష్ఠీవి అవుతుంది. సంతోషించు' అని ఓదార్చాను. దాంతో, అతడి సంతోషానికి అంతంలేకపోయింది. మా దారిని మేం వచ్చేశాం.

"సృంజయుడికి అనుకున్నప్రకారం కొడుకు పుట్టాడు. వాడి మలమూత్రాలూ. ఉమ్మీ, కన్నీళ్ళూ, చెమటా అంతా బంగారంగా వుండేది. అలా పెరుగుతూ వుండేవాడు వాడు. ఇలా వుండగా సమయం కనిపెట్టి, మూఢులు కొంతమంది దొంగలు ఆబాలుణ్ణి ఎత్తుకుపోయారు. నోట్లో గుడ్డలు కుక్కి అడివికి పట్టుకుపోయారు. ఒళ్ళంతా శోధించి, బంగారం దొరక్కపోడంతోనే చంపేసి, పీనుగు పారేసి వెళ్ళిపోయారు.

తన కొడుకుని ఇంద్రుడే ఎత్తుకుపోయా డనుకున్నాడు సృంజయుడు. ఏడుస్తూ నన్ను తలుచుకున్నాడు. వెంటనే నేను వెళ్ళాను. ఇప్పుడు కృష్ణుడు చెప్పిన రాజుల విషయం చెప్పి ఓదార్చాను. విచారం

పోగొట్టాను. పిల్లాణ్ణి తెలివితక్కువగా దొంగలు చంపిన సంగతి చెప్పాను. 'దొంగల మూఢత్వంవల్ల చచ్చి నరకానికి పోయాడు నీ కొడుకు. వాణ్ణి తెచ్చి నీకు మళ్ళీ ఇస్తాను. విచారించకు' అన్నాను. మనస్సులోనే దీవించాను. అద్భుతంగా వెంటనే బతికి వచ్చేశాడు సువర్ణష్ఠీవి. సృంజయుడి సంతోషం ఇంతా అంతా కాదు.

"అతడి దగ్గరనించి వచ్చేస్తూ, ఇదిగో ఇది ఇంద్రుడు చేసినపని కాదు. ముందు ముందు ఇతణ్ణి చంపడంకోసం కాసుకునే వున్నాడు ఇంద్రుడు. కనక కంటికి రెప్పలా కాపాడాలి. మరిచిపోకు' అని చెప్పాను.

"కొంతకాలం గడిచింది. సువర్ణష్ఠీవి తనని మించిపోతాడని సందేహించాడు దేవేంద్రుడు. అతణ్ణి చంపడానికి పూనుకున్నాడు. అయితే నన్నూ, పర్వతుణ్ణీ తలుచుకుని భయపడ్డాడు. బృహస్పతితో ఆలోచించాడు. అతడు ధైర్యంచెప్పాడు. భయంపోగొట్టాడు. స్వర్గంలో వుండడంవల్ల బుద్ధికలిగివుంది వజ్రాయుధం. దాన్ని చూసి, 'నువ్వు పెద్దపులివై వెళ్ళు. సృంజయుడి కొడుకు సువర్ణష్ఠీవిని చంపేసి రా' అన్నాడు ఇంద్రుడు. పెద్దపులై బయలుదేరింది వజ్రాయుధం.

"అదేసమయానికి సిరిసంపదలతో సంతోషిస్తూ, ప్రియభార్యలతోనూ, కుమారుడితోనూ గంగవొడ్డున అడవుల్లో విహరిస్తున్నాడు సృంజయుడు. పువ్వులూ అవీ కోసుకుంటూ, కేళీవినోదాల్లో తేలుతూ, మరో తలపు లేకండా వున్నాడతడు. వంచనతో అక్కడ వజ్రాయుధం పొంచుండి, వాటుపు చూసుకుని, మదపుటేనుగులా నడుస్తున్న సువర్ణష్ఠీవిమీద పడింది. అతణ్ణి చీల్చేసి మాయమైపోయింది. చచ్చిన కుర్రాణ్ణి చూసి, కెవ్వున కేకవేసింది దాది. గోలుగోలుమంది.

భార్యలతో కూడా పరిగెత్తుకు వచ్చాడు సృంజయుడు. చచ్చిన కొడుకుని చూసి, అంతమందీ గుండెలు బాదుకు పడ్డారు.

"మళ్ళీ నన్ను తలుచుకున్నాడు సృంజయుడు. దేవేంద్రుడి మనసులోని కోపం పోగొట్టి, ఉత్తరక్షణంలో సృంజయుడి దగ్గిరికి వెళ్ళాను. సువర్ణష్ఠీవిని బతికించాను. సంతోషంతో రాజుతో కొంచెం సేపు మాటామంతీ ఆడుతూ గడిపి, అతడు అనుమతించాక వెళ్ళిపో వచ్చాను.

"తండ్రి సంతోషించినట్టు నడుచుకున్నాడు సువర్ణష్ఠీవి. తండ్రి తరవాత రాజ్యానికి వచ్చాడు. మంచివాళ్ళని ఆదరించాడు. చెడ్డ వాళ్ళని దండించాడు. యజ్ఞాలు చేశాడు. పదకుండువందల సంవత్స రాలు రాజ్యం చేశాడు.

"విన్నావుకదూ, ధర్మరాజా! కృష్ణమూర్తీ, వ్యాసమునీ ఎంతో ఆదరణతో చెప్పిన మాటలు గొప్ప అర్థవంతమైనవి. వాళ్ళ మహోపదేశం మనస్సుకి పట్టించుకో. భూభారం వహించు. మహాకీర్తి కలుగుతుంది. ధర్మమూ పెరుగుతుంది" అన్నాడు.

మాటాడలేదు ధర్మరాజు. కనికరిస్తూ మళ్ళీ అందుకున్నాడు వ్యాసముని.

"క్షత్రియులకి ప్రజాపరిపాలనకి మించిన ధర్మం మరొకటి లేదు. దానివల్ల, వేదాలు చెప్పిన బ్రాహ్మణకర్మలు చక్కగా సాగుతాయి. ప్రజాపాలన లేకపోతే అవి చెడతాయి. అవి బాగా సాగితే పుణ్యంకలుగుతుంది. చెడితే పాపం చుట్టుకుంటుంది. అంచేత ధర్మ రాజా, ప్రజాపరిపాలన సాగించు" అన్నాడు.

"మీరు చెపుతూవుంటే అవునూ, కాదూ అనలేను" అన్నాడు ధర్మరాజు— "కాని రాజ్యకాంక్ష పట్టుకుని, చంపరాని వాళ్ళని ఎంతమందినో చంపాను. ఈక్రూరత్వం మనస్సు దహిం చేస్తూ వుంది. ఏంచెయ్యనూ?"

"చెయ్యడానికన్నా, మానడానికన్నా మనుషు లెవరయ్యా?" ధర్మరాజు మాటమీద మళ్ళీ అందుకున్నాడు వ్యాసుడు—"అంతా ఈశ్వరాజ్ఞవల్ల జరుగుతుంది. గొడ్డలి పట్టుకున్నవాడు చెట్లు నరుకుతూ వుంటే గొడ్డలిదా పాపం! జనులు పాపం పొందరు. ఏమంటే అన్నిటికీ ఈశ్వరుడే కర్త. ఈనిశ్చయం మనసులో పెట్టుకుంటే చాలు. కర్మఫలం ఈశ్వరుడిదే. ఈశ్వరార్పణంగానే, వేదాలు వివరించిన కర్మలు చేస్తారు తెలిసినవాళ్ళు. తనకి సరిపడకపోయినా సరే, కులధర్మమే ఉత్తమగతి కలిగిస్తుంది. తనకి ఇష్టంగావుండినా కూడా పరధర్మం పాపమే అంటారు పెద్దలు. కనక నీ కులధర్మం నువ్వు పాలించు.

"పగవాళ్ళని చంపడం పాపం అని మనస్సులో బాధగావుంటే తగిన ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకో. అంతేకాని సంసారం వొదులుకుపోతాననడం ఏం న్యాయం? కీడుకోసం చావడం మంచిదా?"

ఈమాటతో ధర్మరాజు వ్యాసముని మొహం చూశాడు. "కొడుకులూ, మనవలూ, అన్నలూ, తమ్ములూ, తండ్రులూ, తాతలూ, మామలూ, గురువులూ, బంధువులూ, సఖులూ, బావలూ, మరుదులూ, పుణ్యాత్ములైన రాజులూ చచ్చిపోయారు. భర్తలూ కొడుకులూ పోయి; అన్నదమ్ములూ తండ్రులూ పోయి వాళ్ళ స్త్రీజనం దుఃఖంతో పనవి పనవి ప్రాణాలు విడిచిపెడతారు. కనక సూక్ష్మంగా విచారిస్తే స్త్రీవధపాతకం కూడా చుట్టుకుంటుంది నాకు. ఈపాపాలు తుదముట్టి ఎలా బైటపడతాను అని కొట్టుకుంటున్న మనసుతో రాజ్యం ఎలా రుచిస్తుంది? ఉగ్రమైన తపస్సుతో శరీరం హోమలుకోడం తప్ప మరోదారి కనపడకండా వుంది నాకు" అన్నాడు.

"అదికాదు విను," తన బుద్ధినైపుణ్యం చూపుతూ అన్నాడు వ్యాసుడు "విచారం విడిచిపెట్టు. నువ్వు చెప్పినవాళ్ళందరూ రాజ్యాల

కోసం ఆసపడి యుద్ధంచేసి చచ్చినవాళ్ళే. ఆధిక్యమూ, ప్రతాపమూ, పేరూ కోరి, ఈసుతో పోరాడి తెగిపోయినవాళ్ళే. ఎలాంటి కర్మగతులు వాళ్ళకి చావుతెచ్చిపెట్టాయో నీకు తెలుసా? అదంతా యముడికి తెలుసు. ఎవడికి ఎప్పుడు కాలంతీరితే వాణ్ణి అప్పుడు చంపుతా డతడు. అది నువ్వు చేసినపనే కాదు. దీనికోసం విచారం పెట్టుకోడం వెర్రి. పైగా దీనికోసం ఇల్లు వొదిలి పోతాననడం అంతకంటే పెద్దవెర్రి.

"నేర్పుకలవాడు రకరకాలుగా ఆడిస్తే ఆడుతున్న బొమ్మల్లాగ కాలం ఎలా ఆడిస్తే అలా ఆడతారు మనుషులు. నీకూ పాపానికీ సంబంధం లేదు. విచారించకు.

"మనసులో దయకలిగి వుండడం మంచిదే. చచ్చిపోయిన రాజుల రాజ్యాలు అరమర లేకండా వాళ్ళ కొడుకులకే ఇయ్యి. కొడుకులు లేనిచోట కూతుళ్ళ కియ్యి. దాంతో వాళ్ళ తల్లులు సంతోషిస్తారు. నీకూ తృప్తి కలుగుతుంది. పుణ్యమూ, కీర్తీ కూడా దక్కుతాయి.

"జ్ఞాతుల్ని చంపానే అని సందేహించకు. దేవేంద్రుడి తోడబుట్టువులే కదా దైత్యులు? రక్తం నదులు పారినట్టు నలిరేగిపోయి, వాళ్ళని చంపలేదూ అతడు! తునాతునకలు చేసి నరికి పారెయ్యలేదూ? మునులు అతణ్ణి సేవించడం మానేశారా? అతడిచేత యజ్ఞాలు చేయించడం మానేశారా? స్వర్గలోకం పరిపాలించడంలేదూ అతడు? ధర్మరాజా! దేవేంద్రుడు రాక్షసుల్ని చంపినట్టే నువ్వూ, ధర్మవిరోధులూ ప్రజాకంటకులూ అయినవాళ్ళని చంపావు. పూజ్యమార్గమే అవలంబించావు. రాజధర్మం అనుసరించావు. వీరులైన తమ్ముళ్ళతో కలిసి భయంకరమైన యుద్ధంలో శత్రువుల్ని హతమార్చావు. అందు కనే మహామునులు కూడా సేవిస్తున్నారు నిన్ను. కావాలంటే ఇంద్రుడిలాగే యజ్ఞాలుచెయ్యి. రాజధర్మం ప్రకారం రాజ్యంచెయ్యి. మొట్టమొదట అశ్వమేధం చెయ్యి."

"మునీంద్రా" అంతా విని కలత తేరిన మనస్సుతో అడిగాడు ధర్మరాజు—"ఎలాటి కర్మలు చేస్తే పాపం? ఏపాపానికి ఏది ప్రాయశ్చిత్తం?"

ధర్మాధర్మాలు

వ్యాసుడు—వేదాలు చెప్పిన పని చెయ్యకపోడమూ, చెప్పని పని చెయ్యడమూ ఇవే పాపాలన్నారు పెద్దలు. ఇది పాపానికి సామాన్యమైన నిర్వచనం. ఇక విశేషం చెపుతాను విను.

"పొద్దు దూరుతున్నప్పుడూ గూకుతున్నప్పుడూ నిద్రపోడమూ, పరాయిస్త్రీతో పోడమూ, తగినవాడు ఇంటికి వచ్చినప్పుడు అతణ్ణి పూజించకపోడమూ, గురువులకి ఎదురుతిరగడమూ, గ్రామం పాడు చెయ్యడమూ, వేదాలు విక్రయించడమూ, రసాలు విక్రయించడమూ, సేవకుల్ని పోషించకపోడమూ, అబద్ధాలాడడమూ, అడివి కాల్చడమూ, తనకులధర్మం కాని పని చెయ్యడమూ, కులధర్మం వొదిలిపెట్టడమూ, వ్యర్థంగా పశువుల్ని కొట్టడమూ, బ్రాహ్మల సొమ్ము అపహరించడమూ, శరణన్న వాళ్ళని రక్షించకపోడమూ, బ్రాహ్మల్ని చంపడమూ - ఇవన్నీ పాపాలే అన్నారు పండితులు.

"ఇక పాపాలమల్లేనే వుండి పాపాలు కానివి చెపుతాను. యుద్ధంలో ఆయుధం పట్టుకుని చంపడానికి వచ్చినవాణ్ణి, అతడు వేదాంతరహస్యాలు తెలిసిన పండితుడైనా సరే. చంపితే పాపం రాదు. బ్రాహ్మడి సొత్తు ఎత్తుకుపోతున్నవాణ్ణి చంపడంవల్ల పిసరంతా పాపం రాదంటారు ధర్మం తెలిసినవాళ్ళు. ప్రాణసంకటం వచ్చినప్పుడూ, మరో ఆహారం దొరకనప్పుడూ కల్లు తాగినా, అది కల్లు అని తెలియకుండా తాగినా ఆపాపం అధికంగా ధర్మంచేస్తే పోతుంది. గురువుల్ని రక్షించడంకోసమూ, పెద్ద ఆపద వచ్చినప్పుడూ బ్రాహ్మల సొమ్ము

తప్పించి ఇతర్ల సొమ్ము దొంగతనంగా ఎత్తుకురావచ్చు, పాపం లేదు. ఒకళ్ళప్రాణం రక్షించడానికీ, పెళ్ళిసందర్భంలోనూ, గురుజనుల కార్యంకోసమూ, ఆడాళ్ళతో మంతనాలాడినప్పుడూ, ధనమంతా పోయినప్పుడూ అబద్ధంచెప్పినా పాపం లేదు.

"కలలో వీర్యస్ఖలనం జరిగినా బ్రహ్మచర్యం చెడదు. అగ్నిహోత్రంలో నెయ్యి హోమంచేస్తే ఆపాపం పోతుంది.

"అన్న పతితుడైనా, లేదా సన్యాసం పుచ్చుకున్నా అతడికంటే ముందు తమ్ముడు పెళ్ళిచేసుకుంటే పాపంలేదంటారు పండితులు.

"ఆవులకోసం అడివి కాల్చినా, యజ్ఞంలో పశువు చంపినా, తెలియక అపాత్రుడికి దానంచేసినా, తగని సేవకుణ్ణి పోషించకపోయినా పాపం లేదు.

ప్రాయశ్చిత్తాలు

"ఇక ప్రాయశ్చిత్తాల విషయం — తపస్సూ, దానమూ, తగిన పుణ్యకర్మలూ — వీటివల్ల పాపాలు పోతాయి. ఇవి సామాన్యమైనవి. విశేషంగా చెయ్యవలిసిన ప్రాయశ్చిత్తాలు చెపుతాను.

"బ్రాహ్మణ్ణి చంపినవాడు తాను చేసినపని చెప్పుకుంటూ తిరగాలి. మండిపుర్రెలో బిచ్చమెత్తుకుంటూ రోజుకి వొక్కపూట మాత్రం తినాలి పుర్రె తగిలించినకర్ర పట్టుకోవాలి. బ్రహ్మచర్యం చేస్తూ కింద పడుకోవాలి. ఇలా పన్నెండేళ్ళు చేస్తే ఆపాపం పోతుంది.* కృచ్ఛ్రవ్రతం† చేస్తే ఆరేళ్ళలో పోతుంది. చాంద్రాయణవ్రతం‡

* చూ. గౌతమ ధర్మ సూత్రాలు. 3. 4. 4.

† మూడు పగళ్ళూ, తరవాత మూడు రాత్రిళ్ళూ భోజనంచేసి, తరవాత మూడురోజులు అయాచితంగా దొరికింది మాత్రం తిని, తక్కిన మూడురోజులూ ఉపవాసముండాలి. ఇలా పన్నెండు దినాలకి వొక కృచ్ఛ్రం పూర్తవుతుంది. ప్రాజాపత్యం, సాంతపనం, పరాకకం. అతికృచ్ఛ్రం, పూర్ణకృచ్ఛ్రం, ‡ సౌమ్య

చేస్తే మూడేళ్ళలో పోతుంది. నియమంతో ఒకసారి భోజనం చేస్తే ఒక ఏడాదిలోనే పోతుంది. అశ్వమేధ యజ్ఞం చేస్తేమాత్రం ఈభిక్షులూ, వ్రతాలూ ఏవీ అక్కరలేదు అశ్వమేధం పూర్తయాక, అవబృథజలంలో స్నానంచేసిన ఇతరపాపులు కూడా పరిశుద్ధులవుతారు. అలాంటప్పుడు అశ్వమేధం చేసినవాడు ముఖ్యంగా పరిశుద్ధుడై లోకపూజితుడు కావడంలో వింతేముంది ?

"పుష్టిగావున్న లక్షగోవులుకానీ, వంద కాంభోజదేశం గుర్రాలు కానీ బ్రాహ్మలకి దానంచేసినా, లేదా బ్రాహ్మడిధనం ఇంకొకడు ఎత్తుకుపోతుంటే వాడితో పోరాడి చచ్చిపోయినా బ్రహ్మహత్యా దోషం పోతుంది.

"కల్లుతాగిన పాపం పోడానికి ప్రాయశ్చిత్తం: కల్లు నిప్పులా ఎర్రగా మరిగించి తాగాలి.[1] లేదా కళ్ళు మూసుకుని కొండ మీంచి వురకాలి. అగ్గిలో దూకాలి. మహాప్రస్థానం చెయ్యాలి.[2] అదీ కాకపోతే బృహస్పతిసవనం అనే యజ్ఞం చెయ్యాలి. మంచి భూదానమైనా చెయ్యాలి.

కృచ్ఛం (చూ. గరుడపురాణం) శిశుకృచ్ఛం, కృచ్ఛం అని వివిధరకాలు. చూ. మనుస్మృతి, అ. 11. శ్లో. 211 , గౌతమ ధర్మసూత్రాలు. 3. 8. 1-25., యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి. అ. కాం. 321.

‡‡ ప్రతిదినం ముప్పూటలూ స్నానం చేసి. పున్నమనాడు 15 కబళాలు తిని, మర్నాడు కృష్ణ పాడ్యమి మొదలు ఒకొక్క కబళం తగ్గిస్తూ చతుర్దశినాడు ఒక్క కబళమే తినాలి. అమావాస్యనాడు ఉపవాసముండి, శుద్ధపాడ్యమి నించి ఒకొక్క కబళం హెచ్చించి పున్నమనాడు 15 కబళాలు తినాలి. చూ. మనుస్మృతి. అ. 11. శ్లో. 211.. 217-219., పరాశరస్మృతి. అ. 10. శ్లో. 2.3., గౌ. ధ. సూ. 3. 9. 1-18.

(1) చూ. మనుస్మృతి. అ 11. శ్లో. 90., గౌతమధర్మసూత్రాలు. 3. 5. 1. పరాశరస్మృతి. అ. 12. 76.

(2) చచ్చేదాకా, చేసే తీర్థయాత్ర.

గురువు భార్యతో సంగమం చేసినవాడు కనకనా కాల్తూన్న ఇనపస్త్రీవిగ్రహం కౌగిలించుకోవాలి.[3] లేదా శిశ్నం కోసుకుని, చేత్తో పట్టుకుని ఆకాశం చూస్తూ చచ్చిందాకా నడవాలి.[4] లేదా గురువుకోసం యుద్ధంలో చచ్చినా, భక్తితో బ్రాహ్మలకి ధనం ధార పోసినా ప్రాయశ్చిత్త మవుతుంది.

బ్రాహ్మడి బంగారం దొంగిలించినవాడు అంత మరింత బంగారం అలాటిదే వినయంగా తిరిగి ఇచ్చుకోడమే ప్రాయశ్చిత్తం.

అబద్ధమాడినపాపం, వొక సంవత్సరం పాటు నియమంగా వుండి, కృచ్ఛ్రవ్రతాలు చేస్తే పోతుంది.

వావికాని స్త్రీతో పోయిన పాపం ఆరు నెలలు తడిబట్ట కట్టుకుని, బూడిదమీద పడుకుంటూ నియమంతో వుంటే పోతుంది.

పరాయి మగాడితో పోయి, పాపంతో వున్న ఆడది, కంచు పాత్ర బూడిదతో పవిత్రమైనట్టు బహిష్ఠకావడంతోనే పరిశుద్ధురాలవుతుంది.

నరకరాని మాను నరికినా, చంపరాని జంతువుని చంపినా, తానుచేసినపని చెప్పుకుంటూ మూనాళ్ళు గాలిమాత్రం తింటూ గడిపితే పాపం పోతుంది.

మితంగా భోజనంచేస్తూ, నిర్జనమైనచోట గాయత్రి జపంచేసుకుంటూ, తగినట్టు రాత్రిళ్ళు, మేలుకుని ఏమరుపాటులేకండా గడిపితే పాపాలు పోతాయి. పుణ్యకర్మలు చేస్తూ, బ్రాహ్మలకి దానాలిస్తూ వుంటే చేసిన పాపాలన్నీ పోతాయి.

---

(3) చూ. గౌతమ ధర్మ సూత్రాలు. 3. 5. 9, ఔశనస్మృతి. అ 8. 28., మనుస్మృతి. 11. 103.

(4) చూ. గౌ. ధ. సూ. 3. 5. 10., ఔశన స్మృతి. అ. 8. 29., మను. 11. 104.

అయితే ఈప్రాయశ్చిత్తాలు ఆస్తికబుద్ధీ, శ్రద్ధా, వినయమూ కలవాళ్ళకే. అవి లేకండా ఎన్ని చేసినా పాపాలుమాత్రం పోవు.

ధర్మరాజా! ఆస్తికబుద్ధీ, శ్రద్ధా, వినయమూ నీకు సహజంగానే వున్నాయి. కనక తక్కువప్రాయశ్చిత్తాలతోనే నువ్వు పాపాలు పోగొట్టుకోవచ్చు. భారతవీరుల్ని చంపడమే కదా, పాపమని సందేహిస్తున్నావు? అది ధర్మరక్షణకోసం చేసింది కనక, ఉత్తమక్షత్రియ ధర్మంప్రకారం ఆలోచిస్తే నీకు పాపం లేనేలేదు. అదీకాక, ఇప్పుడు నీ మనస్సులో పుట్టిన జాలీ, పశ్చాత్తాపమూ నిన్ను పరిశుద్ధుణ్ణి చేశాయి. అంచేత ప్రాణాంతకమైన తపస్సు నీకు అవసరం లేదు. కురుకులం తలమానికానికి మూలమైన ప్రజాపాలన సాగించు.

ధర్మరాజు - తాగరాని పదార్థాలేవి? తినకూడనివేవి? దానమివ్వడానికి తగనివాళ్ళెవరు?

వ్యాసుడు – గుర్రంపాలూ, లొటిపిటపాలూ, గాడిదపాలూ తాగకూడదు. బ్రాహ్మలూ మొదలైనవాళ్ళు వాటి చుట్టుపట్లకి వెళ్తేనే పాపం వస్తుంది. మనిషిపాలూ, ఈనిన పదిదినాల్లో ఆవు పాలూ తాగకూడదు. ప్రేతాన్నమూ, సూతకాన్నమూ, తలారి అన్నమూ, లంజకూడూ, ఆడాళ్ళని పెట్టుకు పడుపువృత్తితో బతుకుతున్న వాళ్ళ అన్నమూ, నృత్యమూ గీతమూ వృత్తికలవాళ్ళఅన్నమూ, జూదగాళ్ళ అన్నమూ, హంతకుల అన్నమూ, వెలివేసినవాళ్ళ అన్నమూ, అన్నకంటే ముందు పెళ్ళిచేసుకున్నవాడి అన్నమూ, భట్రాజుల అన్నమూ తినకూడదు. పాచివస్తువులూ, ఎండిన పదార్థాలూ తినకూడదు.

కల్లుతో కలిపి తెచ్చిన పదార్థం, అది ఎంత మంచిదైనా సరే, మంచిచెడ్డ లెరిగిన పెద్దలు తినరు.

పులగమూ, పాయసమూ, అట్లూ, మాంసమూ దేవతలకి అర్పించకండా తినకూడదు. అందుకని ఇష్టంవచ్చినట్టు ఇవి వండుకు తినరు. తినదగినవైనా అతిథుల్నీ, దేవతల్నీ, తల్లిదండ్రుల్నీ పూజించి కాని గృహస్థులు తినకూడదు. యజ్ఞంలో మిగిలిన పదార్థాలు మాత్రమే అమృతం అంటారు పెద్దలు.

గృహస్థు ఆలుబిడ్డలతోనూ, బంధువులతోనూ సంబంధం వుంచుకుంటూనే, వాళ్ళమీద మమత లేకండా పరలోకం చూసుకోవాలి.

ఇక దానం చెయ్యరానివాళ్ళని చెపుతాను, ఆలకించు. నాట్యం చేసి సంగీతం పాడీ హాస్యం చెప్పుకునీ జీవించేవాళ్ళూ, దుష్టులూ, కుంటీ గుడ్డీ మొదలైనవాళ్ళూ, మతులూ, దొంగలూ, పిచ్చివాళ్ళూ, నపుంసకుల్తూ, క్రూరులూ, మాటలతో మరపించేవాళ్ళూ, తక్కువ వాళ్ళూ, వేదాలు చదవనివాళ్ళూ, నిజవృత్తి చెయ్యనివాళ్ళూ, దురాచారులూ దానం పట్టడానికి పనికిరారంటారు పెద్దలు. దీనులూ, ఆపదలో వున్నవాళ్ళూ ఎవరైనాసరే, దానానికి అర్హులు. నిందింపదగిన అవగుణం కలవాళ్ళకి దయతలిచి దానంచేశామే కట్టు, దానివల్ల ఫలం మాత్రం లేదు. ఇదీ పాత్ర నిశ్చయం. అపాత్రులకి దానంచేసి, పాపం పోగొట్టుకుందా మనుకోడమూ, బండరాయి తెప్పకొయ్య చేసుకు సముద్రం దాటుదామనుకోడమూ వొకటే. పుర్రెలోనూ, కుక్కతోలుతిత్తిలోనూ పోసిన పాలూ, నీళ్ళూ ఎందుకూ పనికిరానట్టు అపాత్రులకి ఇచ్చే దానం కూడా వృథా అయిపోతుంది. అంచేత ఇచ్చేచోట ముందు పాత్రని తెలుసుకోవాలి. నపుంసకుడికి కన్య నివ్వడమూ, బూడిదలో నెయ్యిపోసి హోమం చెయ్యడమూ, ఓటికడవలో నీళ్లు పట్టడమూ, అపాత్రుడికి దాన మివ్వడమూ వొకటే. బాగా ఆలోచిస్తే అపాత్రదానం కీడు కూడా

చేస్తుంది. అదే తగినవాడికిస్తే, ఇచ్చినవాడికీ పుచ్చుకున్నవాడికీ కూడా మేలు కలిగిస్తుంది. అంచేత పుచ్చుకున్నవాడు ఉత్తముడైతేనే ఇచ్చిన దానం శాస్త్రసమ్మత మవుతుంది. అప్పుడే అది ఇచ్చినవాడికీ పుచ్చుకున్నవాడికీ ఇహపరసాధక మవుతుంది

ధర్మరాజా! నీకు నీతులు చెప్పడానికి పూనుకుని, మంచీ చెడ్డా సంక్షేపంగా చెప్పాను. ఇవి మనసుకి పట్టించుకుని విధ్యుక్తంగా నడుచుకో.

ధర్మరాజు – నీదయవల్ల ఈ ఉపదేశం సంతోషం కలిగించింది. అయితే, పాపం రాకండా ధర్మమార్గం అవలంబించి రాజ్యతంత్రం ఎలా నడిపేది? ఆవిధానం కూడా దయచేసి సెలవియ్యి. రాజధర్మాలూ, తక్కిన వర్ణాశ్రమధర్మాలూ, ఆపద్ధర్మాలూ మొదలైన తెలుసుకోవలిసిన ధర్మాలు అన్నీ సెలవియ్యి. రాజ్యమూ, ధర్మమూ రెండూ పరస్పర విరుద్ధంగా కనిపిస్తున్నాయి. అందుకనే ఇలా విన్నవించుకుంటున్నాను.

సంతోషించాడు వ్యాసముని. "ఈమహారాజు భీష్ముడిదగ్గిరికి వెళ్ళాలి" నారదుణ్ణి చూస్తూ అన్నాడు – "ఆమహాత్ముడివల్ల అన్ని ధర్మాలూ వింటాడు."

"అవును, అదే మంచిది" అన్నాడు నారదుడు.

"కురు పితామహుడు భీష్ముడు మహా బుద్ధిమంతుడు" నారదుడు కూడా సమ్మతించడంతోనే ధర్మరాజుతో అన్నాడు వ్యాసుడు– "దేవేంద్రుడు కూడా గౌరవించదగ్గవాడు. కల్లా కపటం లేని మహనీయుడు. పరశురాముడి విలువిద్యా మొదలైన సుగుణాలన్నీ అతడిలో మూర్తీభవించి వున్నాయి. గంగాదేవి కడుపు పంట అతడు. గొప్ప వ్రతతత్పరుడు. అన్నిధర్మాలూ అతడి వేళ్ళమీద వున్నాయి. చ్యవనుడూ, మార్కండేయుడూ, వశిష్ఠుడూ మొదలైన మహాప్రా•

జ్ఞులు ప్రేమతో అతడికి సర్వధర్మాలూ వినిపించారు. అన్నీ క్షుణ్ణంగా నేర్చుకున్నాడతడు. శాంతమూర్తి. అద్భుతచరిత్రుడు. తన ఇష్టం వచ్చినప్పుడు వొదిలిపెట్టడంకోసం ప్రాణాలు నిలుపుకున్నాడు. మనుషుల్లో అంతవాడు ఎవడున్నాడు మరి?

"నువ్వంటే ఎంతో ప్రేమ అతడికి. అంచేత, ధర్మరాజా! అతడి దగ్గిరికి వెళ్ళు. అన్ని ధర్మాలూ తేటతెల్లంగా నీకు ఉపదేశిస్తాడతడు. ఇదే మా అభిప్రాయం. దీనివల్ల నీకు కీర్తి వస్తుంది. తగిన ధర్మమూ పెరుగుతుంది.

"ఆమహాత్ముడు పుణ్యలోకాలకి పోయే సమయం దగ్గిరపడుతోంది. ఆలస్యం చెయ్యకు, వెళ్ళు"

"అంతమంది బంధువుల్ని చంపి పాపం పోసుకున్నాను. ఆపూజ్యుడి ఎదటికి ఏమొహంపెట్టుకు వెళ్ళనూ, తగుదునని! అదీకాక, కపటంలేని యుద్ధం చేసిన ఆ గుణవతుణ్ణి, కపటయుద్ధంలో కూలదోశాను. తిరిగీ ఆమహాత్ముడి మొహం చూసి, నాకు ధర్మం ఉపదేశించమని ఏనోరు పెట్టుక అడిగేది?" అన్నాడు ధర్మరాజు.

"ఇంత బలవంతే మొండుకూ?" అంటూ అందుకున్నాడు శ్రీకృష్ణుడు – "ఈమునీంద్రులు చెప్పినట్టు చెయ్యి, అన్ని గౌరవాలకీ పాత్రుడివవుతావు. విచారంతో ఏదైనా ఎందుకూ చెయ్యడం? ఈపాళాన ముందు హస్తినాపురం వెళ్ళు. తరవాత భీష్ముడి దగ్గిరికి వస్తే మంచిది. సేనమ్మలూ, బ్రాహ్మలూ, రాజ్యంలోని యావన్మంది ప్రజలూ వానకోసం చూస్తున్న చాతకపక్షుల్లాగ నీకోసం ఎదురుచూస్తున్నారు. దయచూపి, ఇంతమందినీ ఆదరించు. అందరి కోరికా చెల్లించు" అని ప్రార్థించాడు.

అర్జునుడూ, ద్రౌపదీ, వ్యాసుడూ, నారదుడూ, దేవలుడూ, దేవస్థానుడూ, కృష్ణుడూ—ఇంతమందీ ఇన్నివిధాలా చెప్పిన మాట

లతో ధర్మరాజు మనస్సు కలత తేరింది. రాజ్యంచేసే ఉత్సాహం మొలకెత్తింది. శిశిరఋతువు ఆరంభంతో వికసించిన పద్మంలాగ మొహం కలకల్లాడింది. వ్యాసుడూ మొదలైన మునులకి ప్రదక్షిణ పూర్వకంగా నమస్కరించాడతను. రాజ్యం పరిపాలించడానికి వాళ్ళ అనుజ్ఞ పుచ్చుకున్నాడు. ఆశీర్వాదాలు పొందాడు. తమతమ నివాసాలకి వెళ్ళిపోయారు వాళ్ళు.

తరవాత క్రమంగా దేవబ్రాహ్మణపూజలు ముగించాడు ధర్మరాజు.

ఇంతలో "అక్కడక్కడ మరుగుపడివున్న రాజులు వచ్చి కనిపెట్టుకు వున్నారు" అని కృష్ణుడు చెప్పాడు. విని సంసిద్ధుడయాడు ధర్మరాజు. గంధం పూసుకున్నాడు. ఆభరణాలు వేసుకున్నాడు. తెల్లమడతలు కట్టుకున్నాడు. కొలువు తీర్చాడు. మణులూ, బంగారమూ, ఏనుగులూ, గుర్రాలూ, స్త్రీలూ కానుకలిచ్చారు రాజులు. వాళ్ళందరినీ సంతోషపెట్టాడు.

ఆ రాజులూ, శ్రీకృష్ణుడూ, తమ్ముళ్లూ, తక్కిన బంధువులూ, స్నేహితులూ, ధౌమ్యుడూ మొదలైన పెద్దలూ – ఇంతమంది మధ్య కొలువులో చుక్కల్లో చంద్రుడిలాగ ప్రకాశించాడు ధర్మరాజు.

మర్నాడు వేకువనే లేచాడతను. కాల్యకృత్యాలు తీర్చుకున్నాడు. తెల్లగంధం పూసుకున్నాడు. తెల్లటి పూలదండలు వేసుకున్నాడు. తెల్లవస్త్రాలు కట్టుకున్నాడు. ఆభరణాలు పెట్టుకున్నాడు. కొత్త రథం సిద్ధంచేయించాడు. దానికి పదహారు తెల్లగుర్రాలు పూయించాడు అమృతరథ మెక్కిన చంద్రుడిలాగ ఆరథ మెక్కాడు.

భీముడు సారథ్యం చేశాడు. అర్జునుడు తెల్లగొడుగు పట్టాడు. నకులుడూ, సహదేవుడూ చామరాలు వీచారు. దేదీప్యమానంగా

అవుపించింది రథం. అయిదుగురు అన్నదమ్ములూ ఆ రథంమీద పంచాగ్నులలాగ ప్రకాశించారు. సముద్రం ఘోషించినట్టు వొక్కసారి తూర్యధ్వనులు భోరుమన్నాయి.

హస్తినాపుర ప్రవేశం

ఇలా దివ్యంగా వెలిగిపోతూ బయలుదేరాడు ధర్మరాజు. ధృతరాష్ట్రుణ్ణీ, గాంధారినీ మంచిమంచి పల్లకీ లెక్కించి ముందు నడిపించాడు. శైబ్యమూ, సుగ్రీవమూ, మేఘపుష్పమూ, వలాహకమూ — నాలుగుగుఱ్ఱాలూపూసిన రథంమీద సాత్యకితోకూడా శ్రీకృష్ణుడు వెనక బయలుదేరాడు. అతడి పక్క మనోవేగంతో పరిగెత్తే గుఱ్ఱాలు పూసిన తెల్లరథంమీద యుయుత్సుడు బయలుదేరాడు. కుంతీదేవి మొదలైన రాణివాసం స్త్రీలని మేనాలమీద ఎక్కించి, తగిన వాహనమెక్కి విదురుడు వెనక నడిచాడు. సేనలతోకూడా నానాముఖాలా కొలిచి వెంట నడిచారు రాజులు. ఏనుగులూ, రథాలూ, గుఱ్ఱాలూ, కాల్బలమూ, తూరాలూ, వింజామరలూ, గొడుగులూ, జెండాలూ — ఓదివ్యంగా నడిచింది ధర్మరాజు పయనం. భట్రాజులు స్తోత్రాలు చేశారు పాఠకులు గీతాలు చదివారు. మాగధులు పాటలు పాడారు. తగినంత మెల్లిగా నడిచింది ఉత్సవం.

అలా వెళ్ళి హస్తినాపురం ప్రవేశించాడు ధర్మరాజు. మహారాజు వస్తున్నాడని అంతకిముందే పట్టణంలో ధ్వజస్తంభాలకి బంగారం కలవ పువ్వుల దండలు వేలాడదీశారు. నగరద్వారాలకి అరిటిస్తంభాలూ, పోకచెట్లూ కట్టారు. పూర్ణకుంభాలూ స్థాపించారు. ఊరంతా కస్తూరి కల్లాపు చల్లారు. కర్పూరం ముగ్గులు పెట్టారు. పూలదండలు వేలాడగట్టారు. పువ్వులు కానుకలుంచారు. పట్టణమంతా భూలోక స్వర్గంలా అలంకరించారు. పిల్లలనించి ముసిలాళ్ళదాకా ముస్తాబు

లయ్యారు. మంచిమంచి బట్టలు కట్టుకున్నారు. నగలు పెట్టుకున్నారు. గంధాలు పూసుకున్నారు. పూలదండలు వేసుకున్నారు. సంతోషం వుప్పొంగుతున్న జనంతో వీధులన్నీ కిటకిటలాడాయి.

రాజమార్గం చేరాడు ధర్మరాజు. మేడలమీంచి నిత్యపుణ్య స్త్రీలు సానులు మంచిముత్యాలు అక్షతలుచల్లారు. కల్పవృక్షాలమీంచి పూలవాన కురిసినట్టు అనిపించింది.

చూడవచ్చిన పౌరులూ, పల్లెటూళ్ళ ప్రజా ధర్మరాజును చూసి, రకరకాలు చెప్పుకున్నారు:

"దిగ్విజయంచేసి ప్రతాపవంతుడైనా శత్రువులేలేరు ఈమహారాజుకి"

"రాజసూయం చేశాడు. బ్రాహ్మల కొంపలు బంగారంతోనూ, రత్నాలతోనూ నింపేశాడు."

"నిత్యవ్రతంగా సత్యంపాటించాడు. ఎన్నడూ దానికి భంగం కానివ్వలేదు."

"ధర్మతత్పరు డెవడయ్యా అంటే, ధర్మరాజే అని కోడై కూస్తోంది లోకం."

"బలంతో ధర్మయుద్ధం చేశాడు. శత్రువన్న పురుగు లేకండా ఏరి పారేశాడు."

ఇలా వెయ్యివిధాల పొగిడారు. భీముడూ, అర్జునుడూ, నకుల సహదేవులూ చూపిన బలాలూ, ఉపాయాలూ, వోర్పులూ, సామర్థ్యాలూ, సాటిలేని సాహసకార్యాలూ ఎన్నోవిధాల పొగిడారు.

"వ్రతచర్యా, భాగ్యమూ, ధైర్యమూ, బుద్ధీ — ఎందులో చూసినా ద్రౌపదీదేవితో సాటివచ్చే మహారాణి లోకంలో లేదు" అన్నారు.

జనంకోట ఎక్కడచూసినా ఇవే మాటలు వినిపించాయి. ప్రతీ ఇంటా ఈమాటలే ప్రతిధ్వనించాయి. చంద్రోదయంతో పుప్పొంగిన మహాసముద్రంలాగ పట్టణమంతా గుబగుబలాడిపోయింది.

కోట సింహద్వారం చేరాడు ధర్మరాజు. ఎన్నో అన్ని మంగళ ద్రవ్యాలు పట్టుకుని తగిన బ్రాహ్మలూ, పుణ్యస్త్రీలూ ఎదురు వచ్చారు. అవన్నీ అందుకుంటూ లోపల ప్రవేశించాడు ధర్మరాజు. ఏనుగు మొగసాల దగ్గిర రథం దిగాడు. ధౌమ్యుణ్ణీ, ధృతరాష్ట్రుణ్ణీ ముందుపెట్టుకుని లోపలి లోగిలికి వెళ్ళాడు. గృహదేవతలని పూజించి, తిరిగి వెలపలి లోగిలికి వచ్చాడు. నగరదేవతలకి పూజలు చేయించడానికి తగినవాళ్ళని పంపాడు. బ్రాహ్మల్ని చూసి, బంగారమూ, ఆవులూ అవీ దానంచేశాడు. వాళ్ళ ఆశీర్వాదాలూ, శంఖాలూ, భేరీలూ మొదలైన తూర్యారవాలూ భూమీ, ఆకాశమూ ప్రతిధ్వనించాయి. అనంతరం యావన్మంది ప్రజలూ నిశ్శబ్దంగా ధర్మరాజు దర్శనంచేస్తూ నుంచున్నారు.

చార్వాకుడు

ఇంతలో చార్వాకుడని వొక రాక్షసుడు బ్రాహ్మడిలా అక్కడికి వచ్చాడు. దుర్యోధనుడి స్నేహితుడతడు. త్రిదండిసన్యాసి వేషంతో బ్రాహ్మలమధ్య నుంచుని ధర్మరాజుతో ఇలా అన్నాడు:

"మహారాజా! విను. బ్రహ్మలందరూ కలిసి నన్ను పంపారు. 'ఏం రాజయ్యా ఇతడూ ధర్మరాజు? పాపాల భైరవుడు. తండ్రణ్ణీ, అన్నదమ్ముడనీ, కొడుకనీ శంకాగింకా లేకండా అందరినీ చంపేశాడు. గురువనికూడా రవంత జంకాడు కాడు. వీణ్ణి తగలెయ్యా' అని అన మన్నారు. ఇలా మంచివాళ్ళు అసహ్యించుకుంటున్న రాజ్యం ఎందు

కని నీకు? బంధువుల్ని చంపుకుని ఏం నొల్లుకుంటావు? పాపం పోసుకన్నావు అంతే."

ఈమాటలతో బ్రాహ్మలంతా అధికంగా నొచ్చుకున్నారు. ఒకళ్ళ మొహాలు వొకళ్ళు చూసుకున్నారు. "ఏమిటిది?" అంటూ క్షోభపడ్డారు.

సిగ్గుపడి తలవొంచుకున్నాడు ధర్మరాజు. చేతులు జోడించి నుదుటిమీద పెట్టుకున్నాడు.

"నమస్కారం చేస్తున్నాను. వేడుకుంటున్నాను. నన్ను తిరస్కరించకండి. ఆదరించండి. మునుల అనుమతి పుచ్చుకుని, నిశ్చలమైన మనస్సుతో ఇక్కడికి వచ్చాను" అన్నాడు.

భయంతో తడబడిపోయారు బ్రాహ్మలు.

"దేవా! ఈమాటలు మావల్ల పుట్టలేదు. ఇదేమీ తెలియనే తెలియదు మాకు. ఉత్తమ క్షత్రియధర్మంతో రాజ్యసంపద గడించావు నువ్వు. నీసిరి సుస్థిరంగా వుండాలి" అంటూ ఆశీర్వదించారు.

మాయసన్యాసిని చార్వాకుణ్ణి చూశారు. దివ్యజ్ఞానంతో ఆ అధముణ్ణి తెలుసుకున్నారు.

"వీడు రాక్షసుడు. దుర్యోధనుడి స్నేహితుడు. సన్యాసి వేషంలో వచ్చాడు. అతడికి మేలు చెయ్యడంకోసం ఈ తప్పుడుకూత కూశాడు. ఈకుక్క మొరిగిందని పాలసముద్రంలాటి నువ్వు కలత పడకు. ధర్మాత్ములైన తమ్ములతో పూజ్యమైన సామ్రాజ్యం పరిపాలించు" అంటూ ఆదరించారు.

చార్వాకుణ్ణి చూసి, కోపంతో నిప్పులు కక్కారు. హుంకారం చేశారు. భయంకరమైన రాక్షసరూపంతో చచ్చి కింద కూలి పోయా

డతడు. బ్రాహ్మణ తపశ్శక్తి తగిలి, పిడుగుపడిన చెట్టులా పడిపోయిన రాక్షసుణ్ణి చూశాడు ధర్మరాజు. సంతోషంతో కలకల్లాడాడు. గొప్పగా బాహ్మల్ని పూజించి, సాగనంపాడు.

బ్రాహ్మల్ని పొగుడుతూ కృష్ణుడు ఇలా అందుకున్నాడు: "కృతయుగంలో చార్వాకుడు తపస్సుచేశాడు. బ్రహ్మ ప్రత్యక్షమ యాడు. ప్రాణుల యావన్మందివల్లా భయంలేకండా వరంకోరాడు చార్వాకుడు. 'ఇచ్చాను, కాని బ్రాహ్మలకి అనిష్టం చెయ్యకండా వుండు. ఎప్పుడు వాళ్ళకి అనిష్టమైనపని చేస్తావో అప్పుడే నీ అంతం అనుకో' అని వరమిచ్చాడు బహ్మ. వరంపొంది విర్రవీగాడు చార్వాకుడు. దేవ తల్ని నానాబాధలూ పెట్టాడు. వాళ్ళు బ్రహ్మదగ్గిర మొరపెట్టు కున్నారు. 'నేను తెలిసే వాడికి వరమిచ్చాను' అన్నాడు బ్రహ్మ— 'దుర్యోధను డని లోకరాజుకి వాడు స్నేహితు డవుతాడు. అతడికి ఉపకారం చెయ్యడానికి వెళ్ళి బ్రాహ్మల మనస్సు బాధించేపని చేస్తాడు వాడు. వాళ్ళకోపంతో చస్తాడు' అన్నాడు. అదిగో ఆ రాక్ష సుడు ఇవాళ ఇక్కడికి వచ్చాడు. తనచెడ్డవల్ల బ్రాహ్మల దండనతో చచ్చిపడ్డాడు" అనిచెప్పి పీనుగు బైటికి తీయించాడు.

"మహారాజా!" ఇంకా ఇలా అన్నాడు కృష్ణుడు- "ఎదురు తిరిగినవాళ్ళని భస్మం చెయ్యి. ప్రజల్ని శ్రద్ధతో పాలించు. బ్రాహ్మల్ని రక్షించు. యావన్మంది బంధువుల్నీ, ఆశ్రితుల్నీ ఆదరించి వాళ్ళకి సుఖ వృత్తులు కల్పించు. వైభవ మనుభవించు. పట్టాభిషేకం చేసుకో. నిత్యకల్యాణం పచ్చతోరణంగా పరిపాలించు."

ఇలా చెప్పి అభిషేకానికి అవసరమైన ద్రవ్యాలు తేవడం కోసం తగినవాళ్ళని నియమించాడు. వెలపలి పెద్దకొలువుకూటంలో ధర్మరాజుకోసం మహోన్నతమైన బంగారం సింహాసనం పెట్టించాడు.

అవసరమైనవాళ్ళందరికీ తగిన ఆసనాలూ అవీ ఏర్పరచడంకోసం అర్జునుణ్ణి నియమించాడు.

మనస్సులో ఏ కలంకమూ లేకండా తేరుకున్నాడు ధర్మరాజు. ధగధగా మెరిసిపోతున్న తన పీఠంమీద తూర్పుమొహంగా కూచున్నాడు. అతడి కట్టెదట తళతళలాడుతున్న బంగారం ఆసనంమీద సాత్యకితో కలిసి కృష్ణుడు కూచున్నాడు. మణిపీఠాలమీద కుడివేపు భీముడూ, ఎడమవేపు అర్జునుడూ కూచున్నారు. వెనకవేపు ఎత్తూ, వెడల్పూ తక్కువగా వున్న బంగారం ఆసనాలమీద రెండువేపులా నకుల సహదేవులతో కుంతీదేవి కూచుంది. కృష్ణుడి కుడివేపు అగ్నిహోత్రంలా ప్రకాశిస్తున్న ఆసనంమీద ధృతరాష్ట్రుడు కూచున్నాడు. అతడి తూర్పువేపు ప్రకాశిస్తున్న పీఠాలమీద విదురుడూ, ధౌమ్యుడూ కూచున్నారు. ధృతరాష్ట్రుడి వెనక తగిన పీఠాలమీద గాంధారీ, యుయుత్సుడూ, సంజయుడూ కూచున్నారు.

అప్పుడు దయాబుద్ధితో కృష్ణుడు కృపాచార్యుణ్ణి తగిన విధంగా ధర్మరాజుముందు పెట్టాడు. యోగ్యమైన ఆసనమిచ్చి అతణ్ణి ధౌమ్యుడి దగ్గిర కూచోపెట్టాడు.

తెల్లపువ్వులూ, అక్షతలూ, బంగారమూ, వెండీ, భూమీ ముట్టుకున్నాడు ధర్మరాజు.

పండితులూ, దేశదేశాల రాజులూ, పనులు చేయించే అధికారులూ, ధనం వసూలుచేసే ఉద్యోగులూ, ఎన్నోపనులుచేసే పరిచారికజనమూ, కోమట్లూ మొదలైన పౌరులూ, ముఖ్యులైన రైతులూ, పల్లెప్రజలూ, వీణలు వాయించేవాళ్ళూ, గాయకులూ, పిల్లంగోళ్ళు వూది వినోదాలు చేసేవాళ్ళూ, సానులూ యావన్మందీ గుంపులు గుంపులు వచ్చారు. ధర్మరాజు దర్శనం చేశారు. ఎవళ్ళకి తగినట్టు

వాళ్ళని సత్కరించాడు ధర్మరాజు. అంతామందీ సంతోషించారు. ఎంతో వైభవ మనిపించింది కొలువు.

ధర్మరాజు పట్టాభిషేకం

అభిషేకానికి అవసరమైన వస్తువు లన్నీ వచ్చేశాయి. శ్రీకృష్ణుడి అనుమతి పొంది ధౌమ్యపురోహితుడు తూర్పు ఉత్తరాల వేపుగా వేదిక అలంకరించాడు. దృఢమైన కోళ్లతో రత్నాలు తాపిన బంగారం భద్రపీఠం ప్రతిష్ఠించాడు. దానిమీద పులితోలు పరిచాడు. పూజించాడు. బంగారం తీగెలు కట్టిన ఉత్కృష్టమైన మహాశంఖం తగిన స్థండిలం* మీద పెట్టి పూజించాడు. దానిమీదా, దానిచుట్టూ మట్టివీ, బంగారానివీ, వెండివీ, రత్నాలతో చేసినవీ కడవలు పెట్టాడు. వాటిలో గంగాజలం నింపాడు. అన్నిటికీ శుభప్రదమైన రత్నాలూ, చివుళ్ళూ, పువ్వులూ, పంచగవ్యమూ† వాటితో మంత్ర పూర్వకంగా సంస్కారం జరిగించాడు. వీర్యవంతాలైన వివిధ మంత్రాలు చదువుతూ, ఉత్తములైన బ్రాహ్మలతో కలిసి ధర్మరాజుని తీసుకువెళ్ళాడు. భద్రపీఠంమీద కూచోపెట్టాడు. శోభనంగా ముస్తాబైన ద్రౌపదిని అతడి ఎడమవేపు అదే పీఠంమీద కూచోపెట్టాడు. అగ్నిహోత్రంలో హోమకార్యం చేశాడు.

శుభలగ్నం రాగానే గంగాజలం నిండిన మహాశంఖం పుచ్చుకున్నాడు. "భూమికి మహారాజువి కా" అంటూ ధర్మరాజుని సంతోషంగా అభిషేకించాడు.

పవిత్రజలాలతో నిండిన కలశాల్లోంచి వొక ఉజ్వలమైన పూర్ణ కలశం ధృతరాష్ట్రుడికి అందిచ్చాడు ధౌమ్యుడు. అందుకుని సరైన

---

* మూరెడు చదరంగా ఇసకతో చేసిన వేదిక. (వశిష్ఠసంహిత)

† ఆవుపాలూ, పెరుగూ, నెయ్యీ, పంచితమూ, పేడా.

మనస్సుతో, కలకల్లాడుతున్న మొహంతో అది ఎత్తి ధర్మరాజుని అభిషేకించాడు ధృతరాష్ట్రుడు. తరవాత పవిత్రాత్ములైన రాజులూ మరికొందరూ అలాగే అభిషేకించారు. శంఖాలూ, తప్పెటలూ మొదలైన మంగళవాద్యాలూ, వీరుల సింహనాదాలూ ఒక్కసారి చెలరేగాయి. ఇలా స్నేహితులందరూ సంతోషించినట్టు అభిషేకం చేసుకుని, సామ్రాజ్యపదవి పొందాడు ధర్మరాజు. దిక్కులేని వాళ్ళకీ, దీనులకీ, బ్రాహ్మలూ మొదలైనవాళ్ళకీ ఎన్నోవిధాల ధనం దానం చేశాడు.

పండితులైన బ్రాహ్మలూ మొదలైన ప్రసిద్ధపురుషులు ధర్మరాజుముందు నిలబడి "దేవా! దైవసహాయంవల్లా, పురుషప్రయత్నంవల్లా, మనుష్యశక్తికిమించిన విజయమూ, సామ్రాజ్యమూ సంపాదించావు. ఎంత గొప్పగా వుం దిది!" అన్నారు.

"ఉండనీ, పోనీ మీఅంతవాళ్ళు నాలో గొప్పగుణాలున్నాయంటున్నారు. కనక పాండురాజు కుమార్ళమైన మేము ధన్యాత్ములం" అన్నాడు ధర్మరాజు. ధృతరాష్ట్రుణ్ణి చూపిస్తూ ఇంకా ఇలా అన్నాడు-"తండ్రయినా, గురువైనా, దేవుడైనా ఇదుగో ఇతడే మాకు. మీరు యావన్మందీ ఈ మహారాజు ఆజ్ఞప్రకారం నడుచుకోవాలి. ఇతడికి ప్రీతికలిగిస్తేనే వేనవేలు విధాలుగా మాకు ప్రీతికలిగించినట్టు. దేశంలోని ప్రజలూ, పట్నంలోని పౌరులూ, మీరూ వెనకటిలాగే ఈ మహారాజు దగ్గిర వినయంతో నడుచుకుంటేనే నాకుతృప్తి.

"అంతమంది జ్ఞాతుల్నీ చంపుకున్నాను. అయినా ఈయనసేవ చేయడంకోసమే గృహస్థధర్మం స్వీకరిచాను. ఈ ఐశ్వర్య మంతటికీ, మనకీ ఈ మహారాజే ప్రభువు. ఇదిమాత్రం మరిచిపోకండి."

"మీ ఇష్టంవచ్చినట్టు సుఖంగా వుండండి" అంటూ ధృతరాష్ట్రుడితోనూ, గాంధారితోనూ వినయంగా చెప్పి లోపలికి పంపిం

చాడు. పౌరులూ, పల్లెప్రజలూ, కృపాచార్యులూ సెలవుతీసుకుని సగౌరవంగా ఇళ్ళకి వెళ్ళారు.

భీముణ్ణి యువరాజు చేశాడు ధర్మరాజు. కర్తవ్యవిచారం కోసమూ, కార్యనిశ్చయంకోసమూ, సంధివిగ్రహమూ మొదలైన ఆరుగుణాలూ ఆలోచించడంకోసమూ ప్రియమైనమాటలు చెప్పి విదురుణ్ణి నియోగించాడు. వెనకా ముందూ చూసి చెప్పడానికీ, ఆదాయ వ్యయాలు చూడడానికీ సంజయుణ్ణి ఏర్పరిచాడు. తిరగబడిన రాజుల్ని అదుపులో వుంచడానికీ, రాజ్యం విస్తీర్ణం చెయ్యడానికీ అర్జునుణ్ణి నియమించాడు. సేనల హెచ్చుతగ్గులు చూడడానికీ, భృత్యుల జీతాలు ఇవ్వడానికీ, కర్మకలాపాలు జరిగించడానికీ నకులుణ్ణి నియమించాడు. బ్రాహ్మణకార్యాలూ, వైదికకర్మలూ వాటికీ ధౌమ్యపురోహితుణ్ణి పెట్టాడు. "నాకు రహస్యరక్షకుడివై సర్వావస్థలలోనూ నా దగ్గిర నువ్వు వుండాలి" అంటూ సహదేవుణ్ణి ఆజ్ఞాపించాడు. అవసరమైన అధికారా లన్నీ కల్పించి ఎవళ్ళకి తగిన పనులు వాళ్ళకి అప్పగించాడు. యుయుత్సుణ్ణీ, విదురుణ్ణీ, సంజయుణ్ణీ చూసి, "గాంధారీ, ధృతరాష్ట్రుల యోగక్షేమాలు నేనెలా చూస్తానో అలాగ ప్రతిరోజూ మీరు చూడాలి. రాజ్యంలోనివాళ్ళ పనులూ, దేశప్రజల పనులూ మహారాజు ధృతరాష్ట్రుడికీ, మహారాణి గాంధారీదేవికీ నివేదించాలి. వాళ్లు చెప్పినట్టు అన్నీ నడిపించాలి" అన్నాడు. ద్రౌపదిని వెంటపెట్టి తల్లి కుంతీదేవిని అంతఃపురంలోకి పంపించాడు.

ఇదంతా అయాక, తేనెకోసం ఆసపడి, పూసిన పద్మంమీాదికి పరిగెత్తే తుమ్మెదల్లాగ, శ్రీకృష్ణుడి ముఖపద్మంమీాదికి ప్రేమతోనూ, వినయంతోనూ పరిగెత్తాయి ధర్మరాజు చూపులు. అతణ్ణీ, సాత్యకినీ గౌరవంగా విడిదికి తీసుకువెళ్లడానికి తమ్ముళ్ళని నియమించాడతడు.

అలా అన్నిపనులూ చక్కబెట్టాడు ధర్మరాజు. యుద్ధంలో శ్రామం చేసినవాళ్ళందరినీ తలుచుకుని, బ్రాహ్మలతో ఆలోచించి బంధువులందరికీ విడివిడిగా గొప్పగా శ్రాద్ధకర్మలు చేయించాడు. భక్తితో రత్నాలూ, బంగారమూ దక్షిణ లిచ్చాడు. ద్రోణాచార్యులకీ, ద్రుపదమహారాజుకీ, అతడి బంధువులకీ, విరాటరాజుకీ, అతడి జ్ఞాతులకీ. ప్రత్యేకంగా కర్ణుడూ, అభిమన్యుడూ మొదలైనవాళ్ళకీ గొప్పగొప్ప దక్షిణలూ వాటితో పరలోకక్రియలు నిర్వహించాడు. అంతకంటే ఘనంగా దుర్యోధనుడూ మొదలైనవాళ్ళకి ధృతరాష్ట్రుడిచేత ఆబ్దికక్రియలు చేయించాడు. తాను ఎరిగినవాళ్ళందరికీ శ్రాద్ధకర్మలు జరపడానికీ, బంధువులు లేని రాజులకోసం తగిన దానాలు చేయడానికీ ధౌమ్యుణ్ణి నియోగించాడు.

అంతేకాక బంధువులు యావన్మందికీ సద్గతులు కలగడంకోసం గొప్పగొప్ప చలిపందిళ్ళు వేయించాడు. సత్రాలు పెట్టించాడు. చెరువులు తవ్వించాడు. దేవాలయాలు కట్టించాడు. లోకంలో వున్న బ్రాహ్మలందరికీ ఆవులూ, బంగారమూ, రకరకాల వస్తువులూ కోకొల్లలు భక్తితో పంచిపెట్టాడు.

ఇలా యావన్మంది బంధువులకీ, స్నేహితులకీ పరలోకక్రియలు జరిగించి, ఋణం తీర్చుకున్నాడు. లోకంమెప్పు సంపాదించాడు. కృతార్థుడయాడు. అఖండమైన సామ్రాజ్యం పరిపాలించడం మొదలెట్టాడు.

ఒకనాడు తగినసమయం చూసి, కృష్ణుడిముందు చేతులు జోడించి అందుకున్నాడు ధర్మరాజు.

"కృష్ణా! నీ మహానుగ్రహంవల్ల తండ్రితాతలనాటి పూజ్యమైన సామ్రాజ్యానికి ప్రభువునయాను. కృతార్థుణ్ణయాను. సంతోషంగా వుంది. బావమరుదులని మమ్మల్ని దయచూశావు. ప్రేమతో

కంటికి రెప్పలా కాపాడావు, మాలో వొకడివై కలిసిమెలిసి తిరిగావు. మమ్మల్ని మన్నించావు. మంచీచెడ్డా మరిచిపోయి, నీదగ్గర చనువుతో మసులుకున్నాం. నీమహానుభావత్వమూ, నీమాహాత్మ్యమూ తెలుసుకోలేకపోయాం. నిన్ను పొగడడానికి మేమేపాటివాళ్ళం?

"దామోదరా! నువ్వే ఆదిపురుషుడివని ఘోషిస్తున్న వేదాలు కూడా 'నువ్వు ఇలాంటివాడివి' అని చెప్పలేకపోతున్నాయి. అలాంటప్పుడు ఇతరులా నీమహత్తు తెలుసుకుంటారు?

"పురుషోత్తమా! ఎన్నో పేర్లున్నాయి నీకు. పాపాలు పోగొడతాయవి. పుణ్యం ప్రసాదిస్తాయి. ముక్తిమార్గం చూపుతాయి. భుక్తీ, ముక్తీ అనుగ్రహించే నిన్ను ఇంద్రియాలు జయించిన మునులు భక్తిపూర్వకంగా ఎల్లప్పుడూ ధ్యానిస్తారు. నమస్కారాలు చేసి అంతంలేని మహిమ సంపాదిస్తారు" అన్నాడు.

"విష్ణూ! జిష్ణూ! వాసుదేవా! జనార్దనా! దామోదరా!" అంటూ ప్రసిద్ధమైన పేర్లతో స్తోత్రం చేశాడు.

సంతోషించాడు శ్రీకృష్ణుడు. ఎన్నో చెప్పి ధర్మరాజుని అభినందించాడు. కొలువులో వున్నవాళ్ళని సెలవిచ్చి పంపాక తమ్ముళ్ళవేపు చూశాడు ధర్మరాజు.

"అడవుల్లో పడరానిపాట్లు పడ్డారు. విరాటరాజు కొలువులో చెయ్యరానిసేవ చేశారు. ఎన్నో బాధలు పడ్డారు. శత్రువుల ఉగ్రమైన శస్త్రాలతో శరీరాలు గాయాలయాయి. అభేద్యమైన స్థైర్యంతో అన్నిదుఃఖాలూ నాకోసం సహించారు. నన్ను ధన్యుణ్ణిచేశారు. శ్రీకృష్ణుడి అనుగ్రహంవల్ల లభించిన ఈ జయశోభనం మీా మనస్సుకి

నచ్చినట్లు సుఖంగా అనుభవించండి. మెలకువతో రాజ్యాంగాలు ఏడూ* కనిపెడుతూ వుండండి" అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడి అనుమతి పుచ్చుకుని, దుర్యోధనుడి భవనం భీముడి కిచ్చాడు. దుశ్శాసనుడిలోగిలి అర్జునుడి కిచ్చాడు. దుర్మర్షణుడి మందిరమూ, దుర్ముఖుడి మందిరమూ నకులసహదేవులకిచ్చాడు. ఈ భవనాలన్నీ ఎన్నోరత్నాలు తాపిన మేడలతోనూ, మండపాలతోనూ ఎంతో అందంగా వున్నాయి. దాసదాసీజనంతో నిండి వున్నాయి. ధర్మరాజుభవనంతో సమానమైన వైభవంతో వున్నాయి. అతడి భవనంకంటే కూడా అధికమైన ధనధాన్యాలతో తులతూగుతూ, సౌఖ్యంగా వున్నాయి. కుబేరుడి భవనంతో సమానమైన ధనసంపదతో వున్నాయి. అందమైన ఆడాళ్ళతో కలకల్లాడుతున్నాయి. ఇది లేదూ అనకండా అన్ని వస్తువులతోనూ నిండివున్నాయి.

ఇదయాక విదురుణ్ణీ, యుయుత్సుణ్ణీ, సంజయుణ్ణీచూసి, "మీ మీ భవనాలు మీరు తీసుకోండి" అన్నాడు ధర్మరాజు. వృద్ధమహారాజు ధృతరాష్ట్రుణ్ణి, లోగడ అతడు సుఖంగా వుండిన పెద్దకోటలోని మేడలోకే పంపాడు. ఇలాభవనాలు విభజించి ఇచ్చాక, కృష్ణుణ్ణీ, సాత్యకినీ అర్జునుడి భవనంలో విడిదిపెట్టించాడు. అందరినీ సాగనంపాక, తాను లోపలి లోగిలికి వెళ్ళి స్వేచ్ఛగా కాలం గడిపాడు. భీముడూ మొదలైనవాళ్ళు తమకి ఇచ్చిన భవనాల్లో సమస్తవైభవాలూ అనుభవిస్తూ సుఖంగా గడిపారు.

---

*రాజూ, మంత్రీ, స్నేహితులూ, ధనాగారమూ, రాజ్యమూ, కోటా; సేనా.

శాంతిపర్వం

రెండో ఆశ్వాసం

ధర్మరాజు మనుగడ

సామ్రాజ్యం పొంది, మహా ఉజ్జ్వలంగా ప్రకాశించాడు ధర్మరాజు. బ్రాహ్మణ్ణి, ఆశ్రితుల్నీ, యాచకుల్నీ వాళ్ళు అడిగింది లేదనకుండా ఇచ్చి పోషించాడు. ధృతరాష్ట్రుడూ, గాంధారీ, విదురుడూ—ఈ ముగ్గురిపరంగా రాజ్యం సమర్పించాడు. "ఇంతటికీ మీరే ప్రభువులు. మీరు ఏంచెపితే అది చేస్తాను నేను. ఏంపెడితే అది తింటాను" అన్నాడు. నిత్యమూ వాళ్ళ అనుమతి పుచ్చుకునే తగినట్టు ప్రజల్ని పాలించాడు. పూర్వంకంటే వాళ్ళని అన్నివిధాలా సంతోషపెట్టాడు. భర్తలుపోయిన స్త్రీలని దుఃఖం కలగకండా దయతో కనిపెట్టాడు. కృపాచార్యుడూ, యుయుత్సుడూ, సంజయుడూ, కౌరవమంత్రులూ— ఈ యావన్మందినీ గౌరవించాడు. తల్లి కుంతీదేవి శుశ్రూషలు చేశాడు. ద్రౌపదిని సంతోషపెట్టాడు. ధౌమ్యుడికి సకలసంపదలూ ఇచ్చాడు. అతడిద్వారా దేవపూజలూ, అతిథిసంతర్పణలూ, విదేశాలనించి వచ్చిన బ్రాహ్మల అర్చనలూ, దీనులా అనాథులా పోషణలూ జరిగించాడు. శ్రీకృష్ణుణ్ణి ఆరాధించాడు. పౌరుల్నీ, పల్లెలవాళ్ళనీ సంతోషపెట్టాడు.

ఇలావుండగా వొకనాడు ఉదయాన్నే కృష్ణుడి విడిదికి వెళ్ళాడు.

శ్రీకృష్ణుడి ధ్యానం

ధర్మరాజు వెళ్ళేసరికి రత్నాల బంగారం మంచంమీద కూచున్నాడు శ్రీకృష్ణుడు. బంగారంలో పొదిగిన ఇంద్రనీలమణిలా

వున్నాడతడు. ధగధగా మెరిసిపోతున్న ఆభరణాలతో చుక్కలతో వున్న ఆకాశంలా వున్నాడు. పసుప్పచ్చటి పట్టువస్త్రంతో మేరుపర్వతం దాపున వున్న మేఘంలా వున్నాడు. వక్షస్థలంమీద వెలిగిపోతున్న కౌస్తుభమణితో సూర్యుడు ఉదయిస్తున్న ఉదయపర్వతంలావున్నాడు.

చూసి, భక్తిపూర్వకంగా చేతులుజోడించాడు ధర్మరాజు. "కృష్ణా!" సంతోషంగా అడిగాడు - "రాత్రి సుఖంగా గడిపావా? మనస్సు కులాసాగా వుందా? దైవికమైన నీబుద్ధివల్ల ధర్మమార్గంలో సామ్రాజ్యం సంపాదించాను. ముల్లోకాలూ వ్యాపించిన విక్రముడివి నువ్వు. నీ కటాక్షభాగ్యంవల్లే మూడులోకాల్లోనూగౌరవం పొందాను" అంటూ దగ్గిరికి వెళ్ళాడు.

ఉచితప్రకారంగా తాను అడిగిందానికి వొకమాటా బదులు చెప్పలేదు శ్రీకృష్ణుడు. గాలీ, కదలికా లేని దీపంలా ధ్యానమగ్నుడై వూరుకున్నాడు. అది కనిపెట్టాడు ధర్మరాజు.

"ఏమిటిది? పంచభూతాలకీ ఆత్మఅయిన వాయువు బంధించి వుంది. ఇంద్రియాలు మనస్సులో అణిగివున్నాయి. ఇంద్రియాలూ, మనస్సూ బుద్ధిలో వొదిగించి, నాలుగోదారిని* ఇన్నీ స్థిరంగా జీవుడిలో కూర్చిపెట్టావు. ఈ పరమధ్యానం ఎంచేత కలిగింది? ఆశ్చర్యం!

---

* నాలుగోదారి (ప్రత్యాహారమార్గం): ఇంద్రియ విషయాలు ఇంద్రియాలలో కలపడం మొదటిమార్గం. ఇంద్రియాలు మనసులో అణుచుకోడం రెండోమార్గం. ఇంద్రియాలూ, మనస్సూ బుద్ధిలో వొదిగించడం మూడోమార్గం. ఇవన్నీ యోగంలో నిలపడం నాలుగోమార్గం.

చరతాం చక్షురాదీనాం విషయేషు యథాక్రమం.
యత్ప్రత్యాహరణం తేషాం ప్రత్యాహారః ప్రకీర్తితః

ప్రత్యాహారమార్గం విపులంగా తెలుసుకోవాలంటే చూ. యోగతత్వం, సూతసంహితా మొ.

ఏ వింతా లేకండా లోకాలు నెమ్మదిగా వున్నాయికదా! ఇది నేను విన గలిగిందే అయితే వినిపించు" అని ప్రార్థించాడు.

"నువ్వే క్షరుడివి. నువ్వే అక్షరుడివి. అంతటికీ నువ్వేకర్తవి. నువ్వే ఆదిగలివి. నువ్వే అంత్యగలివి. నువ్వు వొక్కడివే పురుషోత్తము డివి. కృష్ణా! ప్రసన్నుడివి కా. నా సందేహం తొలిగించు" అని విన్న వించాడు.

"భీష్ముడు నన్ను తలుచుకున్నాడు" చిరునవ్వుతో అన్నాడు శ్రీకృష్ణుడు – "అదుగో అతడి దగ్గిరికి పోయింది నా మనస్సు. అతణ్ణి నవమాసాలూ మోసి గంగాదేవి పేరుపడింది. అతడు శిష్యు డైనందువల్ల పరశురాముడి గురుత్వం హెచ్చింది. అంతటి పరశు రాముడూ అతడితో యుద్ధంచేసి ఇరవైమూడు దినాల్లో పీగిపో యాడు. కాశీరాజు కన్యలకోసం పోరాడి అంతమంది రాజులూ అతడితో వోడిపోయారు. నాలుగు వేదాలూ, ధనుర్వేదమూ, మహాస్త్రాలూ అతడి వేళ్ళమీద వున్నాయి. అలాంటి భీష్ముడు నన్ను తలుచుకుంటున్నాడు.

"ఆరిపోతూన్న అగ్నిహోత్రంలా వున్నా డతడు. పరలోకం మీద చూపు పెట్టుకుని, ఇంద్రియాలు మనస్సులో అణుచుకుని నన్ను తలుచుకుంటున్నాడు.

"అంపశయ్యమీంచి నన్నే శరణంటూ ఆశ్రయించి ముక్తి కోరుతున్నాడు. ధర్మరాజా! విన్నావుకదూ, అందుకని అతడి మీదికి పోయింది నా మనస్సు. ఇదీ నా ధ్యానానికి కారణం.

"భీష్ముడు వశిష్ఠుడి శిష్యుడు. జరిగిపోయిందీ, జరుగుతూవున్నదీ, జరగబోయేదీ తెలిసినవాడు. అన్నివిద్యలకీ ఆధారభూతు డతడు. అతడు అస్తమించడంతోనే లోకమంతా చంద్రుడు అస్తమించిన

రాత్రిలా అయిపోతుంది. అన్ని జ్ఞానాలూ నీలినీడలేకండా అయి పోతాయి. అంచేత అతడి దగ్గిరికి వెళ్ళి నువ్వు అడగవలిసిన ధర్మాలు అడిగి తెలుసుకో. సంపూర్ణంగా సందేహాలు తీర్చుకో" అన్నాడు.

"అవును" గద్గదకంఠంతో అన్నాడు ధర్మరాజు—"భీష్ముడి గొప్పతనం యావత్తూ మునులు చెప్పగా లోగడే విన్నాను. అంతవాడే అతడు. నీతో కలిసి వెళ్ళి భక్తితో ఆయనదర్శనం చెయ్యాలని వుంది. నువ్వు రావడంతోనే ఆ మహాత్ముడు ఎంతో సంతోషిస్తాడు. ఉత్తరాయణం కోసం కనిపెట్టుకున్నాడాయన. పరబ్రహ్మస్వరూపుడి వైన నీదర్శనం కోరుతున్నాడు. నామీది అనుగ్రహంతోనూ, అతడి మీది ఆదరంతోనూ దయచెయ్యాలి నువ్వు."

పక్కనే వున్న సాత్యకిని చూశాడు కృష్ణుడు – "రథం సిద్ధం చెయ్యమని దారుకుడితో చెప్పు" అన్నాడు. భీముణ్ణీ, అర్జునుణ్ణీ, సంజయుణ్ణీ పిలవమన్నాడు. అన్నగారు చెప్పిందంతా క్షణాలమీద చేశాడు సాత్యకి.

దారుకుడు రథం సిద్ధంచేశాడు. రత్నాల కాంతులతో అప్పుడే ఉదయిస్తూన్న సూర్యుడిలా ప్రకాశిస్తోంది రథం. సుగ్రీవమూ మొదలైన గుర్రాలు పూసి, గాలిలా ఎగిరిపోడానికి సిద్ధంగా వుంది. మంచి బలంగానూ, ఎంతో అందంగానూ వుంది.

భీష్ముడి స్తోత్రం

సరిగ్గా అదే సమయంలో అక్కడ వ్యాసుడూ, నారదుడూ, దేవలుడూ, దేవస్థానుడూ, వాత్స్యుడూ, వామదేవుడూ మొదలైన మహామునులు భీష్ముడిదగ్గిరికి వెళ్ళారు. వాళ్ళమధ్య గ్రహాలమధ్య చంద్రుడిలా అంపశయ్యమీద ప్రకాశిస్తున్నాడు భీష్ముడు.

శ్రీకృష్ణుణ్ణి నిష్ఠతో మనసులో నిలుపుకుని, చేతులు జోడించాడు. గంభీరమైన కంఠస్వరంతో ఇలా స్తోత్రం చేశాడతను.

"శుచీ, హంసుడూ[1], శుచిషత్తూ[2], పరముడూ[3], పరమేష్ఠీ[4] అయిన పుణ్యమూర్తిని సేవిస్తాను. మునులూ, దేవతలూ స్వరూప మెరగని పురుషుణ్ణి, సర్వమూ తెలిసినవాణ్ణి సేవిస్తాను. దుఃఖాలకి మందు అని వేదాలు చెప్పగా పండితులు తెలుసుకునే పుణ్యమూర్తిని సేవిస్తాను. లోకాలన్నీ పుట్టీ, పెరిగీ, తనలో కలిసిపోతూవున్న మహోత్తగుణ్ణి సేవిస్తాను. పక్షికి పంజరంలాగ, ముత్యాలపేరుకి దారంలాగ, పువ్వులదండకి నారలాగ ప్రపంచమంతటికీ ఆధారభూతుడైన శ్రీకృష్ణుణ్ణి సేవిస్తాను.

"హరిని, వెయ్యి తలలవాణ్ణి, వెయ్యి కన్నులవాణ్ణి, వెయ్యి పాదాలవాణ్ణి, వేదస్వరూపుణ్ణి, చిన్నవాళ్ళకంటే చిన్నవాణ్ణి, పెద్దలకంటే పెద్దవాణ్ణి, దయాళుణ్ణి సేవిస్తాను. అమృతమయుణ్ణి, ఋగ్వేదమూ, యజుర్వేదమూ, సామవేదమూ, ఉపనిషత్తులూ పొగుడుతున్న పురుషోత్తముణ్ణి, సత్యస్వరూపుణ్ణి, భక్తితో తెలుసుకోదగినవాణ్ణి స్మరిస్తాను. బ్రహ్మకర్మలూ, యజ్ఞాలూ, వేదాలూ రక్షించడం కోసం అరణిలో అగ్గిలాగ దేవకిగర్భంలో పుట్టిన వసుదేవ కుమారుణ్ణి స్థిరభక్తితో భజిస్తాను. ఒక్కడే పన్నెండుమూర్తులైనట్టు బంగారం రంగు గర్భం ధరించి అదితి కన్న సూర్యస్వరూపుణ్ణి, రాక్షససంహారుణ్ణి, విష్ణుమూర్తిని స్తోత్రం చేస్తాను.

"దేవతలకీ, పితృదేవతలకీ శుక్లపక్షంలోనూ, కృష్ణపక్షంలోనూ అమృతపానం కలిగిస్తూ ప్రకాశించే చంద్రస్వరూపుణ్ణి, ఆత్మేశ్వరుణ్ణి శ్రీకృష్ణుణ్ణి సేవిస్తాను.

---

* 1. సూర్యుడు. 2. లోకాలు వెలిగించేవాడు. 3. ఉత్తముడు. 4. ఉత్తమస్థానంలో వున్నవాడు.

"విశ్వసృష్టి చేసే మునులు వెయ్యి సంవత్సరాలు చేసిన మహా యజ్ఞంలో కశ్యపబ్రహ్మ కన్న గరుత్మంతస్వరూపుణ్ణి శ్రీకృష్ణుణ్ణి తలుచుకుంటాను. కనపడుతూన్న క్షేత్రంలో (శరీరంలో) కనపడకండా వుండి వెలుగుతూన్న ఆత్మస్వరూపుణ్ణి, దామోదరుడైన శ్రీకృష్ణుణ్ణి స్తోత్రంచేస్తాను.

"ప్రకృతి వికృతు లనే పదహారు వికారాలూ * పొంది, ప్రకృతి వికృతిత్వం (చావు పుట్టుకలు) పొందనివాణ్ణిగా మునులు చూసేవాణ్ణి, సాంఖ్యస్వరూపుణ్ణి శ్రీకృష్ణుణ్ణి స్మరిస్తాను.

"లోపల సంచరించే వాయువులు అణిచిపట్టి, సోమరితనం లేకండా శాంతీ, దాంతీ కలవాళ్ళు దర్శించే అంతర్యామిని, యోగ స్వరూపుణ్ణి, క్షీరసాగరశయనుణ్ణి శ్రీకృష్ణుణ్ణి సేవిస్తాను.

"ఇంద్రియాలు జయించిన శాంతులు జన్మజన్మాల పాపపుణ్యాలు వొదులుకుని పొందే ఆనందమూర్తిని, మోక్షస్వరూపుణ్ణి, విష్ణుమూర్తిని స్మరిస్తాను.

"భూమి అతడి పాదాలు. అంతరిక్షం నాభి. స్వర్గం శిరస్సు. కళ్ళు సూర్యచంద్రులు. మొహం అగ్ని. దిక్కులు చెవులు. ఆమహా కాయుణ్ణి, విశ్వరూపుణ్ణి, హరిని స్మరిస్తాను.

"ప్రాణికోటి యావత్తూ మింగేసి. ఈలోకాలన్నీ నీటిమయం చేసేసి, ఆత్మవశం చేసుకుని బాలుడై, నీళ్ళలో తేలే మాయాస్వరూపుణ్ణి కృష్ణుణ్ణి తలుచుకుంటాను. తలవెంట్రుకలలో మేఘాలూ, అవయవాల సంధుల్లో నదులూ, కడుపులో సముద్రాలూ వున్న దేవదేవుణ్ణి, జల స్వరూపుణ్ణి దేవకీదేవి కుమారుణ్ణి శ్రీకృష్ణమూర్తిని సేవిస్తాను.

---

* జ్ఞానేంద్రియాలు అయిదూ, కర్మేంద్రియాలు అయిదూ, మనస్సూ, బుద్ధీ, అహంకారమూ, రజోగుణమూ, సత్వగుణమూ. తమోగుణమూ.

"మోహమూ, బాహువులూ, తొడలూ, కాళ్ళూ బ్రహ్మ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రుల జన్మస్థలాలైన మహామూర్తిని, నాలుగు కులాల స్వరూపుణ్ణి, విష్ణుమూర్తిని స్తోత్రంచేస్తాను.

"మాసాలూ, ఋతువులూ, అయనాలూ, సంవత్సరాలూ అయి, చివరికి సృష్టిప్రళయం చేసి, ప్రకాశించే కాలస్వరూపుణ్ణి, యోగేశ్వరుణ్ణి, శ్రీకృష్ణుణ్ణి సేవిస్తాను.

"మునులూ, దేవతలూ అనంతుడంటూ పొగుడుతున్న శేష మూర్తిని, జగత్తుకి ఆధారభూతుడైన విష్ణుదేవుణ్ణి, కృష్ణుణ్ణి భక్తితో ప్రార్థిస్తాను.

"ఆదిత్యులూ, మరుత్తులూ, రుద్రులూ మొదలైన దేవతలు యావన్మందీ అవయవాలైన దేవుణ్ణి, దేవస్వరూపుణ్ణి, కృష్ణుణ్ణి వేడుకుంటాను.

"అన్నిటిలోనూ అతడే వున్నాడు. అన్నీ అతడిలోనే వున్నాయి. అన్నీ అతడివల్లే జరుగుతున్నాయి. ఆసర్వస్వరూపుణ్ణి, వృష్ణికులశ్రేష్ఠుణ్ణి కృష్ణుణ్ణి ఆశ్రయిస్తాను.

"మత్స్యావతారమెత్తి, పాతాళంనించి వేదాలు తెచ్చి బ్రహ్మ కిచ్చి, దేవతల సన్మానం పొందిన కృష్ణుణ్ణి సేవిస్తాను.

"కూర్మావతారమెత్తి, అమృతమథనమప్పుడు తేలికగా మందరపర్వతం మోసి దేవతల మేలుచేసిన కృష్ణుణ్ణి ప్రార్థిస్తాను.

"నరసింహావతారమెత్తి, ఘనుడైన హిరణ్యకశిపుణ్ణి కరుకు గోళ్ళతో చీల్చేసిన తేజోమూర్తిని, స్వయంభవుణ్ణి, కృష్ణుణ్ణి ప్రార్థిస్తున్నాను.

"వామనావతారమెత్తి, ఉద్దోలమైన బలవంతుణ్ణి బలిచక్ర వర్తిని అడగదొక్కి ముల్లోకాలూ ఆక్రమించిన అద్భుతమూర్తిని కృష్ణుణ్ణి ప్రార్థిస్తున్నాను.

"పరశురామావతారమెత్తి, జమదగ్నిమునికి జన్మించి, ఇరవైవొక్కమాట్లు రాజుల్ని తెగనరికిన క్రోధస్వరూపుణ్ణి ప్రార్థిస్తున్నాను.

"శ్రీరామావతారమెత్తి, దశరథమహారాజు కుమారుడై, శత్రుభయంకరుడైన రావణుణ్ణి లిప్తలో చంపేసిన క్షాత్రస్వరూపుణ్ణి కృష్ణుణ్ణి ప్రార్థిస్తున్నాను.

"బలరామావతారమెత్తి, నాగలీ, రోకలీ పట్టుకున్న దయామూర్తిని, రోహిణీదేవి కొడుకుని, తెల్లశరీరంతో మేఘంలాంటి వస్త్రాలు కట్టుకుంటున్న శూరుణ్ణి, ప్రాణుల కష్టసుఖాలు విచారిస్తూ, మహాభోగా లనుభవిస్తున్న దేవుణ్ణి కృష్ణుణ్ణి ప్రార్థిస్తున్నాను.

"కృష్ణావతారమెత్తి, క్రీడకోసం యదువంశంలో వసుదేవుడి కుమారుడై పుట్టి, దుర్మదులైన రాక్షసుల్ని చంపి, అర్జునుడికి సారథ్యంచేసి ముల్లోకాలూ పొగిడినట్టు దేవతలా, మునులా సన్మానం స్వీకరిస్తూ, భూభారం తొలిగించిన చక్రధరుణ్ణి కృష్ణుణ్ణి ప్రార్థిస్తున్నాను.

"కల్క్యవతారమెత్తి, కలికాలంలో చెడిన ధర్మం తిరిగీ నిలపడంకోసం గుర్రమెక్కి, మ్లేచ్ఛులందరినీ వూడ్చిపారేసే శుభచరిత్రుణ్ణి కృష్ణుణ్ణి ప్రార్థిస్తున్నాను.

"నశించే ప్రాణికోట్లలో నాశనంలేకండా వుండి వెలుగుతూ కర్మసాక్షిగా వున్న సూక్ష్మస్వరూపుణ్ణి, స్థిరజ్ఞానమూర్తిని కృష్ణుణ్ణి తలుచుకుంటాను.

"పరమేశా! పుణ్యమూర్తీ! సుబ్రహ్మణ్యా! భక్తవత్సలా! మహాదేవా! విశ్వప్రకాశకరణా! హృషీకేశా! మాధా! నారాయణా! పుండరీకాక్షా! హిరణ్యనాభా! అన్నిలోకాలూ నమస్కరిస్తున్న పాదపద్మాలు కలవాడా! యజ్ఞస్వరూపా! అచ్యుతా! అమృతస్వరూపా! జోహారు. నన్ను దయచూడుప్రభూ! అవిసిపువ్వురంగు

పట్టువస్త్రం ధరించిన నిన్ను తలుచుకున్నవాళ్ళకి ఎప్పుడూ, ఎక్కడా, ఎందులోనూ భయముండదు. సర్వశుభాలకీ నువ్వే ఆధారం కదూ!

"మంగళమూర్తి విష్ణుదేవుడు. మహామంగళమూర్తి మధువైరి. మంగళమూర్తి శ్రీకృష్ణుడు. సర్వమంగళమూర్తి గరుడధ్వజుడు. నారాయణుడు. అతడి పాదాలే పరబ్రహ్మం; పరమపదం; సత్యం; తపస్సు. అవి పూజించినవాళ్ళకి ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ, మోక్షమూ నాలుగు పురుషార్థాలూ సిద్ధిస్తాయి.

"అగ్నిహోత్రం విష్ణుస్వరూపం. హవిస్సూ విష్ణుస్వరూపమే. అంతా విష్ణుస్వరూపంగానే చూస్తున్నాను. అంచేత ఎక్కడా కల్మషమే కనపడలేదు నాకు.

"కృష్ణా! కృష్ణా! నిన్ను శరణువేడుతున్నాను. నీభక్తుణ్ణి. మోక్షం కోరుతున్నాను. నన్ను దయచూడు. నాకు ఏది మేలైన చోటో అది ప్రసాదించు ప్రభూ!

"తపస్సుకీ, విద్యకీ ఆధారమైనవాణ్ణి, చావూ పుట్టుకాలేనివాణ్ణి, యజ్ఞస్వరూణ్ణి కృష్ణుణ్ణి వాఙ్మయ యజ్ఞంతో పూజించాను. ఆ జనార్దనుడు నా భజనతో ప్రీతుడు కావాలి."

ఇలా ఎంతో స్తోత్రంచేశాడు భీష్ముడు. శ్రీకృష్ణుణ్ణి పూజించాడు. "నమః కృష్ణాయ" (కృష్ణుడికి నమస్కారం) అంటూ తలవొంచి భక్తితో మొక్కాడు.

భీష్ముడు చేసిన ఈ స్తోత్రం శ్రేష్ఠమైందని మునులు పొగిడింది. ఇది అమృతసముద్రం వంటిది. ముక్తి కలిగిస్తుంది. ఉత్తమోత్తమమైన ఈస్తోత్రం చదివినా, విన్నా, రాసినా సిరీ, ఆయువూ, కీర్తి కలిగిస్తుంది.

ఇలా కృష్ణుణ్ణి స్తోత్రంచేసి కళ్ళు మూసుకుని, శాంతంగా పూరుకున్నాడు భీష్ముడు. అక్కడ చుట్టూవున్న పరమమునులు కూడా గద్గద కంఠంతో కృష్ణుణ్ణి కీర్తించారు.

ఇక్కడ కృష్ణుడు భీష్ముడి భక్తికి సంతోషించాడు. అతడి మన స్సులో దివ్యజ్ఞానం కలిగినట్టు అనుగ్రహించాడు. దయతో పానుపు దిగాడు. ధర్మరాజు మొహం చూసి, "పద, భీష్ముడి దగ్గిరికి వెళదాం" అన్నాడు. సర్వపరికరాలతోనూ రథమెక్కాడు. తన వెనక సాత్యకిని కూచోపెట్టుకున్నాడు.

ధర్మరాజూ, అర్జునుడూ వొక రథ మెక్కారు. భీముడూ, నకుల సహదేవులూ వొకరథ మెక్కారు. కృపుడూ, యుయుత్సుడూ వొక రథమెక్కారు.

రథాలు బయలుదేరాయి. రథచక్రాల చప్పుడు దిక్కులు ప్రతి ధ్వనించింది. తగినపరివారమూ వెంటనడిచింది.

కురుక్షేత్రం సమీపించాయి రథాలు. ఎముకలూ, తలవెంట్రుకలూ, ఏనుగుల కుంభస్థలాలూ, గుర్రాల కళేబరాలూ, రథాల ముక్కలూ, నవరత్నాలు తాపిన బంగారం నగలతో ముక్కలైన నర కపాలాలూ పడి, ప్రేతపతి అనుభవించి విడిచిన కల్లుపెంటలా వుంది కురుక్షేత్రం.

"దూరంగా అవుగో అయిదు మడుగులు అవుపిస్తున్నాయి చూడూ," కురుక్షేత్రం చేరడంతోనే ధర్మరాజుతో అన్నాడు శ్రీకృష్ణుడు – "వాటిలోనే రాజుల రక్తంతో పితృతర్పణం చేశాడు పరశురాముడు. వ్రతంపట్టి లోకంలోని రాజుల్ని తుదముట్టా ఇరవై వొక్కమాట్లు చంపాక శాంతించా డతడు."

"ఇంత క్రూరమైన పనికి ఎందుకు పూనుకున్నాడు పరశు రాముడు?" అడిగాడు ధర్మరాజు – "మళ్ళీ ఈభూమంతా ఎలా ఆక్ర మించారు రాజులు?"

ధర్మరాజు అలా అడగడంతోనే "పరశురాముడి అట్టుపుట్టూ, అతడు రాజుల్ని చంపడమూ, తిరిగీ రాజవంశం పెరగడమూ నేను

మునులవల్ల విన్నది విన్నట్టు చెపుతాను, విను" అంటూ అందు కున్నాడు శ్రీకృష్ణుడు.

పరశురాముడి చరిత్ర

"జహ్నుడని ఒక రాజు వుండేవాడు. అతడి కొడుకు అజ హ్నుడు. అజహ్నుడి కొడుకు పల్లవుడు. అతడి కొడుకు కుశికుడు. కుశి కుడు నిష్ఠతో తపస్సుచేసి, దేవేంద్రుణ్ణి మెప్పించాడు. లోకాలన్నిటి లోనూ మేటి అయిన కొడుకు కావాలని కోరుకున్నాడు. అలాగే అతడికి గాధి పుట్టాడు. గాధి తన కూతురు సత్యవతిని రుచికమునికి ఇచ్చిపెళ్ళిచేశాడు. సంతానవాంఛతో కర్మనిష్ఠపూని తనకోసమూ, తన మామ గాధిరాజు కోసమూ రెండు చరువులు (హవ్యపాయసాలు) సిద్ధంచేశాడు.

"చరువులు రెండూ తన భార్య సత్యవతిముందుపెట్టి 'ఇదిగో ఇది మీ అమ్మకియ్యి. ఈచరువువల్ల ఉత్తముడైన క్షత్రియుడు పుడ తాడు. క్షత్రియుల్ని చంపుతాడు. వాణ్ణిమాత్రం క్షత్రియులు చంప లేరు. ఇదిగో ఇది నువ్వు పుచ్చుకో. దీనివల్ల ఉత్తముడైన బ్రాహ్మడు పుడతాడు. తపస్సూ, ధృతీ, శమమూ కలిగినవాడవుతాడు.' అని రెండూ విడివిడిగా ఏర్పరిచాడు. 'ఇక మీఅమ్మా, నాన్నా ఇప్పుడే ఇక్కడికి వస్తారు.' అనిచెప్పి స్నానంకోసం నదికి వెళ్ళాడు.

"ఇంతలో అన్నట్టుగానే తీర్థయాత్రలకి బైలుదేరిన గాధిరాజు భార్యతోసహా రుచికుడి ఆశ్రమానికి వచ్చాడు. భర్త సిద్ధంచేసి పెట్టిన చరువులు రెండూ తల్లికి చూపెట్టింది సత్యవతి. వాటి ప్రభావంలో తేడా వివరించింది. సంతోషించింది గాధిభార్య. స్నానంచేసివచ్చి, చరువు పుచ్చుకుంది. అయితే పొరపాటున తనకోసం పెట్టిన చరువు కూతురు కిచ్చింది. కూతురు కోసంపెట్టిన చరువు తాను పుచ్చుకుంది. తనుపులేక సత్యవతి కూడా తల్లి ఇచ్చినప్రకారం పుచ్చేసుకుంది.

"ఇంతలో సదినించి రుచికుడు వచ్చాడు. భార్యని చూశాడు. దివ్యజ్ఞానంతో జరిగింది తెలుసుకున్నాడు. 'క్షత్రియుల్ని చంపేగర్భం ధరించావు' అన్నాడు.

"భర్తకాళ్ళమీద పడింది సత్యవతి. 'మీరు ఇలా అనవచ్చా?' అంటూ వడవడా వణికిపోయింది. చేతులు జోడించి నుంచుంది. 'ఇదంతా నీబుద్ధివల్ల జరగలేదు. తెలియక మీతల్లి చేసింది. నీది మీఅమ్మా, మీఅమ్మది నువ్వూ పుచ్చుకున్నారు. క్రూరుడూ, మహా బలవంతుడూ అయిన కొడుకు పుడతాడు నీకు. బ్రహ్మభూతుడూ, తపోధనుడూ అయిన కొడుకు పుడతాడు ఆమెకి. ఆమె పుచ్చుకున్న చరువులో విశ్వబ్రహ్మం ఆవహింపచేశాను' అన్నాడు రుచికముని. 'ముల్లోకాలూ తల్లకిందులు చెయ్యగలరు మీరు. ఎలాఅయినా నామీద దయచూడండి' అని ప్రాధేయపడింది సత్యవతి. 'క్రూర కర్ముడైన కొడుకుని కనడం సహించలేను' అంది.

"కనికరించాడు రుచికుడు. 'సరే, నీఇష్టమే కానీ. ఆ క్రూరత్వం నాకుమారుడికి బదులు నామనవడికి వస్తుంది' అన్నాడు.

"తపశ్శాలీ, శాంతుడూ, దాంతుడూ అయిన జమదగ్నిని కంది సత్యవతి. బ్రహ్మరుషివంటి విశ్వామిత్రుణ్ణి కంది గాధిభార్య. అదిగో ఆజమదగ్నే అన్ని విద్యలకీ ఆటపట్టూ, ఉత్తమగుణాల పుట్టా, ధనుర్వేదానికి నిధీ అయిన మహనీయుణ్ణి పరశురాముణ్ణి కన్నాడు. రాజుల పాలిటి పిడుగయాడతడు. అగ్నిహోత్రుడిలా పవిత్రమూర్తి పరశురాముడు.

"ఆదినాల్లో హైహయవంశంలో కార్తవీర్యార్జునుడని గొప్ప రాజు వుండేవాడు. ఎవ్వరూ గెలవలేని పరాక్రమవంతుడతడు. మచ్చలేని బుద్ధిమంతుడు. వెయ్యి భుజాల బలవంతుడు. ఏడుదీవులూ నీతి ప్రకతండా శూరత్వంతో ఏలుతూ వుండేవాడు. ఎంతటి ధర్మపరుడో

అంతటి మహాస్త్రబలం కలవాడు. అంచేత లోకంలోని రాజులందరూ అతడంటే తలవొగ్గేవాళ్ళు.

"ఒకసారి అగ్ని దేవుడు వెళ్ళి ఆహారం కావాలన్నాడు. అడవులూ, కొండలూ, కొండపల్లెలూ, పట్నాలూ అన్నీ అగ్నిహోత్రుడికి ఆహారంగా ఇచ్చేశాడు కార్తవీర్యుడు. వరసగా అన్నీ దగ్ధం చేస్తూ ఆపవముని (వరుణుడి కుమారుడు) ఆశ్రమంకూడా కాల్చేశాడు అగ్ని. అది తెలిసి వచ్చాడు ఆపవుడు. అగ్నికి సహాయంగా వున్న కార్తవీర్యుణ్ణి చూశాడు. మండిపడ్డాడు. 'నువ్వు నా తపోవనంకూడా వొదిలిపెట్టావు కావు. అన్నీ అడవుల్లాంటిదే ఇదీ అనుకుని కాల్చేశావు. కనక నీచేతులు పరశురాముడు నరుకుతాడు' అని శపించాడు. సహస్రబాహుడు కార్తవీర్యుడు ఎంతో విచారించాడు. శ్రద్ధతో ధర్మకార్యాలు నడుపుతూ వచ్చాడు. శాపంవల్ల అతడికి నీతిమాలిన కుమారుళ్ళు కలిగారు. సింహాల్లాంటి వాళ్ళు వాళ్ళు. బలంతో విరగబడే వాళ్ళు. దురుసుతనంతో తిరిగేవాళ్ళు. భూమంతా తిరుగుతూ వొకనాడు జమదగ్ని ఆశ్రమానికివచ్చారు. పరశురాముడు లేని సమయం చూసి, హోమంకోసం పెట్టుకున్న ఆవూ, దాని దూడా తీసుకుపోయారు. అయితే ఈసంగతిమాత్రం కార్తవీర్యుడు ఎరగడు.

"ఆవు పట్టుకుపోయిన సంగతి తెలిసి, ఉగ్రుడైపోయాడు పరశురాముడు. ధనుస్సూ, గండ్రగొడ్డలీ మొదలైన ఘోరాస్త్రాలు పట్టుకుని రివ్వున వెళ్ళి కార్తవీర్యార్జునుడిమీద పడ్డాడు. అతణ్ణి వోడించాడు. అతడి బాహువులు నరికేసి వెళ్ళిపోయాడు.

"పరశురాముడు సమిధలూ, దర్భలూ తేవడంకోసం అడివికి వెళ్ళిన సమయం చూసి కార్తవీర్యుడి కుమారుళ్ళు కోపంతో వెళ్ళి ఆశ్రమం మీద పడ్డారు. జమదగ్ని తల నరికేసి సంతోషిస్తూ వచ్చేశారు.

"పరశురాముడు ఆశ్రమానికి వచ్చి, తల్లివల్ల జరిగిందంతా విన్నాడు. అగ్నిజ్వాలలాగ లేచాడు. కార్తవీర్యుల కుర్రాళ్ళనీ, రాజవంశంలో యావన్మందినీ గండ్రగొడ్డలితో నరికేశాడు. యుద్ధంలో రుద్రుడిలా చెలరేగిపోయాడు. భూమంతా రక్తంనదులు పారించాడు.

"కోపం శాంతించాక, జాలిహృదయంతో తపోవనం వెళ్ళిపోయాడు. ఎన్నో సంవత్సరాలు గడిచాక విశ్వామిత్రుడి మనవడు పరావసుడని రాజు పొగరెక్కి, పరశురాముణ్ణి ఆక్షేపించాడు. 'రాజులకి భయపడి అడివిలో దాక్కున్నావు' అని పెద్దలముందు ఆడిపోశాడు. కుర్రాళ్ళ్యా, ముసిలాళ్ళ్యా, అని పరశురాముడు చంపకండా వొదిలేసిన ప్రతర్దనుడూ మొదలైన రాజుల్ని పొగిడాడు. 'వాళ్ళు రాజులు కారా? అబద్ధాల ప్రతిజ్ఞచేసి, పైగా దురభిమానంకూడా అధికం నీకు, అని ఎత్తిపొడిచాడు.

"దాంతో మళ్ళీ రోషమెత్తింది పరశురాముడికి. ఘోరంగా పిల్లల్నీ, ముసిలాళ్ళనీ కూడా నరికిపారేశాడు. గర్భంలోవున్న పిల్లల్నీ, ఎన్నోవిధాల యుద్ధంలో తప్పించుకుపోయి రాజ్యంచేస్తున్న రాజుల్నీ పదేపదే వెదుకుతూ చంపేశాడు. ఇలా ఇరవైవొక్కమార్లు భూలోకమంతా క్షత్రియుల్ని వూడ్చిపారేశాడు. అశ్వమేధ యజ్ఞం చేసి, దక్షిణగా భూమంతా కశ్యపుడికి ధారపోశాడు. 'భూమంతా దక్షిణగా ఇచ్చేశావు నాకు. ఇక నీకు అధికారం లేదు. కనక దక్షిణసముద్రతీరానికి వెళ్ళిపో' అన్నాడు కశ్యపుడు.

"ఏకోపికంగా ఏమారుమూలో మిగిలిన రాజులు నాశనం కాకండా బతకాలనే అలా అన్నాడు కశ్యపుడు. 'అలాగే కానీ' అంటూ వెళ్ళిపోయాడు పరశురాముడు. అతడికి భయపడి దక్షిణ సముద్రుడు చేటలావున్న కొంతప్రదేశం అతడికి విహారస్థానంగా కల్పించాడు.

"ఇలా కశ్యపముని భూమంతా పుచ్చుకుని, అదంతా బ్రాహ్మలకి పంచేసి తపోవనం వెళిపోయాడు. భూమి అతడిపేర కాశ్యపి అయింది. కొంతకాలమయాక, వైశ్యులూ, శూద్రులూ ప్రబలు లయారు. బ్రాహ్మల భార్యల్ని ఎత్తుకుపోయారు. వాళ్ళ ధనధాన్యాలూ కొల్లగొట్టారు. పైగా బ్రాహ్మలు ధర్మం తప్పి పోయారు. కల్లుతాగారు. హత్యలు చేశారు. సన్మార్గంలో నడుచు కుంటున్న మంచివాళ్ళ ధనం చపాయించారు. ఎన్ని పాడుపనులు చెయ్యాలో అన్నీ చేశారు. యజ్ఞాలూ మొదలైన మంచిపనులు మూల పడ్డాయి. అన్ని వేపులా దొంగతనాలూ, బందిపోట్లూ తరుచయాయి. అరాజకంవల్ల అధర్మం హెచ్చింది. ధర్మం నశించింది. బాధపడి భూమి పాతాళానికి పోయింది. అప్పుడు ఊరువులు (తొడలు) దాపుపెట్టి ఎత్తిపట్టాడు కశ్యపుడు. అందుకనే భూమికి ఉర్వి అని పేరువచ్చింది. అలా ఉద్ధరించినప్పుడే భూమి కశ్యపుణ్ణి వేడుకుంది. ఉత్తమక్షత్రి యులు దండనీతి ప్రయోగించి, ధర్మం రక్షించి, తనని కాపాడడం కోసం వరమడిగింది. 'పరశురాముడి ప్రతాపానికి అందని రాజులు నాలో అక్కడక్కడ వున్నారు. ఉత్తములు వాళ్ళు. బుద్ధిమంతులు. ఆరాజులు నన్ను రక్షించేటట్టు నియమించు' అంది.

"తాను కాపాడడంవల్ల కొందరు హైహాయులు చావుతప్పి బతికివున్న సంగతి వివరించింది. 'కౌరవవంశంరాజు విదూరథుడికొడుకు రుక్షపర్వతంలో వున్నాడు. ఎలుగులు అతణ్ణి రక్షిస్తున్నారు. సౌదాస వంశంలోనివాడు వొకడు పరాశరముని యజ్ఞం చేస్తున్నప్పుడు అతణ్ణి ఆశ్రయించాడు. ముని దయతలిచి అతణ్ణి శూద్రుడిలా చేసి, సర్వకర్మలూ చేయించుకుని రక్షించాడు. అందుకని అతడిపేరు సర్వ కర్ముడయింది. శిబి మనవడు గోపతిని అడవిలో ఆవులు కాపాడు తున్నాయి. ప్రతర్ధనుడి కొడుకు వత్సుడు. అతణ్ణి దూడలు రక్షిస్తు

న్నాయి. విదూరథుడి కొడుకైన దధివాహనుడి కొడుకు అంగుడు గంగ వొడ్డున గౌతమముని మరుగున నిర్భయంగా బతుకుతున్నాడు బృహద్రథుడివంశంలోని భూతి గృధ్రకూటపర్వతంమీద వున్నాడు. వానరులు రక్షిస్తున్నారతణ్ణి. మరుత్తరాజువంశంలోవాళ్ళు నాలుగేళ్ళ ప్రాయంవాళ్ళు ముగ్గురు సముద్రపొడ్డున పెరుగుతున్నారు. సముద్రుడే రక్షిస్తున్నాడు వాళ్ళని. వీళ్ళంతా ఉత్తమ క్షత్రియులు. వీళ్ళు తగినట్టు పరిపాలన సాగించి నన్ను ఏలుకునేట్టు అనుగ్రహించు. నేను చలించకండా కుదుటపడతాను' అంది. 'వీళ్ళపెద్దలందరూ నాకోసం యుద్ధంలో పరశురాముడిచేత కాలంచేశారు. వీళ్ళనే నాకు రాజులుగా చేయడం ధర్మం. కనకనే నేను వీళ్ళని కోరుతున్నాను' అంది.

"భూమి చెప్పిన రాజులందరినీ రప్పించాడు కశ్యపుడు. వాళ్ళంతా బలవంతులు. యోగ్యులు. రాజ్యాలు పంచి వాళ్ళని అభిషేకించాడు కశ్యపుడు. ఆ రాజుల వంశంలో నానా రాజులూ పుట్టారు. అలాగ రాజవంశాలు మళ్ళీ పెరిగాయి. రాజులు వ్యాపించారు. రాజరికాలూ వ్యాపించాయి. అలా పెరిగిన రాజులు ఇప్పుడు ఈభారతయుద్ధంలో కుప్పలు కుప్పలు కూలిపోయారు. ఎక్కడో వొక్కడు తప్ప లోకంలో మరి మిగలలేదు. ఇదీ నువ్వు అడిగిన పూర్వకథ."

"ఆఁ, ఇంతవాడా పరశురాముడు?" అంతా విని అన్నాడు ధర్మరాజు— "కోపంతోనూ, పరాక్రమంతోనూ అద్భుతంగా భూమ్మీద రాసపురుగులేకండా చేసేశాడూ!

"భూమీ, ఎలుగులూ, పరాశరుడూ, ఆవులూ, దూడలూ, వానరులూ, సముద్రమూ ఇంత పుణ్యంకట్టుకున్నారన్నమాట! జనం చేసుకున్న పుణ్యం ఫలించింది కదూ!"

ఇలా మాటామంతీ ఆడుకుంటూ కృష్ణుడూ, ధర్మరాజూ ఓఘవతినది దగ్గిరికి వచ్చారు. భీష్ముడు అంపశయ్యమీద వున్న చోటికి దగ్గిరగా రథం దిగారు. భీముడూ, కృపుడూ మొదలైన వాళ్ళూ రథాలు దిగారు. అందరూ నిశ్చలమైన మనస్సులతో వెళ్ళారు. తగినవిధంగా భీష్ముణ్ణి చూశారు. చుట్టూ కూచున్నారు.

భీష్ముణ్ణి చూసి దుఃఖంతో అడిగాడు కృష్ణుడు— "వెనకటి లాగే మనస్సు కలతలేకండావుందా మహారాజా? మనోవేదనకంటే శరీరవేదన గొప్పదంటారు పండితులు. ఒక్క బాణం వొంట్లో గుచ్చుకుంటే ఎంతో బాధపెడుతుంది. ఇన్ని బాణాలు గుచ్చుకుని శరీరంలో బాధ ఇకచెప్పేదేముంది? ఇలా వుండీకూడా పిసరంత దుఃఖం లేకండా వున్నావు, నీతండ్రి వరప్రభావం! కలిమికి వుబ్బ కండా, లేమికి కుంగకండా దేవతలకైనా ఉపదేశిస్తావు నువ్వు. నీకు మరొకరు ఉపదేశించవలిసింది ఏముంది? ప్రాణుల పుట్టుకా, మను గడా, భూతభవిష్యద్వర్తమానాలూ, కర్మగతీ అన్నీ నీ అరిచేతిలో వున్నాయి.

"రాజువి అయినా విరాగివి! అందగాడివీ, ఐశ్వర్యవంతుడివీ అయినా మచ్చలేని మనుగడ గడిపావు. స్త్రీల మనస్సు కరిగించగల చతురుడివి, అయినా బ్రహ్మచారివి. ఎక్కడైనా వుంటుందా ఇలాటి పుట్టుక?

"దేవతలూ, రాక్షసులూ, యక్షులూ, నాగులూ, గంధర్వులూ అంతమంది వచ్చి, మీదపడినా వొక్కడివే ఉగ్రమైనబాణాలతో వోడించగలవు.

"దమమూ, సత్యమూ, తపమూ, వేదాలూ, ధనుర్వేదమూ — ఇన్నింటిలోనూ నీకు వున్న నైపుణ్యమూ, నీ ధర్మబుద్ధీ,

శత్రువుల్ని అణిచే నీ శౌర్యమూ అద్భుతమైనవి. నీకు నువ్వే సాటి. నీవంటివాడు మరొకడు పుట్టడు.

"వెయ్యిమాట లెందుకూ — అంపశయ్యమీద పడుకుని 'చావను, నా ఇష్టం' అన్న మనిషిని ఏయుగంలో అయినా వింటామా? ఎక్కడైనా చూస్తామా?

"వసువులలో పెద్దవి. గుణాలలో దేవేంద్రుడూ మొదలైన దేవతలకంటే గొప్పవాడివి. మునులు చెప్పగా ఎంతో విన్నాను నీ మహిమ. నా మనస్సుకీ తెలుసు" అన్నాడు. ధర్మరాజుని చూపించి ఇంకా ఇలా అన్నాడు — "హితులూ, ఆప్తులూ గతించి ఎంతో దుఃఖపడుతున్నా డితడు. ఎంతో తపశ్శాలివి నువ్వు. జగత్తు లన్నీ భావంలోనే చూడగలవు. నీ పుణ్యవాక్యాలతో ఇతడి దుఃఖం పోగొట్టు.

"నాలుగు వర్ణాలూ, నాలుగు ఆశ్రమాలూ ఇలా వుండాలని నాలుగు వేదాలూ చెప్పిన ధర్మాలన్నీ నీకు తెలుసు. సంసారమూ, సన్యాసమూ, సాంఖ్యయోగమూ, పురాణాలూ, ఇతిహాసాలూ, ధర్మ శాస్త్రాలూ అన్నీ నీ వేళ్ళచివర వున్నాయి. అన్నిసందేహాలూ తీర్చ గల సమర్థుడివి నువ్వు. ఈధర్మరాజుని ఆదరించు. శోకంతోనూ, మోహంతోనూ వున్నవాళ్ళని ఉద్ధరించడమే కదా, మీవంటివాళ్ళ వివేకానికి ప్రయోజనం!"

శ్రీకృష్ణుడి మాటలు విని మొహం కొంచెంమీదికెత్తాడు భీష్ముడు. "కృష్ణా!" చేతులు జోడించి అన్నాడు — "యోగేశ్వరా! లోకాలన్నిటికీ నువ్వే కర్తవి. నువ్వే భర్తవి. ఆశ్రితుల ఘోరమైన కష్టాలు నివారిస్తావని నీకే పేరుంది" అంటూ ఎన్నోవిధాల ప్రశం సించాడు. "ప్రభూ! నాకు ఏది మేలో అది నీ దివ్యచిత్తంలో భావించు" అన్నాడు.

"తపస్స్వరూపుడివి నువ్వు" అందుకున్నాడు కృష్ణుడు — "భీష్మా! నామీద నీకు ఎప్పుడూ చలించని భక్తి. అందుకని నీమనస్సులో నా దివ్యరూపం ప్రతిష్టించాను. బ్రహ్మానందానికి పాత్రుడివయావు. వేరే మేలు భావించడ మెందుకూ?

"భక్తీ, సరళమైన నడవడీ కలిగిన మనస్సులో నేను ఆసక్తితో నివసిస్తాను. ఇందులో ఏవొక్కటి లేకపోయినా వుండను.

"ఇంక యాభై ఆరు దినాల్లో సూర్యుడు ఉత్తరాయనంలో ప్రవేశిస్తాడు. (మకరరాశిలోకి వస్తాడు.) అప్పుడు శరీరం విడిచిపెట్టు. నీఇష్టంప్రకారం మళ్ళీ జన్మలేకండా వుండే పుణ్యపదం చేరుకో.

"అరుగో వసువులు విమానాలతో అంతరిక్షంలో అవుపడ్డకండా నీరాకకోసం ఎదురుచూస్తున్నారు. అదలా వుండనీ. నువ్వు గతించడంతోనే ఈలోకంలో జ్ఞానం గతిస్తుంది. అంచేత వీళ్ళంతా సమస్తధర్మాలూ నీదగ్గిర తెలుసుకోడంకోసం వచ్చి, మూగారు" అంటూ అక్కడ వున్న యోగ్యులందరినీ చూపించాడు. ధర్మరాజుని చూపిస్తూ "ఇతడు దుఃఖంవల్ల, వున్న జ్ఞానం పోగొట్టుకుంటు న్నాడు. ధర్మోపదేశం చేసి, ఇతడు తెలువుకున్నట్టు అనుగ్రహించు" అన్నాడు.

"కృష్ణా! శివా! (శుభుడా,) నారాయణా! (నీరు నివాసం కలవాడా!) అచ్యుతా! (నాశనం లేనివాడా!) నీమాటలు చెవుల్లో పడి అమృతరసంలో తేలుతున్నట్టు బ్రహ్మానందంగా వుంది నాకు. లోకనాథా! శబ్దబ్రహ్మనికి నువ్వే అధిపతివి. నీమాటల్లోనే అంతా వుంది. నీసన్నిధిని మాటాడే యోగ్యత నాకేదీ? బ్రహ్మదేవుడు కూడా నీముందు నోరు విప్పలేడు.

"విషాగ్నిలాటి బాణాలు దహించేస్తున్నాయి నన్ను. శరీరమూ, మనస్సూ వశంతప్పిపోతున్నాయి. జవాబు చెప్పడానికి శక్తి లేకండా వుంది. దుర్బలత్వంతో గొంతుకు ఆర్చుకుపోతూవుంది. నాలుక తడబడుతూ వుంది. ఎలా మాట్లాడగలను? మారుపలకడానికే శక్తిలేదు. అంచేత దయచూడు నన్ను. ధర్మరాజుకి హితమైన మాటలు నువ్వే చెప్పు. నువ్వు వుండగా నేను చెప్పడం గురువు వుండగా శిష్యుడు చెప్పడం అవుతుంది" అన్నాడు భీష్ముడు.

భక్తులదుఃఖం పోగొట్టే దయామూర్తి కృష్ణమూర్తి. భీష్ముడి మాట విని, నెమ్మదిగా అన్నాడు — "కౌరవవంశంలో పుట్టి, పరమార్థం తెలిసిన నీకు తగినట్టేవుంది నీ వినయం. అవును, బాణాలతో భరించలేని బాధపడుతున్నావు. కనక మూడు వరాలిస్తాను. స్వీకరించు. బాణాలవల్ల తెలివితప్పిపోకండా, బాధా ఆయాసమూ లేకండా, అసలు దెబ్బతగలనివాడిలాగే సుఖంగావుండు. ఆకలీ, దాహమూ, నిద్రా బాధించకండా పరిపూర్ణమైన శక్తి నీకు కలగాలని సంకల్పిసున్నాను. అన్ని ప్రాణుల నడవడీ పరికించినప్పుడు చిక్కుపడకండా నీబుద్ధి అంతటా వ్యాపించగలుగుతుంది. అన్ని విషయాలూ అవగాహన అయే దివ్యశక్తి లభిస్తుంది. నా అనుగ్రహం వల్ల ఇలా పరిపూర్ణజ్ఞానంతో ప్రకాశించు."

కృష్ణుడు ఇలా అనగానే వ్యాసమునీ మొదలైన మహామునులు అతణ్ణి ఎంతోగొప్పగా మెచ్చుకున్నారు. స్వర్గంలో దేవదుందుభులు మోగాయి. కృష్ణుడిమీదా, భీష్ముడిమీదా, ధర్మరాజు మీదా పూలవాన కురిసింది. అప్సరసల గానం వినిపించింది. అక్కడ వున్న యావన్మందీ ఆశ్చర్యపోతూ ఆనందించారు.

ఇంతలో ఎర్రపొద్దుపడింది. సూర్యుడు పడమటికొండమీదికి వెళ్ళిపోయాడు.

కృష్ణుడితోనూ, భీష్ముడితోనూ, ధర్మరాజుతోనూ చెప్పి అనుమతి తీసుకుని మునులు బయలుదేరడానికి సిద్ధపడ్డారు. కృష్ణుడూ, ధర్మరాజూ, భీమార్జునులూ, నకులసహదేవులూ, కృపుడూ, యుయుత్సుడూ, సంజయుడూ వాళ్ళకి ప్రణామంచేశారు. "రేపు వస్తాం" అంటూ మునులు తమతమ ఆశ్రమాలకి వెళ్ళిపోయారు. కృష్ణుడూ మొదలైనవాళ్ళు యావన్మందీ భీష్ముడిముందు నుంచుని "రేపు మళ్ళీ వస్తాం" అంటూ ప్రదక్షిణంచేసి సెలవుతీసుకున్నారు. తిన్నగా వచ్చి రథ మెక్కారు. వాళ్ళవెంట వచ్చిన ఏనుగులూ, రథాలూ, గుర్రాలూ, కాల్బలమూ బైలుదేరింది. ఇంతలో వాళ్ళు హస్తినాపురం చేరుకునేసరికి వెన్నెల పొడిచింది.

పగలంతా ఎండకాసి రసం పీల్చెయ్యడంతో వాడిపోయిన చెట్లన్నీ తెలువుకున్నట్టు చేయగలనేర్పరి చందమామ. తన అమృత కిరణాలతో చకోరపక్షుల్ని సంతోషపెట్టడంకోసం ఉదయపర్వతం మీద విలాసంగా ఉదయించాడు. ధర్మరాజుసేనకి ఎంతో ఆనందం కలిగింది.

కన్నులపండువుగా వున్న వెన్నెలలో వైభవంగా కృష్ణుడు మొదలైన వాళ్ళు యావన్మందీ పట్నంలో ప్రవేశించారు. ఎవరి లోగిళ్ళకి వాళ్ళు వెళ్ళి, ఆరాత్రి తగినట్టు గడిపారు.

వేకువకాగానే పాఠకుల మధురధ్వనులూ, మాగధుల మధుర కంఠాలూ వింటూ మేలుకున్నాడు శ్రీకృష్ణుడు. కాల్యకృత్యాలు తీర్చుకున్నాడు. బ్రాహ్మల్ని పూజించాడు. శుభంగా అలంకరించు కున్నాడు. అద్దంలో తనరూపం చూసుకున్నాడు. దగ్గిరవున్న సాత్యకిని చూసి, "భీష్ముడిదగ్గిరికి వెళ్ళడానికి ధర్మరాజు సిద్ధంగావున్న సంగతి తెలుసుకుని, మనం బయలుదేరడానికి సిద్ధంగా వున్నామని చెప్పు" అన్నాడు.

అంతరిక్షమందే పుణ్యకీర్తనలూ, ఆశీర్వాదాలూ చెవులారా విని మేలుకున్నాడు ధర్మరాజు. కాల్యకృత్యాలన్నీ తీర్చుకుని సిద్ధపడుతున్నాడు. ఇంతలో సాత్యకి వచ్చాడు. "భీష్ముడి దగ్గిరికని రథం పూయించి సిద్ధంగా వున్నాడు అన్నయ్యా" అని చెప్పాడు.

అర్జునుణ్ణి చూసి, "రథం సిద్ధంచేయించు" అన్నాడు ధర్మరాజు. "ఇవాళనించీ అక్కడికి సైనికుల్ని రానివ్వకు. దగ్గిరవుండే పరివారం కూడా రానివ్వకు. భీష్ముడి దగ్గిర సందడి పనికిరాదు. పైగా మంచి రహస్యార్థాలు మనకి అనుగ్రహిస్తాడాయన. కనక గందిక లేకండా సేవించాలి మనం." శాంతం ఆలోచించి తగిన రాజుల్ని కొందర్ని చెప్పి, "వాళ్ళూ, ధృతరాష్ట్రుడూ, గాంధారీ, విదురుడూ వస్తారేమో కబురుచెయ్యి" అన్నాడు.

అన్నగారి ఆదేశంప్రకారం చేశాడు అర్జునుడు. రథం సిద్ధం చేసి అతడూ, ధర్మరాజూ ఎక్కారు. భీముడూ, చిన్నతమ్ములూ ముగ్గురూ వొక రథం ఎక్కారు. పంచమహాభూతాలూ మూర్తిమంతమై వెళ్ళినట్టు అయిదుగురు అన్నదమ్ములూ కృష్ణుడి విడిదికి వెళ్ళారు. వడికెల రథాలతో కృపుడూ, యుయుత్సుడూ, సంజయుడూ వచ్చి కలుసుకున్నారు. దారుకుడు పూనిన రథంమీద బయలుదేరాడు శ్రీకృష్ణుడు. చక్రాలకమ్ములు ఎంతో ధ్వనిచేస్తూ నాలుగు రథాలూ బైలుదేరాయి.

అంతకిపూర్వమే నారదుడూ మొదలైన మునులు, బృహస్పతి దగ్గిరికి దేవతలు వచ్చినట్టు భీష్ముడి దగ్గిరికి వచ్చారు. చుట్టూ కూచున్నారు.

కృష్ణుడూ మొదలైనవాళ్ళు వెళ్ళి రథాలు దిగారు. ధర్మరాజుని ముందు పెట్టుకుని భీష్ముడిదగ్గిరికి వెళ్ళారు. ముందు మునీశ్వర్లకి

నమస్కారం చేశారు. తరవాత భక్తితో భీష్ముడి చుట్టూ చేరి నమస్కరించారు; ప్రార్థించారు.

ధర్మరాజు కబురందుకుని ధృతరాష్ట్రుడూ, రాజులూ వెనక వచ్చారు. తగినట్టు భీష్ముణ్ణి కొలిచి కూచున్నారు.

ధర్మరాజునీ, రాజుల్నీ నారదుడు చూశాడు. "అస్తమిస్తున్న సూర్యుడిలా వున్నాడు భీష్ముడు. ఇతడు కళ్ళుమయ్యేకముందే మనసులోని ధర్మసంశయాలన్నీ అడిగి తెలుసుకోండి" అన్నాడు.

అయితే ప్రశ్న అడిగే సత్తాలేక అంతమందీ వాళ్ళ మొహాలు వాళ్ళు చూస్తూ వూరుకున్నారు. కృష్ణుడివేపు చూశాడు ధర్మరాజు. "నువ్వుతప్ప భీష్ముడితో ప్రసంగం చెయ్యగలవాళ్లు ఎవరున్నారు? ధర్మం తెలిసినవాళ్ళందరికీ నువ్వే గురుడివి. కనక నువ్వే ఆరంభించు సంభాషణ" అన్నాడు.

భీష్ముడికి బాగా దగ్గిరగా వెళ్ళాడు కృష్ణుడు. "శరీరమూ, మనస్సూ బాగున్నాయికదా?" అని కుశలప్రశ్న చేశాడు.

"దేవా!" జవాబు చెప్పాడు భీష్ముడు— "నీఅనుగ్రహంవల్ల బాధా, ఆయాసమూ లేవు. మనస్సూ, ఇంద్రియాలూ పటుత్వంగా వున్నాయి. వేదవిద్యావైభవమూ, పరతత్వమూ, హృదయానికి పరిస్ఫుటంగా అవగతమవుతున్నాయి. దయాసముద్రుడివి. నీదివ్యచిత్తంలో నన్ను తలుచుకున్నావు. అంచేత ముసలాణ్ణయినా యువకుడిలా వున్నానిప్పుడు. చెప్పవలిసినవన్నీ చెపుతాను. కాని, ప్రభూ! పాండవులకి మేలుకలిగేవన్నీ నువ్వే ఎందుకు చెప్పవు? ఏమిటి నీఅభిప్రాయం, చెప్పూ?" అన్నాడు.

"శ్రేయస్సుకీ యశస్సుకీ నేనే మూలం. కనక 'చంద్రుడు చల్లనివాడు' అంటే వింతేముంది? ఇప్పుడు యశస్సు సంపాదించినంత మాత్రాన మళ్ళీ కొత్త గౌరవం ఏదైనా నాకు పెరుగుతుందా? నీకు

ఉత్తమమైన కీర్తి రావాలనే ఇలా సంకల్పించాను. నాబుద్ధిప్రభావం నీమనస్సులో ప్రవేశపెట్టాను. భూలోకం వున్నంతకాలమూ నీకీర్తి స్థిరంగా, ఉజ్వలంగా వుంటుంది. నువ్వు చెప్పిన మంచిమాటలు వేదవాక్యాలై నిలుస్తాయి. నువ్వు ధర్మరాజుకి చేసిన ధర్మబోధ నిర్మల మనస్సుతో ప్రశంసించిన ధార్మికులు ఇహమూ, పరమూ రెండూ సాధిస్తారు. నీధర్మవిజ్ఞానం మరీ ప్రకాశించినట్టు, నీ మనవలు ధర్మరాజూ, భీమార్జునులూ, నకులసహదేవులూ, ఈరాజులూ విని ధన్యులైనట్టు అన్నివిధాలా విడమర్చి వివరించు" అన్నాడు శ్రీకృష్ణుడు.

"అలాగే కానీ" సంతోషంతో అన్నాడు భీష్ముడు– "ధర్మరాజు, అవును – అతడు పుట్టడంతోనే అంతమందిమునులూ ఆనందించారు. పరమధార్మికమైన భరతవంశంరాజుల్లో అతడి సమానులైన రాజులు ఎవ్వరూ లేరు. సత్యమూ, దాంతీ, శుచీ, శాంతీ అతడిలోనే వున్నాయి. పాత్ర ఎరిగి దానమివ్వడమూ, యజ్ఞాలు చెయ్యడమూ, బంధువుల్ని రక్షించడమూ మొదలైన ధర్మాలంటే ఎప్పుడూ ప్రాణమతడికి. కామంవల్లా, లోభంవల్లా, భయంవల్లా అధర్మమార్గం తొక్కడతడు. ఏమిటి అడుగుతాడో అడగనీ."

"నీ ఎదటికిరాడానికి జంకుతున్నాడు ధర్మరాజు" అన్నాడు కృష్ణుడు– "గురువుల్నీ, బంధువుల్నీ, స్నేహితుల్నీ క్రూరమైన బాణాలతో యుద్ధంలోచంపాడు కదూ అంచేత నువ్వు 'వీడు దయలేని కఠినాత్ముడు' అని దూషిస్తావని భయపడుతున్నాడు."

"భయమెందుకూ?" నెమ్మదిగా అన్నాడు భీష్ముడు– "బ్రాహ్మలకి అధ్యయనమూ, దానమూ, యజ్ఞమూ మొదలైన కర్మలు ఎలాగో రాజులకి యుద్ధం అలాగే కులధర్మం. తండ్రుల్నీ, కొడుకుల్నీ, మనవల్నీ, గురువుల్నీ ఎవళ్ళనైనా సరే, పాపంచేసిన

వాళ్ళని యుద్ధంలో చంపడమే ధర్మం. ఒడంబడిక మెడ్డేసి, లోభం వల్ల అన్యాయానికి నెట్టుకున్నవాళ్ళని ఎవళ్ళనైనా యుద్ధంలో చంప గలిగితే అది పుణ్యమే అవుతుంది. అంతేకాదు, రణరంగంలో శత్రువుల జుత్తులే నాచుగా, రక్తమే వరదగా చిత్రమైన రక్తంనదులు పారించిన రాజుని ధర్మజ్ఞుడనే అనాలి."

భీష్ముడు అలా అనడంతోనే చేతులు జోడించి, మెల్లిగా దగ్గిరికి వెళ్ళాడు ధర్మరాజు. అతడి పాదాలు చేతులతో పట్టుకున్నాడు. శిరస్సువోపి వందనంచేశాడు.

ధర్మరాజుని చేరదీశాడు భీష్ముడు. అభినందించాడు. అతడి తలమీద మొహంపెట్టి మూచూశాడు. ఆదరించి కూచోపెట్టాడు. "సందేహించకు. ఏం తెలుసుకోవాలనివుందో అడుగు" అన్నాడు.

రాజధర్మం

శ్రీకృష్ణుడికి నమస్కరించాడు ధర్మరాజు వ్యాసుడూ మొదలైన మునీశ్వర్లకి జోహారుచేశాడు. యావన్మంది అనుమతీ తీసుకున్నాడు. తాతగారివేపు తిరిగి రెండుచేతులూ జోడించాడు. "ఆలోచిస్తే మూడువర్గాలూ* రాజధర్మమే నడుపుతుంది. అదే వాటికి ఆధారం. మోక్షధర్మానికీ అదే వూత. గుర్రానికి కళ్లెంలాగ, ఏనుగుకి అంకుశంలాగ జగత్తుని రాజధర్మమే అదుపులో వుంచుతుంది. వెనకటిరాజులు అంగీకరించిన రాజధర్మం అంగీకరించకపోయామా లోకస్థితి నశిస్తుంది. పొద్దుపొడిచి చీకటి పోగొట్టినట్టు, రాజు తన ధర్మంతో లోకంలోని కల్మషమంతా పోగొడతాడు.

---

* "ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ. సత్వమూ, రజస్సూ, తమస్సూ. ఉనికీ, వృద్ధీ, క్షయమూ.

"నీబుద్ధి లోకాతీతమైంది. అంచేత తెలుసుకోవలిసిన ధర్మాలు నీదగ్గిర తెలుసుకోవా లన్నాడు శ్రీకృష్ణుడు. రాజు ధర్మస్వరూపుడు అని చెప్పగా విన్నాను. అయితే అతడు చెయ్యవలిసినపని భారమైందనే అనిపిస్తోంది. కనక వెనకటి రాజధర్మాలు వినాలని వుంది. సెలవియ్యి" అన్నాడు.

మహత్వపూర్ణమైన ధర్మం తలుచుకున్నాడు భీష్ముడు. బ్రహ్మస్వరూపుడైన మహానీయుణ్ణీ, శ్రీకృష్ణుణ్ణీ, వేదమూర్తులనదగిన మునీశ్వర్లనీ మనస్సులో పెట్టుకున్నాడు. భక్తితో నమస్కరించాడు. ఆదరభావంతో ధర్మరాజు మొహం చూస్తూ అందుకున్నాడు.

"స్పష్టమైన మాటలతో రాజధర్మాలన్నీ నీకు ఉపదేశిస్తాను. ఎంతో ఫలవంతమైన ధర్మమార్గం వివరిస్తాను. సావధానంగా ఆలకించు. తనమేలు కోరుకునే రాజు దేవబ్రాహ్మణపూజ చేసి క్రమంగా ప్రయత్నానికి పూనుకోవాలి. పురుషప్రయత్నమూ, దైవానుకూల్యమూ — ఈ రెండూ కార్యసిద్ధి కలిగిస్తాయి. ఈ రెంటిలోనూ ప్రయత్నమే గొప్పది. ప్రయత్నపరుడికే దైవం తోడ్పడతాడు. అప్పుడే ఫలసిద్ధి కలుగుతుంది. మనిషిప్రయత్నం వొక్కొక్కప్పుడు సిద్ధించదు. అయితే దానికి విచారించకూడదు. దైవం అనుకూలించలేదనే అనుకోవాలి.

"శాంతీ, దాంతీ, ఆత్మనిగ్రహమూ కల రాజు శ్రీమంతుడవుతాడు. కీర్తిమంతుడవుతాడు. ఎంతో సౌఖ్యవంతుడూ అవుతాడు. రాజూ, మంత్రీ మొదలైన ఏడు ప్రకృతులూ సక్రమంగా నడవాలి. దానికి నిర్మలమైన మనుగడా, సత్యమూ ఆధారాలు. అంతటికీ దండనీతివిధానమే రక్ష. తగిన మెలకువతో సాగిస్తేనే అది

రాణిస్తుంది. బుద్ధిమంతులు మాత్రం బ్రాహ్మలమీద దండనీతి ప్రయోగించరు. దీనికి మనువుసూాటే ప్రమాణం. చెప్తాను, విను.

"ఇనుము రాళ్ళలో పుట్టింది. అగ్ని నీళ్ళలో పుట్టింది. బ్రాహ్మల వల్ల రాజులు పుట్టారు. ఇది నిజమైన మాట. కనక వీళ్ళ ప్రతాపం ఎక్కడైనా చెల్లుతుంది కాని పుట్టినచోట చెడుతుంది. రాతిని పగల గొడితే ఇనుము చెడుతుంది. నీళ్ళని కాల్చబోతే అగ్గి ఆరిపోతుంది. బ్రాహ్మలమీద అలిగి వాళ్ళని చెరపబోతే రాజు తానే పాడవు తాడు. ఈమాటలు ఎప్పుడూ నువ్వు మనసులో పెట్టుకో. బ్రాహ్మల మీద దయకలిగి వుండు. దండనీతి సద్భావంతో తక్కిన వాళ్ళమీద ప్రయోగించు. శాంతస్వరూపులైన బ్రాహ్మల నాలికమీదే వుంటుంది బ్రహ్మం. అందుకనే బ్రాహ్మణ్ణి దేవుడంటారు పండితులు. అయితే బ్రాహ్మణ్ణి దండించవలిసినపట్లూ వున్నాయి. శుక్రుడూ అదే చెప్పాడు. శాంతుడు కాక, యుద్ధంలో ఆయుధంపట్టుకుని కల బడిన బ్రాహ్మణ్ణి, వాడు వేదాంతం చదివినవాడైనా సరే, చంపడమే ధర్మం. వేదాలూ ఇదే చెప్పాయి. గురువుభార్యతో పోయినవాడూ, భ్రూణహత్య చేసినవాడూ, రాజుతో విరోధం తెచ్చుకున్నవాడూ, బ్రాహ్మణ్ణిచంపినవాడూ — బ్రాహ్మడైనా సరే, రాజ్యం వెళ్ళగొట్టాలి. బంధించకూడదు.

"దుర్గాలు అనేకవిధాలు. వాటిలో నరదుర్గం గొప్పది. అంచేత నాలుగువర్ణాలమీదా దయగా వుండాలి రాజు. అయితే కేవలం క్షమావంతుడై తేమాత్రం నెమ్మదైన ఏనుగులా అయిపోతాడు. ఈవిషయంలో బృహస్పతి చెప్పినమాట లున్నాయి. వివరిస్తాను: 'రాజు అతిగా మెత్తనివాడైతే, నీచపు ప్రజలు లోకువకట్టేస్తారు. ఏనుగుమీద మావటివాడిలాగ మీదెక్కి ఆటలాడుతారు. ధర్మం తప్పిపోతారు. అంచేత వసంతరుతువులో సూర్యుడిలా వుండాలి రాజు.

ఉచితన్యాయంతో ప్రజల్ని పాలించాలి. అంత పనునూ కాక, అంత నెమ్మదీ కాకండా ఏలుకోవాలి. ఇదే రాజధర్మాలన్నిటిలో కల్లా రాజు. అదీకాక దండనీతి బాగా ఆలోచించి మరీ ప్రయోగించాలి. తన ఇష్టంవచ్చినట్టు తొందరపడి ప్రజకి నొప్పితగిలేటట్టు నడవకూడదు రాజు.

"గర్భంతోవున్న ఆడది కడుపులోబిడ్డ బతకడంకోసం తగిన ఆహారం పుచ్చుకున్నట్టు ప్రజల మనుగడకి తగినట్టు నడుచుకోవాలి రాజు. తొందరపడకూడదు. స్వార్థపరుడు కాకూడదు.

"సేవకులతో పరాచికాలాడుతూ సంతోషించే రాజుని వాళ్లు లోకువకట్టేస్తారు. ఎంత ఇచ్చినా మెచ్చరు. పనిలో మోసంచేస్తారు. నిందిస్తారు. నవ్వుతాల్లోనూ, వేషభాషల్లోనూ సరిసమానంగా తయారై మితిమీరిపోతారు. తమకి తగని పదవులు కావాలంటారు. ఎదు రెత్తులు వేసి రాజ్యం ముక్కలుచేస్తారు. అంచేత సేవకులతో అతిగా చనువిచ్చి అగౌరవంగా నడుచుకోకూడదు. సప్తాంగాల విషయంలో వ్యతిరేకంగా నడిచినవాణ్ణి ఎవణ్ణయినా సరే, వొదిలిపెట్టాలి రాజు. గర్వించి, కర్తవ్యవివేకం లేకండా ఇష్టంవచ్చినట్టు, నీతిమాలి ప్రవర్తించే వాడు గురువైనా సరే, వొదిలిపెట్టాలి. బృహస్పతి మరుత్తుడనే రాజుకి ఇలా చెప్పాడు. అంచేత గురువూ, స్నేహితుడూ, కుమా రుడూ అని మన్నించకూడదు. తప్పు చేసినవాణ్ణి దండించవలిసిందే రాజు. పట్నంలో పిల్లల్ని బాధపెట్టడం తెలిసి, కన్నకొడుకుని అసమంజసుణ్ణి రాజ్యం వెళ్ళగొట్టాడు సగరచక్రవర్తి. బ్రాహ్మల మీద అబద్ధాలూ, అపవాదాలూ ప్రచారంచేశాడని కుమారుణ్ణి శ్వేతకేతుణ్ణి వొదిలిపెట్టేశాడు ఉద్దాలకముని. మనం విన్నవిష యాలే కదూ, ఇవి ?

"ప్రజారంజకుడు కావాలి రాజు. సత్యమూ, న్యాయమూ కలిగి వుండాలి రాజు. ప్రజల మనస్సు నొప్పించకూడదు. ఇవ్వవలిసి

నవి తగినసమయంలో ఇవ్వాలి. ఓర్పుతో ప్రవర్తించాలి. ఇలా అయితేనే అభివృద్ధి పొందుతాడు రాజు.

“తనకి వచ్చేకీడు వైదికవిధానాలతో పోగొట్టుకోవాలి. మరో విధంగా మేలు కలగదు. రాజన్నవాడు ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ, మోక్షమూ పాటించాలనే శాస్త్రాలు ఘోషిస్తున్నాయి. సకలవర్గాల ధర్మాలూ రక్షించడమూ, సంధీ విగ్రహామూ మొదలైన ఆరుగుణాలూ చక్కగా ఆలోచించడమూ, న్యాయంగా ధనం సంపాదించడమూ ఎప్పుడూ సాగిస్తూ వుండాలి రాజు.

“చాడీలు వినకూడదు. తనకు నచ్చిని తప్పుదారుల్లో అయినా సరే, రాజు దుర్మార్గులధనం లాక్కుని మంచివాళ్ళకి పంచిపెట్టడం మంచిదంటారు పండితులు.

“అతిగా నమ్మడమూ, నమ్మకపోడమూ బుద్ధిమంతుల లక్షణం కాదు. ఎక్కడైనా సరే, మనస్సుపెట్టి మంచీచెడ్డా ఆలోచించి తెలుసుకోవాలి.

“ధనం అపహరించడమే ఎప్పుడూ తన పనిగా పెట్టుకుని బతికే లుబ్ధుడైన రాజుకి శత్రువులవల్ల రాకముందు తన ప్రజలవల్లే వస్తుంది ఆపద. ధర్మపరులూ, ధనసంపాదించడంలో చతురులూ, చంచలస్వభావం లేనివాళ్ళూ, క్రమశిక్షణ కలవాళ్ళూ, నీతీ నైపుణ్యమూ కలవాళ్ళూ, కులీనులూ అయిన పరిజనులు హెచ్చుగా వుంటేనే రాజుకి మేలు.

“రాజ్యంలోని ప్రజలు కపటంలేకండా మసులుకోవాలి. తమ సంపద దాచుకోకూడదు. తమలో తాము స్నేహంగా వుండాలి. రాజుని కన్నకొడుకులా ప్రేమించాలి. అదిగో అలాంటి రాజునే రాజని అంటారు, కాని మరో రాజుని రాజని అంగీకరిస్తారా యోగ్యులు?

"'సమర్థుడై రక్షించే రాజు లేకపోతే డబ్బూ, పెళ్ళాంపిల్లలూ రక్షించుకోడం సాధ్యమేనా ప్రజకి?' అన్నాడు శుక్రుడు.

"'అధ్యయనం ఎరగని బ్రాహ్మడూ, రాజ్యంరక్షించలేని రాజూ వొక్కటే' అన్నాడు మనువు.

"'ప్రజల్ని రక్షించడమే రాజత్వానికి మూలం' అన్నారు మహేంద్రుడూ, భరద్వాజుడూ, బృహస్పతీ మొదలైన రాజధర్మ కర్తలు. అంచేత ఎలా అయినా ప్రజారక్షణమే రాజుకి అవశ్యమైన కర్తవ్యం.

"న్యాయంగానో, అన్యాయంగానో ఎప్పుడూ ప్రయత్నించేసి శత్రువుల్ని చంపితీరాలి రాజు. చిన్నవాడే అయినా అగ్గినిప్పులాగ, విషంలాగ బాధిస్తాడు పగవాడు.

"రాజ్యం మాంసంముక్కవంటిది. అది లాక్కోడానికి అనేకులు ప్రాణాపాయం కల్పిస్తూవుంటారు. అయినా, ధీరుడైన రాజు ఏమరుపాటుగా వుండడు. పండితులు మెచ్చుకున్నట్టు అది దక్కించుకుంటాడు.

"బాబూ, ధర్మరాజూ! సంక్షేపంగా రాజధర్మాలు నీకు చెప్పానోయి. ఇందులో నీకు సందేహం ఎక్కడన్నా వుంటే అడుగు" అన్నాడు.

"పొద్దు గూకిపోవస్తోంది. ఇవాళకి సెలవుతీసుకుంటాను. రేపు వచ్చి అడుగుతాను" అంటూ అతడిపాదాలకి నమస్కరించి బయలుదేరాడు ధర్మరాజు. శ్రీకృష్ణుడూ మొదలైనవాళ్ళు కూడా సెలవు తీసుకున్నారు. అంతమందీ మునీశ్వర్లకి అభివాదాలు చేశారు. మునులందరూ తమతమ ఆశ్రమాలకి వెళ్ళాక, మహానది దృషద్వతిలో సంధ్యవార్చుకుని హాస్తినాపురం వచ్చేశారు. సంతోషంగా ఆరాత్రి గడిపారు. వేకువనే లేచి కాల్యకృత్యాలు ముగించుకున్నారు. భీష్ముడి

దగ్గిరికి వెళ్ళారు. అంతకిముందే వచ్చివున్న మునీశ్వర్లకి నమస్క-రించారు. వినయంగా కుశలప్రశ్న లడుగుతూ వెళ్ళి భీష్ముడిచుట్టూ కూచున్నారు.

చేతులుజోడించి అడిగాడుధర్మరాజు :— "పూర్వం 'రాజు' అని వొకడు వుండేవాడట కదూ? పేరుకి తగినట్టు మహా అద్భుత చరిత్రుడట అతడు. దానికి ఏదో పెద్ద విశేషం వుంటుంది. ఆ విశేషం ఏమిటో సెలవియ్యి. అవయవాలూ, ప్రాణమూ, మనస్సూ. చావు పుట్టుకలూ, శరీరయాత్రలూ అందరికీ ఎలాగో అతడికీ అలాగే కాని భేదం కనపడదు. ఇలాటి రాజు వొకడు మహా ప్రతాపవంతుడు బుద్ధిమంతులైన ప్రజల్ని ఎలా తన వశంచేసుకున్నాడు? ఎలా నిలుపుకున్నాడు? దండించి భూమి యావత్తూ ఎలా ఏలుకున్నాడు? దేవుడిలాగ నమస్కారంపొందడానికి ఎలా సమర్థుడయాడు? ఇదంతా విడమర్చి వినాలని వుంది."

నీతిశాస్త్రం కథ

"విను," అంటూ అందుకున్నాడు భీష్ముడు — "లోగడ కృతయుగంలో ప్రజమీద దండనీతి ప్రయోగించి, రాజు అని వొకడు పరిపాలించలేదు. అప్పటి ధర్మమే అలా వుండేదంటారు. ఒకళ్ళకి వొకళ్ళు రక్షకులుగా వుండేవాళ్ళప్పుడు. రానురాను ధర్మం చెడింది. దైన్యం హెచ్చింది. ఒకళ్ళనిమించి వొకళ్ళకి లోభం పెరిగింది. పాడు పనులు మొదలెట్టారు ప్రజలు. క్రమంగా తమ మనస్సుల్లో కామమూ, రాగమూ పుట్టి మదమెక్కింది. బుద్ధి చలించింది. విచ్చలవిడిగా తప్పుతోవలు తొక్కారు జనులు. వేదాలు పాడుచేశారు. ధర్మం వొదిలేశారు. దేవేంద్రుడూ, దేవతలూ వైదికకర్మలు చెడ్డాయని

భయపడ్డారు. మునులతో కలిసి బ్రహ్మదగ్గిరికి వెళ్ళారు. 'మానవ లోకంలో వేదాలూ, కర్మలూ అడుగంటాయి. యజ్ఞాలు లేక మేం కూడా దుర్బలులమయాం. భయపడి నీ దర్శనానికి వచ్చాం. రక్షించు' అని మొరపెట్టారు. 'దీనికి ప్రతివిధానం చేస్తాను. మీరు భయపడకండి' అన్నాడు బ్రహ్మ. అన్నిలోకాలకీ మేలు కలిగినట్టు అనేకవిషయాలతో నీతిశాస్త్రం రాసి ఇచ్చాడు. నూరువేల అధ్యాయాల గ్రంథ మది. అందులో రాజూ, మంత్రీ, రాష్ట్రమూ, కోటా, కోశమూ, స్నేహితులూ, సేనా, అన్వీక్షకీ, త్రయీ, వార్తా, దండనీతీ, అరీ (పక్క దేశం రాజు), మిత్రుడూ (అరి తరవాతి రాజు), ఉదాసీనుడూ (మిత్రుడితరవాతిరాజు) మొదలైన పన్నెండు విధాల రాజులూ, సంధీ, విగ్రహమూ, యానమూ, ఆసనమూ, ద్వైధీభావమూ, సమాశ్రయమూ మొదలైనవీ ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ, మోక్షమూ నాలుగింటికీ సాధకమైనట్టు ఎన్నో వివరించాడు. 'ఇది లోకుల నడవడి నిర్మలంగా వుంచడానికి సాధన మవుతుంది' అని అనుగ్రహించాడు.

"బ్రహ్మలలాటంలో, ఆదీ అంతమూ లేని విశ్వకర్తా, సర్వభూతస్వరూపుడూ, సనాతనుడూ అయిన శివుడు విశాలాక్షుడన్న పేరుతో పుట్టాడు. నీతిశాస్త్రమంతా చదివాడు. అది అభ్యసించాలంటే మనుషుల ఆయువూ, బుద్ధీ చాలవని విచారించాడు. మహనీయమైన ఆగ్రంథం కుదించి పదివేల అధ్యాయాల్లో రాశాడు. దానిపేరు వైశాలాక్ష మైంది. అది శివుడిదగ్గిర గ్రహించి, అయిదువేల అధ్యాయాలుగా కుద్దించాడు దేవేంద్రుడు. దాన్నే బృహస్పతి మూడువేల అధ్యాయాలుగా కుద్దించి రాశాడు. అదే శుక్రుడు వెయ్యి అధ్యాయాలలో కుద్దించాడు. మనుషుల శక్తి తెలిసి

మునులు దాన్ని ఇంకా తగ్గించి మూడువందల గ్రంథాలు * చేశారు. ఇదీ నీతిశాస్త్రం కథ.

అలా దేవతలు నీతిశాస్త్రం పొంది విశ్వలోకేశ్వరుడైన విష్ణుమూర్తిదగ్గిరికి వెళ్ళారు. అతడి దర్శనంచేసి, నీతిశాస్త్రం పుట్టుక విన్నవించారు. ఇది నేర్చుకుని, ఆప్రకారం నడిపించడానికి తగిన వాణ్ణి ఒకణ్ణి చూపించమని ప్రార్థించారు. విష్ణుదేవుడు తన తేజస్సుతో ఒక మానసపుత్రుణ్ణి పుట్టించాడు. అతడికి విరజుడు అని పేరుపెట్టాడు. అయితే విరజుడు భూమికి రాజుకాడానికి ఒప్పుకోలేదు. అతడి కొడుకు కర్దముడు కూడా ఇష్టపడలేదు; తపస్సుకి వెళ్ళిపోయాడు. కర్దముడి కొడుకు అనంగుడు దండనీతి (నీతిశాస్త్రం) చదివాడు. భూలోకం పాలించాడు. అతడి కొడుకు నీతి ఆ మహారాజ్యానికి అభిషిక్తుడయాడు. అయితే ఇంద్రియాలకి లొంగిపోయాడతడు. మృత్యువుకూతురు సునీథని వివాహంచేసుకున్నాడు. ఎంత అందకత్తో అంత గుణవంతురాలు సునీథ.

"ఆమెగర్భంలో వేనుడు పుట్టాడు. మాతామహుడి దోషం వల్ల రాగద్వేషాలతో ప్రజాకంటకుడయాడు వేనరాజు. అప్పుడు మహామునులు వచ్చి మంత్రించిన కుశలతో అతణ్ణి చంపేశారు. అతడి కుడితొడ మథించారు. అందులోంచి కాలిన కొరవిలా నల్లగా, పొట్టిగా, ఎర్రటి కళ్ళతో ఒక అనాచారి పుట్టాడు.

వైన్యుడి కథ

"అతణ్ణి చూసి నిషీద (ఉండు) అంటూ వొదిలిపెట్టేశారు మునులు. అంచేత అతడి సంతానం నిషాదులై వింధ్యగిరీ మొదలైన కొండల ప్రాంతాల్లో క్రూరులై బతికారు.

* ముప్ఫయిరెండు అక్షరాలు ఒక గ్రంథం.

"తరవాత వేనరాజు కుడికాలు మథించారు మునులు. అందు లోంచి వైన్యుడు పుట్టాడు. చక్కని ఆకారంతో అందంగా వున్నా డతడు. ధగధగలాడుతున్న కవచం వేసుకున్నాడు. ధనుస్సూ, బాణాలూ పట్టుకున్నాడు. తూణీరం కట్టుకున్నాడు. వేదాలూ, వేదాంగాలూ, ధనుర్వేదమూ, ఆచారమూ, దండనీతీ పుట్టుకతోనే అబ్బాయి అతడికి. మునుల ఎదట నిలబడి వినయంగా చేతులు జోడించా డతడు. 'మహాత్ములారా! ధర్మమూ, అర్థమూ కలిసిన సూక్ష్మమైన పని ఏదైనా నాకు సెలవియ్యండి' అన్నాడు.

"మునులూ, అక్కడికి అప్పుడు వచ్చిన దేవతలూ అతణ్ణి అభినందించారు. 'గర్వమూ, లోభమూ, కామమూ, క్రోధమూ విడిచిపెట్టు. సర్వజంతువుల్నీ సమంగా చూడు. విధించిన ధర్మాలన్నీ సందేహం లేకండా నడిపించు. ప్రియం కలిగితే సంతోషించకు. అప్రియం కలిగితే విచారించకు. 'దండనీతి (నీతిశాస్త్రం) ప్రకారమే ఈపని చేస్తాను. సావధానంగా వేదాలు కాపాడతాను. వర్ణసంకరం కానివ్వను. బ్రాహ్మల్ని దండించను. ప్రజల్ని పాలిస్తాను' అన్న ప్రతిజ్ఞతో మహాధికారం వహించు' అన్నారు. 'బ్రాహ్మలు నాకు సహాయంచేస్తే అలాగే చేస్తాను' అన్నాడు వైన్యుడు.

"మునులూ, దేవతలూ సంతోషించారు. బ్రాహ్మలు సహాయపడడానికి అంగీకరించారు. బ్రహ్మ, విష్ణువూ యావన్మంది దేవతలతో కూడా అక్కడికి వచ్చారు. వాళ్ళూ, రుషులూ వైన్యుడికి భూమండలం అంతటికీ సామ్రాజ్యపట్టాభిషేకం చేశారు. శుక్రుడు పురోహితుడయాడు. వాలఖిల్యులలో సారస్వతులు మంత్రులయారు. గర్గుడు జ్యోతిష్కుడయాడు.

"అవకతవకగా, ఎగుడు దిగుడుగా వున్న భూమి వైన్యుడే సరి చేశాడని వినికిడి. కాళ్ళూ చేతులూ మొదలైన అవయవాలతో భూమీ, కొండలూ, సముద్రాలూ అతణ్ణి సేవించాయి దేవేంద్రుడు ఐశ్వర్య మిచ్చాడు. మేరువు బంగార మిచ్చింది. కుబేరుడు కోరిన సంపద ఇచ్చాడు. ఏనుగులూ, రథాలూ, గుర్రాలూ, భటులూ, తలుచుకున్నంతలో తరుగులేకండా లభించారు. మహనీయమైన ప్రభుత్వాధికారంలో వుండి శాస్త్రాల్లో చెప్పిన ప్రకారం ధర్మం తప్ప కండా దండనీతి పరిపాలించాడు వైన్యుడు.

"అతడి ఏలుబడిలో లోకంలోని ప్రజలు హాయిగా బతికారు. పాములభయం లేదు. ఒకళ్ళతో వొకళ్ళకి విరోధంలేదు. వ్యాధులూ మనోవ్యాధుల్లూ లేవు. పాడీపంటా తరుగులేదు. బ్రాహ్మణ క్షత త్రాణ తత్పరత — అంటే, బ్రాహ్మణులకి గాయంకాకండా రక్షించడం వల్ల క్షత్రియుడని పేరు వచ్చిం దతడికి. ప్రజలందరినీ రంజింప చేయడం వల్ల రాజనీ పేరువచ్చింది. అతడి సంతతివా ళ్ళందరూ అతడిలాగే రాజ్యంచేశారు. దండనీతి పాలించారు. రాజని వొకడు పుట్టడమూ, తక్కినవాళ్ళు రాజునిమించి నడవకూడ దనడమూ — ఇదంతా విష్ణువే చెప్పాడు. రాజుల నిజాంశల్లో విష్ణువు ప్రవేశించే వుంటాడు. అందు కనే యావన్మందిచేతా మొక్కులు పొందదగినవాడు రాజు. అంత మందినీ అతడు రక్షిస్తాడు. లోకమంతా ఆ వొక్కడివంశంలో వుండ డం దేవతాంశవల్ల కాకపోతే మరోలా ఎలా అవుతుంది?

"విష్ణువు లలాటంలో పుట్టిన సిరి ధర్మానికి భార్య అయింది. సిరి 'ధనం' అనే కొడుకుని కంది. ధనమూ, ధర్మమూ, సిరీ — ఈముగ్గురూ రాజునే ఆశ్రయిస్తారు. అంచేత దేవభోగా లనుభ వించదగిన పుణ్యాత్ముడు కానీ, సామాన్యుడుకాడు రాజు. దండనీతి నడపడంకోసం స్వర్గంనించి వచ్చినవాడు రాజు. మహత్వం కల

మహానుభావు డతడు. కనకనే వర్ణాలూ, ఆశ్రమాలూ, వాటి ఆచారాలూ, వేదాలూ, పురాణాలూ, ఇతిహాసాలూ రాజు అధీనంలో వుంటాయి. వాటి మాహాత్మ్యంవల్లనే అతడిలో సౌందర్యమూ శౌర్యమూ, చాతుర్యమూ మొదలైన గుణాలు కలుగుతున్నాయని అంటారు జనులు. అతడి ఆజ్ఞకిలోబడి నడుచుకుంటారు. ఇదీ రాజులు దేవతలతో సమానులైన విధం. తెలిసిందికదూ, ఇంకా అడగవలిసినవి అడుగు" అన్నాడు.

ధర్మరాజు — నాలుగు వర్ణాలలోనూ ఎన్నెన్ని ఆశ్రమాలున్నాయి? ఏ ఆశ్రమధర్మం ఎలావుంటుంది? అవన్నీ విడివిడిగా సెలవియ్యి. విశ్వంలోని రాజధర్మాలన్నీ వివరించు.

వర్ణాశ్రమధర్మాలు

భీష్ముడు — కోపంలేకండా వుండడమూ, సత్యం మాట్లాడడమూ, తనభార్యతోనే భోగాలనుభవించడమూ, శుచిగా అణకువగా వుండడమూ—ఇవన్నీ అన్నివర్ణాలవాళ్ళూ అనుసరించవలిసిన ధర్మాలు.

బ్రాహ్మడికి తపస్సు పరమధర్మం. వేదాలు ముఖ్యంగా చదవాలతడు. వేదాల్లోనే అన్నికర్మలూ శాసించి వున్నాయి. అవన్నీ నిష్ఠతో నడపాలి బ్రాహ్మడు — ఉపేక్ష చెయ్యకూడదు. కానిదారి తొక్కకూడదు. దయా, శాంతీ కలిగి నడుచుకోవాలి. అధికంగా ధనం దొరికితే తనవాళ్ళకి కాకండా ధర్మబుద్ధితో యాచకులికి పంచిపెట్టాలి. అహంకారం లేకండా వుండాలి.

యజ్ఞాలు చెయ్యడమూ, దానమివ్వడమూ, వేదం చదవడమూ, దొంగల్ని దండించడమూ, అనురాగంతో ప్రజల్ని పాలించడమూ, యుద్ధంలో నిర్భయంగా విజృంభించడమూ — ఇవి రాజధర్మాలు. ఇందులో యుద్ధం ముఖ్యమైన ధర్మం.

అధ్యయనమూ, దానమూ, యజ్ఞాలు చెయ్యడమూ న్యాయంగా ధనం సంపాదించడమూ, పశువులు రక్షించడమూ – ఇవి వైశ్యుల పనులు. ఇందులో పశుసంరక్షణ పరమధర్మం.

ఈమూడువర్ణాలవాళ్ళకీ మంచిగా పనులుచెయ్యడం శూద్ర ధర్మం. బ్రహ్మపెట్టిన బతుకే అది. రాజు అనుమతి లేకండా ధన ధాన్యాలు కూడబెట్టకూడ దతడు. అయితే దానంకోసమని కూడపెడితే దోషంలేదు, అది పవిత్రకార్యం కనక. బ్రాహ్మలూ, రాజులూ, కోమట్లూ ఈమూడువర్ణాలవాళ్ళకీ యజ్ఞానికి మించిన ధర్మం లేదు. యజ్ఞంచేసినవాడే వీళ్ళలోకల్లా గొప్పవాడు.

ఇక ఆశ్రమధర్మాలు ఆలకించు – గురుశుశ్రూషా, వేదాలు చదవడమూ, గోష్ఠికి దూరంగా వుండడమూ, ఆత్మహత్యకి పూను కోకపోడమూ, భిక్షాన్నంతో బతకడమూ, ఉత్తమమైన ఆరుకర్మల మీాదా రాగద్వేషాలు లేకండా వుండడమూ – ఇవి బ్రహ్మచర్యా శ్రమధర్మాలు.

తాను కట్టుకున్న భార్యతోమాత్రం కాలక్షేపంచెయ్యడమూ, దయకలిగి వుండడమూ, సత్యమూ వోర్పూ మంచివాళ్ళస్నేహమూ దేవతల్నీ పితృదేవతల్నీ అతిథుల్నీ శ్రద్ధగా అర్చించడమూ, దేవతల్ని పూజించడమూ, నాలుగాశ్రమాలవాళ్ళనీ శక్తికొద్దీ పోషించడమూ– ఇవి గృహస్థాశ్రమధర్మాలు.

సంతానంమీాద స్నేహం తెంపుకుని, భార్యతోకలిసి కాని, వొక్కడూ కాని అడివికి పోడమూ, మానమూ అహంకారమూ వొది లేసి ఇంద్రియాలు జయించి అడివిలోనే జడలు ధరించి తాపసశాస్త్రాలు చదువుతూ, పండితులగోష్ఠిలో కాలం గడపడమూ వానప్రస్థాశ్రమ ధర్మాలు.

ఎక్కడైనా తలదాచుకోడమూ, ఏదైనా తిని ఆకలితీర్చుకోడమూ, ఎక్కడ రాత్రిపడితే అక్కడ పడుకోడమూ, అగ్నిహోత్రం మానెయ్యడమూ, ఏదీ కోరకండా వుండడమూ, ఇంద్రియాలు జయించడమూ, భోగాలంటే ఆలనా పాలనాలేకండా వుండడమూ, దేనిమీదా మమకారం లేకండా వుండడమూ సన్యాసాశ్రమధర్మాలు.

ఈనాలుగాశ్రమాలూ అవలంబించవలిసినవాడు బ్రాహ్మడు. రాజూ, కోమటీ కూడా నిర్మలమైన హృదయముంటేనే ఇవి అవలంబించాలి. మూడువర్ణాలవాళ్ళనీ మంచిమనసుతో కొలిచి, రాజు అనుమతిమీద గృహస్థాశ్రమం నించి వానప్రస్థాశ్రమం స్వీకరించవచ్చు శూద్రుడు. సన్యాసాశ్రమంమాత్రం అతడికి కూడదు.

కులధర్మం తప్పని మంచిబ్రాహ్మడుమాత్రమే దానం పుచ్చుకోడానికీ, యజ్ఞంచేయించడానికీ అర్హుడు. అలాగే రాజులూ మొదలైన మూడువర్ణాలవాళ్ళూ తమతమ కులధర్మాలు తప్పకండా నడుచుకుంటేనే గౌరవం.

నాలుగాశ్రమాలూ తగినట్టు నడిపించాలి రాజు. అలా అయితేనే ఇహమూ, పరమూ రెండూ దక్కుతాయి. ఆశ్రమధర్మాలు తప్పని శిష్టులు రాజ్యంలోవుండే రాజుకి దేవేంద్రుడైనా సాటిరాడు.

ఏనుగుపాదంలో అన్ని జంతువుల పాదాలూ ఇమిడిపోయినట్టు క్షత్రియధర్మంలో అన్నిధర్మాలూ ఇమిడివుంటాయి! దండనీతి లేకపోతే యజ్ఞాలూ, వేదాలూ, శుభకార్యాలూ అన్నీ చెడిపోతాయి. సంస్కారంలేకండా భూలోకం హీనదశ పొందుతుంది. ప్రజలు కష్టాలపాలవుతారు. రాజు పరిపాలిస్తే సుఖపడతారు. అంచేత రాజు సర్వోత్తముడు. ధర్మాలన్నిటిలోకీ రాజధర్మమే గొప్పది. రాజంటే ధర్మదేవతే అనుకోవాలి.

వెనకటికి మాంధాత విష్ణుదర్శనంకోసం ఒక మహాయజ్ఞం చేశాడు. అతడికి దేవేంద్రుడు ప్రత్యక్షమయాడు. మాంధాతా, యజ్ఞానికివచ్చిన రాజులూ సంతోషంతో సాగిలపడి మొక్కారు. లేచి, చేతులు జోడించి నుంచున్నారు.

'మాంధాంతా! విష్ణువుదర్శనంకోసం వేడుకపడ్డావు నువ్వు. నాకూ, బ్రహ్మకీకూడా అది దుర్లభం. కనక నువ్వు ఏం కోరతావో కోరు, ఇస్తాను' అన్నాడు దేవేంద్రుడు.

'అయితే ఈసంసారంనుంచి నన్ను ముక్తుణ్ణిచెయ్యి. బిచ్చమెత్తుకు బతకడానికి నామనస్సు దృఢపరుచు. నన్ను ధన్యుణ్ణిచెయ్యి' అన్నాడు మాంధాత.

నవ్వాడు దేవేంద్రుడు. 'రాజా, ధర్మాలన్నిటిలోనూ రాజధర్మం ఉత్తమమైంది. ఎలా చూసినా సిద్ధిపొందుతాడు రాజు. కామమూ, క్రోధమూ మళ్ళించి, న్యాయవిచారణచేస్తూ, దండనీతితో రాజ్యం పాలించే రాజు పొందే సద్గతి ఎవడు పొందగలడు?' అన్నాడు. రాజులందరినీ ఒకసారి తేరిచూశాడు. 'దిక్పాలకుల అంశలో పుట్టారు మీరు. బిచ్చమెత్తుకు బతకడం తగినపనేనామీకు? ప్రజని పోషించడమూ, యుద్ధంలో శరీరం విడిచిపెట్టడమూ మీరు కోరిన ముక్తి కలిగిస్తాయి. సందేహంలేదు. మహా ఉన్నతమైన పదంమీది' అని చెప్పి స్వర్గానికి వెళ్ళిపోయాడు.

అదంతా ఎందుకూ? వేదాల్లోనూ, పురాణాల్లోనూ ఎన్నో చోట్ల ప్రసిద్ధులైన పండితులు వెయ్యిమాట్లు చూసి, జనులందరిలోనూ రాజే గొప్పవాడనీ, దండనీతికి మించిన ధర్మం లేదనీ ఘంటాపథంగా చాటుతూనే వున్నారు. మనం వింటూనే వున్నాం. అంచేత కామమూ, క్రోధమూ ఆపుకుంటూ, ఆశ్రమాలు కాపాడుతూ,

న్యాయం తప్పకుండా ప్రజల్ని పరిపాలిస్తూ, రాజ్యంచెయ్యడమే మేలు. సన్యాసధర్మమూ మొదలైనవాటివల్ల లభించే ఫలమంతా అప్రయత్నంగా రాజనీతివల్లే లభిస్తుంది.

అతిథుల్నీ, దీనుల్నీ, ధనాశలేని సన్యాసుల్నీ దయచూడు. సంతోషమూ, మదమూ, గర్వమూ, విచారమూ విడిచిపెట్టు. 'నా శరీరసుఖం చూసుకోకుండా ప్రజని పాలిస్తాను' అని శపథం పూను. ఈమాత్రం చేస్తే చాలు. సమస్తధర్మాలూ సిద్ధిస్తాయి.

ధర్మరాజు – వర్ణాశ్రమధర్మాలూ, వాటి రక్షణా, దానివల్ల వచ్చే మంచీ సెలవిచ్చావు. రాష్ట్రంలోని ప్రజలు ఎలాఉంటే సుఖపడతారు?

ప్రజాధర్మం

భీష్ముడు – ఉత్తమగుణాలు కల రాజుని రాజ్యానికి అభిషేకం చేసుకోవాలి ప్రజ. అన్నిపనులూ అతడిమూలంగానే జరిగితేనే ప్రజకి సుఖం. ఒకడు రాజుగా పాలించకపోతే, ఒకళ్ళభార్యని వొకళ్లు ఎత్తుకుపోతారు. చిన్నచేపని పెద్దచేప మింగేసినట్టు బలంలేనివాళ్ళని బలవంతులు తినేస్తారు. రాజులేని ప్రజలు బతకలేరు. సేద్యమూ, వ్యాపారమూ ఏదీ సాగదు. గోరక్షణ కూలిపోతుంది. బతుకుతెరువులన్నీ మంటకలిసిపోతాయి.

వెనకటికి వొకమాటు ప్రజలందరూ తమలోతాము కూడబలుక్కున్నారు. శపథంచేసుకున్నారు. క్రౌర్యమూ, దొంగతనమూ, రంకుతనమూ కూడదనుకున్నారు. అలా చేసిన దుర్జనుల్ని అంతమందీ కలిసి శాసించాలని నిశ్చయించుకున్నారు. తమమీద వొకడు రాజుగా అక్కరలేదనుకున్నారు. కానైతే ఎన్నో చిక్కులచేత నడవడి చిక్కుల్లోపడిపోయింది. విచారిస్తూ బ్రహ్మదగ్గిరికి వెళ్ళారు

వాళ్ళు. 'మాకు రక్షణకోసం రాజు కావాలి. చూపించు' అన్నారు. 'అతణ్ణి సేవించి బతుకుతాం' అన్నారు. కరుణించాడు బ్రహ్మ. మనువుని చూపించాడు. కాని నరులు అసత్యచరిత్రులని అంగీకరించ లేదు మనువు. అప్పుడు 'సంకోచించకు. పశువుల్లోనూ, బంగారం లోనూ యాభయ్యోపాలూ, ధాన్యాల్లో పదోవంతూ ప్రజలదగ్గిర కప్పం పుచ్చుకో. ఆయుధాలతో జీవించేవా ళ్ళందరినీ నీవాళ్ళని చేసుకో. బలవంతుడివై దుష్టుల్ని దండించు. శిష్టుల్ని పాలించు. మేం అందరమూ నీకు లోబడి నడుచుకుంటాం. అధర్మంగా నడుచు కున్న వాళ్ళు నీచేత చెడతారు. ధర్మపరులు చేసిన ధర్మంలో ఆరో వంతు నీకు చేరుతుంది. దీనికి మేమంతా అంగీకరిస్తున్నాం. దేవేం ద్రుడు దేవతల్ని రక్షించినట్టు నువ్వు మమ్మల్ని రక్షిస్తూ సుఖంగా వుండు' అన్నారు ప్రజలు.

మనువు వొడబడ్డాడు. అలా అతిబలవంతుడై నీతిమంతుడై పరాక్రమంతో భూమి పరిపాలించాడు. యావన్మంది జనులూ సుఖపడ్డారు.

అంచేత రాజుమాటప్రకారం నడుచుకుంటేనే మేలు ప్రజకి. తగినవిధంగా దేవతల్ని పూజించినట్టు రాజుని పూజించాలి ప్రజ. అప్పుడు రవంత పొరపాటువచ్చినా సహిస్తాడు రాజు. రాజుని ప్రజ గౌరవిస్తేనే శత్రువులు దాసోహమంటారు. తనవాళ్లు గౌరవించని రాజుని శత్రువులు లెక్కచెయ్యరు. అది ప్రజకే నష్టం. అంచేత ప్రజ రాజుకి లోబడి వుండాలి.

రాజు ప్రజతో చిరునవ్వుతో మాటాడాలి. నిజమే మాటా డాలి. మంచీ చెడ్డా నిర్ణయించగలగాలి. అందరినీ సమంగా చూ డాలి. కృతజ్ఞుడై వుండాలి. ఇంద్రియనిగ్రహమూ, దయా కలిగి

వుండాలి. రాజ్యానికి తండ్రిలా వుండాలి. అలా అయితేనే రాణిస్తుంది.

ధర్మరాజు— అవును 'మనుషులందరికీ రాజే ప్రభువు. రాజే దేవుడు' అని చెప్పారు బ్రాహ్మలు. దీనికి కారణం ఏమిటో అనుకునేవాణ్ణి. అది నీవల్ల స్పష్టంగా విన్నాను.

భీష్ముడు— ఇంకా విను. పూర్వం వసుమనుడు అనే రాజు నువ్వు అడిగినట్టే బృహస్పతిని అడిగాడు. బృహస్పతి అతడికి చెప్పిన మాటలే నీకు చెపుతాను. ఆలకించు.

'లోకాలకీ లోకధర్మాలకీ కూడా రాజే మూలం. రాజులేని రాజ్యంలో ప్రజలు నీళ్ళింకిన చెరువులో చేపల్లా బాధపడతారు. తగిన పరిపాలనే లేకపోతే సూర్యచంద్రుల వెలుగు లేనట్టు జనులు చెప్పరాని పాపాలుచేసి చెడిపోతారు. రాజంటూ లేకపోతే, ఇది నా ధనమనీ, ఇది నాభార్య అనీ నెమ్మదిగా నిర్భయంగా బతకలేరు. భయపడుతూ, హాహాకారాలుచేస్తూ అల్లకల్లోలమైపోతారు. రాజు లేకపోతే ఏదీ లేదనుకో. రాజుంటేనే అన్నీవుంటాయి. రాజు రక్షిస్తూ వుంటేనే యజ్ఞాలూ, భోగాలూ, త్యాగాలూ, ధర్మాలూ అన్నీ వైభవంగా జరుగుతాయి. రాజు వొకడిమీద కన్నెర్ర చేశాడా, అతడి బంగారమూ, రత్నాలూ సర్వసంపదలూ లాక్కుంటాడు. ఒకణ్ణి దయచూశాడా అన్నీ ఇస్తాడు. అతణ్ణి కుబేరుడే అంటారు అప్పుడు.

రాజుకి చారులే కళ్ళు. అందుకనే రాజుని సూర్యుడే అంటారు పెద్దలు. శత్రువుల్ని చంపినప్పుడు యముడంటారు. అందుచేత అతడు దేవతాత్ముడు. సందేహం లేదు. సామ్రాట్టనీ, విరాట్టనీ రాజుని వేదాలు పొగుడుతున్నాయి. అలాంటప్పుడు అతణ్ణి పూజించ

కండా వుండవచ్చా ప్రజ? ఇంద్రియాలు జయించి, నియమంతోనూ, భక్తితోనూ రాజుని సేవించేవాణ్ణి సర్వసంపన్నుణ్ణి చేస్తాడతడు.

రాజుకి ప్రజ శరీరం. ప్రజకి రాజు ఆత్మ. రాజూ ప్రజా వొకళ్ళ నొకళ్ళు రక్షించుకోవాలి, ఒకళ్ళ నొకళ్లు పూజించుకోవాలి.'

ఇదీ బృహస్పతి ఉపదేశం. అతడి ఉపదేశంప్రకారమే రాజ్యం చేశాడు వసుమనస్సుడు.

ధర్మరాజు — రాజు దేశం ఎలా ఏలుకోవాలి? ఎలా శత్రువుల్ని హతవార్చాలి?

భీష్ముడు— తన్ను తాను గెలవాలి రాజు. తరవాత పగవాళ్ళని గెలవాలి. తన్ను తాను గెలవని రాజు పగవాళ్ళని గెలవగలడా! తన్ను తాను గెలవడం అంటే మరేమీలేదు. ఇంద్రియాలు అయిదూ అదుపులో పెట్టుకోడమే. అదే జితేంద్రియత్వం. జితేంద్రియుడైన రాజే పగవాళ్ళని గెలవగలడు.

తాను తిరిగే ఉద్యానవనమూ, దేశం సరిహద్దులూ, పురద్వారాలూ, కోటా కట్టుదిట్టంగా కాపలాపెట్టాలి రాజు. శత్రువులదగ్గిరా, సొంతరాజ్యంలోనూ, అన్నదమ్ములదగ్గిరా, కూతుళ్ళదగ్గిరా, బంధువులదగ్గిరా, స్నేహితులదగ్గిరా వేషధారులైన వేగులవాళ్ళని పెట్టాలి* ఒకళ్ళని వొకళ్ళు తెలుసుకోకూడదు వాళ్ళు.

చారులవల్ల శత్రువు తనకంటే బలవంతుడని తెలిస్తే అతడికి ధనమిచ్చిఅయినా సరే, సంధిచేసుకుని తనరాజ్యం కాపాడుకోవాలి. శత్రువు మత్తుడూ, వొళ్లు కాననివాడూ, ఇంద్రియలోలుడూ, దుర్బలుడూ అని తెలిస్తే, అతడిమీద దండెత్తాలి. అగ్గిముట్టించీ, విషం పెట్టించీ అతణ్ణి వేధించాలి.

---

*చూ. కామందకం సర. 12

కయ్యానికి కాలుదువ్వకుండా ముందు సామోపాయంతోనూ భేదోపాయంతోనూ పగవాడిమనస్సు మెత్తబెట్టి లోబరుచుకోవాలి. ఉపాయంతో ఆపద తప్పించుకోడమే మేలు.

కన్నతండ్రిలాగ ప్రజల్ని పరిపాలించాలి రాజు. వాళ్ళ ఆదాయంలో ఆరోపాలు పన్ను పుచ్చుకోవాలి. అన్నివిధాలా సమర్థులైన ఆప్తుల్ని చూసి, ధనం లభించే అడవులూ, ఆలమందలూ, కొండలూ మొదలైనవి చూడడానికి పంపాలి. అన్నిటినీ వొక కంటితో కనిపెడుతూ వుండాలి. కోట వెయ్యికళ్ళతో చూసుకోవాలి. గడ్డీ, ఉలవలూ మొదలైన పశుగ్రాసమూ, ధాన్యమూ, వంటచెరుకూ, నెయ్యీ, నూనే, ఆయుధాలూ, మందులూ, భయంకరమైన యంత్రాలూ, నూతులూ అన్నీ కోటలో పూర్తిగా వుండాలి. ధైర్యానికీ, శౌర్యానికీ పేరుపడ్డ యోధుల్ని తగినంతమందిని వుంచుకోవాలి. పగవాళ్ళు దండెత్తివస్తే దారిలో గడ్డీ, కట్టెలూ, నీళ్ళూ, వడ్లూ లేకండా చెయ్యాలి. మిత్రులైన రాజుల్ని సహాయంకోసం వర్తమానం చెయ్యాలి.

రాజూ, మంత్రీ, రాజ్యమూ, ధనాగారమూ, సేనా, స్నేహితులూ, కోటా—ఈ రాజ్యాంగాలు ఏడూ * కంటికిరెప్పలా కాపాడాలి. సంధీ, విగ్రహమూ, యానమూ, ఆసనమూ, ద్వైధీభావమూ, సమాశ్రయమూ ఈఆరుగుణాలూ † నడిపించాలి. ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ—ఈమూడువర్గాలూ పాటించాలి. ప్రమాదం

---

* రాజు శిరస్సు. మంత్రి కళ్ళు. స్నేహితులు చెవులు. ధనాగారం మొహం. సేన మనస్సు. కోట చేతులు. రాజ్యం పాదాలు—శుక్రనీతిసారం. అ. 1.

† సంధి: శత్రువులతో వొడంబడిక. విగ్రహం: కలహం. యానం దండయాత్ర. ఆసనం: ఆగడం. ద్వైధీభావం: ఒకశత్రువుతో కలిసి, మరోశత్రువు మీద దండెత్తడం. సమాశ్రయం: ధనమిచ్చి అయినా బలవంతుడితో కలవడం.

వల్ల అర్థమూ, కామమూ కొరతపడినా ధర్మనిష్ఠ వుంటే రాజ్యపాలన సుస్థిరంగా వుంటుంది. బృహస్పతీ, శుక్రుడూ మొదలైన పెద్దలు ఇదే చెప్పారు. చెవీ చర్మమూ కన్నూ నాలికా ముక్కూ - ఈ బుద్ధీంద్రియాలూ, నోరూ చేతులూ కాళ్ళూ మలద్వారమూ మూత్ర ద్వారమూ – ఈకర్మేంద్రియాలూ. మనస్సూ వెరశి పదకుండు ఇంద్రియాలూ జయించాలి. కామంవల్ల పుట్టిన జూదమూ, వేటా, ఆడాళ్ళమీద వాంఛా, తాగుడూ, డబ్బు పాడుచెయ్యడమూ, క్రోధం వల్ల పుట్టిన తిట్టడమూ కొట్టడమూ, మొత్తం ఏడు వ్యసనాలూ విడిచి పెట్టాలి. శ్రద్ధగా యజ్ఞాలు చెయ్యాలి. వేదాలు చదవాలి. దానాలు చెయ్యాలి. చెడ్డమంత్రుల కుటిలవ్యాపారాలకి లొంగిపోకూడదు. నయమూ, విక్రమమూ, క్రమమూ తెలిసిన మంత్రులతో దేవతల విషయమూ, మనుషుల విషయమూ ఆలోచించాలి. దేవతలనీ, బ్రాహ్మల్నీ తృప్తిపరచాలి. అశుభాలు తొలిగించుకోవాలి. శుభాలు కలిగించుకోవాలి. ఇలా ప్రజాపాలనచేసిన రాజు ఉభయలోక సిద్ధి పొందుతాడు.

ధర్మరాజు – రాజ్యమూ, దండనీతీ – ఈరెండూ ఎలా కార్య సిద్ధి కలిగిస్తాయి?

భీష్ముడు – రాజు కాలానికి కారణం. ఎలా అంటావా? కృత యుగంలో రాజు పరిపూర్ణమైన ధర్మంతో దండనీతి నడుపుతాడు. ఆయుగంలో ధర్మం పెరుగుతుంది. వైదికకర్మలు ఫలిస్తాయి. అన్ని రుతువులూ ప్రజలకి క్షేమం కలిగిస్తాయి. ఆయువు అధిక మవుతుంది. దున్నకండా భూమి పండుతుంది.

త్రేతాయుగంలో ధర్మం మూడుభాగాలు నడుపుతాడు రాజు. ఆయుగంలో ముప్పాతికపాలే ప్రజకి సంతోషం కలుగుతుంది.

ద్వాపరంలో సగం ధర్మమే పాలిస్తాడు. ఆయుగంలో సగ పాలే మేలుకలుగుతుంది ప్రజకి.

కలియుగంలో రాజు ధర్మం ఉపేక్షిస్తాడు. లోకంలో ధర్మం వ్యాపించదు. అంతటా అధర్మం అధికమవుతుంది. వర్ణాశ్రమాలు దారితప్పుతాయి.

కాలప్రభావం అది. అయినా రాజు పరిపూర్ణమైన ధర్మం పాలిస్తే అది కృతయుగంలాగే వుంటుంది. రాజు ధర్మం ఎప్పుడెప్పుడు ఎలాఎలా అనుసరిస్తే ఆయా సమయాలు ఆయా యుగాల మల్లేనే అవుతాయి.

ధర్మరాజు — రాజు ఎలా నడుచుకుంటే శుభంకలుగుతుంది?

భీష్ముడు — 'ఈరాజు తగినవాడు. న్యాయం విచారిస్తాడు. చేసినమేలు మరిచిపోడు. మదంకానీ, లోభంకానీ ఇతడికి రవంతా లేదు. ముష్కరుడు కాడితడు. ఆత్మస్తుతి చేసుకోడు. నీమంతో పరిపాలిస్తాడు. చేతికి ఎముక లేదు. శూరుడు. గర్వంలేదు. స్త్రీలోలుడు కాడు. శఠుడు కాడు.' ఇలా ప్రజలు మెచ్చుకున్న రాజుకి శుభాలు కొదవేమిటి?

వేదవేదాంగాలు తెలిసిన పురోహితుడు ఎప్పుడూ కోటలో వుండాలి. న్యాయమూ, దయా, నీతీ కల మంత్రి కానుకలూ, పన్నులూ విచారించాలి. పీడించి పన్నులు పుచ్చుకోకూడదు. పాలుకోసం పొదుగు కొయ్యడమే అవుతుందది. పాలు పిదకాలంటే ఆవు బాగు విచారించవద్దూ? ఆవులాంటిదే ప్రజ. తోటవాడు పువ్వులూ, పళ్ళూ కోసుకున్నట్టే రాజు పన్నులు వసూలు చెయ్యాలి. అంతేకాని బొగ్గులకోసం తోటనరికి తగలబెట్టినట్టు చేస్తే రాజ్యమే పాడవుతుంది. దయతో ప్రజని పాలించడంతో ఏతపన్నులూ సరికావు. ఏయజ్ఞాలూ

సాటికావు. ప్రజాపాలనవల్ల జయమూ, సిరీ, కీర్తి, ముక్తీ అన్నీ కలుగుతాయి రాజుకి.

పురోహితుడు

ముఖ్యంగా పురోహితుణ్ణి మన్నించాలి. పూర్వం ఇలకొడుకు పురూరవుడు 'భూమి రాజులదా? బ్రాహ్మలదా? ఎవళ్ళ సొత్తు?' అని వాయుదేవుణ్ణి అడిగాడు. వాయుదేవుడు ఏమన్నాడో తెలుసా? 'బ్రహ్మదేవుడి మొహంలో బ్రాహ్మలు పుట్టారు. బాహువుల్లో రాజులు పుట్టారు. తొడలలో కోమట్లూ, పాదాల్లో శూద్రులూ పుట్టారు. ఉత్కృష్టస్థానంలో పుట్టి అన్నివర్ణాలకీ అన్న అయిన బ్రాహ్మడే ఈభూప్రపంచంలోని ధనధాన్యాలు అన్నీ అనుభవించడానికీ, ఇతర్లకి ఇవ్వడానికీ తగినవాడు. అందుకనే దండనీతి నడపడానికి అతడు క్షత్రియుణ్ణి నియమించాడు. బ్రాహ్మడి శాంతపరత్వంవల్లే క్షత్రియుడికి ఆధిపత్యం వచ్చింది. మగడులేని ఆడది మరిదిని కట్టుకున్నట్టుంది భూమిసంగతి. అంచేత కులధర్మం పాటిస్తూవున్న విద్వాంసుడూ, శాంతుడూ అయిన పురోహితుడికి సర్వసంపదలూ సమకూర్చాలి రాజు. గర్వం లేకండా అతడి శుశ్రూష చెయ్యాలి. దండనీతి సాగించాలి. అలా అయితేనే ఇహంలోనూ, పరంలోనూ కూడా శుభం పొందుతాడు.

భయంతోవున్న ప్రజ మనస్సుకి రుచీ, వాసనా అనుభవానికి రావు. అలాటి భయం పోగొట్టగలడు రాజు. అందుకనే సాటిలేని ప్రభుత్వం అబ్బింది అతడికి.'

ధర్మరాజు— దేనివల్ల పురోహితుడు పూజించదగినవాడు?

భీష్ముడు- పురోహితుడిగురించి శుక్రుడు చెప్పిన మాటలు విను. 'రాజు యజ్ఞాలు చేస్తాడు. గరుడులూ, గంధర్వులూ, విద్యాధరులూ

మొదలైన దేవతలు యావన్మందినీ తృప్తిపరుస్తాడు. పరమశుభాలు పొందుతాడు. దీనికల్లా తగిన పురోహితుడి బుద్ధే మూలం. సమర్థుడైన పురోహితుడి మంత్రరక్షలేని రాజుని రాక్షసులూ, పిశాచులూ, సిద్ధులూ, యక్షులూ మొదలైనవాళ్ళు బాధపెడతారు. రకరకాల ఉపద్రవాలూ, రాజగృహాల్లో కలిగే కీడులూ వీటిన్నిటికీ వెంటవెంటనే పురోహితుడిచేత శాంతివిధానం చేయిస్తేనే ఎప్పుడూ శుభం కలుగుతుంది' అన్నాడతడు. ఈమాటలు బాగా అవగతం చేసుకో. బృహస్పతి కూడా 'శాంతికమూ, పౌష్టికమూ, శత్రునాశనమూ మంత్రాలెరిగిన పురోహితుడివల్లే సాధ్యం' అన్నాడు. అంచేత నువ్వుకూడా పురోహితుణ్ణి పూజించు.

పరిశుద్ధిలేని కుచ్ఛితపురోహితులుమాత్రం నీచదశలపాలవుతారు. రాచనగళ్ళలో పౌరోహిత్యం చెయ్యడం సామాన్యంకాదు. ఆరోగ్యవంతుడైన ఉత్తముణ్ణే పురోహితుడిగా నియమించాలి రాజు. అతడూ, తానూ చేసే పనులన్నీ వొక్కమనస్సుతో చెయ్యాలి. బ్రహ్మక్షత్రియులు కలిసి కపటంలేకండా చేసినమంచిపనులు బ్రహ్మ మొదలైన దేవతలు హర్షిస్తారు. దీనికి ఐలు, కశ్యప సంవాదమని వొక ఇతిహాసం వుంది. బ్రహ్మక్షత్రియుల విషయం ఐలుడు కశ్యపుణ్ణి అడిగాడు. కశ్యపుడు ఇలా చెప్పాడు- 'క్షత్రియుడికి పుట్టుకపట్టు బ్రాహ్మడు. బ్రాహ్మడికి యోని రాజు. కనక ఉభయులూ వొకళ్ళనిపట్టి వొకళ్ళు వృద్ధిపొందుతారు. కాదంటే ఇద్దరూ మాసిపోతారు. బ్రాహ్మడూ, రాజూ పొందు కలిగివుంటేనే జనం సేవిస్తుంది. ఉభయుల్లో భేదం వచ్చిందో, ఉభయుల్నీ మన్నించదు. పైగా శత్రువులు ప్రజమీద పడతారు. బ్రాహ్మణక్షత్రియుల విభేదంతో శివుడికి కోపం వస్తుంది. దాంతో సర్వనాశనం సంభవిస్తుంది. అంచేత రాజూ, పురోహితుడూ ఏకంగా వుండాలి. ముఖ్యంగా పుట్టుకతో వచ్చిన ఆధిక్యంవల్ల పురో

హితుడిదగ్గిర రాజు వినయగా వుండాలి. అప్పుడే ఉభయులకీ, ప్రజకీ కూడా సుఖజీవనం సాగుతుంది.'

పురోహితుడి విషయమే ముచికుందుడికీ కుబేరుడికీ వాదన జరిగింది. అదికూడా విను. ముచికుందరాజు దిగ్విజయంచేసి ప్రపంచమంతా జయించాడు. ఇంకా తనబలం తెలుసుకోవాలని కుబేరుడి మీద దండెత్తాడు. కుబేరుడు రాక్షససేన పంపాడు. దారిలోనే అడ్డుకుంది రాక్షససేన. ముచికుందుడి సైన్యాలు చింరవందరచేసి పారేసింది. ఎంతో కించపడ్డాడు ముచికుందుడు. తన పురోహితుణ్ణి తిట్టాడు. తపస్సుతోనూ, మంత్రాలతోనూ రాజుసేనకి మంచి పటుత్వం కలిగించాడు పురోహితుడు. బ్రహ్మశక్తితో రాజుసేన రాక్షససైన్యం వోడించింది. ఆవూపుని వెళ్ళి అలకాపట్నం ముట్టడించాడు ముచికుందుడు. బైటికివచ్చి యుద్ధంచేశాడు కుబేరుడు.

'ముచికుందా? బ్రహ్మశక్తివల్ల ఇంత సమర్థుడి వయావు. అందుకనే నీబాహుశక్తి శత్రువుల్ని క్షోభపెట్టింది. ఏం, అంతేనా?' అన్నాడు.

'అదేమన్నమాట? బ్రాహ్మల్నీ, రాజుల్నీ వొకక-గర్భంలోంచే పుట్టించాడు బ్రహ్మ. యోగక్షేమాలు కలిపే నియమించాడు' అన్నాడు ముచికుందుడు.

'సరే, నీకూ నాకూ యుద్ధమెందుకూ?' నెమ్మదిగా అన్నాడు కుబేరుడు – 'భూమంతా నీకే ఇస్తున్నాను. ఒక్కడివే ఏలుకో.'

నవ్వాడు ముచికుందుడు. 'ఒకళ్ళిచ్చిన దానమా? ఈకుచ్ఛిత ప్రభుత్వం నాకు నచ్చదు. శత్రుభయంకరమైన నా భుజబలంతో గడించిన ప్రభుత్వమే గౌరవంగా అనుభవిస్తాను' అన్నాడు.

'ఒప్పుకున్నాను, నువ్వే గొప్పవాడివి. నీ ఇష్టమే కానీ' అంటూ ఆదరించాడు కుబేరుడు. సంతోషించి వచ్చేశాడు ముచికుందుడు. అడ్డులేని పరాక్రమంతో భూలోకం యావత్తూ పరిపాలించాడు.

ధర్మరాజు— అయితే రాజధర్మాల్లో ఏది, ఇటు ఐశ్వర్యమూ, అటు పుణ్యలోకమూ ప్రసాదిస్తుంది?

భీష్ముడు మంచివాళ్ళ భయం పోగొట్టి, వాళ్ళకి సౌఖ్యం కలిగించడమే రాజధర్మంలో ఉత్తమధర్మం. చూడూ, మేఘం పళ్ళ చెట్లనీ, పత్తుల్నీ, అన్ని ప్రాణుల్నీ ఎలా పోషిస్తుంది, అలాగ నీ బంధువుల్నీ, సజ్జనుల్నీ నువ్వు పోషించు. అదే యోగ్యమైన రాజధర్మం.

వృత్తిని బట్టే కులం

ధర్మరాజు— బ్రాహ్మలూ మొదలైనవాళ్ళు తమ కులధర్మం వల్ల జీవనం గడవనప్పుడు ఏం చెయ్యాలి?

భీష్ముడు—ఆపద వచ్చినప్పుడు ఇతరజాతుల వృత్తులు అవలంబించవచ్చు. తప్పులేదు. అయితే బ్రాహ్మడు ఆయుధాలు పట్టుకుని క్షత్రియధర్మంతో జీవనోపాయం చేసుకుంటే క్షత్రియులతో సమానుడే అవుతాడు. అతడి బ్రాహ్మణ్యం చెడుతుంది. వర్తకం మొదలైన వైశ్యవృత్తి చేసుకుంటే కోమట్లతో సమానుడవుతాడు. నిత్యకర్మలూ అవీ మానేసి, ధనాశతో శూద్రుడిలా నడుచుకుంటే శూద్రులతో సమానుడవుతాడు. తక్కినవాళ్ళూ అలాగే తమ కులవృత్తులు మానేసి కింది వృత్తులు అవలంబిస్తే, కులహీనులై కింది వాళ్ళతో సమానులవుతారు. వాళ్ళు తమ మొదటికులంలోని ఉత్తమకృత్యాలకి పాత్రులు కారు. ఈవిషయం తెలుసుకోవాలి రాజు. తగినట్టు ప్రజల్ని నడిపిస్తూ రక్షించాలి. అప్పుడే ప్రజల ధర్మంలోంచి నాలుగోభాగం రాజుకి దక్కుతుంది. ప్రజ పాపంలో

పడకండా చూడని రాజుని, దండనీతిలేని రాజుని ప్రజల పాపంలో నాలుగోవంతు పాపం చుట్టుకుంటుంది. నాలుగోవంతేకాదు, పూర్తిగా అంతపాపమూ అలాటిరాజుని చుట్టుకుంటుందంటారు కొందరు పండితులు.

ధర్మరాజు — తండ్రీ! సుఖాలు అనుభవించాలని లేదు నాకు. రాజ్యవైభవంమీద అంతకంటే లేదు. ధర్మం రక్షించడం భారమైన పని. దానికి లోపం కలుగుతుందన్న దిగులూ అధికంగా వుంది. ఎన్నో దోషాలపుట్ట రాజ్యభారం. ఇది అక్కరలేదు నాకు. కఠినమైన దండనీతి నాకెందుకు? సన్యసిస్తాను. అడివికి పోతాను.

భీష్ముడు — ఇది జడత్వం కాని రాజధర్మం కాదు. ఎంతో మెత్తని మనస్సు నీది. ఇది కూడదు. నీకు వొత్తిచెప్పడానికి పాండురాజు లేడు కదా! విచిత్రవీర్యుడూ లేడు. శంతనుడూ లేడు. నామాట విను. ఇంతకీ ఈగ కాలంత ధర్మం తప్పకండా నడుచుకున్నారా వెనకటి రాజులు! కామమూ, క్రోధమూ కూడా లేని దండనీతి పూనాలి, కాని, ఇదేమిటి?

దానం చెయ్యడమూ, వేదాలు చదవడమూ, యజ్ఞాలుచెయ్యడమూ — వీటితో ప్రజల్ని కాపాడడమూ — ఇదీ రాజధర్మం. బ్రహ్మ కల్పించిన ధర్మం ఇది. ఇది మానడం అంటే నరకానికి దారి తియ్యడం అన్నమాట. అంచేత ఎలాఅయినా సరే, వర్ణాశ్రమధర్మాలు సక్రమంగా సాగించు. ఇహపరాలు రెండూ లభిస్తాయి.

దీనికి వొక ఇతిహాసం చెపుతాను, విను. కేకయరాజు నియమంగా వేదాలూ అవీ చదివాడు. ఒకనాడు అతడు అడవిప్రాంతానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ అతణ్ణి వొక మహారాక్షసుడు పట్టుకున్నాడు. మంచి బలవంతుడు రాక్షసుడు. అతణ్ణి విడిపించుకోలేక పోయాడు కేకయుడు.

'దొంగతనమూ, రంకుతనమూ నా రాజ్యంలో ఎక్కడాలేవు. బ్రాహ్మలు వేదాలు చదువుతున్నారు. దానాలతో యజ్ఞాలు చేస్తున్నారు రాజులు. బ్రాహ్మల్ని పూజిస్తున్నారు. యుద్ధాల్లో మడమ తిప్పరు. అదేవ్రతం వాళ్ళకి. కోమట్లు గోరక్షణా మొదలైన కుల ధర్మాలు నడుపుతున్నారు. కులధర్మాలన్నీ చక్కగా సాగుతున్నాయి. ఏం లోపం చూసి ఇలా నువ్వు నిర్భయంగా ఘోరంగా నన్ను పట్టుకున్నావు? ఇది నీకు తగినపనేనా చెప్పూ?' అని అడిగాడు.

సంతోషించాడు రాక్షసుడు. 'అవును కులధర్మాలు చక్కగా నడిపిస్తున్నావు నువ్వు. అందుకనే సంతోషించి ఇలావచ్చాను. నిర్మలమైన మనస్సుతో కులాలు కాపాడుతున్న రాజుకి ఏకీడూ రాదు. ఇది చెప్పడానికే నిన్ను పట్టుకున్నాను. స్థిరంగా, సౌఖ్యంగా ఇలాగే ప్రజల్ని రక్షిస్తూ వుండు' అని, కేకయరాజుతో స్నేహంచేసుకుని వెళ్ళిపోయాడు.

ధర్మరాజు — బతుకు గడవని బ్రాహ్మడు క్షత్రియవృత్తికి శక్తిలేకపోతే ఎలా బతుకుతాడు?

భీష్ముడు — బ్రాహ్మడికి అలాంటి ఆపద వచ్చినప్పుడు కోమటి వృత్తి చెయ్యవచ్చు. అయితే ఉప్పూ, నువ్వులూ, మాంసమూ, ఆవులూ, ఎడ్లూ, అన్నమూ, కల్లూ, నెయ్యీ, నూనే, తేనే, జూలున్న జంతువులూ అమ్మకూడదు. ఎంతలాభంవచ్చినా సరే, అవి అమ్ముదామని అనుకోనూ కూడదు.

ధర్మరాజు — యజ్ఞాలు ఎలాచేస్తే మంచిది?

భీష్ముడు — ముఖ్యంగా శ్రద్ధ కావాలి. యజ్ఞంచేసేవాడు అబద్ధం ఆడకూడదు. వేదాలు దూషించకూడదు. తగిన దక్షిణ లివ్వాలి. దక్షిణలు మంత్రార్థాలని పోషిస్తాయంటారు పెద్దలు. ఇలా శ్రద్ధతో

యజ్ఞం చేసినవాడు చంద్రుడికి ఆప్తుడవుతాడు. దానివల్ల చంద్ర లోకంలో మహాసౌఖ్యం కలుగుతుందని వేదాలు చెపుతున్నాయి.

అయితే యజ్ఞంకంటే తపస్సు గొప్పది. తపస్సంటే శరీరం ఎండగట్టుకోడం కాదు. అహింసా, సత్యమూ, దమమూ, దయా కలిగివుండడమే.

మంత్రి

ధర్మరాజు — మంచి స్నేహితుడు లేకపోతే న్యాయం నడప లేడు రాజు. అంచేత ఎలాంటివాణ్ణి స్నేహితుడని నమ్మవచ్చు?

భీష్ముడు — రాజు ఎవళ్ళనీ అసలే నమ్మకపోడం మృత్యువు. పూర్తిగా నమ్మడం అపమృత్యువు. అంచేత నమ్మాలి, నమ్మకండా వుండాలి. అలా పనులు చేయించుకోవాలి. అన్నీ సూక్ష్మ బుద్ధితో తానే చూసుకుంటూ వుండాలి. తనకి మేలుచేసేవాడే స్నేహితుడు. అతడు చేసేపనులే శుభంకలిగిస్తాయి. ఏమరుపాటు లేకండా స్నేహితులతో పనులుచేయించుకోవాలి. గౌరవానికి పొంగి పోకండా, అవమానానికి కుంగిపోకండా, వొక్కలాగే పరిశుద్ధంగా పనులుచేసే స్నేహితుడికి తనలాగే సిరీ సంపదా, అధికారమూ ఇచ్చి, గొప్పవాణ్ణిచెయ్యాలి రాజు. అప్పుడే తనకి అన్నిసుఖాలూ అలవడ తాయి. సందేహం లేదు.

అయితే అలాటి మిత్రుడైన మంత్రి కామమూ, క్రోధమూ, లోభమూ, భయమూ — వీటివల్ల ఏపనిలో అయినా ధర్మాన్ని వొదల కూడదు. నేర్పుతో నడుచుకోవాలి.

అన్నదమ్ములుంటే ఉన్నతే కలుగుతుంది రాజుకి. వాళ్ళు ఎంత పనికిమాలినవాళ్ళయినా సరే, వాళ్ళని గౌరవించాలి. వాళ్ళకి ధనమివ్వాలి. ఏలోపమూ లేకండా ఆదరించాలి. ఏమంటేబలగం

వున్న రాజు బలవంతుడని పొరుగురాజులు గొప్పగా చూస్తారు. బలగంలేనిరాజుని, అతడు ఎంత శూరుడైనా సరే, చులకనచేస్తారు. ఎక్కువతక్కువ మాటలాడడమూ, కఠినంగా మాటాడడమూ జ్ఞాతుల స్వభావం. బందిపోట్లుకూడా చేసి నష్టం కలిగిస్తారు వాళ్ళు. అన్నదమ్ములవిషయంలో అవన్నీ సహింసుకోడమే మంచిది రాజు. లోపల్లోపల కుములుతూ వుంటారు వాళ్ళు. కత్తులు నూరుతూ వుంటారు. పాపం తలపెడతారు. సమర్థులై పక్కలో బల్లెంలా భయపెడతారు. వాళ్ళని వొడుపుగా తనవేపు తిప్పుకోడమే దానికి మందు. ఏమంటే, రాజుకి కీడూ చెయ్యగలరు, మేలూ చెయ్యగలరు వాళ్ళు. అంచేత కీడు చెయ్యకండా కాసుకోవాలి వాళ్ళని. వాళ్ళని కూడగట్టుకుని నడుపుకోడమే మంచిది.

ధర్మరాజు – రాజు ఎలా ధనం గడించాలి ?

భీష్ముడు — ధనం రాబట్టగలిగిన సమర్థుడు రాజుదగ్గిర వుండాలి. అయితే ప్రజలు యావన్మందీ అతడికి కీడుచెయ్యాలనే చూస్తారు. అందుకని అతణ్ణి కంటికి రెప్పలా కాపాడాలి రాజు.

వెనకటికి కోసలదేశంలో క్షేమదర్శి అని వొక రాజు వుండేవాడు. కాలవృక్షీయుడని వొక ముని, పంజరంలో వొక కాకిని పట్టుకుని కోసలదేశం వచ్చాడు. ‘ ఈకాకికి జరిగిందీ, జరుగుతున్నదీ, జరగబోయేదీ తెలుసు ’ అని అందరితోనూ చెపుతూ తిరిగాడు. క్రమంగా తుదకి రాజుదగ్గిరికి వెళ్ళాడు. కాకిని చూపించి, ‘ రాజా ! ధనసంపాదనా మొదలైన రాచకార్యాలు నీరాజ్యంలో సరిగాలేవు. ఈవిషయంలో కలుగుతున్న చెడుగు ఈకాకి నీకు చెపుతుంది. నీకు నష్టం కలిగిస్తున్న దొంగల్నిపట్టి ఇస్తుంది ’ అన్నాడు. రాజుచేసిన గౌరవం పొంది, బసకి వెళ్ళిపోయాడు.

ఆ రాత్రి రాజాధికారులు ఎలాగో కాకిని చంపేశారు. మర్నాడు కాలవృక్షీయుడు రహస్యంగా రాజుని కలుసుకున్నాడు. 'నీ ఉద్యోగుల కపటోపాయంవల్లే కాకి చచ్చిపోయింది' అని మెలకువతో తెలియచేశాడు. తన పేరు చెప్పాడు. నేను మీ మంత్రి స్నేహితుణ్ణి. అతడు కాలం చేశాక, ఇక్కడ వుండకండా అడివికి వెళ్ళి తపస్సు చేసుకుంటున్నాను. నీమీదవున్న స్నేహంవల్ల నీ యోగక్షేమాలు తెలుసుకోవాలని వచ్చాను. ఈ రాజ్యంలోనూ, రాజధానిలోనూ తిరిగాను. నీ రాజ్యలక్ష్మి గొప్పది. అయినా అధములైన ఉద్యోగుల వల్ల దొంగలున్న కావేరిలాగ ఉపయోగం లేకండా పోతూవుంది. ఇది నీకు చెప్పడంకోసమే వృత్తినే కాకినెపంపెట్టుకు వచ్చాను. దుర్మార్గులైన ద్రోహులు దాన్ని చంపడంవల్ల లోపలికుట్ర నీకు కొంత బోధపడింది కదా? కనువిప్పు కలిగి కనిపెడితే ఇంకా తేటపడుతుంది. నా స్నేహమూ, కార్యవివేకమూ నమ్ము. నా ఉపదేశం ఆదరించు. నన్ను ఇప్పుడేమీ ఆదరించకు; వొదిలెయ్యి. వంచకులైన అధికార్లని కనిపెట్టు. మెల్లి మెల్లిగా వాళ్ళలో వాళ్ళకి విరోధం కలిగించు. వాళ్ళ ఐకమత్యం చెడగొట్టు. ఒడుపుగా నొకొక్కణ్ణే దండించు' అంటూ ఉద్యోగుల పేళ్ళు వివరించాడు.

కాలవృక్షీయుడు చెప్పినట్టే చేశాడు క్షేమదర్శి. తన రాజ్యానికంతటికీ అతణ్ణే మంత్రిచేశాడు. ధనధాన్యాలతో తులతూగాడు. సంతోషంగా జీవించాడు. సుఖమూ, కీర్తీ పొందాడు.

ధర్మరాజు— మంత్రి ఎలాటివాడై వుండాలి?

భీష్ముడు— మంత్రి జ్ఞానపరుడై వుండాలి. రాజ్యంలో వాళ్ళకీ పట్నంలోవాళ్ళకీ ఆప్తుడై వుండాలి. కార్యం తెలిసినవాడై వుండాలి. ధైర్యవంతుడూ, శౌర్యవంతుడూ అయివుండాలి. క్రౌర్యంలేనివాడూ, నిర్మలమైన మనస్సు కలవాడూ అయివుండాలి. రాజుమీద భక్తీ,

అనురాగమూ, అడకువా కలిగివుండాలి. సుఖమైనా, దుఃఖమైనా వొక్కలాగే భావించేవాడై వుండాలి. చెమటచుక్క నెత్తురుబొట్టులా చూసేవాడై వుండాలి. తెలియక తనమీద తప్పుపెట్టినా, కోపం వచ్చి తిట్టినా నొచ్చుకోనివాడై వుండాలి. తీర్చి చెపితే స్నేహం చెడనివాడై వుండాలి. రాజ్యంలోని లోపాలు పైకి పోక్కకండా వుంచి, శత్రువుల లోపాలు కనిపెట్టి, వాళ్ళని చిక్కుపెట్టగల నిపుణుడూ అయివుండాలి. ఇదిగో, ఇలాటివాడే ముఖ్యమంత్రికి తగినవాడు.*

రాజు మృదువుగా, మధురంగా, చిరునవ్వుతో మాట్లాడుతూ మంత్రుల్నీ, ప్రజల్నీ సంతోషపెడుతూ వుండాలి. అదే ఎంతైనా ఔన్నత్యం కలిగిస్తుంది రాజుకి. దానమూ, ప్రియంగా మాట్లాడడమూ ఈ రెంటివల్లే ప్రజలు సంతోషిస్తారు. పుచ్చుకున్నప్పుడు మంచిమాటలాడడంవల్ల ఎదటివాళ్ళమనస్సు నొప్పికలగదు. ఈకిటుకు తెలుసుకోవాలి రాజు.

తగువు తీర్పు

ధర్మరాజు— నిందపడకండా, పాపం రాకండా రాజు, ప్రజల తగువు తీర్చడం ఎలాగ ?

భీష్ముడు— వ్యవహారశుద్ధి సర్వజన ప్రియకారి. అదే రాజుకి ధర్మమూ, కీర్తీ కలిగిస్తుంది. సత్యవంతులూ, ధర్మపరులూ అయిన బ్రాహ్మలూ, నువ్వూ కలిసి, త్రాసులా మనస్సు పెట్టుకుని తగువు తీర్చాలి. పక్షపాతం లేకండా తగువు వినాలి. ధనవాంఛతో ధనవంతులవేపు మొగ్గి తీర్పు చెప్పకూడదు. ధర్మమార్గం తప్పకండా న్యాయవిచారణ చెయ్యాలి. దండించవలిసినచోట తగినట్టు దండించాలి.

---

* చూ. కౌటిలీయార్థశాస్త్రం. 1. 5. 9., శుక్రనీతిసారం, కామందకం.

వలపక్షంతో తీర్పుచెపితే ప్రజలు దగ్గిర చేరరు. డేగని చూసిన పిట్టల మందలా చెదిరిపోతారు.

తల నరకడమూ, ధనం లాక్కోడమూ, ఖైదులో పెట్టడమూ కట్టడమూ, కొట్టడమూ, బాధపెట్టడమూ— ఇలా ఎన్నో రకాల శిక్షలున్నాయి.

తనదగ్గిరికి వచ్చి మొగమాటం లేకండా మాటాడిన దూత మాటలు విని రాజు కోపంతెచ్చుకో కూడదు. దూతని చంపితే నరకం తప్పదంటారు పెద్దలు.* కులమూ, శీలమూ, హితమైన మాటలుచెప్పే నేర్పూ, కార్యంసాధించే మాటపొందికా, గౌరవబుద్ధీ, జ్ఞాపకశక్తీ, దక్షతా — ఈ ఏడూ దూతకి వుండవలిసిన గొప్ప గుణాలు.

సేన వ్యూహంపన్నే నేర్పూ, ఎన్నో యంత్రాలు అమర్చగల తెలివీ, ఆయుధాలు కల్పించే శక్తీ, యుద్ధాల్లో చాకచక్యమూ, స్వభావసిద్ధంగా వుండాలి సేనాపతికి.

కన్నకొడుకుల్నయినా సరే, గుడ్డిగా నమ్మకూడదు రాజు. నమ్మితే సంపద పోతుంది. చాతుర్యంతో అందరినీ నమ్మినట్టే నటించాలికాని నమ్మకూడదు. అదే ఉత్తమమైన పద్ధతి.

ధర్మరాజు - పట్టణం ఎలా వుంచుకోవాలి ?

భీష్ముడు - దిట్టమైన కోట ఏర్పరచుకోవాలి ముందు. చుట్టూ వెడల్పూ, లోతూ అయిన అగడ్త వుంచాలి. తగిన వాకిళ్ళు వుంచాలి. కట్టుదిట్టమైన కాపలా పెట్టాలి. అందమైన ఇళ్ళతోనూ, తీర్చిన వీధులతోనూ చక్కగా కట్టాలి పట్నం. మంచి తగుమనుషులతో కలకల్లాడాలది ధాన్యాలూ, నెయ్యీ మొదలైన రసద్రవ్యాలూ, రక

---

* చూ. నా. రామాయణం. సుందరకాండ.

రకాల యంత్రాలూ, ఎన్నో విధాల ఆయుధాలూ సమృద్ధిగా పట్నంలో దొరకాలి. పేరెక్కిన పండితులూ, యోధులూ, సానులూ, దూతలూ మొదలైన సేవకులూ చాలినంతమంది వుండాలి. ఇలా నిత్యకల్యాణం పచ్చతోరణంగా కన్నులపండువుగా వుండాలి పట్టణం.

అలాటి పట్టణంలో అన్నిరకాల రత్నాలూ, బంగారమూ, మొదలైన పదార్థాలనీ, బంధువుల్నీ భద్రంగా రక్షించేవాడు రాజు. ఇదీ రాజ్యం పరిపాలించే తీరు.

దేశంలో పేరున్న ప్రతీవూళ్ళోనూ ఉపాయం తెలిసిన నమ్మకస్థుల్ని, అధికారమిచ్చి నియమించాలి రాజు. వాళ్ళు కుల ధర్మాలు కాపాడాలి.

దొంగలు దోచుకోకండా, హంతకులు హత్యలుచెయ్యకండా, జారులు చెలరేగకండా ప్రజని రక్షించాలి రాజు. ఎంతనేర్పరితనమైనా ప్రజారక్షణకోసమే వినియోగించాలి.

వర్తకమూ, వ్యవసాయమూ, సాగుబడీ, పశుసంరక్షణా — ఇవన్నీ వొక్కలాటివే. అంచేత పశువులున్న కాపుల్ని కన్నకొడుకుల్లాగ కనిపెట్టాలి రాజు.

పన్నులు అధికంగా పుచ్చుకోడమంటే, దూడకి లేకండా పాలు పితకడమన్నమాట. అంచేత ప్రజదగ్గిర తగినట్టు పన్ను పుచ్చుకోడం దూడని పెంచినట్టన్నమాట.

ధనం ఎలా రాబట్టాలి

ధర్మరాజు — రాజు ధనం ఎలా రాబట్టాలి ?

భీష్ముడు — ధనం రాబట్టడానికి దేశంలో ఎన్నో ప్రదేశాలున్నాయి. అందులోకల్లా కర్షకులూ, వర్తకులూ, గోరక్షకులూ

ముఖ్యులు. ధనమూ, ధాన్యమూ ఆదాయంవచ్చే స్థలాలు రవంతా దెబ్బతినకండా ధనం రాబట్టుకోవాలి రాజు. పులి తనకూనలు తిన్నట్టు మేస్తే అంతతోనే ఆగిపోతుంది రాబడి. మళ్ళీ ఎలావస్తుంది? అంచేత జలగ రక్తంపీల్చినట్టు పన్నులు పిండుకోవాలి. ప్రజకి అభ్యుదయం కలిగించి, ఏటేటా పన్నులు హెచ్చుచేయవచ్చు. ఉపాయంతో పెంచుకుంటే ఎంతైనా పెరుగుతుంది ధనం.

దండించవలిసినవాళ్ళని సమయంలో దండించి, వాళ్ళ సంపద తన ఖజానాకొట్టులో చేర్చుకుంటాడు రాజు. ఆపనికి లోకమూ సంతోషిస్తుంది. అయితే, ధనవంతుల ధనంచూసి కన్నుకుట్టి తప్పులు వెదికి, వాళ్ళది కాస్తా కాచెయ్యకూడదు. అంతమందినీ దయ చూడాలి రాజు.

ఇలాగ ఉద్యోగుల్ని మన్నిస్తూ సంతోషపరచాలి. అటు కాపులు భయపడకండా చెయ్యాలి. ఇలా రాబట్టిన ధనంవల్ల ఇహమూ. పరమూ కూడా సిద్ధిస్తుంది. ధనం రాబట్టడానికి ఉపాయాలన్నీ ధర్మం తప్పకండా చేస్తేనే రాజుకి క్షేమం. మోసం ఎన్నడూ కూడదు.

తగనిపనికి ధారపోస్తే మాత్రం ధనం సంపాదించి ప్రయోజనం లేదు. సద్వినియోగం చేస్తే అది సంపదకి రక్షణే అవుతుంది.

ఇదిగో ఇలా అయితే కోశమూ, స్నేహితులూ, రాష్ట్రమూ అభివృద్ధిపొందుతాయి. నువ్వు ఇలాగే చేసి, ప్రజని రక్షించు. యుద్ధాలకి విసుక్కోక, శత్రువుల్ని సంహరించు. యజ్ఞాలు చెయ్యి. కూటికిపేదలైన బ్రాహ్మలూ మొదలైన సాధువుల్ని కనిపెట్టు. వాళ్ళ కుటుంబాలు పోషించు. మాంధాతకి ఆంగిరసుడైన ఉతథ్యుడు చెప్పిన హితవాక్యాలు విను: 'ప్రాణుల అభివృద్ధులూ, ధనలాభాలూ ధర్మంవల్లే కలుగుతాయి. రాజన్నవాడు ధర్మం రక్షించడానికే

పుట్టాడు. అంచేత అతడు కామక్రోధాలు లేనివాడై ధర్మపరుడు కావాలి. ధర్మం బ్రాహ్మల్లో పుట్టింది. కనక రాజు అసూయ వొదిలిపెట్టి, బ్రాహ్మల్ని గౌరవించాలి. వెనకటికి బలిచక్రవర్తి దేవతల్ని అడలగొట్టాడు. బ్రాహ్మల్ని అసహ్యించుకున్నాడు. అంచేత సిరీ, సంపదా లేకండా అయిపోయాడు. తరవాత తెలివి తెచ్చుకున్నాడు; భక్తుడయాడు. సౌఖ్యమూ, వైభవమూ అనుభవించాడు. ధర్మంవల్ల ధనమూ, ధనంవల్ల గర్వమూ పుడుతున్నాయి. ధర్మమూ, ధనమూ సరిగా వినియోగించకండా గర్వానికి లొంగిపోతే దేవతలూ, మునులూ కూడా చెడిపోతారు * కనక గర్వం గెలవాలి రాజు. తప్పదు.

రాజు పరస్త్రీలతో పోతే రాజ్యంలో వర్షాలుండవు. ప్రజలు కష్టాలుపాలవుతారు. ఎన్నో రోగాలు పుడతాయి. బలమూ, కాంతీ మాసిపోతాయి. పగవాళ్ళు బాధపెడతారు. బంధువులు బాధల పాలవుతారు. అంచేత రాజన్నవాడు తగనిపనులు ఏవీ చెయ్యకూడదు. ధర్మంగా నడుచుకోవాలి. అప్పుడే సంతానమూ, చుట్టాలూ, ప్రజా, తానూ శుభంగా సుఖపడతారు.'

ఉతథ్యుడు ఇలా చెప్పడంతోనే తెలుసుకుని, ధర్మంగా నడుచుకున్నాడు మాంధాత. ఎంతో ఐశ్వర్యం అనుభవించాడు. నువ్వూ అలాగే నడుచుకో.

ధర్మరాజు — ధర్మంగా నడుచుకోడం ఎలాగ?

భీష్ముడు — కోసలదేశం రాజు వసుమనస్సుడు వామదేవమహామునిని నువ్వు అడిగినట్టే అడిగాడు. అతడు ఏంచెప్పాడో విను. 'ధనంకంటే ధర్మం గొప్పది. ధర్మం సిద్ధిస్తే అన్నీ సిద్ధిస్తాయి. కీర్తీ, ముక్తీ, కూడా లభిస్తాయి. ధనం కోసం ధర్మం ఉపేక్షిస్తే

---

* చూ. కామందకం. 1.49.

ఆధనం చెడుతుంది. అపకీర్తీ, దుర్గతీకూడా వస్తుంది. ధర్మం తప్పకుండా, సన్మార్గంలో ధనం సంపాదిస్తేనే ఇహపరాలు సిద్ధిస్తాయి. వేదాలూ ఇదే చెపుతున్నాయి. ధర్మంతో నడుచుకుంటూ, ఇంకా ధర్మవృద్ధి కావాలని ధర్మతృష్ణతోనే వుంటాడు బుద్ధిమంతుడు.' ఇలా చెప్పి, రాజ్యతంత్రాలకల్లా ఆధారభూతమైన సామ దాన భేద దండోపాయాలు ప్రయోగించే విధానమూ వివరించాడు వామదేవుడు.

'మూలబలం తృప్తిగా, లాలనగా వున్నప్పుడే దుర్బలరాజ్యం చూసి దండోపాయం ప్రయోగించాలి రాజు. అప్పుడే అది ఫలిస్తుంది. దండోపాయం, అంటే యుద్ధం సాహసంతోకూడిన పని. ఆవిధంగా శత్రువుదగ్గిర ధనం తెచ్చుకోడం అంత క్షేమం కాదు. గర్వమూ, కోపమూ లేని రాజుకి శత్రువులు వుండరు. కనక తనతో సమానుడైన రాజుదగ్గిర సామోపాయమే మంచిది.

తన భటులు అనుకూలంగా లేనప్పుడు, శత్రువు ఎంత తక్కువవాడైనా సరే, అతణ్ణి దానంతో శాంతపరచుకోవాలి. తనకంటే శత్రువు అధికుడైతే ఇక చెప్పేదేముంది? ఎప్పుడూ ధనమిస్తూ సంతోషపెట్టడమే మంచిది.

ఈమూడు ఉపాయాలకీ లొంగని శత్రువుదగ్గిర భేదోపాయమే మందు. అతడి రాజ్యంలో లోపాలు కనిపెట్టగలిగినవాళ్ళని పంపి, ఇతరులతో అతడికి విరోధం కల్పించాలి.

ఈనాలుగు ఉపాయాలే కాదు, అయిదో ఉపాయం కూడా వుంది. దానిపేరు ఉపేక్ష. అది ఎలా ప్రయోగించాలో విను. శత్రువులు తమలో తాము యుద్ధంచేస్తూవుంటే, తాను ఎటూచేరక ఉపేక్ష వహించాలి. పిశాచులా, రాక్షసులా యుద్ధంచూస్తున్నట్టు చూస్తూ వూరుకోవాలి. ముల్లుతో ముల్లు తీసినట్టు అవుతుం దది. చెడ్డవాళ్ళయిన మంత్రుల పొగరుకూడా ఇలాగే నాశనంచెయ్యాలి రాజు.'

వామదేవుడి హితమే విన్నాడు వసుమనస్సుడు. దివ్యంగా రాజ్యంచేశాడు. నువ్వూ అలాగే నడుచుకో. సుఖపడు.

యుద్ధంలో ధర్మం

ధర్మరాజు — యుద్ధంలో శత్రువుల్ని జయించినప్పుడు ఎలా నడుచుకోడం ధర్మం ?

భీష్ముడు — పగవాడు సేనలతో వస్తే తానూ సేనలు వేసుకు పోరాడాలి. లేదా వొంటరిగా యుద్ధానికి వస్తే, తానూ వొంటరిగా యుద్ధంచెయ్యాలి. శత్రువు మాయచేస్తాడూ, తానుకూడా మాయ చేసి గెలవవచ్చు.

పారిపోతున్న శత్రువుని చంపకూడదు. ప్రమాదంలో పడి పోయినా, అతడి ఆయుధం విరిగిపోయినా, శరణన్నా, చేతులు జోడించినా, గుర్రాలు కూలిపోయినా, ఇంకొకడితో యుద్ధంచేస్తున్నా కూడా ఎలాటి పగవాణ్ణీ చంపకూడదు. అధర్మంగా చంపడంకంటే, ధర్మయుద్ధంలో చచ్చిపోడం మేలు. రాజు పానుపుమీద చవ్వడం తగదు. అంచేత యుద్ధంలో వెన్నుచూపకూడదు.

ఎముక మొనల ఆయుధాలూ, విషంపూసిన శస్త్రాలూ ఎంతటి పగవాడిమీదా ప్రయోగించకూడదు. అలా ప్రయోగించిన రాజు నరకంలో పడతాడు.

యుద్ధంలో తనకి సాయంవచ్చినవాడు దెబ్బతిన్నప్పుడు అతడికి అవసరమైన ఉపచారం చెయ్యకండా వూరుకున్న రాజుకి పాపం చుట్టుకుంటుంది. ఆపాపం అంతా ఇంతా కాదు.

శత్రువుమీదికి దాడివెళ్ళి, అతడి పట్టణం ముట్టడించినప్పుడు, అక్కడి ప్రజని బాధపెట్టడం అధర్మం. అయితే అలా చెయ్యడం

తప్పనిసరి అయినప్పుడు బ్రాహ్మణకొంపలూ, దేవాలయాలూ కొల్లగొట్టకూడదు.

ధర్మరాజు – రాజధర్మంకంటే పాపకర్మ మరొకటి లేనట్టుంది. రాజుకి అధోగతి తప్పదు.

భీష్ముడు– కాదు. శరణుచొచ్చినవాణ్ణి కాపాడీ, పగవాళ్ళచేత దెబ్బతిన్నవాణ్ణి రక్షించీ, బ్రాహ్మల్ని పోషించీ, యజ్ఞాలుచేసీ పాపాలు పోగొట్టుకుంటాడు రాజు.

ధర్మరాజు– యుద్ధంలో శౌర్యం చూపించి, శరీరం విడిచిన వాళ్ళకి ఎలాటి పుణ్యగతి కలుగుతుంది?

సుదేవుడికథ

భీష్ముడు– దీనికి ఇంద్రుడికీ అంబరీషుడికీ జరిగిన సంవాదం వినిపిస్తాను. నువ్వు అడిగినదానికి సమాధానం అవుతుంది. ఎన్నో యజ్ఞాలుచేశాడు అంబరీషుడు. తుదకి దేవేంద్రుడి దగ్గిరికి వెళ్ళాడు. అక్కడ స్వర్గంలో దివ్యవిమానంమీద హాయిగా తిరుగుతూన్న తన భటుణ్ణి సుదేవుణ్ణి చూశాడు. 'వీడు నాసేవకుడు. యజ్ఞాలూ అవీ చేసి ఎరగడు. అయినా నాకంటే అధికంగావున్నా డిక్కడ. ఏమిటి కారణం?' అని దేవేంద్రుణ్ణి అడిగాడు. 'ఈమహాత్ముడి సంగతి చిత్రమైంది' అంటూ ఎత్తుకున్నాడు దేవేంద్రుడు– 'వినాలంటే చెపుతాను విను. శతశృంగుడని వొక రాక్షసుడు. అతడికి సదముడూ, విదముడూ, దముడూ అని ముగ్గురు కుమాళ్ళు. ఆయుధాలు పట్టుకుని, బ్రహ్మాండమైన సేనలు వేసుకుని వాళ్ళు భూమంతా గడగడలాడించి నీమీదికి యుద్ధానికి వచ్చారు. ముట్టడివేసి, ప్రజల్ని నానాబాధలూ పెట్టారు. ధనం దోచుకున్నారు. అప్పుడు మండిపడుతూ నువ్వు సైన్యాలిచ్చి, ఈ సుదేవుణ్ణి వాళ్ళమీదికి పంపావు. 'నీ రణప్రావీణ్యం చూపించి రాక్షసుల్ని చంపెయ్యాలి. ప్రజని సంతోషపెట్టాలి. గెలిచి వచ్చావా

వచ్చినట్టు, గెలవకండా వచ్చావో చచ్చావన్నమాట. సందేహంలేదు' అన్నారు. 'సరే' అన్నాడితడు. యుద్ధానికి బయలుదేరాడు. వేగులవాళ్ళవల్ల రాక్షసుల సైన్యమూ, వాళ్ళఆటోపమూ తెలుసుకున్నాడు. ఆలోచించాడు. వీళ్ళమీదికి వెళితే సైన్యం చంపుకోడమన్నమాట. దేశం శత్రువుపాలు కానివ్వను. శివుణ్ణి సేవిస్తాను. శిరసుకోసి అతడికి సమర్పిస్తాను. అని నిశ్చయించుకున్నాడు. యుద్ధంచెయ్యకండా సైన్యం వెనక్కి పంపేశాడు. దృఢమైన ఉత్సాహంతో స్మశానంలోకి వెళ్ళాడు. శివుణ్ణి మనసులో పెట్టుకుని కంఠంమీద కత్తిపెట్టాడు. శివుడు ప్రత్యక్షమయాడు. చప్పున కత్తిపట్టుకున్నాడు. 'ఇలా తెగించవచ్చా? ఎందుకని? దేనికోసం ఈపని?' అని అడిగాడు. సాగిలపడ్డాడితడు. శిరసు కిందమోపి నమస్కరించాడు. శివుడి మనసు కరిగినట్టు జరిగిందంతా విన్నవించాడు. కనికరించాడు శివుడు. ఒకదివ్యమైన రథమిచ్చాడు. ధనుస్సూ, బాణాలూ ఇచ్చాడు. 'యుద్ధంలో నీ పరాక్రమం దేవతలూ, రాక్షసులూ కూడా సహించలేరు. వెళ్ళు, పగవాళ్ళ పని పట్టించు. అయితే భూమిమీద అడుగుపెట్టకండామాత్రం పోరాడు' అని అంతర్ధానమయిపోయాడు.

'సంతోషంతో రథమెక్కాడితడు. రాక్షససేన లక్ష్యపెట్టకండా పీనుగుపెంట చేశాడు. కనపడ్డ వాణ్ణల్లా నరికిపారేశాడు. సదముడూ, దముడూ కూలిపోయారు. చూసి, ఉగ్రుడైపోయాడు విదముడు. కవ్వించి యుద్ధానికి పిలిచాడు. కోపంతో వాళ్ళుమరిచిపోయాడితడు. రథందిగి పిడుగులా పరిగెత్తాడు.

'బ్రహ్మసంకల్ప మది. భూమ్మీద అడుగుపెట్టి, విదముడిమీద పడ్డాడు. చిత్రంగా కత్తి ఝుళిపించి, అతడిమీద వేశాడు. విదముడూ కత్తితో ఇతణ్ణి కొట్టాడు. ఇద్దరూ ఒక్కసారే తారుమారిపోయారు. చావగా మిగిలిన రాక్షససేన పలాయనం చిత్తగించింది.

'శత్రువుల్ని తుడముట్టా ఇలా ఇతడు చంపెయ్యడంవల్ల నీరాజ్యం పూజ్యమైంది. ప్రజలూ సంతోషించారు. ఇతడు సుకృతవంతు డయాడు. ఈపదవికి ఇక్కడ అర్హు డయాడు. ఎన్ని యజ్ఞాలైనా రణయజ్ఞానికి సాటిరావు.

'విన్నావుకదూ, వీరుల తలకాయలే వేదిక. కత్తులూ, బాణాలూ సమిధలూ, స్రుక్సువాలు. రక్తమే నెయ్యి. మాంసం పురోడాశం. వీరవ్రతదీక్ష పూనినవాడు రణయజ్ఞంచేసి, రక్తం ప్రవాహంగానూ, మెదడు బురదగానూ, జుత్తు నాచుగానూ, పేగులు నురుగుగానూ, రణమండుభులు కప్పలకొదగానూ, కత్తులు చేపలుగానూ, ఏనుగుకళేబరాలు ఇసకగానూ, యుద్ధమనే పుణ్యనదిలో అవబృథస్నానంచేసినవాడు నాలోకంలో నివసిస్తాడు. కీర్తిమంతుడై చిరకాలం మహాపదవిలో వుంటాడు. పుణ్యాత్ముడుకావడానికి యుద్ధంలో ప్రాణంవిడిచిపెట్ట నక్కరలేదు. తెగించి వెనకాడకండా యుద్ధంచేస్తే చాలు. ఇలా యుద్ధంచేసిన ప్రభావంవల్ల నేనున్నూ బలవంతులైన రాక్షసుల్ని చంపాను.'

యుద్ధంలో వెనకాడని శూరుల పుణ్యం ఇంద్రుడివల్ల తెలుసుకొని అంబరీషుడు మెచ్చుకున్నాడు.

పూర్వం జనకుడికీ, ప్రతర్ధనుడికీ యుద్ధం జరిగింది. అప్పుడు తన మాహాత్మ్యంతో స్వర్గమూ, నరకమూ చూపించాడు జనకుడు. 'ఇదిగో ఇది స్వర్గం. అన్నిభోగాలూ వున్నా యిక్కడ. అందమైన ఆడాళ్ళు క్కోకొల్లలు. మడమతిప్పకండా యుద్ధంచేసిన వాళ్ళచోటు ఇది. అది నరకం. యుద్ధంలో పిరికిపందల చోటు.' అన్నాడు. చూశారు అతడి సైనికులు. సాటిలేని సాహసంతో వురికారు. పగవాళ్ళని చంపారు.

యుద్ధంలో సాహసమే లక్ష్మి. సాహసమే స్వర్గం. కనక శూరుడు బహుపుణ్యవంతుడు.

శాంతిపర్వం

మూడో ఆశ్వాసం

యుద్ధం మెలకువలు

ధర్మరాజు — ఏకాలంలో యుద్ధానికి బయలుదేరాలి? దానికి తగిన ఉపాయా లేమిటి?

భీష్ముడు — వానాకాలమూ, చలికాలమూ యుద్ధానికి బైలు దేరకూడదు. ఎండలు ముదరకండా, పంటలు కోతకివచ్చినప్పుడు దండయాత్ర మొదలెట్టాలి. గడ్డీ, కట్రలూ, నీళ్ళూ బాగా దొరికే దారిని వెళ్ళాలి. జెండాలూ, కవచాలూ, కత్తులూ, డాళ్ళూ, ధనుస్సులూ మొదలైన ఆయుధాలూ, రథాలూ, ఏనుగులూ, గుర్రాలూ అమర్చుకోవాలి. అపురూపంగా వుండాలి దాడి. శత్రువు జజ్జరిల్లి పోయేటట్టు వుండాలి. శంఖాలూ, బాకాలూ, తప్పెటలూ, ఢంకాలూ మొదలైన రణవాద్యాలు బాగా మోగుతూ వుండాలి. దండువిడిసే చోటు సమతలంగా చదరంగా వుండడం మంచిది.

వేగులవాళ్ళని పంపి శత్రువుల రహస్యాలు కనుక్కుంటూ వుండాలి. శత్రువులు యుద్ధానికి వస్తూవుంటే, వాళ్ళు దండువిడిసిన మజిలీలో కఠినమైనచోటూ, నీళ్ళూ అవీ లేక వాళ్ళు దాహంతో అలిసివున్న చోటూ గమనించి ఆక్రమించాలి.

శత్రువులు నిద్రపోతున్నప్పుడూ, నీళ్ళుతాగుతున్నప్పుడూ, అన్నాలు తింటున్నప్పుడూ అలిసి వెనక్కి తగ్గినప్పుడూ, చెదిరి వున్నప్పుడూ చుట్టుముట్టాలి.

చెట్లూ, రాళ్ళూ, మెరకా పల్లమూ లేని నేల కాల్బలం నేల. నీరూ, బురదా లేని విశాలమైన నేల గుర్రాల నేల. చక్రాల కమ్ములు కుంగిపోకండా, రొంపీ గింపీ లేని నేల రథాల నేల. అక్కడక్కడ మాకులూ, మడుగులూ వున్న నేల ఏనుగుల నేల.

తనకి ఏ సేన అధికం వుంటే ఆ నేల తనకి అనుకూలమైన యుద్ధభూమి అని ఎంచుకోవాలి. ఎండకీ, చలిగాలికీ వెనక చేసి సేన నడిపించుకు వెళితే జయం కలుగుతుంది.

డాళ్ళు పట్టుకున్న సేన ముందు వుండాలి. దాని వెనక విళ్ళమ్ముల సేనా, గుర్రాల సేనా, ఏనుగుల దండూ, రథాల రాణువా ఇలా వరసగా నిలవాలి. అంతటా ఆరితేరిన యోధుల్ని నిలబెట్టాలి. అలా అయితేనే బలంగా వుంటుంది సైన్యం.

సైన్యం కలబడినప్పుడు 'పోయారు, పోయారు' అంటూ ఉత్సాహంతో బంట్లు బొబ్బలూ, పొలికేకలూ వేస్తూ జంయ్యిమని వురికి నట్టు వుషారు చెయ్యాలి రాజు.

ధర్మరాజు— బంట్లు ఎలాటివాళ్ళయి వుండాలి ?

బంట్లు

భీష్ముడు— ఏనుగు మరో ఏనుగుని చూసినప్పుడు ఎలా వుబ్బుతుంది, అలాగ శత్రువుని చూసి ఉప్పొంగాలి బంటు. పెద్దపులిలాగ సింహంలాగ ఉగ్రత్వమూ, గట్టి మెళుకువా కలిగివుండాలి. అలాటి యోధులే అవసరం యుద్ధానికి.

ఏ దేశం భటులు ఎలా వుంటారో విను. గాంధారం, సింధు, సౌవీర దేశాల్లో కత్తులూ, ఈటెలూ బాగా ప్రయోగించడం నేర్చుకుంటారు. బలశౌర్యాలతో అన్ని ఆయుధాలూ ఉపయోగించగలరు. ఉశీనర దేశం భటులు అన్ని ఆయుధాల్లోనూ ఆరితేరినవాళ్ళు; మంచి

సత్యవంతులు. తూర్పు దేశం భటులు ఏనుగులెక్కి యుద్ధంచేస్తారు. కపటయుద్ధంలోనూ ఘటికులు వాళ్ళు. యవనులూ, కాంభోజులూ మథుర చుట్టుపట్ల దేశాలవాళ్ళూ గుర్రాలెక్కి యుద్ధంచేస్తారు. ఘూర్జరులు కత్తీ, డాలూ పట్టుకుని పోరాడడంలో సమర్థులు. మాళవులు రథాలూ మొదలైన చతురంగబలాలతో మంచి యుద్ధంచేస్తారు. ఒకొక్కడూ ఎందరెందరినో ఎదిరిస్తారు.

ఇంకా ఎన్నో దేశాల భటులు ఎన్నోవిధాల యుద్ధంచేస్తారు. కొంతకొంతమందినే చెప్పాను. వాళ్ళందరినీ తెలుసుకుని, వాళ్ళ సామర్థ్యంచూపే యుద్ధం వాళ్ళచేతచేయించి, గెలుపు సాధించాలి.

శకునాలూ — అపశకునాలూ

ధర్మరాజు — గెలిచే సేనలో కనిపించే లక్షణా లేమిటి?

భీష్ముడు — గెలిచేసేనలో సైనికుల మనస్సు ఉత్సాహంగా వుంటుంది. గుర్రాల సకిలింపు కమ్మగా వినిపిస్తుంది. ఏనుగులు హెక్కారీగా వుంటాయి. సైన్యంలో మంచిమాటలే పుడతాయి. మృగాలు ప్రదక్షిణంగా తిరుగుతాయి. పక్షులుమీదికెగురుతాయి. వెనకనించి పిల్లగాలి హాయిగా వీస్తుంది. బయలుదేరినప్పుడు అగ్నులు ప్రకాశవంతంగా వెలుగుతాయి. మంటలు వలపలివేపు సుళ్లుతిరుగుతాయి. రణవాద్యాలు ఇంపుగా గంభీరంగా వినిపిస్తాయి.

అయితే వొక్కమాట, తనమీదికివచ్చిన శత్రువునిమాత్రం చంపడం న్యాయం. అంతేకాని తానై కయ్యానికి కాలుదువ్వడం ఎలాటిరాజుకైనా పాపమే అవుతుంది. చెరువుగట్టు తెగినా, మృగాలు భయంతో చెదిరి పరిగెత్తినా, ధైర్యం చెడి సైన్యాలు పారిపోయినా ఎంతబలవంతులైనా ఆగలేరు. తక్కువమంది అయినా తెగించి, మీదపడి, పౌరుషంతో పోరాడితే ఎంతసేనైతేమాత్రం ఏం లాభం?

తోకముడిచేస్తుంది. బలవంతుడైనా యుద్ధంలో గెలవడం శక్యం కాదు. అంచేత ఓర్పే మంచిది. అలా అని మితిమీరిన ఓర్పు మంచిదికాదు ; దైన్యం తెచ్చిపెడుతుంది. శత్రువు పొగరెక్కినప్పుడు యుద్ధం తప్పనిసరి. అయితే గెలిచాక, మిగిలిన శత్రుసేనమీద దయా, ఓర్పూ చూపించడం మంచిది.

ధర్మరాజు — రాజు పగవాళ్ళని ఎలా చూడాలి?

భీష్ముడు — వెనక దేవేంద్రుడికి బృహస్పతి ఇదే చెప్పాడు. పగవాణ్ణి చంపడానికీ, చెరపడానికీ వేచివుండడం మంచిది. పొరుపాలు పలికీ, పుల్లవిరుపుమాటలాడీ, బొంకులాడీ శత్రువుని కలతపెట్టి రెచ్చగొడితేమాత్రం తన సంకల్పం నెరవేరదు. అరమరలేకండా వున్నట్టు కనపడాలి. తియ్యనిమాటలాడుతూ వుండాలి. నమ్మినట్టే నటిస్తూ లోపల నమ్మకండా వుండాలి. శత్రువుమీద దండెత్తి వెళ్ళినప్పుడు, వాళ్ళువాళ్ళు వింటున్నట్టు తేనెలొలికిస్తూ ప్రియంగా మాట్లాడడం మంచిది. పెంపుడుపిట్టతో కూతపెట్టిస్తాడు వేటకాడు. ఆకూతవల్లే తనకి చిక్కిన జంతువుని తుదకి చంపుతాడు. మాటిమాటికీ పగవాణ్ణి పరాభవించడమూ, ఊరికే విరోధం మనసులోపెట్టుకోడమూ మంచిదికాదు. సమయంవచ్చినప్పుడు సంధిచేసుకోడంకానీ, శత్రువు ఎలా అయినా తెగిపోతాడు అని రూఢిపడ్డాక ఆదేశం పాడుచెయ్యడంకానీ కూడదు. కాలం కలిసిరానప్పుడు మొక్కుకుని అయినా సరే, పగవాడితో స్నేహంచెయ్యాలి. అవాడిస్వభావం తెలుసుకుని సమయం చిక్కినప్పుడు పూర్తిగా అతణ్ణి తుదముట్టించాలి. అంత మెత్తగా కాకండా, అంత బిరుసుగా కాకండా వ్యవహరిస్తూ, వొడ్డుకోరేసిన ఏరులాగ క్రమక్రమంగా శత్రువుని ఆక్రమించాలి.

హెచ్చుమందితో వొక్కసారే ఈసుపెట్టుకోకూడదు. ఓటుగా వున్న శత్రువుమీద కలబడాలి. తక్కినపగవాళ్ళతో చుట్టరికం కలుపుతూ వుండాలి.

ధర్మరాజు — సొంతపరివారం చేసిన తప్పువల్లో, లేదా ఇతర్ల వల్లో సంపద చెడి, ఆపదపాలైనప్పుడు, ఏంచేసి, దుఃఖం పోగొట్టు కోవాలి ?

భీష్ముడు — పూర్వం కోసలరాజు క్షేమదర్శి విదేహరాజుచేత రాజ్యం పోగొట్టుకున్నాడు. కాలకవృక్షీయమునిని ఆశ్రయించాడు. కాలకవృక్షీయుడు వెనక అతడి మంత్రిగా వుండేవాడు. అప్పటికి అడివికిపోయి హాయిగా జీవిస్తున్నాడు. ఇప్పుడు నువ్వు అడిగిన ప్రశ్నే అతణ్ణి అడిగాడు క్షేమదర్శి. కాలకవృక్షీయుడు చెప్పినమాటలే చెపుతాను, విను.

'ఐశ్వర్యవంతుడుగా వుండి, భోగాలనుభవించినప్పుడు, ఇదంతా అస్థిరం. ఇలాగే ఎప్పుడూ వుండదు. నేనూ స్థిరంకాదు' అని అనుకోవాలి. ఇలా అనుకున్నవాడు ఏది ఎలా అయినా విచారించడు. వ్యతిరేకించినట్టే వుండి చక్కబడతాయి పనులు. బాగున్నట్టే వుండి చెడిపోతాయి. చక్కబడినప్పుడు సంతోషం కలుగుతుంది. చెడిపోయి నప్పుడు విచారం కలుగుతుంది. అయితే, పండితుడుమాత్రం రెండూ వొక్కలాగే చూస్తాడు. తల్లిదండ్రులూ, స్నేహితులూ కాలంచేసి నప్పుడు అడ్డుకోలేమని అందరికీ తెలిసిందే. వాళ్ళకంటే ధనంగొప్పదా? దుఃఖం వీటిని మళ్ళిస్తుందా? అంచేత గడిచిందానికి విచారించకూడదు. రాబోయేదానికోసం నోరుతెరుచుకు కూచోకూడదు. దైన్యంపొంద కండా 'దైవం ఎలా నడిపితే అలా పోతాను' అని అనుకోవాలి మనిషి. ఉపాయం తెలిసినవాళ్ళూ, బలవంతులూ లోకంలో ఎంత మందిలేరు ! ఎవళ్ళకైనా సిరి శాశ్వతమా? కనక ధీరుడైనవాడు

ఐశ్వర్యం పోయిందని దుఃఖపడడు. మనిషి అనుకోకండానే సిరి పోతుంది. అలాగే దేవుడి దయ కలిగితే కోరకండానే సంపద వచ్చి పడుతుంది. మనిషిని సిరి వొదిలేస్తుంది. మనిషీ సిరి వొదిలేస్తాడు. ఇందులో వింతేమీ లేదు. పళ్ళూ దుంపలూ తిని, మితభాషిగా జీవించడం మేలు. కలగుండుపడినా పెద్దమడుగు తేరుకుంటుంది. అలాగే ఎంతేసి కష్టాలువచ్చినా ధీరుడైనవాడు తనంతతానే తేరుకుంటాడు.

ఇదీ! అణిగివుండవలిసిన పద్ధతి. ఇక ఇప్పుడు నువ్వు అనుసరించవలిసిన నీతి వివరిస్తాను విను ' అన్నాడు కాలకవృక్షీయుడు.

'అవును, మహాత్మా! నిన్ను ఆశ్రయించాను. నా కష్టాలు గట్టెక్కాలి. సెలవియ్యి' అన్నాడు క్షేమదర్శి.

'కోపం అణచుకోవాలి' అనుకున్నాడు కాలకవృక్షీయుడు — 'పేదరికం వోర్చుకోవాలి శత్రువుదగ్గిర వొదిగి మసులుకోవాలి. మన్నె రాజుల రాజ్యాలుకొట్టి, మెల్లి మెల్లిగా సైన్యం కూర్చుకోవాలి. అప్పుడూ శత్రువుమీద తిరగబడాలి. తనకంటే బలమైనవాణ్ణి పూజించి, అతడిచేత సాయంపుచ్చుకుని శత్రువుమీద దెబ్బతీయాలి. విషం ప్రయోగించీ, మంత్రప్రయోగంచేసీ, మందూమాకూ పెట్టీ వొదలకండా పగవాణ్ణి హతమార్చాలి. సమయం కనిపెట్టి భేదం పుట్టించో, ఆడాళ్ళని పంపి వాళ్ళమాయల్లో పడదోసో, ఇంక ఎన్నెన్నో ఉపాయాలు చేసో శత్రువుని సాధించాలి. సాహసంమాత్రం వొదలకూడదు అన్నాడు.

అయితే 'అధర్మంతో కూడిన ఉపాయాలుమాత్రం అనుసరించలేను' అన్నాడు క్షేమదర్శి. అప్పుడు అతడి శత్రువైన విదేహ రాజుని పిలిపించాడు కాలకవృక్షీయుడు. ఏకాంతంగా క్షేమదర్శి విష

యం వివరించాడు. 'ఇతడి రాజ్యం లాక్కున్నావు నువ్వు. ఈరాజు మరోలా పనిచెయ్యడం మంచిది కాదు. కనక సంధిచేసుకో' అని నేర్పుతో బోధించాడు; ఒప్పించాడు. ఇద్దరికీ సంధికుదిర్చాడు. స్నేహం కలిపి పంపాడు.

విదేహరాజు క్షేమదర్శిని తీసుకువెళ్ళి తన కూతురునిచ్చి పెళ్ళి చేశాడు. ఏనుగులూ, గుర్రాలూ, ఎన్నో పదార్థాలూ అరణమిచ్చాడు. కోసలదేశం సాగనంపాడు. కనక రాజులకి జయాపజయాలు అనుభవించవలిసినవే. జయించినప్పుడు సంతోషమూ, అపజయం కలిగినప్పుడు దుఃఖమూ మాత్రం కూడదు.

ధర్మరాజు— సంఘాలుగావున్న పరిజనుల్ని ఎలా ఏలుకోవాలి?

భీష్ముడు—ధనం గడించేవాళ్ళూ, కార్యనైపుణ్యం కలవాళ్ళూ, ఆయుధాలతో బతికేవాళ్ళూ - ఇలాటి వాళ్ళే సంఘంగా వుంటారు. రాజు వాళ్ళతో కలిసి తిరిగి ఒద్దుపుతో వాళ్ళ సంగతి కనిపెడుతూ, వాళ్ళకి కావలిసిన మేళ్లు చేస్తూవుండాలి. సంఘంగా వున్నవాళ్ళ కులం ఒక్కటే అయినా, ఒకనీతీ నియమమూ వుండదు వాళ్ళకి. బుద్ధీ, శౌర్యమూ, గొప్పతనమూ లెక్కచెయ్యరు వాళ్లు. ఎలాటివాళ్ళతో అయినా కయ్యమాడతారు. అంచేత లోపల విరోధం కనిపెట్టి, శత్రువులు వీళ్ళలో కొందరిని చేరదీస్తారు. అది రాజ్యానికి ముప్పు. కనక రాజు వాళ్ళందరినీ మంచిమాటలతోనూ, దానంతోనూ, గౌరవాదరాలతోనూ వాళ్ళని చెదిరిపోనివ్వకండా పిడికిల్లో వుంచుకోవాలి. విడిపోకండా పనులుచేయించుకోవాలి. ఈసంఘాలు పాడైతే రాజ్యం అందమే పాడైపోతుంది. ఏకార్యానికైనా సరే. ఈసంఘంగావున్న జనం ఒక్కటిగా వుంటేనే రాజుకి సంపద. అందుకనే ఈ తెగల వాళ్ళని పూనికతో కనిపెడుతూవుండాలి.

ధర్మరాజు — ధర్మాలు బహుశాఖలుగా వుంటాయి. అన్నీ అనుసరించడం సాధ్యమా? కనక ఏదిచేస్తే పురుషుడు ఐహికమూ ఆముష్మికమూ సాధించి సుఖపడతాడు?

భీష్ముడు — తల్లీ, తండ్రీ, గురువూ — వీళ్ళు సేవించదగినవాళ్ళు. ఎప్పుడూ భక్తితో వాళ్ళసేవచెయ్యాలి మనిషి. వాళ్ళు ఏదిచెపితే అది చెయ్యడమే గొప్పధర్మం. ఈముగ్గురూ మూడు వేదాలు; మూడు అగ్నులు; మూడులోకాలు; ముగ్గురు దేవతలు ఈముగ్గురిలోనూ గౌరవంలో తల్లి అధికం. తల్లిని భక్తితో పూజించినవాణ్ణి ఇహలోకంలోనూ, పరలోకంలోనూ పూజిస్తారు. పితృభక్తి కలవాడూ అంతే. గురువుపాదాలు పూజించినవాడు అంతులేని ఆనందం అనుభవిస్తాడు.

ధర్మరాజు — లోకంలో సత్యమూ, అసత్యమూ రెండూ వున్నాయి. వాటి విషయంలో మనిషి ఎలా నడుచుకోవాలి?

అబద్ధం నిజం, నిజం అబద్ధం

భీష్ముడు — అన్ని ధర్మాల్లోకీ సత్యమే గొప్పది. అలాగే పాపాలన్నిటిలోకీ అసత్యం మహాపాపం. అయితే ఇందులోనూ విశేషముంది. ఒకళ్ళప్రాణమూ, ధనమూ అపహరించాలనుకునే పాపులతో నిజం చెప్పడం పాపం. అబద్ధమాడి వాళ్ళని హింసించడం ధర్మం. ఇంతెందుకూ ప్రాణులకి మేలుకలిగే అబద్ధాలన్నీ ధర్మాలే. ప్రాణులకి బాధకలిగే నిజాలన్నీ అబద్ధాలే; అధర్మాలే. అయితే ప్రాణుల మంచి చెడ్డలు సూక్ష్మవివేకంతోకాని తెలియవు. కనక అవి చూసుకోవాలి.

ధర్మరాజు— ఎలాటివాళ్ళు పాపాలు తప్పించుకుంటారు?

భీష్ముడు— వర్ణాశ్రమాచారవంతులూ, విషయాసక్తులు కాని వాళ్ళూ, ప్రతీకారం చెయ్యగలిగివుండీన్నీ తిట్లుతిని వూరుకునే వీరులూ ఉదారులూ, అతిథిపూజ చేసేవాళ్ళూ, అధ్యయనపరులూ, అగ్ని

హోత్రపరులూ, యుద్ధంలో మడమతిప్పని సాహసవంతులూ, సత్య వాదులూ, సాధుజనపోషకులూ, దేవతలందరినీ సమంగా చూస్తూ మనసు కుదిరిన మూర్తిని భక్తితో కొలిచేవాళ్ళూ పాపాలు తప్పించు కుంటారు.

బాబూ! పురాణపురుషుడు, మనస్సుకి అందనివాడు, చలనంలేని వాడు, శ్రీకృష్ణుడు ఉత్తమభక్తుల్ని కంటికి రెప్పలా కాపాడతాడోయి. ఈగోవిందుడు నీకు సఖుడు; బంధువు. నీకార్యాలన్నీ నెరవేరుస్తూ కాపాడుతున్నాడు. పాపం పేరుకైనా నిన్ను అంటుతుందా, చెప్పూ?

పులీ నక్కా

ధర్మరాజు — సౌమ్యులు మూర్ఖుల్లా అవుపిస్తారు. మూర్ఖులు సౌమ్యుల్లా అవుపిస్తారు. తెలుసుకోలేం. వాళ్ళ నిజానిజాలు తెలుసు కోవాలంటే ఏమిటి సాధనం?

భీష్ముడు — దీనికి పులీ నక్కా సంవాదమని వొక కథ వుంది. పురిక అని వొక వూరు. పౌరికుడని ఆవూరి రాజు. క్రూరకార్యాలు చేయడంలో పేరెక్కా డతడు. అతడు చచ్చిపోయి నక్కఅయి పుట్టాడు. వెనకజన్మ జ్ఞాపకంవుండేది ఆనక్కకి. అంచేత అది వ్రత నిష్ఠతో వుండేది. మాంసం తినేది కాదు. హింసచేసేదికాదు. అడివిలో రాలిన పళ్ళూ, ఆకులూ మాత్రం తింటూ తిరిగేది. తోడి నక్కలు అది చూసి 'ఇదెక్కడి వ్రతం? మేం మాంసం తెచ్చియిస్తాం. తిను. హాయిగావుండు' అని ప్రార్థించాయి. అయినా ఆజోలికి పోలే దది. దృఢనిశ్చయంతోనే వుండేది.

ఈసంగతి క్రమంగా పెద్దపులికి తెలిసింది. పులివచ్చి నక్కని చూసింది. 'నువ్వు సౌమ్యుడివని తెలుసుకున్నాను. పుణ్యాత్ముడా!

నాదగ్గిర వుండు. బాగా సుఖపడు. క్షేమంగా వుంటుంది. నన్ను లోకం క్రూరుడంటోంది. నీ శిక్షణతో అది నివారించు. నాతో ముట్టరికం చెయ్యి' అంది.

'మహాత్మా!' పులిమాటమీద అంది నక్క - 'ఆశ్రయించ దగినవాడివే నువ్వు, సందేహం లేదు. కాని, నా మనస్సు భోగాల మీద లేదు. అందుకని నీమాటలు నాకు నచ్చడంలేదు. అది అలా వుండగా పోనీ భోగాలు మానేసి, నీకు మంచీచెడ్డా ఉపదేశిస్తూ స్నేహంగా వుండకూడదా అంటే, అదికూడా కూడనిపనే. ఏమంటే నీ మూలభృత్యులు అసూయపడి వికటిస్తారు. దాంతో విరోధం పుడుతుంది. అయితే నువ్వు వాళ్ళమాటలు విననని, నామాట వింటాననీ శపథంచేసి నన్ను మన్నిస్తానంటే నీదగ్గిర వుంటాను.'

అంగీకరించింది పులి. సంతోషంగా శపథంచేసింది. తృప్తి పడింది నక్క. పులికి బుద్ధులు చెపుతూ, సంతోషపెడుతూ దాని ఇంట్లో వుంటూవచ్చింది. కొంతకాలమయేసరికి, పులి మన్నించ డమూ, నక్క దాని మంచీచెడ్డా విచారిస్తూ మంత్రిత్వం చెయ్య డమూ చూసి పులి ముఖ్యసేవకుల కన్నుకుట్టింది. తమలో తాము ఆలోచించాయి. ఒకనాడు పులితినే మాంసం వాడుపుచూసి అపహ రించాయి. నక్కవున్న కొండలో వొకమూల దాచేశాయి.

పులిఆహారం తానే జాగ్రత్తచేసేది నక్క. తీరావచ్చి చూస్తే సమయానికి మాంసం కనపడలేదు. ఎవరో దొంగిలించుకు పోయారని తెలుసుకుంది. పులితో చెప్పింది. పులి దొంగతనం విచా రించింది. అప్పుడు సేవకులు కుట్రపన్ని పులితోకలిసి తాముకూడా వెదుకుతున్నట్టు నటించి, నక్కకొండలో మాంసం పట్టియిచ్చాయి. దాంతో నక్కమీద మనసువిరిగిపోయింది పులికి. సేవకులు అది పసికట్టాయి.

'నక్కకి వ్రతమేమిటి ప్రభూ? నీమాంసం వశపాయించడానికే జంకనప్పుడు ఏమైనా చెయ్యగల దిది. పాపబుద్ధి. కపటధర్మమే కవచం దీనికి. నక్కట, మాంసం తినదట! ఇన్నాళ్ళూ నీకళ్ళల్లో కారం కొట్టింది. అన్నిపనులూ అది చూస్తూవుంటే, నీ ఆజ్ఞకి భయపడి మేం మాట్లాడకండా నోరుమూసుకు వూరుకున్నాం' అన్నాయి.

దాంతో ఎక్కడలేనికోపం పుట్టుకువచ్చింది పులికి 'పట్టుకోండి నక్కని. చంపెయ్యండి' అంది.

ఇదంతా పులితల్లి వింది. చప్పున వచ్చి కొడుకుతో అంది — 'అయ్యో, నాయనా! నీ తెలివి ఏమైపోయిందోయి? ఇలాటి కృత్రిమా లెరుగునా నక్క? వెర్రాడివి. పుట్టినప్పటినించీ ఇలాటి కపటాల్లో పెరిగారు సేవకులు. ఎంతేసిపనులైనా చేస్తారు వీళ్ళు. మంచివాళ్ళని చూసి చెడ్డవాళ్ళూ, అధికుల్ని చూసి హీనులూ, అందగాణ్ణి చూసి మూర్ఖులూ ఈసుపెట్టుకుంటారు; అసూయపడతారు. ఈమాత్రం తెలుసుకోఅక్కరలేదా బాబూ? ధర్మం అధర్మంలాగా, అధర్మం ధర్మంలాగా అవుపిస్తుంది. ధర్మం కావలిసినవాడు నిర్మలమైన మనస్సుతో కనిపెట్టాలి. విన్నావా? ఈనక్క వచ్చినప్పటినించీ మనకి చేసినమేళ్ళు చూసైనా గ్రహించవద్దూ? ఈరకంవాడు ఇలా చేస్తాడా అని ఆలోచించ నక్కరలేదూ? కుటిలుల కపటోపాయానికి లొంగిపోయి, హితుడైన మంత్రిని చంపడానికి నిశ్చయిస్తారా? రాజైనవాడు పరీక్షించకండా వొకపని చేసెయ్యడమేనా?' అంది.

తల్లిమాటలతో తెలివితెచ్చుకుంది పులి. నక్కని పిలిచింది. కౌగిలించుకుంది. కన్నీళ్ళతో మంచిమాటలాడి గౌరవించింది.

'మృగరాజా! అప్పుడు సభలో నన్ను 'వీడు మంచివాడు' అని పొగిడావు. ఇప్పుడు పూర్తిగా నాగౌరవమూ, మానవమూ తుడిచి

పారేశావు. నన్ను పదవిలో వుంచినప్పుడు ముందే నీభృత్యులమాట వినననీ, నాబుద్ధి వింటాననీ శపథంచేశావు. అదీకాక, తెలిసైనా తెలీకైనా వొకళ్ళణ్ణి అవమానంచేసి, తరవాత అనుకూలపరుచుకోడం ఎంత సిరిగలవాడికైనా మంచిదా? అవమానంపొంది, తిరిగీ వుండడం మాత్రం నాకు క్షేమమా?' అంటూ అడివిలోకి వెళ్ళిపోయింది నక్క. నిరాహారదీక్షపూనింది. సద్భావంతో సద్గతిపొందింది. ధర్మరాజా! ఈకథ పూర్వాపరసందర్భాలు ఆలోచించు, నీకే అర్థమవుతుంది. మాటలతో మోసపోకూడదు. మంచీచెడ్డా ఆలోచించాలి. చెడ్డవాణ్ణీ, మంచివాణ్ణీ నిర్ణయించడం నేర్చివుండాలి.

లొటిపిట కథ

ధర్మరాజు — ఎలానడుచుకుంటే రాజు సుఖపడతాడు?

భీష్ముడు — సోమరితనమూ, సహాయసంపత్ లేకండావుండడమూ రాజుకి తగదు. ఇవి లేనిరాజు సుఖపడతాడు. వెనకటికి వొక లొటిపిట ఎవ్వరికీ సాధ్యంకాని తపస్సు చేసింది. మెచ్చి బ్రహ్మ ప్రత్యక్షమయాడు. 'ఏంకావాలి?' అని అడిగాడు. నా మెడ నూరు ఆమడల పొడవు కావాలి' అంది లొటిపిట. 'అలాగే కానీ' అని అంతర్ధానమయాడు బ్రహ్మ. వరం దొరకడంతోనే కిందామీదా కనపళ్ళేదు లొటిపిటకి. ఏసహాయమూ అక్కరలేదనుకుంది తనకి. సోమరిపోతై కూచుంది.

ఇలా వుండగా వొకనాడు అడివిలో అది మేతమేస్తూవుంది, పెద్ద వానవచ్చింది. తన మెడ సాగినంతమేరా చూచి, వొక గుహలో తలపెట్టుకుని నిద్రపోయింది. ఇంతలో వొక నక్కా, దాని భార్యా ఆగుహలోకి వచ్చాయి. బాగా ఆకలితో వున్నాయవి. లొటిపిట

మెడ కొరికేశాయి. మాంసంకండ పీక్కు-తినడం మొదలెట్టాయి. తుళ్ళిపడి లేచింది లొటిపిట. మిగిలిన మెడ నరాలుకూడా కొరికేశాయి నక్కలు. చచ్చి వూరుకుంది లొటిపిట. కనక అలా సోమరి పోతువి కాకూడదు నువ్వు. సహాయసంపన్నుడివీ కావాలి.

ధర్మరాజు — రాజు ఆపద ఎలా తప్పించుకోవాలి?

సముద్రమూ - నదులూ

భీష్ముడు — సముద్రమూ, నదులూ సంవాదమని వొక కథ వుంది. నువ్వు అడిగిన ప్రశ్నకి సమాధాన మవుతుం దది. సముద్రం నదులతో కులాసాగా కబుర్లు చెపుతూ వొకనాడు అడిగింది. 'మీరు పొంగి, పొర్లి, పారినప్పుడు మీగట్లమీది చెట్లు కూలిపోతాయి. తుంగ కూలిపోదేమీ? అవి మీకు ఏం మేలు చేశాయని? లేదంటే, వాటిని వూడపెరకడానికి మీకు శక్తిలేదా? ఏమిటి కారణం?'

సముద్రం ప్రశ్నకి గంగ ఇలా సమాధానం చెప్పింది— 'బింకం వొదిలిపెట్టకండా నిలబడతాయి చెట్లు. అంచేత కూలిపోతాయి. తుంగ అలా కాదు. మా వడిముందు అణకువతో తల వొంచుకుంటాయి. మా వరద వేగం గడిచిపోయాక ఎప్పటిలా తలలెత్తుతాయి. వృద్ధిపొందుతాయి.'

ఆ తుంగమనుగడే ఆదర్శ మనుకో. తన బలమూ, ఎదటి పగవాడిబలమూ తెలుసుకోవాలి. మూర్ఖత్వంతో ఎదిరించకూడదు. దుర్బలుడైన రాజు నమ్రతతో శత్రువు ప్రతాపం సహించుకోవాలి. ఆపద తప్పించుకోవాలి.

ధర్మరాజు — తగిన పదవులకి కులీనులైన పరిజనం దొరకనప్పుడు రాజు ఏంచెయ్యాలి?

కుక్క కథ

భీష్ముడు — ఒక మునీశ్వరుడు వుండేవాడు. గొప్పతపస్సు చేస్తూవుండేవా డతడు. అతడి దయాభావంవల్ల ఆశ్రమంలో అన్ని జంతువులూ సుఖంగా వుండేవి. వాటిలో వొక కుక్క ఎప్పుడూ అతణ్ణి సేవిస్తూ వుండేది. ముని ఎక్కడికి వెళ్తే అక్కడికి వెళుతూ వుండేది. ఒకదుప్పి దానిమీద పగపట్టింది. దాన్ని కరవడానికి వచ్చింది. కుక్క మునిదగ్గిరికి పరిగెత్తింది. చూశాడు ముని. కుక్కని బలమైన దుప్పిచేసేశాడు. తనమీదికి వచ్చిన దుప్పిమీద కలబడిం దది. దాంతో మొదటిదుప్పి శోకముడిచేసింది. ఇలాగే వొక పెద్దపులి పగపట్టి వచ్చింది. కుక్కని పెద్దపులిచేసి గెలిపించాడు ముని. అలాగే వొక సింహం వస్తే, దానికంటే బలమైన సింహంచేసి కుక్కని గెలిపించాడు ముని. చివరికి వొక శరభమృగం వచ్చింది. అంత కంటే బలమూ, ఉత్సాహమూ కల శరభమృగంచేసి, కుక్కని వొదిలిపెట్టాడు ముని. ఇలా క్రమంగా గొప్ప శక్తిసంపాదించి, గర్వంతో తిరుగుతూవుండేది కుక్క. అయితే పూర్వవాసనమాత్రం దాన్ని వొదలలేదు. 'నన్ను చూసి, మరోమృగం భయపడి పరి గెడుతుంది. ముని మరోమృగంమీద దయతలిచి, దాన్ని నాకంటే బలమైన శరభంచేసే స్తే?' తన నీచమనోభావంతో ఆలోచించిం దది — 'అప్పుడు నా ఉద్ధృతం మరి సాగదు. కనక వొడుపుచూసి, ఈమునినే చంపేస్తాను. హాయిగా వుంటాను' అని నిశ్చయించుకుంది.

కుక్క దురాలోచన దివ్యజ్ఞానంతో తెలుసుకున్నాడు ముని. 'తక్కువజాతి కుక్క ఇది. ఉన్నతస్థితి దీనికి ఏం తెలుసు? వెనకటి లాగ కుక్కగానే వుండాలి' అన్నాడు. ఏముంది, కుక్క కుక్కే అయి పోయింది. అంచేత తక్కువవాళ్ళు గౌరవనీయులు కారు. అయితే

ఇంకొక విశేషంకూడా వుంది. కులంవాడని మంచీచెడ్డా చూడకండా దుష్టుడికి అధికారం కట్టిపెట్టకూడదు. భృత్యులమనస్సు తెలుసుకుని, ఉత్తములకి ఉత్తమపదవీ, మధ్యములకి మధ్యమపదవీ, అధములకి తక్కువపదవీ ఇవ్వాలి. శౌర్యమూ, సత్యమూ, సత్కార్యజ్ఞానమూ, భక్తితాత్పర్యమూ, గాంభీర్యమూ వుంటే కులంతో ప్రయోజనం లేదు. ఈగుణాలున్నవాడే ఉన్నతాధికారానికి తగినవాడు. అయితే ఇదే సిద్ధాంతం అనుకోకూడదు. ఎలాఅయినా ఉన్నతవంశంవాణ్ణి, గొప్ప గుణాలు కలవాణ్ణి వెదికితెచ్చి మరీ పెద్దపదవిలో వుంచాలి. భయంకరమైన సింహమైనా సరే ధైర్యమూ, బలమూ కల మంచిమృగాల తోడు వుంటేనేతప్ప గొప్పపనులు చెయ్యలేదు. ఇవేచాలు అనుకుని కుక్కల్ని చేర్చుకుంటే తన కోర్కెలు నెరవేరతాయా? నేర్పూ, కులమూ లేని పరివారం కోటిమంది వుంటేమాత్రం ఏంలాభం? నేర్పూ, పూనికా, భక్తీ, మంచినడవడీ వున్న స్నేహితుల బలం వుంటే ప్రపంచమంతా పరిపాలించవచ్చు రాజు. వెయ్యిమాటలెందుకూ? ఇంతకీ రాజు నేర్పరిగా వుండాలి. శూరుడై వుండాలి. నెమలిలాగ బహుచిత్రంగా నటించి, ప్రజలమనస్సు లోబరుచుకోవాలి. నెమలి నెమ్మదిగా కూస్తుంది. రాజు మృదువుగా మాట్లాడాలి. శరత్కాలంలో నెమలి నోరు విప్పదు. అలాగే తన మంత్రాంగం పెదవి దాటనివ్వకూడదు రాజు. నెమలి తలమీద జుత్తు పెట్టుకుంటుంది. అలాగే ధర్మం తలమీద పెట్టుకోవాలి రాజు. రెక్కలు విప్పి పరిగెడుతుంది నెమలి. పక్షబలంతో పయనంచెయ్యాలి రాజు. రంగురంగుల పురితో గొప్పగావుంటుంది నెమలి. అలగే ఇతర్లు తనని ఆశ్రయించదగినంత గొప్పగావుండాలి రాజు. వానకారు రాగానే చెలరేగుతుంది నెమలి. అలాగే సమయం రాగానే విజృభించాలి

రాజు. కుటిలగతీ, నీచగతీ లేకండావుంటుంది నెమలి. నీచగతీ కుటిల గతీ కల శత్రువుల్ని హతవార్చాలి రాజు. ఇదే తగిన నీతి రాజుకి.

సూర్యుడిలా వుండాలి రాజు. సూర్యుడు ఎలా సందుగొందుల్లో తన కిరణాలు ప్రవేశపెడతాడు, అలాగే చాతుర్యంకల పరిజనుల్ని అంతటా ప్రవేశపెట్టి శత్రువులపనులు కనిపెట్టాలి రాజు. కోపంవచ్చినప్పుడు కోపమూ, స్నేహంవచ్చినపుడు స్నేహమూ ఫలిస్తూ వుంటాయి. అన్నిపనులూ విచారిస్తూ నిత్యవిధులు నెరవేరుస్తూ వుండాలి. ఆదాయవ్యయాలు గమనిస్తూ, కోశమూ, సంపదా చూసుకుంటూవుండాలి.

దండనీతి

ధర్మరాజు — రాజులకి దండనీతి సర్వసాధారణమైంది. దాని స్వరూపం వినాలని వుంది.

భీష్ముడు — నల్లకలవలరంగు శరీరం. నాలుగు కోరలు. నాలుగు చేతులు. రెండు నాలుకలు. ఎనిమిది పాదాలు. ఎన్నో అన్ని చెవులు. ఎన్నో నేత్రాలు. మీదికిపొడిచిన రోమాలు. ఉగ్రమైన ఎర్రటి మొహం. కపిలజడలు. ఇదీ దండనీతి స్వరూపం. గదా, శక్తీ, ధనుస్సూ, ముసలమూ, చక్రమూ, ఈటే, బాణమూ, తోమరమూ, త్రిశూలమూ, గండ్రగొడ్డలీ మొదలైనవి సాధనాలు. వీటితో పాపాత్ముల్ని తరతరంగా నరకడం, కొట్టడం తన పని. వాళ్ళని తలఎత్తకండా చేసి, సజ్జనుల్ని సంతోషపెట్టడం ఆదర్శం.

ఉత్తముడూ, అసంగుడూ (సంసారబంధం లేనివాడు) ధర్మపాలుడూ, ధర్ముడూ, విజయుడూ, శాస్త్రిడూ, చంపేవాడూ, లోకం ధరించినవాడూ, అక్షరుడూ, జాగరుడూ, చేరతరంకానివాడూ, అతిసత్యవంతుడూ, నిత్యుడూ, శాసించేవాడూ, వేదపురుషుడూ

శత్రుఘ్నుడూ, బ్రహ్మమూ, తీక్ష్ణమైన కవచం ధరించినవాడూ, ప్రజా శుభకరుడూ, కౌమారీ, కొడుకూ, శ్రీగర్భుడూ, వ్యవహార తంత్రుడూ, రక్షకుడూ, మంత్రమూ అన్న పేర్లతో వున్న యజ్ఞ స్వరూపుడు విష్ణుమూర్తే దండమై పరిణమిస్తాడు. శ్రీ అనీ, సరస్వతి అనీ దండనీతి పేర్లు.

ధర్మాధర్మాలూ, సుఖదుఃఖాలూ, మంచిచెడ్డలూ అర్థా, నర్థాలూ, దయానిర్దయలూ మొదలైన అన్ని అవస్థలూ దండంవల్ల చక్కబడుతున్నాయి. సరైనవిధానంతో దండం ప్రయోగించడంవల్ల ప్రజారక్షణ జరుగుతుంది. రాజూ అభివృద్ధి పొందుతాడు. దండనీతి రాజుకి మహోత్కృష్టమైంది.

సత్యంతో నిత్యమూ ధర్మం అనుసరించాలి. అది చక్కని నీతితో అనుసరిస్తే దేవేంద్రుడు సంతోషిస్తాడు. అన్నం ప్రసాదించి ఉన్నతి కలిగిస్తాడు. దండం ఎంతయినా పొగడదగింది.

పురుషుడు, ఈశ్వరుడు, భూతాత్ముడు, జీవుడు, ప్రాణుడు, అక్షయుడు, ప్రజాపతి ఈ ఎనిమిదీ దండదేవుడి పేర్లు. దండనీతి సాక్షాత్తూ దేవుడే. దీనికి ఒక ఇతిహాసం వుంది.

అంగదేశంలో వసుహోముడని ఒక రాజు వుండేవాడు. అతడు హిమాలయంలో మంజుపృష్ఠం అని ప్రసిద్ధమైన శిఖరంమీద భార్యతోసహా వెళ్ళి నివసించాడు. మునులు పూజించేటట్టు నడుచు కున్నాడు. ఒకనాడు వసుహోముడి దగ్గిరికి మాంధాతవచ్చి విన యంగా ప్రణామంచేశాడు. అర్ఘ్యమూ, పాద్యమూ ఇచ్చి, ఉపచా రాలు చేశాడు వసుహోముడు. 'వచ్చిన పనేమిటి?' అని అడిగాడు. 'సవిస్తరంగా నీదగ్గిర దండనీతి వినాలని నిన్ను ఆశ్రయించాను' అన్నాడు మాంధాత. వసుహోముడు ఇలా వివరించాడు:

'పూర్వం బ్రహ్మ వొక యజ్ఞం తలపెట్టాడు. తనలాంటి రుత్విజుడికోసం గాలించాడు. ఎక్కడా దొరకలేదు. తానే వొక గర్భం ధరించాడు. వెయ్యేళ్ళయాక తుమ్మి, కుమారుణ్ణి కన్నాడు. క్షుతం (తుమ్ము) వల్ల కలిగాడు కనక అతడిపేరు క్షుతుడు అయింది. ఆ క్షుతప్రజాపతి రుత్విజుడుగా కూచున్నాడు. యజ్ఞంచేయిస్తూ వుండగా, కోరినట్టు నడిచేది కనక దండం మాయమైంది. దాంతో కార్యమూ, అకార్యమూ అన్న భేదంలేకండా పోయింది. మర్యాద తారుమారైంది. భూదేవి ఖేదపడింది.

అప్పుడు బ్రహ్మ విష్ణువుదగ్గిరికి వెళ్ళాడు. ప్రార్థించాడు. అతణ్ణి తీసుకుని శివుడిదగ్గిరికి వెళ్ళాడు. 'ఇతడు నీ సఖుడు, ఇతడు వచ్చినపని దయతో చిత్తగించు' అంటూ దండం మాయమైనసంగతి వినిపించాడు దండంలేక ప్రపంచం క్షోభపడడం విన్నవించాడు. నిజప్రభావంవల్ల దండం కల్పించాడు శివుడు. దండనీతికి ఆశ్రయుడయాడు.

రుగ్వేదమూ మొదలైన నాలుగు వేదాలూ, కల్పమూ మొదలైన ఆరు వేదాంగాలూ వెరశి పదివిద్యలూ, పురాణాలన్నీ వొక విద్యా, ధర్మం తెలిసినవాళ్ళు చెప్పిన శాస్త్రాలన్నీ వొక విద్యా, న్యాయశాస్త్రమంతా వొక విద్యా, మీమాంస వొక విద్యా – ఇలా పద్నాలుగు విద్యలు. ఆయుర్వేదమూ, ధనుర్వేదమూ, గాంధర్వ వేదమూ, అర్థశాస్త్రమైన నీతివిద్యా, దానితో కలిసిన వృత్తీ ఇన్నీ కలిసి మొత్తం పద్ధెనిమిది విద్యలూ శివుడు ముల్లోకాల క్షేమంకోసం ఏర్పరిచాడు. ఇవన్నీ నీతిప్రపంచాలైన విద్యలు. ఇవి విష్ణుమూర్తి అధీనంచేశాడు శివుడు. బ్రహ్మని సంతోషపెట్టాడు. దండనీతి పరిపూర్ణ రూపంతో ప్రకాశించింది. లోకాలు సంతోషించాయి. బ్రహ్మ యజ్ఞం దివ్యంగా నడిచింది.

విష్ణువు దండనీతిశాస్త్రం యావత్తూ అంగిరసుడి కిచ్చాడు. అంగిరసుడు దేవేంద్రుడికీ, మరీచికీ యిచ్చాడు. మరీచి భృగుడి కిచ్చాడు. భృగుడు ఎంతోమంది మునులకి ఉపదేశించాడు. ఇలా ఇది లోకంలో వ్యాపించింది. దండనీతివల్ల లోకాలు మర్యాదతప్పకండా నడిచాయి. శంకరుడూ, రుద్రుడూ, కపర్దీ, భవుడూ, స్థాణుడూ, ఉమాపతీ అన్న పేర్లతో వుండే దండదేవుణ్ణి బాగా ధర్మంతో నడిపేరాజు ఐహికసుఖమూ, ఆముష్మికసుఖమూ కూడా అనుభవిస్తాడు.'

వసుహోముడు చెప్పింది విన్నాడు మాంధాత. దండస్వరూపం తెలుసుకున్నాడు. దండనీతి ప్రకారం రాజ్యంచేశాడు.

ఈకథ విని న్యాయంతో ప్రజాపాలనచేసే రాజు చిరకాలం జీవిస్తాడు. పుణ్యాత్ముడవుతాడు.

ధర్మార్థ కామాలు

ధర్మరాజు — ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ — ఇవి ఎలా వుండాలి?

భీష్ముడు — వెనకటికి ఆంగరిష్ఠుడని రాజు కామందకమునిని ఇలాగే అడిగాడు. అతడు ఏంచెప్పేడో విను. 'ఎప్పుడూ అధికమవుతూ వున్న కామంవల్ల అర్థమూ, ధర్మమూ నశిస్తాయి. కామతంత్రంలో తగులుకున్న రాజు మంచిదారిలో పడడు. దుష్టుల్ని దండించడు. అలాటి రాజుదగ్గిర సాధుపురుషులూ, పూజ్యులూ, మంచిస్నేహితులూ చేరరు. అంచేత ఎంత చెడ్డరావాలో అంతా వస్తుంది. తుదకి చావు కూడా ప్రాప్తిస్తుంది. అర్థం ధర్మసిద్ధికి మూలం. అంచేత ఎలాఅయినా ధర్మాభిలాషతోనే అర్థచింత వుండాలి. కామంలో మనసుపెట్టకండా న్యాయంగావచ్చే సౌఖ్యాలుమాత్రమే అభిలషించాలి. ఇలా రాజ్యం చేసే రాజు గొప్పవాడవుతాడు' అన్నాడు.

శీలం

ధర్మరాజు - శీలం గొప్పదని మెచ్చుకుంటారు జనులు. దాని స్వరూపం వివరించు.

భీష్ముడు — లోగడ ఇంద్రప్రస్థంలో తమ్ములతో కలిసి నువ్వు గొప్పగా వుండడం దుర్యోధనుడి కన్నుకుట్టింది. ఎంత దుఃఖపడాలో అంత దుఃఖపడ్డాడు. నీ మయసభ అందమూ, నువ్వు రాజసూయం చేసి గౌరవం పొందడమూ మచ్చరించుకున్నాడు. నీఇంట నిత్యమూ పదివేలమంది బ్రాహ్మలు బంగారం పళ్ళేలలో పాయసం భోజనం చేస్తున్నారనీ, మహా ఐశ్వర్యంతో తులతూగుతున్నావనీ ధృతరాష్ట్రుడితో చెప్పి, ఏడ్చుకున్నాడు. అప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడు ఏమన్నాడో తెలుసా? 'కమ్మని అన్నపానాలూ, మణిభూషణాలూ, మంచిమంచి వాహనాలూ — ఇన్నిటితోనూ నీ ఐశ్వర్యం మహోజ్వలంగా వుంది. ఏమంత తక్కువగా వుందా? అయితే ధర్మరాజు వొక్కవిషయంలో మాత్రం ఎక్కువ, శీలంలో. శీలం వుంటే సిరి దానంతట అదే వస్తుంది. ధర్మరాజుదగ్గిర శీలం అధికం. కనక నువ్వు శీలం అలవరచుకో. ధర్మరాజు సిరికంటే అధికం సిరి నీకాళ్ళదగ్గిరికి వస్తుంది. మాంధాతా, నాభాగుడూ మొదలైన మహారాజులు శీలంవల్లే లోకంలో గొప్పవాళ్ళయారు. ఈవిషయంలో వొక ఇతిహాసం చెపుతాను, ఆలకించు. రాక్షసరాజు ప్రహ్లాదుడు శీలంవల్లే దేవేంద్రుడి రాజ్యలక్ష్మి ధర్మంగా తనవశంచేసుకున్నాడు. అప్పుడు దేవేంద్రుడు విచారించి, బృహస్పతితో ఆలోచించాడు. 'శుక్రాచార్యుణ్ణి చూడు' అన్నాడు బృహస్పతి - 'అతడే దయతలిచి ఉపాయం చెపుతాడు' అన్నాడు. గురువుమాటప్రకారం శుక్రుడిదగ్గిరికి వెళ్ళాడు దేవేంద్రుడు. 'నాకు మేలుకలిగే ఉపాయం ఉపదేశించు' అని ప్రార్థించాడు.

'నన్ను కాదు ప్రహ్లాదుణ్ణే అడుగు' అన్నాడు శుక్రాచార్యుడు — 'అతడే చెపుతాడు. అతడు చెప్పిన ఉపాయంచేస్తే మేలుకలుగుతుంది' అన్నాడు.

బ్రాహ్మడివేషం వేసుకుని ప్రహ్లాదుడిదగ్గిరికి వెళ్ళాడు దేవేంద్రుడు. అతడి శిష్యుడిగా చేరి సేవచేశాడు. అతడి సేవకి సంతోషించాడు ప్రహ్లాదుడు. సమయంచూసి, 'నీకు ముల్లోకాల అధికారం ఎలావచ్చింది?' అని అడిగాడు దేవేంద్రుడు.

'నేను రాజునని ఎప్పుడూ గర్వంతెచ్చుకోలేదు. బ్రాహ్మల మనస్సు నొప్పించలేదు. వాళ్ళకి ధనం సంతోషంగా దానంచెయ్యడంలో లోపంచెయ్యలేదు. వాళ్ళు మెచ్చుకున్నట్టు శీలంతో నడుచుకుంటున్నాను. దీనివల్లే ఇంత గొప్పవాణ్ణయాను' అన్నాడు.

'అయితే మహాత్మా! నీశీలం నాకు ప్రసాదించు. మహాత్ముల్ని ఆశ్రయించినవాళ్ళు సుఖపడాలికదా!' అంటూ దీనంగా బతిమాలాడు దేవేంద్రుడు. జాలిపడ్డాడు ప్రహ్లాదుడు. 'ఇతడు బ్రాహ్మణమాత్రుడుకాడు' అని భయంకూడా కలిగి, తనశీలం అతనికి ధారపోశాడు. పుచ్చుకుని శీలసంపన్నుడై వెళ్ళాడు దేవేంద్రుడు. తరవాత ప్రహ్లాదుడి శరీరంనించి తేజోవంతుడైన పురుషుడొకడు బైటికివచ్చాడు. 'నువ్వు ఎవరు?' అని అడిగాడు ప్రహ్లాదుడు. 'శీలం అంటారు నన్ను. నువ్వు ఇచ్చేశావుకదూ, ఆబ్రాహ్మడి దగ్గిరకే వెళిపోతున్నాను' అని అతణ్ణి వొదిలేసి వెళిపోయాడతడు. అలాగే క్రమంగా తేజోమయరూపాలు ప్రహ్లాదుడి దేహంనుంచి వొక్కొక్కటే బైటికివచ్చాయి. అన్నిటినీ అలాగే అడిగాడతడు. వరసగా ఉత్తమ ధర్మమూ, సత్యమూ నడవడీ, బలమూ అన్నీ చెప్పి వెళిపోయాయి. ఎంతో విచారించాడు ప్రహ్లాదుడు. తుదకి వొకమహత్తరమూర్తి, పద్మంలాంటి మొహంతో వొక ఆడది బైటికివచ్చింది. 'నువ్వు ఎవతెవి?' అని అడిగాడు ప్రహ్లా

దుడు. 'నేను సిరిని' దీనంగా అంది ఆమె – 'బలం ఎక్కడికిపోతే నేనూ అక్కడికే పోతాను. అందుకే బైలుదేరాను.'

భయపడ్డాడు ప్రహ్లాదుడు. 'పరమేశ్వరీ! ఎంతో వినయంతో నాకు ఉపచారాలు చేశాడు ఆబ్రాహ్మడు. ఎవరతడు?' అని అడిగాడు.

'అతడు దేవేంద్రుడు' అంది సిరి– 'నీ రాజ్యసంపద యావత్తూ తీసుకోడానికే నిన్ను ఆశ్రయించాడు. నువ్వు నీశీలం ఇలా పోగొట్టుకున్నావు. శీలంవల్లే ధర్మం పెరుగుతుంది. ధర్మంవల్ల సత్యం పెరుగుతుంది. నడవడివల్ల బలం పెరుగుతుంది. బలంవల్ల నేను కలుగుతాను. అన్నిటికీ శీలమే మూలం' అంటూ సిరి, ధర్మం మొదలైన వాటితో ఇంద్రుడి దగ్గిరికి వెళ్ళిపోయింది.'

ఇలా ధృతరాష్ట్రుడు చెప్పాక దుర్యోధనుడు 'అయితే శీలం అంటే ఏమిటి?' అని అడిగాడు. 'మనసూ్సా, వాక్కూ, కర్మా– ఈమూడింటిచేతా ఏప్రాణిమీదా ద్రోహభావం లేకండా వుండడమే శీలం. అదే మేలుకలిగిస్తుంది. ఇదే నీమనస్సులో పెట్టుకో. ఇతర్లకి మేలు చెయ్యడమూ, అపకీర్తిపనులు చెయ్యవద్దని ఎదటివాళ్ళకి బోధించడమూ, జనం మెచ్చుకునేటట్టు నడుచుకోడమూ ఇవి శీలానికి అంగాలు' అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు.

ధర్మరాజా! శీలం నీకు సహజగుణమే. అయినా నేను చెప్పాను. స్థిరంగా మనసులో వుంచుకో.

ధర్మరాజు – ఆశకి అంతం లేదు. అది ఫలించకపోతే దుఃఖం కలుగుతుంది. దుర్యోధనుణ్ణి మంచిదారికి తిప్పి కలిసివుందామనే చూశాను. ఆమహాత్ముడు దారికి రాలేదు. నాఆశ నిరాశచేశాడు. నన్ను దుర్బుద్ధిగాచేశాడు. ఇదే దుఃఖంగావుంది నాకు. ఆశ అడుచుకోడం కష్టం కదా!

సుమిత్రుడి కథ

భీష్ముడు — ఆశ వొదుల్చుకుందికి వొక కథ వుంది. హైహయ వంశంలో సుమిత్రుడని వొక రాజు వుండేవాడు. అతడు వొకనాడు వేటకి వెళ్ళాడు. అతడి బాణం తగిలి వొక లేడి బాణంతోనే పరిగెత్తుకు పోయింది. అతడు వెంటపడ్డాడు. అది వొకమారు సమీపించేది. ఒకమారు దూరమైపోయేది. ఒకమాటు కంటికి కనపడకండాపోయేది. అలిసిపోయేది. పారిపోయేది. అంతలోనే అవుపడేది. అలా ఆశపుట్టిస్తూ వెళ్ళి అడివిలో మాయమైపోయింది. బాగా అలిసిపోయాడు సుమిత్రుడు. ఒక మునిపల్లెకి వెళ్ళాడు. పళ్ళూ, నీళ్ళూ ఇచ్చి తృప్తి పరిచారు మునులు. అతడు సేదదేరాక ఋషభుడు అని వొకముని అడిగాడు 'రాజా, అడివిలో వొక్కడివీ ఏంపనిమీద వచ్చావు? ఇలా ఎంతో విచారిస్తున్నా వెందుకూ?' 'ఒక మృగం వేశాను. అది బాణంతోనే పారిపోవచ్చింది. దానివెంట ఆసపడి వచ్చాను. నన్ను ముప్పుతిప్పలూ పెట్టి అడివిలో మాయమైం దది. వేటకాడు తాను వేసిన మృగం తప్పించుకుపోతే ఎంతయినా దుఃఖపడతాడు. ఆస ఇంత తప్పించుకోరాందా?' అన్నాడు రాజు.

'విను' అందుకున్నాడు ముని — 'నేను తీర్థయాత్రకి వెళ్ళాను. బదరికాశ్రమంలో దమనుడని వొక మునీశ్వరుణ్ణిచూశాను. బాగా బక్కచిక్కిపోయివున్నా డతడు. చూసి భక్తితో ప్రణామంచేశాను. ముని ఆతిథ్యమిచ్చాడు. సంతోషించాను. అతడి దగ్గిర ధర్మబోధ వింటూ కూచున్నాను.

ఇంతలో వీరద్యుమ్నుడని వొక రాజు అక్కడికి వచ్చాడు. వింతో విచారంతో వున్నా డతడు. పరివారంతోనూ, భార్యతోనూ కూడా దీనంగా వచ్చాడు. అతిథిపూజా, సత్కారమూ చేశాడు ముని. వచ్చిన కారణం అడిగాడు.

'నాకు వొక్కడే కొడుకు. గుణవంతుడు. ఆడుకుంటూ అడివికి వచ్చేశాడు. కనపడలేదు. అందుకని వెదుకుతూ వచ్చాను' అన్నాడు రాజు. మొహం వొంచుకుని మాటాడకండా వూరుకున్నాడు ముని. అతడి విచారం చూసి అన్నాడు రాజు—'ఫలం దుర్లభమైనప్పుడు మనస్సుని ఇంత బాధపెడుతుందా ఆస ?'

అతడి మొహం తేరిచూశాడు ముని, 'విచారించకండా ధైర్యంగా వున్నవాడికి, ఎక్కడా ఏదీ దుర్లభంకాదనుకో. లోకంలో వొక్కటే దుర్లభం, ఏమిటంటావా? అడిగినవాణ్ణి అవమానపరచకండా, కోరికతీర్చి పంపే ధన్యుడుమాత్రం దుర్లభం. వెనకటికి వొక బుద్ధిమంతుడు ధనవంతుడైన వొక రాజుదగ్గిరికి వెళ్ళాడు. కూటికీ, గుడ్డకీ ఇంత డబ్బు ఇమ్మన్నాడు. రాజు మూర్ఖత్వంవల్ల హతాశుడై తిరిగివచ్చేశాడు. సిగ్గుచేటైన ఆస విడిచిపెట్టేశాడు. అన్ని విషయాలూ వొదిలేసి వైరాగ్యవ్రతం పూనాడు. తపస్వి అయాడు. రాజా! ఆ తపస్వి ఎవ్వరోకాదు, నేనే. ఆరాజు ఎవ్వరో కాదు, నువ్వే. జ్ఞాపకం చేసుకో' అని వెనుకటి సంగతి తలుచుకు చెప్పాడు ముని. సాకూతంగా చూశాడు.

'ఇస్తానని ఇయ్యనివాడిమీద మనసులో పగపెట్టుకుంటే చెడుగే కలుగుతుంది. నీతిలేనివాడిదగ్గిర ఆసపెట్టుకుంటే, నీచురాలైన ఆడదాని కోసం ఆసపడినట్టే అవుతుంది. దరిద్రం మిగుల్తుంది. వెర్రిపరుగుల ఆస వొదిలిపెడితేనే సుఖం' అని బోధించాడు. దయతలిచి అతడి కొడుకు భూరిద్యుమ్నుణ్ణి తన తపోమహిమవల్ల ఆకర్షించి అక్కడికి తెప్పించాడు. కుమారుడితో వీరద్యుమ్నుణ్ణి సాగనంపాడు.'

ఈకథ చెప్పి ఋషభముని సుమిత్రుడి మనస్సు వేటమీదించి మళ్ళించాడు. ధర్మరాజా! నువ్వూ ఈమాటలు పట్టించుకో. ఆస విడిచిపెట్టు. విచారం లేకండా సుఖపడు.

ధర్మరాజు— అమృతంలాటి నీమాటలు ఎంత ఆస్వాదించినా తనివితీరడం లేదు. ఇంకా మరిన్ని ధర్మాలు సెలవియ్యి.

భీష్ముడు— తన రాజ్యంలోనూ, శత్రురాజ్యంలోనూ ధనం సంపాదించాలి రాజు. రాజ్యానికీ, ధర్మానికీ కూడా ధనమే మూలం. కాఠిన్యంవల్ల కానీ మెత్తదనంవల్ల కానీ ధనం దొరకదు. మెలకువ కలిగి లాలించి, తన అదుపు ఆజ్ఞల్లో ప్రజల్ని పెట్టుకోవాలి రాజు. ధనభండారం పెరగని రాజుకి సేనలూ వుండవు, స్నేహితులూ వుండరు సేనా, స్నేహితులూ లేకపోతే రాజ్యం నిలబడుతుందా? వైభవం మాత్రం నిలబడుతుందా? కనక అంతటికీ ధనమే మూలం. అయితే తన శక్తికిమించిన ప్రయత్నంచేసి ధనం వెదచల్లడం కూడదు. అది తన మొదటి సంపదకే మోసం తెస్తుంది. తుదకి ప్రాణంకూడా తీస్తుంది. తనశక్తికి తగిన ఉపాయాలు చేసి, ధనం గడించడమే రాజుకి మంచిగుణం. ధనంలేని రాజుని తన కన్నకొడుకులే చులకన చేస్తారు. పగవాళ్ళు లక్ష్యపెట్టరు. దారికొట్టి, దొంగతనాలు చేసి, మొనగాళ్ళయిన క్రూరులమూక కల దొరల్ని రాజు చేరదియ్యకూడదు. వాళ్ళవల్ల ఎంతైనా దైన్యంకలుగుతుంది. అన్యాయయంగా ప్రవర్తించే సేనవల్ల యుద్ధంలో జయం కలగదు. శత్రువులైనా సరే, మంచిగా వున్నవాళ్ళకే గౌరవం కలుగుతుంది. దీనికి ఉదాహరణ వొక కథ చెపుతాను.

కాపవ్యుడి కథ

పారియాత్రపర్వతంమీద కాపవ్యుడని వొక బోయవాడు వుండేవాడు. ధర్మబుద్ధికలవాడతడు. మంచి విలుకాడు. జంతువుల స్వభావం తెలిసినవాడు. అడవుల్లో తిరిగేవాడు. తల్లిదండ్రులమీద వల్లమాలిన భక్తి అతడికి. పళ్ళూ, దుంపలూ, తేనే, మాంసమూ మంచి కూడూ, కూరలూ ఎప్పటికప్పుడు తెచ్చి ఇస్తూ వాళ్ళని తృప్తి

పరిచేవాడు. పక్కలూ, ఆసనాలూ ఎందులోనూ లోపంలేకండా చూసేవాడు. మునీశ్వర్లకి కావలిసినవి ఇచ్చేవాడు. శత్రువులంటే మాత్రం చంపేసేవాడు. యుద్ధంలో ఉగ్రుడైపోయి వొక్కడే వెయ్యి మందిని చంపేసేవాడు. అతడిప్రతాపం చూసి, ఆదేశంలో దొంగ లందరూ ఆలోచించారు. 'మనల్ని రక్షించగల నాయకుడు కావాలి' అంటూ కాపవ్యుడిదగ్గిరికి వచ్చారు.

'బలమూ, విక్రమమూ కలవాడివి నువ్వు. సాటిలేని నడవడి నీది. ప్రభువ్వాయి మమ్మల్ని కొడుకుల్లా రక్షించు. నీకు కావలిసిన పనులు మాచేత చేయించుకో' అన్నారు.

'మీరు కోరినట్టు మీనాయకుడిగా వుంటాను. స్నేహంగా మీయోగక్షేమాలు చూస్తాను. కాని మీరు నేను చెప్పినట్టు వినాలి' అన్నాడు కాపవ్యుడు.

'శిశువుల్నీ, మునుల్నీ, స్త్రీలనీ చంపకూడదు. ఎలాటివాడైనా సరే, అతడు మీదకలబడకండా చంపకూడదు, ఆడాళ్ళని చెరపట్టకూడదు. ముఖ్యంగా జంతువుల్లో ఆడజంతువుని చంపకూడదు. ఆవుల్నీ, బ్రాహ్మల్నీ బాధపెట్టకూడదు. వాళ్ళ మేలుకోరి యుద్ధం చెయ్యాలి. పైరుపంటలు పాడుచెయ్యకూడదు. ప్రజల్ని బాధ పెట్టి పొట్టనింపుకునేవాడు, శవాలు దొలుచుకుతినే పురుగు శవంతోనే నాశనమైనట్టు నాశనమైపోతాడు' అన్నాడు.

సంతోషంగా అంగీకరించారు దొంగలు. అతడు చెప్పినట్టే నడుచుకున్నారు. ఇలా కాపవ్యుడు దొంగల్ని సాధువులుగా మార్చేశాడు. వాళ్ళ పాపాలు పోగొట్టాడు. ఇహమూ పరమూ సాధించాడు ప్రసిద్ధుడయాడు.

ఇది కాపవ్యోపాఖ్యానం. ఇది చదివినా, విన్నా అడివిలో కూడా ఆపద రాదు. దొంగలవల్లా క్రూరమృగాలవల్లా బాధకలగదు.

చేపలకథ

ఇంకొకకథ విను. ఎన్నో నీటిజంతువులతో వొక ఏటిమడుగు వుండేది. అందులో దీర్ఘదర్శీ, ప్రాప్తకాలజ్ఞుడూ, దీర్ఘసూత్రుడూ అని మూడు చేపలు వుండేవి. మూడూ స్నేహంగా వుండేవి.

ఇంతలో ఎండాకాలం వచ్చింది. దీర్ఘదర్శి తక్కిన రెంటితోనూ అన్నాడు — 'మడుగు ఇంకిపోతూవుంది. నీరు బాగా ఎండిపోయాక, మరొకదగ్గిరికి వెళ్ళలేం. ఇలాటప్పుడే ఎప్పుడూ నీళ్ళు ఇంకని మడుగు లోకి వెళ్ళిపోదాం'.

దానిమీద ప్రాప్తకాలజ్ఞుడు అందుకున్నాడు - 'సమయంవచ్చి నప్పుడు జాగర్తపడి, అప్పటికి తగిన ఉపాయం అప్పుడు ఆలోచించి చేద్దాం' అన్నాడు.

'సముద్రంలా వుంది ఈమడుగు. ఇప్పుడే ఏంమూడిందని ఇంత తొందర? విచారించకండి. అంత ఎండిపోతే అప్పుడు చూసు కుందాం' అన్నాడు దీర్ఘసూత్రుడు.

'అదికాదు చెయ్యవలిసిన పని' అంటూ దీర్ఘదర్శి మడుగు వొదిలేశాడు. నీటిప్రవాహంతో నిర్భయంగావున్న దారిపట్టాడు. మరో పెద్ద మడుగులోకి వెళ్ళిపోయి-హాయిగా జీవించాడు. తక్కిన రెండుచేపలూ మొదటి మడుగులోనే వుండిపోయాయి. కొన్నాళ్ళు గడిచేసరికి ఎండలు ముదిరాయి. పారేనీరు ఆగిపోయింది. వాటికి భయంపుట్టింది. మడుగులో నీళ్ళు ఇంకిపోడం మొదలెట్టాయి. కుతూహలంతో జాలారులు దిగబడ్డారు. ఊజులూ, వలలూ పట్టుకుని చేపలుపట్టి వాళ్ళు సంతోషంతో తాళ్ళుకూర్చడం కనిపెట్టాడు ప్రాప్తకాలజ్ఞుడు. ఆలోచించాడు. 'ఈ తాళ్ళలో వొకటి కరిచి పట్టుకుంటాను. చచ్చినట్టు పడివుంటాను. వీళ్ళ సందడి తగ్గాక, చప్పున ఆతాడు వొదిలేసి మడుగులో చేరుకుంటాను, అని గుదిగుచ్చుతున్న

చేపలమధ్య కుదురుగా దూరి తాడు దవడలతో కరచి పట్టుకున్నాడు. గుచ్చిన చేపలాగే తెలివిలేనట్లు వూరుకున్నాడు.

చేపలుపట్టడం ముగించి, గుదిగుచ్చిన చేపలుపట్టుకుని జాలారి వాటి బురద కడగడానికి నీళ్ళు నిండినమడుగులోకి వెళ్ళాడు. గుది నీళ్ళలో వేసీవెయ్యడంతోనే తాడు వొదిలేశాడు ప్రాప్తకాలజ్ఞుడు. ఆపద తప్పించుకున్నాడు. జాలర్లని తప్పించుకున్న వొకటీ, రెండూ చేపలు వున్నదగ్గిరికి పారిపోయాడు.

దీర్ఘసూత్రుడు మాత్రం తప్పించుకోలేకపోయాడు. ఎటు పోడానికీ ఉపాయం తోచక, వొక జాలరికి దొరికిపోయాడు. గుండె దిగజారిపోయింది. మతి యింది.

దూరం ఆలోచించి అవసరమైనపని ముందే చెయ్యాని మనిషి దీర్ఘసూత్రుడిలాగే ఆపదపాలవుతాడు. అప్పటికి తోచినట్టు తప్ప కండా సమయానికి ధైర్యంతో పనిచేసినవాడు ప్రాప్తకాలజ్ఞుడిలాగ చావుబతుకుల సంశయంలో పడి బతుకుతాడు. ధైర్యంగా రాబోయేది ముందే ఊహించి, తగిన పనిచేసే నీతిమంతుడు దివ్యంగా దీర్ఘదర్శి లాగ సుఖపడతాడు.

ఎలకా పిల్లీ

ధర్మరాజు – బలహీనుడైన రాజు, హెచ్చుమంది పగవాళ్ళు ఎదురుకున్నప్పుడు ఆపద ఎలా తప్పించుకుంటాడు?

భీష్ముడు – ఎలకా పిల్లీ కథ వొకటి వుంది. అది నువ్వు అడిగిన ప్రశ్నకి మంచి సమాధానమవుతుంది.

అడివిలో వొక మర్రిచెట్టు వుండేది. దాని కింద కలుగులో పలితుడు అని వొక ఎలక వుండేది. ఆ చెట్టుమీద ఎప్పుడూ రోమశుడు అని వొక పిల్లి వుండేది. ఆసమీపంలో రోజూ సాయంకాలం

పరిఘుడని వొక హరిజనుడు మృగాలకి వురులుపన్ని వెళ్ళేవాడు. వేకువనే వచ్చి, దొరికినవి పట్టుకుపోయేవాడు.

ఒకనాడు ఆహారంకోసం తిరుగుతూ అక్కడికి వెళ్ళింది ఎలక. ఉరిలో పిల్లి పడివుండడం పొంచి చూసింది. భయంలేకండా ఆహారం కోసం అటూ, ఇటూ తిరిగింది. చంద్రుడని వొక గుడ్లగూబా, హారిక అని వొక ముంగిసా అక్కడే అవుపించాయి. మేతకోసం వచ్చిన ఎలక వాటినించి తప్పించుకునే దారిలేక బెంగపెట్టుకుంది. అంతలోనే ధైర్యం తెచ్చుకుంది. ఉపాయం ఊహించింది. పిల్లి దగ్గిరికి వెళ్ళింది.

'ఉరి కొరికేస్తాను. సులువుగా నిన్ను విడిపింపచేస్తాను. ఇది నీఅదృష్టం అనుకో. పగమానేసి నాతో నేస్తంకట్టు. ముంగిసీ, గుడ్లగూబనీ చూసి నా వొళ్ళంతా వొణుకుతోంది. నీనేస్తం కలిస్తే నీ వొళ్ళోకూచుని వాటిభయం తప్పించుకుంటాను' అంది.

'ఆపదలో వున్నప్పుడు ఆదుకున్నవాడి వవుతావు' అంది పిల్లి— 'మహాత్మా! నీకు మేలుచెయ్యనూ? దేవుడితోడు. తప్పకండా సాయంచేస్తాను. భయపడకు. నాదగ్గిరికిరా. ముంగీ, గూబా నన్ను చూస్తేనే భయపడతాయి. నీచుట్టుపట్లకి రావు.'

'అవును. అది తెలిసే నీతో సంధిచేసుకోవా లనిపించింది. దీనివల్ల నేను బతికిపోతాను. నువ్వు విడుదలా పొందుతావు. తప్పదు' అంటూ వెళ్ళి శంకలేకండా పిల్లివొళ్ళో కూచింది ఎలక. అదిచూసి ముంగీ, గుడ్లగూబా అక్కణ్ణుంచి వెళ్ళిపోయాయి. సంతోషించింది ఎలక. కాని అన్న ప్రకారం వురితాళ్ళుమాత్రం కొరకలేదు. మెల్లి మెల్లిగా కరుస్తూ వూరుకుంది. అది కనిపెట్టింది పిల్లి. 'ఇది బావుందా నేస్తం? నీ అపాయం తప్పిపోయింది. ఇప్పుడు వురి కొరకకండా జాప్యం చేస్తున్నావు. ఇలా కృతఘ్నత చెయ్యడం తగునా? ద్రోహంచేస్తావా?' అంది జాలిగా.

'ఆశ్రయించినవాళ్ళని రక్షించేస్వభావం నీది. నీకు ఆపద రానిస్తానా? అంతఅన్యాయం చేస్తానా? అయినా భయపడుతున్నాను. నిన్ను నమ్మలేకపోతున్నాను. అంచేత వురి కొరకడం ఆలస్యంచేస్తున్నాను. ఇది నీపట్ల ద్రోహం అనుకోకు. హరిజనుడు అవుపడడంతోనే వురితాళ్ళు కొరికేస్తాను. ఏమంటే, వురినించి బైటపడి నువ్వు ఏంతలపెడతావో పగవల్ల! బలవంతుడితో ఉపాయంతో సంధిచేసుకున్నా అతణ్ణి నమ్మకండావుండడమే నీతి అంటారు పండితులు. హరిజనుడు అవుపడీ అవుపడడంతోనే నువ్వు భయపడి చెట్టుమీదికి వెళ్ళిపోవాలి. నేను నా ఇంట్లో దూరడానికి అదే సమయం. అతడు రాగానే నీకు మేలు చేస్తాను. నిజం. నీకుమాత్రం తెలియం దేముంది?' అంది ఎలక.

'అలా అనుకుంటా వెందుకూ?' అంది పిల్లి — 'నీ ప్రాణం నేను రక్షించాను. అలాగే నువ్వూ నా ఆపద గట్టెక్కించాలి కదా చప్పున!'

'తొందరపడకు. తగినసమయంలో చేసిన ప్రయత్నమే పూర్తిగా ఫలిస్తుంది. మరోలా అనుకోకు. ఊరుకో' అంది ఎలక.

ఇంతలో వేకువపడింది. కుక్కలూ, కొందరు సహాయులూ వెంటవేసుకుని, అడావుడిగా యముడిలా ప్రత్యక్షమయాడు పాపాత్ముడు పరిఘుడు. చూసింది పిల్లి. నిలువునా ప్రాణాలెగిరిపోయినట్టయింది. 'నేస్తం, ఏందారిక? అడుగో యమదూతలా వచ్చేశాడు పరిఘుడు' అంది పిల్లి.

'భయపడకు' అంది ఎలక. చరచరా వురితాళ్ళు కొరికిపారేసింది. భయపడుతూ వొక్కపరుగున వెళ్ళి చెట్టెక్కిపోయింది పిల్లి. కన్నంలో దూరి తొంగిచూసింది ఎలక.

సందడిగా వచ్చి చూశాడు పరిఘుడు. ఉరి తుక్కుతుక్కు అయిపోయి వుంది. విచారిస్తూ వెళిపోయా డతడు.

అప్పుడు కమ్మని మాటలు చెప్పింది పిల్లి – 'మేలుచేసి, తగిన స్నేహితుణ్ణి సంపాదించాక, అతడి మంచిగుణాల సుఖం అనుభవించకండా విడిగా వుండడం నీతిమంతుల లక్షణం కాదు. భయపడడం తెలివి తక్కువ. మొదట ప్రేమగా నన్ను నమ్మావు. భయం పోగొట్టుకున్నావు. నాకు మేలుచేశావు. చివరికి నమ్మకపోడం న్యాయమేనా చెప్పు? నా సిరిసంపదలకి నువ్వుకూడా వారసుడివే అనుకో. ప్రీతిగా అనుభవించు. రా. బలవంతులైన నా చుట్టాలూ, నేనూ నీకు సాయంచేస్తాము. కలిసిమెలిసి హాయిగా వుందాం. సందేహించకు. కోరికలు తీర్చుకో' అంది.

'నువ్వు అన్నది న్యాయమే' అంది ఎలక – 'కాని నామాటలు విను. పగవాళ్ళనీ, స్నేహితుల్నీ తెలుసుకోడం ఎం[illegible]సూక్ష్మమైన పని. ఆ నేర్పు ఎంతో దుర్లభం. పగవాళ్ళలా అవుపడుతున్నా, స్నేహభావమే చూపుతారు కొందరు. స్నేహితుల్లాగే వుండి పీకలు తీస్తారు కొందరు. లోకంలో అంతటా చూస్తూనేవున్నా మిది. అంచేత నేను రాసుకుతిరగడం కూడనిపని. నువ్వూ అలాగే నాకు లోబడి, అజాగ్రత్తగా వుండడం తగదు. ఏమంటావా? బలవంతులైన శత్రువులు ప్రయోజనంకోసం లోబడతారు. మాటులో వుంచిన వాటికోసం ఏనుగులు దొరికిపోడంలేదూ? అవసరంపడి వొకప్పుడు పగవాడితో స్నేహంచేసినా, పాం పట్టుకుని, దాన్ని నమ్మక, దాని నోటివిషం తీసిపారేసిన మనిషిలాగ జాగ్రత్తపడడమే మంచిది. కనక మరేమీ అనుకోకు. నీ పొరుగునే వుంటాను. నీకు ఎప్పుడు ఏం కావలిసినా చేసిపెడతాను. నీకు నేను ఆహారం. నిన్ను నమ్మి, దగ్గిర చేరితే ఎప్పుడు ఎలావుంటుందో నీ మనసు? ఎప్పుడు ఏం చెయ్యాలని బుద్ధిపుడుతుందో? నువ్వు వూరుకున్నా, నీ కొడుకులూ, స్నేహితులూ వూరుకోరు కదా! అంచేత దయతో క్షమించు. ఇలాగే వుంటాను.

'అంతేకాదు, వురిలోపడి రాత్రంతా ఆకలితో వున్నావు. చల్దితిండి కావాలి నీకు. అందుకే నన్ను పిలుస్తున్నావు. నాకు తెలియదూ? నువ్వు పిలిచినంతమాత్రాన వచ్చేస్తానూ నేను?' అంది.

'అయ్యో, నేస్తం! ఇలా అనుకోవచ్చా? నా ప్రాణం కాపాడావు. నిన్ను శత్రువనుకుంటానా? ఆమాత్రం కృతజ్ఞతలేదూ నాకు? పౌరుషవంతుణ్ణి కానూ? భయపడకు' అంది పిల్లి.

'నీవల్ల నేను బతికాను. నావల్ల నువ్వూ బతికావు, హరిజనుడి కంటపడకండా. ఇలా జరిగినస్నేహం చాలు. ఇకమీద నేను నీదగ్గిరికి రాకూడదు. దీనికి వెనక శుక్రాచార్యులు చెప్పిన మాటలు విను. 'బలవంతుడైన శత్రువుతో అవసరంకలిగి స్నేహంచేసినా, అవసరం తీరిపోయాక దూరంగానే వుండాలి. కాకపోతే చివరికి కీడు తప్పదు. నమ్మదగనివాళ్ళని నమ్మకండానే వుండాలి. నమ్మదగినవాళ్ళనైనా మితిమీరి నమ్మకూడదు. తనని ఇతర్లు నమ్మినట్టు నడుచుకుంటూనే తానే మో ఇతర్లని నమ్మకూడదు. ఇదే నీతి' అన్నాడు శుక్రుడు. బతకవలిసిన పద్ధతే ఇది. అంచేత నీబోటివాళ్ళని నమ్మకండానే నేను బతుకుతాను. నువ్వుకూడా వేటకాడివంటివాళ్ళ మాయల్లో పడకుండా హాయిగా బతుకు, వెళ్ళు' అంది ఎలక.

విని సిగ్గుపడిపోయింది పిల్లి. తనచోటికి తాను వెళ్ళిపోయింది. ఎలక మరో కన్నం దూరి సుఖంగా బతికింది.

ధర్మరాజా! బలమైన శత్రువుల ఆపద తప్పించుకోడానికి హీనుడైన పగవాణ్ణయినా తనలో కలుపుకోవాలి అని ఎలకా పిల్లీ ఉపాయం ఉపదేశించాయి.

ధర్మరాజు — ఎవళ్ళనీ నమ్మకపోతే మనస్సుకి శాంతివుండదు. నమ్మితే కష్టాలు తప్పవు. అంచేత నమ్మడమూ, నమ్మకపోడమూ ఈ రెంటిలో ఏది కర్తవ్యమో నిశ్చయించలేకపోతున్నాను.

మైనగోరకథ

భీష్ముడు— దీనికీ వొక కథవుంది. బ్రహ్మదత్తుడని వొకరాజు వుండేవాడు. అతడిపట్నంలో పూజని అని వొక మైనగోర వుండేది. ఎంచక్కా మాట్లాడే దది. అదివొక పిల్లపెట్టింది. కమ్మని పళ్ళూ అవీ తెచ్చి, దానికి పెట్టేది. వాటిలో మంచిపళ్ళు ఎంచి కొన్ని రాజు కొడుక్కి ఇచ్చేది. వాడూ వచ్చి, మచ్చికతో దాంతో ఆడుకునేవాడు. ఒకనాడు దాది దగ్గిరలేనప్పుడు రాజుకొడుకు తలపగలగొట్టి పిట్టపిల్లని చంపేశాడు. దాని తల్లి వచ్చి చూసింది. గోలు గోలుమంది. 'అయ్యో, ఏదైనా పంచుకుని, కలిసీ మెలిసీ ఆడుకునేవాళ్ళు. పాపిష్టి బాలుడు పొగరెక్కి చంపేశాడు దీన్ని! రాజుకొడుకుకదూ! రాస వాళ్ళకి స్నేహమేమిటి? దయాదాక్షిణ్యా లుండవు. మేలు మరిచి పోతారు. రాజులు నమ్మదగినవాళ్ళు కారు. మత్తులు. క్రూరులు' అంటూ తిట్టిపోసింది. 'పగతీర్చుకుంటాను' అంటూ గోళ్ళతోరక్కేసి, రాజు కొడుకు గుడ్లు రెండూ వూడపెరికేసింది. చప్పున ఆకాశం మీదికి ఎగిరిపోయింది. అక్కణ్ణుంచే బ్రహ్మదత్తుడితో అంది— 'రాజా! నీకొడుకు నాబిడ్డని చంపేశాడు. పాపం పోసుకున్నాడు. దానిఫలం వెంటనే అనుభవించాడు. అంతేకాని మీ పిల్లాడిపట్ల నేను చేసిన క్రౌర్యం ఏమీలేదు. చేసిందానికి ప్రతీకారం చేశాను. నాకు ఏపాపమూ అంటదు.'

'నువ్వు అన్నది సరిగానే వుంది' అన్నాడు రాజు — 'నిజమే, అయితే నువ్వు వెళిపోడంమాత్రం నేను సహించలేను. నామనస్సు ఎంతైనా బాధపడుతుంది. కనక ఎప్పటిలాగే వచ్చి వుండు.'

'పరస్పరం కలిగిన ఈపగ శాంతించదు' అంది పూజని— 'నీతీపిమాటలకి మోసపోయి మళ్ళీ నీదగ్గిరచేరడం తగదు.'

'చేసినదానికి ప్రతీకారం చేయడంతోనే పగ తీరిపోతుంది. చేరినవాళ్ళని ఆదరించక ఎలాటి తుచ్ఛులైనా తప్పు మోపుతారా చెప్పూ?' అన్నాడు బ్రహ్మదత్తు.

'స్నేహం చెడిపోయాక, తియ్యనిమాటలతో పగ మరిచి, చేరితే చావైనా సంభవిస్తుంది, కయ్యమైనా వస్తుంది, లేదా కీడైనా మూడుతుంది. అంతేకాని మేలుకలుగుతుందా? భూమివల్లా, దాయాదులవల్లా, ఆడాళ్ళవల్లా, మాటపట్టింపువల్లా, కీడువల్లా – ఈఅయిదింటివల్లా పగ పుడుతుంది. పగపుట్టాక వొకంతట పోదు. మానులోవున్న అగ్గిలాగ గూఢంగా వుంటుంది. అంచేత నమ్మిన మూర్ఖుడు ఎప్పుడైనా చెడతాడు. సందేహం లేదు. తల్లిదండ్రుల్నీ, కుమాళ్ళనీ, అన్నదమ్ముల్నీ, స్నేహితుల్నీ నమ్మరాదన్నప్పుడు, మనసులో పగవున్నవాళ్ళని నమ్మవచ్చునా? ఈచాతుర్యంమాటలు కట్టిపెట్టు' అంది పూజని.

'కాలాన్నిపట్టి జనులకి కీడూ, మేలూ కలుగుతూవుంటాయి. నువ్వూ, నేనూ చెప్పగలమా అవి? ఇంతెందుకూ, నిన్ను వొదిలిపోడానికి అంతమూర్ఖుణ్ణా నేను!' అన్నాడు రాజు.

అయినా నమ్మలేదు మైనగోర. రాజుమొహం తేరిచూసి, 'చల్లనిమాటల్లోనే అడిగివుండి గుప్పుమంటుంది కోపం. సముద్రంలోనే ఆరిపోకండావుంటుంది బడబాగ్ని' అంటూ రాజుమాటకి లొంగకండా తనకి నచ్చినచోటికి వెళ్ళిపోయిందది.

తన సిరి కాపాడుకుందికి ప్రజల్లో ఎవళ్ళనీ రాజు నమ్మకూడదనే చెపుతారు బృహస్పతీ మొదలైనవాళ్లు. ఆమాటలు గమనించాలి.

ఇదేవిషయం సౌవీరదేశంరాజు శత్రుంజయుడికి కణికుడు ఉపదేశించాడు. ఆ హితవాక్యాలు ఆలకించు. 'నవ్వుమొహంతో శత్రువుల బంధువులతో మాట్లాడాలి రాజు. కడుపులో కత్తెరా,

నాలుకమీద బెల్లమూ పెట్టుకు మాట్లాడాలి. తన దాయాదుల్ని నమ్మి, వెంటపెట్టుకు వెళ్ళి, శత్రువుల్ని గెలవాలి. రాజ్యం సంపాదించాక, వాళ్ళని సంతోషపెట్టాలి. సుఖం కలిగించాలి. అయితే మనసులో ఎన్నడూ వాళ్ళని నమ్మకూడదు. పామున్న ఇంట్లో వున్నట్టు జాగ్రత్తగా వుండాలి. సమయంపట్టి పగవాణ్ణి వీపుమీద మొయ్యాలి. రాతిమీద ఎత్తేసిన కడవలాగ సమయంచూసి కుదేసి, కడ తేర్చాలి.

'తాగుడూ, జూదమూ, వేటా, ఆడదీ– ఇవి రాజులకి సరదా. అయినా మితిమీరితేమాత్రం ఆపద తెస్తాయి.

'తనకార్యం నెరవేరేదాకా ఎవ్వడికీ లోబడకూడదు రాజు. ప్రజల విషయంలో వినీ విననివాడిలాగ, చూసీ చూడనివాడిలాగ వుండాలి.

'తన ఇష్టంలేనికార్యం, ఆస కనపరుస్తూ దినాలు గడిపి కాలక్షేపం చెయ్యాలి. ఏవో అడ్డుసాకులు చెప్పి, తోసిపుచ్చవచ్చు తరవాత.

'గర్వపోతై మంచీచెడ్డా తెలియకండా అన్యాయంగా ప్రవర్తించినవాణ్ణి, అతడు గురువైనా సరే, దండించాలనే అంటారు పండితులు.

'అప్పు పూర్తిగా తీర్చకపోయినా, అగ్గిపూర్తిగా ఆర్పకపోయినా, పగపూర్తిగా నాశనం చేయకపోయినా ఆ మిగిలినవే పెరిగి పెరిగి తుదకి ప్రాణంతీస్తాయి.

'మృదుత్వంతో మృదుత్వం నరికెయ్యవచ్చు. మృదుత్వంతో శత్రువునీ తెగయ్యవచ్చు. మృదుత్వంతో సాగనిదంటూ లేదు. కనక మృదుత్వమే అన్నిటికంటే వాడి సుమా!'

ధర్మరాజు— ధర్మం నడవక, కరువూ కాటకాలూ వచ్చి, పాపాలు దుస్తరమై, తిండీ తిప్పలూ దొరకనప్పుడు బ్రాహ్మలూ, రాజులూ, కోమట్లూ మొదలైనవాళ్ళు ఎలా ప్రాణాలు నిలుపుకోవాలి ?

విశ్వామిత్రుడు కుక్కమాంసం తిన్నకథ

భీష్ముడు— విశ్వామిత్రుడు కుక్కమాంసం తిన్నకథ నువ్వు అడిగిన ప్రశ్నకి సమాధాన మవుతుంది.

త్రేతా ద్వాపరయుగాల సంధిలో ప్రజల పాపంవల్ల పన్నెండేళ్ళు వర్షంలేకండాపోయింది. భూమి తపించిపోయింది. ఏళ్ళూ, చెరువులూ ఎండిపోయాయి. అంతటా వ్యవసాయాలు చెడిపోయాయి. చెట్టూ చేమా మాడిపోయాయి. భూమి సారంలేకండా అయిపోయింది. ఆవులూ, గెదెలూ చచ్చిపోయాయి. రాజులు మేరతప్పిపోయారు. రాజ్యంలో ధాన్యం కొల్లకొట్టారు. అధర్మం అంతకంతకీ అధికమైంది. బలవంతులు దిక్కులేనివాళ్ళని బాధపెట్టారు. యజ్ఞాలూ, దేవతాపూజలూ అడుగంటాయి. బ్రాహ్మలు జాతీ, నీతీ లేకండా అయిపోయారు. తిండికిలేని జనులు ఎక్కడపడితే అక్కడ కూలిపోయారు. ఘోరంగా అంతటా పీనుగుపెంటలే కనపడ్డాయి.

అప్పుడు మునీశ్వరుడు విశ్వామిత్రుడు ఆకలితో అంతటా తిరిగాడు. అతడి ధైర్యం దిగజారిపోయింది. అవుపడ్డవాళ్ళనల్లా అన్నమూ, మాంసమూ, పళ్ళూ, దుంపలూ అడిగాడు. ఎక్కడా ఏమీ దొరకలేదు. ఆకలితో అల్లాడిపోయాడు.

తిరిగి తిరిగి వొక మాలపల్లె చేరాడు. గొడ్డుపేగులు పోగులు పడివున్నా యక్కడ. పందుల డొక్కలు కుప్పలు పడున్నాయి.

కుక్కల పుర్రెలు దొర్లుతున్నాయి. ఎప్పుడూ జంతువులు చంపుతూ, దుర్వ్యసనంలో మునిగి తేలుతున్న మాలపల్లె అది.

బాధతో మరి కదలలేకపోయాడు విశ్వామిత్రుడు. అడుగుతీసి అడుగు వెయ్యలేకపోయాడు. కిందపడిపోయాడు. ప్రాణాలు పోతుంటే పూరుకోకూడదనుకున్నాడు. ఉపాయం ఆలోచించాడు. అప్పుడే చంపి, తిత్తివొలిచి, గాలికి ఆరవేసిన కుక్కమాంసం చూశాడు. ఇదితప్ప ప్రాణం నిలుపుకుందికి మరేదీ దొరకదు ఇప్పుడు. ఇదైనా దొంగతనం చేసి సంపాదించాలి నేను. ప్రాణంపోకండా ఆపుకుందికి మరో ఉపాయం ఏదీలేకపోయినప్పుడు దొంగతనమైనా ధర్మమే అవుతుంది. తక్కువ వాడి ధనమైనా తీసుకోడం తప్పుకాదు. కనక చండాలుడిసొత్తు కుక్క మాంసం దొంగతనం చేస్తాను. ప్రాణం నిలుపుకుంటాను' అని నిశ్చయించుకున్నాడు.

అర్ధరాత్రయింది. మాలలందరూ నిద్రపోతున్నారు. మెల్లిగా లేచాడు విశ్వామిత్రుడు. మాంసంపట్టి లాగేసరికి ఆదగ్గిరే నిద్రపోతున్న మాల దైవికంగా మేలుకున్నాడు. 'ఎవడివి నువ్వు?' మాంసం ఎత్తుకుపోతున్నావు? నేను నిద్రపోయా ననుకున్నావా? నిన్ను చంపేస్తాను' అంటూ లేచాడు. భయపడిపోయాడు విశ్వామిత్రుడు. 'నేను విశ్వామిత్రుణ్ణి' అన్నాడు.

వినయంగా పక్కమించి దిగాడు మాల. జాలిగా కన్నీళ్లుపెట్టుకుంటూ చేతులు జోడించాడు. 'మహాత్మా! ఏమిటి నీ ఉద్దేశం?' అని అడిగాడు.

'ఆకలి దహించుకుపోతోంది' నెమ్మదిగా అన్నాడు విశ్వామిత్రుడు — 'ప్రాణం నిలబెట్టుకుందికి, ఇది పాపమైనా, కుక్కమాంసం దొంగిలిస్తున్నాను. అగ్ని ఎంతో శుచిమంతుడు. అయినా అన్నీ తింటాడు. అలాగే అనుకో నన్ను.'

'జంతువు లన్నిటిలోనూ కుచ్ఛితమైంది కుక్క. కుక్క మాంసం తిని ధర్మమెందుకు పోగొట్టుకుంటావు? మరో ఉపాయం చూసుకో' అన్నాడు మాల.

'బ్రహ్మతేజస్సు నాకు ప్రాపుగా వుంది. భయందేనికి? ఎలా అయినా బొందిలో ప్రాణం నిలుపుకోడమే ధర్మం. బతికివుంటే తపస్సు చేతా, విద్యచేతా పాపం వొదిలించుకోవచ్చు. కనక జీవనాధారమైన ఈమాంసం వొదిలిపెట్టను' అన్నాడు ముని.

'ఇది నీచప్పని స్వామీ!' అన్నాడు మాల - 'ధర్మం కాదు, మీలాటివాళ్ళే ఇలా చెయ్యవచ్చా?'

'అదేమిటి? అంత గొప్ప అగస్త్యుడు రాక్షసమాంసం తిన లేదూ? అతడి తేజస్సూ, గొప్పా తరిగిపోయాయా?' అన్నాడు విశ్వామిత్రుడు.

'పరోపకారంకోసం తిన్నాడు అగస్త్యుడు. పుణ్యాత్ముడయాడు. పరోపకారంకోసం పాపంచేసినా అధర్మం రాదు' అన్నాడు మాల.

'నాహృదయం బ్రాహ్మణధర్మానికీ, బ్రహ్మవిద్యకీ ఆధారం. అందుకనే ఈపని చేస్తున్నాను. కనక పాపంలేదు. నువ్వు మాత్రం అడ్డురాకు' అన్నాడు ముని.

'మాంసం వొదలలేక ఇలా అంటున్నా ననుకోకు. నీతేజస్సు బుగ్గయిపోతుందని బాధగావుంది నాకు' అన్నాడు మాల.

'నిజంగా నామీద నీకు జాలి గావుంటే, ప్రాణం నిలుపుకుంటాను మాంసం ఇయ్యి. అలా అయితే దొంగతనంకూడా కాదు. అబద్ధమాడకండా సంపాదించిన వస్తువువల్ల పాపంలేదు' అన్నాడు ముని.

'మహా పుణ్యాత్ములు మీారు. ఒక నీచుడి దగ్గిర దానం పుచ్చుకుంటారా స్వామీ? అయితే ఇంతకంటే అధికం అనడానికి నాకే

భయంగావుంది. సరే, మీ ఇష్టమే కానీ' అంటూ కుక్క మాంసం మునిచేతిలో పెట్టాడు మాల.

పుచ్చుకున్నాడు విశ్వామిత్రుడు. కుక్కమాంసం తిని ప్రాణం రక్షించుకున్నాడు.* అనంతరం లోకం చల్లపడినట్టు వానకురిశాడు దేవేంద్రుడు. విశ్వామిత్రుడు సంతోషించాడు. తపస్సుచేసి, దోషం పోగొట్టుకున్నాడు. నిత్యవ్రతంతో ప్రకాశించాడు. ఆపత్సమయంలో విషయం ఇలా వుంటుంది.

ధర్మరాజు - ధర్మసూక్ష్మం తెలుసుకోడం ఇంత కష్టం అన్న మాట! ఈకథవిని ఎంతో విచారం కలిగింది.

భీష్ముడు— ధర్మం ఎన్నోవిధాలుగా వుంటుంది. అన్నీ తెలుసు కోవాలి రాజు. దీనికి విచారమెందుకూ?

ధర్మరాజు— శరణంటే రక్షించేవాళ్ళకి ఏమాత్రం పుణ్యం దొరుకుతుంది?

గువ్వ కథ

భీష్ముడు- ముచికుంద మహారాజుకి శుక్రాచార్యుడు వొకగువ్వ కథ చెప్పాడు. అది వింటేనే పాపాలుపోతాయి. నువ్వు అడిగినదానికి అది సమాధానమవుతుంది.

ఒకబోయవాడు వుండేవాడు. పరమపాపాత్ముడతడు. ఎప్పుడూ పక్షులు చంపడమే అతడి పని. తిన్నవి తినేవాడు. మిగిలినవి అమ్ముకునేవాడు. ఇదే బతుకు అతడిది. దానికి కావలిసిన సాధనాలన్నీ పట్టుకుని అడివిలో తిరిగేవాడు. ఒకనాడు పెద్ద గాలీవానా వచ్చింది.

* వామదేవమహారుషి ఇలాగే కుక్కమాంసంతిని ప్రాణం నిలుపుకున్నాడు. చూ. మనుస్మృతి, అధ్యా. 10. 106., ఉషస్మిరుషి ఎంగిలి తిని ఆకలి తీర్చుకున్నాడు. చూ. ఛాందోగ్యోపనిషత్తు. 1. 10.

జంతువులన్నిటికీ నాశనం తెచ్చిపెట్టినట్టు అడివంతా నీటిమయమై పోయింది. బెంగపెట్టుకున్నాడు బోయ. వరదలో ఈదుకు పోయివొక మెరక చేరాడు. అక్కడ జీబుగావున్న వొకచెట్టుకింద తలదాచు కున్నాడు.

రాత్రిపడింది. ఒక బండ పక్కచేసుకొని, చలితో వొణికి పోయాడు. చెట్టుమీదికి చూసి చేతులు జోడించాడు. 'దయతలచి నన్ను రక్షించడంకోసం ఇక్కడి ప్రాణికోటిని ప్రార్థిస్తున్నాను. శరణు వేడుతున్నాను' అంటూ రాతిమీద పడుకున్నాడు.

ఆచెట్టుతొర్రలో వొక ముసిలిగువ్వ నివసిస్తూవుండేది. తన భార్య ఎక్కడికో మేతకి వెళ్ళి రాలేదని అది విచారిస్తూవుంది. 'ఎక్క డుందో? ఇంచేపయింది. నన్ను వొదిలేసి ఎక్కడుంటుంది? ఏవిఁటి కారణం? ఏవఁయిందో? వానదెబ్బకి చచ్చిపోయిందేమో? అది లేక పోతే నాబతుకు వృథా. ప్రేమ అధికంగా వున్న భార్యే భర్తకి ఇహ పరసుఖసాధనం. ఏం చేసేది? నాఇల్లు పాడుపాడుగా వుంది' అంటూ ఎంతో దుఃఖపడింది.

బోయవలలోనే వుంది దానిభార్య. భర్తదుఃఖం వింది. ఎంతో సంతోషించింది. 'మగడికి నచ్చిన ఆడదే పుణ్యాత్మురాలు' అనుకుంది. 'పెరిమిటి ప్రేమ వినగలిగాను. ధన్యురాలి నయాను. యముణ్ణి గెలి చాను'. అనుకుంటూ భర్తకి తన స్థితి చెప్పింది. 'విధి కృతానికి దుః ఖించి లాభంలేదు. శరణన్నవాణ్ణి రక్షించడం పుణ్యమంటారు పండి తులు. ఈబోయ శరణుచొచ్చాడు. చలితో కొంకరపోతున్నాడు. నీ చేతనైనంత సహాయంచేసి, ఇతడు ఆపదపాలుకాకండా చూడు'లింది.

భార్యమాటలు వింది గువ్వ. విచారం విడిచిపెట్టేసింది. జాలి పడి బోయతో మనిషిభాషతో మాటాడింది— 'అన్నా, అలిసి

పోయావు. మాఇంటికి అతిథిగా వచ్చావు. వెంటనే నీకు నేను ఏం ఆతిథ్యం చెయ్యాలో, నీకోరిక ఏమిటో చెప్పు' అని అడిగింది.

ప్రాణం లేచివచ్చింది బోయకి. 'పక్షివర్యా! చలిలో అవయవాలన్నీ తెగిపోతున్నాయి. ఇది తప్పించాలి' అన్నాడు.

కనికరించింది గువ్వ. చప్పున ఇన్ని ఎండుపుల్లలు ఏరి తెచ్చింది. పక్కపల్లెకి ఎగిరివెళ్ళి, ఒక పుడక కొసని నిప్పు తెచ్చింది. పుల్లలు ముట్టించింది. 'అన్నా, ఈఅగ్గిలో వొళ్ళు కాచుకో. లే.' అంది.

బోయ లేచాడు. చలి కాచుకున్నాడు. చలిబాధ తీరింది. ఆకలి మండుకువచ్చింది. గువ్వతో చెప్పాడు. మరో ఉపాయం లేక విచారించింది గువ్వ. తెల్లపోతూ తల వొంచుకుంది. 'అన్నా, పక్షుల బతుకులో దాచిపెట్టుకోడమంటూ లేదు. దొరికింది తింటాం. ఆకలి తీర్చుకుంటాం. అంతే. అయితే నువ్వు అతిథివి. అలిసిపోయావు. నీకు ఆతిథ్యం ఇచ్చితీరాలి నేను. నా శరీరమే ఆహారంగా ఇస్తున్నాను. పుచ్చుకో' అంటూ చప్పున ప్రదక్షిణంచేసి అగ్గి మంటలో పడిపోయింది.

నిర్ఘాంతపోయాడు బోయ. కొంతసేపు కొయ్యబారిపోయాడు. 'లోకంలో ఎక్కడైనా వుందా ఇది?' అనుకున్నాడు— 'శరీరమే ఇచ్చేసింది పక్షి! నానడవడి మాత్రం నిందకి పుట్టిల్లయింది. ఎంత చెడ్డవాణ్ణి నేను! ఘోరమైన ఈ క్రూరవృత్తి ఇకమీద మానేస్తాను.

ఈ పక్షి నిజంగా గురువై బుద్ధిచెప్పింది నాకు' అంటూ వైరాగ్యం తెచ్చుకున్నాడు.

'ఇది భార్యనీ, బంధువుల్నీ వొదిలేసి, అగ్గిలో వురికింది. ఎంత గొప్పపని చేసింది! ఇలాటి సాహసమే నేను చేస్తాను. పాపాలుపోడానికి మహాప్రస్థానం చేస్తాను. పుణ్యం సంపాదిస్తాను' అనుకున్నాడు. మోహం

విడిచిపెట్టేశాడు. మనస్సు శాంతిచేసుకున్నాడు. వలలోని పిట్టలన్నీ వొదిలేశాడు. పిట్టల్ని వేటాడే సాధనసామగ్రి యావత్తూ పారేశాడు. వ్రతం పూని వెళిపోయాడు.

తనభర్త అగ్గిలో పడడంవల్ల ఆడగువ్వ దుఃఖంతో కన్నీళ్లు కార్చింది. ఎంతో ఏడ్చింది. 'నేను ఆకలితోవుంటే సహించవు. ఏమైనా నేను తింటేనే కాని తినవు. నేను ఆయాసపడితే ఏడ్చేవాడివి. అలాటి నువ్వు నన్ను వొదిలేశావ్రూ? న్యాయమేనా నీకు? చిగురు గుత్తులతో అందంగావున్న పొదలపక్కకి నన్ను తీసుకువెళ్ళేవాడివి. సెలయేళ్ళ తేటనీళ్ళలో స్నానమాడించేవాడివి. కొండకొప్పుల తెప్ప వెక్కించేవాడివి. మామిడిమొక్కల తోపుల్లోకి తీసుకువెళ్ళేవాడివి. పూసిన పువ్వులు నిండిన నేలబావుల పక్కకి మెల్లిగా చేర్చేవాడివి. ఆనందంగా నాతో విహరించేవాడివి. మరిచిపోగలనా నిన్ను! నాథా! నీతోనే వస్తాను. భర్తతో శరీరంవొదిలిన ఆడది, భర్తతో కలిసి పుణ్యలోకంలో సుఖపడుతుం దంటారు.'

ఇలా ఏడ్చి ఏడ్చి అగ్గిమండించింది. భర్తని తలుచుకుంటూ ప్రదక్షిణంచేసింది. మంటలో వురికి భర్తని కలుసుకుంది.

దేవతలు దివ్యవిమానం తెచ్చారు. గువ్వదంపతుల్ని రత్న భూషణాలతో తీసుకుపోయారు. దేవతాస్త్రీలు అభివందనాలుచేశారు. పుణ్యవ్రతం పూనిన బోయకి అదంతా అవుపడింది.

'నేనూ ఇలాగే అవుతాను' అని ఉత్సాహంతో బైలుదేరాడతడు. ముళ్లు గీరుకుపోయి, వొళ్ళు రక్తాలు కారుతున్నా కాన కండా అడివిలోంచి తోసుకుపోయాడు. ఒక దగ్గిర దావానలం మండుతోంది. అడివంతా కాల్చేస్తోంది. చూసి సంతోషించాడు బోయ. అందులో వురికేశాడు. శరీరంవొదిలి దేవత్వం పొందాడు.

ఈగువ్వకథ విన్నా, చదివినా గోవుని చంపినపాపమైనా వొదిలిపోతుంది. వెయ్యివిధాల సౌఖ్యం కలుగుతుంది. శరణన్న వాణ్ణి రక్షించకపోతేమాత్రం పాపం పట్టుకుంటుంది. ఎన్నడూ వొదలదు.

ధర్మరాజు– బుద్ధిపూర్వకంగా చెయ్యనిపాపం ఎలా వొదుల్చుకుంటాడు మనిషి ?

భీష్ముడు– వెనక పరీక్షిత్తుమహారాజు కొడుకు జనమేజయ మహారాజు బుద్ధిపూర్వకంగా చెయ్యని బ్రహ్మహత్యపాపం వొదుల్చుకున్నాడు. ఇది పురాణకథ. మునులు చెప్పింది.

బ్రహ్మహత్యపాపం పట్టడంవల్ల ప్రజలు వొదిలేశారు జనమేజయుణ్ణి. బ్రాహ్మలు నిందించారు. ఎంతో బాధపడిపోయాడతడు. దుఃఖపడుతూ పట్నం వొదిలి వెళ్ళిపోయాడు. ఒక్కడూ అడివిలో దూరాడు. వెదుక్కుంటూ శౌనక మునిఆశ్రమం చేరాడు. మునికి దండప్రణామం చేశాడు. వినయంగా చేతులు జోడించి నుంచున్నాడు.

'ఏమిటిది ? చెడుకంపు కొడుతోంది. నిన్ను చూస్తే పీనుగు చూసినట్టుంది. ఇక్కడికి ఎందుకు వచ్చావు ? ఇంకెక్కడికైనా పో. ఈ జన్మలో తల్లకిందుగా వేలాడతావు. చచ్చాక నిన్ను కాకులు దొలుచుకు తింటాయి. నరకంలో పడతావు' అన్నాడు శౌనకుడు.

'నిందించదగిన దురాత్ముణ్ణే నేను. పుణ్యవ్రతులైన నీ బోట్లు ఇలా అనడం న్యాయమే. అందుకనే నీ పాదాలకి మొక్కి, నీవల్ల పాపం పోగొట్టుకోవాలని వచ్చాను. దయచూడు ఆదరించు' అంటూ వేడుకున్నాడు రాజు.

కనికరించాడు శౌనకముని. 'అల్పబుద్ధులు కొందరు నన్ను ధిక్కరించి నవ్వితే నవ్వనీ. వాళ్ళని లెక్కచెయ్యను. పండితులు మెచ్చుకునేమాట చెపుతాను, విను. తెలివితక్కువవాడు మాత్రం చేసిందానికి మొత్తుకుంటాడు చివర. ప్రజ్ఞావంతుడు విచారించడు. ఏమంటే

చేసినపాపం పోగొట్టుకో గల డతడు. నువ్వు చేసిన పాపానికి పశ్చాత్తాపపడి, ధర్మబుద్ధితో వున్నావా? అది చెప్పు ముందు. తరవాత ప్రజలకోసం చెయ్యవలిసినవి చెపుతాను' అన్నాడు.

'మునీంద్రా! పాపాగ్నిజ్వాలలో పరితపిస్తున్నాను. ధర్మభావంతోనే నీదయకోసం వచ్చాను. నన్ను రక్షించు' అన్నాడు రాజు.

'రాజా! ఆతురతతో నాదగ్గిరికి వచ్చావు. అందుకనే ఉత్సాహంతో ధర్మం బోధించవలిసివచ్చింది. శ్రద్ధగా విను. బ్రాహ్మలకి మేలు కలిగినట్టు నడుచుకో. ఆజాతిమీద ద్వేషభావం విడిచిపెట్టి ప్రతిజ్ఞ చెయ్యి' అన్నాడు ముని.

'ధర్మంగా నడుచుకోడమే నా సహజగుణం. పాపమంటే భయపడతాను. బ్రాహ్మల్ని గౌరవిస్తాను. ఏవిధంగానూ వాళ్ళకి ద్రోహం చెయ్యను. నీపాదాలు ముట్టుకు ప్రమాణం చేస్తున్నాను' అంటూ శౌనకముని పాదాలు ముట్టుకుని శపథం చేశాడు జనమేజయుడు.

దయతలిచాడు ముని. ఆదరభావంతో చూశాడు. 'అయితే చెపుతాను. సావధానంగా విను' అంటూ అందుకున్నాడు— 'శ్రీమంతుడూ, బలవంతుడూ అయినరాజు భోగమూ, దర్పమూ, గర్వమూ వొదిలిపెట్టాలి. ధర్మం పూనాలి. తపస్సూ, దానమూ, అధ్యయనమూ, యజ్ఞాలూ చెయ్యాలి. ప్రాణికోటి యావత్తూ అతణ్ణిచూసి ఆశ్చర్యపోతుంది. అనుగ్రహిస్తుంది. దీనికి యయాతిచెప్పిన మాటలు ఆలకించు. సరస్వతీ దృషద్వతీ పుణ్యనదుల్లో మునిగి, తీర్థయాత్ర చేస్తూ, వేదాలు చదువుతూ, దానాలు చేస్తూ, మోహం వొదిలిపెట్టి, దయ కలిగి నడుచుకుంటే పాపం అనే పైపూత తప్పకుండా వొదిలిపోతుంది. అదీకాక, లోకపరమస్మృతి చెపుతాను, విను. పాపంచేసి పశ్చాత్తాపపడినా, 'మరెప్పుడూ ఇలా చెయ్యను' అని నిశ్చయించుకున్నా,

'ధర్మంగా నడుచుకుంటాను' అని వ్రతంపూనినా, ధర్మం తప్పకుండా పనులు చేసినా— ఈ నాలుగింటివల్లా నాలుగు పాదాల పాపమూ క్రమంగా వొదిలిపోతుంది. సందేహం లేదు.

'దేవేంద్రుడు అడిగినప్పుడు బృహస్పతి ఇదే చెప్పాడు. బుద్ధిపూర్వకంగా చెయ్యని పాపాలు, బుద్ధిపూర్వకంగా చేసిన పుణ్యాలవల్ల బట్టకి పట్టిన మురికి చవిటికారంతో పోయినట్టు వొదిలిపోతాయి. వేదం చెప్పిన మాట ఇది' అంటూ దయాశాలి శౌనకముని జనమేజయుడికి బోధించాడు. పుణ్యతీర్థాలు సేవించడమూ మొదలైన ప్రాయశ్చిత్తంవల్ల పాపాలు పోగొట్టాడు. అశ్వమేధం చేయించాడు. మహోజ్వలంగా తనరాజ్యం తాను తిరిగీ ఏలుకున్నాడు జనమేజయుడు.

గెద్దా నక్కా కథ

ఇంకా విను. విదిశాపట్నంలో వొక బాలుడు చచ్చిపోయాడు. మృతశరీరం బంధువులు వల్లకాటికి తీసుకుపోయారు. వల్లమాలిన దుఃఖంతో ఏడుస్తూ కూచున్నారు. ఇంతలో అక్కడికి వొక గెద్ద వచ్చింది. 'ఇలాభయంలేకుండా ఇక్కడ మీారు ఏడుస్తూ కూచోకూడదు. అదిగో పొద్దుగూకుతోంది. రాక్షసులూ, పిశాచాలూ, భూతాలూచీల్చుకు తినడానికి విరగబడతాయి. చావుపుట్టుకల్లో వింతేముంది? చచ్చిన పిల్లాడితో అందరూ చచ్చిపోతారా? పీనుగు పడేసి వెళ్లిపోండి. మీా వెర్రికాని, చచ్చినవాడు ఏడిస్తేమాత్రం వస్తాడా? ఊరుకోండి. ఆలస్యంచేస్తే మీారూ చస్తారు' అంది.

'అవును, నిజమే' అంటూ అంతమందీ భయపడ్డారు. శవం పడేసి వెళ్లిపోడానికి సిద్ధపడ్డారు.

ఇంతలో వొక నక్క బొక్కలోంచి లేచివచ్చింది. 'గెద్ద మాటలు విని భయపడతారేవిటి?' అంది— 'పద్మంలాటి మొహం

పిల్లాణ్ణి పారేసి వెళిపోతారా? మీచేతులెలా వచ్చాయి? కొంచేపు కూచుని ఏడవన్నా ఏడవండి. దేవుడు దయచూస్తే, ఏమో మళ్ళీ బతుకుతాడేమో! తెలుసా? ఇప్పుడే పొద్దుపోదు. భయపడకండి. ఆగండి' అంది.

వాళ్ళకీ ఆసపుట్టింది. వెళిపోతున్న వాళ్ళల్లా వెనక్కిమళ్ళారు.

'ఈ బుద్ధిలేని నక్కమాటలా వింటారు? చూడండీ, పీనుగు చెడిపోయింది వికారంగా. దీనికా మళ్ళీ ప్రాణం వస్తుంది? యముడు కఠినాత్ముడు. మనం మొర్రోమంటూనే వుంటాం, ఎత్తుకుపోతాడు. పోయినవాడు ఎలాగూ రాడు. దానాలూ, ధర్మాలూ చేసి, పిల్లాడికి పుణ్యగతి లభించినట్టు చూడండి' అంది గెద్ద.

'మహాక్రూరమైంది గెద్ద' ఆక్షేపిస్తూ అందుకుంది నక్క— 'ఇంత చక్కనిబాబుని చూస్తూ వొదిలేసి వెళ్ళడానికి మీ కాళ్ళెలావస్తాయి? నాలాటివాళ్ళకే చూస్తే కన్నీళ్ళు కారుతున్నాయి. దయమాలి వెళిపోకండి. ప్రయత్నించండి. దైవం సాయపడవచ్చు. బతికితే బతుకుతాడు. లేదూ, బతకదూ, అప్పుడే వెళిపోవచ్చు' అంది.

'నేను పుట్టి వెయ్యీ అయిదువందల సంవత్సరాలైంది' ఎత్తుకుంది గెద్ద — 'కుర్రాడు కానీ, నడివయసువాడు కానీ, ముసలి కానీ — చచ్చిబతికినవాణ్ణి చూడలేదు. ఒకటిమాత్రం వుంది. చచ్చినవాళ్ళు మరో కడుపులో పుడతారన్నమాట నిజం. అంతే.

'నక్కకేం బుద్ధుంది? పీనుగా బతుకుతుంది? ఎక్కడైనా ఇలా వింతలుంటాయా?' అంది.

దాంతో పిల్లాడిశవం పడేసి వెళిపోయారు వాళ్ళు. అడ్డుకుంది నక్క. 'వినండి. చచ్చిపోయిన బ్రాహ్మలకుర్రాణ్ణి శ్రీరాముడు బతికించలేదూ? సృంజయుడి కొడుకు చచ్చిపోతే నారదుడు బతికించలేదూ? ఏం,

అంత మొనగాడివా నువ్వు? బూరుగుమానూ! నిన్ను తాకితే నా పేరు మాసిపోతుంది కదూ! సరే, ఇన్ని మాటలెందుకూ? నీపని అయిపోయిం దనుకో' అంటూ కోపంతో వురిమాడు.

'ఇంత తేలికగా మాటాడుతున్నావు. నువ్వు అన్నంత తక్కువా నేను? వెర్రాడా లోకంలోని చెట్లూ నేనూ వొక్కటే అనుకుంటు న్నావా?' అంది బూరుగుమాను.

నవ్వుతూ హేళనగా అన్నాడు గాలి — 'ఒకనాడు హటాత్తుగా బ్రహ్మ నీ నీడకి వచ్చాడు. ఆ మేలు తృప్తికలిగి, మన్నించి, ఆదరించాను నేను. దాంతో కళ్ళు పెడతలకెక్కాయి నీకు. ఇవాళ కాదు. రేపు ఈ మాట కుయ్యి' అని ఆక్రోశిస్తూ వెళ్ళిపోయాడు గాలి.

భయపడిపోయింది బూరుగుమాను. 'బతుకు బుగ్గయిపోతుం దేమో! నారదముని మాట విన్నానుకాను. నా బలం ఏమాత్రం? మహాబలుడు గాలి. ఉగ్రంగా వస్తే నాతరమా భరించడం? ఇలా కాదు. ఒక ఉపాయంచేసి గెలుస్తాను' అంటూ రాత్రికాగానే తన కొమ్మలూ, ఆకులూ, చివుళ్ళూ తానే విరిచేసుకుంది. మోడై కూచుంది.

మర్నాడు, భళ్ళున తెల్లవారింది. చేసిన శపథం ప్రకారం భయం కరంగా పరిగెత్తుకువచ్చాడు గాలి. బూరుగుమాను చూసింది. 'ప్చ! ఇదేవిఁటి? నేను చెయ్యవలిసిన పని నువ్వే చేసేసుకున్నావు! ఈధైర్యా నికి నువ్వే సంతోషించు. ఇలా విర్రవీగే నీబంధువులతో ఇలాటి సదు పాయమే మేలని చెప్పు' అంటూ వేళాకోళం చేసి వెళ్ళిపోయాడు. ఇలా గాలిచేత భంగపడి విచారించింది బూరుగుమాను. బలవంతుడితో బల హీనుడు మచ్చరిస్తే భంగపడతాడు. ఈనీతే చెపుతుంది ఈ పుణ్యకథ.

ధర్మరాజు—పాపం ఎక్కడుంటుంది?

లోభం

భీష్ముడు—పాపానికి ఉనికిపట్టు లోభం. అదే కామం కలిగిస్తుంది. క్రోధమూ, మచ్చరమూ, ద్రోహబుద్ధీ పుట్టిస్తుంది. పరధనంమీద ఆశా, పరభార్యలమీద వాంఛా కలిగిస్తుంది. దైన్యం తెస్తుంది. సిగ్గూ వోర్పూ లేకండా చేస్తుంది. సత్యంమీద వెగటు పుట్టిస్తుంది. మనిషిని సిగ్గుమాలినవాణ్ణి చేసేసి, దేనికైనా చెయిచాపినట్టు చేస్తుంది. కనక లోభమనే సుడిగుండంలో పడని సత్యవ్రతుల్ని, పాపభీతిపరుల్ని ఏపనికైనా నియోగించాలి. నీమనస్సులో లోభానికి చోటివ్వకు.

ధర్మరాజు—అజ్ఞానం ఆపదలకీ, పాపాలకీ మూలం అని విన్నాను. దీనివిషయం వివరించు.

భీష్ముడు—రోషమూ, శోకమూ, ప్రేమా, ద్వేషమూ, అభిమానమూ, దర్పమూ, తొందరపాటూ, సోమరితనమూ, మంకుపట్టూ—వీటినే అజ్ఞానం అంటారు పండితులు. లోభమూ, అజ్ఞానమూ వొక్కలాటివే. లోభంలోంచే అజ్ఞానం పుడుతుంది. అంచేత లోభం వొదిలిపెడితేనే సుఖం.

ధర్మరాజు — ధర్మం ఎన్నో విధాలు వినబడుతుంది. అయితే విశిష్టమైన ధర్మమేది?

భీష్ముడు — తమతమ అనుభవాలబట్టి బుద్ధిమంతులు నానా మార్గాలు చెప్పారు ధర్మం. ధర్మం లోకల్లా దమం (ఇంద్రియనిగ్రహం) పరమ ధర్మం. దమమే మోక్షం. దమమే ఉత్తమపుణ్యం. దమమే ధర్మసారం. దమంలేకపోతే ఏధర్మమూ సిద్ధించదు. దమంతో బుద్ధి కలిస్తే లభించని భాగ్యమే లేదనుకో. నాలుగాశ్రమాల్లోనూ దమం మించిన ధర్మం లేదు. దమం కలవాడు కామమూ, క్రోధమూ, లోభమూ, మదమూ,

మోహమూ, మచ్చరమూ అన్నీ జయిస్తాడు. మునీశ్వర్లకి ఆధారమైన శీలమూ, స్నేహమూ, కరుణా, ఆశలేకపోడమూ, ఓర్పూ మొదలైన సద్గుణాలు అన్నీ దమంవల్లే కలుగుతాయి. గహనమైన బ్రహ్మపదం దమం కలవాడికి దగ్గిరే వుంటుంది.

తపస్సు

ధర్మరాజు — దమం వివరించావు. అమృతం పుచ్చుకున్నట్టు అనిపించింది. తపస్సురీతి సెలవియ్యి.

భీష్ముడు — ధర్మాలన్నిటికీ తపస్సే గీటురాయి. తపస్సు పూనిన మహాత్ములు పళ్ళూ, దుంపలూ తినీ, నీళ్ళు తాగీ తృప్తిపడతారు. తిండిని గెలవడమే తపస్సు. అదే మహాధర్మం. తపోధనం కలవాడికి స్థావర జంగమ స్వరూపమైన లోకమంతా లోబడివుంటుంది. తపస్సువల్ల పంచమహాపాతకాలు పటాపంచలవుతాయి. సత్యమూ, శౌచమూ అన్నీ తపస్సువల్లే లభిస్తాయి. తపస్సువల్ల అన్నిసిద్ధులూ అరిచేతిలో వుంటాయి.

సత్యం

ధర్మరాజు — దేవతలూ, పితృదేవతలూ అందరూ సత్యం పొగుడుతారు. దాని స్వరూప మేమిటి ? అది ఎలా పట్టువడుతుంది ?

భీష్ముడు — సమత్వమూ, దమమూ, ఓర్పూ, మచ్చరం లేకండా వుండడమూ, లజ్జా, ధైర్యమూ, అసూయలేకండా వుండడమూ, గొప్పతనమూ, అహింసా, దానమూ, క్షమా, యజ్ఞమూ, నిజాయితీ — ఇవన్నీ సత్యం స్వరూపాలు. ఎప్పుడూ ఆచరిస్తూ, యోగసిద్ధి కలవాడికి సత్యస్వరూపం సులభమవుతుంది. సుఖప్రదమవుతుంది. సందేహంలేదు.

అన్నిధర్మాలకీ సత్యమే కుదురు. యోగమూ, మోక్షమూ సత్యంవల్లే సిద్ధిస్తాయి. అసత్యంకంటే మరోపాపం లేదు. వెయ్యి అశ్వమేధాలైనా వొక సత్యంతో సాటిరావు.

అరిషడ్వర్గాలు

ధర్మరాజు — అరిషడ్వర్గాలు ఎలా పుడతాయి? ఎలా నశిస్తాయి?

భీష్ముడు — కామం, క్రోధం, లోభం, మోహం, మదం, మాత్సర్యం — ఈఆరూ అరిషడ్వర్గాలు. (ఆరు శత్రువులు). సంకల్పం వల్ల కామం పుడుతుంది. దాని స్వరూపం తెలుసుకుంటే అది నశిస్తుంది. పరుల దోషంవల్ల క్రోధం పుడుతుంది. ఓర్పువల్ల అది నశిస్తుంది. ప్రాణుల అస్థిరత్వం తెలియక లోభం పుడుతుంది. ఇది తెలుసుకుంటే అది నశిస్తుంది. అజ్ఞానంవల్ల మోహం పుడుతుంది. అధర్మం విడిచిపెడితే అది నశిస్తుంది. కులమూ, విద్యా, ధనమూ, వీటివల్ల మదం పుడుతుంది. వాటి ఉద్ధృతం తెలుసుకుంటే అది నశిస్తుంది. సాత్త్వికభావం లేకపోతే మచ్చరం పుడుతుంది. సాధుసేవ వల్ల అది నశిస్తుంది.

ఈ ఆరింటివల్లే అన్ని అపాయాలూ వస్తాయి. ఇవి తొలిగించుకో గలిగిన బుద్ధిమంతుడికి శుభమూ, సద్గతీ లభిస్తాయి. ధైర్యం లేని మనిషిమీద ఇవి తోడేళ్ళలా కలబడతాయి. ధైర్యవంతుడి చుట్టుపట్లమాత్రం చేరవు. ఇదీ వీటి రీతి. ధృతరాష్ట్రుడి కొడుకుల దగ్గిర ఇవి కోకొల్లలు. నీదగ్గిరమాత్రం వొక్కటీలేదు. ధైర్యంకల బుద్ధిమంతుడివి నువ్వు. కనక అరిషడ్వర్గాలు జయించగలవు.

హింసచేసి బతికే దుర్మార్గుడు ఈ ఆరుగుణాలూ వున్నవాడికంటే కూడా చెడ్డవాడు.

చుట్టాలూ, పక్కాలూ చూస్తూవుంటే తాను వొక్కడూ మాత్రం భోగాలనుభవించేవాడు మనిషి కాడు పశువు. పంచుకుతిన్న వాడు ఇహలోకంలోనూ, పరలోకంలోనూ సుఖపడతాడు. కుటుంబానికీ, పరిజనానికీ మూడేళ్ళకి సరిపోయిన జీవనోపాధి కలవాడూ, అంతకిమించి వున్నవాడూ యజ్ఞంచెయ్యడానికి అర్హులు. యజ్ఞాలు చేస్తున్న బ్రాహ్మడికి అవి పూర్తిచెయ్యడానికీ, దానాలూ అవీ ఇవ్వడానికీ దుర్గతివల్ల ధనం తక్కువవచ్చినప్పుడు తెలుసుకుని తగినట్టు సాయపడాలి రాజు.

ధనధాన్యాలూ, పశుసంపదా సమృద్ధిగా వున్న కోమటి యజ్ఞం చెయ్యకపోతే రాజు అతడి ధనం బలవంతంగా లాక్కుని బ్రాహ్మల యజ్ఞానికి ఇచ్చెయ్యవచ్చు.

కడుపుకి తినకండా, వొకడికి పెట్టకండా శూద్రుడు అధికంగా ధనధాన్యాలు కూడపెడితే, రాజు సగం తీసుకుని పుణ్యకార్యాలకి ఇచ్చెయ్యాలి.

బ్రాహ్మలు పేదవాళ్ళయారంటే, దానికి రాజు తెలివితక్కువే కారణం. తల్లిదండ్రుల్లాగ వాళ్ళని కాపాడాలి రాజు. అలా అయితేనే అతడికి శుభం.

ఆడదీ, ఉడకని పదార్థమూ, మణీ — ఇవి శుచిపదార్థాలు. కనకనే కులం లేకపోయినా, తక్కువవాళ్ళదగ్గిరవున్నా, పొలంలో వున్నా, ఆడదీ, రత్నమూ, ధాన్యమూ యోగ్యమైనవే అన్నారు మునులు.

అమృతమూ, విద్యా పరోపకారం చేస్తాయి. అందుకనే బుద్ధిమంతులు విషంలోవున్నా అమృతమూ, నీచజనందగ్గిరనించైనా విద్యా పుచ్చుకుంటారు.

పంచమహాపాపాలు చేసినవాళ్ళూ, పతితులూ ప్రాణాంతకమైన ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకుని పాపాలు పోదుల్చుకుంటారు.

పతితుడితో చేరి బళ్ళమీదా వాటిమీదా ప్రయాణం చేసినా, కలిసి కూచున్నా, ఒకపంక్తిని భోజనం చేసినా, నీళ్ళు తాగినా తాను కూడా పతితుడై పోతాడు. తపస్సూ మొదలైన ధర్మకార్యాలు చేసుకుంటేకాని ఆపాపం పోదు.

అబద్ధమాడడం పాపమే. అయినా అవసరంవచ్చి ఆడాళ్ళతోనూ, పెళ్ళిసందర్భంలోనూ, నవ్వులాటలకీ, ప్రాణంమీదికి వచ్చినప్పుడూ, ధనమంతా పోతున్నప్పుడూ అబద్ధమాడితే మాత్రం పాపంరాదు.

ఏపాపమూ లేంది దుర్మార్గంగా వొకడిమీద పాపం మోపితే, ఆ మోపినపాపం తనకే వస్తుందంటారు పెద్దలు.

అకారణంగా తల్లినీ, తండ్రినీ విడిచిపెట్టడం పాపం. బ్రహ్మచారులకి ఆసనమూ, పక్కా, కూడూ, గుడ్డా ఇస్తే, ఆపాపం పోతుంది.

కత్తి ప్రభావం

భీష్ముడు ఇలా చెప్పాక నకులుడు ముందుకివచ్చి నమస్కరించాడు. వినయంగా అడిగాడు — "ధనుస్సు ఉత్తమమైన ఆయుధం అంటారు. అది అందరూ అంగీకరించిందే. ధనుస్సూ, బాణాలూ భంగమైనప్పుడు శత్రువుని కొట్టడానికీ, తన్ను తాను రక్షించుకోడానికీ కత్తి మేలంటారు. అదేమిటో తెలుసుకోవాలనివుంది. దాని పుట్టుపూర్వోత్తరా లేమిటి? అది మొదట ఉపయోగించిన ఆచార్యు లెవరు?"

భీష్ముడు — బ్రహ్మ, లోకాలు సృష్టించాడు. దేవతలూ, దైత్యులూ, తక్కిన జంతువులూ అతడు విధించిన ప్రకారం తిరుగుతూ, బతుకుతూ వుండేవి. దైత్యులు ఉద్దండులై, అధర్మం నెట్టుకున్నారు.

దేవతల్నీ, మునుల్నీ యమయాతనపెట్టారు. అప్పుడు బ్రహ్మ హిమాలయందగ్గిర వెయ్యిసంవత్సరాలు గొప్ప తపస్సుచేశాడు. నిష్ఠతో యజ్ఞంచేశాడు. అగ్నికుండంలోంచి లోకభయంకరంగా వొక ఉగ్రభూతం పుట్టింది. పెద్దపెద్దకోరలతో, నల్లగా తెల్లగా వుందది. భూతంచూసి సూర్యుడు మాసిపోయాడు. గాలి సుళ్ళుతిరిగింది. ఉల్కలు రాలాయి. దేవతలూ, మునులూ భయపడిపోయారు.

'భయపడకండి' ధైర్యంచెప్పాడు బ్రహ్మ – 'ఇది నా సంకల్పంవల్ల పుట్టింది. మరేమీ కాదు. వినండి. ఇది రాక్షస నాశనంకోసం పుట్టిన ఉత్పాతం. లోకాలు రక్షించడానికీ, రాక్షసుల్ని చంపడానికీ సాధనంగా కత్తి కల్పించాను' అన్నాడు.

బ్రహ్మ నోట్లోమాట నోట్లోనే వుంది, భూతం కత్తిగా మారిపోయింది. దిక్కులు ప్రకాశించినట్టు తళతళా మెరిసింది. బ్రహ్మ భక్తితో శివుణ్ణి తలుచుకున్నాడు. దయతలిచాడు శివుడు. నుదుటికంటిమంటతో ప్రత్యక్షమయాడు. బ్రహ్మ పాదాభివందనంచేసి కత్తి ఇచ్చాడు. గొప్పగా ప్రకాశించాడు శివుడు. అక్కడి సభంతా ఆశ్చర్యపడింది. సంతోషించింది.

కత్తి పుచ్చుకుని శరీరం పెంచాడు శివుడు. పెద్దనవ్వు నవ్వాడు. గొప్ప సింహనాదం చేశాడు. విన్నారు రాక్షసులు. గుంపులుగుంపులు వచ్చి, విరగబడ్డారు. అంతమందినీ వరసపెట్టి నరికేశాడు శివుడు. భూమంతా రక్తంతో ముంచేశాడు. దయామూర్తి శివుడు. కత్తితో రాక్షసుల్ని చంపాడు. ధర్మం నిలబెట్టాడు. శాంతించాడు. ముల్లోకాలూ రక్షించే విష్ణుమూర్తిని పిలిపించాడు. మహనీయమైన ఆ కత్తి అతడికిచ్చాడు. దుష్టుల్ని శిక్షిస్తూ విష్ణుమూర్తి ఆకత్తి తరవాత మరీచికి ఇచ్చాడు. మరీచి భార్గవుడికిచ్చాడు. భార్గవుడు మునీశ్వర్లకిచ్చాడు. మునీశ్వర్లు ఇంద్రుడికిచ్చారు. ఇంద్రుడు లోకపాలకులకిచ్చాడు.

క్రమంగా మనువూ మొదలైన రాజులు సంపాదించారు. వాళ్ళు తమ సంతతికిస్తూ వచ్చారు. అందులో దుష్యంతుడు భరతుడి కిచ్చాడు. భరతుడి వంశంలో కత్తిసంప్రదాయం పెరిగింది. ఒక ముని అనుగ్రహంవల్ల సంపాదించి ద్రోణుడు కృపుడి కిచ్చాడు. కృపుడివల్ల మీ అన్నదమ్ములు అయిదుగురూ సంపాదించారు. ముఖ్యంగా ఈ విద్యలో నీకు ఆదరణ హెచ్చింది. మంచి నైపుణ్యం సంపాదించావు.

కత్తికి నక్షత్రం కృత్తిక. అధిదేవత అగ్ని. ఆచార్యుడు శివుడు. అసి (చిమ్మేది), విశసనం (హింసించేది), ఖడ్గం (నరికేది), శ్రీగర్భం (సంపదకలది), తీక్ష్ణవర్మం (కరుకైంది), దురాసదం (చేరరాంది), విజయం (గెలుపుకలది), ధర్మపాలం (ధర్మం పాలించేది) - ఈ ఎనిమిదీ కత్తి పేళ్ళు. ఆయుధాల్లోకల్లా ప్రధానమైన ఆయుధం కత్తి. సందేహంలేదు. కత్తి ప్రభావం పుణ్యకథ వింటే కీర్తి కలుగుతుంది. సంతోషమూ, సద్గతీ కలుగుతాయి.

కత్తిప్రభావం విన్నాడు ధర్మరాజు. పట్నంవెళ్ళే వేళ కావడంతోనే భీష్ముడిదగ్గిర వినయంగా సెలవుతీసుకున్నాడు. హస్తినాపురం వచ్చేశాడు. కాల్యకృత్యాలు తీర్చుకున్నాడు. సభతీర్చి, విదురుణ్ణీ, తమ్ముళ్ళనీ చూసి, "ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ—ఈమూడింటిలో ఏది ఉత్తమమైంది? ఏది మధ్యమమైంది? ఏది అధమమైంది? నిరూపించండి, చూదాం" అన్నాడు.

విదురుడు ఇలా అందుకున్నాడు— "ధర్మంవల్లే ధనం సిద్ధిస్తుంది. ధనంవల్ల కామం సిద్ధిస్తుంది. అంచేత ధర్మం ఉత్తమం. ధనం మధ్యమం. కామం అధమం" అన్నాడు.

అర్జునుడిలా అన్నాడు—"ధర్మానికీ, కామానికీ అర్థమే మూలం. అలా కాకండా విరక్తిపొంది, జడలు ధరించుకుని తిరిగేవాళ్ళకి కూడా దేహధర్మాలకోసం ధనం కావాలి. అంచేతే కణ్వుడూ

మొదలైన మహామునులు ధనమే ఉత్తమమైంది అన్నారు. కనక అర్థమే ఉత్తమమైంది."

నకుల సహదేవులు ఇలా అన్నారు—"అర్థమూ, ధర్మమూ ఒకదాన్నొకటి ఆశ్రయించి వున్నాయి. అంచేత ఈ రెంటిలో ఏదో ఒకటి ఆశ్రయించి రెండోది వొదిలిపెడితే లోకం నానా బాధలూ పెడుతుంది. పుష్కలంగా ధనంలేనివాడికి కామం గగనకుసుమం. ధర్మమూ, అర్థమూ సమానం. అర్థానికి ఫలం కామం. అంచేత నిజంగా అర్థమే ఉత్తమమైంది."

భీముడు ఇలా అన్నాడు—"పెరుగులో సారం వెన్న. అలాగే ధర్మార్థాల సారం కామం. అది అధమం అనడం సుఖానికి విరోధం. ఆలోచించు, నీకే బోధపడుతుంది. తుమ్మెద పువ్వులో తేనె తాగినట్టు, కామంవల్ల హాయిగా సుఖపడవచ్చు. వెన్నవెయ్యని పైరూ, సుఖపడనివాడి సంపదా వొక్కటే. అయితే ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ, మూడింటిలో ఏదో వొకటి పట్టి కూచున్న మనిషి అధముడు. రెండూ అనుసరించినవాడు మధ్యముడు. మూడూ అనుసరించినవాడు ఉత్తమనాయకుడు."

ఇలా అందరూ చెప్పాక విని, చిరునవ్వు నవ్వాడు ధర్మరాజు. అంతమందినీ వొకసారి కలయచూశాడు. "నేను అడిగినదానికి విదురుడి వాక్యం సిద్ధాంతం. తక్కినవాళ్ళవి కొంతకొంతమాత్రమే వొప్పుకోవచ్చు. సరే, నామతం వినండి.

"ప్రాణులందరికీ ముసిలితనమూ, చావూ సహజం. కనక ఈషణత్రయం (దారేషణ, ధనేషణ, పుత్రేషణ) తో దుఃఖం సహించడంకంటే మోక్షం కోరుకోడమే మంచిది. 'కోరుకుంటేమాత్రం అది దొరుకుతుందా?' అంటారేమో! ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ ఏదీ మనస్సులో తగులుకోనివ్వకూడదు. అవి బాగుండి సుఖం వచి

నప్పుడు మదమూ, చెడి దుఃఖం వచ్చినప్పుడు దైన్యమూ పొందకుండా వుంటే మోక్షం తప్పకుండా దొరుకుతుంది” అన్నాడు.

ధర్మరాజుతీర్పు విని అందరూ ఆనందించారు.

మర్నాడు అంతమందితోనూ వెళ్ళి భీష్ముణ్ణి సేవించాడు ధర్మరాజు. “రాజుకి కావలిసినవాళ్ళు ఎవరు? అక్కరలేనివాళ్ళు ఎవరు?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు — బాగా ఓర్పుకలవాళ్ళూ, ధర్మం తెలిసినవాళ్ళూ, సత్యవంతులూ, చంచలబుద్ధి లేనివాళ్ళూ, శీలవంతులూ, క్రోధం లోభం మదం లేనివాళ్ళూ, మాటనేర్పరులూ, పనిమీద దృష్టికల వాళ్ళూ రాజుకి కావలిసినవాళ్ళు. ఇలాటి భృత్యులు రాజుని భాగ్యవంతుణ్ణి చేస్తారు.

క్రూరులూ, లోభులూ, మూర్ఖులూ, చాడీకోర్లూ, జడులూ, కృతఘ్నులూ, చేతకానివాళ్ళూ, అబద్ధాలకోర్లూ, నింద లక్ష్యంలేని వాళ్ళూ, పిరికిపందలూ, ధైర్యంలేనివాళ్ళూ, దుర్నయమతులూ, వ్యసనపరులూ రాజుకి అక్కరలేనివాళ్ళు. వీళ్ళు దగ్గిరవుంటే నష్టం తప్పదు. ఈఅధముల్లోకల్లా కృతఘ్నుడు మరీ అయోగ్యుడు. గౌతమాఖ్యానమని పెద్దలు సభల్లో చెప్పుకునే వొక కథవుంది దీనికి. విను.

నాడీజంఘుడికథ

వొక బ్రాహ్మడు వుండేవాడు. అతడు కులవృత్తి వొదిలేసి, వొక బోయదాన్ని పెళ్ళిచేసుకున్నాడు. ఆ దురాత్ముడు కిరాతులతో కలిసి వేటకి వెళ్ళేవాడు. మాంసం తినేవాడు. భోగపరుడు కనక ధనం సంపాదించడంకోసం వర్తకులతో స్నేహంచేశాడు. కొందరు కోమట్లు వర్తకంకోసం దేశాంతరం బయలుదేరడం చూసి, తానూ వాళ్ళతో బయలుదేరి వెళ్ళాడు.

కొండలతో గహనంగా అడుగుపెట్టడానికి వల్లకాని వొకచోట వొక అడివిఏనుగు వచ్చి వర్తకుల బిడారులో పడింది. వెర్రెత్తినట్లు మనుషుల్ని తొక్కేసింది. చిందరవందర చేసింది. అంతమందీ భయపడిపోయారు. చెట్టోపిట్టయి పారిపోయారు.

బ్రాహ్మడు ఉత్తరంవేపు దాడుతీశాడు. వెళ్ళగా వెళ్ళగా ఎంతో దూరంలో వొక దారి కనపడింది. ఆదారంబడే వెళుతూ వొక పెద్ద మర్రిచెట్టు చూశాడతడు. దట్టమైన పొదలమధ్య గుబురుగా, విశాలంగా, జీబుగా ఎంతో బాగుందది. సంతోషించి, దాని నీడలో చేరాడు బ్రాహ్మడు. అడివి లతల పూలగాలి చల్లగా వీచింది. హాయిగా అక్కడ కూచున్నాడతడు.

ఇంతలో పెద్ద కొంగ వచ్చిందక్కడికి. బ్రహ్మదేవుడిదయ సంపాదించిన కొంగ అది. నాళీకజంఘుడూ, రాజధర్ముడూ అని దాని పేళ్ళు. ఆమర్రిచెట్టే దానిఇల్లు. బ్రాహ్మణ్ణి చూసి దయతో ఆదరించాడు నాళీకజంఘుడు.

'ఎక్కణ్ణుంచి వచ్చావు బాపనయ్యా? ఏం పనిమీద ఎక్కడికి వెళుతున్నావు? నిన్ను చూసి సంతోషం కలిగింది. నాకు అతిథివి. నీసంగతేమిటో చెప్పు?' అని అడిగింది.

'మధ్యదేశం నాది' అన్నాడు బ్రాహ్మడు — 'గౌతముడనే మహానీయుడి కుమారుణ్ణి. బద్ధకంవల్ల వేదాధ్యయనమూ మొదలైన బ్రాహ్మణకర్మ మానేశాను. కామంలో పడి బోయదాన్ని కట్టుకున్నాను. కిరాతుల్లో కలిశాను. బీదరికంవల్ల కోమట్లతో కలిసి పరదేశం బయలుదేరాను. కొండకోనల్లో వొకదగ్గిర అడివిఏనుగు వొకటి వర్తకులమీద పడింది. జనం తొక్కిచంపేసింది. పారిపోవచ్చి నేను అడివిలో దూరాను. దిక్కుతప్పిపోయాను. అదృష్టంవల్ల నీఇల్లు చేరగలిగాను' అన్నాడు.

'మంచిదే అయింది. నీ దరిద్రం పోగొడతాను. విచారించకు. ఈలోపల నా ఆతిథ్యం పుచ్చుకో' అంది కొంగ. రుచికరమైన గంగానదిచేపలు బాగా కాల్చి ఇచ్చింది. తియ్యటి అడివిపళ్ళు తెచ్చి ఇచ్చింది. తృప్తిగా ఆహారం పెట్టింది. రాత్రిపడగానే పువ్వులూ, ఆకులూ, మెత్తగాపరిచి పక్క వేసింది. అతడితో మాటామంతీ ఆడి, హాయిగా నిద్రపోయింది.

రాత్రి గడిచింది. వేకువకాగానే బ్రాహ్మణ్ణి లేపింది కొంగ. 'స్నేహితుడూ, వెండీ, బంగారమూ, బుద్ధీ – ఈ నాలుగూ మనిషి దరిద్రంపోగొడతాయి' అని బృహస్పతి చెప్పాడు. అయితే నాలుగింటి లోనూ స్నేహితుడు అధికుడు. కాశ్యపవంశంలో పుట్టినవాడివి నువ్వు. నీతో మంచి స్నేహంచేస్తాను. ఇక నీకు సిరీ సంపదా లోటుండదు. నాకు ఒక రాక్షసుడు స్నేహితుడున్నాడు. అతడిపేరు విరూపాక్షుడు. అతడు మధువ్రజం రాజు. ఇక్కడికి మధువ్రజం మూడుయోజనాల దూరంలో వుంది. ఇదిగో ఈ దారంబడే వెళ్ళు. ఆ రాక్షసరాజుని చూడు. నేను పంపానని చెప్పు. సంతోషిస్తాడతడు. బంగారమూ, రత్నాలూ వెంటనే ఇస్తాడు. నీ కరువు తీరిపోతుంది' అంటూ మధువ్రజం దారి చూపెట్టింది.

కొంగచెప్పిన దారంబడే వెళ్ళాడు బ్రాహ్మడు. విరూపాక్షుణ్ణి చూశాడు. 'నాడీజంఘుడి ప్రియస్నేహితుణ్ణి. అతడు పంపితే వచ్చాను. ధనం కావలిసి వచ్చాను' అంటూ తగినట్టు వివరించాడు.

విన్నాడు రాక్షసరాజు విరూపాక్షుడు. బ్రాహ్మణ్ణి కిందా మీందా చూశాడు. 'ఈ బ్రాహ్మడు నీచుడిలా వున్నాడు. కనుక్కో వాలి' అనుకున్నాడు. 'నీకులమూ, నీవిద్యా, నడవడీ వున్నది వున్నట్టు చెప్పు' అని అడిగాడు.

అంత రాక్షసరాజు దగ్గిరా జంకలేదు బ్రాహ్మడు. తన సంగతంతా చెప్పాడు. 'సరే' అనుకున్నాడు విరూపాక్షుడు. 'ఇతడు ఎలాంటివాడైతే నేం? నాస్నేహితుడి స్నేహితుడు కదా! ఈవొక్క యోగ్యతే చాలు, ఇతడు తగినవాడనడానికి. ధనం తృప్తిగా ఇస్తాను' అని నిశ్చయించుకున్నాడు. అతడికి భోజనమూ, మంచి బట్టలూ ఇవ్వడానికి తగినవాళ్ళని నియమించాడు.

మర్నాడు కార్తీకపౌర్ణమి కావడంచేత బంగారంపళ్ళేలలో భోజనంచేసి, పుష్కలంగా దక్షిణలు పుచ్చుకోడానికి వేలకొద్దీ బ్రాహ్మలు విరూపాక్షుడి ఇంటికి వచ్చారు. వాళ్ళందరూ కర్మనిష్ఠ కలిగిన మహాజనులు. నాడీజంఘుడు పంపిన బ్రాహ్మణ్ణి వాళ్ళతో కలిపి గొప్పగా పూజించాడు విరూపాక్షుడు. తృప్తిగా భోజనంచేయించాడు. మొయ్యలేనంత బరువు రత్నాలూ, బంగారమూ, అతడు భోజనంచేసినబంగారం పళ్ళెమూ ఇచ్చాడు. సంతోషంగా సాగనంపాడు. వల్లమాలినంత సంతోషించాడు బ్రాహ్మడు. అన్నీ మోసుకు బైలుదేరాడు. మెడా, బుజాలూ, వీపూ కుంగిపోతూవున్నా సహించుకుని, గబగబా నడిచి మర్రిచెట్టుదగ్గిరికి వచ్చాడు. చూశాడు నాళీకజంఘుడు. సంతోషించాడు. అతడి ఆయాసంతీరినట్టు రెండురెక్కలతోనూ విసిరాడు. తృప్తిగా భోజనం పెట్టాడు.

రాత్రిపడింది. సుఖంగానిద్రపోయింది కొంగ. పాడుబ్రాహ్మడు నిద్రపోలేదు. 'రేపు ప్రయాణంలో ఏమిటి భోజనం?' అంటూ ఆలోచించాడు.— 'ఈకొంగ బాగా కొవ్వివుంది. కావలిసినంత మాంసం వుంది. ఆదమరిచి నిద్రపోతున్నది. చంపేసి, మూటకట్టుకు పోతాను' అని పాపం తలుచుకున్నాడు. బట్ట బిగించి కట్టుకున్నాడు. రెండుచేతులతోనూ వాళకర్ర పట్టుకున్నాడు. పూని కొంగ మెడమీదా, తలమీదా దెబ్బమీద దెబ్బ బాదేశాడు. చంపేసి సం షించాడు.

వెంట్రుకలన్నీ పీకేశాడు. పీక కోసేశాడు. కడుపు చీల్చి, పేగులుతీసి పారేశాడు. మాంసం పొదుపుగా మూటకట్టుకున్నాడు. వేకువనే లేచి బయలు దేరిపోయాడు.

అదేసమయానికి మధువ్రజంలో రాక్షసరాజు విరూపాక్షుడు లేచాడు. 'మాంసంవాసన కొడుతున్నది. ఏం కీడు కలుగుతుందో?' అనుకున్నాడు.

మనస్సు కలిచేస్తోనే వుంది. 'ఏమిటిది?' అంటూ మంత్రులతో ఆలోచించాడు. జాం పొద్దెక్కింది. స్నేహితుణ్ణి నాళీకజంఘుణ్ణి తలుచుకున్నాడు. 'ఉదయాన్నే రావాలి నేస్తం. ఇంత వేళయినా రాలేదు. నిన్నటిబ్రాహ్మడు దుర్మార్గుడనే అనుకున్నాను. నీచుడు ఏంచేశాడో? కల్లా కపటం లేదు నాళీకజంఘుడికి. నమ్మేస్తాడు. ఏం జరుగుతుందో దేవుడా!' అంటూ విచారించాడు. చూసిరండని కొంతమంది భటుల్ని వెంట నేపంపాడు.

భటులు వెళ్ళారు. కొంగ ఎముకలగూడు చూసి, పరిగెత్తుకు వచ్చారు. రాక్షసరాజుతో చెప్పారు. బ్రాహ్మడు వెళ్ళిన జాడపట్టి గుంపులు గుంపులు పరిగెత్తారు. దార్లోనే అతణ్ణి పట్టేశారు. పెడ రెక్కలు విరిచికట్టి లాక్కువచ్చారు. రాజుముందు నిలబెట్టారు.

చూశాడు విరూపాక్షుడు. 'ఈ కృతఘ్నుణ్ణి నాఎదటికి తేకండి. చంపేసి, తినెయ్యండి చప్పున' అన్నాడు.

'అంత దిక్కుమాలిన వాళ్ళమూ ప్రభూ?' అన్నారు భటులు — 'ఈ పాపాత్ముడి శరీరమా తింటాం? ఛీ! మమ్మల్నీ పట్టుకుంటుంది పాపం' అని తిరస్కరించారు.

'నిజమే, తినకండి, ఇంకేమైనా చేసెయ్యండి. నాఎదటికి ఎందుకు తెచ్చారు?' అన్నాడు రాజు.

బ్రాహ్మణ్ణి ఊరు బైటికి ఈడ్చుకుపోయారు రాక్షసభటులు. రక్తాలు కారినట్టు శరీరం కండలు కండలు కోసిపారేశారు. కుక్కలు గుంపులు గుంపులు వచ్చాయి. కాని అవికూడా బ్రాహ్మడిమాంసం ముట్టలేదు. ఆకలితోనే వెళ్ళిపోయాయి.

ధర్మరాజా, అది నిజమే. కృతఘ్నుడి శరీరం కుక్కలుకూడా తినవు. అసహ్యించుకుంటాయి. వేదాలూ అదే చెపుతాయి. ఇక్కడ అది అక్షరాలా నిజమైంది.

స్నేహితుడికోసం వెక్కివెక్కి ఏడ్చాడు రాక్షసరాజు. కొంగ ఎముకలగూడు తెప్పించాడు. స్నేహితులతో కలిసి, అగ్నిసంస్కారం చేసి వచ్చాడు. అంతలో జాలిపడి దేవేంద్రుడు ప్రత్యక్షమయాడు.

వినయంతో సాగిలబడ్డాడు విరూపాక్షుడు. కన్నీళ్ళతో దీనంగా ఏడ్చాడు. 'నా నాళీకజంఘుణ్ణి ఇప్పించు ప్రభూ!' అంటూ ప్రార్థించాడు.

'నీనేస్తం బ్రహ్మకి స్నేహితుడు కదా! అతడికోసం విచారమెందుకూ? రోజూ తనదగ్గిరికి నాళీకజంఘుడు రావాలని కోరతాడు బ్రహ్మ. అలా తరుచు రాకపోడంవల్ల విచారపడుతూ వుంటాడు. అంచేతే అతడు ఇలా అయాడు. నేస్తం కనక అతడి కంకాళానికి గొప్పగా అగ్నిసంస్కారం చేశావు. మంచిదే అయింది.

'అగ్గి ముట్టించి నువ్వు వచ్చాక, ఒక ఆవు దూడకిపాలు పెడుతూ అక్కడికి వెళ్ళింది. పాలుతాగుతున్న దూడ నోటి నురుగు, సుడిగాలికి కొంగచితిమీద పడింది. దాంతో నాళీకజంఘుడు తిరిగి బతికాడు. ఎప్పటి శరీరంతో ఇదిగో ఇక్కడికే వస్తున్నాడు. ఇలా జరిగడానికి బ్రహ్మదేవుడి ప్రభావమే కారణం' అన్నాడు దేవేంద్రుడు.

అతడు ఇలా అంటూనే వున్నాడు, నాళీకజంఘుడు అక్కడికి వచ్చాడు. రాక్షసరాజు సంతోషం ఇంతా అంతా కాదు.

అంతకిముందే బ్రహ్మమాటమీద బ్రాహ్మణ్ణి పాశాలతో కట్టేశాడు దేవేంద్రుడు.

అంతా తెలుసుకున్నాడు నాళీకజంఘుడు. తనవల్లే బ్రాహ్మడికి ఆ అవస్థ వచ్చిందికదా, అని విచారించాడు. సహించలేకపోయాడు. అతణ్ణి వొదిలిపెట్టమని దేవేంద్రుణ్ణి ప్రార్థించాడు. వరమడిగాడు.

అప్పుడు బ్రహ్మకూడా కనికరించాడు. దివ్యబోధవల్ల తెలుసుకున్నాడు దేవేంద్రుడు. వినయంగా ప్రార్థిస్తున్న నాళీకజంఘుడి కోరిక చెల్లించాడు. బతికిపోయాడు బ్రాహ్మడు. అతడి కిచ్చిన ధనంకూడా తిరిగి ఇచ్చేశాడు రాక్షసరాజు.

రాజుదగ్గిరా, కొంగదగ్గిరా సెలవుతీసుకున్నాడు బ్రాహ్మడు. ధనం మోసుకుని, తిరిగి తిరిగి చూస్తూ ఇంటిదారి పట్టాడు.

దేవేంద్రుడు దేవలోకం వెళ్ళిపోయాడు. రాక్షసరాజు తృప్తి పడ్డాడు. అతడు సెలవిచ్చాక నాళీకజంఘుడు తన మర్రిఇంటికి వెళ్ళి పోయాడు.

ధర్మరాజా! బ్రాహ్మణ్ణి చంపినవాడికైనా ప్రాయశ్చిత్త ముంది. కాని కృతఘ్నుడికి మాత్రం లేదు. స్నేహితుడికి ద్రోహం చెయ్యడం కృతఘ్నతకంటేకూడా పాపం. కృతఘ్నుణ్ణీ, మిత్రద్రోహినీ వాళ్ళు ఆప్తులైనా సరే, విరోధం పెట్టుకోని విడిచి పెట్టెయ్యాలి.

ఇహపరాలు రెండూ సమకూరుస్తాడు స్నేహితుడు. స్నేహితుడూ, ధనమూ — ఈ రెంటిలో స్నేహితుడే హెచ్చు. ఈమాటే మెచ్చుకుంటారు ప్రాజ్ఞులు. అంచేత శుభం కోరుకునేవాడు మంచి స్నేహితుడి మనసు నచ్చినట్టు ప్రవర్తిస్తూ మసులుకోవాలి.

శాంతిపర్వం

నాలుగో ఆశ్వాసం

ఎన్నోవిధాల భీష్ముడు చెప్పిన ధర్మాలు విన్నాడు ధర్మరాజు. తమ్ముళ్ళతో కలిసి సంతోషించాడు.

" బాబూ, నాకు తెలిసినట్టు నాలుగు మంచిమాటలు చెప్పాను. ఇంకా ఏమిటి అడుగుతావో అడుగు " అన్నాడు భీష్ముడు. వినయంగా నమస్కరించాడు ధర్మరాజు.

" తండ్రీ! రాజధర్మాలు విడమర్చి చెప్పావు. లోకంలో అంత మందికీ హితమైన ధర్మాల్లో ఏది ఉత్తమధర్మమో సెలవియ్యి " అని అడిగాడు.

భీష్ముడు — ధర్మాలు అనేకవిధాలు. అందులో నిష్ఫలమైందంటూ ఏదీ లేదు. అయితే ఆత్మకి మోక్షం కలిగించే ధర్మమే ఉత్తమధర్మం అంటారు తత్వం తెలిసినవాళ్ళు. ప్రియాలూ, అప్రియాలూ మనస్సులో పట్టించుకోకుండావుండడమే మోక్షం కలిగించే ధర్మం. దీనికి ఒక కథచెపుతాను విను.

సేనజిత్తుకథ

సేనజిత్తు డని ఒక రాజు వుండేవాడు. కొడుకుపోయి ఎంతో దుఃఖిస్తూ కూచున్నా డతడు. అదిచూసి ఆప్తుడైన బ్రాహ్మణొకడు ' ఏమిటిది ? ' అంటూ ఓదార్చాడు — ' ఇంత విచారిస్తావెందుకు ? పుట్టినవాళ్ళందరిదారీ ఇదే, నీకొడుకు ఒక్కడిదే కాదు. అంచేత

విచారం విడిచిపెట్టు. మూఢుడిలాగ ఏడుస్తూ కూచోవచ్చా?' అన్నాడు.

'అయితే నాదుఃఖం ఎలా పోతుందో చెప్పు' అని అడిగాడు రాజు.

'రాజా! నదిలో రెండు కర్రపుల్లలు కలుసుకుంటాయి. కొంచేపయాక విడిపోతాయి. అదుగో అలాటిదే తండ్రీకొడుకుల సంబంధమూ, బంధువుల సంబంధమూనూ. తనకి తానే ఎరువు అన్నప్పుడు ఇక బంధువులా శాశ్వతం? ఈ వివేకంతో ఎవ్వరిమీదా ప్రేమపెట్టుకోను నేను. కనకనే నాకు దుఃఖం కలగదు. సుఖమూ, దుఃఖమూ ఒకదానివెంట ఒకటి వస్తాయి. ఏదైనా కేవలం ఒక్కటే రాదు కదా? అంచేత దుఃఖం వస్తే విచారించకూడదు. సుఖంవస్తే సంతోషించకూడదు. ఏదైనా ఇది నాది అనుకుని మనసులో పెట్టుకు కూచుంటే మాత్రం చివరికి అది వల్లమాలిన దుఃఖం కలిగిస్తుంది. వెనకజన్మలో చేసిన కర్మఫలం ఎంతప్రాజ్ఞుడికైనా తప్పదు. దానికి ఒకటే మందు — ధైర్యం.

'ఆస వొదిలిపెట్టడమే సుఖం. పింగళ అనే సాని ఈమాటే చెప్పింది, స్పష్టంగా.

'పింగళ తన ప్రియుడికోసం ఎంచేపో కనిపెట్టుకు కూచుంది. ఎంతకీ అతడు రాకపోడంతోనే 'నేను అతగాడికోసం వెర్రెత్తి పోతున్నాను. అతడుకూడా ఇలా వెర్రెత్తినట్టు చెయ్యడానికి ఉపాయముందా? భ్రాంతి వొదిలేస్తాను. ఈ ఒంటిస్తంభం మేడ (శరీరం) తొమ్మిది వాకిళ్ళూ (నవరంధ్రాలు) పూర్తిగా మూసేస్తాను. నిద్రపోతాను. నాదగ్గిరికి వచ్చినవాణ్ణే మగడని భావిస్తాను. ఇలా తృప్తిపడి, మనసులో మరో చింత లేకండా వుంటేనే సుఖం కలుగుతుంది. ఆసే ఇంద్రియాలు గెలవకండా చేస్తుంది. అందుకని ఆస విడిచిపెట్టేస్తాను.

ఆశ దుఃఖం. నిరాశ సుఖం' అని నిశ్చయించుకుంది. హాయిగా నిద్ర పోయింది.'

ఇలా ఉపదేశించిన బ్రాహ్మడిమాటలు విని విచారం విడిచి పెట్టాడు సేనజిత్తు. సుఖపడ్డాడు. నువ్వూ ఇందులోని తాత్పర్యం మననం చేసుకో. సుఖపడు. శాంతిపొందు.

మేధావి కథ

ధర్మరాజు – ప్రాణుల నాశనంకోసం మృత్యువు సమీపిస్తూ వుంటే మనుషుల కర్తవ్యం ఏమిటి?

భీష్ముడు – తండ్రీకొడుకుల సంవాదం అని వొకకథవుంది. అది నువ్వు అడిగినదానికి సమాధానంగా వుంటుంది.

మేధావి అని వొక బ్రాహ్మణకుమారుడు వుండేవాడు. వేదాలు తెలిసినవా డతడు. బుద్ధిమంతుడు. ఒకనాడు తండ్రినిచూసి, 'నాన్నా, మనుషుల ఆయువు పరిగెత్తిపోతూ వుంటుంది. ఇది చూస్తూకూడా ధైర్యంతో మంచికోసం ఎలా పాకులాడతారోకదా జనులు?' అని అడిగాడు.

'బాబూ! ఇల్లాలిని కట్టుకుని సంతానం కనాలి మనిషి. యజ్ఞాలుచేసి దేవతల్ని తృప్తిపరచాలి. ఇంద్రియాలు గెలిచి, అడివికి పోయి, సౌమ్యవృత్తితో ముక్తి సాధించాలి. ఇలా నియమంగా మృత్యువుని జయించాలి' అన్నాడు తండ్రి.

'కాలం నీచేతిలోనే వున్నట్టు చెపుతున్నావు' అన్నాడు మేధావి – 'తల్లికడుపులో ప్రవేశించినప్పటినించీ మృత్యువు వెనుకనే వుంటుం దనుకో ఎత్తుకుపోడానికి. భార్యాబిడ్డలమీద ఆసక్తి పెట్టుకున్నవాడు ఎండిపనీటిలో చేపవంటివాడు కాదూ? అడివిలో ఆదమరిచి నిద్రపోయిన మనిషిని పులి ఎత్తుకుపోయినట్టే మృత్యువు

ఎత్తుకుపోతుంది. చేసిందీ, చెయ్య బోతున్నదీ, చెయ్యవలిసిందీ — ఈపనుల్లో తగులుకున్నవాణ్ణి మృత్యువు తన వలలో వేసుకుంటుంది. కనక కాలంమీద ఆదమరుపు కూడదు. పిరికివాడనీ, శూరుడనీ, జడుడనీ, నేర్పరి అనీ, బలంలేనివాడనీ, బలవంతుడనీ చూడదు మృత్యువు. ఎవళ్ళనైనా సరే, ఎత్తుకుపోతుంది. అడ్డులేదు దానికి. సంసారం చావుకి వునికిపట్టు. ఎవళ్ళతోనూ సాంగత్యం లేకండా వుండడమే స్వర్గం. ఇది తెలుసుకుని సంసారబంధాలు తెంపుకో.

'అమృతం సత్యం. మృత్యువు మోహం* సుఖమూ, దుఃఖమూ సమానంగా చూసుకుంటాను నేను. శాంతిపరుణ్ణాయి, సత్యంతోనే మృత్యువుని గెలుస్తాను. నాకు సంతానం గతి కల్పిస్తుంది అనవద్దు. నేనే సంతానమై పుడతాను. నన్ను నేనే చూసుకుంటే అదే మోక్షసాధనం అవుతుంది. ఆశ జయించడమే సంతానప్రాప్తి. పశుయజ్ఞం హింస. అహంకారంతో కూడింది అది. అనంతమైనఫలం ఎన్నటికీ ఇవ్వదది. నాక్కుతోనూ, మనస్సుతోనూ చేసినయజ్ఞమే యజ్ఞం. అదే అనంతమైన ఆనందం ఇస్తుంది.

'కామం, క్రోధం మొదలైనవి మనోవికారాలు ఇవి వొదులుకుని, వొక్కడివే గుహలో కూచుని నిన్ను నువ్వు తెలుసుకోడం మేలు. తక్కినవన్నీ వొదిలిపెట్టు' అన్నాడు.

మేధావి చెప్పినట్టే చేశాడు తండ్రి. సుఖపడ్డాడు. కనక ధర్మరాజా! సత్యమైన ఈధర్మసూక్ష్మం తెలుసుకుని అనుసరించు. †

ధర్మరాజు—లోకంలో ధనవంతులూ వున్నారు. దరిద్రులూ వున్నారు. వాళ్ళలో సుఖంగా వున్నవాళ్ళెవరు?

---

*అమృతం : మోక్షం. మృత్యువు : సంసారం. † చూ. మార్కండేయ పు.

భీష్ముడు—శమ్యాకుడని ఒక బ్రాహ్మడుపుండేవాడు. శాంతి పరాయణుడతడు. సంసారముంటే విరక్తితో వుండేవాడు. కూటికీ, గుడ్డకీ బాధపడేవాడు. అతడు ఒకనాడు నాదగ్గిరికివచ్చాడు. అతడు ఉపదేశించిన మాటలు చెపుతాను విను.

'ధనమూ, దరిద్రమూ త్రాసులో వేసి చూస్తే దరిద్రంవేపే ముల్లు తూగింది. ఎలా అంటావా? వాటిగుణదోషాలు వివరిస్తాను, ఆలకించు. ధనవంతుడు మృత్యువునోట్లో వున్నట్టు వుంటాడు. అగ్గికీ, దొంగలకీ భయపడుతూ, కుతకుతా మరుగుతూ వుంటాడు. కోపమూ, లోభమూ అధికమై ఎప్పుడూ చింతతో వేగిపోతూ వుంటాడు. అదంతా దుఃఖం కాక, సుఖమూ మరి ?

'దరిద్రుడు ఎక్కడైనా స్వేచ్ఛగానే వుంటాడు. భయమన్న మాటే వుండదతడికి. అసత్యానికి పూనుకోడతడు. శాంతంగా మాటాడతాడు. అలాటివాణ్ణి దేవతలైనా మెచ్చుకుంటారు కదా! లోకంతీరు తెలుసుకోవాలి. ఇచ్చింది వ్యర్థంకాదని గ్రహించి ధనం విడిచిపెట్టాలి. అదే నేర్పు. ధనవంతుడుగావుండడం దుఃఖహేతువు. ఇది తెలుసుకుని, ధనంమీద కాంక్ష వొదిలిపెట్టాలి. పేదరికంవల్ల కలిగిన ఆత్మస్వేచ్ఛ అంతులేని సుఖం కలిగిస్తుంది' అన్నాడతడు.

మంకి బ్రాహ్మడి కథ

ధర్మరాజు — ధనదాహంతో వున్న మనిషి ఎలా సుఖపడతాడు?

భీష్ముడు — ధనం గడించడంతో విసిగిపోయి విరక్తిచెందినప్పుడే సుఖపడతాడు. ఈరహస్యంబోధించే ఒక కథ చెపుతాను.

మంకి అని ఒక బ్రాహ్మడు వుండేవాడు. అతడి ధనదాహం ఇంతాఅంతా కాదు. మప్పవలిసిన గిత్తలజత ఒకటి కొన్నాడతడు.

బాగా మదించివున్నాయి గిత్తలు. ఒక్క కన్నెతో లంకెవేసి కట్టి విడిచిపెట్టాడుమంకి. దారిలో వొకదగ్గిర వొక లొటిపిట పడుకుని వుంది దానిమీంచి పరిగెత్తాయి గిత్తలు. బెదిరి చప్పున లేచింది లొటిపిట. గిత్తలకన్నె దానిమీద తగులుకుంది. ఉరిపోసినట్టు రెండువేపులా వేలాడి గిత్తలు రెండూ చచ్చిపోయాయి. గోలుగోలుమన్నాడు మంకి. 'రత్నాల్లాటి కోడెదూడలు వొంటెమీద వేలాడుతున్నాయి' చుట్టూమూగిన వాళ్ళతో ఏడుస్తూ చెప్పుకున్నాడతడు — 'ఆలోచిస్తే పురుషప్రయత్నం కంటే దైవబలమే ముఖ్యం కార్యసిద్ధికి. ఎక్కడైనా మనిషిప్రయత్నం ఫలించినట్టు కనిపించినా, అది దైవబలంవల్ల జరిగిందనే అనుకోవాలి. సుఖం కోరే మనిషి ధనం సంపాదించే అతి వ్యాపారం విడిచిపెట్టడమే మంచిది' అన్నాడు. 'కామం రాకాసి. దాన్ని వొదిలిపెడితేనే కాని మనస్సుకి ముక్తిలేదు' అంటూ విచారించాడు. అది దూరం చేసుకుందికి నిశ్చయించాడు. తగిన చిత్తవృత్తి కుదుర్చుకున్నాడు. 'కామమా! నీమూలం నేను తెలుసుకున్నాను. నీమాయలలో పడను..

'సొమ్ము కోరినంతమాత్రంచేత సుఖం కలగదు. అది సంపాదిస్తే మాత్రం సిద్ధిస్తుందా? సిద్ధించినా చింతలపాలు చేస్తుంది. అది పోయిందా చావుతో సమానంగా వుంటుంది. ఎందుకని ఈ పుర్రాకులు? కనక కోరిక మానుకోడమే సుఖం.

'కామమా! దుఃఖానికీ, కష్టానికీ, ఆసకీ నువ్వే మూలం. నీపాలబడ్డవాడు ఏంచెయ్యాలో తెలుసుకోలేడు. అంచేత నీకు దూరంగా వుంటాను; సుఖపడతాను. నువ్వు ఆసపెడితే ధనం సంపాదిస్తానే కట్టు ఆ ధనం నాశనమైనప్పుడు అడ్డుకోడం నీతరమా? కనక నువ్వుపోతే ఏవిచారమూ వుండదు. ఏదైన్యమూ పెరగదు. సులభమో, దుర్ల

భమో అని చూడడం ఎరగవు నువ్వు. చూసిందానిమీదికే దూసుకు పోతావు. అష్టకష్టాలూ పెడతావు. తృప్తి అన్నమాట లేనేలేదు నీకు. అగాధమైన పాతాళం నీదారి. నీదారిని నేను పోను. నిన్ను మాయబొమ్మని తరిమినట్టు తరుముతాను. ధనం చెడి నామనస్సు విసిగి పోయింది. నిన్నువొదిలిపెట్టాను. శాంతీ, దాంతీ, సత్యమూ, క్షమా, భూతదయా పూనాను. లోభమూ మొదలైనవి నా చుట్టుపట్లకి రావిక. కామసుఖాలూ, దివ్యసుఖాలూ కాంక్షవొదిలిన సుఖంలో పదహారో వంతైనాకావు. శత్రువుని చంపినట్టు నిన్ను చంపుతాను. భ్రాంతి వొదిలి బ్రహ్మలోకం చేరతాను' అన్నాడు. కోడెలు చచ్చినకారణంగా పుట్టిన విచారంతో అన్నికోర్కెలూ విడిచిపెట్టేశాడు. దేవతలతో సమాను డయాడు. ముక్తిపొందాడు.

అజగరచరిత్ర

ధర్మరాజు — ఎలా నడుచుకుంటే మనిషి దుఃఖం లేకండా వుంటాడు? దేనివల్ల ముక్తి సంపాదిస్తాడు?

భీష్ముడు — నువ్వు అడిగిందానికి అజగరచరిత్ర చెపుతాను విను. అజగరుడని వొక బ్రాహ్మడు వుండేవాడు. శమం విషయం వివ రించమని ప్రహ్లాదుడు అతణ్ణి అడిగాడు. అజగరుడు ఇలా చెప్పాడు — 'ప్రాణులు పుట్టడానికి వొక కారణమంటూ లేదు. ప్రాణులు శాశ్వ తం కూడాకావు. ఈరహస్యం తెలుసుకుంటే అవి పెరిగితే సంతోషం కలగదు. తరిగితే విచారమూ కలగదు. వరదలో రెండు కర్రపుల్లలు కలియడంలాటిది బంధువుల సాంగత్యం. అవి విడిపోడం ఎలాటిదో బంధువుల వియోగమూ అలాటిదే. ఇది తెలుసుకున్నవాడికి దుఃఖమే వుండదు. ఇవన్నీ నాకు తెలుసు. నాదగ్గిర శాంతిభావం చూసేకదూ,

నన్ను శమంవిషయం అడిగావు! మేలు కావాలనను. దుఃఖపడి కీడు తోసెయ్యను. కీడూ, మేలూ రెండూ మౌనంతో ఉపేక్షిస్తాను. సరైనదారిని నడుచుకుపోతాను. రసాలతో అన్నమైనా, తెలక పిండైనా వొక్కలాగే తింటాను. మెత్తటి దూదిపరుపు మీదా, కటికి నేలమీదా వొక్కలాగే నిద్రపోతాను. నారబట్టలైనా, చక్కటి చీనాపట్టుబట్టలైనా వొక్కలాగే కట్టుకుంటాను. దానికి విచారం, దీనికి సంతోషం అని వుండదు. రూపమూ, రసమూ మొదలైనవాటి వెంట కళ్ళూ, నాలుకా మొదలైన ఇంద్రియాలు పరిగెత్తవు.'

చలించకండా వుండడమూ, చావు పుట్టుకలు గణించకండా వుండడమూ, దేహాభిమానం కలవాళ్ళని హేళనచేసి సంతోషించక పోడమూ, ఐశ్వర్యం పాటించకండా వుండడమూ, 'ఇలాంటి ఆహారమే తినాలి — ఇలాంటి ప్రదేశాల్లోనే తిరగాలి — ఇలాంటి పక్కల మీదే పడుకోవాలి' అనుకోకపోడమూ, 'విధి ఎలా వుంటే అలా నడుస్తుంది' అని నిశ్చింతగా వుండడమూ, తృప్తీ శుచీ వోర్పూ సమత్వమూ కలిగి వుండడమూ, ఇది చిదానందం అని తెలుసుకోడమూ ఇదంతా అజగరవ్రతం. తెలియనివాళ్ళకి దుర్లభం ఇది. తెలిసిన వాళ్ళకి సులభం. ఇదీ శమం తీరు.

అజగరవ్రతం అవలంబించిన నిర్మలచిత్తుడికి పాపమూ, భయమూ, దైన్యమూ, శోకమూ గెలవడం అసాధ్యం కాదు. మోక్షం కరతలామలకం అతడికి.

ధర్మరాజు — బంధువులూ, కర్మా, ధనమూ, ప్రజ్ఞా ఏది మనిషికి ప్రతిష్ఠ కలిగిస్తుంది?

భీష్ముడు — ప్రజ్ఞ. ప్రజ్ఞే ప్రతిష్ఠ. ప్రజ్ఞే లాభం. ప్రజ్ఞే స్వర్గం. ప్రజ్ఞే కైవల్యం. ప్రజ్ఞవల్ల సాధ్యంకాని పనులే లేవు. బలీ, ప్రహ్లాదుడూ,

మంకి మొదలైనవాళ్ళు ప్రజ్ఞవల్లే అంతవాళ్ళయారు. కాశ్యపు డని వొక బ్రాహ్మడు వొక గర్వపోతురథం తగిలి పడిపోయాడు. ఆ అవమానంతో బాధపడి ప్రాణాలు విడిచిపెట్టడానికి సిద్ధపడ్డాడు. అప్పుడు దేవేంద్రుడు నక్కరూపంలో అతడి దగ్గిరికి వచ్చాడు. ప్రజ్ఞ కలిగించే మాటలాడి మనశ్శాంతి కలిగించాడు. అన్నివిధాలా ప్రజ్ఞే గొప్పది.

ధర్మరాజు — దానమూ, తపస్సూ, గురుశుశ్రూషా, యజ్ఞాలూ ఎలా పరిణతి పొందుతాయి ?

భీష్ముడు — మేలుకి మేలూ, కీడుకి కీడూ తప్పదు. పాపాలు చేస్తే కరువుమీద కరువూ, భయంమీద భయమూ, కష్టాలమీద కష్టాలూ అనుభవిస్తూ బాధపడుతూనే వుంటాడు మనిషి. పుణ్యం చేస్తే పండుగ మీద పండుగా, సుఖంమీద సుఖమూ, పుణ్యం మీద పుణ్యమూ అనుభవిస్తాడు. పక్షుల్లో కంపు పురుగులాగ, ధాన్యంలో పొల్లుగింజలాగ, మనుషుల్లో ధర్మం చెయ్యని వాళ్ళునీచులనుకో.

మనిషిచేసిన కీడూ, మేలూ వొదలవు. అతడు వెళితే అవీ వెళతాయి. అతడు వుంటే అవీ వుంటాయి. ఏం చేస్తున్నా అవీ కలిసి చేస్తూనే వుంటాయి. నీడలా అంటిపెట్టుకునే వుంటాయి. ఋతువు రాగానే చెట్లలో పువ్వులు పూసి, పళ్ళు పండినట్టు మనిషి చేసుకున్న కర్మ అనుభవించవలిసిన కాలం వచ్చేసరికి ప్రయత్నం అక్కరలేకండానే సుఖదుఃఖాలు వచ్చేస్తాయి. పెద్దలు నడిచిన దారి చూసీ కూడా తెలుసుకోలేరు తక్కినవాళ్ళు. ఆకాశంమీద పక్షులూ, నీళ్ళలో చేపలూ పోయే దారులు తెలుసుకోగలమా ? అయినా తెలుసుకోవాలని దృఢమైన మనస్సుతో పెద్దల ఉపదేశాలు వింటూ, ధర్మంగా నడుచుకుంటే మాత్రం తప్పకండా ఫలిస్తుంది.

భూతసృష్టి

ధర్మరాజు – భూతసృష్టి ఎవరివల్ల జరిగింది? ఎలా జరిగింది?

భీష్ముడు – ఈవిషయమూ, మరికొన్ని విషయాలూ భరద్వాజుడు అడిగితే భృగుడు చెప్పాడు.*

కైలాసశిఖరంమీద వున్న భృగుడిదగ్గిరికి భరద్వాజుడు వెళ్ళి 'మునీంద్రా, భూతసృష్టి ఎలా జరిగిందో సెలవియ్యి' అని అడిగాడు. భృగువు ఇలా చెప్పాడు – 'నాశనంలేని అనంతుడు, నారాయణుడు భూతసృష్టిచేయడానికి పూనుకున్నాడు. ముందు తనలో వెయ్యో భాగంతో అవ్యక్తుడని వొకణ్ణి తన మనస్సులో పుట్టించాడు. ముసిలితనమూ, మరణమూ లేవు అతడికి. ఇలా వుంటాడని చెప్పడమూ సాధ్యంకాదు. అతడివల్ల మహత్తు అని తత్వం పుట్టింది. నారాయణుడే దివ్యతేజస్సుతో నిండిన పద్మం వొకటి పుట్టించాడు. అందులోంచి బ్రహ్మపుట్టాడు. అతడి సంకల్పంవల్ల ఆకాశం పుట్టింది. ఆకాశంలోంచి నీళ్ళు పుట్టాయి. నీటిలో అగ్గి పుట్టింది. గాలీ పుట్టింది. అగ్గీ గాలీ కలియడంతో భూమి పుట్టింది.

'సర్వభూతాలూ శరీరంగా కలవాడు బ్రహ్మ. ఎలా అంటావా? కొండలు అతడి ఎముకలు. భూమి మేదస్సూ, మాంసమున్నూ. సముద్రాలు నెత్తురు. ఆకాశం కడుపు. గాలి వూపిరి. అగ్ని తేజస్సు. ఏళ్ళు నరాలు. సూర్యచంద్రులు నేత్రాలు. మీది లోకం శిరస్సు. పాతాళం పాదాలు. దిక్కులు చేతులు. అనంతాత్ముడు విష్ణువు. విష్ణువు వల్లే విశ్వం కలిగింది' అన్నాడు.

ఆకాశం మొదలైన పంచమహాభూతాల ప్రమాణం అడిగాడు భరద్వాజుడు. 'అవి అనంతాలు' అన్నాడు భృగువు – 'వాటి

---

* చూ. నారదపురాణం, భృగు భరద్వాజ సంవాదం.

ప్రమాణం దేవతలుకూడా కొలవలేరు. ఒకచోటు చెప్పి, ఈభూతం ఇంతనించి పైన లేదు అనలేం. పంచభూతాలూ మేరలేనివి. అది ఎలా అంటావా? గుణంపట్టి విష్ణువుకి అనంతుడు అని పేరుంది కదా! విష్ణువు విశ్వమూర్తి. అతడి శరీరంలోని మహాభూతాలు మితిలేనివి కాకపోతాయా?

'నీళ్ళలో పుట్టింది కదా, పద్మం? మరి ఆ పద్మం బ్రహ్మకంటే ముందు ఎలా పుట్టింది?' అని అడిగాడు భరద్వాజుడు.

'విష్ణువు మనస్సులో పుట్టాడు బ్రహ్మ. అంచేత అతడే మొదటి వాడు. పద్మం అతడికి ఆసనంగా కల్పితమైంది. ముందూ, వెనకా అన్న మాటే లేదు ఇక్కడ. బ్రహ్మ పద్మంలోంచి పుట్టా డంటారు. ఆ పద్మమే భూమి. ఆకాశం అంటుతూన్న మేరుపర్వ తమే దాని కర్ణిక. అక్కడినించే అన్ని ప్రాణుల్నీ సృష్టిస్తాడు బ్రహ్మ' అన్నాడు భృగువు.

'భూతాలు అయిదు ఎలా అయాయి?' అని అడిగాడు భరద్వాజుడు.

'కదిలినప్పుడు గాలి. శబ్దించినప్పుడు ఆకాశం. ద్రవంగా వున్న ప్పుడు నీరు. వేడిగా వున్నప్పుడు అగ్గి, కఠినంగా వున్నప్పుడు భూమి. ఇలా అయిదువిధాలు భూతాలు. ఈ అయిదింటవల్లే కదిలే ప్రాణులూ, కదలనిప్రాణులూ పుట్టాయి' అన్నాడు భృగువు.

'కదలనివాటిలో పంచభూతాల గుణాలు ఎలా తెలిశాయి?' అని అడిగాడు భరద్వాజుడు.

'పిడుగు వురిమిందంటే చెట్టు వికారం పొందుతుందా లేదా?' భరద్వాజుడి ప్రశ్నకి విడమర్చి చెప్పాడు భృగువు — 'శబ్దం వినే చెవి లేకపోతే ఎలా వికారం పొందింది? ఈ వినడానికి ఆకాశంశక్తే

కారణం. ఎండ తగిలితే చెట్టు వాడిపోతుంది. చర్మంతో ఈ స్పర్శ తెలియడానికి గాలి శక్తి కారణం. కళ్ళతో వెలుగుదారి చూసి కొనలు సాగుతుంది చెట్టు. అగ్ని శక్తితో ఈ తేజస్సు చూడడం జరుగుతుంది. చెట్టుకి పాదాలే (వేళ్ళు) నాలుకలు. పాదాలతో అది నీళ్ళు తాగుతుంది. అంచేతే పాదపం అని చెట్టుకి పేరు. ఈ నాలుకలతో తాగడం జలశక్తి. ధూపాలూ, పువ్వులూ మొదలైనవాటి వాసన చెట్టు పీలుస్తుందని వేదాలు చెపుతున్నాయి. ముక్కు లేకపోతే ఎలా వాసనచూస్తుంది? ఈవాసన చూడడం భూశక్తి. ఇలా పంచభూతాలతోనూ వుందన్నమాటే కదా కదలని ప్రాణి చెట్టు? ఇలాగే కొండలూ మొదలైనవీ అని భావించాలి. ఇతర విధాలు కూడా వుంటాయి. పంచభూతాలూ లేని ప్రాణే లేదు. ఇది వేదాలు నిశ్చయించిన మాట.'

'భూమీ మొదలైన పంచభూతాలకి గంధమూ మొదలైన గుణాలు వున్నాయి కదా! అవి అనుభవించడం ఎలా జరుగుతుంది?' అని అడిగాడు భరద్వాజుడు.

'అంతరాత్మకి ఇంద్రియాలూ, మనస్సూ సాధనాలు. ఈ సాధనాలతో విషయాలు అనుభవిస్తుందది. దానివల్ల కలిగే సుఖదుఃఖాలు పొందుతుంది. అంతరాత్మే క్షేత్రజ్ఞుడు; జీవుడు. అన్ని శరీరాల్లోనూ వుంటాడు జీవుడు. రకరకాల పేర్లతో అంతటా గాలితో కలిసి వుంటాడు. సత్వమూ, రజస్సూ, తమస్సూ – ఈమూడుగుణాల వికారాలూ దాటి ఆత్మ, మొదటిస్థితికి వచ్చి ముక్తిపొందుతుంది. పండితుడు సూక్ష్మబుద్ధితో అంతరాత్మని తెలుసుకుంటాడు. దాని మీద మనస్సు నిలుపుతాడు. కీడూ మేలూ పొందక, శుద్ధమైన శాంతితో పరమసుఖం పొందుతాడు.

'ఇంకా విను. వేదాలూ, సత్యమూ, ధర్మమూ, ఆచారమూ, తపస్సూ—వీటికి వునికిపట్టుగా ముందు బ్రహ్మ బ్రాహ్మల్ని పుట్టించాడు. తరవాత రాజుల్నీ, కోమట్లనీ, శూద్రుల్నీ కల్పించాడు. ఈనాలుగుజాతుల ఉజ్జ్వలచ్ఛాయలు వరసగా తెలుపూ, ఎరుపూ, పసుపూ, నలుపూ అని పెద్దలు చెపుతారు. తనజాతి పని విడిచిపెట్టి కిందిజాతిపని చేసిన జాతి వ్యభిచారజాతి అయిపోతుంది. తెలుపూ, ఎరుపూ, పసుపూ, నలుపూ, రంగులు వొకటికొకటి కలిసి తగ్గిపోతాయి. కనక జాతికర్మలో కూడా ఇదే ప్రమాణంగా గ్రహించాలి.

'సత్యమే ధర్మం. సత్యమే తపం. సత్యమే ప్రజల్ని సృజిస్తుంది. సత్యమే లోకం పుట్టిస్తుంది; నిలుపుతుంది. అయితే సత్యం అసత్యంచేత మరుగుపడిపోతుంది. సత్యమంటే ధర్మం. అసత్యమంటే అధర్మం. సత్యమంటే వెలుగు. అసత్యం అంటే చీకటి. సత్యం అంటే జ్ఞానం. అసత్యం అంటే అజ్ఞానం. సత్యం అంటే స్వర్గం. అసత్యం అంటే నరకం. సత్యం అంటే సుఖం. అసత్యం అంటే దుఃఖం. పండితుల వ్యావహారిక నామాలు ఇవి. అసత్యం అణచడానికే పండితులు ఎప్పుడూ తపస్సు చేస్తారు.

'ముసిలితనమూ, రోగమూ మొదలైనవి శరీరసంబంధమైనవి. సంతోషమూ, దుఃఖమూ మొదలైనవి మనస్సుకి సంబంధించినవి. ఇలా రెండువిధాల దుఃఖాలు మనిషిని బాధిస్తాయి. శరీరమూ, మనస్సూ రెండూ తన్ను బాధించకండా కోరుకోవాలి. నియమంతో ప్రతీకారం చెయ్యాలి. అప్పుడే సుఖం. దుఃఖాలు విడిచిపెట్టి, సుఖాల్లో మునిగిపోకండా విరక్తి చెందినవాడే ముక్తి పొందుతాడు' అన్నాడు భృగువు.

ఆశ్రమాలరీతులు వివరంగా వినిపించమన్నాడు భరద్వాజుడు.

'గురుభక్తికలిగి వేదాలు చదవడమూ, ఆచారంతోనూ, వినయంతోనూ మసులుకోడమూ, ముప్పూటలా సవనస్నానం చేసి సూర్యుణ్ణీ అగ్నినీ పూజించడమూ బ్రహ్మచారి ధర్మం.

'న్యాయంగా ధనధాన్యాలు గడించడమూ, ముందు అతిథి పూజచేసి అనంతరం అన్నపానాలు అనుభవించడమూ గృహస్థ ధర్మం. దుంపాదుట్రా తిని, నేలమీద నిద్రపోయి, అడవుల్లో వొకళ్ళ సాంగత్యం లేకండా వుండడం వానప్రస్థధర్మం. బిచ్చమెత్తుకుని శాంతంగా బతకడం యతి ధర్మం. ఈ కర్మలన్నీ ఫలం కోరకండా నియమంతో చేస్తే మోక్షం చేరుస్తాయి' అన్నాడు భృగువు.

'పరలోకమని వొకటి వుందంటున్నావు. ఈలోకానికీ, ఆలోకానికీ ఏమిటి విశేషం?' అని అడిగాడు భరద్వాజుడు.

'ఇది కర్మభూమి' అన్నాడు భృగువు — 'అది భోగాలు అనుభవించే చోటు. ధర్మపరులకి సులభ మది. సత్యమూ, శుచిత్వమూ, సౌజన్యమూ లేనివాళ్ళకి దొరక దది. ఈలోకం దుఃఖాల పుట్ట. ఆ లోకం సుఖాల గని. అక్కడ ఏదుఃఖమూ వుండదు. అంతా కలిసీ మెలిసీ వుంటా రక్కడ. ఇళ్ళూ, పక్కలూ, ఆసనాలూ, బట్టలూ, గంధాలూ, పూలదండలూ, ఆటపాటలూ, వాద్యాలూ, ఉద్యానాలూ, స్త్రీలూ — అన్నిటిలోనూ ఆ లోకానికీ ఈలోకానికీ హస్తిమశకాంతరం వారా.

'ఇవి పుణ్యలోక విషయాలు. ఇంక అధమలోక ముంది. ధర్మంలేని జనం అక్కడికి వెళతారు. అక్కడి దుఃఖాల సంగతి మరి చెప్పనే అక్కరలేదు. మనస్సులో మమకారం లేనివాళ్ళకి పుణ్యపాపాలు లేవు. వాళ్ళు ఈలోకం వెళ్ళరు. శాశ్వతానందం పొందుతారు. బ్రహ్మచెప్పిన ధర్మాలు సంక్షేపంగా నీకు వినిపించాను.'

అన్నాడు భృగువు. సంతోషించాడు భరద్వాజుడు. మెచ్చుకుని నమస్కరించాడు. సెలవుతీసుకు వెళ్ళాడు.

ధర్మరాజు — ఆచార విధులు వినాలని వుంది.

ఆచారం

భీష్ముడు — దురాచారం కష్టం కలిగిస్తుంది. కనక ఆచార విధులు తెలుసుకోడం మంచిదే.

రాజమార్గంలోనూ, రచ్చపట్లలోనూ, ఆలమందలలోనూ మల మూత్రాలు విడవకూడదు.* శుచి అయి, ఆచమనంచేసి, నిష్ఠతో నీళ్ళలో దిగాలి. ఉదయమూ, సాయంకాలమూ సూర్యుణ్ణి పూజించాలి. సూర్యుడు ఉదయిస్తున్నప్పుడూ, అస్తమిస్తున్నప్పుడూ నిద్రపోకూడదు. తడిపాదాలతో పడుకోకూడదు. కాళ్ళూ, చేతులూ, నోరూ కడుక్కుని అన్నం తినాలి. అన్నం నిందించకూడదు. ఇవన్నీ సదాచారాలు. సత్కర్మలు తెలిసిన నారదముని చెప్పినమాట లివి.

ఉదయిస్తున్న సూర్యుణ్ణి చూడకూడదు. బట్టవిప్పుకున్న ఆడదాన్ని చూడకూడదు. తన మలం తాను చూడకూడదు. తనపాపం తాను దాచకూడదు. స్త్రీసంగమం గుప్తంగా వుంచాలి. గురువులసేవా, మునులసేవా చెయ్యాలి. ఆయువు అధికం చేస్తాయివి. సిరీ, సంపదా కలిగిస్తాయి. పుణ్యలోకాలు ప్రసాదిస్తాయి.

ధర్మరాజు — అధ్యాత్మవిద్య సెలవియ్యి.

భీష్ముడు — జీవుడిలో సముద్రం కెరటాల్లాగ భూమీ మొదలైన పంచభూతాలూ పుడుతూ, అడిగిపోతూ వుంటాయి. శబ్ద, స్పర్శ,

* చూ. విజ్ఞానేశ్వరం. 1-35.

రూప, రస, గంధాలు పంచభూతాల గుణాలు. చెవీ, చర్మమూ, కన్నూ, నాలుకా, ముక్కూ ఈపంచేంద్రియాలూ తెడ్లవంటివి. ఇంద్రియాలకి మనస్సు ఆధారం. మనస్సు నిర్ణయించేస్తే మనిషి ఇంద్రియవ్యాపారాలు పొందుతాడు. అలా కాకండా ఇంద్రియాలు మళ్ళించి, మనస్సుతో చేర్చి, దాంతోనే బుద్ధిలో అణుచుకుంటే, బుద్ధి విషయాలనించి ఆత్మని చేరుతుంది.

క్షేత్రజ్ఞుడూ, భూతాత్ముడూ, పురుషుడూ, పరమేశుడూ, బుద్ధిసాక్షీ, జననరహితుడూ అని ఆత్ముడి పేర్లు.

తనకి తెలిసిన విషయాలు తన అనుభవానికి వస్తాయి. మాయలో పుట్టిన స్వప్నంలాగ ఆత్మకి తన్ను తాను కానలేని అజ్ఞానం కలిగిస్తాయవి. సత్వమూ మొదలైన గుణాలు మాయకి శరీరం. అది తెలుసుకుని తమస్సూ, రజస్సూ అణుచుకోవాలి. సత్వగుణమే ఆశ్రయించాలి. వివేకంతో అదికూడా వొదిలేస్తే, జ్ఞానవంతుడవుతాడు. ఆలోచిస్తే సత్వగుణమే సుఖానికి మూలం. రజోగుణం దుఃఖానికి మూలం. తమోగుణం జ్ఞానం పోగొడుతుంది. సమత్వం కలిగి ఈ ఆవస్థల్లో పడకండా వుండడమే మాయకి మందు.

యోగం

ఇక యోగవిషయం చెపుతాను విను. తెలివితో మనస్సు నిశ్చలంగా, గురిగా వుంచడంకోసం నిష్ఠకి అవసరం. మేఘంలో మెరుపులాగ తామరాకుమీద నీటిబొట్టులాగ మనస్సు ఆలోచనలవేపు పరిగెడుతుంది. దాని గతి గాలిలా వుంటుంది. కనక గాలి అదుపులో వుంచుకోడం మంచిది. అయితే గాలి క్రమసాధన వల్ల కాని నిలవదు. సోమరితనం పనికిరాదు. విసుగుదల కూడదు. యమ నియ

మాలు * ఎనిమిదీ అభ్యాసంతో అలవరుచుకుంటే ఆలోచన పట్టుబడు తుంది. వితర్కం ఏర్పడుతుంది. దాంతో వివేకం గాలిని దారికి తెస్తుంది.

గాలి అంతర్నాడిలోంచి కపాలం తాకినప్పుడు మనస్సు శాంతి పొందుతుంది ; ఆనందం అనుభవిస్తుంది ; ఆనందంలోనే లీనమవుతుంది.

జపం.

ధర్మరాజు — జపవిధీ, జపతత్పరులు పొందే గతీ సెలవియ్యి.

భీష్ముడు — ఈవిషయంలో యముడూ, కాలుడూ, మృత్యువూ, ఇక్ష్వాకువూ, కౌశికుడూ వాదించారు. ఆకథ నాకు తెలిసింది చెపుతాను.

వేదాంతం తెలిసినవాళ్ళు జపకర్మ ఆమోదించారు. శుచికలిగి సమమైన నేలమీద దర్భాసనం వేసుకుని దర్భలుపట్టుకు కూచోవాలి. నిర్మలమైన చిత్తవృత్తితో వుండాలి. ఇంద్రియాలు విషయాలమీదికి పోకండా అరికట్టాలి. మచ్చరమూ, అహంకారమూ, గర్వమూ వొదిలిపెట్టాలి. బ్రహ్మచర్యం పాలిస్తూ జపంచేసే పురుషుడు విరక్తితో అన్నిలోకాలూ జయిస్తాడు. ఈ జపచర్యతోనే దుఃఖమూ, సంతోషమూ, మోహమూ అన్నీ గెలుచుకుంటాడు. తుదకి ముక్తిపదం చేరుకుంటాడు.

శుచిత్వంలేకండా చేస్తేమాత్రం జపం చెడుతుంది. దానివల్ల మంచి లేదు సరికదా, పైగా నరకంకూడా వస్తుంది.

కౌశికుడని వొక బ్రాహ్మడు వుండేవాడు. వేదవేదాంగాలు తెలిసినవాడతడు. శాస్త్రప్రకారం వెయ్యిసంవత్సరాలు గాయత్రి

---

* యమం, నియమం, ఆసనం, ప్రాణాయామం, ప్రత్యాహారం, ధారణ, ధ్యానం, సమాధి.

జపంచేశాడు. సావిత్రీదేవి ప్రత్యక్షమైంది. కౌశికుడు భక్తితో సాగిల బడ్డాడు. 'వరమిస్తాను అడుగు' అంది సావిత్రి. జపనిష్ఠ కోరుకున్నాడు కౌశికుడు. ఇచ్చింది సావిత్రి. 'నీకు గొప్ప పదవి కూడా దొరుకుతుంది. ధర్మదేవత నీదగ్గిరికి వస్తాడు. యముడూ, కాలుడూ, మృత్యువూ వస్తారు. వాళ్ళకీ, నీకూ వాదం జరుగుతుంది' అని చెప్పి అంతర్థానమైంది.

జపంచేస్తూ కూచున్నాడు కౌశికుడు. వంద దేవసంవత్సరాలు (36500) గడిచాయి. ధర్మదేవతవచ్చి ప్రత్యక్షమయాడు. 'నీజపం వల్ల సాటిలేని పుణ్యలోకాలు నీకు సిద్ధించాయి. తనువూ, మనసూ వొదిలి సంతోషంగా ఆ పుణ్యలోకాలకి వెళ్ళు' అన్నాడు.

'తనువు వొదిలి వెళ్ళే లోకాలు నాకు అక్కరలేదు. నువ్వు చెప్పింది మంచిదే అయినా, దుఃఖాలు వోర్చుకుని నా ఇష్టానికి అనుగుణంగావుం దిది. ఇది విడిచిపెట్టవచ్చా?' అన్నాడు కౌశికుడు.

'తనువు వొదిలిపెట్టడం ఎలాగూ తప్పదు కదా? ఎంతో రమ్యంగా వుంటుంది స్వర్గం, తెలియదూ?' అన్నాడు ధర్మదేవత.

'ఊఁహూఁ, శరీరం విడిచిపెట్టి స్వర్గానికి వెళ్ళను' అన్నాడు కౌశికుడు.

'శరీరం వొదిలిపెట్టడం సమ్మతించవు కదూ? ఇదిగో యముడూ, కాలుడూ, మృత్యువూ వచ్చారు చూడు!' అన్నాడు ధర్మదేవత. అత డలా అంటూనే వున్నాడు, తమపేర్లు చెప్పుకుంటూ కౌశికుడిముందు ప్రత్యక్షమయారు వాళ్ళు.

'నీ జపఫలం సిద్ధించింది' అన్నాడు యముడు. 'నువ్వు స్వర్గం వెళ్ళవలిసిన కాలం వచ్చింది. అందుకే నేను వచ్చాను' అన్నాడు కాలుడు. 'కాలం ప్రేరేపిస్తోంది. నిన్ను పట్టుకుపోతాను' అన్నాడు మృత్యువు.

ఈమాటలు ఏవీ వినిపించుకోలేదు కౌశికుడు. వినయంగా వాళ్ళ మొహాలు చూశాడు. 'మీకు నేను ఏంచెయ్యాలో సెల వియ్యండి' అన్నాడు.

ఇంతలో పుణ్యతీర్థాలు సేవిస్తూ ఇక్ష్వాకు మహారాజు అక్కడికి వచ్చాడు. వాళ్ళందరికీ మొక్కాడు. అతణ్ణి అతిథిగా గ్రహించి ఆనందించాడు కౌశికుడు. 'నాకు ఉన్నదంతా ఇస్తాను. నీకు ఏంకా వాలో అడుగు' అన్నాడు.

'రాజులు దానం ఇస్తారు. కాని పుచ్చుకుంటారా? నీకు ఏం కావాలో అడుగు. ఇస్తాను' అన్నాడు ఇక్ష్వాకుడు.

'సంసారులు పుచ్చుకుంటారు. కాని సన్యాసులు పుచ్చు కుంటారా, రాజా? నామనసులో ఏకోరికలూ లేవు. కనక ఏదీ పుచ్చు కోను. నువ్వు కోరుకో, ఇస్తాను. పూజారూపంగా ఇచ్చింది అతిథి పుచ్చుకోడం తప్పుకాదు' అన్నాడు కౌశికుడు.

'ఇవ్వాలనే వుంటే సరే, నీ జపఫలం యావత్తూ ఇయ్యి' అని అడిగాడు ఇక్ష్వాకుడు.

'నా జపఫలంలో సగం ఇస్తాను. కాదంటావా అంతా తీసుకో ఇచ్చేస్తాను' అన్నాడు కౌశికుడు.

'అయితే ఏమిటి ఆ జపఫలం?' అని అడిగాడు ఇక్ష్వాకుడు

'నేను ఫలం కోరకండానే జపం చేశాను. అంచేత దీనికి ఫలం ఇది అని ఎరగను. ఇంకొకర్ని అడగాలనీ లేదునాకు. ఏదైతే అది. ఆఫలం నువ్వు పుచ్చుకో. తత్వం తెలిసినవాళ్ళవల్ల దానంతట అదే తెలుస్తుంది' అన్నాడు కౌశికుడు.

'ఫలం నీకు తెలియదూ? అయితే నేను పుచ్చుకోను అన్నాడు ఇక్ష్వాకుడు.

'నువ్వు అడిగావు. నేను ఇచ్చాను. సత్యం చెడకూడదు పుచ్చుకో' అన్నాడు కౌశికుడు.

'రాజులకి యుద్ధం ధర్మం. కనక నీతో నేను వివాదయుద్ధం చేశాను. అంతే' అన్నాడు ఇక్ష్వాకుడు. 'నువ్వు ఏంచేస్తేనేం? ఇస్తానని ఇవ్వకపోడమూ, పుచ్చుకుంటా నని పుచ్చుకోకపోడమూ అసత్యా లవుతాయి. సత్యవ్రతం విడిచి పెట్టడం ధర్మమా? సత్యమే తపం. సత్యమే యజ్ఞం. సత్యమే వేదం. సత్యమే శాంతి. సత్యమే దాంతి. సత్యం విడిచితే నిర్మలమైన నిత్యానుష్ఠానా లన్నీ నిష్ఫలమే.

వాళ్ళ ఇద్దరిమాటలూ విని యముడూ మొదలైన వాళ్ళు విన్నట్టు 'వీళ్ళిద్దరికీ కయ్యమెందుకూ? కౌశికుడు దానఫలమూ, ఇక్ష్వాకుడు సత్యఫలమూ పొందుతారు' అన్నాడు ధర్మదేవత.

అంతలో మనిషిరూపంలో స్వర్గం అక్కడ అవతరించింది. నేను ఫలానా అని చెప్పి 'వాదన ఎందుకూ? మీారు ఇద్దరూ సమానమైన ఫలమే పొందుతారు' అంది.

'అలా అయితే ఈ మునికూడా నేను ఇచ్చింది పుచ్చుకో వాలి' అన్నాడు ఇక్ష్వాకుడు.

'నేను తపస్సూ, అధ్యయనమూ చేసుకునేవాణ్ణి. పుచ్చుకోడం మానుకున్నాను' అన్నాడు కౌశికుడు.

'నేనూ, నువ్వూ సమానంగా వుండాలని కోరుతున్నాను. నీ పుణ్యఫలం నాకు ఇచ్చావు. నాపుణ్యఫలం నువ్వు పుచ్చుకో. అనుగ్రహించు' అని ప్రార్థించాడు ఇక్ష్వాకుడు.

ఇంతలో వికృతవేషాలతో ఇద్దరు పురుషులు వాళ్ళలో వాళ్ళు దెబ్బలాడుకుంటూ అక్కడికి వచ్చారు. ఇక్ష్వాకుణ్ణి చూసి 'ఇతడు మనల్ని శాసించే రాజు' అంటూ ముందు నిలబడ్డారు.

వాళ్ళసంగతి ఏమిటంటే, ఒకడు గోదానం చేశాడు. రెండో వాడు ఆఫలం కోరాడు. ఆప్రకారం మొదటివాడు ఫలం ఇచ్చేశాడు. అది తక్కువ అనుకుని రెండోవాడు మంచి ఆవులు రెండు అమ్మి సత్పాత్రుడికి దానంచేసి, ఆఫలం మొదటి వాడికి ఇవ్వబోయాడు. ఒప్పుకున్నట్టే వుండి, జాప్యంచేసి, తిరస్కరించాడు మొదటివాడు. దాంతో ఇద్దరికీ తగువు పుట్టింది. అదంతా స్పష్టంగా రాజుకి విన్నవించారు వాళ్ళు.

'ఇతడు కోరాడు. నేను ఇచ్చాను. తిరిగి పుచ్చుకోడం నాకు ఇష్టంలేదు. నన్ను నిర్బంధించవచ్చా ఇతడు?' అని ఫిర్యాదుచేశాడు మొదటివాడు.

'అదికాదు, దానం పుచ్చుకుంటానని మొదట వొప్పుకున్నాడు. ఇప్పుడు పుచ్చుకో నంటున్నాడు. ఇది అన్యాయం. పాపం. కర్మకాండ తెలిసినవాళ్ళు అందరూ ఎరుగుదు రిది' అన్నాడు మొదటివాడు.

'ఇతడిమాటలు విన్నావా?' అంటూ ఇక్ష్వాకుణ్ణి అడిగాడు కౌశికుడు — 'రాజా! నువ్వు నాజపఫలం అడిగావు. నేను సమ్మతించాను. ఇప్పుడు కాదంటున్నావు. శపిస్తాను. స్పష్టంగా చెపుతున్నాను' అన్నాడు కఠినంగా.

భయపడ్డాడు ఇక్ష్వాకుడు. 'ఒకళ్ళు ఇచ్చిందానికి చెయ్యి చాచనివాణ్ణి నేను. తప్పిందికాదు' అంటూ చెయ్యిచాచాడు.

'ఎన్నోసంవత్సరాలు నేను చేసిన జపఫలం యావత్తూ నీకు ఇస్తున్నాను' అంటూ నీళ్ళు ధారపోశాడు కౌశికుడు.

'మునీంద్రా, నాచేతిలో నీళ్ళు పడ్డాయి. మన ఇద్దరికీ సత్కర్మ సమంగా వుండవద్దూ? నేను చేసిన యజ్ఞఫలం నీకు ధారపోస్తాను. పుచ్చుకో' అన్నాడు ఇక్ష్వాకుడు.

'రాజా!' వికృతవేషంతో వచ్చిన పురుషులు ఇద్దరూ ఇక్ష్వాకుడితో అన్నారు – 'మేం ఇద్దరమూ కామక్రోధులం. ధర్మదేవతా, యముడూ మొదలైనవాళ్ళచేతా, మాచేతా మీ పరీక్ష జరిగింది. ఇవ్వడమూ, పుచ్చుకోడమూ దైవం పనులు. మీపనులు కావు.

'జపవిధిలో శ్రద్ధా, బలమూ సావిత్రీదేవి నాకు అనుగ్రహించింది. మరొకటి చెయ్యకూడదు నేను. అయినా ఇంతమంది ఎదటా నువ్వు కోరావు. కనక నీకోరిక కాదనలేను. పుచ్చుకుంటున్నాను. నీసుకృతం ఎటు లాగితే అటు వెళ్ళు' అన్నాడు కౌశికుడు.

కౌశికుడూ, ఇక్ష్వాకుడూ చేసిన పనికి బ్రహ్మ మొదలైన దేవతలు సంతోషించారు. వాళ్ళమీద పూలవాన కురిపించారు. వాళ్ళముందు ప్రత్యక్షమై మెచ్చుకున్నారు. దేవదుందుభులు మోగాయి. అప్సరసలు నాట్యంచేశారు.

ఇక్ష్వాకు మహారాజునీ, కౌశికమునినీ చూసి స్వర్గం ఇలా అంది – 'పుణ్యాత్ములారా! మీరు పరిశుద్ధులయారు. ఇక ఆలస్యమెందుకూ? ఉత్తమలోకాలకి బయలుదేరండి.'

మచ్చరమూ మొదలైన బంధాలు వొదులుకున్నాడు కౌశికుడు. ధర్మదేవతనీ, యముడూ మొదలైనవాళ్ళనీ, ఇతర దేవతల్నీ నమస్కారపూర్వకంగా సాగనంపాడు. ప్రాణం మొదలైన వాయువులు నియమంతో బంధించి, కనుబొమలమధ్య నిలిపాడు. శరీరచేష్టలు మాని, వాటిని శిరస్సునించి తాలువులో చేర్చాడు. అతడి బ్రహ్మరంధ్రంనించి అగ్నిజ్వాలలా వెలుగుతూ లోడి తేజు పురుషుడు బైటికి వచ్చాడు.

'వచ్చావా?' అని అతడికి ఎదురువచ్చాడు బ్రహ్మ – 'జపంచేసేవాళ్ళకీ, యోగులకీ పుణ్యగతి సమానమే. ఆమాటకి వస్తే

జపంచేసేవాళ్ళ శక్తే అధికం' అంటూ నోరు తెరిచి రమ్మన్నాడు. బ్రహ్మరంధ్రంనించి ప్రాణాలు విడిచిన బ్రాహ్మడు బ్రహ్మనోట్లో ప్రవేశించాడు. ఆశ్చర్యపోయారు దేవతలు. బ్రహ్మనీ, కౌశికుణ్ణీ, ఇక్ష్వాకుణ్ణీ మెచ్చుకున్నారు. బ్రహ్మ ధర్మాన్ని పొగిడి అంతర్ధానమయాడు. తక్కినవాళ్ళు యావన్మందీ ఎవళ్ళ ఇళ్ళకి వాళ్ళు వెళ్ళిపోయారు.

జపంసంగతీ దానివల్ల కలిగే పుణ్యగతీ చెప్పాను. ఇంకా ఏంవినాలని వుందో అడుగు.

జ్ఞానయోగం

ధర్మరాజు — జ్ఞానయోగం సెలవియ్యి.

భీష్ముడు — మనువూ బృహస్పతి సంవాదమని వొక కథ వుంది. నువ్వు అడిగిందానికి అది సమాధానంగా వుంటుంది. మనువు తన గురువు బృహస్పతికి నమస్కరించి జ్ఞానయోగం ఉపదేశించమన్నాడు. బృహస్పతి ఇలా చెప్పాడు — 'శ్రద్ధతో సత్కర్మ చెయ్యడం జ్ఞానయోగానికి మూలం. ఇష్టంలేంది వొదిలిపెట్టడానికీ, ఇష్టమైంది తెచ్చుకోడానికీ మనిషి కర్మచేస్తూ వుంటాడు. సుఖంగావున్న వే కొంతకాలానికి దుఃఖంగా మారతాయి. ఇది తెలుసుకుని, ఫలంమీద ఆసపెట్టుకోకండా సమబుద్ధితో సుఖదుఃఖాలు విడిచిపెట్టి, కామక్రోధాలకి లోబడకండా వివేకంతో నడుచుకుంటే ఉత్తమపదవి దొరుకుతుంది.

పరమాత్మకి వొక ఆలంబన లేదు; వొక శబ్దం లేదు. రసమూ, గంధమూ, స్పర్శమూ, రూపమూ ఏదీ లేదు. ఇంద్రియాలకి వశం కాదది. పొంద సాధ్యంకాదు. స్త్రీత్వం కానీ, పుంస్త్వం కానీ, నపుంస

కత్వం కానీ ఆపరతత్వానికి లేదు. ఏశరీరంలో వుంటే ఆవ్యాపారంతో వుంటుంది. వెలుగుతున్న దీపం, ఇతరవస్తువులు ప్రకాశింపచేసినట్టు జ్ఞానజ్యోతి ఇంద్రియాలూ, మనస్సూ మందకొడిగా వుండకండా చేస్తుంది. రాజుదగ్గిర మంత్రుల్లాగ పురుషుడిదగ్గిర ఇంద్రియాలూ, మనస్సూ పనిచేస్తూ వుంటాయి.

'తరిచితే తప్ప, గొడ్డలితో నరికితే కర్రలో అగ్గి పుట్టదు. అలాగే వేదాలు చెప్పినట్టు మథిస్తేకాని, ఈశరీరం నలగచేసినంత మాత్రాన పరతత్వం కనపడదు. మనస్సుకీ, ఇంద్రియాలకీ అందక పోయినంతమాత్రాన పరతత్వం లేకపోతుందా? వెనకభాగం మన కళ్ళకి కనపడదు. అంతమాత్రాన అది లేకండా పోతుందా? వలా, వురీ, మాటుగోయ్యా, గాలమూ వీటితోకదా లేడీ, పిట్టా, ఏనుగూ, చేపలూ, పడతారు! అలాగే విజ్ఞానంతో ఆత్మని కనిపెడతారు పండితులు.

'పాం కాళ్ళు పాముకే తెలుసు. అలాగే బుద్ధిమంతుడు బుద్ధికి సాక్షిగావున్న పరమపురుషుణ్ణి తెలుసుకుంటాడు.

'అమావాస్యనాడు చంద్రుడు అవుపడడు. అవుపడనంత మాత్రాన అతడు లేనట్టా? అలాగే మనస్సుకి కనపడనంత మాత్రాన పరతత్వం లేనట్టవుతుందా? రాహువు మింగిన సూర్యుడు వుండీ వుండనట్టే వుంటాడు. అలాగే అధీనుడై వున్న ఆత్మకి అజ్ఞానంవల్ల మోహమూ, నిర్మోహమూ లేకపోయినా వున్నట్టే అనిపిస్తుంది. తేటనీటిలో రూపం కనిపిస్తుంది. కలిగిన నీటిలో కనపడదు. అలాగే మనస్సు నిర్మలంగా వుంటేనే పురుషుడు తనని చూస్తాడు. కల్మషంగా వుంటే కానలేడు.

'ఇంద్రియాలు ఇటూ అటూ విచ్చలవిడిగా తిరిగితే దుఃఖాలు తెస్తాయి. అవి కట్టువడ్డాయో సుఖం కలిగిస్తాయి. ఇంద్రియాలు దొంగలు. దొంగలపాల పడకండా ఆత్మని రక్షించాలి.

పాపం పాడుచేసి, జ్ఞానం సంపాదిస్తే మెరుగుటద్దంలో కనపడినట్టు, ఆత్మస్వరూపంలో తనంత తాను అవుపిస్తాడు పరమాత్మ.

'ధ్యానయోగంతో నిశ్చలంగావున్న మనస్సు, సత్వ రజస్తమోగుణాలు దూరం తరుముతుంది. పరమశాంతంగా వున్న పరమాత్మలో కలుస్తుంది. అదే ఉత్తమదశ. దానికి మించిందిలేదు.

'జ్ఞానాన్ని మాయ మరుగుపరుస్తుంది. దానిమోసం స్పష్టంగా వివరిస్తాను.

'మాయ ఇలా వుంటుంది అని తెలుసుకుందికి ఉపాయంలేదు. నేలమీద అడుగుపెట్టని జంతువుజాడ ఎలా తెలుసుకోలేమో, అలా దానిజాడ తెలుసుకోలేం. మాయ గుణమూర్తి. అంటే సత్వ రజస్తమోగుణాలు దాని రూపం. ఆమాయని లక్ష్యపెడితే జ్ఞానం నశిస్తుంది. గుణాలకి దూరమైతే మాయ దూరంగా పోతుంది. అఖండమైన తేజస్సు కలుగుతుంది. ఆ తేజస్సులో తన్ను తాను చూడగలుగుతాడు పురుషుడు. సత్వమూ, రజస్సూ, తమస్సూ— ఈమూడు గుణాలూ ముప్పిరిపెట్టి, ఆత్మని చుట్టుకుంటాయి. వైరాగ్యమనే కొడవలితోకాని మరో దాంతో తెగవు.

'మణిపూసలూ, బంగారంపూసలూ, వెండిపూసలూ, మట్టిపూసలూ— ఇలా రకరకాల పూసలపేర్లలో దారం ఎలావుంటుందో, అలాగే ప్రాణికోటిలో ఆత్మ వుంటుంది.

'ఒకేవిధమైన పొలంలో అనేకరకాలపంట పండినట్టు ఒకేరకం బుద్ధే ఎన్నోరకాల కర్మలవెంట పోతుంది.

'భూమికంటే నీరు పెద్దది. నీరుకంటే తేజస్సు పెద్దది. తేజస్సుకంటే గాలి పెద్దది. గాలికంటే ఆకాశం పెద్దది. ఆకాశంకంటే కూడా మనస్సు పెద్దది. మనస్సుకంటే బుద్ధి పెద్దది. పంచభూతాల

కంటే, మనస్సుకంటే, బుద్ధికంటే కూడా మహత్తరమైంది కాలం. కాలతత్వాన్ని మించినవాడు విష్ణువు. అతడే ఈ లోకాలన్నిటి. ప్రభువు. ఆ దేవదేవుడికి మొదలు లేదు. నడిమి లేదు. తుదీ లేదుకీ అంచేత నాశనమే లేదు అతడికి. వేదాలకీ, వాదాలకీ అతడే ఆధారం, అతడే పుట్టుకలు ఎగజిమ్ముతాడు. ఇంద్రియవిషయాలు గెలిచి. శాంతితో చూడవలిసిందే అతణ్ణి. ఎప్పుడూ వాక్కులాగే ప్రకా శిస్తా డతడు. ఊహకీ, మాటకీ అందడు. కర్మలకి కనపడడు. మనసుతో మనసూ, బుద్ధితో బుద్ధీ, చూపుతో చూపూ క్రమంగా వొదిలించు కుంటే అక్షరుడూ, జ్ఞానస్వరూపుడూ అయిన విష్ణువుని చూస్తాడు పండితుడు. అమృతమూ (చావులేంది), అచ్యుతమూ (చ్యుతంకాంది), అనంతమూ, నిర్మలమూ, అమేయమూ (చేరరాంది) అయిన విష్ణు తేజం యమమూ మొదలైనవి అలవడిన మనస్సుతో ఇంద్రియాలు జయిస్తేనే పట్టువడుతుంది.'

ఇలా బృహస్పతి చెప్పిన జ్ఞానయోగం విని కృతార్థు డయాడు మనువు. పండితులు మెచ్చుకోదగినవాడివి నువ్వు. ధర్మరాజా! ఈ వాక్యాల అర్థం శ్రద్ధగా మనస్సుకి పట్టించుకో.

కృష్ణమాహాత్మ్యం

ధర్మరాజు- మహాత్మా! మహనీయుడైన కృష్ణుడి మాహాత్మ్యం వినాలని వుంది. వినిపించు.

భీష్ముడు - కృష్ణుడే విష్ణువు; ప్రభువు. తన కార్యసామర్థ్యం కనబరచడంకోసం గాలీ, అగ్గీ, నీరూ, ఆకాశమూ, భూమీ తన దివ్యశక్తితో కల్పించాడు. నీళ్ళలో తగిన పాన్పుమీద పడుకున్నాడు. అతడి నాభినించి పద్మం పుట్టింది. పద్మంనించి బ్రహ్మ పుట్టాడు.

బ్రహ్మమనస్సులో మరీచీ, అత్రీ, అంగిరసుడూ, పులస్త్యుడూ, పులహుడూ, క్రతువూ, దక్షుడూ అని ఏడుగురు కుమాళ్ళు పుట్టారు. అందులో మరీచికి కశ్యపప్రజాపతి పుట్టాడు. అతడివల్ల దేవతలూ, అసురులూ, గరుడులూ, నాగులూ మొదలైన జాతులు పుట్టాయి. కశ్యపుడికి సూర్యుడూ, అత్రికి చంద్రుడూ పుట్టారు. రాజవంశాలకి మూలమయారు. సూర్యచంద్రవంశాలరాజులు అనేక దేశాలు ఏలారు. దేశకాలాలబట్టి, రాజవంశాలు బహుశాఖలుగా విస్తరిల్లాయి. వాటన్నిటినీ తనకి కావలిసినప్పుడు కృష్ణుడు పరస్పర విరోధం కల్పిస్తాడు. యుద్ధాలు నిమిత్తమాత్రంగా చేసి నాశనం చేస్తాడు. వాసుదేవుడూ, సంకర్షణుడూ, ప్రద్యుమ్నుడూ, అనిరుద్ధుడూ అన్న పేర్లతో నాలుగు దివ్యరూపాలు ధరించి లోకం రక్షిస్తూ వుంటాడు. ఆటకోసమే జన్మలెత్తుతూ ఆడుకుంటూ వుంటాడతడు.

ప్రాణుల ప్రభువు ఈకృష్ణుణ్ణి సామాన్యదృష్టితో చూడడం అజ్ఞానం. భక్తపరతంత్రు డితడు. పుణ్యాత్ములు చేసే పూజకి పాత్రుడు. దయామయుడు. భోగమూ, మోక్షమూ ప్రసాదిస్తాడు. నారదుడూ, పరశురాముడూ, మార్కండేయుడూ, వ్యాసుడూ, వాల్మీకీ మొదలైనవాళ్ళు చెప్పగా విన్నదే చెప్పాను.

విష్ణుమంత్రం

ధర్మరాజు — ఎవళ్ళని తెలుసుకుంటే మోక్షం దొరుకుతుంది ? ఏ ఉపాయంతో సంకల్పం నెరవేరుతుంది ?

భీష్ముడు — నారదమునిదగ్గర విన్నది వివరిస్తాను, విను. పరముడూ, అక్షరుడూ అయిన విష్ణువుని స్తుతించి, చేతులుజోడించి, తల వొంచుకుని భక్తిపూర్వకమైన మనస్సుతో నారదుడు,— 'దేవా!

మోక్షంకోరే జనులు నిన్ను ఎలా తెలుచుకుంటారు? ఎలా జపిస్తారు? దయతో సెలవియ్యి' అని ప్రార్థించాడు.

దేవముని ప్రార్థన మన్నించాడు విష్ణువు. 'పరమభక్తీ, నిర్మలమైన శ్రద్ధా, ఇంద్రియనిగ్రహమూ - ఇవి నన్ను ధ్యానించడానికి మంత్రులవంటివి. పాపాలు విడచినవాడికే అవి పట్టువడతాయి. నేను మెచ్చిన ఉత్తమసాధనం అనుస్మృతి నియమంగా జపించవలిసిన విషయం.

'ఓమ్, అనే ప్రణవం మొదట వుంచి, 'నమః' అనే శబ్దం దానికి చేర్చి, షడ్గుణైశ్వర్య వాచకమైన * 'భగవత్'. శబ్దమూ, సర్వమూ వుంటుందని తెలిపే 'వాసుదేవ' పదమూచేర్చి, చతుర్థీ విభక్తి 'య' చేరిస్తే ఆవాక్యం మంత్రమవుతుంది.‡ ముందు ముందు ఈమంత్రం నిశ్చలమైన భక్తితో జపించి, అనుస్మృతి జపించాలి. దాంతో ధర్మార్థకామమోక్షాలు సిద్ధిస్తాయి' అన్నాడు. దయతో అనుస్మృతి కూడా ఉపదేశించాడు. మనస్సుకి ప్రియమైన స్తోత్రమది.

అనుస్మృతి

అవ్యక్తుణ్ణి, శాశ్వతుణ్ణి, అన్నిటి పుట్టుకభూమి అయినవాణ్ణి, భక్తవత్సలుణ్ణి, పరమపురుషుణ్ణి, అక్షరుణ్ణి అంజలిబంధంచేసి ఆశ్రయి

*శ్లో. ఐశ్వర్యశ్య సమగ్రస్య ధర్మస్య యశసాశ్రియః,
జ్ఞానవైరాగ్య యోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణా.

విష్ణుపురాణం. 6.5.74

[పరిపూర్ణమైన ఐశ్వర్యమూ, ధర్మమూ, యశస్సూ, సిరీ, జ్ఞానమూ, వైరాగ్యమూ ఈ ఆరింటికీ భగమని పేరు.]

‡ద్వాదశాక్షర మంత్రం – ఓమ్ నమో భగవతే వాసుదేవాయ. చూ. భాగవతం, ధ్రువోపాఖ్యానం. ఇదే మంత్రం స్వాయంభువమనువు జపించాడు. చూ. విష్ణుపురాణం. 1.11.55 –56.

స్తాను. తెల్లతామరపత్రాల్లాటి నేత్రాలవాణ్ణి, లోకసాక్షిని, నిత్యుణ్ణి, పురాణపురుషుణ్ణి, లోకనాథుణ్ణి, భవ్యుణ్ణి సేవిస్తాను. భూతభవ్యుణ్ణి, జగత్ప్రభుణ్ణి, అంతటా వ్యాపించినవాణ్ణి, ప్రాణుల్లో వున్నవాణ్ణి, అమృతుణ్ణి, అచ్యుతుణ్ణి, అనంతుణ్ణి, హృషీకేశుణ్ణి, వెయ్యిసూర్యులతో సమానమైనవాణ్ణి, హిరణ్యగర్భుణ్ణి, ప్రభువుని, భక్తిచేత లభించేవాణ్ణి, చలించనివాణ్ణి, సూక్ష్మరూపుణ్ణి, శరణ్యుణ్ణి, వెయ్యితలలవాణ్ణి, భయం తొలిగించేవాణ్ణి, శిరసులేనివాణ్ణి, నారాయణుణ్ణి, నూతనుణ్ణి, యోగమూర్తిని, లోకాతీతుణ్ణి, ధ్రువుణ్ణి, ఈశ్వరుణ్ణి, హరిని భక్తితో కొలుస్తాను.

ఎవడు సచరాచరమైన ప్రాణికోటికి గురువు ? ఎవడి నాభిపద్మం బ్రహ్మని కంది ? ఎవడిచేత ప్రపంచాలన్నీ వర్ధిల్లుతున్నాయి ? ఆ ముకుందుణ్ణి ఎప్పుడూ కొలుస్తాను.

కదలనివీ, కదిలేవీ పిపీలికనించి బ్రహ్మదాకా అన్ని జంతువులూ ప్రళయంపొందిన కాలంలో వొక్కడేవుండే నిత్యసత్యమూర్తిని, శార్ఙ్గ ధనుస్సు ధరించేవాణ్ణి దయతో రక్షించడంకోసం కొలుస్తాను.

కాలమూ, మేఘమూ, నేలా, పైరూ, కర్మా, అకర్మా, ధర్మస్వరూపమూ అన్నీ తానే అయి, మహిమతో ఆటలాడే వాసుదేవుణ్ణి స్తోత్రంచేస్తాను.

అగ్నీ, సూర్యచంద్రులూ, గ్రహనక్షత్రాలూ ఎవడినించి తేజస్సు పొందుతున్నాయో ఆ విశ్వరూపుణ్ణి, మచ్చలేని తేజోరాశిని సేవిస్తాను.

నాలుగింటా, మళ్ళీ నాలుగింటా, రెండింటా, ఐదింటా, మళ్ళీ రెండింటా * హోమం చేసి యజ్ఞాలుచేసేవాళ్ళు ఆరాధించే విష్ణువు మాకు ప్రసన్నుడు కావాలి.

---

* 'ఆశ్రావయ' నాలుగు, 'అస్తుశ్రౌషట్' నాలుగు, 'యజ' రెండు, 'యేయమహే' అయిదు, 'వషట్' రెండు.

యజ్ఞధరుడూ, పంచయజ్ఞుడూ, లక్ష్మికి పునికిపట్టూ, యోగానికి మూలమూ, అంతటికీ ఇష్టప్రదేశమూ అయిన వరదుణ్ణి, పరముణ్ణి ఆశ్రయిస్తాను.

చూడరానివాణ్ణి, తెలియరానివాణ్ణి, అన్నిలోకాలూ భరించేవాణ్ణి, రూపంలేనివాణ్ణి, సముద్రంలాటి జ్ఞానమూర్తిని, అయిదు కాలాలూ ఎరిగినవాణ్ణి, గుణాలు లేకండా వెలుగుతున్నవాణ్ణి సేవిస్తాను.

వ్యక్తం అనే ఈప్రపంచానికి జన్మకారణమైనవాణ్ణి, తెలియరానివాణ్ణి, తెలియరానిదాని అవతల అనే మాటకి ఆధారమైనవాణ్ణి, భక్తపరాధీనుణ్ణి, యోగ్యులు స్తుతించేవాణ్ణి స్తుతిస్తాను.

జ్ఞానధ్యానపరాయణులైన మహాత్ములు, ఇంద్రియాలు జయించినవాళ్ళు ఎవణ్ణి పొంది మళ్ళీ రారో, అతణ్ణి శరణువేడుతున్నాను. పుణ్యాత్మణ్ణయి బతుకుతాను.

లోకమంతా ఏకాంశతో నిర్వహిస్తున్నవాణ్ణి, అందరాని ఆకారంతో ప్రకాశిస్తున్నవాణ్ణి, పద్మనాభుణ్ణి స్తుతిస్తాను.

అయిదురకాల ప్రకృతి అయిదు ముఖాలతో అనుభవించే క్షేత్రజ్ఞుణ్ణి*, సత్వమూ మొదలైన గుణాలు మూడూ విలాసంగా ధరించిన శక్తిమంతుణ్ణి ఆత్మప్రకాశంకోసం ఆశ్రయిస్తాను.

భక్తులూ, యోగులూ అయిన మహాత్ములు ఎవణ్ణి చూసి తిరిగిరాని పుణ్యగతి పొందుతారో ఆ పరమాత్ముణ్ణి, తర్కించరాని వైభవుణ్ణి స్మరిస్తాను.

సూర్యబింబంలోనూ, చంద్రబింబంలోనూ చలించకండా వెలుగుతున్న తేజోమూర్తిని, నిరంజనుణ్ణి, అంతరాత్ముణ్ణి ఆశ్రయిస్తాను.

---

* గంధమూ మొదలైన అయిదుగుణాలూ కల పంచభూతాలు ముక్కు మొదలైన పంచేంద్రియాలతో అనుభవించే ఆత్మణ్ణి.

సూర్యచంద్రాగ్నిమయుణ్ణి, నక్షత్రమయుణ్ణే, నిత్యసుస్థిరుణ్ణి, తేజోమయుణ్ణి, ఆత్మారాముణ్ణి ఆరాధిస్తాను.

గుణాలకి ఆది అయినవాణ్ణి, నిర్గుణాలకీ ఆది అయినవాణ్ణి, రూపవంతుణ్ణి, పుట్టుకలేనివాణ్ణి, సూక్ష్ముణ్ణి, పరముణ్ణి, అంతటా వున్నవాణ్ణి ప్రసన్నుడుకావాలని ప్రార్థిస్తున్నాను.

అంతటా పూర్ణంగా తలలూ, కళ్ళూ, మొహాలూ కల నిర్మలుణ్ణి, నిర్వికారుణ్ణి, సర్వసాక్షిని, గోవిందుణ్ణి, హరిని నిన్ను సేవిస్తాను.

నిన్ను తెలుసుకోలేకపోతే సంసారంలో మునిగిపోడం తప్పదు. మనస్సుకీ, ఇంద్రియాలకీ అందవు నువ్వు. నిన్ను నేను ఏమనుకునేది ? నారాయణా! చిరకాలం యోగమూ, తపస్సూ చేసిన సిద్ధులు కామం, క్రోధం, మోహం, ద్వేషం లేకండా నిన్ను వాకేరీతి కలవాడని భక్తితో కొలుస్తారు.

హరీ! ఫలం కోరకండా కర్మచేస్తూ, వాటిని జ్ఞానాగ్నిలో పుటంపెడుతూ, ద్వంద్వాలు విడిచిన యోగులే నిన్ను చూస్తారు.

కృష్ణా! దేహంలో వున్నవాడివి నువ్వు. దేహం లేనివాడివి. దేహధారు లందరినీ సమంగా చూస్తావు. పాపపుణ్యాలు మోహం లేకండా నిరసించే మహాయోగులు భక్తితో నిన్ను తెలుసుకుంటారు.

కేశవా! ప్రకృతీ, బుద్ధీ, అహంకారమూ, భావమూ, పంచ భూతాలూ, ఇంద్రియాలు నిన్నే ఆశ్రయిస్తాయి. ఈ అన్నిటిలోనూ నువ్వు ప్రసన్నుడివై వుంటావు. అవి నీకూ, నువ్వు వాటికీ ఆధారం. ఇది నిజం.

శార్ఙ్గీ! ఏకత్వమూ, అవ్యక్తమూ, అనేకత్వమూ ఇదీ నీ మహిమ. నీస్వరూపం తెలుసుకున్న పుణ్యాత్ములకి మోక్షం కరతలామలకం.

దేవా! మణులు సూత్రంలో వున్నట్టు చరాచరములైన ప్రాణి కోట్లు యావత్తూ నీలో వున్నాయి. నిన్ను ప్రార్థిస్తున్నాను. సమత్వమూ, భక్తీ నాకు ప్రసాదించు.

ముకుందా! హేతువులేనివాడివి నువ్వు. కర్తవి. ప్రాణుల్ని సృజించేవాడివి. సర్వమూ అనుభవించేవాడివి. మహత్తూ మొదలైన తత్త్వాల్లో చేరవు. అయినా నువ్వే తత్త్వమవుతావు. నువ్వే జగన్నాయకుడివి. నువ్వే మూలపురుషుడివి.

గోవిందా! ద్వేషించదగిందీ, ప్రేమించదగిందీ అన్న భేదం లేదునీకు. ప్రాణికోటి అంతా సమమే. ప్రాణులతో కూడడమూ, బుద్ధి అహంకారాలతో కలిసివుండడమూ లేదు. ఆరంభమూ లేదు నీకు. ధర్మాధర్మాలు లేవు. ఇంద్రియాల పొందు లేదు. ఇంద్రియ విషయాల అభిరుచి లేదు. ముసలితనమూ, చావూ లేని మోక్షం కోరుతున్నాను. కరుణించు. నా ముక్కు (ఘ్రాణేంద్రియం) భూమిలోనూ, నాలుక (రసనేంద్రియం) నీటిలోనూ, కన్ను (నేత్రేంద్రియం) తేజస్సులోనూ, చర్మం (స్పర్శేంద్రియం) గాలిలోనూ, చెవి (శ్రోత్రేంద్రియం) ఆకాశంలోనూ కలిపి ఆనందం ప్రసాదించు.

భూమి నీళ్ళలోనూ, నీళ్ళు అగ్గిలోనూ, అగ్గి గాలిలోనూ, గాలి ఆకాశంలోనూ, ఆకాశం మనస్సులోనూ, మనస్సు అహంకారంలోనూ, అహంకారం బుద్ధిలోనూ ఇమడ్చాలి. ఇదంతా అవ్యక్తంగా చేర్చి, అవ్యక్తం గుణాలతో కలపాలి. సృష్టికి కారణమైన పంచభూతాలూ ముట్టకుండా తప్పుకోవాలి. అప్పుడే పరమానందం దొరుకుతుంది. నేనే నువ్వు అన్న జ్ఞానం కలుగుతుంది. చావు పుట్టుకలు లేని ఈ మోక్షం ప్రసాదించు.

హరిలో నే నున్నాను. నాలో హరి వున్నాడు. హరి నన్నూ, నేను హరినీ వొదిలిపెట్టం. మాకు నాశనం లేదు. హరి దయకంటే లోకంలో గొప్పది మరొకటి లేదు.

కృష్ణా! బుద్ధీ, ప్రాణమూ నిన్ను పొందగలిగిన భక్తి ప్రసాదించు. పూర్వకర్మఫలాలు వుండనీ. ఆ రుణాలు తీరి సుఖపడతాను.

వాసుదేవా! దేవదేవా! ఎప్పుడూ నిన్ను స్మరిస్తాను. 'వీడు నావాడు' అని నన్ను దయచూడు.

బుద్ధికి అందని అచ్యుత్యుణ్ణి, సనాతనుణ్ణి, తెలియరానివాణ్ణి, చిన్మయుణ్ణి, మళ్లీమళ్లీ పుట్టుక కలగకండా వుండడంకోసం చలించని నియమంతో స్మరిస్తాను.

పరమాత్ముణ్ణి, నారాయణుణ్ణి, పురాణపురుషుణ్ణి, భక్తుల మనస్సు గ్రహించేవాణ్ణి, ఆరువిధాల సంపదా కలవాణ్ణి మ్రొక్కుతున్నాను.

'ఇలా జపించి నన్ను సర్వావస్థల్లోనూ భక్తితో నమస్కరించిన వాడు సకలపాపాలూ పోయి శాంతిపొందుతాడు. ముక్తిపొంది శాశ్వతమైన ఆనందం అనుభవిస్తాడు.

'ఈ అనుస్మృతి వైష్ణవస్తోత్రం. పాపాలు పోగొడుతుం దిది. ప్రాజ్ఞుడైనా, మూఢుడైనా యజ్ఞసమయాల్లో ఇది పఠిస్తే, యజ్ఞఫలం నూరింత లవుతుంది. దేవపూజలోనూ, పితృపూజలోనూ, అగ్నిపూజలోనూ, భక్తితో నన్ను తలుచుకుంటూ నియమంతో ఇది చదివిన వాడు పుణ్యలోకాలు వెళతాడు. నన్ను భక్తితో సేవించే ప్రజలకి అమావాస్యా, పౌర్ణమీ, ద్వాదశిదినాల్లో ఈ అనుస్మృతి వినిపిస్తే సర్వసంపదలూ లభిస్తాయి. ఇది చదువుతూవుంటే మొక్కిన హరి జనుడికి ప్రసిద్ధమైన పుణ్యలోకం దొరుకుతుంది. ఇక తక్కిన వాళ్ల సంగతి చెప్పే దేముంది?

'కర్మ ఫలాలన్నీ అంతంకావడంతోనే నాభక్తులకి అనంత పదం దొరుకుతుంది అంచేత నారదా! నన్ను తలుచుకో. వైకుంఠం చేరుకుంటావు.

'జ్ఞానం లేనివాడిమీద దయతలిచి జ్ఞానం కలిగిస్తే, అది భూమియావత్తూ దానంచేసిన దానికంటే హెచ్చు ఫలమిస్తుంది. కనక నీకు చెప్పిన ఈ విధానమంతా నిర్మలమైన మనస్సు కలవాళ్ళకి, పుణ్య స్వభావులకి ఉపదేశించు. సర్వశుభాలూ కలుగుతాయి. వెయ్యి అశ్వమేధాలు చేసినా దొరకని ఉన్నతపదం నాభక్తులకి దొరుకుతుంది' అని చెప్పాడు.

అదే శివుడు అడిగినప్పుడు నారదముని చెప్పాడు. ధర్మరాజా! అదే నీకు విడమర్చి చెప్పాను. నువ్వుకూడా నారదమునిలాగే ఏకాగ్రచిత్తంతో భక్తిశ్రద్ధలతో పరమాత్మున్ని స్మరించు. అనుస్మృతి పరమరహస్యమైంది. పూజ్యమైంది. మాననీయమైంది. దీన్ని జపిస్తే బుద్ధి పెరుగుతుంది. దుఃఖం పోతుంది బంధాలు తెగిపోతాయి. శాశ్వతమైన శుభం కలుగుతుంది.

మోక్షమార్గం

ధర్మరాజు – సంతోషంగా వుంది. నమస్కరిస్తున్నాను. మోక్షమార్గం సెలవియ్యి.

భీష్ముడు—వార్ష్ణేయాధ్యాత్మం అని వొక ఇతిహాసముంది అది నువ్వు అడిగిందానికి సమాధానమవుతుంది.

వార్ష్ణేయుడని వొక మునివుండేవాడు. అతడు తీరికగా కూచున్నప్పుడు అతడి శిష్యుడు నిలబడి 'మోక్షమార్గం సెలవియ్యి' అని వినయంగా ప్రార్థించాడు. పాదాభివందనం చేశాడు. జ్ఞానమూర్తి వార్ష్ణేయుడు ఇలా అందుకున్నాడు— 'భక్తి కలవాడివి నువ్వు. బుద్ధిమంతుడివి. యోగ్యుడివి. నా సదుపదేశం సావధానంగా విను.

కాలచక్రం హద్దులేంది. దీనిలో సర్గాలూ ప్రళయాలూ సాగుతూవుంటాయి.*

ప్రళయంలో పరమాత్మ ప్రకృతిని పొంది కల్పాదిలో మళ్లీ సృజించాడు. ప్రాణికోటితో మహామునులూ పుట్టారు. ప్రళయంలో కనపడకండా పోయిన వేదాలూ, శాస్త్రాలూ ఆదేవుడి దయవల్ల తిరిగీ పొందారు. న్యాయశాస్త్రం మొదలైన ఎన్నో శాస్త్రాలు చేశారు. ప్రజలందరూ అనుసరించదగిన ఆచారాలు విడమర్చి చెప్పారు. అవి విన్నా, చెప్పినా పరమాత్మస్వరూపం తెలుస్తుంది. దేవతలకీ, మునులకీ కూడా సహజంగా తెలియ దది. విష్ణువుకి మాత్రమే అంతా తెలుసు. అన్నిదుఃఖాలకీ మందైన ఆ పద్ధతి ఆ పురాణపురుషుడి దయవల్లే మునులు గ్రహించారు. క్రమక్రమంగా అలవరుచుకున్నారు.

ఆత్మతో కలిసి శరీరం జీవం పొందుతుంది. దానివల్ల బుద్ధి పుడుతుంది. బుద్ధిలోంచి అహంకారం పుడుతుంది. బుద్ధీ, అహంకారమూ జ్ఞానాన్ని ఆశ్రయిస్తాయి. అహంకారం నించి ఆకాశం పుట్టింది. ఆకాశంవల్ల గాలి పుట్టింది. క్రమంగా అగ్గీ, నీరూ, భూమీ వొకదాన్నించి వొకటి పుట్టాయి. బుద్ధికి మహత్తని పేరు. బుద్ధీ, అహంకారమూ, పంచభూతాలూ-ఈ ఏడూ వికృతులు. కర్మేంద్రియాలు అయిదూ, జ్ఞానేంద్రియాలు అయిదూ, ఇంద్రియవిషయాలు అయిదూ, మనస్సూ ఈ పదహారూ వికారషోడశకం.

---

* సర్గాలు : సృష్టులు. మహత్సర్గం, అహంకారసర్గం, భూత సర్గం. ఇంద్రియ సర్గం, దేవసరం (ఇది ఎనిమిది విధాలు) తమస్సర్గం (ఇది ఆరువిధాలు). వనస్పత్యాది సర్గం (ఇది ఆరువిధాలు), తిర్యక్సర్గం (ఇరవై ఎనిమిది విధాలు) మనుష్యసర్గం (ఇది మూడు విధాలు), ఇలా సృష్టి తొమ్మిది విధాలు. కుమారసర్గం అని ఇంకొకటికూడా వుంది. ఇది కలుపుకుంటే పది. శ.ర.

ఇవన్నీ కలిస్తేనే దేహం. ఇది పరమాత్మకి వునికిపట్టయి, అతణ్ణి సేవిస్తుంది. తొమ్మిది ద్వారాల పుణ్యపట్టణం దేహం. ఈసమస్త భావాలతోనూ, ఈపట్నంలో ఎరగరాని వ్యాప్తితో పరమాత్మ పడుకుంటాడు. అందుకనే అతణ్ణి పురుషు డంటారు. ఈపురుషుడికి చావు లేదు. తరుగు లేదు. ముసిలితనం లేదు. చేరశక్యం కానివా డతడు. నిర్మలస్వభావుడు. చెట్టులో అగ్గిలాగ మథిస్తేనే కాని దేహంలో తెలియరాడు. పరమాత్మ తేజస్సు యోగంతో మథిస్తేనే కనబడుతుంది. జ్ఞానస్వరూప మది. అన్ని ప్రాణుల గుణాలకీ అదే ఆశ్రయం. అందుకనే వినడమూ, చూడడమూ మొదలైన పనులు చేస్తుం దది.

ప్రాణులు అవ్యక్తంవల్లే పుడుతున్నాయి. అవ్యక్తంలోనే పెరుగుతున్నాయి. అవ్యక్తంలోనే నాశనమవుతున్నాయి. పురుషుడు దీనంతటికీ సాక్షిగామాత్రమే వుంటాడు.

కాలచక్రం

కాలచక్రం — దీని అంచులు ఏమీ అవుపడతాయి. నాభి కనపడదు. పదహారు వికారాలూ దీని మండలం. ఆత్మ అధిష్ఠించి, కాలానికి లొంగి నిలకడగా తిరుగుతూ వుంటుందిది. చరాచరమైన లోకం, చక్రంలో నిలకడలేకండా, వశంలేకండా, కనపడకండా చరిస్తూ వుంటుంది. తత్త్వపరిశోధనదృష్టితో చూసుకోవా లది.

గాలితో ధూళి చేరినట్టు పరిశుద్ధుడైన అంతరాత్మణ్ణి సత్వమూ, రజస్సూ, తమస్సూ చేరతాయి. పండితుడు వివేకంతో కనిపెట్టి ఆ గుణాలు తప్పించుకోవాలి. వేదాంతం తెలిసినవాడు దాటడం దుర్లభం. ఆదరం సంసారవృత్తిధర్మం. అందులో ధర్మం వుండినా సంసారసౌఖ్యంలో పడ్డవాడికి విడుదల వుండదు.

కొందరు పెద్దలు అవలంబించవలిసిన ధర్మాలు అవలంబిస్తూనే సంసారకార్యాలవల్ల కామం, క్రోధం, మదం, భయం వొదలరు. ఏమంటే, ఎంత శాంతుడికైనా దేహాభిమానంతో ఇవన్నీ వొది లెయ్యడం సాధ్యం కాదు. అందుకనే దేహాభిమానం వొదిలే దృష్టి అభ్యసిస్తాడు వేదాంతం తెలిసినవాడు. అడివిలో దూరి ఎంత చూసినా చూడాలనే వుంటుంది. సంసారమూ వొక అడివే.

రోగం పోగొట్టడానికి చికిత్స మొదలెట్టినట్టే మోహం పోగొట్టు కుందుకి మనసులో సత్యమూ, శౌచమూ, శమమూ, దమమూ నిలుపుకోవాలి.

భూమీ మొదలైన పంచభూతాలకీ, ఇంద్రియాలకీ సత్వమూ మొదలైన గుణాలకీ, ప్రపంచాలకీ, ఈశ్వరుడికీ అహంకారతత్వమే వునికిపట్టు.

కృతజ్ఞతా, ప్రీతీ, దయా మొదలైనవి సత్వగుణంలో పుట్టాయి. మోహమూ, లోభమూ, రోషమూ మొదలైనవి రజోగుణంవల్ల పుట్టాయి. గర్వమూ, దుఃఖమూ మొదలైనవి తమోగుణంవల్ల పుట్టాయి. జ్ఞానానికి ఈగుణాలు అడ్డంకి. కనక వీటిని అడిచెయ్యాలి. ధైర్యంతో ముందు సాత్వికగుణం నిలుపుకో వాలి. సాత్వికం స్థిరపడితే రాజసమూ, తామసమూ తొలిగి పోతాయి. పైగా సత్వం జ్ఞానహేతు వవుతుంది.

అహంకారంవల్ల కర్మలు కలుగుతాయి. కర్మలవల్ల దేహ సంబంధం వొదలకండా, తిరిగి తిరిగి ఎన్నో జన్మలు ఎత్తాలి. జన్మ అంటే స్త్రీపురుషుల శుక్లశోణితాలు కలిసిన జీవనం. గర్భంలో మల మూత్రాల్లో పెరిగి బైటికి వచ్చి, బంధాల్లో పడి, అంతులేని సంసార దుఃఖంలో మునిగిపోతాడు మనిషి. దీనంతటికీ ఆశ అనే తంతువే మూలం. ఆతంతువు పాకడానికి ఊతకొయ్య ఆడది. ఇది తెలుసు కుని ఆశ వొదిలిపెడితేనే ముక్తి కలుగుతుంది.

జ్ఞానానికీ, అజ్ఞానానికీ బుద్ధి ఆధారం. తత్త్వాహంకారం కలది జ్ఞానం. బుద్ధే జీవుడంటాయి శ్రుతులు. కాలవశంగా చేసిన కర్మవల్ల కలకన్నట్టు ఇంద్రియాలతో కలిసి సంసారంలో తిరుగుతూ వుంటాడు మనిషి.

మనస్సు మోహంతో కలిసి, ఇంద్రియాలు సుఖం మరగకండా ఆపుకుంటే, ఎంత తెగని సంసారబంధాలైనా ఫుటుక్కుమంటాయి.

ప్రాణికోటిలోకల్లా పురుషులు ఉత్తములు. పురుషుల్లో బ్రాహ్మలూ, బ్రాహ్మల్లో వేదాలు తెలిసినవాళ్ళూ ఉత్తములు. వాళ్ళకంటేకూడా జ్ఞానవంతులు ఉత్తములు. జ్ఞానమే మనిషికి నేత్రం. జ్ఞానంలేనివాడి నడవడి గుడ్డివాడి నడకతో సమానం. ఈ రహస్యం తెలుసుకుని జ్ఞానం సంపాదించాలి.

ఓర్పూ, సత్యమూ, శౌచమూ ఉత్తమధర్మాలు. బ్రహ్మచర్యం అంతకంటే ఉత్తమధర్మం. ధైర్యంతో ఇవన్నీ అభ్యసించాలి.

ఆడాళ్ళని చూడడమూ, వాళ్ళతో మాటామంతీ ఆడడమూ, వాళ్ళతో పరాచికా లాడడమూ తప్పు. 'దీని కేముందిలే' అని వూరుకో కూడదు. సందిస్తే మనసులో దూరి తిష్ఠవేస్తారు ఆడాళ్ళు. వాళ్ళ దేహాలూ ఎముకలూ, మాంసమే అన్న సద్వివేకం పెట్టుకుంటే వాళ్ళమీద మనసు పోదు. దానికి నాడీశుద్ధి ఆధారం. శరీరశుద్ధికి పదినాడులూ మొదటికారణం. ఇంద్రియాలకి ఆధారమైనవి మరి పది వున్నాయి. స్థూలమైనవి పది. సూక్ష్మమైనవి అయిదు. ఇంతకంటే సూక్ష్మమైంది హృదయం మధ్య వున్న నాడి. అదే అంతటా వ్యాపించి వుంటుంది. ఈ చూపు మరిగితే ఏ రుచులకీ పరిగెత్తదు మనస్సు. పరిగెత్తినా మళ్ళించుకోవచ్చు. బైటి రుచులు వొదులుకుంటే లోపలిరుచులు మరిగి పరమాత్మున్ని చూస్తుంది.

శుక్రగతి తెలిసిన మనస్సుకే కాని ఈవిధానం పట్టువడదు. శుక్రం మనస్సువల్లే పుడుతుంది. శుక్రానికి సర్వాంగాలూ వునికి పట్టు. తాకడంవల్ల శుక్రం జారుతుందా? జారదు. సంకల్పరతి వుంటుందా? వుండదు. మనస్సులో సంకల్పం మెదలకండా వుండాలి.

'శుక్రం ఇంద్రదైవత్యం' అని మునులతో అత్రి అన్నాడు. అందుకనే శుక్రం పేరు ఇంద్రియం అయింది. ధాతువు లన్నిటిలోకీ ఉత్తమమైన ధాతువు ఇంద్రియం. దాని విధం విను. శుక్రానికి మనస్సూ సూక్ష్మరూపం. మనస్సువేగం అరికట్టడానికి బుద్ధి పక్వమైనవాడే సమర్థుడు. జ్ఞానంలేనివాళ్ళు కనక కుర్రాళ్ళూ, దుర్బల బుద్ధులు కనక వృద్ధులూ సమర్థులుకారు. శుక్రం నిలుపుకోడం పుణ్య కర్మ. దీనికోసం పెద్దలు తొక్కిన యమనియమాల దారి తొక్కాలి. విషయాల పొంతకి పోకూడదు. ఎంతో దురంతమైనవి విషయాలు. వాటిలో పడితే చెడ్డ తప్పదు. వాటిని వొదులుకున్న మహాను భావులు పుణ్యలోకాలు పొందుతారు.

పుట్టుకా, ముసలితనమూ, చావూ మొదలైన దుఃఖాలు లోకంలో చూసి, పండితుడైనవాడు మోక్షంకోసం పవిత్రమైన మనస్సుతో ప్రయత్నిస్తాడు.

మాటా, మనస్సూ, శరీరమూ శుచిగా వుంచుకోవాలి. అహం కారం వొదిలిపెట్టాలి. మనస్సు శాంతంచేసుకోవాలి కోరికలు మానుకోవాలి. భూతదయ కలిగి వుండాలి. అదుగో అప్పుడూ జ్ఞానం కలుగుతుంది.

ధనం కోసం దొంగలు మనస్సూ, మాటా, శరీరమూ అదుపులో పెట్టుకుంటారు. సాధిస్తారు. మోక్షం కావలిసినవాడూ అలాగే నడచుకోవాలి.

బుద్ధితో మనస్సు అరికట్టాలి. మనస్సుతో ఇంద్రియాలు ఆపుకుని, విషయాలు విడిచిపెట్టినవాడికి దేవతలు ప్రత్యక్షమవుతారు. దేవతల అనుగ్రహంవల్ల యోగతంత్రాలు పట్టుపడతాయి. దాంతో మనస్సు నిశ్చల మవుతుంది. అన్నపానాలమీద ఆశా వొదిలిపోతుంది. కాయకూరలూ, దుంపలూ వాటితో ఆకలి తీర్చుకోవాలి. నిర్విచారంగా, నిశ్చలంగా వుండాలి.

జ్ఞానమే పుడకలు చేసి, విజ్ఞానాగ్ని రగిలిస్తే ముసిలితనమూ, చావూ, నానావిధాల దుఃఖాలూలేని మోక్షం దొరుకుతుంది.

నిద్రాదోషంవల్ల కలలు పుడతాయి. రజస్తమోగుణాల వికారం వల్ల మనస్సు తిరగబడుతుంది. నేర్చిన ధర్మాలు మరుపుకి వస్తాయి. ఈ చెడు బుద్ధి అలవడుతుంది. అది యోగికి పనికిరాదు. జ్ఞానమార్గం వల్ల యోగి మెలకువ పొందుతాడు. ఏదో వొకప్పుడు నిద్రపోతాడు. చివరికి అదీ వొదిలేస్తాడు.

ఇంద్రియాలకి నాశనం వచ్చి, కలలో తనకి శరీరం వున్నట్టూ, విషయానుభవం కలిగినట్టూ మసులుతాడు దేహి. ఆభావగవతి ఎలాటిదో మరి!

ఇలాగే వితర్కించుకుంటూ క్రమంగా హృషీకేశుడైన పురుషోత్తముణ్ణి తెలుసుకున్న మునులు శిష్యులికి బోధిస్తారు.

శ్రమతో ఇంద్రియాలు లీనంకావడమే నిద్ర. అందులో అసత్యమైన విషయప్రాప్తి కల. కలకికూడా దేహి సాక్షిగానే వుంటాడు. వాతమూ, పిత్తమూ మొదలైన దోషాలవల్ల సత్వమూ మొదలైన గుణాలతో కలిసిన మనోవికారమే కల. అది రాబోయే మంచీ, చెడ్డా ముందు సూచించడమూ కద్దు.

నిద్రావస్థలో ప్రపంచమే లేనట్టు వుంటుంది. అప్పుడు కూడా ఆత్మ తెలివిగానే వెలుగుతూ వుంటుంది. ఇదే అధ్యాత్మం.

జాగృతీ, స్వప్నమూ, సుషుప్తీ మూడు అవస్థలు. శుద్ధమైన జ్ఞానానందం అనుభవించే యోగి ఈమూడు అవస్థలూ వొదిలెయ్య గలడు. సందేహం లేదు.

వ్యక్తమూ, అవ్యక్తమూ రెండూ తెలియకపోతే మోక్ష మార్గం కనపడదు. 'వ్యక్తమంటే మృత్యువు. అవ్యక్తం అంటే అమృతం' అన్నాడు నారాయణుడు. వ్యక్తం ముల్లోకాలకీ ఆధారం. దాన్నే మోక్షమార్గం అని చాటుతున్నాయి వేదాలు. ప్రవృత్తి ధర్మం (సంసార ధర్మం) బ్రహ్మవల్ల పుట్టింది. చావు పుట్టుకలు కలిగి స్తుం దది. మోక్షమార్గం బ్రహ్మం. అదే మోక్షం కలిగిస్తుం దంటున్నాయి వేదాలు.

కట్టిన పంచలాగా, కప్పుకున్న ఉత్తరీయంలాగా, తలకి చుట్టుకున్న తలగుడ్డలాగా గుణాలు మూడూ ఆత్మని చుట్టుకున్నాయి. సత్వరజస్తమోగుణాల గుంజులాటకి అవతల వెలుగుతున్న నాలుగో నిరంజనతత్వం ఉత్తమమైంది. అదే భావించవలిసింది అంటాయి వేదాలు.

మనసూ, మాటా, శరీరమూ వొకట్టిచేసుకుని శుచిగా చేసిన తపస్సు నేతికి వెన్నలాగ జ్ఞానసంపదకి జన్మస్థానం.

బ్రహ్మచర్యమూ, అహింసా పరమధర్మాలు ; ఉత్తమ తప స్సులు. ఇవి కలవాడు జ్ఞానయోగం కలవాడు. అన్నీ చూడగల డతడు.

సంసారం బలీయమైంది. ఆశాపాశాలతో అల్లుకుపోయి దృఢంగా వుంటుంది. అందులో పడకండా తప్పించుకోడమే తపస్సు. అదే దానికి మందు.

వికసించిన ఆశాలతకి తపస్సే కొడవలి. తపస్సనే కొడవలితో ఆశాలత కోస్తేనే భూతాలనీ, జీవాత్మనీ, పరమాత్మనీ జ్ఞానదృష్టితో చూస్తాడు యోగి.

ఇలా వార్ష్ణేయుడు బోధించడంతోనే విని శిష్యుడు కృతార్థు డయాడు. ధర్మరాజా! ఈమాటల అర్థం నువ్వు అవగతం చేసు కోవాలోయి.

తత్త్వోపదేశం

ధర్మరాజు — జనకుడు మోక్షం ఎలా సంపాదించాడు?

భీష్ముడు — జనకుడిదగ్గిర వందమంది ఆచార్యులు వుండేవాళ్ళు. వేరు వేరువిధాల తత్వం నిరూపించే శాస్త్రాలు అతడికి ఉపదేశిస్తూ వుండే వాళ్లు. ఏ ఆచార్యుడు ఎలా చెపితే అలా నడుచుకునేవాడు జనకుడు.

ఇలావుండగా పంచశిఖుడు అని వొక మునీశ్వరుడు దేశ సంచారంచేస్తూ మిథిల వచ్చాడు. తత్వజ్ఞానంలో ఆరితేరినవా డతడు. ద్వంద్వాలు గెలిచినవాడు. సంశయాలు పోగొట్టుకున్నవాడు. గురువు భార్య కపిల చనుబాలు తాగి పెరిగినవాడు. కనక కాపిలేయు డనీఅంటారు అతణ్ణి.

జనకుడి వందమంది ఆచార్యులనీ హేతువాదంలో వోడించాడు పంచశిఖుడు. అతడి గొప్పతనం తెలుసుకున్నాడు జనకుడు. తన వందమంది ఆచార్యులనీ వొదిలిపెట్టేశాడు. పంచశిఖుణ్ణి ఆశ్రయిం చాడు. తన్ను ప్రబోధించమని ప్రార్థించాడు. దయతలిచి మోక్షో పాయం ఉపదేశించాడు పంచశిఖుడు.

'అజ్ఞానం కామానికి పుట్టిల్లు. కామం కర్మకి పుట్టిల్లు. అదే పునర్జన్మకి కారణమంటారు తత్వం తెలిసిన మునులు.

'లోభమూ, మోహమూ ఆవరించి పాపాలు చేయిస్తాయి. దానికి అజ్ఞానం క్షేత్రమవుతుంది. అజ్ఞానక్షేత్రంలో ఎన్నో కర్మలు మొలకలెత్తి చివురిస్తాయి.

'మంచీ చెడ్డలు మనసులో అల్లుకుంటాయి. ఎన్నో కర్మలకి పూనుకుంటాడు మనిషి. శరీరం నాశనం కావడం కానకు. ముసిలితనంవల్లా, రోగాలవల్లా చెడతాడు.

'సంపదలూ, బంధువులూ, భోగాలూ ఏవీ స్థిరంకావు. ఇవి దూరంగా వుంచుకుంటేనే ఆత్మకి శాంతి. శాంతే మోక్షం కలిగిస్తుంది' అన్నాడు పంచశిఖుడు.

'కేవలం వైరాగ్యమే మోక్షం కలిగిస్తే, విరక్తికల ప్రతీ మనిషీ ముక్తుడు కావాలి కదా?' అని అడిగాడు జనకుడు.

'సంతోషమూ, స్నేహమూ, సుఖమూ, ఆనందమూ, శాంతీ ఇవి సాత్వికభావాలు. దుఃఖమూ, సంతోషం లేకండా వుండడమూ, ఏడుపూ, లోకవ్యామోహమూ, ఓర్పులేకండా వుండడమూ ఈ ఎనిమిదీ రాజసభావాలు. అదేపనిగా తలపులూ, కలలూ, ఏమరుపాటూ, భ్రమా, సోమరితనమూ ఇవి తామసభావాలు. ఈమూడు రకాల భావాలూ కారణముండీ పుడతాయి. కారణంలేకా పుడతాయి. ఒక స్థిరమంటూలేదు వీటికి. మారుతూనే వుంటాయి.

'సౌఖ్యం కలిగినప్పుడు అది సాత్వికభావం అనుకోవాలి. దుఃఖం కలిగినప్పుడు రాజసభావం అనుకోవాలి. జడత్వం కలిగినప్పుడు తామసభావం అనుకోవాలి. వీటికి లోబడకండా పరమాత్మమీదే దృష్టి లగ్నం చేసుకుంటే మోక్షం అరిచేతిలో వుంటుంది. దీనికి వైరాగ్యం మూలం.

'సాత్వికం మొదలైన గుణాలు ఆత్మలో లీనంచేసుకుంటే పరమాత్మ అవగత మవుతుంది. సముద్రంలో కలిసిపోయిన నదుల్లాగ స్వరూపం లేకండా అయిపోతాయి గుణాలు.

'సుఖదుఃఖాల వెంటపోకండా మనస్సు మళ్లించి ఆత్మతో చేరిస్తే; నీళ్ళలో కలిసిపోయిన పువ్వులాగ అందులోనే లీనమవుతుంది.

'పొరవొదిలిన పాంలాగ కర్మబంధం వొదిలిపెట్టి ప్రకాశిస్తాడు జ్ఞాని' అన్నాడు పంచశిఖుడు.

అతడి తత్త్వోపదేశం వల్లే కదూ, జనకుడు తన మిథిలాపట్నం తగలబడిపోతూ వుంటే పిసరంతా విచారించకండా, ఏ వస్తువూ కాల లేదని నిబ్బరంగా అన్నాడు ?

ధర్మరాజా! ఈ ఇతిహాసం చదివితే శాంతి కలుగుతుంది. దుఃఖాలు పోతాయి. మోక్షానికి యోగ్యత కలుగుతుంది.

ధర్మరాజు — సుఖమూ, శుభమూ, నిర్భయమూ ఎవడికి దొరుకుతాయి ?

భీష్ముడు—ఇంద్రియాలు అదుపులో వుంచుకున్నవాడికి. అన్ని వర్ణాలవాళ్ళూ, అన్ని ఆశ్రమాలవాళ్ళూ ఇంద్రియాలు అదుపులో వుంచుకోడమూ, దమమూ, శమమూ అవలంబించడమూ అవసరం. అందులో బ్రాహ్మలకి మరీ ముఖ్యం.

దమమంటే సద్గుణాల పుట్ట. అవి ఏవంటావా ? శుచిత్వమూ, శాంతమూ, సంతోషమూ, సదాచారమూ, అసూయ లేకండా వుండడమూ, దైన్యం లేకండా బదకడమూ, జాగ్రత్తా, దురభిమానం లేకండా వుండడమూ, అతిగా వాదించకండా వుండడమూ, భూత దయా , గురుపూజా, నిందాస్తుతులు లేకండా వుండడమూ , సాధు వుల సాహసమూ, అబద్ధాలు ఆడకండా వుండడమూ, నిస్పృహతా, అహింసా, మంచిభావమూ, ఇంద్రియాలు జయించడమూ ఇవి దమం సద్గుణాలు. ఇవి వున్న పుణ్యపురుషుడు భయంలేకండా వుంటాడు. ఐహికంగా, ఆముష్మికంగా శాంతీ, శుభమూ పొందుతాడు. జ్ఞాన వంతుడూ అవుతాడు.

ధర్మరాజు – వ్రతం పూనినవాళ్ళు అప్పుడప్పుడు భోజనాలు చేస్తారు. అందువల్ల వ్రతహాని కలగదు కదా?

భీష్ముడు – వేదాలు చెప్పిన ప్రకారం బ్రాహ్మలు భోజనాలు చేస్తే వ్రతహాని కలగదు. నిజం చెప్పాలంటే మనిషి సదా ఉపవాసి కావాలి. సదా బ్రహ్మచారి కావాలి. మాంసం తినని వాడూ, మిగిలింది తిన్నవాడూ, అమృతం తిన్నవాడూ, కలలు కనని వాడూ కావాలి.

రెండు పూటలూ తిని, మధ్య మధ్య తినకండా వున్నవాడు సదా ఉపవాసి. ఋతుకాలాల్లో మాత్రం కట్టుకున్న భార్యతో సంగమం చేసినవాడు సదా బ్రహ్మచారి. దేవతలకీ, పితృదేవతలకీ, అతిథులకీ పెట్టి తిన్నవాడు మాంసం తిననివాడు. తనతో సమానంగా పంక్తి వాళ్ళకి పెట్టి తిన్నవాడు మిగిలింది తిన్నవాడు. భృత్యులు తిన్న తరవాత తిన్నవాడు అమృతం తిన్నవాడు. పగలు నిద్రపోనివాడు కలలు కననివాడు. ఈ వ్రతాలు మితిమీరితే మాత్రం దేహానికి బాధ కలిగిస్తాయి.

ఇంద్ర ప్రహ్లాద సంవాదం

ధర్మరాజు – సంకల్పయోగంబట్టి కర్మలు శుభమూ, అశుభమూ, కలిగిస్తాయి. వాటికి కర్త పురుషుడా, కాదా?

భీష్ముడు – దేవేంద్రుడికీ, ప్రహ్లాదుడికీ జరిగిన సంవాదం వింటే నీ సందేహం తీరుతుంది.

సత్యగుణసంపన్నుడు ప్రహ్లాదుడు. ఇంద్రియాలు గెలిచినవాడు. అహంకారమూ, సంతోషమూ, క్రోధమూ లేనివాడు. నిందా, స్తుతీ వొక్కటేలతడికి. మన్నూ, బంగారమూ వొక్కటే.

విష్ణుపాదాల ధ్యానమే అతడి వ్రతం. అతడి మనస్సు పరీక్షచేయడం కోసం వొకనాడు అతడిదగ్గిరికి దేవేంద్రుడు వెళ్ళాడు.

'ప్రహ్లాదా! సంపదలేకపోతే విచారించవు. శత్రువులచేత చిక్కిపోయినా చింతించవు. ఊరుకోడమే గొప్ప అనుకుంటావు. ఏం పిచ్చాడివయ్యా?' అన్నాడు.

'భాగ్యం అనీ, దరిద్రం అనీ రెండు వున్నాయి. ప్రయత్నం వల్ల భాగ్యం రాదు. ప్రయత్నం లేకపోడంవల్ల దరిద్రమూ రాదు. ప్రయత్నించకపోయినా వస్తుంది భాగ్యం. ప్రయత్నించినా పోతుంది. అంతా దైవాధీనం. పురుషప్రయత్నం వృథా. శత్రువులు చంపడమూ, మిత్రులు బ్రతికించడమూ, అప్రయత్నంగా ఆపదలు రావడమూ, సంపదలు కలగడమూ ఇవన్నీ దైవంచేసే పనులు. భావాలు తమ స్వభావంవల్ల పుడతాయి, నశిస్తాయి. అవి అనర్థానికి ఆటపట్లు. ఇది తెలుసుకుంటే భావాల్లో తగులుకోదు మనస్సు.

'దేనికైనా నేనే కర్తనని అనుకోడం అజ్ఞానం. తానే కర్త అయితే ఏదీ చెడకుండా అన్నిపనులూ చేస్తున్నాడా, మనిషి? కనక తాను కర్తకాడు.

'దైవికంగా వచ్చిన ఫలాలు తనపనులవల్లే అనుకుంటాడు అహంకారి. అహంకారికానివాడు అలా అనుకోడు. అనుకోడు కనక ఫలమూ కోరడు.

'దైవం పనులు వూరికే చూస్తూ, భాగ్యమూ, దారిద్ర్యమూ వల్ల కలిగే సుఖదుఃఖాలు పట్టించుకోకుండా వుండడమే ఉత్తమమార్గం.

'ప్రాణులు శాశ్వతం కావని ఎప్పుడూ భావిస్తుంటాను నేను. సంసారబంధాలు తెంపుకుని, సంతోషంగా వున్నాను. దాంతుడూ, శాంతుడూ, ప్రజ్ఞావంతుడూ అయినవాడి మనస్సు ఆయాసపడదు. కనకనే నిశ్చింతగా వున్నాను' అన్నాడు ప్రహ్లాదుడు.

'ఈ శాంతి ఎలా పట్టుపడింది నీకు?' అని అడిగాడు దేవేంద్రుడు.

'మంచి నడతా, ప్రసన్నతా, ఆత్మజ్ఞానమూ, జాగ్రత్తా, వృద్ధసేవా మేలుచేశాయి. కాలం కలిసివచ్చింది. శాంతి దానం తట అదే పట్టుపడింది' అన్నాడు ప్రహ్లాదుడు.

ఆశ్చర్యపోయాడు దేవేంద్రుడు. ప్రహ్లాదుణ్ణి మెచ్చుకుని వెళ్లి పోయాడు.

ఇంద్ర బలి సంవాదం

ధర్మరాజు—రాజుకి దేనివల్ల దరిద్రం పడుతుంది ?

భీష్ముడు — ఇంద్రుడికీ, బలిచక్రవర్తికీ జరిగిన సంవాదం వింటే నీప్రశ్నకి సమాధానం దొరుకుతుంది. ఇంద్రుడు బ్రహ్మ దగ్గిరికి వెళ్లి వినయంగా అడిగాడు.- 'బలిచక్రవర్తి మహాసంపదతో తులతూగుతూ ఉండేవాడు. ఇప్పుడు ఎక్కడా అతడి పికరులేదు. ఎక్క డున్నాడో?'

'నీ! అభిప్రాయం సరైంది కాదు' అన్నాడు బ్రహ్మ 'నాకు తెలుసు. అయినా చెపుతున్నాను. అబద్ధమాడకు. ఒంటెల్లోనో, గాడిదల్లోనో, ఆలమందల్లోనో-ఏదో వొక రూపంలో అణగివున్నాడు. అతణ్ణి చంపడం తగదు' అని చెప్పాడు బ్రహ్మ.

'చంపను' అన్నాడు దేవేంద్రుడు 'కనపడితే మాట్లాడతాను. అంతే' అని సెలవు తీసుకున్నాడు. ప్రపంచమంతా వెదికాడు. ఒక దగ్గిర గాడిదరూపంలో సంతోషంగా వున్న బలిని చూశాడు.

'గాడిద వయావా బలిచక్రవర్తీ?' అడిగాడు దేవేంద్రుడు- 'ఏనుగులు వెంట వస్తూవుంటే, పట్టపు టేనుగుమీద వచ్చేవాడివి.

మణులు తాపిన గొడుగులు తలమీంద మెరుస్తూవుండేవి. మమ్మల్ని చిల్లిగవ్వకింద చూసేవాడివి. గాడిదవయ్యావూ? బంగారం యూప స్తంభాలు పాతి యజ్ఞాలు చేసేవాడివి. అప్పటి నీగొప్పా, ఇప్పటి ఈ స్థితీ చూసి దుఃఖంవస్తోంది నాకు. ఊక తింటున్నా విప్పుడు. వెనకటి స్థితి తలుచుకుని దుఃఖపడుతున్నావో లేదో? నిజం చెప్పు' అన్నాడు.

'దేవేంద్రా! నీ కంటికి నావైభవం కనపడదయ్యా. గుహలో గుప్తంగా వుంది అది. కావాలన్నప్పుడల్లా నాకు కనబడుతుంది. అది అలా వుండనీ. నువ్వుగొప్పవాడివి. తక్కువవాళ్ళ దగ్గిరడాబులు పలకడం ఏం గొప్ప చెప్పూ? చ్యవనుడి దగ్గిర నీ ప్రజ్ఞలు ఏమ య్యాయి? నీ దారిని నువ్వు పో' అన్నాడు బలి.

నవ్వుతూ మళ్ళీ మొదటిలాగే అన్నాడు దేవేంద్రుడు. అప్పుడు బలి ఇలా అన్నాడు. 'మంచులా పుట్టి, మంచులా నశిస్తుంది ప్రాణి కోటి. దానికోసం బుద్ధిమంతులు విచారించరు. ఈ మాత్రం ఎర గవా నువ్వు? ధనమూ, దరిద్రమూ, చావూ బతుకూ, సుఖమూ దుఃఖమూ వొక్కలాగే చూశాను నేను. బలమూ, అందమూ, బుద్ధీ, ప్రౌఢత్వమూ కలవాళ్ళనీ, ఇవి లేనివాళ్ళనీ వొక్కలాగే చూస్తాడు యముడు. సమయం రావడంతోనే తన్నుకు పోతాడు. ఇది నాకు తెలుసు. అందుకనే దుఃఖమూ, సంతోషమూ మందుకైనా మనసులో లేవు నాకు.

'గాడిద రూపంలో వున్నాననీ, ఊక తింటున్నాననీ హేళన చేస్తున్నావు. శాంతిసమయం ఇది. కనక నువ్వు మరిన్ని మాట లన్నా నామనస్సులో రవంతా కోపం పుట్టదు. వెనక ఇలా అనగలి గావా నువ్వు? నిన్ను ఎరగనూ? నన్ను నువ్వు తెలుసుకోవద్దూ?

'సంతోషమూ, దుఃఖమూ, కోరి తెచ్చుకున్నవా? విధివిధానం బలీయమైందని ఎరగవూ? పెద్దవాడివి కదా, వివేకం అక్కర లేదూ?

'ఇలా గర్వించడం నీచత్వం. పో, నీదారిని నువ్వుపో. ఈ కుళ్లు విడిచిపెట్టు. నేను ఎర్రగా చూస్తే, నువ్వూ, నీ వజ్రాయుధమూ వొక్క పిడికిలితో వొరిగిపోతారు. ఇంతకీ ఇది సరసంగా అన్నమాట. విధికృత్యం మహాచిత్రమైంది. అంచేత మనసులో పొగరులేదు నాకు ఈ కుళ్ళువల్ల చివరికి నువ్వే మోసపోతావు. కనక శాంతించు'

ఇంతలో బలిచక్రవర్తి శరీరంలోంచి చక్కని చుక్క వొకత పడుచు బైటికి వచ్చింది. చూసి, నిచ్చెరపోయాడు దేవేంద్రుడు. 'ఈ ఆడది ఎవరు?' అని బలిని అడిగాడు.

'ఎవరో ఎరగను. ఆమెనే అడుగు' అన్నాడు బలి.

'నువ్వు ఎవరో చెప్పు?' ఆమె మొహం చూస్తూ అడిగాడు దేవేంద్రుడు.

'శ్రీ, భాతీ, లక్ష్మి అని నా పేర్లు. మీరు నన్ను ఎరక్కపోడం పెద్దవిషయం కాదు. ఇంద్రా! ఏలోకంలోనూ, ఏయుగం లోనూ, ఎవ్వరూ నన్ను ఎరగరు' అం దామె.

'ఈ బలిని వొదిలే శావేం?' అడిగాడు దేవేంద్రుడు.

'సత్యమూ, ధర్మమూ, తపమూ, దానమూ నా వునికి పట్లు. అవి వున్న పరాక్రమవంతులదగ్గిర వుంటాను. ఈబలిచక్రవర్తి వెనక అలాగే వుండేవాడు. అవినీతివల్లా. బ్రాహ్మలంటే అసూయవల్లా ఇప్పుడు వెనకటి నడవళ్ళన్నీ వొదిలేశాడు. అంచేత ఇతణ్ణి వొదిలేశాను. నీతో వచ్చేస్తాను. నీ దగ్గిర వుంటాను. మీద చెప్పిన గుణాలూ, వేదాలు చెప్పిన నడవళ్ళూ నీదగ్గిర చూశాను. నిన్ను పొందుతున్నాను. వీటిమీద ఎన్నడూ ఏమరుపాటుగా వుండకూడదు నువ్వు' అంది లక్ష్మి.

'అయనభేదంవల్ల సూర్యుడు కాంతితగ్గి వుంటాడు' అన్నాడు బలి— 'అలాగే ప్రతాపం తగ్గివున్న నన్ను చూసి మిడిసిపడకు. ఇంద్రా! దేవాసురయుద్ధంలో నిన్ను గెలుచుకుంటాను' అన్నాడు బలిచక్రవర్తి.

'అది అలా వుండనీ. నీతో వాదన అనవసరం. ఏమంటే, బ్రహ్మమాట పాటించాలి నేను. అంచేత నీమీద వజ్రాయుధం వెయ్యను. సంతోషించు' అన్నాడు ఇంద్రుడు.

మాటాడకండా దక్షిణంవేపు వెళ్ళిపోయాడు బలి. తూర్పుగా స్వర్గానికి వెళ్ళిపోయాడు దేవేంద్రుడు.

ఇంద్ర నముచి సంవాదం

ఇంద్ర నముచి సంవాదం కూడా చెపుతాను విను. అది నీమనస్సుకి సంతోషం కలిగిస్తుంది.

సిరీ, సంపదా పోయి, కెరటాలమోత లేని సముద్రంలాగ వొంటరిగా ఏకాంతస్థలంలో వున్నాడు నముచి. అతడిదగ్గిరికి వెళ్ళాడు దేవేంద్రుడు. 'పేదవాడి వైపోయావు కదూ! ప్రియజనులు లేరు. పరివారమూ లేదు. ఈ అవస్థకి ఎంత దుఃఖపడుతున్నావో పాపం!' అన్నాడు.

'దుఃఖమెందుకూ?' అందుకున్నాడు నముచి— 'పోయిన వస్తువు కావాలని ఏడిస్తే వస్తుందా? రాదు. శరీరమూ, మనస్సూ మరింత మరుగుతుంది దుఃఖంవల్ల. ధర్మం నశిస్తుంది. ఈమాత్రం తెలుసు నాకు. కనక దేనికీ విచారించను. అన్నిప్రాణుల్నీ శాసించేవాడంటూ వొకడు వున్నాడు. నీళ్ళు పల్లానికి పారినట్టు అతడి సంకల్పంవల్లే అన్నీ జరుగుతాయి. 'ఇది నాకు వచ్చింది, రావలసే వచ్చింది' అన్న గాఢనిశ్చయం మనసులో వున్నవాడికి సుఖదుఃఖాలూ, సంపదలూ,

ఆపదలూ వుండవు. ధైర్యంవల్లా, వీర్యంవల్లా, శౌర్యంవల్లా, ప్రజ్ఞవల్లా పొందరానిది పొందగలడా మనిషి? వివేకవంతుడికి ఇది తెలుసు. కనక విచారించడు.

'కాలంబట్టి మంచీ, చెడ్డా వస్తాయి. కావాలంటే రావు, పోవాలంటే పోవు. అంచేత విచారమెందుకూ?'

విని. మెచ్చుకుని వెళ్ళిపోయాడు దేవేంద్రుడు. ధర్మరాజా! ఇంకా ఏం కావాలనివుందో అడుగు నాయనా!

ధైర్యం

ధర్మరాజు— ఏదైనా ఆపదవచ్చినప్పుడు ఎలా నడుచుకోవాలి?

భీష్ముడు— ఎలాంటి ఆపదకైనా ధైర్యమే మందు. ధైర్యంవల్ల మనస్సు చేవదేరుతుంది. దృఢనిశ్చయం ఏర్పడుతుంది. దుఃఖం కలగదు. ధైర్యం ఆరోగ్యం కలిగిస్తుంది. సిరీ, సంపదా కలిగిస్తుంది. కీర్తి కలిగిస్తుంది. కాలం తారుమారైనా ధైర్యం విడిచిపెట్టకూడదు.

దేవాసురయుద్ధంలో విష్ణుప్రభావంవల్ల దేవతలు గెలిచారు. రుద్రులూ, ఆదిత్యులూ, మరుత్తులూ, వసువులూ, గంధర్వులూ, సిద్ధులూ చుట్టూ మూగి, దేవేంద్రుడు ఐరావతం ఎక్కి మూడు లోకాలూ తిరిగాడు. ఒకనాడు సముద్రపొడ్డున వొక కొండగుహ దగ్గిర బలిని చూశాడు. దగ్గిరికి వెళ్ళాడు. దేవేంద్రుణ్ణి చూసి పిసరంతా తడబడలేదు బలి. ఏమాత్రమూ మనోవికారమూ లేదతడికి. అది కనిపెట్టాడు దేవేంద్రుడు.

'హీనస్థితిలో వున్నావు. వైభవమూ లేదు. అయినా పగవాళ్ళ గొప్పతనం చూసి విచారించవు. ఇలా ఎలా వున్నావు? ఏమిటి కారణం? శౌర్యంవల్లా? వృద్ధుల్ని సేవించడంవల్లా? తపస్సు చేతనా? ఇంకేదైనా కారణం వుందా?' అని అడిగాడు.

'నిన్ను లెక్క చెయ్యలేదని అక్కరమాలిన మాటలాడి ఏమిటి ప్రయోజనం? నీశక్తి కొత్తా? దైవంవల్ల ఎంతటివాళ్ళయినా ఇదవుతారు. నువ్వు వెనక హీనుడివి కావడం కూడా నావల్ల కాదు. దైవమే దానికి కారణం. అంచేత హీనదశలో వున్నానని అనుకో కూడదు నువ్వు. దేనికైనా ధైర్యం కావాలి. సుఖమూ, దుఃఖమూ వొకదానివెంట వొకటి వస్తాయి. ధైర్యంతో గర్వమూ, విచారమూ అనుపులో పెట్టుకోవా లంటారు పండితులు.

'స్నేహితుల్నీ, చుట్టాల్నీ వైభవం దగ్గిర చేరుస్తుంది. కాలం వచ్చేసరికి మాత్రం వైభవం అవస్థ తప్పించలేదు. ఇది తెలుసుకుని మసులుకో. బతుకు ఎప్పుడూ ఇలాగే వుండదు.

'కాలం అనుకూలించింది. నిన్ను నేను గెలిచాను. ఆకాలమే ఇప్పుడు నీకు అనుకూలించింది. నువ్వు గెలిచావు. అశుభానికైనా, శుభానికైనా కాలమే కర్త. నీకూ, నాకూ విరోధ మెందు కంట? ఎక్కడైనా, ఎవళ్ళకైనా వుందా ఇలా? చెట్టు పళ్ళలాగ కాలమే మనుషుల్ని పక్వానికి తెస్తుంది. తెలిసిందా? పొల్లుమాట లెందుకూ? వెళ్ళు.

'ఇది నాకు విక్రమకాలం కాదు. అందుకే ఇప్పుడు నీమీద కోపం లేదు నాకు. పిసరంత కళ్ళు ఎర్రగాచేశానో నిన్నూ, నీపరివారాన్నీ ఎడమచేత్తో ఎగరగొట్టేస్తాను. సిరి హెచ్చయి ఇప్పుడు బిళ్ళిద్రంగా వుంది నీకు. ముందుముందు చూద్దువుకాని. నీకూ పరాభవం తెచ్చే చేటుకాలం వస్తుంది.

'ఇంద్రులు ఎంతమందో వెళ్ళిపోయారు! ఇంద్రులే అన్నమాటేమిటి? బ్రహ్మలుమాత్రం వుంటారా? కాలం వచ్చేసరికి కూలిపోతున్నారా లేదా? కాలం కలిసిరాక రాక్షసులు వోడిపోడం వొకవింతేముంది? అధికప్రసంగ మెందుకు, వెళ్ళు.

'యజ్ఞాలుచేసినా, దేవవ్రతాలుచేసినా, మంచిప్రవర్తన వున్నా కాలాన్ని దాటడం కష్టం. కాలగతి చలించరాంది' అన్నాడు బలి.

విని, మనసులో తడబాటు అణుచుకుంటూ అడిగాడు దేవేంద్రుడు - 'అయ్యో, బలీ! నీమనసులో వికారమే లేదే! వివేకమూ, శాంతీ, వినయమూ కలిగి నిండు ధైర్యంతో వున్నావు. ఏం తపస్సు చేశావయ్యా నువ్వు?'

'వికారంలేకండా వుండడమూ, ధైర్యమూ, వివేకమూ ఎక్కణ్ణుంచైనా ఎరువుతెచ్చానా? కాలప్రభావం తెలుసు కనక కలతపడను. కాలంవల్లే అన్నీ కలుగుతాయి. ఆగకండా కాలం గడిచిపోతూనే వుంటుంది. అజాగ్రత్తగా వున్నవాడు మాత్రం భంగపడతాడు. తప్పదు. కళలూ, కాష్ఠలూ మొదలైన సూక్ష్మభాగాలు కూర్చుకుని వడ్డీ వ్యాపారస్తుడిలాగ వశపరుచుకుంటుంది కాలం. కొండని ఏరు కోశేసినట్టు, కాలం మనని లోబరుచుకుంటుంది.

'కామక్రోధాల్లో పడిపోయినవాడు కాలగతి కానలేడు 'ఇంతకి ముందు చూశాను. అతడు అందంగా వుండేవాడు. ఎంతవేగం చచ్చిపోయాడు? చిత్రం!' అంటాడు వొకడు. మూర్ఖత్వం వల్ల తనసంగతి విచారించడు. భావమూ, అభావమూ, తెలుసుకుని ఉత్తమమైన తపస్సు చేస్తాడు పండితుడు. అరిచేతిలో ఉసిరికాయలాగ కాలగతి కనుక్కుంటాడు. కాలగతి కనుక్కోడం శాంతికి మూల మవుతుంది. మనస్సులో ఆత్మమయత్వానికి ఆలంబన కలిగిస్తుంది. అలాటివాడు క్షోభ పడడు.' అన్నాడు బలి.

విని ఆశ్చర్యపోయి, మెచ్చుకున్నాడు దేవేంద్రుడు. 'కాలచరిత్ర తెలుసుకున్నావు. పవిత్రవీరుడి వయావు. ధన్యుడివి. ఉత్తములందరూ నీలాగే వుండాలి. లోకాలన్నీ అరిచేతిలో వున్నట్టే చూస్తావు. సత్యమూ మొదలైన మూడు గుణాలూ విడిచిపెట్టావు.

గుణాలు లేకుండా ప్రకాశించే ఆత్మని చూస్తున్నావు. నీ భాగ్యమే భాగ్యం. తేరిచూడలేని ధైర్యంతో వున్నావు. నీ దీనదశ తొలిగి పోవాలి. శుభం కలుగాలి. పరమస్వేచ్ఛగా సుఖం అనుభవించు' అన్నాడు దేవేంద్రుడు. వెళ్ళివస్తా నన్నాడు. ఆకాశవీధిని ఐరావతం మీద బయలుదేరాడు. దేవతలూ, మునులూ, వెంట వెళ్ళారు. బలి వాక్యామృతంతో, అమృతం తాగినంతకంటే ఆనందిస్తూ అంత మందీ అమరావతి చేరారు.

శాంతిపర్వం

అయిదో ఆశ్వాసం

ధర్మరాజు — మనిషి ధనవంతు డెలా అవుతాడు? దరిద్రు డెలా అవుతాడు?

ఇంద్ర లక్ష్మి సంవాదం

భీష్ముడు— దీనికి ఇంద్ర లక్ష్మి సంవాదం అని వొక కథ వుంది. నారదముని అంతటా తిరుగుతూ, వొకనాడు గంగానదికి వెళ్ళి స్నానం చేశాడు. గంగలో స్నానంచేసి, అక్కడ జపంచేస్తున్న దేవేంద్రుణ్ణి చూశాడు. ఇద్దరూ కులాసాగా మాట్లాడుకున్నారు. ఇంతలో ఆకాశంమీద ఉదయిస్తున్న సూర్యబింబాన్ని మించిపోయి, వొక పెద్ద వెలుగు కనిపించింది. చూస్తూవుండగా వొక కన్య విమానం దిగి వచ్చింది. దేవేంద్రుడి ముందు చేతులు జోడించింది.

'ఎవరు నువ్వు?' ఆదరంగా అడిగాడు దేవేంద్రుడు — 'ఎక్కణ్ణుంచి వచ్చావు? ఎక్కడికి వెళతావు?'

'నన్ను లక్ష్మి అంటారు' నెమ్మదిగా చెప్పిందామె — 'బాల సూర్యుడిచేత వికసించిన పద్మంలో నా పుట్టుక. శ్రీ అనీ, భూతి అనీ పిలుస్తారు నన్ను. దేవ పితృకర్మలూ, బుద్ధీ, మేధస్సూ కలిగి వుండడంచేత రాక్షసుల్ని మెచ్చి ఇన్నాళ్ళూ వాళ్ళదగ్గిర వున్నాను. ఇప్పుడు వాళ్ళదగ్గిరనించి, నీదగ్గిరకి వచ్చేశాను. వాళ్ళంటే ఏమీ నచ్చలేదు నాకు' అంది.

'రాక్షసుల్ని ముందు మెచ్చుకున్నావూ? ఎందుకని? ఇప్పుడు నచ్చకపోడం దేనికి?' అని అడిగాడు దేవేంద్రుడు.

"దానమూ, అధ్యయనమూ, అతిథిపూజా మొదలైన ఉత్తమ గుణాలు వాళ్ళదగ్గిర వుండడంచేత రాక్షసుల్ని ముందు మెచ్చుకున్నాను. అందుకనే వాళ్ళదగ్గిర వున్నాను. ఇప్పుడు అవన్నీ వొదిలి పెట్టేశారు వాళ్ళు. గర్వపోతులైపోయారు. అంచేత నచ్చక వచ్చేశాను. నువ్వు సత్యపరుడివి. ధర్మపరుడివి. కనకనే నీ దగ్గిర వుండాలని రుచి పుట్టి వచ్చాను.

'గురుభక్తి కలవాళ్ళూ, దేవపూజా, పితృపూజ చేసేవాళ్ళూ, నిజంచెప్పే వాళ్ళూ, దానగుణం కలవాళ్ళూ, పరులధనమూ, పరుల భార్యలూ కోరనివాళ్ళూ, బ్రాహ్మణ ప్రియులూ, పగలు నిద్రపోని వాళ్ళూ, వృద్ధుల్నీ, దుర్బలుల్నీ, పేదల్నీ, ఆడాళ్ళనీ దయచూసే వాళ్ళూ, శుచిమంతులూ, అతిథులు భోజనం చెయ్యగా మిగిలింది తినే వాళ్ళూ నేను మెచ్చే జనులు.

'గర్వపోతులూ, ధర్మం వొదిలేసినవాళ్ళూ, కామ క్రోధాల్లో మునిగి తేలుతున్న వాళ్ళూ, బలీ, భిక్షా ఇవ్వనివాళ్ళూ, పరుషంగా మాట్లాడే వాళ్ళూ, క్రూరచరిత్రులూ నాకు నచ్చరు.

'బుద్ధీ, ధృతీ, సీతీ, శ్రద్ధా, సమ్మతీ, వోర్పూ, శాంతీ ఈవేడు గురు దేవతలూ నన్ను ప్రేమిస్తారు. ఇదే వేదాలు చాటుతున్నాయి. నేను ఎనిమిదో దేవతని. కష్టాత్ములని కనిపెట్టి రాక్షసుల్ని వొదిలేశాను. దేవతల చరిత్ర నాకు తృప్తి కలిగించింది. కనక వాళ్ళదగ్గిర వుంటాను' అంది.

విని, దేవతలూ, దేవముని నారదుడూ మెచ్చు కున్నారు. సువాసనతో చల్లగాలి వీచింది. పూలవాన కురిసింది. దేవదుందు

భులు మోగాయి. శ్రీదేవి వరించి, క్రొత్తఅందంతో దేవతల కళ్ళ వేడుకగా దేవలోకం వెళ్ళాడు దేవేంద్రుడు.

ధర్మరాజా! లక్ష్మీదేవేంద్రుల సంవాదం విన్నా, చదివినా సిరీ, సంపదా లభిస్తాయి. దీని తాత్పర్యం నీమనస్సుకి పట్టించుకో. దృఢమైన శీలం సంపాదించుకో. లక్ష్మి నీదగ్గిర స్థిరంగా నిలుస్తుంది.

దేవల జైగిషవ్య సంవాదం

ధర్మరాజు — ఏ ఆచారం, ఏశీలం, ఎలాంటి విద్య అలవరుచుకుంటే మనిషి ముక్తిపొందుతాడు?

భీష్ముడు— అసితుడైన దేవలుడు జైగీషుడనే మునితో 'నీవృత్తాంతం చెప్పవలిసింది' అని అడిగాడు. ఆమహాత్ముడు ఇలా చెప్పాడు— 'శాంతివంతులైన సౌమ్యుల నడవడి ఎంతో ఇష్టం నాకు. పొగిడితే సంతోషం కానీ, తిడితే విచారం కానీ లేకండావుండాలి. కొట్టినా కోపం తెచ్చుకోకూడదు. ఇవి పెద్దలు ఎంపికచేసిన గుణాలు. ఒకటి కోరి, దానికోసం దుఃఖపడకండా వుండడమూ, ఏది సంభవించినా తృప్తికలిగి వుండడమూ, కార్యం చెడిపోతే విచారించక పోడమూ ఉత్తమగుణాలు. సంతోషమూ, మానమూ, కోపమూ, అపరాధమూ, మదమూ, గౌరవాగౌరవభావనా, పెద్దల సహవాసం లేకండా వుండడమూ— ఇవి దుష్టగుణాలు. ఓర్పుకలవాడు అవమానం జరిగితే అమృతం తాగినట్టు ఆనందిస్తాడు. సన్మానం జరిగితే విషం తిన్నట్టు విచారిస్తాడు. వివేకవంతుడికి వీడు చుట్టమనీ, వీడు పగవాడనీ ఎవళ్ళమీదా భేదభావ ముండదు. ఎప్పుడూ ఎక్కడా ఏపని వల్లా అతడి ఆనందానికి భంగంకలగదు. ఇంద్రియాలు గెలిచి, మనసులో శాంతి సంపాదించి, వికారంలేకండా వున్నవాడు పొందే

ఉత్తమగతి దేవతలుకూడా పొందలేరు' అన్నాడు. ఈమాటలే నీప్రశ్నకి సమాధానంగా భావించు.

ఉగ్రసేన శ్రీకృష్ణ సంవాదం

నారదముని విషయంలో వెనక ఉగ్రసేనుడికీ శ్రీకృష్ణుడికీ సంవాదం జరిగింది. అది వింటే నీసందేహం తీరుతుంది.

'నారదుడంటే అంతమందీ ప్రియంగా చూస్తారు. ఎంతో పొగుడుతారు. నిజంగా అతను అంతటివాడా? అని కృష్ణుణ్ణి అడిగాడు ఉగ్రసేనుడు.

'అవును' అంటూ అందుకున్నాడు కృష్ణుడు—'వినికిడీ, ఆచారమూ అధికం అతడికి. అహంకారం ఆవంతా లేదు. ఎంతో చక్కని శీలం. వేషంలో వికారం లేదు. మచ్చరమూ, గర్వమూ, మదమూ మచ్చుకైనా లేవు. పుట్టుకా, తపస్సూ, తేజస్సూ, బుద్ధీ, వినయమూ, నీతీ, ధైర్యమూ చెప్పనేఅక్కరలేదు. శఠత్వమూ, దైన్యమూ, క్రోధమూ, లోభమూ – ఇవి ఏనాడో తృణీకరించాడు. ఉత్సాహం అతడినైజగుణం. ఈసూ, అసూయా, తెలివితక్కువ తనమూ ఎరగనే ఎరగడతడు. అలాటి మునీంద్రుడు అంతమందికీ ప్రియమైనవాడు కావడంలో వింతేముంది?' అన్నాడు. నిజంగా ఇలాటి గుణాలు అంతమందికీ ప్రియమైనవి.

కాలస్వరూపం

ధర్మరాజు – కాలస్వరూపం సెలవియ్యి.

భీష్ముడు – లోగడ శుకుడు వేదవ్యాసుణ్ణి ఇలాగే అడిగాడు. వ్యాసుడుచెప్పిందీ, మరికొంతా వివరిస్తాను విను. కాలానికీ, భూతాలకీ ఆధారభూతమైన పరమతేజస్సు, తనమహిమవల్ల కార్యరూపంతో

వెలుగుతూ వుంది. అయినా నిజంగా అది కార్యాత్మకం కాదు, భావించదగింది మాత్రమే. 'పద్ధెనిమిది నిమిషాలువొక కాష్ఠ. ముప్పయి కాష్ఠలు వొక కళ. మూడువందల అరవై కళలు వొక ముహూర్తం. ముప్ఫయి ముహూర్తాలు వొక దినం. ముప్పయిదినాలు వొకమాసం. రెండు మాసాలు వొక రుతువు. ఆరు రుతువులు వొక సంవత్సరం. మూడు రుతువులు వొక అయనం. ఉత్తరాయనమనీ, దక్షిణాయనమనీ సంవత్సరానికి రెండు అయనాలు. ఒకటి పగలనీ, వొకటి రాత్రనీ వీటిని అంటారు యోగులు. ఉత్తరాయనం అంటే అగ్ని అనీ, దక్షిణాయనం అంటే పొగ అనీ అంటారు. అంతేకాదు, ఉత్తరాయనం సుగతికీ, దక్షిణాయనం దుర్గతికీ హేతువులు. అందుకని ఉత్తరాయనం శుక్లమనీ (తెలుపు), దక్షిణాయనం కృష్ణమనీ (నలుపు) అంటారు. మనుషుల నెలలు పితృదేవతలకి దినాలు. మనుషుల సంవత్సరాలు దేవతలకి దినాలు.

దేవతల పన్నెండువేల సంవత్సరాలు నాలుగు యుగాలవుతాయి. అందులో నాలుగుపాళ్ళు, కృతయుగం. మూడు పాళ్ళు త్రేతాయుగం. రెండుపాళ్ళు ద్వాపరయుగం. ఒక్కపాలు కలియుగం. అంటే – నాలుగువేల ఎనిమిదివందల దేవసంవత్సరాలు కృతయుగం. మూడువేల ఆరునందల సంవత్సరాలు త్రేతాయుగం. రెండువేల నాలుగువందల సంవత్సరాలు ద్వాపరయుగం. పన్నెండువందల సంవత్సరాలు కలియుగం. వీటిని మూడువందల అరవైచేత ఎచ్చువేస్తే మనుషుల సంవత్సరాలు వస్తాయి. అప్పుడు కృతయుగానికి (4800×360=17,28,000) పదిహేడు లక్షల ఇరవై ఎనిమిది వేలు సంవత్సరాలూ, త్రేతాయుగానికి (3600×360=12,96,000)పన్నెండు లక్షల తొంభైఆరువేల సంవత్సరాలూ ద్వాపరానికి (2400×360 = 8,64,000)ఎనిమిదిలక్షలఅరవై నాలుగువేల సంవత్సరాలూ,కలియుగా

నికి (1200×360=4,32,000) నాలుగులక్షల ముప్పయిరెండు వేల సంవత్సరాలూ అవుతాయి. ఇందులో సంధ్యలూ, సంధ్యాంసలూ వున్నాయి. యుగాల మార్పువల్ల ఈసంధ్యలూ, సంధ్యాంసలూ ప్రతీయుగం ఆరంభంలోనూ, అంత్యంలోనూ కలుగుతాయి. అవి దేవసంవత్సరాలలోనే చెప్తాను.

కృతయుగానికి సంధ్యలు నాలుగువందల సంవత్సరాలు. త్రేతాయుగానికి మూడువందల సంవత్సరాలు. ద్వాపర యుగానికి రెండువందల సంవత్సరాలు. కలియుగానికి వంద సంవత్సరాలు. క్రమంగా సంధ్యాంసలూ అంతే. అంటే మనుషుల సంవత్సరాల లెక్కని కృతయుగానికి సంధ్యలు (400×360=1,44,000) లక్షానలభై నాలుగు వేల సంవత్సరాలు. దానికి సంధ్యాసలూ అంతే. త్రేతాయుగానికి సంధ్యలు (300×360=1,08,000) లక్షా ఎనిమిది వేల సంవత్సరాలు. దాని సంధ్యాసలూ అంతే. ద్వాపరానికి సంధ్యలు (200×360 = 72,000) డబ్భయిరెండు వేల సంవత్సరాలు. దాని సంధ్యాంసలూ అంతే. కలికి (100×360=36,000) ముప్ఫయి ఆరు వేల సంవత్సరాలు. దాని సంధ్యాంసలూ అంతే.

కృతయుగంలో తపస్సూ, త్రేతాయుగంలో జ్ఞానమూ, ద్వాపరంలో యజ్ఞమూ, కలియుగంలో దోషమూ ప్రధానం మనుషులకి. త్రేతాయుగం దగ్గిరనించి ప్రతీయుగంలోనూ మనుషుల న్యాయమూ, ధర్మమూ, ఆయువూ, బలమూ క్రమంగా తగ్గిపోతూవుంటాయి.

ఈనాలుగుయుగాలూ కలిస్తే వొక మహాయుగం. వెయ్యి మహాయుగాలు బ్రహ్మదేవుడికి వొక పగలు. అలాగే అన్నిమహాయుగాలు వొకరాత్రి. ఇది తెలిసినవాళ్ళే పగలూ రాత్రీ తెలిసినవాళ్ళు.

బ్రహ్మ రాత్రి నిద్రపోయినప్పుడు లోకాలకి ప్రళయం. తెల్లవారి, అతడు మేలుకున్న పగలు ప్రాణికోట్ల సృష్టి జరుగుతుంది. మాటిమాటికీ ఇలాగే జరుగుతూ వుంటుంది.

బ్రహ్మం తేజస్స్వరూపం. దాని ప్రకాశం తెలుపు. దాని సారరసమే విశ్వం. అదే కాలానికి కట్టువడి బహువిధాల భూతసృష్టి చేస్తుంది. దాని విధానం ఎలా అంటే, ఆ మహనీయతత్వంవల్ల మహత్తూ, మనస్సూ, ఆకాశమూ, గాలీ, అగ్గీ, నీరూ, భూమీ— ఈ ఏడు రూపాలూ వొకదానినించి వొకటి పరస్పరం పుడుతున్నాయి. శబ్దమూ, స్పర్శమూ, రూపమూ, రసమూ, గంధమూ, సద్భావమూ క్రమంగా ఆకాశమూ, గాలీ, అగ్గీ, నీరూ, భూమీ— ఈఅయిదు భూతాలకీ గుణాలు.

మీాద చెప్పిన ఏడు స్వరూపాలూ సృష్టికి ఆధారం. కనక వీటిని పురుషు లన్నారు మునులు. ఈపురుషులు కలియకపోతే సృష్టి జరగదు.

ఇలా మహిమ కలిగి తేజోరూపం, బ్రహ్మం, ప్రాజాపత్యం అని ఆత్మ ఎల్లప్పుడూ ప్రకాశిస్తూ వుంటుంది. సత్యమహిమతో నిష్కళంకంగా వుంటుంది. వ్యాపకుడూ, సృష్టికర్తా, బ్రహ్మ, ప్రజాపతీ అని ఎల్లప్పుడూ సత్యస్వరూపమే అయి, దేనినీ అంటకండా వెలుగుతూ వుంటుంది. తానే తన దివ్యభావంలో తలుచుకుని దేవతలూ, మునులూ, గరుడులూ, నాగులూ, నదులూ, అడవులూ, సముద్రాలూ అయి ఆయా పనులు చేస్తుంది.

ఇలా నడుస్తున్న లోకంలో పురుష ప్రయత్నమే ఫలిస్తుం దంటారు కొందరు. కాదు, దైవంవల్లే అంతా జరుగుతుం దంటారు కొందరు. అదీ కాదు, ఇదీ కాదు అంతా మహాభూతాలస్వభావం

వల్లే కలుగుతుంది అంటారు మరికొందరు. ఇవి కర్మలుచేసేవాళ్ళ రీతులు. సత్వగుణం కలవాళ్ళుమాత్రం అన్నీ సమంగానే చూస్తారు.

తపస్సు శుభప్రదమైంది. శమమూ, దమమూ దాని సంపద. స్వాధ్యాయం దానికి ఫలమిస్తుంది.

ఆకాశమూ, దాని గుణం శబ్దమూ రెండూ బ్రహ్మమే. శబ్దబ్రహ్మం సేవించినవాడు పరబ్రహ్మపదం చేరుకుంటాడు.

తాను ఏదీ చెయ్యనట్టే వుంటుంది పరబ్రహ్మ. అయినా ప్రకృతిసంబంధంవల్ల వింతరంగులు పొందుతుంది. ప్రాణికోటిని సృష్టిస్తుంది. అదే మింగుతుంది.

సృష్టివిధానం చెప్పనే చెప్పాను. ఇక సంహారవిధానం వివరిస్తాను, విను. స్థావరాలూ, జంగమాలూ తనని కలిసినా, తనలో లీనమైపోయినా, కుండ అడుగుభాగంలాగ అలాగే వుంటుంది బ్రహ్మం.

భూమిని నీరు మింగేస్తుంది. నీటిని అగ్గీ, అగ్గిని గాలీ, గాలిని ఆకాశమూ మింగేస్తాయి. ఆకాశాన్ని మనస్సు తాగేస్తుంది. గంధమూ మొదలైన గుణాలతో భూతాలూ ఇలా నశించాక, మనసునీ మింగేస్తుంది ఆత్మ. ఆత్మని సంకల్పం ఆవరించుకుని వుంది. జ్ఞానంవల్ల అది నశిస్తుంది. సంకల్పం నశిస్తేనే జ్ఞానమార్గం స్ఫురిస్తుంది. దాంతో జన్మలకీ కాలానికీ దూరమేర్పడుతుంది. కాలం దూరమైతే అధ్యాత్మజ్ఞానం వికసిస్తుంది. ఆ దివ్యజ్ఞానమే బ్రహ్మం అంటున్నాయి వేదాలు.

సంహారంకూడా ఆతత్వంచేతిలోనే వుంది. అదే పగలూ రాత్రీ చేస్తూ, ప్రాణికోట్ల చావుపుట్టుకలు కలిగిస్తూ ఆటలాడుతూ వుంటుంది.

ఇంకా ఇలా చెప్పాడు వ్యాసుడు — 'బ్రాహ్మడు పుట్టి జాతకకర్మా, చౌళకర్మా, ఉపనయనమూ మొదలైన సంస్కారాలు

జరుపుకోవాలి. గురువుదగ్గిర విద్య నేర్చుకోవాలి. గురువుఅనుమతి పొంది, తక్కిన మూడు ఆశ్రమాలూ క్రమంగా పుచ్చుకోవాలి. మూడు ఆశ్రమాల్లోనూ గృహస్థాశ్రమం ముఖ్యమైంది. గృహస్థాశ్రమంలో దేవతల రుణమూ, పితృదేవతల రుణమూ తీర్చుకోవాలి. బ్రహ్మచర్యాశ్రమంలో రుషుల రుణం తీర్చుకోవాలి. కాషాయవస్త్రాలు కట్టుకుని సన్యాసాశ్రమం పుచ్చుకోడం చివర మంచిది. యజ్ఞాలు చేయడమూ, చేయించడమూ, వేదాలు చదవడమూ, చదివించడమూ, దానంచేయడమూ, పుచ్చుకోడమూ ఈ ఆరుకర్మలూ ఇంతవరకే బ్రాహ్మలు చెయ్యదగిన వంటారు.

దానం సర్వవర్ణాలకీ సామాన్యం

'దానం అన్ని వర్ణాలకీ సామాన్య ధర్మం. పుణ్యాపరులకి ఇవ్వరాని వస్తువంటూ లేదు. కాశ్యుడని లోకరాజు తనప్రాణం దానమిచ్చి ఒక బ్రాహ్మడి ప్రాణం కాపాడాడు. శిబి తన శరీరం కోసి ఇచ్చాడు. కన్న కొడుకుని బ్రాహ్మలకోసం ఇచ్చేశాడు కాశీరాజు. ప్రతర్ధనుడు తన కళ్ళే తీసి దానంచేశాడు. జనకుడూ, పరశురాముడూ గయుడూ ప్రపంచమంతా దానంచేశారు. పాంచాలం రాజు బ్రహ్మదత్తుడు శంఖనిధి* దానం చేశాడు. ఆవులూ, బంగారమూ, మణులూ, కన్యలూ, శరీరాలూ, ప్రాణాలూ కూడా ఎంతోమంది దానాలు చేశారు. వాళ్ళకి లభించిన సద్గతి చెప్పతరం కాదు.

'దానమూ, అధ్యయనమూ, యజ్ఞమూ మొదలైన వాటితో అన్నిపాపాలూ పోతాయి. వీటికి శక్తిలేనప్పుడు జీవహింసచెయ్య

* పద్మం, మహాపద్మం, శంఖం, మకరం, కచ్ఛపం, ముకుందం, నీలం, వరం అని నిధులు తొమ్మిది.

కండా వుండాలి. పాపాలు వొదిలించుకున్న పుణ్యాత్ముడు మితంగా భోజనంచేస్తూ, ఇంద్రియాలు గెలిచి బ్రహ్మపదం చేరుకుంటాడు.

'సారంలేని సంసారం పెద్దఏరు. ఇంద్రియాలే ఈపటిలో నీరు. క్రోధమూ, శోకమూ దైన్యమూ, బురద. లోభం గట్లు. ఘోరమైన ఈసంసారనది పుణ్యాత్ముడు ఈదుకుపోతాడు. ప్రజ్ఞ అనే తెప్పతో దాటుకుపోతాడు. కామక్రోధాలకి లొంగిపోయినవాడుమాత్రం ఎంత ప్రయత్నిస్తే అంత చిక్కుపడతాడే కాని దాటలేడు.

'సంతోషమూ, భయమూ, క్రోధమూ వొదిలేసిన ధైర్యవంతుడూ, జాగ్రత్తపరుడైన బుద్ధిమంతుడూ, ధర్మపరుడూ, దాంతుడూ నాశనం పొందడు.

'కర్మల్లో వొక్కొక్కప్పుడు, ధర్మం అధర్మంలా అవుపిస్తుంది. అధర్మం ధర్మంలా తకుతుంది. ధర్మసూక్ష్మం శాస్త్రాలవల్ల తెలుసుకోవాలి.

జ్ఞానం సంపాదించడం కోసం మాటా, మనసూ నియమంగా వుంచుకుంటారు, బుద్ధిమంతులు. శాంతికోసం ఆత్మ నియమంగా వుంచుకుంటారు. ఇలా జ్ఞానమార్గం అవలంబిస్తే వేదాలెరిగిన వాడూ, సంప్రదాయం తెలిసినవాడూ, ధర్మం, తెలిసినవాడూ, పాపాత్ముడూ కూడా వొక్కలాగే సంసార సముద్రం సులువుగా దాటేస్తారు.

'యోగం వొక రథం. ఆచారమే దాని చక్రాలు. ప్రాణమే కాడి. అపానమే ఇరుసు. లజ్జ సీల. ఉపాయమూ, అపాయమూ, నొగలు. ముక్కూ చెవులూ వాహనాలు. జ్ఞానం సారథి. ధర్మం మునికోల. త్యాగం పగ్గం. ఈ యోగరథ మెక్కిన ఉపాయశాలి రథికుడు ముక్తిపదం చేరుకుంటాడు. ఆ రథికుడు ఆత్మతంత్ర ప్రభావం వల్ల వరసగా భూమీ, గాలీ, ఆకాశమూ, తేజస్సూ గెలుచుకుంటాడు. బలమెక్కి అంహాకారం అణగదొక్కుతాడు. బుద్ధి స్వాధీ

నంలో పెట్టుకుంటాడు. ప్రకృతిని గెలుస్తాడు. అగ్గి పొగరాజుకుని, నిప్పుకణాలు చెదిరి, నుసిలేనిమంట మండినట్టు — మహా భూతమైన భూమిని జయించి క్రమంగా శక్తిమంతు డవుతాడు పురుషుడు. అహంకారం గెలిస్తే, ఐహికాలమీద ఆసక్తికల బుద్ధి లొంగుబాటుకి వస్తుంది. దానివల్ల మహానుభావం కలుగుతుంది. ఇది యోగపద్ధతి.

'ఇంద్రియాలు విషయాలమీదికి పోకండా వాటిని మనస్సుతో అరికట్టడం సాంఖ్యుల పద్ధతి. సాంఖ్యమూ, యోగమూ, రెండూ వొకటే. నిజానికి సాంఖ్యులూ, యోగులూ, ఉభయులూ మమత వొదిలి పెట్టాలనే అంటారు. నిస్సారమైన సంసారానికి మమత్వమే కారణం. సందేహం లేదు.

'ప్రాణుల తారతమ్యం చెపుతాను విను. నడిచేవీ, నడవనివీ అయిన ప్రాణుల్లో నడిచేవి శ్రేష్టం. మావీ, గుడ్లూ, చెట్టు చేమలూ— వీటివల్లపుడతాయి ప్రాణులు. రెండుకాళ్ళు మొదలు ఎన్నో అన్ని కాళ్ళదాకా కలిగివుంటా యవి. ప్రాణుల్లో మనుషులు శ్రేష్ఠులు. మనుషుల్లో కులధర్మాలు కలవాళ్లు శ్రేష్ఠులు. కులధర్మాలు కల వాళ్ళలో కల్లా బ్రాహ్మలు ఉత్తములు. వాళ్ళలో వేదాలు తెలిసిన వాళ్ళు ఉత్తములు. వేదాలు తెలిసినవాళ్ళలో అవి చదివించేవాళ్లు గొప్పవాళ్ళు. వాళ్ళలోనూ ఆత్మజ్ఞానం కలవాళ్ళు గొప్పవాళ్ళు. వాళ్ళే అన్నిధర్మాలూ ఎరిగినవాళ్లు. వాళ్ళే సత్యసంకల్పులు. వాళ్ళే అధ్యాత్మమూ, అధిభూతమూ, అధిదైవమూ తెలిసినవాళ్ళు. అలాటివాళ్ళనే దేవతలు బ్రాహ్మలంటారు. అంతమందీ ఆరాధించ దగ్గవాళ్ళు వాళ్ళు. వాళ్ళతో సాటివచ్చేవాళ్ళు లేరు. అన్ని లోకాలూ వాళ్ళమీదే ఆధారపడి నడుస్తున్నాయి.

'ఇక బ్రాహ్మడు ముఖ్యంగా చెయ్యవలసినపని చెపుతాను. జ్ఞానంతోనూ, నిష్ఠతోనూ కర్మలుచెయ్యాలి బ్రాహ్మడు. దాంతో

సంశయాలు పోయి, శాంతి కుదురుతుంది. తపస్సువల్ల పరమాత్మ సిద్ధిస్తుంది. దయని మించిన ధర్మం మరొకటి లేదు బ్రాహ్మడికి. దయవుంటే ఏకర్మా, ఏశుద్ధీ అక్కరలేదు. దయవల్ల వివేకం కలుగుతుంది. నమ్ము.'

తండ్రి చెప్పిందంతా విన్నాడు శుకుడు. 'అయితే పరబ్రహ్మ పదం పొందాలంటే ఎలాగ?' అని అడిగాడు— 'యజ్ఞాలవల్లా? ప్రజ్ఞా బలం వల్లా? యోగంవల్లా? సౌఖ్యంవల్లా?'

కుమారుడిప్రశ్న విని పరబ్రహ్మప్రాప్తిసాధనం వివరించాడు వ్యాసుడు.

పరబ్రహ్మప్రాప్తిసాధనం

నువ్వు వరసపెట్టిన యజ్ఞాలూ, ప్రజ్ఞాబలమూ, యోగమూ సాంఖ్యమూ ఇన్నీ మంచివే. తపస్సూ, ఇంద్రియనిగ్రహమూ, కామ క్రోధాల విజయమూ, విద్యా వున్న పుణ్యాత్ముడు పరబ్రహ్మపదం పొందగలడు. అయితే ఒక విశేషముంది. ఇంద్రియాలు అయిదూ, ఇవే అడ్డంకి. వీటిని అణచడానికి నేర్పరయిన మనస్సువుంటే చాలు. మనస్సు నియమంలోపడితే భూతాత్ముడి ప్రయత్నం ఫలిస్తుంది. నియమానికి లోబడి మనస్సు ఇంద్రియాలు అదుపులో పెడితే శబ్దమూ మొదలైన విషయాలు వొదిలిపోయి సిద్ధి లభిస్తుంది. చూడడమూ, వినడమూ మొదలైన గుణాలు కల ఇంద్రియాలకీ, బుద్ధికీ అందదు పరబ్రహ్మం. దానికి వొక రూపమంటూ లేదు. ఒక శబ్దమంటూ లేదు. ఒక గుణమంటూ లేదు. దివ్యంగా వెలుగుతూ వుంటుందది.

'ఆవునీ, ఏనుగునీ, విద్యా వినయమూ కల బ్రాహ్మణ్ణీ ఎందుకూకాని కుక్కనీ, దాన్ని చంపి తెచ్చుకు తినే మాలనీ

వాళ్ళలాగే చూసే పండితులు సమదర్శనులు. కుక్కా, బ్రాహ్మడూ మాలా మొదలైన యావన్మందిలోనూ వుండే అంతరాత్మని, ఆ నిరంజనుణ్ణి చూసినవాళ్లు వాళ్లు. స్థావరాలనీ జంగమాలనీ కాదు, అన్నిటిలోనూ వుంటుంది పరమాత్మ. అలాగే దానిలో అన్నీ వుంటాయి. ఈరహస్యం తెలియడమే పరబ్రహ్మాన్ని చేరుకోడం.

'క్షరమూ, అక్షరమూ అని అన్ని భూతాత్మలకీ రెండుమూర్తులున్నాయి. మొదటిది మృత (క్షరం). రెండోది అమృతం (అక్షరం). స్వర్గంలో వుంటుం దది. ఈ రెండూ తెలిసినవాడే పండితుడు.

'లోకాలన్నిటినీ కాలం పక్వం చేస్తూవుంది. కాలం పక్వం తెలిసినవాడే, ముసలితనమూ, చావూలేని సత్యస్వరూపమైన పరబ్రహ్మం చూస్తాడు.

'తొమ్మిది వాకిళ్ళ పట్నంలో (శరీరంలో) వెలుగుతూ వుంటుంది పరమాత్మ. దాన్నే అక్షరమనీ, అమృతం (చావులేంది) అనీ అంటారు యోగులు. యోగ్యమైన సత్కర్మలు అభ్యాసంచేసిన వైరాగ్యపరుడే ఈతత్వవిధానం తెలుసుకుంటాడు.

'కామమూ, క్రోధమూ, భయమూ, నిద్రా, లోభమూ యోగులకి ఎంతమాత్రమూ తగవు. ఈఅయిదూ పట్టుపట్టి వొదిలిపెట్టాలి వాళ్ళు.

'పండితుడైనవాడు దృఢమైన మనస్సుతో, సంకల్పం మానుకుని కామం విడిచిపెడతాడు. సత్వగుణంతో నిద్రా, మోహమూ అణుచుకుంటాడు. ప్రాజ్ఞుల్ని సేవించి లోభం వొదిలిపెడతాడు. శాంతంపూని క్రోధం మళ్ళిస్తాడు. జాగ్రత్తవల్ల భయం జయిస్తాడు. జాగ్రత్తకలవాడు ధైర్యంతో శిశ్నమూ (స్త్రీవాంఛ), కడుపూ (ఆకలి) రక్షించుకుంటాడు. చూపుతో కాళ్ళూ చేతులూ, శుద్ధమైనమనస్సుతో చూపూ, వినికీ, విద్యతో మనస్సూ మాటా కాపాడుకుంటాడు.

'ఇంకా యోగ విధానం విను. ఇంద్రియాల్లో ఏదైనా వొకటి పట్టువడలేదనుకో. నాగలి సత్తువ కన్నులోనేకదా వుంటుంది. కనక మనస్సు ముందు అపుకుంటే సరి, వినికీ మొదలైన అయిదూ ఆపుకో వచ్చు క్రమంగా మనస్సూ, ఇంద్రియాలూ ఆత్మలో వొదిగినట్టు చేసుకుంటే, తేజస్సుతో అది పొగలేని అగ్గిలాగ ప్రకాశిస్తుంది. * మనస్సు నిలకడగా వుండడంకోసం జనసమ్మర్థం వొదిలిపెట్టాలి. శూన్య గృహంలోనో, గుహలోనో, వొంటరిగా అడివిలోనో, దేవాలయం మొదలైన వాటిలోనో నివాసం ఏర్పరుచుకోవాలి. తన్ను మన్నిస్తే సంతోషంకానీ, కీడుచేస్తే కోపంకానీ మనస్సుకి పట్టించుకో కూడదు. చీకూ చింతా లేకండా వుండాలి. రాయీ, బంగారమూ వొక్కలాగే చూస్తూ యోగవృత్తి అవలంబిస్తే ఆరుమాసాల్లో శబ్ద బ్రహ్మం అతిక్రమిస్తాడు యోగి. అతడే పరమాత్మని చూస్తాడు.

పరబ్రహ్మప్రాప్తిసాధనం విని, మళ్ళీ అడిగాడు శుకుడు — కర్మలు చెయ్యమనీ చెపుతుంది, చెయ్యొద్దనీ చెపుతుంది వేదం. ఈ రెండూ పరస్పర విరుద్ధంగా వున్నాయి. ఇందులో కర్మచేస్తే ఏం వస్తుంది? కర్మ చెయ్యకపోతే ఏంవస్తుంది?

కుమారుడు అడిగినదానికి ఇలా చెప్పాడు వ్యాసుడు- 'ప్రవృత్తి కర్మ. నివృత్తి నిష్కర్మ. అంటే, ఇంద్రియవ్యాపారం ప్రవృత్తి. అది వొదిలి పెట్టడం నివృత్తి. ప్రవృత్తి బంధకం. నివృత్తి మోక్షం. అందు కని బుద్ధిమంతులు కర్మకి పూనుకోరు. కొందరు కర్మ చెయ్యడమే మెచ్చుకుంటారు. అలాటివాళ్ళు చావుపుట్టుకల్లో పడి కొట్టుకుంటారు, తప్పదు. కర్మ వొదలిపెట్టినవాళ్ళు మాత్రం ముక్తులవుతారు ; మహానందం అనుభవిస్తారు. చిత్తశుద్ధితో చేసినా అవిద్యా మూలకమైందే కర్మ. అంచేత కర్మమానుకోడమే అధ్యాత్మ విద్యా ధర్మం. అదే

* చూ. అనుశాసనిక పర్వం. అ. 3.

మోక్షమిస్తుంది. గుమ్మడి పువ్వులో తేనెలాటిది కర్మఫల సంపద. నూతిలోని చంద్రకాంతి వంటిది. అధ్యాత్మవిద్య మాత్రం అలా కాదు. తేనెవరదలాటి దది. పున్నమ చందమామలాటిది. ఫలప్రద మైంది. అఖండసౌఖ్య ప్రదమైంది. సన్నని రేఖగామాత్రం కని పించే నెలవంక వంటిది జీవుడు. కృష్ణపక్షంవంటిది అజ్ఞానం. అది పోడంతోనే, విజ్ఞానానందంలో ఆ నెలవంక నిండు చందమామ అవు తుంది' అన్నాడు.

బ్రహ్మవిద్య

'అయితే బ్రహ్మవిద్య ఎలా పట్టువడుతుంది ?' అని అడిగాడు శుకుడు. వ్యాసుడు వివరించాడు — 'అడివిలో వానప్రస్థాశ్రమంలో వున్న మునులదగ్గిర వుండాలి. బ్రహ్మచర్యంతో తపస్సు చెయ్యాలి ఉచితమైన వేళల్లో పర్ణశాలలకి వెళ్ళి భిక్షమెత్తుకు తినాలి. పొగడ్తా., నమస్కారమూ పొందకండా తిరగాలి. మంచీచెడ్డా అన్న విచారం విడిచి పెట్టాలి. గోష్ఠిలోచేర కూడదు. ఇలా అయితే బ్రహ్మవిద్య పట్టు వడుతుంది.'

'కర్మలు వొదలకూడ దనే అంటారు వేదాలు తెలిసినవాళ్లు. ఇది అంగీకరించాలా ? కూడదా ?' అని అడిగాడు శుకుడు.

'కర్మలు వొదిలీ పెట్టాలి, వొదిలిపెట్టకండానూ వుండాలి. వివరిస్తాను, విను. బ్రహ్మచారులూ, గృహస్థులూ, వానప్రస్థులూ, సన్యాసులూ, కర్మలు చేస్తూనే సిద్ధి పొందుతున్నారు. చివరి స్థానం పరమపదం ఎక్కడానికి ఈ నాలుగు ఆశ్రమాలూ నాలుగు మెట్ల నిచ్చెన వంటివి. ఈక్రమవర్తనమే సులువైన మార్గం, బ్రహ్మచర్య వ్రతం చేసేవాడు తన ఆయువులో నాలుగో భాగం గురువు దగ్గిర దాసుడిలా గడుపుతాడు. గురువుగారి పనులన్నీ చేసి, ఆతణ్ణి సంతోష

పెడతాడు. అతడు భోజనం చేశాక తాను తింటాడు. గురువు పక్క మీద వాలాక, అతడి కాళ్ళు పడతాడు. అతడు నిద్రపోయాక నిద్రపోతాడు. రుచులమీదా, గ్రంథాలూ మొదలైన వాటిమీదా వేడుక పడడు. గురువుకి ఇష్టమైన వేళల్లో నియమంతో వేదం నేర్చుకుంటాడు. ఇది బ్రహ్మచారి విధానం ఇక తక్కిన ఆశ్రమాల్లో నడుచుకునే విధం చెపుతాను.

'వినయంగా తన శక్తికి తగినట్టు గురువుకి దక్షిణ ఇచ్చి, అతడి మాటమీద సమావర్తనకార్యం (ఒక ఇంటివాడివి కమ్మని గురువుగారి అనుమతి పొందడం) నడిపి, పెళ్ళిచేసుకుని బ్రహ్మచారి గృహస్థుడవుతాడు. హవ్యకవ్యాలూ, అతిథిపూజలూ జరుపుతాడు. బంధువుల్ని పోషిస్తాడు. సత్యం పాలిస్తాడు. తనభార్యతోనే తృప్తిపడతాడు. కుమాళ్ళని కంటాడు. వాళ్ళని ప్రయోజకుల్ని చేస్తాడు. యజ్ఞాలూ అవీ చేస్తూ జీవితంలో వొకభాగం గడుపుతాడు. గృహస్థధర్మంలో కృతకృత్యు డవుతాడు.

తరవాత అగ్నులు వొదలకండా అడివికి వెళ్ళి వానప్రస్థాశ్రమంలో ప్రవేశిస్తాడు. గింజా గట్రా, కాయా పండూ, దుంపా దుట్రా కూర్చుకుని, వాటితోనే భిక్షువుల్ని పూజిస్తాడు. వాళ్ళకి పెట్టాక మిగిలింది తింటాడు.

'ఆయువులో ఇలా వొకభాగం వానప్రస్థాశ్రమంలో గడిచాక, చివరిభాగం శాంతంగా సన్యాసాశ్రమంలో గడుపుతాడు. ఇదే ఉత్తమధర్మం.

'బిచ్చమెత్తుకునే సన్యాసి ఆత్మలో అగ్ని ఆరోపించుకుని, మనస్సులోనే యజ్ఞం చెయ్యాలి. స్నేహమూ, విరోధమూ మనసులో వుంచుకోకూడదు. ఎవ్వరిదగ్గిరా ఏదీ పుచ్చుకోకూడదు. తల బోడి చేసుకోవాలి. ఎక్కడా వొక్కదగ్గిర వుండకూడదు. తన ఇల్లంటూ

వుంచుకోకూడదు. ఏ చెట్టుకిందో కూచోవాలి. కపాలం పట్టుకు బిచ్చ మెత్తుకోవాలి. ఒంటరిగా వుండాలి. కామమూ, క్రోధమూ, శోకమూ విడిచిపెట్టాలి. నిందా స్తుతీ సమానంగా భావించాలి. ఇతర్లతో మాట్లాడకూడదు. అంతటా తానే వున్నట్టు అనుకోవాలి. ఏది దొరికితే అదే తిని తృప్తిపడాలి. ఏదివుంటే అదే కట్టుకోవాలి. ఎక్కడో వొకదగ్గిర నిద్రపోవాలి. అదిగో అలాటివాణ్ణే బ్రాహ్మ డంటారు దేవతలు. జనసంచారం చూస్తే పామును చూసినట్టు చూస్తాడు సన్యాసి. ఆడదాన్ని ఏనుగులా చూస్తాడు. తనని ఆదరిస్తే నరకంలా బాధపడతాడు. తనవల్ల ప్రాణికోటికి ఏ బాధా కలగనివ్వడు. ఏ ప్రాణివల్లా అతడు బాధపడడు; భయపడడు. ఎన్నిదానాలైనా అభయదానంతో సాటిరా వంటారు పెద్దలు. జంతువుల అడుగులన్నీ ఏనుగు అడుగులో ఇమిడిపోయినట్టు అన్ని ధర్మాలూ అహింసలో ఇమిడివున్నాయి. అంచేత కర్మ వొదిలేసినా సరే, అహింస అవసరం. అహింసావ్రతుడు లోకాలన్నిటికీ శరణ్యుడై వుంటాడు. అమృత హృదయుడై వుంటాడు. దేనినీ అంటని ఆకాశంలా వుంటాడు.

అంతర్యజ్ఞం

'హృదయవేదికలో జ్ఞానాగ్ని వెలిగించి, అందులో ప్రాణం వేల్చి, సోమయాజిలాగే అంతర్యజ్ఞం చేసినవాడు పాపాలు పోగొట్టు కుంటాడు. 'ఆత్మతీర్థంలో మునిగేవిధం తెలిసినవాడు ఇక్కడికీ, అక్కడికీ యాత్రలువెళ్ళడ మెందుకూ?' అని ఉపదేశిస్తారు బ్రహ్మ విద్యా తెలిసినవాళ్ళు.

'భూమిని తాకకండా ఆకాశంమీద ఇంతా అంతా అని చెప్పలేని బంగారంపిట్ట వొకటుంది. గుడ్డుమధ్య ఉజ్వలమైన రెక్కలతో

వెలుగుతూ వుంటది. యోగం తెలిసినవాడే దాన్ని తెలుసుకుంటాడు.

'ఆరు అంచులూ, పన్నెండు ధారలూ కలిగి లోకమంతా నోటితో ఆక్రమించుకుని తిరుగుతూ వుంటుంది కాలం. అర్థం కాదది. గుహలో అడిగిపోతుంది.

'శిక్షణలేని గుర్రాలు నడిపిన రథికుడిలాగ మనస్సూ ఇంద్రియాలూ నడుపుతున్నాడు పురుషుడు. ఈనడపడంలో అవి ఈడ్చుకుపోయాయూ చెడ్డ తప్పదు. ఎన్ని ఆపదలైనా వస్తాయి, శాంతికలగక. శాంతి కలిగితే మాత్రం ఆనందప్రదమైన బ్రహ్మపదం సిద్ధిస్తుంది. కనక దానికి ఉపాయం చెపుతాను. అన్ని సంకల్పాలూ వొదులుకోవాలి. మనసులో సత్వగుణం నిలుపుకోవాలి సత్వగుణం కల మనస్సు శాంతిపొందుతుంది. శాంతుడై కాలం గడపడమే ఉత్తమం. గాలిలేని చోట దీపం నిలిచినట్టు అంతరాత్మ ప్రకాశించడమే శాంతివిధానం. శాంతిమంతుడు తన్ను తనలోనే చూస్తాడు. నియమాహారంతో బ్రహ్మపదం చేరుకుంటాడు. నాయనా! వేదాంతశాస్త్ర మహాసముద్రం చిలికి తీసిన వెన్న నీకు ఇచ్చాను. ఆదరంగా అందుకో. నువ్వు అనుభవించి, ఉత్తమ తపస్వికి ప్రసాదించు. అన్నిరత్నాలతోనిండిన భూమండలం యావత్తూ దానంచేసినా, వేదాలసారమైన అధ్యాత్మ విద్యాదానంతో సాటిరాదు. ఇంకా ఏం వినాలనుందో అడుగు' అన్నాడు.

'దీనికంటే వినవలిసిందేముంది? ఇదే ఇంకా దృఢంగా అనుగ్రహించు' అన్నాడు శుకుడు. మళ్ళీ ఎత్తుకున్నాడు వ్యాసుడు —

'భూతాత్ముడు (ఈశ్వరుడు) ప్రాణికోట్లు పుట్టిస్తూ వుంటాడు. తిరిగి తనలోనే లయంచేసుకుంటాడు. ఇలా ప్రాణుల్ని హతవార్చడం తన వునికి వ్యక్తంచెయ్యడానికే అనుకో. తాబేలు తన అవయవాలు లోపలికి ముడుచుకుంటుంది. అలాగే ప్రాణుల్ని అతడు పుట్టించీ

తనలో కలుపుకుంటాడు. మాయా విలాసంతో అలా చెయ్యడం తప్పనిసరి అయి ప్రాణికోటి సృష్టిచేస్తున్నా డతడు. ఆ మాయ తొలగించడమే ప్రాణుల నాశనం.

'చెవీ మొదలైన ఇంద్రియాలకి శబ్దమూ మొదలైనవి విషయాలు. ఇవి ఆకాశమూ మొదలైన మహాభూతాల గుణాలు. విషయాలూ, ఇంద్రియాలూ అన్నీ అణచివేస్తుంది శాంతి. ఇంద్రియాలు అయిదు. మనస్సు ఆరోది. బుద్ధి ఏడోది. ఆత్మ కలిస్తే ఎనిమిది అవుతుంది. సర్వసాక్షి, క్షేత్రజ్ఞుడు అంతరాత్మ మనస్సుతో తలుచుకుంటాడు. బుద్ధితో నిశ్చయిస్తాడు. అతడి వెలుగే సత్వమూ మొదలైన గుణాలతో మెరుస్తుంది. స్వస్థతా, కష్టమూ, జడత్వమూ, తెలివీ, సత్వరజస్తమోగుణాల ఉత్పత్తి నాశనాలూ, ఇంద్రియాల ఉద్ధృతమూ, పొందగడమూ — ఇవన్నీ బుద్ధిచేసే పనులు. ఇంద్రియాలూ, విషయాలూ, మనస్సూ, బుద్ధీ, ఆత్మా ఒకదానికంటే ఒకటి గొప్పది. బుద్ధి అన్నిటిలోనూ వుంటుంది. అంచేత ఆత్మకీ, బుద్ధికీ ఎంతో తేడా లేదు. బుద్ధి ఆత్మలో నిలిచి కన్నయి చూస్తుంది. చెవ్వయి వింటుంది. నాలిక అయి చవిచూస్తుంది. ముక్కయి వాసన చూస్తుంది. తనువై స్పర్శ అనుభవిస్తుంది. సంతోషంవల్ల పెరుగుతుంది. దుఃఖంవల్ల తరుగుతుంది. రెండూ లేక సమత్వంతో నిలుస్తుంది. నాయకత్వం వహించి గుణాలు నడుపుతుంది. దాని స్వభావం తెలుసుకుని, ఇంద్రియాలూ, మనస్సూ, బుద్ధీ — ఈ ఏడింటివెంట పడకండా తన్ను తాను చూస్తున్నవాణ్ణి దుఃఖమూ, దైన్యమూ, సుఖమూ, ప్రమాదమూ ఏదీ అంటదు.

నీటిలో వుండి నీటిపిట్ట ములగదు. బొడ్డపండు పురుగుల వల్ల చెడిపోదు. అలాగే విషయాలమధ్య వుండినా ఆత్మ చెడిపోదు. సాటె

పురుగు దారం తయారుచేసినట్టు సత్వం గుణాలు పుట్టిస్తుంది. ఆత్మ అది ఉదాసీనంగా చూస్తుంది, కాని వికారం పొందదు.

'ఆదీ అంతమూ లేని పరమాత్మని ఆశ్రయించి, గుణాలు వొదిలిపెట్టి, క్రోధమూ, లోభమూ దగ్గిరచేరనివ్వని ముని, మనసు ముడి విడదీసి మోక్షం పొందుతాడు.

'కామక్రోధాలు లేకండా వుండాలి. వినయసారం పట్టువడితే భయమూ, శోకమూ, మదమూ వుండవు. శాంతీ, ఆత్మజ్ఞానమూ పండితుల లక్షణాలు. ఈ రెండూ వుంటే, మోక్షసాధనకి వేరే కల్పనే అక్కరలేదు' అన్నాడు.

'ధర్మాల్లోకల్లా ఉత్తమమైన ధర్మమేది?' అని అడిగాడు శుకుడు. మళ్ళీ అందుకున్నాడు వ్యాసుడు:

ఉత్తమధర్మం

'పిల్లల్ని అదుపులోపెట్టిన తండ్రిలాగ, ఇంద్రియాలు మనసులో నిలిపి, ఏకాగ్రభావం పొందడమే ఉత్తమధర్మం. అదే శాంతి. ధర్మాలన్నిటికీ అదే చివరిధర్మం. అంచేత ఇంద్రియాలు మనసులో కుదించు. బుద్ధితో కలుపు. అలాచేసి, సంకల్పాలు మానుకుంటే మోక్షం కరతలామలకం అవుతుంది.

'తన పువ్వు తాను వాసనచూడలేదు చెట్టు; తనపండు తాను తినలేదు. అలాగే పరతత్వం తన స్వభావం తాను చూడలేదు. కాశలంతో అంతరాత్మని చూస్తే చాలు, పాము పొర విడిచినట్టు పాపాలు వొదిలి పెట్టేస్తావు. ఇలా శాంతిపొంది లోభమనే నదిని సత్వమనే రేవులో దాటాలి. లోభనది పుట్టుక ఎక్కడో తెలియదు. సంకల్పమే దీని గట్టు. క్రోధమే బురద. ఇంద్రియాలే అందులో మొసళ్లు. కామమే పాములు. మోహమనే గరిక దాన్ని కప్పేసి వుంటుంది. నాయనా! ఈ

లోభనది దాటి నువ్వు ప్రసన్నాత్ముడివి కా. కొండకొమ్మమీద వున్న వాడు కిందివాళ్ళని చూసినట్టు ఈప్రాణికోట్లని తృప్తితో చూడు.

'వేదాలూ, వేదాంగాలూ చదివినా, మంచికర్మలు చేసినా ప్రశాంతి లేకపోతే బ్రాహ్మణత్వం దక్కదు. ఒకళ్ళని భయపెట్టకండా, ఒకళ్ళకి భయపడకండా నడుచుకునే పరిణతచిత్తుడే బ్రాహ్మడు.

'బంధనాలన్నిటిలోకీ పరమబంధనం కామం. అది వొదిలి పోయిందా, మేఘాలు వొదిలిపోయిన నిండుచందమామలాగ వెలుగు తుంది ఆత్మ. పరబ్రహ్మని ఉపాసిస్తూ, కామం లేకండా వుండిన పురుషుడి సుఖం శుక్లపక్షచంద్రుడిలాగ హెచ్చుతూ వుంటుంది.

'భూతాల గుణాలు తెలుసుకుంటే, సూర్యోదయంతో చీకట్లు పోయినట్టు దుఃఖాలు వొదిలిపోతాయి.

'తనది అనుకోకండానే దేనివల్ల సుఖంకలుగుతుందో, తినకం డానే దేనివల్ల తృప్తి కలుగుతుందో, ఇచ్ఛా పొందూ లేకండానే ఏది సుఖమిస్తుందో దాన్ని తెలుసుకోవాలి. అదే వేదాల అభిప్రాయం.

'క్రమంగా కర్మలూ, గుణాలూ వొదులుకుని, విషయాల పొంతకి పోనివాణ్ణి ముసలితనమూ, మృత్యువూ తొంగిచూడవు.

'ఆత్మ సూక్ష్మమైంది. దేహం కంటే వేరైంది. శాంతులైన పండితులు శాస్త్రప్రమాణం దాన్ని తెలుసుకుంటారు.

'సూర్యుడి రూపం నీటిలో అవుపడుతుంది. బుద్ధిలో ఆత్మ ప్రతిబింబిస్తుంది. ఆత్మని పరమార్థంగా భావించే సాత్వికుడికి నిజం పట్టు వడుతుంది.

'సూర్యుడికి పగలూ రాత్రీ లేదు. అలాగే యోగంతో వుండే మునికి వివేకమూ, అవివేకమూ అని వుండవు. సాధనాలు వుండినా, వుండకపోయినా శాంతికల యోగికి స్థిరమైన యోగసమాధి సిద్ధిస్తుం దన్నాడు శాండిలమునీంద్రుడు.

'మోహం అనే విత్తనంవల్ల కామం అనే చెట్టు పుడుతుంది. అజ్ఞానం అనే వేళ్ళతో ప్రమాదం అనే నీళ్ళు పీల్చి పెరుగుతుంది. అసూయ అనే ఆకులతో అందంగా తయారవుతుంది. గర్వమనే మొదలుతో దృఢపడుతుంది. శోకమనే కొమ్మలూ, చింతలనే రెమ్మలూ వేస్తుంది. వెనకటి కర్మ అనే బలుపుతో బలుస్తుంది. ఆశలు అనే తీగెలతో అల్లుకుంటుంది. దాని పళ్ళకోసం లోభులు పరిగెడతారు. త్యాగమనే కత్తితో పండితులు దాన్ని తెగనరుకుతారు. దుఃఖాలు తొలిగించుకుంటారు.

'ఈ శరీరం వొక పట్టణం. ఈపట్టణానికి బుద్ధి రాజు. మనస్సు మంత్రి. విషయాలు పురోహితులు. ఇంద్రియాలు పౌరులు. రాజస తామసగుణాలు శత్రువులు. బుద్ధి మనస్సుతో వేరయిందో శత్రువుల చేతిలో పడిపోతుంది. బుద్ధీ, మనస్సూ వొక్కటైతే మాత్రం శత్రువులు అణిగిపోతారు. రాజ్యసుఖానికి భంగముండదు.'

ఇలా తండ్రి ఉపదేశం విని కృతార్థుడయాడు శుకుడు.

మృత్యువు

ధర్మరాజు — కార్యబలమూ, వీర్యబలమూ, మనోబలమూ వున్న రాజులు ఎంతోమంది ఈ యుద్ధంలో చచ్చిపోయారు. ప్రాణాలు రక్షించుకోలేకపోయారు. అంతమందినీ మృత్యువు కబళించింది. అయితే మృత్యువంటే ఏమిటి? మనుషుల్ని ఎలా చంపుతుం దది?

భీష్ముడు — అకంపనుడని వొకరాజు వుండేవాడు. యుద్ధంలో అతడి కొడుకు చచ్చిపోయాడు, అందుకని దుఃఖిస్తూ కూచున్నా డతడు. ఇంతలో నారదుడు అక్కడికి వచ్చాడు. భక్తితో ఆతిథ్య మిచ్చాడు అకంపనుడు. తన దుఃఖం వివరించాడు. అతణ్ణి వోదారుస్తూ

వొక కథ చెప్పాడు నారదుడు. ధర్మరాజా! అది వింటే నీ సందేహం తీరుతుంది విను.

'బ్రహ్మదేవుడు లోకాలు సృష్టించాడు. జంతుకోటి పెరిగింది. సమ్మర్థం అధికమైంది. ఊపిరాడడమే కష్టమైంది. బాధపడ్డాడు బ్రహ్మ. ప్రాణుల్ని చంపే ఉపాయం ఆలోచించాడు. ఆలోచన తీవ్రంలో అతడి మనసునించి అగ్నిహోత్రుడు పుట్టాడు. లోకాలు కాల్చెయ్యడం మొదలెట్టాడు. శివుడు వచ్చి, బ్రహ్మని సేదదేర్చాడు. బ్రహ్మ తెలుసుకుని, అగ్ని ఆపాడు. అప్పుడు బ్రహ్మ ఇంద్రియాల లోంచి వొక ఆడది పుట్టింది. ఆమె శరీరం ఉజ్వాలంగావుంది. కళ్ళు ఎర్రగా వున్నాయి. పుట్టీపుట్టడంతోనే దక్షిణంవేపు బయలుదేరిందామె.

'మృత్యూవా!' అని ఆమెని పిలిచాడు బ్రహ్మ — 'బలవంతులనీ, బలహీనులనీ భేదం లేకండా ప్రజల్ని చంపు' అన్నాడు. కళ్ళ నీళ్ళు పెట్టుకుందామె. 'నీకు పుట్టి క్రూరకర్మ చేస్తానా? ధర్మకార్యం నాకు నియోగించు' అంది. ఆమె కన్నీటిబొట్లు దోసిట పట్టాడు బ్రహ్మ. 'ప్రజల్ని చంపడానికే నువ్వు పుట్టావు. కనక చంపాలి నువ్వు' అన్నాడు. గాలికి వొణికిపోయిన తీగెలాగ వొణికిపోయిందామె.' 'మనుషుల్ని చంపి, వాళ్ళ బంధువులు ఏడుస్తూవుంటే చూడలేను. తపస్సుచేసుకుంటాను. దయతో అనుజ్ఞ దయచెయ్యి' అంది. సాష్టాంగపడింది. 'అదెలా జరుగుతుంది?' నవ్వుతూ అన్నాడు బ్రహ్మ — 'ప్రాణుల్ని చంపడమే నీపని. అది చెయ్యకపోడమే నీకు అధర్మం' అంటూ నిర్బంధించాడు. మాట్లాడకండా ధేనుకాశ్రమం వెళ్ళిపోయిందామె. ఎంతోకాలం అక్కడ ఘోరమైన తపస్సుచేసింది. కౌసికా, గంగా, నందానదులకి వెళ్ళి, గాలిమాత్రం ఆహారంచేసుకుని దుష్క-

రమైన వ్రతాలుచేసింది. హిమాలయం చివరి శిఖరంమీదికి వెళ్ళి సంయమనం పూని కూచుంది.

'అక్కడే ప్రత్యక్షమయాడు బ్రహ్మ. 'కుమారీ! ఇలా తపస్సులో కూచుంటే ఏమిటి ప్రయోజనం? ఇదంతా వొదిలిపెట్టు' అన్నాడు.

'నిన్ను శరణు వేడుతున్నాను. నన్ను దయచూడు' అంది మృత్యువు.

'నామాట అబద్ధం కాదు. ప్రజల్ని చంపడమే నీధర్మం. అన్నివిధాలా నువ్వు చేసి తీరవలిసిందే ఇది. నామాట కాదనకూడదు' అన్నాడు బ్రహ్మ – 'ఇంకోవిశేషం చెపుతాను విను. నీకన్నీళ్ళు నేను దోసిటిలో పట్టాను కదూ? అవి రకరకాల వ్యాధులై మనుషుల్ని బాధపెడతాయి. కామక్రోధాలు, వాటికి తోడుపడతాయి. వాటితో వాళ్ళు చస్తారు. నువ్వు నిమిత్తమాత్రం. నీకు వరమిస్తాను. మగాణ్ణి చంపినపుడు మగాడివి కా. ఆడదాన్ని చంపినప్పుడు ఆడదానివి కా. నపుంసకుణ్ణి చంపినప్పుడు నపుంసకుడివి కా. నిన్ను పాపం అంటదు. ఇది ధర్మమే అవుతుంది నీకు' అన్నాడు.

ఇక వొప్పుకోకపోతే శాపంపెడతాడని భయపడింది మృత్యువు. బ్రహ్మచెప్పింది న్యాయమే అని భావించింది. ప్రజల్ని చంపే అధికారం పుచ్చుకుంది.

ధర్మరాజా! అదుగో అలాగ మృత్యువు ప్రాణుల్ని చంపుతుంది. ప్రాణులు దేహాలు వొదిలిపెడతారు. దేవాదిభావాలు పొంది తిరిగీ మనుషులై పుడతారు. భీమనాదుడు, భయంకరుడు, ఉద్దాముడు, ఊహించలేని బ్రహ్మాండమైన తేజోమయుడు, జగత్తుకి ప్రాణం గాలి దేవుడు. శరీరం బతికించడానికీ, చెరచడానికీ అతడే ప్రభువు. పోవడమూ, రావడమూ అతడికి వింతకాదు.

ధర్మరాజు వెనకకూడా ఇది విన్నాను. * అప్పుడు దుఃఖంతోవున్నాను. అంచేత ఆ వినడం పూరికేపోయింది. ఇవాళ దీని అర్థం అవగతమైంది.

ధర్మమంటే సజ్జనులు భయపడతారు. అంత గొప్పదా అది?

భీష్ముడు — వేదాలమీద భక్తీ, దృఢమైన స్మృతీ, సదాచారమూ - ఇవి ధర్మస్వరూపాలు. అర్థంకూడా దాని నాలుగో స్వరూపమే అంటారు కొందరు. అయినా న్యాయం తప్పీ, బొంకీ ధనం కూడబెట్టడం మహాపాపం. బొంకకండా వుండడమూ, పరాయిధనం ఆసపడకండా వుండడమూ, ధర్మాల్లో గొప్పధర్మాలు. శాస్త్రసమ్మతంకాని ధర్మం చవిటినేల నాటిన విత్తనంలా వృథా. ఆలోచించి చేసినధర్మం ఇహపర సాధనం.

ధర్మవిధానం ఎంతో సూక్ష్మమైంది. ధర్మాలు ఎన్నోవిధాలు. అంచేత ధర్మాల స్వరూపమూ, స్వభావమూ నిగ్గుతేల్చి వివరిస్తాను.

ఇతరులు ఏంచేస్తే తన మనస్సుకి బాధకలుగుతుందో అది తాను ఇతర్లపట్ల చెయ్యకండా వుండడమే ధర్మాలన్నిటిలోకీ ఉత్తమ మార్గం.

ధర్మరాజు - ధర్మస్వరూపం ఇంత గొప్పదా? సంతోషంగావుంది. నమస్కరిస్తున్నాను. గుచ్చిగుచ్చి అడుగుతున్నాను. ఆగ్రహించకు. మన్నించు. అవసరంలేంది అడగను. తెలుసుకోడానికే అవసరమైంది అడుగుతాను. బాగా అవగతం చేసుకుందికి అడిగిందే అడగడంకూడా జరుగుతుంది. దయతో ఆదరించు. సదాచారం ధర్మస్వరూప మన్నావు. ఉత్తమసదాచారం కూడా సెలవియ్యి.

భీష్ముడు — ఆచారాలు ఎన్నోవిధాలని చెపుతాయి వేదాలు.

---

* మూ. భీష్మపర్వం, ఆశ్వాసం. 2

మహాత్ములు ఆచరించిందే ఉత్తమమైన ఆచారం. అంతకంటే వేరే సదాచారం లేదు.

జాజలీ - తులాధారుడూ

వెనక జాజలిమునికీ, తులాధారుడు అనే వర్తకుడికీ ఈవిషయంలో సంవాదం జరిగింది. చెపుతాను, విను. జాజలి నిశ్చలంగా తపస్సులో కూచున్నాడు. అతడి తలమీద రెండు పిచ్చికలు గూడు కట్టాయి. గుడ్లుపెట్టాయి. గుడ్లు పిల్లలయాయి. రెక్కలు వచ్చి, తిండికి ఎగిరివెళ్ళి వస్తూవుండే వవి. పిచ్చికదంపతులూ, పిల్లలూ తల మీద గూటిలో వుంటూవుంటే, దయతో చూసేవాడు జాజలి. వాటిని తరిమేవాడు కాడు.

అయితే 'నాలాటి ధర్మపరుడు ఎక్కడా లేడు' అనుకున్నాడు జాజలి. 'ఇలా అనుకుంటాడేమీ ఈముని? మహాధర్మపరుడు తులాధారుడున్నాడు' అంది ఆకాశవాణి. భయపడ్డాడు జాజలి. 'తులాధారుడు ఎక్కడున్నాడు?' అన్నాడు. 'వారణాసిలో వున్నాడు' అంది ఆకాశవాణి. మచ్చరంతో వారణాసి వెళ్ళాడు జాజలి. వర్తకంలో పూపిరాడకండా వున్నాడు తులాధారుడు. చూశాడు జాజలి. ఉచిత రీతిని అతణ్ణి సత్కరించాడు తులాధారుడు.

'పిచ్చికలు తలమీద గూడు పెట్టాయీ? అవీ, వాటి పిల్లలూ తల మీద సుఖంగా బతుకుతున్నాయీ? మనస్సులో వికారంలేకండా ఎలా తపస్సు చేస్తున్నావు మహాత్మా? నిజంగా మెచ్చుకోదగిన వాడివి నువ్వు!' అన్నాడతడు.

'ఎలా తెలుసుకున్నాడితడు?' అంటూ నిచ్చెరపోయాడు జాజలి. 'వర్తకంలో మునిగివున్నావు నువ్వు. ధర్మంలో ఇంతమహిమ ఎలా గడించావు?' అని అడిగాడు.

'ఏముంది ? కొనడంలోనూ, అమ్మడంలోనూ మోసం చెయ్యను. తగినంత లాభమే తీసుకుంటాను. లాభనష్టాలు వొక్కలాగే చూసుకుంటాను. మట్టిపెళ్ళా, బంగారంముక్కా వొక్కటే నాకు. నిందా స్తుతీ వొక్కటే. హింసా, ఆత్మప్రశంసా మనస్సులో లేవు. ప్రాణులన్నిటినీ దయతో చూస్తాను. అభయదక్షిణతో సత్యయజ్ఞం చేస్తాను. భోగమూ, కీర్తీ కోరను. ఎవరికైనా మేలుచేసి, 'ఇంత చేశానుకదా' అని అనుకోను. దేనిమీదా మమత పెట్టుకోను. ఒల్లడమూ, వొల్లకపోడమూ రెండూలేవు నాకు. లోకమంతటినీ చిత్రంగాచూస్తాను. అంచేతే తామరాకుమీద నీటిబొట్టులాగ మనస్సు దేనిమీదా అంటిపెట్టకండా వుంటుంది' అన్నాడు తులాధారుడు.

'తపస్సూ, యజ్ఞమూ ధర్మమని అనడమేలేదే నువ్వు ? ఈకర్మలు ధర్మమని వేదాలు చెప్పలేదా?' అని అడిగాడు జాజలి.

'అహంకారంతోనూ, కోరికతోనూ చేసిన తపస్సూ, ఫలం కోరి చేసిన యజ్ఞమూ దేవతలు మెచ్చరు. వాటివల్ల పదేపదే చావు పుట్టుకలు తప్పవు. అంచేత అవి చెడ్డే కాని మేలు కాదు. ఎప్పుడూ తృప్తిగా వుండి, సత్యయజ్ఞం చేసేవాణ్ణి చూసి దేవతలు తృప్తిపడతారు. దేవతలు తృప్తిపడితే బ్రహ్మానందం కలుగుతుంది' అన్నాడు తులాధారుడు.

'అయితే నువ్వు కర్మ మానలేదేమీ?' అడిగాడు జాజలి.

'ధర్మంతప్పకండా, సంసారంమీద మోహంలేకండా కర్మలు చేసే పుణ్యాత్ముడు కర్మలు చెయ్యనట్టే సిద్ధిపొందుతాడు. బురదలేని పవిత్రమైన ఆత్మతీర్థం తెలుసుకున్నవాడికి ప్రతీపర్వతమూ పుణ్యపర్వతమే. ప్రతీనదీ పుణ్యనదే. ఏదో కారణంవల్ల ఆరంభించిందైనా కర్మ ప్రారబ్ధకర్మలాగే ఉత్తమగతికి కారణమవుతుంది. విన్నావా? నేను చెప్పిన ఈనీతి సరైందో కాదో మంచివాళ్ళదగ్గిర అడిగి సందేహం

తీర్చుకుందామంటావా? ఆపని మనమే చేసుకోవచ్చు. నువ్వు తండ్రిలా పెంచిన పిచ్చికలు మచ్చికపడి నీతలమీదుగా ఆకాశం మీాద ఎగురుతున్నాయి. వాటిని పిలు. చేతులమీాద పెట్టుకుని బుజ్జగించు' అన్నాడు తులాధారుడు.

జాజలి పిచ్చికల్ని పిలిచాడు. ఆకాశంమీాంచే ఇలా అన్నాయవి.

'మునీంద్రా! ధర్మదేవత పంపితే నిన్ను పరీక్షించడానికి వచ్చిన భటులం మేము. చెప్పుతాం విను. ఈస్యూ, కలతా, విరోధమూ మచ్చరం కల మనస్సులో పుడతాయి. దీనివల్ల హింస పుడుతుంది. మచ్చరం మానుకుంటేనే మునులు సుఖపడతారు. స్పర్థవల్ల ధర్మం నాశనమవుతుంది. ధర్మనాశనంతో మనిషి బుద్ధికూడా నాశనమవుతుంది. శ్రద్ధపూనాలి. స్పర్థ విడిచిపెట్టాలి.

'శ్రద్ధ సూర్యుడికిబిడ్డ; సాత్వికి; జ్ఞానదాత్రి; మనశ్శుద్ధిస్వరూప. అందుకనే జ్ఞానవంతుడు శ్రద్ధ ఆత్మతో సమానంగా భావిస్తాడు. శ్రద్ధ లేని తపస్సూ, యజ్ఞమూ దేవతలు మెచ్చరు. అది వుంటేమాత్రం మెచ్చుకుంటారు. అంచేత శ్రద్ధ గొప్పది. మాటా, మనస్సూ కాపాడుతుంది శ్రద్ధ. జీవాత్మ ప్రసన్నత్వమే శ్రద్ధ.

బ్రహ్మగీతలు

'బ్రహ్మగీతలు విను. యజ్ఞాల్లో శ్రద్ధవుండినా త్రికరణశుద్ధి లేనివాడూ, శుద్ధివుండినా శ్రద్ధలేనివాడూ వొకట్టే అని నిర్ణయించారు దేవతలు. శ్రద్ధ పవిత్రమైందని చాటిచెప్పాడు బ్రహ్మ. శ్రద్ధకలవాడు గౌరవశ్రేష్ఠుడనీ, అతడి అన్నం భుజించదగిందనీ దేవతలతో చెప్పాడు. వడ్డీ వ్యాపారంతో బతుకుతూ దానంచేసినవాడూ, దానంచెయ్యని వేదపండితుడూ వొకట్టే అన్నారు దేవతలు. 'అయితే ఆ ఇద్దరిలో

దానంచేసినవాడు యజ్ఞంకూడా చేస్తే అధికుడవుతాడు' అన్నాడు బ్రహ్మ. శ్రద్ధలేనివాడికి దానగుణం లేదు. బ్రహ్మనిశ్చయం ఇది. కనక శ్రద్ధకలవాడివి కావాలి నువ్వు. పాము పొరవొదిలినట్టు శ్రద్ధకలవాడు పాపాలువొదిలేస్తాడు. కనక శ్రద్ధ అలవరుచుకోడం మంచిది. శ్రద్ధవుంటే మనసులో మచ్చరమూ, మాలిన్యమూ వుండవు.'

పిచ్చుకల మాటలు విని తేరుకున్నాడు జాజలి. 'మునులదగ్గిర తత్వం వినకపోడంవల్ల ఇలా అయింది నాకు. ఇప్పుడు తెలువుకున్నాను. శాంతి అలవరచుకుంటాను?' అంటూ తులాధారుణ్ణి మెచ్చుకున్నాడు.

'ఏ కర్మఅయినా శ్రద్ధగా చెయ్యడమే మంచిది. నివృత్తిపొంది, దానిమీద శ్రద్ధవుంటే నేర్పుసంపాదించాలి' అన్నాడు తులాధారుడు.

'అవును' అంటూ వెళ్ళిపోయాడు జాజలి. ఇహపర సుఖాలు రెండూ అనుభవించి సుఖపడ్డాడు తులాధారుడు. అతడు చెప్పిన ధర్మ పద్ధతి మనస్సుకి పట్టించుకో. పాపాలు వొదిలించుకో.

ధర్మరాజు - ఏ పనైనా ఆలోచించి, ఆలస్యంగా చెయ్యడం మంచిదా? త్వరపడి చప్పున చేసెయ్యడం మంచిదా?

భీష్ముడు- త్వరపడి, ఎప్పుడూ ఏపనీ చెయ్యకూడదు. ఆలోచించి, మెల్లిగా చెయ్యాలి. అలా అయితే ఏచెడ్డా రాదు. పైగా ఫలంకూడా సిద్ధిస్తుంది. ఓర్పులేనివాళ్ళు ఆలోచించి పనిచేసేవాళ్ళని సోమరిపోతు లంటారు. అది బుద్ధిలేనిమాట. మేధాతిథి ముని కొడుకు చిరకారి అని వొకడు వుండేవాడు. అతడి కథ వింటే నీప్రశ్నకి సమాధానం దొరుకుతుంది.

చిరకారి కథ

ఏపనిచేసినా అతడు చిరకాలం ఆలోచించి చేసేవాడు. అందుకనే అతడిపేరు చిరకారి.

మేధాతిథికి ఏదో కారణంవల్ల తన భార్యమీద కోపంవచ్చింది. ఆమెని చంపెయ్యమని చిరకారితో చెప్పి ఎటో వెళ్లిపోయాడతడు. ఏది చేసినా ఎంతో సేపు విచారించిచేస్తాడు కనక ఆలోచన మొదలెట్టాడు చిరకారి.

'తండ్రిచెప్పినపని చెయ్యకండా వుండకూడదు. అలా అని తల్లిని చంపకూడదు. తండ్రిమాట జవదాటడం పాపమంటారు పెద్దలు. ఏమైనా తల్లిని రక్షించడం కర్తవ్యం. ఏందారి? పుత్రభావంలో స్వాతంత్ర్యం లేదు. పాపం ఎలా తప్పించుకోడం? తల్లిని చంపితే నరకం తప్పదు. అలా అని తండ్రిని అవమానపరిస్తేమాత్రం నరకం తప్పుతుందా?

'తల్లి క్షేత్రం. వంశాభివృద్ధికోసం క్షేత్రంలో బీజంవేస్తాడు తండ్రి. తల్లిదండ్రుల ఇద్దరిసంగతీ ఇది. ఇద్దరికీ కావలిసినవాణ్ణే నేను. అమ్మనా, నాన్ననా, ఎవళ్ళని వొదిలిపెట్టేది?

'తండ్రే నేనై పుట్టాను. తండ్రిచెప్పినట్టు చేస్తే కొడుకుపాపాలు పోతాయని విన్నాను. అప్పుడూ – మరో ఆలోచన ఎందుక్కూ? తండ్రే తపస్సు. తండ్రే ధర్మం. తండ్రే విద్య. తండ్రే పరమదైవం. అంచేత తండ్రి సంతోషించిన పని చేస్తే దేవతలు సంతోషిస్తారు.

'అగ్నిహోత్రానికి అరణిలాగ, నేను పుట్టడానికి తల్లి సాధనం. కొడుకుకోసం దుర్భరమైన గర్భవేదన అనుభవిస్తుంది తల్లి. తన శరీరంమీద చింతవొదిలేస్తుంది. ఎన్నో పాట్లు పడుతుంది. వచ్చీ పోతూ చూస్తాడే కాని అమ్మలాగ కొడుకుకోసం కష్టాలుపడడు నాన్న. అమ్మ అన్నిటికంటే గౌరవనీయురాలు అని చాటుతున్నాయి ధర్మశాస్త్రాలు. కొడుకు పసికందైనా, వయసులోవున్నా, ముసిలాడైనా అమ్మప్రేమ వొక్కలాగే వుంటుంది. అమ్మప్రేమే జగత్తంతటికీ కారణం. క్షుద్రజంతువులు మొదలుకుని దేవతలదాకా వొకేలాటిది

తల్లి. మంచివస్తువుదగ్గిర తప్ప, మరోదగ్గిర వూరట ఎలా కలుగుతుంది? అమ్మ పోయిందంటే అంతా పోయిందన్నమాట. అమ్మతోనే శక్తి పోతుంది. దుఃఖం ముంచుకువస్తుంది. లోకమంతా పాడిల్లులా తయారవుతుంది. ధనవంతుడనీ, దరిద్రుడనీ, బలవంతుడనీ, బలంలేనివాడనీ, మూఢుడనీ, బుద్ధిమంతుడనీ భేదం లేదు. అమ్మంటూ బ్రతికివుంటే అందరినీ సుఖపెడుతుంది. ఇలాంటి అమ్మని చంపడమంటే పాపసముద్రంలో మునిగిపోడమన్నమాట. పొమ్ములు కాసుకున్న వాడికైనా తెలుస్తుం దది. అమ్మని చంపడానికి కటికివాడికైనా చేతులెలా వస్తాయి?'

ఇలా ఎన్నెన్నివిధాలో ఆలోచించా డతడు. అసలే చిరకారి. కనక త్వరపడి ఏదీ చెయ్యకండా ఎంతోసేపు విచారిస్తూ అలాగే కూచున్నాడు.

ఇంతలో 'చిన్నతప్పుకి భార్యని చంపెయ్యమని కొడుకుతో చెప్పివచ్చాను. ఎంత క్రూరుణ్ణి! కొడుకు చంపేశాడేమో?' అని కంట తడి పెట్టుకుంటూ విచారిస్తూ ఇంటికి బైలుదేరాడు మేధాతిథి.

'చిరకారి కొడుకు. పేరుకి తగినట్టు తొందరపడడు. ఆలస్యం చేస్తాడు. నాకు దుఃఖం కలిగించడు. బుద్ధిమంతుడు. అందులో ఇలాంటి పనికి అసలే తొందరపడడు' దారికడాకా ఇలా అనుకుంటూ కొడుకుని తలచుకుంటూ నడిచా డతడు.

'నాయనా చిరకారీ! చిరకాలం మీఅమ్మ గర్భంలో వున్నావోయి నువ్వు. నిన్నుప్రాణంలా పెంచిందోయి మీఅమ్మ. ఈమాత్రం ఆలోచించి, మీఅమ్మని చంపకండా వున్నావా, నీ చిరకారిపేరు చిరకాలం వుండిపోతుందోయి! నాకూ, నాతపస్సుకీ నింద రాకండా, తల్లిని చంపిన పాపం నిన్ను చుట్టుకోకండా వూరుకున్నావా, స్వర్వ

భూతాలూ నిన్ను మెచ్చుకుంటాయి' అంటూ గబగబా ఇంటికి వచ్చాడు.

తండ్రిని చూశాడు చిరకారి. తల్లిని చంపడానికి పట్టుకున్న ఆయుధం కిందపడేశాడు. తండ్రికి ఎదురువెళ్ళి పాదాభివందనంచేశాడు. ఇంతలో లోపలినించి మేధాతిథి భార్యా వచ్చింది. భర్తపాదాల మీద వాలింది. భార్యనీ, కొడుకునీ లేవనెత్తాడు మేధాతిథి. అతడి దుఃఖబాష్పాలు ఆనందబాష్పాలై ప్రవహించాయి. కొడుకుని గట్టిగా కౌగిలించుకున్నాడు. శిరస్సు ముద్దాడాడు. మెచ్చుకున్నాడు.

ముగ్గురూ సుఖంగా కూచున్నాక, 'ఏపనైనా ధైర్యంతో ఎంతోసేపు ఆలోచించే చెయ్యాలి. మనిషిచేసిన పనిబట్టే 'వీడు గొప్పవాడూ, వీడు తక్కువవాడూ' అని నిర్ణయిస్తారు పెద్దలు. సావకాశంగా ఆలోచించినవాడే సజ్జనుడు. అతడే మిత్రత్వమూ, శత్రుత్వమూ తెలుసుకుంటాడు. పాత్రతా, అపాత్రతా గ్రహిస్తాడు. శుభాలు అనుభవిస్తాడు' అన్నాడు మేధాతిథి. చిరకారి చిరకారిత్వం సఫలమై పేరుపడింది.

కనక ఏపనైనా ఆలోచించి చెయ్యాలి. తొందర పడకూడదు. ఆలోచించి సావధానంగా చేసినపని సఫల మవుతుంది. తొందరపడి పనిచేసినవాడు తరవాత పశ్చాత్తాప పడతాడు.

ప్రజల్ని ఎలా శిక్షించాలి ?

ధర్మరాజు — ప్రజల్ని ఎలా శిక్షించాలి ?

భీష్ముడు — పూర్వం ద్యుమత్సేనుడు తనకొడుకు సత్యవంతుడితో చెప్పిన మాటలు వింటే నీకు సమాధానం దొరుకుతుంది. తండ్రీ కొడుకులు ప్రజాశిక్షణ విధానమే మాట్లాడుకుంటూ 'చంపడం ధర్మమే అంటారు పండితులు' అన్నాడు ద్యుమత్సేనుడు. 'హింసే

ధర్మమైతే మరి చెయ్యరాని పనంటూ ఏముంటుంది?' అన్నాడు సత్యవంతుడు. 'దొంగలూ, దుర్మార్గులూ చావకపోతే లోకం బతుకుతుందా?' అన్నాడు ద్యుమత్సేనుడు. 'వాళ్ళని చంపడంకంటే మరో శిక్ష వెయ్యడం మంచిది కాదా?' అని అడిగాడు సత్యవంతుడు. 'అలా కాదు. తప్పుకి తగినట్టు వుండాలి శిక్ష. కళ్ళతో దండించడమూ, నోటితో దండించడమూ, జరిమానా వెయ్యడమూ, దెబ్బలు కొట్టడమూ, మరణదండన విధించడమూ-ఇలా తప్పుల హెచ్చుతక్కువలపట్టి శిక్షలు వెయ్యాలి. చంపదగిన తప్పుచేస్తే చంపితీరాలి. ఆప్తుడనీ, బంధువనీ, అన్నదమ్ముడనీ, కొడుకనీ దుష్టుడిమీద మన్నన వుండడం పాపం రాజుకి. తాను ముందు వినయవంతుడు కావాలి రాజు. మంత్రుల్నీ, కుమాళ్ళనీ, భృత్యుల్నీ వినయవంతుల్ని చేసి ప్రజల్ని రక్షించాలి. అలాటిరాజు ఇహపరాలు రెండూ సాధిస్తాడు. కామక్రోధాలూ, వైషమ్యాలూ లేకండా, దోషం తెలుసుకుని తగిన శిక్ష విధించడం ధర్మం. దుష్టులు హాని చేస్తూవుంటే వూరుకోడమూ, చంపుతూవుంటే దండించకపోడమూ పాపం. అహింసావ్రతానికి భంగకరం. ప్రజలకి ఆపద రాకండా రక్షించడమే రాజైన వాడికి అహింసావ్రతం' అన్నాడు ద్యుమత్సేనుడు.

కపిల గో సంవాదం

ధర్మరాజు – గృహస్థధర్మమా, సన్యాసధర్మమా, ఏది ముఖ్యం?

భీష్ముడు – రెండూ గొప్పధర్మాలే. కపిల గో సంవాదమని దీనికి వొక ఇతిహాస ముంది. విను.

నహుషుడు మెచ్చుకునే వొక ఆవు వుండేది. ఎంతో అందమైందది. భయమంటే ఎరగదు. కపిలుడని వొక మునీశ్వరుడు దాన్ని చూసి 'నువ్వు వేదస్వరూపం కదా!' అన్నాడు. ఆమాట పక్కనున్న

స్యూమరస్మి అనే ముని విన్నాడు. వేదాలమీద ఆదరం లేకపోడం చేత కపిలముని అలా అన్నాడని భావించాడతడు. సూక్ష్మరూపంతో ఆవులో ప్రవేశించాడు.

'వేదాలు వొట్టి డాబులని అంటారు యతులు. అవి అంతమందీ గౌరవిస్తున్నారు. నీకు వాటిమీద గౌరవం వుందో లేదో?' అంటూ ఆవులోంచి అడిగాడు.

'వేదాలమీద నాకు ఆదరమూ లేదూ, అనాదరమూ లేదు. ఎందుకిలా అడిగావు? ఇంత తెలివితక్కువ వుంటుందా? అయినా నాకు తెలిసినంత చెపుతాను. బ్రహ్మచర్యాశ్రమమూ, గృహస్థాశ్రమమూ, వానప్రస్థ, సన్యాసాశ్రమాలూ దేవతలు నడిచేవే. సంసారులుకూడా అలా నడుచుకోవాలి. వాళ్ళకీ వేదాల్లో చెప్పిన ఆచారాలు అవసరం. అయితే వొక్కటి, జీవహింస చెయ్యడం మంచిదా, చెడ్డదా?' అని అడిగాడు కపిలుడు.

'పశువులూ, ధాన్యాలూ యజ్ఞాలకోసమే పుట్టించాడు బ్రహ్మ. తానూ యజ్ఞాలు చేశాడా లేదా? మూఢుడూ, ప్రాజ్ఞుడూ ఇద్దరూ సుఖమే కోరుతారు. యజ్ఞాలు చెయ్యకపోతే స్వర్గం దొరుకుతుందా చెప్పూ? గృహస్థధర్మంలో ఉత్తమకార్యం యజ్ఞం. యజ్ఞం పాపాలు పోగొడుతుంది. దేవతలుకూడా మన్నిస్తారు యజ్ఞం. అలాటి యజ్ఞం హింస అనుకోవచ్చా?' అన్నాడు ఆవులోంచి స్యూమరశ్మి.

'ఆత్మసుఖం అనుభవించినవాడు ఇతరసుఖాలు మెచ్చడు. శోకమూ, కామమూ, సంసారసాంగత్యమూ వొదిలేస్తాడు. అతడికి ఇవన్నీ వృథా. మదం కలిగించే ఈలోకమే వొల్లడతడు. గృహస్థధర్మం అసలే అక్కరలేదతడికి. సనాతనమైన మోక్షమే అతడి లక్ష్యం' అన్నాడు కపిలముని.

'బిడ్డలు తల్లిని చేరినట్టు తక్కిన ఆశ్రమాలవాళ్ళందరూ గృహస్థునే ఆశ్రయించి బతుకుతారు. ఏమంటే, ధాన్యాలూ మొదలైన వాటన్నిటికి గృహస్థే అధికారి. వేదసారం తెలిసినవాడివి నువ్వు. గృహస్థధర్మంలో మోక్షం లభించదని ఎవడు ఎక్కడ చెప్పాడో చెప్పు ? అన్ని ఆశ్రమాలకీ గృహస్థాశ్రమమే ఆధారం. సోమరిపోతులు దరిద్రులై పనిచెయ్యడం మానేస్తారు. అలా మానెయ్యడం క్రమం తప్పడమే. దానివల్ల మోక్షం రాదు. వేదాలు వొదిలిపెడితే నరకం తప్పదు. గర్భాధానం మొదలుకుని వేదమంత్రాలన్నీ సర్వసంపదలూ కలిగిస్తాయి. సందేహం లేదు. అలాటప్పుడు వేదాలు వొల్లకపోడం తగునా?' అన్నాడు ఆవులోంచి స్యూమరశ్మి.

'వేదాలు ఆచారాలు వివరిస్తాయి. అమృతం తాగి తృప్తిపడినట్టు ఆచారాలతో తృప్తిపడతారు బ్రాహ్మలు. అది అలా వుండనీ. చెయ్యీ, ఉపస్థా, కడుపూ, నోరూ ఇవి దేవతలకికూడా మూయరాని వాకిళ్ళు. పండితుడుమాత్రం ఆత్మపురుషుణ్ణి రక్షించుకుందికి ఇవి తిరంగా మయ్యగలుగుతాడు. ఎదట బంగారం కుప్పపోసినా ముట్టుకోనివాడు, కోపం వచ్చినా కొట్టనివాడు, తిట్టనివాడు చెయ్యి అనే వాకిలి దిట్టంగా మూసుకుంటాడు. ఎలాటి ఆడదాన్నయినాసరే, సంగమానికి కోరనివాడు, తనలోనే భార్య వున్నట్టు భావించేవాడు వ్రతంతో ఉపస్థ అనే వాకిలి మూసుకుంటాడు. జీవయాత్రకోసమే అన్నం తినేవాడు, నిండుగా ఎన్నడూ తిననివాడు, అపేక్షతో ఎప్పుడూ కావాలననివాడు కడుపువాకిలి మూసుకున్నట్టే కదా ? అబద్ధమాడనివాడు, కలుపుగోలుగా మాటాడేవాడు, ఒక తిట్టన్నా తిట్టనివాడు, వాదించని బుద్ధిమంతుడు నోటి వాకిలి మూసుకుంటాడు.

'ఇలా నాలుగువాకిళ్ళూ ముయ్యగలవాడే బ్రాహ్మడు. అలా

టివాడికి తప స్సెందుకు? యజ్ఞా లెందుకు? దానా లెందుకు? వ్రతాలు చెయ్యడమూ వేదాలకి దాసులుకావడమూ ఇదంతా బాదరబంది.

'బ్రహ్మజ్ఞానం కలవాడు ద్వంద్వాలు లేకండా వుంటాడు. గొప్పతనానికి మిడిసిపడడు. ప్రకృతి వికారాలు కనిపెడుతూ వుంటాడు. ఈ సదాచారం చెయ్యలేనివాడే ఫలంకోరి కర్మల వెంట పరిగెడతాడు' అన్నాడు కపిలముని.

దాంతో ఆవులోంచి బైటికి వచ్చాడు స్యూమరశ్మి. తనపేరు చెప్పుకుని 'మహాత్మా, ధర్మనిర్ణయం తెలుసుకోడంకోసం ఆవు లోంచి మాట్లాడాను కాని మరేమీ కాదు. నిన్ను ఆశ్రయించాను. వేదాలు ఆశ్రయించి కర్మ చెయ్యడమూ, చెయ్యకండా వొదిలెయ్య డమూ రెండూ వున్నాయి. ఇందులో ఏది ముఖ్యమో సెలవియ్యి. ధర్మసూక్ష్మాలు తెలిసినవాడివి నువ్వు. నేను నీ శుశ్రూషచేసేవాణ్ణి. అనుశాసించు' అని ప్రార్థించాడు.

సంతోషించాడు కపిలముని. 'జ్ఞానం ఆశ్రయించినవాడికి ఏకీడూ కలగదు' అంటూ అందుకున్నాడు. 'జ్ఞానంలేనివాడు కామా నికి లోబడి, కర్మలవెంట ముప్పుతిప్పలు పడతాడు. అహంకారమూ, క్రోధమూ, తృష్ణా లేనివాడికి శుభమూ, అశుభమూ అన్న భేద ముండదు. త్యాగంతో అన్నీ వొకలాగే చూస్తాడు జ్ఞాని. మీ రందరూ జ్ఞానం కలవాళ్ళే. కాని అన్నిప్రాణుల్నీ వొక్కలాగేచూసే వాడు మాత్రం ఎక్కడో వొక్కడు వుంటాడు. అదుగో అతడే కర్మలు వొదిలిపెడతాడు' అన్నాడు.

'వేదశాస్త్రాలు వొదిలి పెట్టడం తప్పుదారి తొక్కడమనీ, దానివల్ల మోక్షం రాదనీ విన్నాను. అంచేత వేదాలు వొదిలి పెట్టడం పాప మనుకుంటున్నాను. నా సందేహం తీర్చు' అన్నాడు స్యూమరశ్మి.

'వేదాలు వొదిలిపెట్టమని ఎవరన్నారు?' మళ్ళీ ఎత్తుకున్నాడు కపిలుడు - 'వేదాలే లోకాలకి ప్రమాణం కదా! శబ్దబ్రహ్మం అనీ, పరబ్రహ్మం అనీ రెండు. శబ్దబ్రహ్మం సేవించినవాడు పరబ్రహ్మం చేరుకుంటాడు. శమమూ, దమమూ కలిగిన జ్ఞానవంతుడైన గృహస్థు ధర్మం తెలుసుకుని, వేదాలు చెప్పినట్టు నడుచుకుంటాడు. అసూయపెట్టుకోడు' అహంకారం విడిచిపెట్టి, భూతదయ కలిగిన పుణ్యాత్ముడు దృఢమైన ఆత్మనిష్ఠతో వుంటాడు. విధినిర్వహిస్తాడు. ప్రాయశ్చిత్తం కోరడు. శాంతులైన బ్రాహ్మలూ, రాజులూ గృహస్థులుగావుండే వ్రతాలూ, అవీ చేస్తారు. ముక్తిపొందుతారు. ధర్మం వొక్కటే. నాలుగాశ్రమాలూ దానికి నాలుగు పాదాలు. ఎందులో నడుచుకుంటే ఏముంది? అన్ని కర్మల స్వరూపమూ వొక్కటే కదా? సంతోషమే అమృతం. దాంతో సుఖంగా వున్నవాడు ఇంట్లోవున్నా వొకటే అడివిలోవున్నా వొకటే. ఎక్కడున్నా హాయిగా వుంటా డతడు.

'కోరికలు నశించిన మహాజనులు సన్యాసాశ్రమంలో ప్రవేశిస్తారు. ఉపనిషత్తులు చెప్పిన విధానం అది. అవైదికం అనవచ్చా అది? ధర్మానికి జ్ఞానం పాదు. సంతోషం వేళ్ళు. త్యాగం రూపం. ఆనందం ఆధారం. ఈమాటే వేదాలూ చెపుతున్నాయి. నాలుగాశ్రమాలూ చెయ్యకూడదంటూ లేదు. శుచులై ఏ ఆశ్రమంలోవున్నా సంసార సముద్రం దాటగలుగుతారు పండితులు. శాంతుడు పొందే గతే సద్గతి అంటారు వేదాంతులు. నిజంకూడా అంతే. వేదాల తాత్పర్యం తెలుసుకున్నవాళ్ళే వేదా లెరిగినవాళ్ళు. తాత్పర్యం ఎరగనివాళ్ళు వొట్టివేదధారులు మాత్రమే. అన్నీ వేదాల్లోనే వున్నాయి.

'మోక్షంకోరేవాడికి త్యాగం వొక గమ్యస్థానం. దానిమీది మెట్టు శమం. అంతకంటే మీదిమెట్టు ఆనందం.

'తెలుసుకోదగిందీ, తెలిసిందీ, సత్యమైందీ, స్థావరజంగమాలు ధరించిందీ, అన్నిటిలోనూ వున్నదీ, — శుభమూ, అవ్యక్తమూ, బ్రహ్మమూ, శివమూ, ప్రభవమూ, అవ్యయమూ, శాంతీ, తేజమూ, క్షమా, ధ్రువమూ, అనామయమూ అన్న పేర్లతో ప్రసిద్ధిచెంది, సూక్ష్మబుద్ధికిమాత్రం అవగతమయే ఆ పరతత్వానికి నమస్కారం. వేదాల తాత్పర్యమెరిగిన బ్రహ్మజ్ఞానులకి జోహారు' అన్నాడు.

విని సంతోషించాడు స్యూమరశ్మి. ధర్మరాజా! ఈ ఇతిహాస తాత్పర్యం మనస్సుకి పట్టించుకో.

కుండధారుడి కథ

ధర్మరాజు — ధర్మార్థకామాలు మూడూ వేదాలు వివరిస్తున్నాయి. అయితే వీటిలో దేనివల్ల హెచ్చు లాభం?

భీష్ముడు — దేవానుచరుడు కుండధారుడు తన భక్తుడికి ఉపకారంచేసిన కథ నువ్వు అడిగినప్రశ్నకి సమాధాన మవుతుంది.

ఒకబ్రాహ్మణుడు యజ్ఞంకోసం ధనం కావలసివచ్చి తపస్సు మొదలెట్టాడు. కుండధారుడు అక్కడికి వచ్చి, 'ఏమిటి నీ కోరిక?' అని అడిగాడు. 'ధనం కావాలి' అన్నాడు బ్రాహ్మడు. కుబేరుడి భృత్యుడైన మాణిభద్రుణ్ణి తలుచుకున్నాడు కుండధారుడు. మాణిభద్రుడు ప్రత్యక్షమయాడు. 'ఈ బ్రాహ్మడు నా ఆశ్రితుడు. ఇతడికి పుష్కలంగా ధన మియ్యి' అన్నాడు కుండధారుడు. 'ఎంత ధనం కావలిస్తే అంతా ఇస్తాను' అన్నాడు మాణిభద్రుడు.

'మనిషి బతుకు అస్థిరం కదా' అని ఆలోచించాడు కుండధారుడు—'అయినా ఈబ్రాహ్మడికి ధనమెందుకూ? తపస్సూ, ధర్మమూ చాలు. తపస్సుతోనే సర్వసంపదలూ కలుగుతాయి' అని నిశ్చ

యించాడు. నెమ్మదిగా ఈ ఆలోచన మాణిభద్రుడితో చెప్పాడు. సంతోషించాడు మాణిభద్రుడు. 'అయితే అలాగే కానీ' అన్నాడు.

బ్రాహ్మడు భక్తితో దేవతల్ని ప్రార్థించాడు. అవాళనించీ అతడిమనస్సు భక్తి పరిపూర్ణమైంది. సంతోషించి కుండధారుడితో అన్నాడతడు — 'మహాత్మా నీదయవల్ల మనస్సు తెలుసుకుంది. ఏ ధనమూ అక్కరలేదు నాకు. తపస్సు చేసుకుంటాను అనుజ్ఞ దయచెయ్యి.'

'అలాగే కానీ' అని వెళ్ళిపోయాడు కుండధారుడు. దుంపా దుంట్రా, ఆకూ అలమూ తింటూ ఎంతో తపస్సుచేశాడు బ్రాహ్మడు. క్రమంగా ఆకూ అలమూ కూడా మానేశాడు. నీరు గాలీ మాత్రం ఆహారం చేసుకుని ఘోరమైన తపస్సుచేశాడు. దేవత్వం పొందాడు. సిద్ధుడయాడు. 'నన్ను ఎవళ్ళయినా ఆశ్రయిస్తే ధనమిస్తాను. రాజ్య మిస్తాను. వాళ్ళ పాపాలు పోగొడతాను' అన్న పూనికా, ఉత్సాహమూ అతడి మనసులోపుట్టాయి. ఇలా మహానుభావుడై కుండధారుణ్ణితలుచు కున్నాడతడు. కుండధారుడు ప్రత్యక్షంకావడంతోనే తన శక్తి వల్ల పుట్టిన గంధాలతోనూ, పువ్వులతోనూ అతణ్ణి పూజించాడు. సాగిలపడి మొక్కాడు. ఎత్తి కౌగిలించుకున్నాడు కుండధారుడు. 'ధర్మార్థకామాలు మూడూ కలిపి చెపుతోంది వేదం. అయినా ధర్మమే పురుషార్థం. అదే ఆశ్రయించదగింది' అంటూ ధర్మాన్ని మెచ్చుకున్నాడు. 'సుకృతం కడముట్టా అనుభవించు. యోగాభ్యాసం చేస్తూ, శిష్టుల సాంగత్యం చెయ్యి' అని వెళ్ళిపోయాడు కుండధారుడు. మునుల పూజలందుకుంటూ, దేవతల మెప్పులందుకుంటూ స్వేచ్ఛగా తిరిగాడు బ్రాహ్మడు.

ధర్మరాజా! మరో ధర్మసూక్ష్మం చెపుతాను. ఒకబ్రాహ్మడు తన భార్యతోకూడా అడివిలో వుండేవాడు. ఉంఛవృత్తితో బతుకుతూ

వుండేవాడు. అతడికి యజ్ఞం చెయ్యాలని బుద్ధిపుట్టింది. అహింసాపరుడు కనక పశువుని చంపడం మానేసి పళ్ళూ, దుంపలూ హవిస్సుగా ఉపయోగించా లనుకున్నాడు. అది శాస్త్రసమ్మతం కాదని తెలిసీకూడా, వొద్దంటే శపిస్తాడేమో అని భయపడి అడ్డుచెప్పలేదు భార్య. ఇంద్రుడూ మొదలైన దేవతలు హవిర్భాగాలు పుచ్చుకుందికి రావడం మానేశారు. అగ్నికూడా అవి పచనం చెయ్యలేదు. ఆదగ్గిర సా మేస్తున్న వొకలేడి మనిషి భాషలో అతడి భార్యని తిట్టి, బ్రాహ్మడి ఎదటికి వచ్చింది. 'నన్ను చంపి యజ్ఞం చెయ్యి' అంది. 'అలా చెయ్యను పో' మ్మన్నాడు బ్రాహ్మడు. నాలు గడుగులు వెళ్ళిపోయి, తిరిగి వచ్చింది లేడి. 'బ్రాహ్మడా! దివ్యదృష్టి ఇస్తాను. దాంతో చూడు. నేను చెప్పినట్టు యజ్ఞం చేశావా నిన్ను అభినందించడాని కని అరుగో అప్సరస్త్రీలూ, గంధర్వులూ విమానాలమీద వచ్చారు' అంది. దేవత్వం సిద్ధిస్తుంది కదా, అని ఆసపడ్డాడు బ్రాహ్మడు. లేడిని చంపడానికి పూనుకున్నాడు. దాంతో అతడి తపస్సుకి ఉత్పాతం కలిగింది. లేడిరూపంతో వచ్చిన ధర్మదేవత నిజస్వరూపంతో ప్రత్యక్షమయాడు. 'బ్రాహ్మడా! నీయజ్ఞ శ్రద్ధకి సంతోషించాను. ధర్మసూక్ష్మం చెప్పడానికే ఇలా వచ్చాను. యోగ్యమైన హింస అహింసావ్రతానికి భంగం కలిగించదు. యజ్ఞం కదా అని తగని హింసకూడా పనికిరాదు' అని ధర్మరహస్యం నిర్దేశించాడు. అతడి భార్యని వోదార్చాడు. తపశ్శక్తి ప్రసాదించాడు. వరమిచ్చి, యజ్ఞవిధానం పూర్తిచేశాడు. ఈ ఇతిహాసం నాకు నారదుడు చెప్పాడు.

ముక్తిమార్గం

ధర్మరాజు - మనిషి పాపమెందుకు చేస్తాడు? ధర్మచర్యకి ఏది మూలం? రెండూ లేకండా ఎలా వుండడం? మోక్షం ఎలా పొందడం?

భీష్ముడు - గంధమూ, రసమూ మొదలైనవాటిమీద కాంక్ష లోభమూ మోహమూ రేపుతుంది. దానికి మనస్సు లొంగిపోతే ధర్మం లోపిస్తుంది. ధర్మం లోపించడంతోనే పాపం చెయ్యాలని బుద్ధి పుడుతుంది. ప్రజ్ఞవల్ల దాని చెడుగు భావించి, సత్పురుషుల సహవాసం చేసి విషయాలు మళ్ళించుకుంటే ధర్మబుద్ధి రేకెత్తుతుంది. ధర్మాచరణతో తృప్తిపడకండా ద్వంద్వాలు వొదులుకుంటే అపాయం లేని ఉపాయంతో ముక్తి లభిస్తుంది.

ధర్మరాజు - అపాయంలేని ఉపాయంతో ముక్తి లభిస్తుంద న్నావు. ఏమిటది ?

భీష్ముడు - కుండ చెయ్యాలంటే దానికి వొక సాధనంవుండాలి కదా ? తూర్పుసముద్రానికి వెళ్ళేమార్గం పడమటి సముద్రానికి వెళు తుందా ? దేనికి కావలిసిన ఉపాయం దానికి కావాలి. అడిగావు, మంచిపని చేశావు. ఓర్పుతో క్రోధమూ, సంకల్పం మానడంతో కామమూ, సత్వగుణంతో గాఢనిద్రా, ధైర్యంతో రాగద్వేషాలూ, జాగ్రత్తతో భయమూ, మంచినడవడితో మోహమూ, మితభోజ నంతో రోగాలూ, ప్రాణుల్ని చూడడంతో నిశ్వాసమూ, వైరా గ్యంతో విషయాలూ, సంతృప్తితో లుబ్ధత్వమూ, దయతో అధ ర్మమూ, ఉచిత కర్మలో హెచ్చరికతో ధర్మమూ అవతలకి తరి మెయ్యడమే ముక్తిమార్గం. కామమూ, క్రోధమూ మొదలైనవాటిని తొలిగిస్తుందే కాని ఇది ముక్తిని తెచ్చి ఇయ్యదు. కనక అపాయంలేని ఉపాయం అనడం.

ఆశ

ధర్మరాజు - ఆశవల్ల అన్నదమ్ములూ మొదలైన బంధువుల్ని అంతమందిని చంపవలసివచ్చింది. ఆశ ఎలా వొదిలిపెట్టడం ?

భీష్ముడు - మాండవ్యుడితో జనకుడు చెప్పినమాటలు విను. ఆశ ఎలా వొదులుకోడమో తెలుస్తుంది.

జనకుడి దగ్గిరికి వెళ్ళి ఆశ ఎలా వొదులుకోడమో ఉపదేశించ మన్నాడు మాండవ్యుడు. అతణ్ణి ఆదరించి ఇలా చెప్పాడు జనకుడు — 'ధనం దుఃఖానికి మూలం. దేనిమీదా ఆశలేకపోడంవల్ల దుఃఖమే వుండదు నాకు. మిథిల కాలిపోయింది, కాని ఎదీ కాలినట్టే అనిపించ లేదు నాకు. కామసౌఖ్యాలూ, స్వర్గసుఖాలూ కూడా ఆసవొదిలేస్తే కలిగే సౌఖ్యంతో సరిపోవు. ఆవు పెరుగుతూ వుంటే దాంతో దాని కొమ్ములూ పెరుగుతూ వుంటాయి. అలాగే ధనం పెరుగుతూ వుంటే, దాంతో ఆశకూడా పెరుగుతూ వుంటుంది. ఆశపెరిగి, మమత కలుగుతుంది. ఒక్కటే - మా ఇల్లూ, మాచుట్టాలూ, మాడబ్బూ అన్నమాట లేకపోతే ఆశాసముద్రం ఆర్చుకుపోతుంది. దొరికితే అను భవించడమూ, దొరక్కపోతే వూరుకోడమూ—ఇలా నిబ్బరంగా వున్న వాడి మనస్సులో అశ పిసరంతా తొంగిచూడదు. దురాత్ముణ్ణి ఆశ వొదలదు. శరీరం ముసిలైపోయినా ఆశమాత్రం ముసిల్ది కాదు. ప్రాణాంతకమైన రోగం ఆశ. ఆశ వొదిలించుకున్నవాడు అద్భుతమైన ఆనందం అనుభవిస్తాడు. ద్వంద్వాలకి లోబడడు.

'మునీంద్రా, నీమనస్సు శాంతిగా వుంచుకో. ఆశ నీదగ్గిరికి రాదు. శాశ్వతమైన సౌఖ్యం కలుగుతుంది.' సంతోషించాడు మాండ వ్యముని. జనకచక్రవర్తిని మెచ్చుకున్నాడు. శాంతుడై ఆశ వొదలి పెట్టాడు. సుఖపడ్డాడు.

ధర్మరాజు — సర్వభూత భయంకరంగా కాలం గడిచిపోతూ వుంది. మనిషి ఏంచెయ్యడం మంచిది ? ఇది వెనకకూడా అడిగి తెలుసు కున్నాను. అయినా ఇంకా విపులంగా వినాలని అడుగుతున్నాను.

తండ్రీ కొడుకుల సంవాదం

భీష్ముడు — వెనక చెప్పిన మేధావికథ తండ్రీకొడుకుల సంవాదమే నీప్రశ్నకి సమాధానం. అందులో కొన్నిమాటలు అప్పుడు చెప్పలేదు. మేధావి తండ్రిని అడిగాడు—'అంత కంతకీ ఆయువు తగ్గిపోతూ వుంది ధీరుడైనవాడు ఏంచెయ్యాలి?' అని

'బ్రహ్మచర్యమూ, వేదాభ్యాసమూ, సంతానం కనడమూ, యజ్ఞాలు చెయ్యడమూ చేసి, వానప్రస్థ ధర్మం నడిపి సన్యాసి కావాలి' అన్నాడు తండ్రి.

'ముసిలితనమూ, మృత్యువూ పుట్టినదగ్గిరనించీ వెంటాడుతూనే వుంటాయి. వలలోపడ్డ చేపలాగ చావు తెలియకండా గెంతులువేస్తుంటాడు మనిషి. అంచేత రేపు చేస్తానన్న పని ఇప్పుడే చెయ్యాలి. ఏమంటే మనుషుల పనికోసం మృత్యువు ఆగుతుందా? ఇది చేసింది, ఇది చెయ్యంది అని తన మేలు మరిచి ఆలోచనలోపడిన మనుషిని యముడు తన పట్నానికి పట్టుకుపోతాడు. మృత్యువూ (చావు), అమృతమూ (చావకండావుండడం) రెండూ దేహంలోనే వున్నాయి. మోహమే మృత్యువు. మోహం విడిపోడమే అమృతం. తండ్రీ! పశుయజ్ఞంచేసి నావంటివాడు హింసచెయ్యవచ్చా? హింసలేని శాంతియజ్ఞంతో నియమంగా బ్రహ్మ యజ్ఞం చేస్తాను. యోగమూ, త్యాగమూ, తపసూ ఇవితప్పిస్తే మనిషికి హితమైనవి మరేమున్నాయి? అనురాగంవంటి దుఃఖం లేదు. త్యాగంవంటి సుఖమూ లేదు.

'నేనే సంతానమై పుడతాను. కనక సంతానం నన్ను ఉద్ధరిస్తుందన్న ఆశ నాకు లేదు. సంతానం వొదిలిపెడుతున్నాను. ఇదే నాకు ముక్తికలిగిస్తుంది. లోకం నాశనంకావడం చూస్తూ, పాపాలు పోగొట్టుకో నువ్వు. శాంతీ, సమభావమూ, నిష్ఠా అలవరుచుకో.

గుహలో వున్నట్టు భావించుకుని ఆత్మని దర్శించు' అన్నాడు మేధావి. కొడుకు చెప్పిన జ్ఞానం ప్రకారం నడుచుకున్నాడు తండ్రి. కృతార్థుడయాడు.

ధర్మరాజా! నేను చెప్పిన ఈ ఇతిహాసం అవగతం చేసుకో నాయనా! నువ్వు కూడా అమృతమైన సత్యరూపం చూడగలుగుతావు.

హారీత గీత

ధర్మరాజు - ఎలాటి శీలం వుంటే బ్రహ్మపదం దొరుకుతుంది?

భీష్ముడు - నియమితాహారంతో, ఇంద్రియాలు జయించి, మోక్ష శాస్త్రాలు చెప్పిన ధర్మం అనుసరిస్తే తంగేడు తేనె తెట్టలా దొరుకుతుంది బ్రహ్మపదం. దీనికి హారీతగీత చెపుతాను, విను.

హారీతమునిని సన్యాసధర్మం ఎరిగించమని కోరారు పండితులు. ఇలా చెప్పాడతడు - 'నిర్మలమైన మనస్సుతో ఇల్లు వొదిలెయ్యాలి సన్యాసి. కోరికలు మానుకోవాలి. చూపులోనూ, మాటలోనూ, మనసులోనూ కూడా జనానికి కీడు చెయ్యకూడదు. అందరినీ స్నేహంతోనూ, దయతోనూ చూడాలి. నిందిస్తే విచారించకూడదు. పొగిడితే సంతోషించనూ కూడదు. పాడుకొంపలోనూ, వొంటరి గుడిసెలోనూ, చెట్టునీడా, గుహలోనూ జీవితం గడపాలి. ప్రజల దంపుళ్ళకీ, వంటకాలకీ, భోజనాలకీ తగిన వేళ గడిచాక, భిక్షం అడిగి తెచ్చుకోవాలి. ప్రేమతోనూ, గౌరవంతోనూ, అధికంగా భిక్షం పెట్టేచోట్లు మానుకోవాలి. కొత్తచోట్లకి వెళుతూ వుండాలి. ఇలాటి సన్యాసి ఎప్పుడూ ఆత్మానందం అనుభవిస్తూనే వుంటాడు.'

హారీతుడు చెప్పిన సన్యాసధర్మం విని సంతోషించారు పండితులు. అతణ్ణి మెచ్చుకున్నారు.

ధర్మరాజు - ఇంతకీ భావశుద్ధి వుండడం గొప్ప విషయం. రాజునని అహంకారం మాని, ఇంద్రియాలు గెలిచి, సత్వమూ మొదలైన గుణాలు దూరం పెట్టి, శాంతిసుఖం మీద ఎప్పుడు ఆసక్తుణ్ణవుతానో నేను?

వృత్రగీత

భీష్ముడు - తొందరెందుకోయి నీకు? అన్నిటికీ కాలం కలిసి రావాలి. కులధర్మం అనుసరిస్తేనే క్రమంగా మనస్సు పక్వానికి వస్తుంది. బుద్ధి సన్యాసధర్మానికి పరిపక్వం కాందే సన్యసించడానికి రాజకుమారుడు తగడు. ఈవిషయంలో వృత్రగీత వివరిస్తాను విను.

వృత్రాసురుడు యుద్ధంలో పడిపోయాడు. అతణ్ణి పట్టుకుపోయి వొకదగ్గిర పెట్టారు. అలాటి అవస్థలో వున్నా పిసరంతా విచారించలేదతడు. అది చూశాడు శుక్రుడు. 'నీవైభవమంతా పగవాళ్ళు అపహరించారు. అయినా మనోవ్యాధి లేదు నీకు. ఏమిటి కారణం?' అని అడిగాడు.

'కలిమీ, లేమీ కాలాన్నిబట్టి కలుగుతాయి. తెలియనివాళ్ళకి గర్వమూ, దైన్యమూ, సుఖమూ, దుఃఖమూ కలిగిస్తాయి. సిరీ, సంపదా స్థిరంకాదని గ్రహించినవాళ్ళకి మనోవ్యథ ఎందుకు కలుగుతుంది? సంపద స్థిరం కాకపోడమే కాదు, ప్రాణికోటి కర్మకి లోబడి, వికారం పొందుతుంది. దైవత్వమూ, మానుషత్వమూ, పశుత్వమూ వెయ్యివిధాల తిరిగినదాని వెంటే తిరుగుతూ వుంటాయి. ఇదంతా తెలుసు నాకు. అంచేత విచారం గానీ, సంతోషంకానీ వుండవు నాకు' అన్నాడు వృత్రుడు.

'ఇలాటి మానహీనమైన మాట నీవంటి రాక్షసప్రభువుకి తగునా?' అన్నాడు శుక్రుడు. అతడి మనశ్శుద్ధి తెలుసుకోవాలని

ఎన్నో రోషం కలిగించే మాటలు కవ్వించాడు. అయినా చలించలేదు వృత్రుడు.

'గెలవడ కోసమే నేను తపస్సు చెయ్యడమూ, ఆసుకృతంవల్ల ముల్లోకాలూ గెలవడమూ ఎరగవా నువ్వు? ఐశ్వర్యం హరించిపోడానికి కారణంకూడా వుంది. ఒక్క పాపమే ఇంత దుస్థితికి తెచ్చింది. దీని కోసం విచార మెందుకూ? ఇంక పుణ్యమూ చెయ్యనూ, పాపమూ చెయ్యను. సాటిలేని, నాశనంలేని, అంతంలేని, విడవరాని విష్ణువుని ఆశ్రయిస్తాను. ఇంద్రుడితో యుద్ధంచేసినప్పుడు ఆ దేవుణ్ణి చూశాను. ఆచార్యా! అతడి మహిమ నాకు వివరించు. అతణ్ణి దర్శించడమెలాగ? ఆజ్ఞానం నాకు అనుగ్రహించు' అన్నాడు.

'అలాగేకానీ' అన్నాడు శుక్రుడు. ఇంతలో మునులతో కలిసి సనత్కుమారుడు అక్కడికి వచ్చాడు. పూజలందుకుని వొక దివ్యాస నంమీద కూచున్నాడు. 'విష్ణుమాహాత్మ్యం ఈ రాక్షసరాజుకి వివ రించు' అని ప్రార్థించాడు శుక్రుడు. ప్రసన్నవదనంతో అందుకున్నాడు సనత్కుమారుడు.

'విష్ణువులోంచే అంతా పుడుతుంది, పెరుగుతుంది. తిరిగీ అంతా అతడిలోనే కలిసిపోతుంది. ఇంద్రియాలు గెలిచినవాళ్ళకే విష్ణుభక్తి పట్టువడుతుంది. దానాలవల్లా, ధర్మాలవల్లా కాదు. అలాఅని వాటి ప్రయోజనం లేదనికాదు.

'భూమి అతడి పాదాలు. ఆకాశం శిరస్సు. దిశలు బాహువులు. అంతమంది దేవతలూ అతడిలోనే వున్నారు. అయిదుభూతాలూ ఆడించడమూ, సంహారంచేయడమూ అతడి మానసక్రీడలు. జీవావస్థలు ఛాయలై వుంటాయి. ఆ దశావిశేషాలు ఆరు: నలుపూ, పొగరంగూ, ఆకుపచ్చా, పసుపూ, ఎరుపూ, తెలుపు. సృష్టిసంహారాల్లోపడి జీవుడు కర్మకి లోబడి చస్తూ పుడుతూ వుంటాడు. తుదకి విష్ణువునే చేరతాడు.

ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమ ఛాయలు తనని పొందుతూ వుంటాయి. దేవత్వమూ మొదలైన భావాలు పొంది జీవుడు హెచ్చుతగ్గులు పొందుతూవుంటాడు. మంచిచేస్తే మంచిఛాయ వస్తుంది. చెడ్డచేస్తే చెడ్డఛాయలు వస్తాయి. రసవాదం తెలిసినవాడు వెండిని బంగారం చెయ్యడానికని శుద్ధిచేసినట్టు, జీవుణ్ణి పరిశుద్ధం చెయ్యాలి. పువ్వుల వాసనతో నువ్వులు పరిమళిస్తాయి. అలాగే జీవుడు పుణ్యకార్యాలతో పరిశుద్ధు డవుతాడు. పుణ్యకర్మలు అధికమై ఎక్కువఛాయతో ప్రకాశిస్తాడు. పాపాలు వొదిలిపోయి పరిశుద్ధు డవుతాడు. సంతోషామృతంలో తేలాడుతాడు.

'ఛాయల్లో తెలుపు శ్రేష్ఠమైంది. జీవుడు తెల్లటి ఛాయతో ప్రకాశించినప్పుడే విష్ణువుని ధ్యానించగలడు. అతణ్ణి పొందడమే పరమపదం' అన్నాడు.

సనత్కుమారుడు చెప్పిన విష్ణుమహిమ విన్నాడు వృత్రాసురుడు. 'అమృతంవంటి నీమాటలు విన్నాను. పరిశుద్ధుణ్ణయాను' అంటూ ప్రాణాలు విడిచిపెట్టాడు. విష్ణుదేవుణ్ణి చేరుకున్నాడు.

ధర్మరాజు — వృత్రుడి విజ్ఞానమూ, విష్ణుభక్తీ అంత గొప్పవారి అయితే అతడూ, ఇంద్రుడూ ఎలాయుద్ధం చేశారు?

ఇంద్ర వృత్రుల యుద్ధం కథ

భీష్ముడు — ఇంద్రుడు మంచి కాంతివంతమైన రథమెక్కాడు. దేవసేనతో వృత్రాసురుడిమీద దాడిచేశాడు. రాక్షససైన్యంతో ఎదురుపడ్డా డతడు. ఆయుద్ధంలో ఇంద్రుడు భయపడిపోయాడు. పెద్ద కొండలా వున్న వృత్రుడి ఉద్ధృతం చూసి వొణికిపోయాడు. అతడి మాయాబలంతో మూర్ఛపోయాడు. అపుడు వశిష్ఠుడు వచ్చి రథంతర సామశక్తితో మూర్ఛపోగొట్టాడు. బ్రహ్మ, విష్ణువూ, మహేశ్వరుడూ

యుద్ధం చూడడానికి వచ్చి, పోరాడు' అని పురికొల్పారు. తిరిగీ ఇంద్రుడు యుద్ధంచేశాడు. అతడి జయంకోరుతూ బృహస్పతీ, మునీంద్రులూ శివుణ్ణి ప్రార్థించారు. శివుడి తేజస్సు జ్వరమై వృత్రుణ్ణి పట్టుకుంది. విష్ణువు ఇంద్రుడి వజ్రాయుధంలో ప్రవేశించాడు.

'దేవేంద్రా!' శివుడన్నాడు – 'అరవైవేల దివ్యసంవత్సరాలు మహాతపస్సుచేశాడు వృత్రాసురుడు. ఉగ్రమైన బల మిచ్చాడు బ్రహ్మ. ఆ బలమంతా నా తేజస్సుతో అణగారిపోతుంది. యుద్ధం చెయ్యి.'

వజ్రాయుధంతో కొట్టాడు దేవేంద్రుడు. దెబ్బతో పడిపోయాడు వృత్రాసురుడు. మునులు సంతోషించారు. దేవతలు సింహనాదాలు చేశారు. దివ్యదుందుభులు మోగాయి. ఋషులు శివుణ్ణీ, విష్ణువునీ మెచ్చుకున్నారు. విష్ణువు తాకడంచేత వృత్రుడి పాపాలుపోయాయి. అతణ్ణి చూడగలిగాడతడు. మనసులో శాంతిపొందాడు.

అలా వృత్రుణ్ణి గెలిచి, శివుడికి మొక్కాడు దేవేంద్రుడు. 'మీదయవల్ల ఆపద గట్టెక్కింది. సుఖపడ్డాను' అంటూ సెలవుతీసుకున్నాడు. అయితే బ్రహ్మహత్య పట్టుకుందతడికి. తామరతూడులో దాగున్నాడు. అక్కడకూడా వెంటాడింది బ్రహ్మహత్య. బ్రహ్మ దగ్గిరికి వెళ్ళి ప్రార్థించాడతను. 'ఇది వొదిలే ఉపాయం అనుగ్రహించు' అన్నాడు.

ఆలోచించాడు బ్రహ్మ. అగ్గినీ, చెట్లనీ, ఆడాళ్ళనీ, నీళ్ళనీ పిలిచాడు. 'వృత్రాసురుణ్ణి చంపడంచేత దేవేంద్రుణ్ణి పట్టిన బ్రహ్మహత్యాపాతకం నాలుగు భాగాలు చేశాను. మీరు వొక్కొక్కభాగం పుచ్చుకోండి' అన్నాడు. 'మమ్మల్ని ఈపాపం ఎలా వొదుల్తుంది?' అని అడిగారు వాళ్ళు.

'నువ్వు మండందే నీలో హావిస్సు పోసినవాళ్ళకి నీపాపం పోతుంది' అని అగ్గితో చెప్పాడు బ్రహ్మ. 'అమావాస్య, పున్నము రోజుల్లో మిమ్మల్ని కోసినవాళ్ళకి మీ పాపం పోతుంది' అని చెట్లతో చెప్పాడు. మీరు రజస్వలలై వున్నప్పుడు మీతో సంగమం చేసిన వాళ్ళకి మీ పాపం పోతుంది' అని ఆడాళ్ళతోనూ, 'మీలో మల మూత్రాలు విడిచినవాళ్ళకి మీపాపం పోతుంది' అని నీళ్ళతోనూ చెప్పాడు. సంతోషించారు వాళ్ళు. ఇంద్రుడి దగ్గిర బ్రహ్మహత్యా పాతకం పంచుకున్నారు. పాపంపోయి, బ్రహ్మచెప్పినప్రకారం అశ్వ మేధంచేశాడు ఇంద్రుడు. స్వర్గరాజ్యం పరిపాలించాడు.

వృత్రాసురుడు వజ్రాయుధంతో దెబ్బతిని పడిపోయినప్పుడు అతడి రక్తంలో బుడగలు లేచాయి. పుట్టగొడుగు లయాయి. మను షుల తిండికి ఉపయోగపడ్డాయి. బ్రాహ్మలూ మొదలైన జాతులు మాత్రం అవి తినకూడదు.

పున్నమీ మొదలైన పర్వదినాల్లో ఇంద్ర వృత్రాసురయుద్ధం కథ చదివినవాడు పాపాలుపోయి, ధర్మపరు డవుతాడు.

జ్వరం కథ

ధర్మరాజు - వృత్రుణ్ణి శివజ్వరం పట్టిం దన్నావు, జ్వరం పుట్టు పూర్వోత్తరా లేమిటి?

భీష్ముడు - వెండికొండ రతనాల శిఖరంమీద శివుడు పార్వతీ దేవితో సుఖంగా వున్నాడు. నారదుడూ, కుబేరుడూ సేవిస్తూవుండగా ఒకనాడు ఆదారిని దేవతలూ, మునులూ గుంపులు గుంపులు వెళు తున్నారు. 'వీళ్ళు ఎక్కడికి ఇలా వెళుతున్నారు?' అని పార్వతి భర్తని అడిగింది. 'మీతండ్రి దక్షుడు యజ్ఞం చేస్తున్నాడు. కనక హవి ర్భాగాలకోసం వీళ్ళు వెళుతున్నారు అన్నాడు శివుడు. 'మరి నువ్వు

వెళ్ళవేం?' అని అడిగింది పార్వతి. 'నాకు హవిర్భాగం తొలినించీ ఏర్పరచలేదు' అన్నాడు శివుడు - 'అందుకే నేను వెళ్ళలేదు.'

తన భర్తకి తండ్రి దక్షుడు హవిర్భాగం ఏర్పరచలేదనడంతోనే ఉగ్రరూపం ధరించింది పార్వతి. కనుబొమలు ముడివేసి, మాట్లాడకండా కూచుంది.

దేవిమనస్సు గ్రహించాడు శివుడు. దక్షుడి యజ్ఞం ధ్వంసం చెయ్యడంకోసం ప్రమథగణాలతో వెళ్ళాడు. రక్తాలు పోసి యజ్ఞకుండం ఆర్పేశారు ప్రమథులు. నానాబాధలూ పెట్టారు. లేడిరూపంతో ఆకాశంమీదికి ఎగిరిపోయింది యజ్ఞం. కోపంతో శివుడి నుదుటినించి చెమటబొట్లు కిందపడి, పెద్దపెద్ద మంటలు లేచాయి. అందులోంచి ఎర్రకళ్ళతోనూ, ఊర్ధ్వరోమాలతోనూ, ఘోరమైన శరీరంతోనూ యజ్ఞం దహించే పురుషుడు వొకడు పుట్టాడు. దేవతలూ, మునులూ భయంతో పరుగులుతీశారు. బ్రహ్మ వచ్చి వినయంతో శివుడికి మొక్కాడు.

'దేవతలు హవిర్భాగం నీకు కల్పిస్తారు. స్వామీ! శాంతించు' అని విన్నవించాడు.

శాంతించాడు శివుడు. నవ్వుతూ మునుల్నీ, దేవతల్నీ గౌరవించాడు. దేవతలు అతడికి హవిర్భాగం కల్పించారు. ప్రసన్నుడయాడు శివుడు.

'దేవా! నీచెమటలో పుట్టిన పురుషుడు జ్వరమన్న పేరుతో అంతటా తిరుగుతాడు. అయితే ఈజ్వరం ఏకముఖంగా వుంటే భూమి భరించలేదు. అందుకని బహువిధాలుగా సృష్టించు' అన్నాడు బ్రహ్మ.

ఏనుగుల తలవేడీ, పాముల పొరా, ఆవుల డెక్కల్లో నొప్పీ, నాలుగుకాళ్ళ జంతువులు తమరూపం తాము చూడలేకపోడమూ,

గుఱ్ఱాల పక్కలు కృశించిపోడమూ, నెమళ్ళ పించాలు చీలికలై పోడమూ, కోకిలల కళ్ళమంటా, చిలకల ఎక్కిళ్ళూ, మేకల చిత్తభ్రమణమూ, పులుల శ్రమా, మనుషుల చావుపుట్టుకల వేదనా - ఇలా జ్వరం విభాగించాడు శివుడు. ఇదీ జ్వరం కథ. జ్వరం శివుడి తేజస్సు కనక అంతమందీ సమస్కరించదగింది. మన్నించదగింది.

జ్వరంకథ విన్నా, చదివినా మనిషికి ఆరోగ్యం కలుగుతుంది. తేజస్సు కలుగుతుంది. చిత్తసమాధి కుదురుతుంది. కోరికలు ఫలిస్తాయి. పాపాలు పోతాయి.

శాస్త్రం తెలియనివాడు ఏంచెయ్యాలి ?

ధర్మరాజు - శాస్త్రతత్వం తెలియని సంశయాత్ముడుంటాడు. పరమార్థం ఇలాటిది అని అతడికి తెలియదు. అలాటివాడు ఏం చెయ్యాలి ?

భీష్ముడు — గురువుల్ని పూజించాలి. వృద్ధుల్ని సేవించాలి. విద్యాప్రసంగాలు వినాలి. ఇదే నారదుడూ, గాలవుడూ చర్చించుకున్నారు. విను.

గాలవుడు నారదుణ్ణి ఆశ్రయించి, మహాత్మా ! నువ్వు సంపూర్ణమైన వివేకం కలవాడివి. అన్ని శాస్త్రార్థాలూ ఎరిగినవాడివి. విజ్ఞానంలేనివాణ్ణి నేను. నాకు జ్ఞానం ప్రసాదించు ’ అని ప్రార్థించాడు. నారదుడు ఇలా ఉపదేశించాడు :

‘ నాలుగు ఆశ్రమాల వివరాలూ పరీక్షించి, అందులో ప్రవేశించాలి మనిషి. సూక్ష్మవృత్తితో ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ నిర్వహించాలి. సౌమ్యుడు కావాలి. పాపకర్మలు విడిచిపెట్టాలి. శుద్ధమైన మనస్సుతో పుణ్యకర్మలు చెయ్యాలి. సజ్జనసహవాసం చెయ్యాలి. అన్నిప్రాణులమీదా దయకలిగి వుండాలి. మధురంగా మాటాడాలి. సదాచారంతో దేవపూజా, పితృపూజా చెయ్యాలి.

అహంకారం కూడదు. ఎవ్వరినీ, ఏదీ కోరకూడదు. విషయాల్లో తగులుకోకూడదు. ఇతర్లని నిందించకూడదు. తన్ను తాను పొగుడు కోకూడదు. సోమరిపోతూ, గర్వపోతూ, వదరుపోతూ, మచ్చరగొట్టూ, కోపగొట్టూ కాకూడదు. శక్తికొద్దీ అతిథిపూజ చెయ్యాలి. వేదవేదాంగాలు అభ్యసించాలి. యజ్ఞాలు చెయ్యాలి.

ఇలా మంచి నడవడితో నడుచుకుంటూవుంటే మనసు నిర్మల మవుతుంది. జ్ఞానం కలుగుతుంది, అన్నాడు.

సగర అరిష్టనేముల ప్రసంగం

ధర్మరాజు — నాబోటివాడు కాలపాశాలు తెంచుకోవాలంటే ఏంచెయ్యాలి ?

భీష్ముడు — నువ్వు అడిగినట్టే సగరుడు అరిష్టనేమిని అడిగాడు. అతడు చెప్పినమాటలు వింటే నీకు శాంతి కలుగుతుంది. సగరచక్రవర్తిని ప్రబోధిస్తూ అరిష్టనేమి ఇలా అన్నాడు — 'ధనమూ, ధాన్యమూ, పశువులూ, భార్యాబిడ్డలూ — ఈసందడిలో పడిపోయి, మనసు కొట్టుకుంటే ముక్తిమార్గం అయోమయమైపోతుంది.

'శాంతీ, వైరాగ్యమూ కలవాడు, వృద్ధురాలైనభార్యనీ, బుద్ధిమంతులైన కుమాళ్ళనీ వొదిలిపెట్టి, నిబ్బరంగా ఏకాంతప్రదేశం చేరుకోవాలి. కుమాళ్ళు వున్నారూ, లేరూ అన్న భేదం అక్కరలేదు. బంధువుల్ని పోషించాలన్న చింతతో సంసారలంపటంలోవున్నవాడు వెర్రికుట్టు. తాను చచ్చినప్పుడు వాళ్ళని పోషించగలడా? అది తెలుసుకుని ముక్తికోసం ప్రయత్నించాలి కదా? కాదూ, పోదూ అంటే వాళ్ళు తనకోసం అడ్డుపడతారా అప్పుడు? అదికూడా ఆలోచించవద్దా? ప్రాణుల పుట్టుకా, వునికీ, చావూ కనిపెట్టే నేర్పుకలవాడు మోక్షమార్గం తెలుసుకుంటాడు. మనసు మూఢమైతే బాదరబందిలో

పడిపోతాడు. ముక్తిదొరకదు. జొన్నకూడూ, వరికూడూ, కటికి నేలా, దూదిపరుపూ, నారగుడ్డలూ, పట్టుబట్టలూ ఒక్కలాగ చూసుకున్నవాడే ముక్తిపొందుతాడు.

'ప్రపంచమంతా పరిపాలించిన ప్రభువులూ చచ్చిపోతారు. శక్తి వుడిగిపోయి, చూపు తగ్గిపోయి శరీరం పనికిరాకండా అయిపోతుంది. ఇది భావించగలిగినవాడు ముక్తిపొందుతాడు. ధనయోగం దుర్లభమనీ, కష్టం సులభమనీ ఊహిస్తూ, మనిషిజన్మ మంచిదికాదని భావించినవాడు ముక్తిపొందుతాడు. కనక గృహస్థధర్మంలో అతిగా మునిగిపోకు. ధర్మంతో రాజ్యం పరిపాలించు. ముక్తిపొందుతావు.

అరిష్టనేమి బోధవిని సగరుడు జ్ఞానవంతుడయ్యాడు. ధర్మం తప్పకండా రాజ్యంచేశాడు. నువ్వూ అలాగే రాజ్యం పరిపాలించు.

శుక్రుడు

ధర్మరాజు — ధర్మద్రోహులైన రాక్షసుల మంత్రి భార్గవుడికి శుక్రుడని ఎలా పేరువచ్చింది?

భీష్ముడు — అతడు యోగబలంతో కుబేరుణ్ణి మోసంచేశాడు. అతడి ధనమంతా అపహరించాడు. బాధపడి శివుడితో మొరపెట్టుకున్నాడు కుబేరుడు. కళ్ళల్లో నిప్పులుకక్కాడు శివుడు. త్రిశూల మెత్తాడు. 'ఏడీ ఎక్కడున్నాడు భార్గవుడు?' అంటూ మండిపడ్డాడు. భయపడిపోయాడు భార్గవుడు. పరుగుచ్చుకున్నాడు. ఎంతోదూరం పోయి తుప్పల్లో దాగున్నాడు అయినా. ఆగలేకపోయాడు. తల్లడిల్లిపోయాడు. బాధపడిపోయి, శివుడిచేతిలో చిక్కిపోయాడు. దొరకడమే తడువు, అతణ్ణి లపుక్కున మింగేశాడు శివుడు. అతడి కడుపులో గింజుకున్నాడు భార్గవుడు. పైటికి రాకండా శరీరరంధ్రాలన్నీ మూసేశాడు శివుడు. ఒక్క శిశ్నద్వారంమాత్రం మూయ్యకండా తెరిచి

వుంచాడు. 'బైటికిరా' అంటూ శిశ్నమార్గమే కనపరచాడు. అందు లోంచే బైటపడ్డాడు భార్గవుడు. అతణ్ణి చురచురా చూశాడు శివుడు. పార్వతి అడ్డుకుంది. 'ప్రభూ! నీకడుపులోంచి పుట్టాడు. అంచేత నాకుమారుడయ్యాడు. నాకొడుకుమీద కోపం తగునా నీకు? ఇతణ్ణి దయచూడు. సుఖపెట్టు' అని ప్రార్థించింది. కాపాడాడు శివుడు. భార్గవుడికి బలం ప్రసాదించాడు. 'దేవీ! శుక్రమార్గమైన శిశ్నంలోంచి బైటపడ్డాడు కనక ఈభార్గవుడిపేరు శుక్రుడవుతుంది' అన్నాడు. ఇదీ భార్గవుడు శుక్రుడైన కథ.

పరాశరగీత

ధర్మరాజు — తండ్రీ! నీవాక్యామృతం తనివితీరకుండా వుంది. ఇంకా ధర్మం సెలవియ్యి.

భీష్ముడు — పరాశరగీత చెప్తాను, విను. జనకచక్రవర్తి అడగ్గా పరాశరముని ధర్మం ప్రబోధిస్తూ ఇలా చెప్పాడు — 'బీజంవల్ల పండు పండుతుంది. అలాగే ధర్మంవల్ల ఇహపరసౌఖ్యాలు ఫలిస్తాయి. పాపం కష్టం కలిగిస్తుంది. పుణ్యం సుఖం కలిగిస్తుంది. మనస్సులోనూ, మాటలోనూ అన్యాయం మానుకుంటే సన్మార్గం మీద అభిరుచి పుడుతుంది. సత్యమూ, శమమూ, దమమూ, అహింసా ఇవి సన్మార్గాలు.

'మనస్సు రథం. ఇంద్రియాలు గుర్రాలు. అవి చెడుదారిని పరిగెత్తకుండా పుణ్యాత్ముడు విజ్ఞానం అనే పగ్గాలతో ఆపుకుంటాడు.

'ఆయువు దుర్లభమైంది. అది దేహానికి లభించినప్పుడు దుర్మార్గమైన పనులతో వ్యర్థంచెయ్యకూడదు. పుణ్యకార్యాలుచేసి మెరుగుపెట్టాలి. పాపాలుచేస్తూ మేలుకోరడం బురదలో దిగిస్నానం

చెయ్యడం వంటిది. సమబుద్ధితో ప్రాణులన్నీ తనవంటివే అని భావిస్తూ న్యాయబుద్ధికలవాడు పూజనీయుడు.

'ధర్మంగా గడించిన ధనం కొంచెమైనా సత్పాత్రుడి చేతిలో పెడితే గొప్పఫలమే ఇస్తుందంటారు వేదాలు తెలిసినవాళ్ళు.

'వేదాలు చదివి మునుల రుణం తీర్చుకోవాలి. యజ్ఞాలుచేసి దేవతలరుణం తీర్చుకోవాలి. పూజలతో అతిథులరుణమూ, దానాలూ వ్రతాలూ చేసి మనుషుల రుణమూ, శ్రాద్ధాలుచేసి పితృదేవతల రుణమూ తీర్చుకోవాలి.

'నారదుడూ, పర్వతుడూ, దేవలుడూ, భరద్వాజుడూ, మొదలైన పరమమునులు ధర్మంచేసే గౌరవం పొందారు. కనక తప్పకండా ధర్మం చెయ్యాలి.

'తగనివాడైనా విష్ణువుని స్తుతించి, తపస్సుచేసి, ధర్మం పాలించి జ్ఞానం సంపాదిస్తాడు.

'తండ్రీ, గురువూ, ముక్తీ, తపస్సూ, తేజస్సూ, బలమూ, ధైర్యమూ, బుద్ధీ అన్నీ అగ్నిహోత్రమే. కనక విధిపూర్వకంగా అగ్నిహోత్రగృహంలో ఎప్పుడూ అగ్ని స్థాపించినవాణ్ణి పుణ్యాత్ము డంటాయి వేదాలు.

'మంచివాళ్ళ సాంగత్యంచేస్తే, చెడ్డవాడైనా మంచివాడవుతాడు. శూద్రుడు బ్రాహ్మణసాంగత్యంతో ఇహపరాలు సాధిస్తాడు.

'జీవనం శాశ్వతం కాదు. ఇది తెలుసుకుని, సుఖదుఃఖాలలో ధర్మం తప్పకూడదు.

'ఎంత గొప్పఫలం లభించినా సరే, కొంచెమైనా పాపంచెయ్యకూడదు. ఫలం కొంచెమైనా పుణ్యమే చెయ్యాలి. పుణ్యంవల్లే ఇహపరాలు సిద్ధిస్తాయి.

'యజ్ఞంచెయ్యని బ్రాహ్మడూ, రక్షకుడుకాని రాజూ, గడించని కోమటీ, శుశ్రూషలేని శూద్రుడూ ఎన్నిధర్మాలుచేసినా అధర్మపరులకిందే లెక్క.

'ధర్మంగా గడించిన డబ్బు పాతికదానంచేసినా హెచ్చుఫలమిస్తుంది. పాపండబ్బు కోట్లుకోట్లు దానంచేసినా నిష్ఫలమే అంటారు దానశాస్త్రం తెలిసినవాళ్ళు.

'బతుకు గడవనప్పుడు క్షత్రియధర్మమూ, వైశ్యధర్మమూ బ్రాహ్మడికి పాపంలేదు. శూద్రకర్మమాత్రం తగదు. రాజుకి ఆయుధమే బతుకుతెరువు. ఆపదకాలంలో అయినా కోమటి కల్లూ, మాంసమూ అమ్మకూడదు. శూద్రుడికి వ్యవసాయమూ, పశుపాలనమూ ధర్మం. దానివల్ల ఎవళ్ళవృత్తులూ భంగంకావు.

వెనక మనుషులు ధర్మంతో నడుచుకుంటూ వుండేవాళ్ళు. రాక్షసులు సహించలేకపోయారు. కోపంతో మనుషుల్లో చేరారు. మనుషుల్లో అధర్మం అధికమైంది. వేదాలూ, యజ్ఞాలూ చెడ్డాయి. దేవతలు విచారించారు. శివుడితో మొరపెట్టారు. త్రిశూలం వేశాడు శివుడు. రాక్షసుల పొగరు అణిచేశాడు. అతడి అనుగ్రహంవల్ల వేదాలూ, యజ్ఞాలూ ఎప్పటిలా స్థిరపడ్డాయి. దేవతలు సంతోషించారు; సుఖపడ్డారు.

'జనకమహారాజా! నువ్వూ ధర్మంపాలించు. రాజ్యంరక్షించు. ఇంకా తపస్సుగొప్ప చెప్తాను విను. విద్యాధరులూ, మునులూ, దేవతలూ తపస్సువల్లే మహావైభవం పొందారు. తపస్సువల్లే బ్రహ్మ లోకాలు సృష్టించాడు. వెనకటి రాజులు తపస్సువల్లే అంత గొప్పవాళ్ళయారు. ఆహారాలూ, గంధాలూ, పూలదండలూ, పక్కలూ అన్నీ తపస్సువల్లే లభిస్తాయి. ధనమూ, స్నేహితులూ, భార్యా

బిడ్డలూ – వీటి అన్నిటివల్లా మనస్సు కలతపడినప్పుడు తపస్సు శాంతి కలిగిస్తుంది.

'లోభం దుఃఖం కలిగిస్తుంది. సంతోషం సుఖం కలిగిస్తుంది. ఎంచేత ? తపస్సు లేకపోడంచేత. సుఖంవచ్చినప్పుడు సంతోషమూ, కష్టం వచ్చినప్పుడు విచారమూ లేకండా, దొరికిందాంతో తృప్తిపడడం తపస్వి రూపం అంటారు పండితులు. ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ, మోక్షమూ ఈనాలుగు పురుషార్థాలూ తపస్సుతోనే సాధిస్తారు నేర్పరి.'

పరాశరుడు ఇలా చెప్పాక, వర్ణాల తారతమ్యాలూ, తానే పుత్రుడవుతా డన్నవిషయమూ వివరించమని అడిగాడు జనకుడు. మళ్ళీ ఇలా అందుకున్నాడు పరాశరుడు – 'బ్రహ్మ మొహంలోనూ, బుజాల్లోనూ, తొడల్లోనూ, పాదాల్లోనూ పుట్టడంవల్ల బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్య శూద్రవర్ణాలు పుట్టుకస్థానాలప్రకారం తారతమ్యం పొందాయి.

'ఇక తానే పుత్రుడై వుడతా డన్నవిషయం – మునులు తమ వీర్యం ఎక్కడ ప్రయోగించినా రుశ్యశృంగుడిలాగ మునులే పుట్టారు. కనక తండ్రే కొడుకు అన్నమాట నిజం' అన్నాడు.

'విన్నవే అయినా వర్ణాశ్రమధర్మాల సాధారణవిశేషాలు వినాలనిపిస్తోంది. మరికొన్ని సెలవియ్యి' అని అడిగాడు జనకుడు.

'విను. దానంపుచ్చుకోడమూ యజ్ఞాలు చేయించడమూ వేదాలు చదవడమూ బ్రాహ్మడికీ, ప్రజల రక్షించడం రాజుకీ, పశుపాలనా కృషీ వ్యాపారమూ కోమటికీ, శుశ్రూష శూద్రుడికీ విశేషధర్మాలని వేదాలు చెప్తున్నాయి. సత్యమూ, శుచిత్వమూ, అహింసా, అతిథిపూజా, అసహ్యంలేకండా వుండడమూ, శ్రాద్ధకర్మా, తనభార్యతోనే సంగమించడమూ – ఇవి సర్వసాధారణధర్మాలు. ఎవళ్ళ వృత్తులు వాళ్ళు చేసుకుంటూ, ఈ సర్వసాధారణధర్మాలు అన్నివర్ణాల

వాళ్ళూ అనుసరించడం ఇహపరసౌఖ్యాలకి మూలం. తక్కిన విధులు కూడనివి.

'నాదృష్టికి విష్ణువు దేవుడు. అతణ్ణి ధ్యానిస్తే అన్నివర్ణాల వాళ్ళూ ముక్తిపొందుతారు' అన్నాడు.

విని, 'హింస అంటే ఏమిటి?' అని అడిగాడు జనకుడు. పరాశరుడు వివరించాడు — 'శమమూ, దమమూ లేకపోడంవల్ల హింసచేస్తాడు మనిషి. అంచేత ఎప్పుడూ శమమూ దమమూ కలిగివుండా లంటారు పండితులు. యుద్ధంలో గెలవడంకోసం రాజులు హింస చెయ్యక తీరదు. అప్పుడుకూడా చెయ్యరాని పను లున్నాయి. పగవాడు పడిపోయినా, పారిపోయినా, అతడి ఆయుధం పడిపోయినా, వాహనం పడిపోయినా అతణ్ణి చంపకూడదు. ఎక్కడైనా సరే, అహింసని మించిన పుణ్యం లేనేలేదు. ధర్మయుద్ధంలో బాణాగ్ని దహించి శరీరంవిడిచిపెట్టిన పురుషుడు మోక్షలక్ష్మిని వరిస్తాడు. తనతో సమానశత్రువునో, తనకంటే అధికుడైన శత్రువునో యుద్ధంలో చంపిన రాజు పుణ్యలోకసిద్ధి పొందుతాడు.

'భూతాలూ, ఇంద్రియాలూ, సత్వమూ మొదలైన గుణాలూ శరీరమవుతాయి. ఇది తెలిశాక అధర్మకార్యాలుచేస్తాడా మనిషి?

'పుట్టినవాడు చావడం తప్పదు. భూతాలు శాశ్వతం కావు. ఎప్పుడుపడితే అప్పుడు పోయే శరీరంకోసం బుద్ధిమంతుడు ధర్మం తప్పడు.

'ఉత్తరాయణంలోనూ, యుద్ధాల్లోనూ చావడం సత్కర్మలు చేసినవాళ్ళకే తటస్థిస్తుంది. చెడుకాలాలూ, పులీ, విషమూ మొదలైనవి దుష్టచరిత్రులచావుకి జతపడతాయి.

'అజ్ఞానంవంటి శత్రువు మరొకటి లేదు. అజ్ఞానంవల్లే అసంగతమైన పనులు చేస్తాడు మనిషి. అజ్ఞానంవల్లే నాశనంపొందుతాడు.

'మానవజన్మ దొడ్డది. హీనజాతిలో పుట్టినా మనిషిజన్మవల్ల ముక్తిపొందవచ్చు.

'ఫలాపేక్షలేకండా దానాలూ, పుణ్యతీర్థస్నానాలూ, అతిథి పూజలూ చేస్తూ మనిషిజన్మని గౌరవించేవాడు ముక్తిపొందుతాడు అన్నాడు.

'ఏది మంచిది? ఏది పరమగతి? ఏది నాశనంలేని పని?' అని అడిగాడు జనకుడు.

'నిస్సంగత్వం మంచిది. జ్ఞానం పరమగతి. తపస్సు నాశనంలేని పని. వేదాల అన్నిటి సారమూ ఇదే.

'బుద్ధిమంతుడు విషయాల్లో తగులుకుని వుండినా తామరాకు మీద నీటిబొట్టులాగే అంటకండా వుంటాడు. విజ్ఞానం ప్రయోజనమే అది. మూఢుడిమనస్సులో విషయాలు కఱ్ఱని లక్కలా అంటిపెట్టుకుని వొదలవు. ఇది తెలుసుకోడమే శమం.

'ఎండలో రాయి మెరిసినట్టు మంచిభావనవల్ల మనస్సు ప్రకాశిస్తుంది. అదే ఉత్తమసిద్ధికి మూలం.

'అరిటిబోదెలా నిస్సారమైంది సంసారం. ఇది తెలుసుకుంటే చావుపుట్టుకలు దగ్గిర చేరవు. తెలుసుకోకపోతే బాధపెడుతూనే వుంటాయి.

'పరాయివాళ్ళకోసం తనమంచి మానెయ్యడం ఎలాటిదో, ఇంద్రియాలకి లోబడిపోయి, ఆత్మని ఉద్ధరించకపోడమూ అలాటిదే.

'గుడ్డివాడు అలవాటుబట్టి తన ఇంట్లో తిరుగుతాడు. అలాగే మూఢుడు సంసారంలో తిరుగుతూవుంటాడు. మోక్షపదం ఎరగడు. తామరతూడుని అంటిన బురద నీళ్ళతో వొదిలినట్లు, జ్ఞానంతో సంసారం వొదిలిపోతుంది.

'శిశ్నోదరపరాయణుడైన దుర్జనుడు మరేదీచూడడు. తుదకి ఎలకనిపట్టిన పిల్లిలాగ అతణ్ణి ముసలితనం పట్టుకుంటుంది. దాంతో ముక్తిలేకండా గుటుక్కుమంటాడు.

'అనుభవించే దుఃఖాలు అపరిమితం. సుఖాలుస్వల్పం. ఈ సంసారంలో మేలేముంది? కనక దీన్ని వొదిలిపెట్టడమే శుభం.

'స్నేహితులూ, భార్యలూ, అన్నదమ్ములూ, కొడుకులూ అందరూ స్వార్థపరులే. ఎలాచూసినా జ్ఞానం వొక్కటే ఆత్మని రక్షిస్తుంది. సూర్యుణ్ణి తేజస్సులాగ, భేదభావంలేని ధీరపురుషుణ్ణి జ్ఞానం ఎప్పుడూ వొదిలిపెట్టదు.'

ఇలా అమోఘమైన ప్రజ్ఞతో ఎన్నోవిధాల ఉపదేశించాడు పరాశరుడు. విని ఎంతో సంతోషించాడు జనకుడు.

ధర్మరాజు — దమమూ, సత్యమూ, క్షమా అంతటా పొగుడుతారు. అవి అంత మంచివా?

హంస గీత

భీష్ముడు — నీప్రశ్నకి హంసగీత సమాధానమవుతుంది. విను.

బ్రహ్మ బంగారంహంస అయి విలాసంగా తిరుగుతున్నాడు. ఒక దగ్గిర కొంతమంది సాధ్యులు ఆ హంసని చూసి, 'పక్షిరాజా! అన్ని విద్యల్లోనూ నువ్వు ఆరితేరినదానివని విన్నాము. నిన్నుఆశ్రయిస్తున్నాం. మేం సాధ్యులం' అంటూ వినయంగా అడిగారు—'ఏది ఉత్తమమైంది? నీమనస్సు ఎక్కడ ఆనందిస్తుంది? దేంతో కర్మబంధాలు వొదిలిపోతాయి? దయతో ఈధర్మం సెలవియ్యి' అన్నారు.

'క్షమా, దమమూ, సత్యమూ — ఇవి గొప్ప మహిమకలవని వినికిడి. ధర్మాలన్నిటిలోనూ చెప్పదగిన వివి. వీటివల్ల హృదయ గ్రంథులు (కోరికలూ, అనుబంధాలూ) విడిపోతాయి.

'ఇతర్ల మనస్సు నొప్పించే మాటలు మంచిమనిషి నోటపట్టడు. నీతితప్పినమాటలూ, ధర్మవిరుద్ధమైన మాటలూ, నిష్ఠురమైనమాటలూ మాట్లాడడు. ఏమంటే, ఇవన్నీ సత్యమైనవి కావు. అవమానించినా, నిందించినా ఓర్చుకుంటాడు శాంతాత్ముడు. దానివల్ల నిందించిన వాళ్ళ పుణ్యం అతడికి లభిస్తుంది. నన్ను చెడ్డమాట లంటూవుంటే నేను మంచిమాటలే అంటూవుంటాను. కొడుతూవుంటే చిరునవ్వుతో జారిపోతాను. నామనస్సుకి ఎన్నడూ క్రోధం తట్టదు. విన్నారా? వేదాలసారం సత్యం. సత్యసారం దమం. దమంసారం మోక్షం. ఈపద్ధతి ఆదరించినవాళ్ళకి ముక్తిదొరుకుతుంది. దమంతో కర్మేంద్రియాలు జయించినవాడు అన్నిధర్మాలూ సాధించగలడు. పాపాలన్నీ వొదుల్చుకుంటాడు. దాంతో మబ్బువొదిలిన చంద్రబింబంలా ప్రకాశిస్తుంది ఆత్మ. అదుగో అదే మోక్షం. మనసూ, మాటా వశం చేసుకున్నవాడు వేదాలూ, తపస్సూ, దానాలూ వశంచేసుకోగలడు. ఎప్పుడూ మునులు ఈమాటే చెపుతూవుంటారు.

'తిట్లుపడినవాడి పాపాలు తిట్టినవాణ్ణి చుట్టుకుంటాయి. కనక వొకణ్ణి తిట్టడమెందుకు? అతడి పాపాలు పోసుకోడ మెందుకు?

'కోపం తెచ్చుకున్నవాడి వ్రతాలూ, జపాలూ, దేవపూజలూ, పితృపూజలూ, తపస్సూ, దానమూ యముడు లాక్కుంటాడు కోప్పడి.

'ఊరికే వుండడంకంటే మాట్లాడడం మేలు. ఆమాట్లాడడం మంచిగా మాట్లాడడం మంచిది. నిజం మాట్లాడడం అంతకంటేమంచిది. ధర్మంగామాట్లాడడం మరీ మంచిది. అందరికీ ప్రియంగా మాడట్లాడం

అన్నిటికంటే మంచిది. ఈనాలుగువిధాలా మాట్లాడేవాణ్ణి దేవతలు మెచ్చుకుంటారు.

'సత్యమూ, క్షమా, దమమూ మోక్షపదానికి నిచ్చెనవంటివి. ఇవి సహవాసంవల్లకాని సమకూడవు. కనక సత్సాంగత్యం ముఖ్యం' అంది హంస.

విని కృతార్థులయ్యారు సాధ్యులు. సంతోషించి మళ్ళీ అడిగారు — 'లోకం దేంతో చుట్టుకునివుంది? దేంచేత మనిషి ప్రకాశించడు? ఎంచేత స్నేహితులు వొదిలేస్తారు? దేనివల్ల మోక్షం దొరకదు?'

'లోకం అజ్ఞానంతో చుట్టుకునివుంది' అంది హంస — 'మనిషి మచ్చరంవల్ల ప్రకాశించడు. లోభంవల్ల స్నేహితులు వొదిలేస్తారు. సంసారబంధంవల్ల ముక్తి దొరకదు!'

'ఒక్కడూ ఎవడు సంతోషిస్తాడు?' అని అడిగారు సాధ్యులు — 'ఎంతోమందిని ఎవడు సంతోషపెడతాడు? ఎవడు బలవంతుడు? ఎవడు కయ్యానికి కాలుదువ్వడు?'

'ప్రాజ్ఞుడు' అంది హంస— 'ప్రాజ్ఞుడే వొక్కడూ సంతోషిస్తాడు. ప్రాజ్ఞుడే ఎంతోమందిని సంతోషపెడతాడు? ప్రాజ్ఞుడే బలవంతుడు. ప్రాజ్ఞుడే కయ్యానికి కాలుదువ్వడు.'

'బ్రాహ్మడు దేవత్వం ఎలా పొందుతాడు?' అని అడిగారు సాధ్యులు — 'సాధుత్వం ఎలా హెచ్చుతుంది? అసాధుత్వం ఎలా వస్తుంది? దేనివల్ల దేవత్వం పోయి మానవత్వం వస్తుంది?'

'వేదాధ్యయనంవల్ల బ్రాహ్మడు దేవత్వం పొందుతాడు' అంది హంస — 'వ్రతాలవల్ల సాధుత్వం పొందుతాడు. అపవాదువల్ల అసాధుత్వం వస్తుంది. శుచిత్వం లేక, మృత్యుభయంతో దేవత్వం పోయి, మానవత్వం వస్తుంది.'

ఇలా చెప్పి తన నిజరూపం కనపరిచాడు బ్రహ్మ. సాధ్యులు పూజించారు. నవ్వుతూ తనలోకం వెళిపోయాడు బ్రహ్మ.

సాధ్యుల్ని సంతోషపెట్టడానికే ఈసంవాదం చేశాడు బ్రహ్మ. ఈహంసగీత, విన్నా, చదివినా ఆయుస్సూ, యశస్సూ, శుభాలూ, కుమాళ్ళూ ప్రసాదిస్తుంది.

సాంఖ్యమూ – యోగమూ

ధర్మరాజు – సాంఖ్యమూ, యోగమూ – ఈ రెంటి తారతమ్యాలు సెలవియ్యి. వీటిస్వరూపాలు వివరించు.

భీష్ముడు – సాంఖ్యులు తమమార్గం మంచి దంటారు. యోగులు తమమార్గం మంచి దంటారు. ఉభయులూ కారణాలు కనపరుస్తారు. కాని నాకుమాత్రం రెండూ వొకటే అనిపిస్తుంది. యోగులు ప్రతీదానికీ హేతువులు చూపిస్తారు. అంచేత ప్రత్యక్ష హేతువాదులు వాళ్ళు. సాంఖ్యులు శాస్త్రార్థాలు నిరూపించడంలో నేర్పరులు. సద్గతిమాత్రం ఉభయులకీ వొకటే. పైకిమాత్రం రెండూ విడిగా అవుపిస్తాయి. కాని భూతదయా, వ్రతచర్యా, శుచిత్వమూ ఉభయులకీ వున్నాయి.

ధర్మరాజు – భూతదయా, వ్రతచర్యా, శుచిత్వమూ వొక్కటే అయితే చూపుకిమాత్రం విడిగా ఎలా అవుపిస్తాయి?

భీష్ముడు – యోగులు యోగబలంవల్ల క్రమంగా ప్రేమా, మోహమూ, కామమూ, కోపమూ, సత్వ రాజస తామసగుణాలూ, వొదుల్చుకుని ఉన్నతిపొందుతారు. పెద్దచేప వల చించుకుని తిరిగినట్టు గొప్పమృగం వురులు తెంచుకు తిరిగినట్టు, యోగతంత్రానికి అడ్డంకి అయిన లోభగుణాలు చంపుకుని పుణ్యమార్గంలో విచ్చలవిడిగా తిరుగుతాడు యోగి. యోగబలంలేని వొకరకం యోగి, చేవలేనిచేప వలచించలేనట్లు, ఏపులేనిమృగం వురులు తెంచలేక పడివున్నట్టు పాపంలోపడి

వుంటాడు. తక్కువగావున్న నిప్పుమీద కట్టెలు వెయ్యగానే ఆరిపో తుంది. అలాగే బలంలేని యోగం మనిషికి బరువై పోతుంది. దాంతో అతడు తేజస్సు పోగొట్టుకుంటాడు. మండుతున్న అగ్గిలో కర్రలు వేస్తే మరింత మంట అధికమవుతుంది. అలాగే సంపూర్ణంగా బలమున్న యోగం, వ్రతాలు అధికమైనకొద్దీ అధికమవుతుంది. బలంలేనివాణ్ణి ప్రవాహ వేగం తోసుకుపోతుంది. అలాగే యోగబలం లేనివాణ్ణి విషయాలు ఈడ్చుకుపోతాయి. బలమైన మదగజం ప్రవాహవేగం ఆపుకుంటుంది. అలాగే యోగసిద్ధితో మనోనిశ్చయంకలవాడు విషయాల ఉద్ధృతం ఆపుకుంటాడు. కోపించిన యముడూ, క్రోధంతో నిప్పులు కక్కుతూన్న మృత్యువూకూడా యోగబలమున్న వాడివేపు తేరిచూడ లేరు. అడ్డూ ఆపూ లేకండా తిరుగుతా డతడు. భోగమూ, తపస్సూ, మోక్షమూ, నిర్మోహమూ మనస్సులో ఆటల్లా భావించి అనుభవిస్తూ, మానుతూ వుంటాడు యోగి. దేనికీ చిక్కడు. ఇదీ స్థూలంగా యోగ స్వరూపం. సూక్ష్మమైన మార్గాలు సావధానంగా వింటే నీమనస్సు తేరుకుంటుంది. విలుకాడు గురిచూసి వేసినట్టు యోగి ఏక లక్ష్యంతో మోక్షం సాధిస్తాడు. నేతికుండ పట్టుకుని పాకుతూ పావం చాలు ఎక్కిన నేర్పరిలాగ, యోగపరిణతికల యోగి ఆత్మమీద గురి పెట్టుకుని ముక్తి మెట్లు ఎక్కాలి. రథికుడికి సారథిలాగ, వోడ ఎక్కిన వాడికి సరంగులాగ ఆత్మని మంచిమార్గంలో నడిపించాలి యోగి. తలా, నాభీ, హృదయమూ, రొమ్మూ, చెవులూ, రెండుపక్కలూ ముఖ్యస్థానాలు. ఆత్మలో వీటిని శ్రద్ధగా చూస్తాడు యోగి.

ధర్మరాజు — యోగి ఎలాటి ఆహారం వొదిలిపెట్టాలి? ఎలాటి ఆహారం పుచ్చుకోవాలి?

భీష్ముడు — యోగి రుచికలపదార్థాలు విడిచిపెట్టాలి. నీరసమైన ఆహారంతోనూ, నీళ్ళతోనూ ఆకలితీర్చుకోవాలి. అవైనా కడుపునిండా హెచ్చుగా తినకండా వుంటేనే బలం కలిగిస్తాయి

కామమూ, క్రోధమూ, నిద్రా, తృష్ణా, భయమూ, రతీ, విచారమూ, వాయువుగతీ విడిచి యోగధారణతో నిశ్చలుడై, తన్ను తాను చూస్తూవుండే యోగి, దుఃఖస్థానమైన శరీరం విడిచిపెట్టి, సుఖస్థానమైన మోక్షం చేరుకుంటాడు. వ్రతధారణాశక్తి కత్తిమీద సాము. అదిపట్టువడిన యోగికి అసాధ్యమైన కార్యమేలేదు. యోగం రూఢిపడినవాడు సంసారంలో వున్నా, సంసారం విడిచిపెట్టేసినా సంతోషంగానే వుంటాడు. జనసాంగత్యమూ, చావూ, దైన్యమూ, భోగాభోగాలూ, సుఖదుఃఖాలూ అతడికి లేవు. శాంతంగా వొక్కచోట దగ్గిరేవున్నా, నదులూ, సముద్రాలూ, కొండలూ, దీవులూ అన్నీ కేళీస్థానాలే అతడికి. గుళ్ళూ, గుహలూ నివాసస్థలాలే.

ధర్మరాజు — యోగతంత్ర విధానం నీఅనుగ్రహంవల్ల అవగతమైంది. సాంఖ్యరూపం సెలవియ్యి.

భీష్ముడు — కపిలుడూ మొదలైన మహామునులు చూపిన మార్గం సాంఖ్యం. దృఢమైన జ్ఞానంతో విషయాలవిధానం విమర్శించాలి. పశువులూ, పక్షులూ, మనుషులూ, గరుడులూ, దేవతలూ, సిద్ధులూ, గంధర్వులూ, కిన్నరులూ అందరిలోనూ విషయాలు వేరు వేరుగా వుంటాయి. వేదవాక్యాలవల్ల వ్యక్తమవుతా యవి. 'ఈ భేదాలు తెలుసుకోడం దేనికి?' అని అనుకోకూడదు. తెలుసుకుంటేనే అందులో దోషాలు తోచినప్పుడు దూరం తప్పుకోవచ్చు. ఆయువు ఇంతేకదా అనీ, సుఖదుఃఖాలు కాలంవల్లకలుగుతాయనీ, కర్మలు ఇలాటివనీ, వేదాల వివిధమార్గాలు ఇలాటివనీ, సత్వరజస్తమోగుణాల ప్రవర్తనలు ఇలాటివనీ తెలుసుకోడంవల్ల ఎంతో మేలు కలుగుతుంది.

ఇంద్రియాలవిషయాలు అయిదింటిలో అయిదు ఇంద్రియాలూ, నట్టింటిలో నిప్పూ, బయల్లో గాలీ, అగ్గిలో నీరూ, నీటిలో భూమీ, ఇంద్రుడిలో బలమూ, విష్ణువులో తేజస్సూ, ధనంలో లోభమూ,

తమోగుణంలో బుద్ధీ, రజోగుణంలో తమస్సూ, సత్వంలో రజస్సూ, ఆత్మలో సత్వమూ తగిలివుంటాయి. నారాయణుడూ, మహేశ్వరుడూ ఆత్మ. బ్రహ్మంలో లగ్నమై వుంటుం దది. బ్రహ్మం మోక్షంలో వుంటుంది. ఎందులోనూ లగ్నంకాదు బ్రహ్మం.

పదహారువికారాలకీ ప్రకృతి ఆశ్రయం.* ఆత్మకి అదే వునికిపట్టు. ఆత్మ నిష్కల్మషమైన తేజస్సుతో ప్రకృతీ, వికృతీ కాకండా ప్రకాశిస్తుంది. ఆత్మకి రెండురూపా లున్నాయి. ఒకటి విషయ సాంగత్యం కలిగి వుంటుంది. మరొకటి అదిలేకండా మధ్యస్థభావంతో వెలుగుతూ వుంటుంది.

గాలి వొక్కటే. ప్రాణమూ, అపానమూ, ఉదానమూ, సమానమూ, వ్యానమూ ఈఅయిదు భేదాలూ దానివే. వాటి విధం తెలుసుకుంటే అది నిశ్చల మవుతుంది. ఆ సుకృతం అంతరాత్మ చూపుతుంది. గర్భవాసదుఃఖమూ, జన్మదుఃఖమూ, బాల్యదుఃఖమూ, మూఢత్వమూ, మోహమూ, కష్టమూ, ముసిలితనంవల్ల పుట్టిన కృపణతలూ చూపుతుంది. బంధాలు విడిపిస్తుంది.

జీవుడు పుణ్యాలుచేసి దేవత్వం పొందుతున్నాడు. మధ్య రకం కర్మలుచేసి మనిషై పుడుతున్నాడు. పాపకర్మలు చేసి పశువై పుడుతున్నాడు. ఈభేదాలు తెలుసుకున్నవాడు ముక్తిపొందు తాడు. చంద్రుడూ, సముద్రమూ మొదలైనవి తరుగుతూ, పెరుగుతూవున్నాయి. మూఢుడు ఇది తెలుసుకోడు. బంధునాశనం కోసం విచారిస్తాడు. ఇది తెలుసుకుంటే ముక్తి దొరుకుతుంది.

తనదేహంలోని దోషాలు కనుక్కొని ముక్తికి ప్రయత్నించే వాడు వెయ్యిమందిలో ఏవొక్కడో వుంటాడు. అహంకారంవల్ల హెచ్చుమంది వుండరు.

---

* పదహారు వికారాలు: జ్ఞానేంద్రియాలు ఐదు. కర్మేంద్రియాలు ఐదు. మనస్సూ, బుద్ధీ, అహంకారమూ, సత్వగుణమూ, రజోగుణ[illegible]మూ, తమోగుణమూ.

ధర్మరాజు — దేహదోషాలంటే ఏమిటి?

భీష్ముడు — కామమూ, క్రోధమూ, భయమూ, నిద్రా, వూపిరీ — ఈ అయిదూ దేహంలోని దోషాలు. ఇవి వొదుల్చుకునే ఉపాయం విను. సంకల్పం మానుకోడం కామానికి శత్రువు. ఓర్పు క్రోధానికి శత్రువు. జాగ్రత్త భయానికి శత్రువు. సత్యవ్రతం నిద్రకీ, మితభోజనం వూపిరికీ శత్రువులు. ఆయాదోషాలు వాటివాటి శత్రువులతో తొలిగించుకోవాలి. దోషాలు వొదుల్చుకునేమార్గాలు ఇంకా ఎన్నో వున్నాయి. తెలివికలవాడు వాటిని తెలుసుకుంటాడు. గోడమీది చిత్రాల్లాగ, నీటిమీది నురుగులాగ ఈలోపాలన్నీ విష్ణుమాయతో కనిపిస్తున్నాయి. పండితుడు వీటిని గణించడు; మోక్షమార్గం వెదుకుతాడు. ఇది సాంఖ్యప్రకారం.

సంసారం వొక సముద్రం. దుఃఖమే దీని నీరు. రోగాలూ, మృత్యువూ ఇందులోని మొసళ్ళు. భయం పాము. హింస వడి. ప్రేమ బురద. ఆశ సుడి. ప్రీతి రత్నం. సత్యం రేవు. వెలపలి స్పర్శలు తపస్సనే దుడ్డుకర్రతో తరిమేసి సాంఖ్యం వోడ చేసుకునే పూజ్యుడు ప్రజ్ఞఅనే చుక్కాని పట్టుకుని సంసారసముద్రం దాటేస్తాడు. అక్కడ సూర్యకిరణాలమీద, తామరతూడులోని పోగలాటి దారిలో ప్రవేశించి, వెళ్ళగా వెళ్ళగా సూక్ష్ముడూ, చల్లనివాడూ, సుగంధీ, సుఖంగా తాకేవాడూ, సప్తమారుతశ్రేష్ఠుడూ అయిన గాలి ఎదుర్కొని ఆకాశమనే ఉత్తమగతి చేరుస్తాడు. ఆకాశం రజఃపరమగతి చేరుస్తుంది. రజస్సు సత్వపరమగతి చేరుస్తుంది. సత్వం నారాయణుణ్ణి చేరుస్తుంది. నారాయణుడు పరమగతి చేరుస్తాడు. అందులో కలిసి తన్మయుడై అమృతత్వం పొందుతాడు సాంఖ్యుడు. శాశ్వతుడవుతాడు.

ధర్మరాజు — అలా అమృతస్వరూపుడై, శాశ్వతుడైన ఆమహాత్ముడు తన పూర్వవృత్తాంతం తెలుచుకుంటాడో, తెలుచుకోడో?

దాని శ్చయవిషయం అయోమయం. మోక్షంకోసం కేవలం జ్ఞానికావడంవల్ల మనిషికి ఎలాటిగతి ప్రాప్తమవుతుందో? ఈ సంశయంవల్ల ప్రవృత్తిధర్మంకంటే ఇది మేలనిపించకండా వుంది. ఈ రెండు మార్గాలూ చెప్పడానికి నీకంటే లోకంలో మరొకళ్ళు లేరు.

భీష్ముడు — అడగవలిసినప్రశ్నే అడిగావు. చిక్కయిన విషయమే ఇది. ఎంత తెలిసినవాళ్ళయినా ఇక్కడ తటపటాయిస్తారు. ఈవిషయంలో కపిలదర్శనం తెలిసిన మునీంద్రుల ఉత్తమ మతం విడమరచి చెపుతాను. సావధానంగా విను.

ఇంద్రియాలు మనస్సులో వుంటాయి. అంచేత అవి ఆత్మని ఎరగవు. మనస్సాంగత్యంవల్ల ఇంద్రియాలు తెలుసుకుంటుంది ఆత్మ. ముక్తిపొందినా పొందకపోయినా ఆత్మకి వొక్కటే అది. విజ్ఞానామృత స్వరూపమైన ఆత్మ, విషంలేని పాముల్లావున్న ఇంద్రియాలు చూసినా, చూడకపోయినా వొకటే. ఆత్మ వొదిలిపోగానే ఇంద్రియాలు కర్రలాగ, గోడలాగ, పొణకలాగ మిగిలిపోతాయి. సముద్రం నురుగులా తేలిపోతాయి. ఇదంతా ఈశ్వరలీల.

ఇంద్రియాలతో కలిసివున్నా ఆత్మ, తాను తెలువుకుంటే మాత్రం వాటి సూక్ష్మగతులు తెలుసుకుని వికారాలకి లోబడదు.

భూతాలూ, గుణాలూ, బుద్ధీ, మనస్సూ అణుచుకుని జీవుడు నారాయణుణ్ణి చేరుకుంటాడు. నారాయణమహాత్మ్యంవల్ల పరమపదం పొందుతాడు. అంచేత జీవుడికి పుణ్యాపాపాలు లేవు. పరమపదంచేరిన జీవుడు తిరిగి పుట్టడు. అదుగో అదే మోక్షం. అంతకి మించింది లేదు.

మోక్షం నిరూపించడంలో శ్రద్ధకలిగి, గురువుఆజ్ఞప్రకారం నియతిసాధించే పురుషుడు శాంతిపొందుతాడు.

ధర్మరాజా! ఇదీ సాంఖ్యమంటే. బ్రహ్మ గౌరవించిన ధర్మ మిది. బ్రహ్మత్వం పొందాలంటే దీన్ని మించిన ఉపాయం లేదు. సందేహించ

కండా సాంఖ్యపద్ధతిని శరీరంవొదిలిపెట్టినవాడికి మళ్ళీపుట్టుక వుండదు. ఏళ్ళకి సముద్రంలాగ — వేదాలూ, శాస్త్రాలూ, పురాణాలూ చదివి సంపాదించిన జ్ఞానాలన్నిటికీ సాంఖ్యమే గమ్యస్థానం.

యోగులూ, సాంఖ్యులూ అనుసరించేమార్గాలు వివరించాను. ఇవి ఇలా వున్నాయి కనకనే పైకిమాత్రం భేదంగా వున్నట్టు కనిపిస్తున్నాయి అన్నాను. ఆభేదం కూడా ఎంతో తక్కువ, అదీకాక, యోగి చూసినట్టే సాంఖ్యుడూ చూస్తాడు. సాంఖ్యుడు చూసినట్టే యోగీ చూస్తాడు. అంచేత ఇద్దరూ వొక్కలాటివాళ్ళే అంటారు మునీశ్వర్లు.

యోగమార్గంలోనూ, సాంఖ్యమార్గంలోనూ ఏవిధంగానో తప్పినా చెడడు. స్వర్గసౌఖ్యం పూర్తిగా అనుభవిస్తాడు. తిరిగి పండిత వంశంలో పుడతాడు. ఈమార్గాలు మనసుకి పట్టించుకుంటే ముక్తి పొందే యోగ్యత కలుగుతుంది ఈమార్గం నారాయణుడే చూపగలడు. ధర్మరాజా! అక్షరమైన పరమాత్మని చూపే ఈవిధానం అలవరుచుకో.

శాంతిపర్వం

ఆరో ఆశ్వాసం

"తండ్రీ!" యోగులూ, సాంఖ్యులూ అక్షరులై ఆనంద స్వరూపు లవుతారు అన్నది విని భీష్ముడితో అన్నాడు ధర్మరాజు — "నువ్వు జ్ఞాననిధివని వేదాలెరిగిన బ్రాహ్మలు చెప్పడమూ, సాంఖ్యయతులూ, యోగులైన మునులూ నిన్ను పొగడడమూ వింటూ ఆనందిస్తున్నాము. దక్షిణాయనం ఇంక కొద్దిదినాలే మిగిలుంది. సూర్యుడు ఉత్తరాయనం ప్రవేశించడంతోనే నువ్వు మోక్షం చేరుకుంటావు. మేం మరి ఎవళ్ళదగ్గిర వింటాం? కౌరవవంశానికి ప్రజ్ఞాఘృతంతో వెలుగుతున్న దీపం నువ్వు. నీ తేజస్సునే ఆశ్రయిస్తున్నాం. నువ్వు నిర్దేశించిన అక్షరం అంటే ఏమిటి? క్షరమంటే ఏమిటి? సెలవియ్యి" అని అడిగాడతను.

క్షరమూ - అక్షరమూ

భీష్ముడు — వశిష్ఠ జనక సంవాదం అని వొక ఇతిహాసం వుంది. అది వింటే నువ్వు అడిగింది తెలుస్తుంది. ఇంక కొంత కూడా అవగతమవుతుంది.

వశిష్ఠమునికి పాదాభివందనంచేసి, వినయంగా అడిగాడు జనకుడు — 'ఏది అక్షరమైంది? ఏది పురాతనమైంది? ఏది శుభప్రదమైంది? ఏది ముక్తిప్రదమైంది?'

అక్షరతత్వం ఇలా చెప్పాడు వశిష్ఠుడు — 'అంతటా కళ్ళూ మొహాలూ, చేతులూ, పాదాలూ కలిగి, తరుగుదలా, పెరుగుదలా లేకండా వొకటేఅయిన తత్వమే అక్షరం అంటారు పండితులు.

దానివల్ల పుడుతూ, చస్తూ వున్న తత్వాలు క్షరమంటారు. అవి ఇరవైనాలుగు.

'అక్షరం వికారమైన వన్నెలతో వుంటుంది. ఆ వికారానికే ప్రకృతి అనీ, ప్రధానమనీ, అవ్యక్తమనీ పేళ్ళు. దానిలోంచే మహత్తు అనే తత్వం పుడుతుంది. మహత్తులోంచి అహంకారం పుడుతుంది. అహంకారంలోంచి ఆకాశమూ, గాలీ, తేజస్సూ, నీరూ, నేలా — అయిదు భూతాలూ, శబ్దమూ, స్పర్శా, రూపమూ, రసమూ, గంధమూ — అయిదు గుణాలూ, వాక్కూ, చెయ్యీ, పాదమూ, గుదమూ, ఉపస్థా - అయిదు కర్మేంద్రియాలూ, చెవీ, చర్మమూ, కన్నూ, నాలుకా, ముక్కూ — అయిదు జ్ఞానేంద్రియాలూ, మనస్సూ, పుడతాయి. ఈ ఇరవైనాలుగూ క్షరాలు. అక్షరం క్షరం కాదు. ఈ అక్షరవిలాసాలే క్షరతత్వాలు. ఈ ఇరవైనాలుగూ విజ్ఞానంవల్ల తెలుస్తాయి. ఇరవైఅయిదోదైనశ్వరమైన అక్షరం పరమ తత్వం. అది తెలుసుకోడం అసాధ్యం. దానికి నాశనమంటూ లేదు. కలంక మంటూ లేదు. రాగమంటూ లేదు. మరణమంటూ లేదు. అంతటా వినయంగా సంచరిస్తుం దది. రజస్సూ, తమస్సూ, సత్వమూ — మూడుగుణాల దోహదంతో అది, తనకి ప్రబోధం లేకపోయినా రకరకాల యోనుల్లో పుడుతూవుంటుంది. ఆగుణాల అనుసరణవల్ల రకరకాలయోనుల్లో పుట్టిన ఆ అక్షరతత్వం తన్ను తాను చూడలేక అవే తాను అనుకుంటుంది.

'గుణాల వశమైన అక్షరం సత్వగుణంతో ధర్మాలుచేసి దివ్యత్వంపొందుతుంది; సుఖపడుతుంది; తెలుపుగా మారుతుంది. రజోగుణంతో తాగుబోతుపనులుచేసి, మానవత్వం పొందుతుంది; దుఃఖపడుతుంది; ఎరుపుగా మారుతుంది. తమోగుణంతో పాపాలుచేసి పశువుజన్మా, పక్షిజన్మా ఎత్తుతుంది; నరకం అనుభవిస్తుంది; నలుపుగా

మారుతుంది. గుణమంటూ ఏదీ లేందేలయినా అహంకారం కలిగిందో, గుణాలు పొందుతుంది. అహంకారమూ, వికారమూ అంటకపోతే గుణాలూ అంటవు. నిర్వికారంగా ప్రకాశిస్తుంది.

'మొదటిదీ, చ్యుతంకాందీ, నిర్మలమైందీ అయిన అక్షరం మేలుకోక, తన్ను తాను చూడక, యజ్ఞాలూ యాత్రలూ ఉపవాసాలూ వ్రతాలూ చేస్తూ, నేలమీద నిద్రపోతూ, జడలూ నారబట్టలూ కడుతూ శరీరం కష్టపెడుతుంది. చావూ, పుట్టుకా, ముసలితనమూ, మాలిన్యమూ లేంది అక్షరం. అయినా మమకారంవల్ల అవి తనకి వున్నాయని అనుకుంటుంది. తనకి గుణాలూ లేవు. అయినా తన్ను తాను బంధించుకునే పొత్తినూలికాయ పురుగులాగ, ప్రకృతిగుణంలో పడి, గుణాలు చుట్టుకుంటుంది. నిర్మలమైన వాయువు సేవించి, నిర్మలత్వంతో పదహారుకళల పూర్ణచంద్రుడిలాగ, అఖండమైన శాంతిబోధంతో ప్రకాశిస్తుంది' అన్నాడు.

విని, 'ఆడదీ మగాడూ వొకళ్ళతో వొకళ్ళు కలియగలరు. అంతేకాని ప్రత్యేకంగా వొక రూపం పుట్టించే నేర్పు వాళ్ళకి లేదు. వేదమతం ఇది. చర్మమూ, మాంసమూ, రక్తమూ ఇవి స్త్రీగుణాలు. మూలుగులూ, నరాలూ, ఎముకలూ పురుషుడిగుణాలు. పశువుల్లోనూ, పక్షుల్లోనూ, మనుషుల్లోనూ అందరిలోనూ ఇలాగే వుంటుంది పుట్టుక. స్త్రీపురుష సంయోగమే ఆత్మకీ ప్రకృతికీ గల సంబంధం. అన్నిటి పుట్టుకా ఇలాగే వుంటుం దని వేదాలు చెపుతున్నాయి. ప్రకృతి పురుషుల సంబంధం భావిస్తే ముక్తికి మార్గమే కనపడదు. కనక మోక్ష మార్గం సెలవియ్యి. సాటిలేందీ, ఇంద్రియాలు గెలిచిందీ, ముసలితనమూ శాస్త్రాలూ అంతమూ లేందీ, నిర్మలమైందీ అయిన వొక వెలుగు వుందని వేదాలు చెప్పడం విన్నాను. అదేమిటి?' అని అడిగాడు జనకుడు.

మళ్ళీ అందుకున్నాడు వశిష్ఠుడు — 'రాజా! నువ్వు గ్రంథాలు చూశావు. కాని అర్థం బోధపడలేదు నీకు. అర్థం బోధపడని గ్రంథ పఠన వ్యర్థం. కనక చెపుతాను విను. సాంఖ్యమూ, యోగమూ వొకటే అంటారు పండితులు. రెంటికీ వేదమే తల్లి. పుల్లింగమూ, స్త్రీలింగమూ, నపుంసకలింగమూ అని లింగం మూడువిధాలు. ఆత్మ ఈమూడు లింగాలకీ చెందదు. అలింగం అది. ఇదే చెపుతున్నాయి వేదాలు. బీజంలో బీజం పుడుతుంది. దేహంలో దేహం పుడుతుంది. ఇంద్రియాలవల్ల ఇంద్రియాలూ, మనస్సువల్ల మనస్సూపుడుతున్నాయి. ఆత్మకి బీజంలేదని, దేహంలేదనీ, ఇంద్రియాలూ, మనస్సూ లేవనీ చెపుతున్నాయి వేదాలు. గుణాలులేవు కనక పుట్టుకా, దుఃఖమూ, కర్మా మొదలైనవికూడా లేవు. ప్రకృతికి కూడా వొక లింగమంటూ లేదు. దానివల్ల పుట్టినవాటికి మాత్రం లింగ ముంది. లింగాలు కలవాటి సాంగత్యంవల్ల లింగా లున్నట్టు కనపడుతుంది తాను. మూర్తి లేకపోయినా గుణాలు ప్రకృతివే. ఆత్మకి గుణాలు లేవు. మంచిది చెడ్డదవుతుందా? ఇది అక్షర (ఆత్మ) క్షర (ప్రకృతి) వివేకం.

'ఏకమూ — అనేకమూ, దర్శనమూ - అదర్శనమూ, నిస్తత్వమూ — తత్వమూ, అపవర్గమూ — వర్గమూ అని అక్షర — క్షరాల పర్యాయపదాలు. అజ్ఞానులు అక్షరం చూడలేరు. బుద్ధికి అందదది. జ్ఞానం కల సాంఖ్యులూ, యోగులూ మాత్రం చూడగల రది' అన్నాడు.

మళ్ళీ అడిగాడు జనకుడు — 'ఆత్మకి ఎన్నో తత్వాలున్నాయనీ, అవిద్యా, విద్యా రెండూ వున్నాయనీ విన్నాను. అక్షర క్షరాల భేదం చెప్పావు. కాని మందబుద్ధి నాది. మరిచిపోయాను. సాంఖ్యమూ, యోగమూ వీటి వివరం సెలవియ్యి.'

'యోగమంటే ధ్యానం' అన్నాడు వశిష్ఠుడు – ప్రాణాయామ మనీ, ఏకాగ్రవృత్తి అనీ రెండువిధాలు. ఒకటి సగుణం. రెండోది నిర్గుణం. అవి ఎలా ఆచరించాలో విను.

'మలమూత్రాలు విడిచినప్పుడూ, భోజనంచేశాకా యోగం తాలూకు ఈ రెండుమార్గాలూ కూడదంటారు పూర్వాచార్యులు.

'మితంగా భోజనంచేస్తాడు యోగి. సంసారం బాదరబంది వొదిలేస్తాడు. ఇంద్రియాలవెంటపోడు. శబ్దమూ మొదలైన విషయాలు మనసులో సందడిచెయ్యనివ్వడు. మంచిబుద్ధి దృఢసాధనం చేసుకుంటాడు. ఇంద్రియాలు మళ్ళిస్తాడు. ఆత్మలో మనస్సు లగ్నంచేస్తాడు. సంకల్పాలు వొదులుకుంటాడు. రాయిలాగ, కొయ్యలాగ పడివుంటాడు. పగలూ, రాత్రీ యోగంలోనే వుంటాడు. గాలిలేని దీపంలాగ వెలుగుతున్న తన మూర్తిని చూస్తూ మధ్యమధ్య విరమణకాలాలు గడుపుతూ ఆనందిస్తాడు. ఇది యోగవిధానం.

'సాంఖ్యం విను. ప్రకృతివాదులు అవ్యక్తాన్ని ప్రకృతి అంటారు. పుట్టించడమే ధర్మం ప్రకృతికి. కనక బుద్ధీ, అహంకారమూ, పంచభూతాలూ, విషయాలూ, ఇంద్రియాలూ – ఇలా తన్నుతాను పెంచుకుంటు దది. ఆత్మవల్లే ఇవన్నీ కలుగుతాయి. అదే అన్నిటికీ అధిదేవత. ఆత్మ ఎగుబాటువల్ల సృష్టి జరుగుతుంది. దిగుబాటువల్ల నాశనం జరుగుతుంది. సృష్టివల్ల బహుత్వమూ, నాశనంవల్ల ఏకత్వమూ సంక్రమిస్తుంది. క్షేత్రమూ, అవ్యక్తమూ, ప్రకృతీ, ప్రధానమూ – ఇన్నిపేర్లతోనూ వున్న తత్వం వొకటే. జీవుడు క్షేత్రం తెలుసుకుంటాడు. కనక క్షేత్రజ్ఞు డనిపించుకుంటాడు. అవ్యక్తపురంలో

పుట్టాడు కనక పురుషు డనిపించుకుంటాడు. క్షేత్రమూ, క్షేత్రజ్ఞుడూ వేరన్నమాట స్పష్టం. క్షేత్రం జ్ఞానమనీ, పురుషుడు దానివల్ల తెలుసుకోదగినవాడనీ, క్షేత్రం గుణాలు కలదనీ, పురుషుడు గుణాలు లేనివాడనీ, సాంఖ్యుల మతం. ఈ క్రమంలో జీవుడు ఇరవైనాలుగు తత్వాలూ ఏర్పరిచి, తన్ను తాను కనుక్కొని ముక్తుడవుతాడు. ముక్తి అంటే మళ్ళీ పుట్టకుండా వుండడమే. తత్వాలు ఇరవైనాలుగూ నాశనమైపోతాయి. ఇరవైఅయిదో తత్వం ఆత్మకి నాశనంలేదు. అదే తెలుసుకోదగింది. ఇది తెలుసుకున్న వాళ్ళు నిర్భయులవుతారు. రాజా! యోగం చెప్పాను. సాంఖ్యం చెప్పాను. అక్షరమూ, క్షరమూ చెప్పాను. విద్యా అవిద్యా ఆలకించు.

విద్యా అవిద్యా

'విద్య అంటే ఇరవైఅయిదో తత్వం అక్షరమే. అవిద్యఅంటే క్షరం. విశేషంగా విడమర్చి చెపుతాను. కర్మేంద్రియాలకి బుద్ధీంద్రియాలు విద్య. బుద్ధీంద్రియాలకి మనస్సు విద్య. మనస్సుకి పంచభూతాలు విద్య. పంచభూతాలకి అహంకారం విద్య. అహంకారానికి బుద్ధి విద్య. బుద్ధికి ప్రకృతి విద్య. ప్రకృతికి ఆత్మ విద్య.

'క్షరమూ, అక్షరమూ రెండూ వివరించాను కదూ! ఇంకొకటి సావధానంగా విను. జీవుడు అక్షరం. ప్రకృతి క్షరం. అయితే ఈ రెండూ క్షరములే, రెండూ అక్షరములే అంటారు పెద్దలు. ఏమంటే రెంటికీ తుదీ, మొదలూ లేదు. రెంటిలోనూ ఈశ్వరత్వం వుంది. రెండూ తత్వాలే. అంచేత రెండూ సమానమే. ప్రకృతిగుణాలైన మహత్తూ, అహంకారమూ మొదలైనవాటితో కలిసినప్పుడు ఆత్మ ప్రకృతి అనుగుణంటుంది. అంచేత క్షరమని చెప్పవచ్చుదాన్ని. ప్రకృతి

తానే ఆత్మతో కలిసినప్పుడు గుణవికారాలు లేకండా వుంటుంది. అప్పుడు దాన్ని అక్షరం అనవచ్చు.

'ఆత్మ తెలుసుకుని' 'ఇంతకాలంనించీ తెలియక సంసారంలో పడి తెలివిమాలిన ప్రకృతి నే నన్నాను. సాంగత్యం వొదులుకునే దారి కనపడదు. చేప వేరూ, చేపవున్న నీరు వేరూ అయినట్టే ప్రకృతి వేరూ, నేను వేరూ అయినా అహంకారంవల్ల అదే నేను అన్నాను. గుణాలతో ప్రకృతి రకరకాలై నన్ను వెర్రెత్తించింది. కలంకం లేని నేను, రూపం లేని నేను ప్రకృతినించి వేరై నిలబడతాను. ఈ అపరాధం ప్రకృతిచేసిందా? కాదు. నేనే చేసుకున్నాను. సాంగత్యంలేని నేను దాంతో ఎందుకు కలవాలి? దాంతో కలియడం వల్లేకదా, ఇన్ని రూపాలు కలిగాయి నాకు? మోహంవల్లే ఇన్ని జన్మ లెత్తాను. ఇది వొదిలేస్తాను. నానాయోనుల్లో పుట్టడమూ, చావడమూ మానుకుంటాను. పరిశుద్ధుణ్ణయిన నాకు ప్రకృతి ఆశ్రయ మెందుకూ? ఎన్ని రూపాలతో వచ్చినా ఎలా అవుపించినా దాన్ని నేను చూడను. అహంకారమూ మమతా దగ్గిర చేరనివ్వను. ఇక ప్రకృతి ఎలా కనిపిస్తుంది? చేతనంలేని దుశ్చేష్టల ప్రకృతిని వొదిలి పెడతాను. నిశ్చయసంకల్పంతో నిరామయమైన, నిశ్చలమైన, నిర్మల మైన ఆనందం అనుభవిస్తాను' అనుకుంటుంది. ఈ తెలివితో క్షరమైన ప్రకృతితో వేరుపడుతుంది.

'అక్షరంకంటే ఉత్తమమైన ఇరవైఆరో తత్వం ఎంతోమంది ఎరగరు. సూక్ష్మదర్శకులైన సాంఖ్యులు తెలుసుకుంటారు. క్షరమూ, అక్షరమూ కంటే ఉత్తమమైంది ప్రబుద్ధమూ, బుధ్యమానమూ, బుద్ధమూ అనిపించుకుంటుంది. బుద్ధమూ, విమలమూ, అప్రమే యమూ, సనాతనమూ అయిన పరతత్వం ఇరవై ఆరోది. ఇరవై అయిదో తత్వాన్నీ, ఇరవైనాలుగో తత్వాన్నీ చూస్తూ ప్రకాశిస్తుం

దది. కనపడే జీవానికీ, కనపడని పరతత్వానికీ బ్రహ్మమనే పేరు ప్రకృతికి అది లేదు. ఇక అక్షరస్వరూపం వివరిస్తాను.

'ప్రకృతిసంబంధం వొదిలిపెట్టి తన్ను తాను చూస్తున్న జీవుడు పరతత్వం చూస్తాడు. దాంతో ప్రకృతిగుణాలు వొదిలిపెట్టి తన్మయత్వంతో జీవుడు కేవలత్వసిద్ధి పొందుతాడు. కేవలుడైన జీవుడు తన్ను పరమతత్వంగా తెలుసుకుని తల్లీనత్వంతో ప్రకాశించడమే అనంతపదమైన మోక్షం. నిర్మలమైన మనస్సుతో శాస్త్రాల అర్థమూ, తాత్పర్యమూ తెలుసుకుంటేనే, జీవుడి ఏకత్వమూ, అనేకత్వమూ అవగతమవుతుంది. అదే మోక్షమార్గం. జీవుడు తానే ప్రకృతి అనుకుని కట్టుబడడంచేత అతడికే మోక్షం అవసరం. సంబంధం వొదులుకుని పరతత్వంలో కలిసిన జీవుడికి కేవలత్వం అలవడుతుంది. శుచిత్వమూ, స్వాతంత్ర్యమూ, సత్వగుణమూ అబ్బుతాయి. సనాతనమైన, అవికారమైన బ్రహ్మపదం నీకు వివరించాను. కనక భయం విడిచిపెట్టు. దృఢత్వం అలవరుచుకో. భక్తీ, శమమూ, దమమూ వున్న వాళ్ళకి ఈవిద్య ఉపదేశించు. లేని వాళ్ళకి చెప్పకు. అపాత్రదానం కూడదు. భూమండలం యావత్తూ ఇచ్చేసినా ఇచ్చెయ్యి, కాని యోగ్యతలేనివాడికి ఈవిద్య ఉపదేశించకు. తగినపాత్ర దొరికితేమాత్రం తక్షణం ఉపదేశించు.'

వశిష్టముని చెప్పిందంతా సావధానంగా విన్నాడు జనకుడు. కృతార్థుడయాడు. ఇది వశిష్ఠుడికి బ్రహ్మ చెప్పాడు. అతడు నారదుడికి చెప్పాడు. నారదుడు నాకు అనుగ్రహించాడు. వశిష్ఠుడు చెప్పినట్టే నేను నీకు చెప్పాను. నిర్మలమైన మనస్సుతో ఈజ్ఞానం అలవరచుకో. పరమానందం అనుభవిస్తావు. క్షరమూ, అక్షరమూ, పరతత్వమూ, తెలుసుకున్నావు. శోకమూ, భయమూ, మోహమూ విడిచిపెట్టు. మోక్షంకలిగించే ప్రబోధం అనుసరించు.

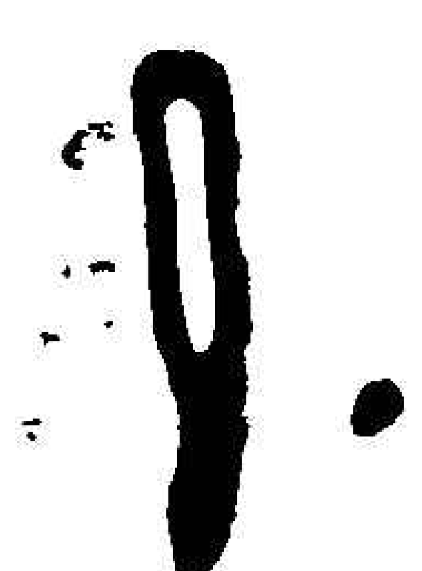
ఇంకో కథ చెప్తాను, విను. జనకచక్రవర్తి కొడుకు వసుమంతుడు వేటకని అడివికి వెళ్ళాడు. ఒక దగ్గిర భృగువంశంమునీశ్వరుణ్ణి వొకణ్ణి చూశాడు. వినయంగా నమస్కరించాడు. 'ఎలా నడుచుకుంటే ఇహమూ పరమూ సిద్ధిస్తుంది?' అని అడిగాడు. 'పేరాసతో ప్రాణులకి కీడుచేస్తే దుఃఖమూ, మేలుచేస్తే సుఖమూ కలుగుతాయి. కనక అది మనసులో వొదిలిపెట్టడం క్షేమం. తేనెకోసం ఆశపడి మనుషులు దుఃఖమునే కొండచరియమీద కెక్కి — చెయ్యీ, కాలూ విరుచుకుంటామని తెలుసుకోరు. ధర్మమూ, జ్ఞానమూ, నిర్మలమైనమనస్సుతో అలవరించుకుని ఎప్పుడూ ధర్మంతో వుంటే ఉభయలోకాల్లోనూ సౌఖ్యం కలుగుతుంది. మునులూ, బ్రాహ్మలూ కోరే పనులు చెయ్యి. పాత్రోచితమైన దానంచెయ్యి. ఇచ్చి విచారించకు. క్రోధం విడిచిపెడితే కామం దూరమవుతుంది. ధైర్యం సడలనివ్వకు. ధైర్యంలేకపోడంచేతే మహాభిష మహారాజు స్వర్గభ్రష్టుడయాడు. ధైర్యం పూనడంచేత యయాతి అదే ఆపద తప్పించుకున్నాడు'

ఆముని ఉపదేశం ప్రకారం వసుమంతుడు కామక్రోధాలు వొదిలేశాడు. ధైర్యంతో ధర్మం అవలంబించాడు.

ధర్మరాజు — ధర్మాధర్మాలూ, సంశయాలూ లేంది ఏది? చావుపుట్టుకలు లేందీ, శాశ్వతమైందీ ఏది? శుభమైందీ, నాశనంలేందీ, పవిత్రమైందీ, ఉత్తమమైందీ ఏది?

యాజ్ఞవల్క్య జనక సంవాదం

భీష్ముడు — విజ్ఞానంలో పేరెక్కినవాడు యాజ్ఞవల్క్యముని. అతణ్ణి వినయంగా అడిగాడు జనకుడు — 'మునీంద్రా! ఇంద్రియాలూ, అవ్యక్తమూ, బ్రహ్మమూ, పరమూ, భూతసృష్టీ, ప్రళయమూ, ఆయాకాలాల పరిణామాలూ సెలవియ్యి.'

యాజ్ఞవల్క్యుడు వివరించిన మాటలు నువ్వు అడిగినప్రశ్నకి సమాధానమవుతాయి. విను. 'సృష్టిని ప్రళయం అవ్యక్తంచేస్తుంది' అంటూ అందుకున్నాడు యాజ్ఞవల్క్యుడు – 'ఆకాలసంఖ్య విను. ఒక పగలు పది కల్పాలు. రాత్రీ అంతే. పగలు సృష్టి జరుగుతుంది. రాత్రి ప్రళయం అంతా వూడ్చేస్తుంది. అంతులేని జీవరాసులకోసం ముందు ఓషధులు పుట్టించడానికని బ్రహ్మ బంగారం బ్రహ్మాండం పుట్టిస్తాడు. అన్నిభూతాలూ అతడే పుట్టిస్తాడు. భూమీ మొదలైన భూతాలూ, గంధమూ మొదలైన గుణాలూ, చెవీ మొదలైన ఇంద్రియాలూ అతడే పుట్టిస్తాడు. ఇంద్రియాల అధిపతి మనస్సు. అది ఎలా అంటావా? వినడానికీ, చూడడానికీ చెవీ, కన్నూ కదా, సాధనం? అయితే మనఃప్రభావం లేకపోతే వాటంతట అవి వినడంకాని, చూడడం కాని చెయ్యగలవా? చెయ్యలేవు. ఇంద్రియాలు అన్నీ అంతే. మరోదగ్గిర మనస్సుంటే ఏ ఇంద్రియమూ పనిచెయ్యదు. మూఢుడికైనా ఈవిషయం తెలుస్తుంది. ఇంద్రియాల మహిమలన్నీ మనస్సుచేతిలోనే వున్నాయి. మనస్సు వూరుకుంటే ఇంద్రియాలు అణిగిపోతాయి ఇంద్రియాలు వూరుకున్నంతమాత్రాన మనస్సు అణిగిపోదు. విషయతృష్ణలోపడుతుంది. కనక ఇంద్రియాలచేష్టలు ఎటూ పోకండా మనస్సు అరికట్టాలి.

'ప్రళయం విషయం విను. రాత్రికావస్తంలోనే అవ్యక్తం అహంకారమనే పురుషుణ్ణి కల్పించి ఉద్రేకపరుస్తుంది. అహంకారపురుషుడు పన్నెండు మూర్తులు ధరిస్తాడు. మనుషులు మొదలుకుని సర్వప్రాణుల్నీ సంహరిస్తాడు. తాబేలు మూపులాటి భూమి యావత్తూ నీటిమయం అయిపోతుంది. కాలాగ్ని లోకమంతా నిండిపోతుంది. నీరంతా పీల్చేస్తుంది. మంటలతో భయంకరమైన కాలాగ్ని, గాలివల్ల ఆరిపోతుంది. అంతటా తానే అయి చెలరేగిన గాలిని ఆకాశం

నిం గేస్తుంది. ఇంతా అంతా కాదు ఆకాశతత్వం. దాన్ని మనస్సు మింగేస్తుంది. మనస్సుని అహంకారపురుషుడు కబళిస్తాడు. అతణ్ణి అవ్యక్తం లోబరుచుకుంటుంది. ఇలా రాత్రి గడిచిపోతుంది. పగలవుతుంది. మళ్ళీ అంతా ఎప్పటిలాగ సృష్టి జరుగుతుంది.

అధ్యాత్మ అధిభూత అధిదైవతాలు

'అధ్యాత్మమూ, అధిభూతమూ, అధిదైవతమూ – ఈ మూడిటి స్వరూపమూ చెపుతాను. అది నీకు ప్రబోధం కలిగిస్తుంది. పాదమూ, గుదమూ, ఉపస్థా, చెయ్యీ, వాక్కూ- అధ్యాత్మాలు. ఈఅయిదింటికీ వరసగా నడకా, విసర్జనా, ఆనందించడమూ, చేయడమూ, మాట్లాడడమూ ఇవి అధిభూతాలు. వరసగా విష్ణువూ, సూర్యుడూ, బ్రహ్మ, ఇంద్రుడూ, అగ్ని అధిదైవతలు. కన్నూ, నాలికా, ముక్కూ, చర్మమూ, చెవీ అధ్యాత్మాలు. రూపమూ, రసమూ, గంధమూ, స్పర్శా, శబ్దమూ అధిభూతాలు. వీటికి సూర్యుడూ, నీరూ, భూమీ, గాలీ, దిక్కులూ అధిదైవతలు. ఇదే వేదం తెలిసిన పెద్దలు చెపుతారు.

'బుద్ధి అధ్యాత్మ. దాన్ని తెలుసుకోదగింది అధిభూతం. ఆత్మ అధిదైవతం. అహంకారం అధ్యాత్మం. దానికి గర్వం అధిభూతం. రుద్రుడు అధిదేవత. చిత్తం అధ్యాత్మం. చిత్తవ్యాపారం అధిభూతం. బ్రహ్మం అధిదైవతం.

సత్వ రజస్తమో గుణాలు

'ప్రకృతీ, ఆత్మా – వీటి రీతులు తెలుసుకుంటే మనస్సు వికారంలేకుండా వుంటుంది. ప్రకృతి తన ఇష్టంవచ్చినట్టు ఆటలకోసం సత్వమూ మొదలైనగుణాలూ, రకరకాల వికారాలూ పొంది ఎన్నో

విధాలుగా అవుపిస్తుంది. ఒక దీపంతో ఎన్నో దీపాలు వ్యాపించినట్టు ఎన్నోగుణాలూ, రూపాలూ కనపరుస్తుంది ప్రకృతి.

'సంతోషమూ, ఆనందమూ, ఆరోగ్యమూ, శాంతమూ, శీలమూ, శుద్ధీ, ప్రకాశమూ, సుస్థిరత్వమూ, అహింసా, శ్రద్ధా, నీతీ, లజ్జా, సత్యమూ శౌచమూ, సమతా, ఆచారమూ, కార్పణ్యం లేకండావుండడమూ, పిసినిగొట్టు కాకండావుండడమూ, కామంలేకండా వుండడమూ — ఇవి సత్వగుణాలు.

'విరోధమూ, దర్పమూ, అవమానమూ, కామమూ, క్రోధమూ, మచ్చరమూ, దయలేకపోడమూ, భోగకాంక్షా, అహంకారమూ, దుఃఖమూ — ఇవి రజోగుణాలు.

'అప్రకాశమూ, మోహమూ, హెచ్చుతిండీ, వాదమూ, ప్రమాదమూ, మూర్ఖత్వమూ, మరణమూ - ఇవి తమోగుణాలు.

'అంతరాత్మని తనగుణాలతో లోబరుచుకుంటుంది ప్రకృతి. వేనవేలు వికారాలు పొందుతుంది. అది దాని స్వభావం. ఆత్మ ప్రాణం కాదు. ప్రకృతి ప్రాణం లేంది. ఆత్మ వెలుగువల్లా జగత్తు భారంవల్లా, ప్రాణంధరిస్తుం దది. ఆత్మని తన వేపుకి లాగుతుంది. ప్రకృతిపనులవల్ల ఆత్మ మోహంలో పడి తన్ను తాను తెలుసుకో లేదు. సత్వ రజ స్తమోగుణాలకి లోబడిపోతుంది. పుణ్యంచేస్తే పుణ్యలోకాలకి వెళుతుంది. పాపపుణ్యాలు చేసి మనుష్యత్వం పొందు తుంది. పాపాలు చేసి రౌరవనరకంలో పడుతుంది. తన్ను తాను తెలుసుకుంటేమాత్రం అవ్యక్తం వెల్లడపడను. ముసిలితనం లేకండా శాశ్వతమూ, నిర్మలమూ అయిన పరమపదం చేరుకుంటుంది. అక్షరంగా స్వయంప్రకాశంతో ప్రకాశిస్తుంది.'

ఇలా యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పింది విని 'ఆత్మా, ప్రకృతీ రెండూ అదీ, అంతమూ లేనివేకదా? తడబాటూ, చలనమూ లేనివేకదా?

అయితే ఈరెంటిలో వొకదానికి ప్రాణం లేకపోడమూ, వొకదానికి ప్రాణం వుండడమూ ఎంచేత?' అని అడిగాడు జనకుడు.

'గుణాలున్నది గుణాలు లేంది దవుతుందా?' అన్నాడు యాజ్ఞవల్క్యుడు - 'అలాగే గుణాలు లేంది గుణాలున్న దవుతుందా? ప్రకృతి ఎప్పుడూ గుణాలు కలిగివుంటుంది. ఆత్మవంటిది కాదది. ఆత్మస్వరూపం తెలుసుకునేశక్తి ప్రకృతికి లేదు. ఆత్మ ప్రకృతిని తెలుసుకోగలదు. తనకంటే గొప్పది లేదనీ తనకి తెలుసు ఆత్మకి. ప్రకృతికి ప్రాణం లేదు. ఆత్మకి ప్రాణముంది. ఇదే చెప్పారు తెలిసిన మునులు.

నీటిలో చేపల్లాగ, బొడ్డపండులో పురుగుల్లాగ ఆత్మ ప్రకృతిలోనూ, ప్రకృతి ఆత్మలోనూ వుంటుంది. అలా వుండినా ప్రకృతి వల్ల ఆత్మ వికారంపొందదు. నీటిలోవుండినా నీళ్ళంటని తామరరేకు లాగ ప్రకృతిలో అంటీ అంటకండానే వుంటుంది ఆత్మ. ఇది సాంఖ్య మతానుభవం. ఇక యోగమార్గం చెప్తాను.

'సాంఖ్యంతో సమానమైన జ్ఞానమూ, యోగంతో సమానమైన బలమూ ఎక్కడా లేవు. ఈరెండూ విడివిడిగా చూస్తాడు మూర్ఖుడు. నేనుమాత్రం వొక్కటిగానే చూస్తాను.

'మనోధారణా (మనస్సు వశపరుచుకోడం), ప్రాణాయామ విధీ- ఈరెండూ నిర్గుణతంత్రమూ, సగుణతంత్రమూ అని యోగానికి వినియోగపడతాయి. ప్రాణాలుపోకండా ప్రాణాయామంచేస్తూ, ముక్కుచివర చూపు నిలిపి, విషయాలు వొదిలిపెట్టి యోగసిద్ధి పొందాలి. ఎలా అంటావా? నియమంతోవుండి క్రమక్రమంగా శరీరానికి బాధకలగకండా రాత్రీ పగలూ ప్రాణాయామం చెయ్యాలి. అలా చేస్తూవుంటే మనస్సూ, శరీరమూ దృఢపడతాయి. అది సిద్ధికి మూలమవుతుంది. ఇది సుగుణతంత్రం. ఇక నిర్గుణతంత్రం విను.

'ఇంద్రియాలు మనస్సులోనూ, మనస్సు అహంకారంలోనూ, అహంకారం బుద్ధి లోనూ, బుద్ధి ప్రకృతిలోనూ అణుచుకుంటే ధ్యానం మీద తత్పరత కలుగుతుంది. ధ్యానతత్పరుడైనవాడు ముసిలితనం లేని నిర్మలమైన ఆనంద సత్యస్వరూపం, ఉత్తమమైన శుద్ధ జ్ఞానస్వరూపం చూడగలుగుతాడు. పరిపూర్ణజ్ఞానంకల యోగికి నిశ్చలమైన దీపవైభవమూ, నిద్రరహస్యమూ, మేఘాల్లేని ఆకాశం అంతమూ అలవడతాయి. పైకి కెరటాలు విరగబడుతున్నా లోపల చలించని సముద్రంలాగ నిశ్చలత్వం అబ్బుతుంది. భేరీలూ, శంఖాలూ మొదలైన రకరకాల వాద్యాలు ఘోష పెడుతున్నా కలత కలగదతడికి. ఆకాశంలాగ గంభీరుడై నికారంలేకండా వుంటాడతడు. తేనె కడవ పట్టుకుని మెట్లెక్కినట్టు, ఆత్మానంద రసం ఒక్కచుక్కయినా పడనివ్వకండా తుద్దాకా ఎక్కిపోతాడు. ఇది యోగమార్గం.

'ఇందులో సోమరితనంలేకండా వెళ్ళగలిగిన యోగి నిరోగి అతడే కృతార్థుడు. ఇతర్లకి అందని పరమపదం చేరుకుంటాడతడు.

'పాదాలూ, పిక్కలూ, మోకాళ్ళు, గుదమూ, ఉపస్థా, తొడలూ, పక్కలూ, బొడ్డూ, బుజాలూ, రొమ్ముల్నా, కంఠమూ, నోరూ, చెవులూ, ముక్కూ, కళ్ళూ, నుదురూ, తలా, — ఇవి ప్రాణాలు లేచిపోయే ప్రదేశాలు. వీటిలో ఒక్కొక్కదాని లోనూ వరసగా విష్ణువూ, వసువులూ, సాధ్యులూ, సూర్యుడూ, భూమీ, ప్రజాపతీ, మరుత్తులూ, ఇంద్రుడూ, శివుడూ, మహాముని నరుడూ, విశ్వదేవతలూ, దిక్కులూ, గాలీ, అగ్నీ, అశ్వినీదేవతలూ, పితృదేవతలూ, బహ్మ ప్రకాశిస్తూవుంటారు. హృదయం ఆవరించిన గాలులు క్రమంగా వొదిలిపెట్టగలిగితే యోగి ఈ దేవతల్ని పొందుతాడు.

మరణ సూచనలు

'అరిష్టాలు వివరిస్తాను విను. ధృవమండలంలో అరుంధతీ నక్షత్రం చూసేశక్తి కంటికి తగ్గిపోయినా, ముక్కు కుడిచేట్టు సెరం లేనట్టు అనిపించినా, పూర్ణచంద్రుడు మలినంగా కనపడినా వొక సంవత్సరంలో చచ్చిపోతాడు మనిషి.

'శరీరకాంతి వెనకటిలా కాక, బాగా అధికమైనా, లేదా బాగా మాసిపోయినా, బుద్ధిబలం కొత్తగా పెరిగిపోయినా, లేదా తరిగిపోయినా మనిషి ఆరునెలల్లో చచ్చిపోతాడు.'

'చంద్రమండలంలోనూ, సూర్యుడిలోనూ వగులు కనిపిస్తే వొక వారంలో చచ్చిపోతాడు. దేవాలయంలో వున్నప్పుడు, అక్కడి సుగంధద్రవ్యాలు మాంసం కంపుకొడితే ఆరుదినాల్లో చచ్చిపోతాడు. ముక్కు వాలిపోడమూ, చెవులు వొంగిపోడమూ, పళ్ళకాంతి మాసిపోడమూ, కళ్ళు కళతప్పడమూ, శరీరం చల్లబారడమూ, మనస్సు చెడడమూ – ఇవన్నీ అప్పుడే చావువస్తుం దనడానికి సూచనలు. కారణం లేకండా ఎడమకన్ను నీరుకారినా, నెత్తిపక్క పొగలేచినా తక్షణం చావువస్తుంది. బ్రహ్మ చెప్పిన సూచన లివి. యోగి ఈ అరిష్టాలు తెలుసుకుని ఎప్పుడూ యోగమార్గమూ, సాంఖ్యమూ వదుపుతూ కాలం కబళిస్తాడు.

ఇలా కాలం కబళించి, యోగి మృత్యువుని గెలుచుకుంటాడు. శాశ్వతమూ, నిశ్చలమూ, శుభప్రదమూ అయిన అమృతపదం చేరుకుంటాడు.

పరతత్వం

'జనకమహారాజా! పరం విడమర్చి చెప్పమన్నావు. సూక్ష్మమైన ప్రశ్నే వేశావు. సమాధానం విను. గొప్ప తపస్సుచేశాను

నేను. సూర్యుడు ప్రత్యక్షమయాడు. 'వరమిస్తాను. ఏం కావాలో కోరుకో' అన్నాడు. సాష్టాంగపడ్డాను. 'యజుర్వేదం అనుగ్రహించు' అని ప్రార్థించాను. 'అయితే సరస్వతిని ఆవహింపజేస్తాను. నోరువిప్పు' అన్నాడు సూర్యుడు. సంతోషించాను. నోరు విప్పాను. సరస్వతి నా శరీరంలో ప్రవేశించింది. దాహం హెచ్చింది. నన్ను నేను కానలేక పోయాను. భయపడ్డాను. 'కొంచేపులో చల్లపడుతుంది' అన్నాడు సూర్యుడు. అలాగే కొద్దిసేపటిలో చల్లబడింది. 'యాజ్ఞవల్క్యా! నీలో వేదం వికసిస్తుంది. ఎల్లప్పుడూ ప్రతిపత్తి కలుగుతుంది. బుద్ధి ఉల్లాసం పొందుతుంది. సాంఖ్యమతయోగాలు కరతలామలక మవుతాయి. యోగసిద్ధీ, సాంఖ్యసిద్ధీ పొంది సంతోషంతో యథేచ్ఛగా వెళ్ళు' ఇంపైన మాటలుచెప్పి, మృదువుగా సెలవిచ్చాడు సూర్యుడు. అమృతవర్షంలో స్నానమాడినట్టు అనిపించింది నాకు.

'అనంతరం అస్తగిరి చేరుకున్నాడు సూర్యుడు. మహానందంతో ఇంటికివచ్చేశాను నేను. సరస్వతిని తలుచుకుంటూ కూచున్నాను. అచ్చులూ, హల్లులూ అలంకరించుకుని, ఓంకారంమీద కూచుని, అందమైన తెల్లతామరపువ్వులాంటి శరీరకాంతితో సరస్వతి ప్రత్యక్షమైంది. భక్తితో నమస్కరించాను. సూర్యుడి అనుగ్రహం వల్ల లభించిన ఉత్తరసంహిత పదిహేనుశాఖల యజుర్వేదం వివరించాను. శిష్యుల్ని చేర్చుకుని, అధ్యయనంచేయిస్తూ, ఈవాఙ్మయ బ్రహ్మాండంలో తెలుసుకోదగింది ఏదో అని ఆలోచించాను. సూర్యుడి మహిమవల్లే యోగస్వరూపమూ, సాంఖ్యస్వరూపమూ తెలుసుకునే ఉపాయం తట్టింది. వెంటనే దాంతో తెలుసుకోవలిసిన తత్వామూ స్ఫురించింది.

'కొంతకాలానికి విశ్వావసు డనే గంధర్వరాజు నాదగ్గిరికి వచ్చాడు. నేను చేసిన అతిథిపూజ ఆదరంగా అందుకున్నాడు.

వేదాల్లో వివరించిన విశ్వావిశ్వాలూ, మిత్రావరుణులూ, జ్ఞానజ్ఞేయాలూ, తపోతపాలూ, సూర్యాతిసూర్యలూ, విద్యావిద్యలూ, వేద్యావేద్యాలూ, చలాచలాలూ తేటతెల్లంగా వివరించు' అని అడిగాడు. నేను ఇలా తేటపరిచి చెప్పాను — 'భూతభవిష్యద్వర్తమానాలుచేసే అవ్యక్తప్రకృతి విశ్వం. గుణాలు లేని ఆత్మ అవిశ్వం. ఆత్మ మిత్రుడు. ప్రకృతి వరుణుడు. జ్ఞానం ఆత్మ. జ్ఞేయం (తెలుసుకోవలిసింది) ప్రకృతి. తపస్సు ఆత్మ. అతపస్సు ప్రకృతి. సూర్యుడు ఆత్మ. అతిసూర్యుడు ప్రకృతి. విద్య ఆత్మ. అవిద్య ప్రకృతి. వేద్యం ఆత్మ. అవేద్యం ప్రకృతి. అచలం ఆత్మ. చలం ప్రకృతి. 'అఖండంగా వున్నప్పుడు ప్రకృతీ ఆత్మవంటిదే అవుతుంది. అంచేత రెంటికీ ఆదీ అంతమూ లేవు. రెండూ ఇంద్రియాలకి అందవు. అర్థం తెలియకండా వేదాలు చదవడమూ, వాటిని మొయ్యడమూ ఆయాసం తప్ప మరో లాభంలేదు. వేదాలఅర్థం విచారిస్తే క్షరమూ, అక్షరమూ అర్థమవుతాయి. క్షరమూ, అక్షరమూ దంపతులవంటివి. ఇందులో మొదటిని వొదిలిపెట్టి రెండోది ఆశ్రయించాలి. అక్షరం ఇరవైఅయిదో తత్త్వం. దానిమీద లక్ష్యం నిలపెడితే కేవలత్వం కుదురుతుంది. కేవలత్వంతో ఇరవైఆరో తత్వం పరమాత్మ పట్టువడుతుంది. తన్మయత్వం కలుగుతుంది. ఆత్మని ప్రకృతి రెండు రూపాలుగా భావిస్తుంది. ఆత్మా పరమాత్మా రెండు కాదు. ఆత్మే పరమాత్మ. సందేహం లేదు. పరమాత్మ ఇరవైఆరోతత్త్వం. దానికే పరమేశ్వరుడని పేరు జ్ఞానానందంవల్లకాని పరమాత్మ పట్టువడదు.'

'ఇలా చెప్పాక విశ్వావసుడు మళ్ళీ అడిగాడు — ఇరవైఅయిదో తత్త్వమైన ఆత్మకంటే, మరో పరమతత్త్వంవుందనీ, ఆలోచిస్తే రెండూ వొకటే అనీ నారదుడూ, దేవలుడూ, కపిలుడూ, శుకుడూ, సుమంత్రుడూ, పైలుడూ మొదలైన మునుల గోష్ఠిలో విన్నాను.

అయినా సంశయం వదలలేదు. అందుకనే నిన్ను ఆశ్రయించాను. మునిలోకమూ, దేవలోకమూ, బ్రహ్మలోకమూ పేరెక్కిన ప్రజ్ఞా నిధివి నువ్వు. నా సందేహం నివారించు' అని ప్రాధేయపడ్డాడు. ఆదరించి, వివరించాను నేను — 'మునిగోష్ఠిలో లోపం లేదు నీకు. కాని నీ మనస్సులో కల్మషం పోలేదు. అందుకే సంశయం వొదల్లేదు. నిర్మలమైన మనస్సుతో విను. ఆత్మకి ప్రకృతిసాంగత్యంవల్ల రకరకాల రూపాలు కలుగుతున్నాయి. చావుపుట్టుకల తెర మాటైన మూఢులు తెలియక ఆత్మని పరమాత్మ అనరు. ప్రకృతి ఆత్మని కానదు. ఆత్మ ప్రకృతిని చూస్తుంది. అంచేత పరమాత్మని కానలేదు. పరమాత్మ ఆత్మనీ, ప్రకృతినీ రెంటినీ చూస్తుంది. పరమాత్మని చూడడమే ఆత్మకి ముఖ్యం. స్నేహ సహవాసాలతో మోహం అధికమై, కాలా నికి కట్టువడి, అహంకారమూ, మమకారమూ ఆశ అధికంచేసి, ఆత్మ తాను ప్రకృతి ననుకుంటుంది. అది వొదిలేసి ప్రకృతిని నీళ్ళుగానూ, తన్ను చేపగానూ భావించుకుని నడుచుకుంటే దాంతో వేరనడం కుదురుతుంది. ఆత్మకి వివేకం కుదిరితే ప్రకృతిని వొదిలిపెట్టి తన్ను తాను గుర్తిస్తుంది; పరమాత్మని దర్శిస్తుంది.

'చావు పుట్టుకలకి భయపడి, యోగం కలిసిన సాంఖ్యం ఆశ్రయించి యతులు మమత్వం వొదిలిపెడతారు. పరమపదం చేరు కుంటారు. చావు పుట్టుకలు లేనిచోటు పరమపదం.

'జ్ఞానంవల్ల ఉత్తమమైన ఆనందం కలుగుతుంది ఆత్మకి. వికా రాలు వొదిలిపోతాయి. పరమాత్మా, ఆత్మా వేరుగావుండడం కద్దు. అయితే పరమాత్మతో ఆత్మని కలిపే నేర్పుతో ఏకత్వమహిమ వ్యక్త మవుతుంది. ఇది విజ్ఞానం చేసే పని. విజ్ఞానం కలవాడే గమ్యస్థానం చేరతాడు. శాంతిలేని అల్పబుద్ధికి అది దుర్లభం. మమత వొదిలాక మోక్షం దొరుకుతుంది.'

'ఇలా నేను చేసినబోధ విని సంతోషించాడు విశ్వావసుడు. 'నీఅనుగ్రహంవల్ల పథ్యమూ, హితమూ, సత్యమూ అయిన పరమ పదం తెలుసుకున్నాను. సంశయాలు తీరిపోయాయి. పవిత్రుణ్ణయాను' అంటూ భక్తితో మొక్కి సెలవుతీసుకున్నాడు.

'జనకమహారాజా! బ్రహ్మ మొదలైన దేవతలమతం ఇది. మోక్షానికి ఎవళ్ళకైనా ఇదేమార్గం. మరోమార్గం లేదు. జ్ఞానం వల్ల కాని పుట్టుకా, ముసిలితనమూ, చావూ జయించే మోక్షపదం దొరకదు. అంచేత అన్నివిధాలా జ్ఞానం గడించాలి. గురువు ఎవడైనా సరే, ఈమోక్షమార్గం ఉపదేశించినవాడు దేవత అనే భావించాలి. ఇంతకీ శ్రద్ధ ముఖ్యం. శ్రద్ధలేనివాడికి చావుపుట్టుకలు తప్పవు. అజ్ఞానం వల్ల కర్మలు చుట్టుకుంటాయి. కర్మలతో చావుపుట్టుకలు వెంబడిస్తాయి. విజ్ఞానం కలవాడు తేలికగా మోక్షంపొందుతాడు.

'నువ్వూ ఈఉపాయమే అవలంబించు. నువ్వు అడిగిందంతా చెప్పాను. దుఃఖమూ, మోహమూ విడిచిపెట్టు. ధైర్యం వొదిలిపెట్టకు'.

యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పింది విని సంతోషించాడు జనకుడు. విచారం విడిచిపెట్టాడు. బ్రహ్మధ్యానంతో ఆనందించాడు. ధర్మరాజా! యాజ్ఞవల్క్యుడి మాటలతోనే మహనీయమైన జ్ఞానం నీకు ఉపదేశించాను. దీనిలోని తాత్పర్యం మనస్సుకి పట్టించుకో. దుఃఖమూ, మోహమూ విడిచిపెట్టు. సుఖపడు.

జనకుడూ సులభా

ధర్మరాజు — గృహస్థధర్మం వొదిలిపెట్టకండా మోక్షం సంపాదించవచ్చా? ఇది మనస్సులో బాధిస్తోంది.

భీష్ముడు — జనక సులభ సంవాదం అని వొక ఇతిహాసంవుంది. దాంతో నీసందేహం తీరిపోతుంది విను.

సులభ అని వొకామె యోగనిష్ఠతోవున్న జనకుడి విషయం వింది. అతణ్ణి పరీక్షించాలని మిథిల వచ్చింది. తపస్సుతో బక్క చిక్కిన తన శరీరం యోగశక్తితో మరుగుపరచి అందమైన సుకుమార శరీరంతో జనకుణ్ణి బిచ్చమడిగింది. పాద్యమూ, ఆసనమూ ఇచ్చి పూజించాడు జనకుడు. మంచి భోజనమూ పెట్టాడు.

అతడి ఎదట వొకమంచి ఆసనంమీద కూచుని, అతడు ముక్తుడో, కాడో తెలుసుకోవాలని తనమహిమతో అతడి మనసులో ప్రవేశించిందామె. మన్మథవికారంతో వలపుచూపులు అతడి మొహం మీద విసిరింది. ఆమె భావం తెలుసుకున్నాడు జనకుడు, చిరునవ్వు నవ్వాడు.

'ఎక్కణ్ణుంచి వస్తున్నావు? ఎక్కడికి వెళతావు? ఎవరిదానివి? ఏమిటి నీవృత్తి? సరే, అది అలా వుండనీ. నేను వొకమాట చెపుతాను. కొంచెం వోపిక పెట్టి విను. పంచముఖుడు అనే పరమమునీశ్వరుడి శిష్యుణ్ణి నేను. సాంఖ్యమూ, యోగమూ, రాజ్యపాలనమూ — ఈమూడు మోక్షమార్గాలూ ఆయన నేర్పాడు నాకు. ఏకోరికా లేకండా ఈమూడు మార్గాల్లోనూ నడుచుకుంటున్నాను. ముక్తికి దూరంకాను. వైరాగ్యం ముక్తికి మూలం. దృఢమైన జ్ఞానంవల్లే వైరాగ్యం కలుగుతుంది. వైరాగ్యం పట్టువడిన బుద్ధికి ద్వంద్వాలుండవు. గృహస్థుగానే వున్నాను. అయినా సంసారంమీద మోహంలేదు నాకు. గంధం పూసినా, కత్తితో కోసినా వొక్కటే నాకు. బంగారం ఎంతో మట్టిముక్కా అంతే.

'తమ తమ శాస్త్రాల ప్రకారం జ్ఞానమూ, కర్మా — ఈరెంటినీ సంయోగ నిష్ఠ లంటారు మోక్షమెరిగినవాళ్ళు. నాగురువు శాసనం

సులువైన మార్గం వైరాగ్యం. ఏదో ఒకకష్టం వస్తే ఒకడు గృహస్థ ధర్మం విడిచిపెట్టేసి సన్యసిస్తాడు. అంతమాత్రాన అతడి బంధనాలు వొదిలిపోవు. ఏమంటే, అలా సంసారం వొల్లకపోడమూ వలపే కదా? దండమూ, కాషాయవస్త్రమూ, బోడితలా కమండలమూ మోక్షమివ్వవు. వీటికి జ్ఞానమిచ్చేశక్తి లేదుకదా? దుఃఖం పోవాలని ఈగుర్తులు ధరిస్తారు. ఈగుర్తులులాటిదే కదా, గొడుగు? ఆలోచిస్తే గొడుగుకూడా మోక్షమివ్వాలి కదా? జ్ఞానంవల్ల కలగాలే కాని ఈ వేషాలవల్ల ముక్తి కలగదు. రాజ్యబంధమూ, ప్రేమబంధమూ, అన్ని భోగబంధాలూ ప్రజ్ఞఅనే కత్తితో కోసిపారేశాను. ఇలా ముక్తుణ్ణయివున్న నన్ను ముక్తుడో కాడో అని పరీక్షించడానికి వచ్చావు. మెల్లిగా నామనసులో దూరావు. ఇది ప్రయోజనంలేని పని. పైగా నువ్వు బ్రాహ్మణపడుచువి. యోగినివి. పరస్త్రీవి. భర్త దగ్గిరలేడు. నేను రాజకుమారుణ్ణి. గృహస్థుణ్ణి. ఆచారవంతుణ్ణి. మనం ఇద్దరం సంగమంచేస్తే నిందనెత్తినిపడదూ? స్వతంత్రురాల్వై నువ్వుచేసిన ఈ దుష్కృతంవల్ల ఏదివచ్చినా అది నీకే చెందుతుంది. నన్ను గెలవాలన్న నైపుణ్యంకోసమే కాని నామీద మోహంవల్లా ఇలా అయావు? యోగశక్తివుంది కనకనా, ఈమాయలు మానకుండా వున్నావు? నిన్ను నువ్వు మరుగుపెట్టుకున్నావు. కుటిల భావంతో ఈచెడునడత నడిచావు. ముక్తుల పద్ధతేనా ఇది? నేను వైట వేసినా ఈచెడుచూపులు మానవద్దా?' అంటూ తనవైరాగ్యమూ జ్ఞానమూ స్పష్టపరుస్తూ మాటలాడాడు. ఆమెని రవంతా లక్ష్యపెట్టకుండా ఇంకా ఇలా అన్నాడు— 'నీశరీరం అందంగా వుంది. యవ్వనం నవనవలాడుతూ వుంది. ఇంతవేగం యోగంలో ఇంత చొరవ ఎలా పట్టువడింది నీకు చెప్పూ? ఎందుకూ దాస్తావు?'

జనకుడు ఇలా అనడంతోనే జంకూగొంకూ లేకండా చాతుర్యంతో అందుకుంది సులభ – 'రాజా! ఏదైనా మాట అంటే విన్నవాళ్ళకీ, తనకీ ప్రియంగావుంటేనే అది తగినమాట అనిపించుకుంటుంది. అలా కాకండా మాటాడడం మూర్ఖులు చెయ్యవలిసిన పని. నీమాటల్లో నేర్పు అదిగో అలాగే వుంది. 'ఎవరిదానివి నువ్వు? ఎక్కణ్ణుంచి వచ్చావు?' అని మొదలుపెట్టావు. సావధానంగా విను. నీళ్ళకీ, ధూళికీ, లక్కకీ, పుడకలకీ ఎలాటి సంబంధమో ప్రాణుల పరస్పర సంబంధం అలాటిది. ఇందులో వొకదానికి వొకటె లోబడడమంటూ వుందా? ఒక్కశరీరంలోనే పంచభూతాలూ, పది ఇంద్రియాలూ, మనస్సూ, బుద్ధీ, ప్రకృతీ వున్నాయి. అయినా దేనిదారి దాందే కదా? నిజానికి ఎవ్వరివాళ్ళూ ఎవ్వరూ కారని ఎరగవా? అన్నిలోకాల్లోనూ పంచకల్యాణి గుర్రంలాగ పరిగెడుతూ వుంటుంది ప్రకృతి. ఇది తెలిసిన్నీ ఎవళ్ళనైనా ఎక్కడివాళ్ళని అడగవచ్చునా? ఆమాటకి ఏమిటి ప్రయోజనం చెప్పూ? నిన్ను నువ్వు చూసుకున్నట్టే ఇతర్లని చూసుకోవద్దా? తననీ, ఇతర్లనీ, వొక్కలాగ చూసుకునే మగాడు 'ఎక్కడి దానివి? ఎవ్వరిదానివి?' అంటాడా? శత్రువుల గతులూ, మిత్రుల గతులూ, మధ్యర్థుల గతులూ తెలుసుకుంటూ, సంధీ, విగ్రహమూ మొదలైన ఆరుగుణాలు కలిగినవాడికి ముక్తి మార్గం ఎక్కడిదీ? నువ్వే చెప్పూ?

'కనక నువ్వు ముక్తుడివి కావు. అయినా నీమట్టుకు నువ్వు ముక్తుణ్ణే అనుకుంటున్నావు. ఈదోషం చూపెట్టి నీబంధువులు నీకు బుద్ధిచెప్పడం మంచిది. పిచ్చెత్తినవాడికి మందూమాకూ ఇచ్చి బాగు చేయిస్తున్నామా లేదా? అలాగే. 'నేను ఎలా ముక్తుణ్ణి కాను?' అంటావా? చెపుతాను, ఆలకించు...

'వర్గత్రయంలోనూ,* సప్తాంగాలలోనూ† మునిగి తేలుతూ వుంటారు రాజులు. స్నానమూ, భోజనమూ, నిద్రా వీటిలోనే పడి వుంటారు. ప్రజల విన్నపాలు విని ఆజ్ఞాపిస్తూ వుంటారు. మంత్రుల చేతిలోనూ, వలపుకత్తెల చేతుల్లోనూ కీలుబొమ్మలై వుంటారు. యాచకుల తిండి కొసురుతారు. ధనం పోగుచెయ్యాలన్న ఆసతో తమలోతాము కయ్యమాడతారు. మనస్సు చిక్కపెట్టుకుంటారు. ఎంతోమంది రాజ్యం లాక్కోడానికి దండెత్తి వస్తుంటే అడ్డుకుంటూ పెనగులాడతారు. ఇలా అధికదుఃఖమూ, తక్కువసౌఖ్యమూ అనుభవిస్తూ వుంటారు. ఇదీ రాజ్యంతీరు. కనక రాజులు ముక్తులుకారన్న మాట స్పష్టం.

'అది అలా వుండనీ. పైగా నీకు దయాబుద్ధితో పంచముఖముని మోక్షమార్గం చెప్పాడన్నావు. నేను నీమనసులో దూరితే సహించలేకపోయావు. ఇదేనా ముక్తిమార్గం? కోరికలులేనివాడైతే ఏది ఎలాపోతే ఏమని ఏకలతా లేకండా వూరుకోడా శాంతంగా?

'శూన్యస్థానంలో వుండాలికదా, యతి? ముక్తుడి హృదయం శూన్యంగా వుంటుందని భ్రమపడి ప్రవేశించాను. నువ్వు ముక్తుడివి కావు. కనక తప్పే చేశాను. అదీకాక కాలూ, చెయ్యీ మొదలైన నా అవయవాల్లో ఏదీ నిన్ను తాకలేదు. ఊరికే సంకటపడి ఎందుకూ ఇలా నన్ను తిడతావూ?' అంటూ జనకుడి మంత్రులవేపు తిరిగి ఇంకా ఇలా అందామె.

'వీళ్ళంతా పెద్దలు. వీళ్ళు వింటూండగా ఇలాటి నీచం మాటలు అనవచ్చా రాజు? ఎదటివాళ్ళని అవమానించడమే గొప్పా? కాదని

* వర్గత్రయం: ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ. † రాజూ, మంత్రీ, స్నేహితుడూ, ఖజానా, రాష్ట్రమూ, కోటా, సేనా.

ఆమాత్రం ఆలోచనైనా వద్దా? ఆడాళ్ళకి మగాళ్ళమీద పుట్టిన విషయం ప్రకటించడం దుష్టత్వం. ఎంతనీచుడైనా ఈపని చెయ్యడు. రాసబిడ్డడివి కదా, నీకు తగునా ఇది? తామరాకుమీది నీటిబొట్టులాగ, సంసారబంధాలు అంటకండా వున్నదాన్ని నేను. తెలుసుకోలేక పోయావు. పంచశిఖముని నీకు ముక్తిమార్గం ఉపదేశించాడన్న మాట వుత్తి బొంకయింది. ఇన్నిమాటలెందుకూ? గృహస్థధర్మం పోగొట్టు కున్నావు. మోక్షమార్గమూ తెలియలేదునీకు. అటూకాక ఇటూకాక కల్లబొల్లిజ్ఞానమే దక్కింది. ఆకాశంతో ఆకాశం కలిసినట్టు ముక్తులతో ముక్తులు కలవడం న్యాయం. నేను నిన్ను కలవడం మోహంవల్ల అన్నావు. ఇదే చాలు, నువ్వు ముక్తుడివికావని రుజువుచెయ్యడానికి.

'మనం ముక్తులంకాకపోయినా మనసాంగత్యం తప్పుకాదు. ఎలా అంటావా? జనం మెచ్చుకునే ప్రసిద్ధమైన రాజవంశంలో పుట్టావు నువ్వు. నాపేరు సులభ. నాపూర్వులు శతశృంగందగ్గిరా, ద్రోణం దగ్గిరా, శక్రద్వారంలోనూ మహాయజ్ఞాలుచేశారు. దేవేంద్రుడు వాళ్ళదగ్గిరికి వచ్చాడు. అతడి గోష్ఠితో వాళ్ళు పరమార్థచింతచేశారు. నాకు తగిన మగాడు దొరకక నేను మోక్షధర్మం అవలంబించాను. కనక నువ్వు అన్నట్టు బ్రాహ్మణపడుచు రాచబిడ్డడితో కలియడంవల్ల వర్ణసాంకర్యం ఏర్పడుతుం దన్నమాట మనవిషయంలో చెల్లదు.

'నీదగ్గిర నాకు మరుగెందుకూ? దానివల్ల లాభమేముంది? చక్రవర్తి ముక్తిపొందాడో లేదో అని పరీక్షించడానికి వచ్చాను. ఇది తప్పా?' అని అంది.

మాటాడలేదు జనకుడు. అతడిమొహంమీద చూపులు నిలిపి, నవ్వుతూ మళ్ళీ ఇలాఅంది సులభ – 'అగ్గి చల్లగావుందో, వేడిగా వుందో అని సందేహించడమూ, నువ్వు ముక్తుడివో కావో అని సంశయించడమూ ఒకటే. మహారాజా! నామూర్ఖత్వమే అనుకో ఇది.

నీమాటల్లో అబద్ధంలేదు. మహామునులు ఎంపికచేసినవాడివి నువ్వు. మోక్షం నీఅరిచేతిలో వుంది. తెలిసీకూడా నిన్ను నవ్వించడంకోసం మరోలా మాటాడాను. నీమన్ననవల్ల నాసంశయం తీరింది. అన్నీ అబద్ధాలు. నిన్ను పరీక్షచెయ్యడానికి వచ్చినమాటమాత్రం నిజం. ఈఅపరాధం నీసౌజన్యంతో మన్నించు. నాపేరు సులభ. సంసారం వొల్లకండా తిరగడమే వున్నసంగతి. నువ్వు మునులు సేవించదగిన వాడివి. కనక ఇవాళకి ఇక్కడ వుంటాను' అంది.

సులభమాటలు విని మంత్రులతోకూడా నవ్వాడు జనకుడు. ఆమెని మెచ్చుకున్నాడు. అవాళంతా ఆమెతో కాలక్షేపంచేశాడు. మర్నాడు అతడి అనుమతితీసుకుని తనదారిని తాను వెళ్ళిపోయింది సులభ.

వైరాగ్యం

ధర్మరాజు — శుకుడికి వైరాగ్యం ఎలా పట్టువడింది ?

భీష్ముడు — సామాన్యమైన మనిషిలాగ తిరుగుతూ వుండేవాడు శుకుడు. విషయాల్లోపడి, చావుపుట్టుకల సంగతి పట్టించుకోలేదు. అతణ్ణి చూసి వ్యాసముని ఇలా ఉపదేశించాడు — 'నాయనా! మనసూ, ఇంద్రియాలూ లోబరుచుకోవోయి. విచ్చలవిడిగా పోనివ్వకు. శాంతమూ, సత్యమూ, శమమూ, శీలమూ, తపమూ, దమమూ, అహింసా ఇవన్నీ ధర్మస్వరూపాలు. వీటిని పాలించు. ఆకలి దప్పులు నేర్పుతో అణుచుకో. దేవతలకీ, అతిథులకీ పెట్టి, మిగిలింది అనుభవించు.

'నురుగుతో చేసిన పంజరంలోవున్న పిట్టలాగ శరీరంలోవుంది జీవం. ఇది మరచిపోవచ్చా నువ్వు? లెక్కపెడుతూ వుండగానే ఏళ్ళు గడిచిపోతాయి. ఇలా ఆయువు తరిగిపోయి, జీవహాని కలుగుతుంది. కనక ఏమరుపాటుతో నిద్రపోవచ్చా, మోహంలో మునిగి?

రక్తమాంసాలు పెంచుకుని లౌకికవిషయాల్లో మునిగిన నాస్తికులు పరలోకమంటూ వొకటి వుందని కానరు. పండితులమాట పాటించరు. బుద్ధిమంతులు తొక్కిన దారితొక్కక, తప్పు దారి పట్టడం, అప్పటికి సుఖంగానే అనిపిస్తుంది. తరవాతమాత్రం ఆపద కలిగిస్తుంది. తమ తమ ధర్మాలునడిపి దాంతో తృప్తిపడిన శాంతభావంతో గడిపేవాళ్ళు చెప్పే ధర్మమార్గం విను. సత్పథం చేరుకో. పొత్తినూలుపురుగులా కాకు. తన్ను తాను బంధించుకునేవాడు మూర్ఖుడు.

'సంసారం వొక సముద్రం. అస్థిరమైన ఇంద్రియాలే ఇందులో నీళ్ళు. క్రామక్రోధాలు మొసళ్ళూ, పాములూను. వీటితో కల్లోలంగావున్న ఈసముద్రం ధైర్యమనే పడవతో దాటు. కామం మొదలైనవాటితో తృప్తుడై, వొళ్ళు మరిచిన మూఢుణ్ణి, గొర్రెని పట్టుకుపోయిన పులిలాగ ఎత్తుకుపోతుంది మృత్యువు. కనక మూఢుడిలా కాకు నువ్వు.

'బ్రాహ్మణజన్మ దుర్లభం. తీరా అదిపొంది తపమూ, దమమూ వివేకమూ కలిగి, చెడుసాంగత్యం మానుకుని సార్థకపరుచుకోవద్దా? బ్రాహ్మడి శరీరం సుఖాలకోసమా? కాదు. నియమంతో ఇహంలో కష్టపడడానికీ, పరలోకంలో శాశ్వతసౌఖ్యాలు అనుభవించడానికీ పుట్టింది. ఊళ్ళో నివసించడమంటే వురిలో తగులుకోడమన్న మాట. ఆ వురితాళ్ళు తెంపుకుంటారు బుద్ధిమంతులు. బైటపడి సుఖపడతారు. దురాత్ములు అది ఎరగరు. ఉరిలో తగులుకుంటారు.

'తాను గతించాక, చుట్టాలూ పక్కాలూ, పెళ్ళాం బిడ్డలూ, స్నేహితులూ వుండి ఏమిటిలాభం? అంచేత సంకల్పం వొదిలిపెట్టి నిశ్చితంగా గుహలో కూచుని తన్ను తాను చూసుకోవాలి.

'ముసలితనమూ, చావూ మనిషి పుట్టినప్పటినుంచీ వెంటాడుతూనే వుంటాయి. దగ్గిర కనిపెట్టుకునే వుంటాయి. అంచేత రేపు చేస్తా

నవకండా మంచిపని ఇప్పుడే చెయ్యి. మనిషిపనికోసం చావు కనిపెట్టుకు కూచుంటుందా?

'చుట్టాలు వల్లకాటిదాకే వస్తారు. అగ్గిలో బుగ్గిచేసి, జ్ఞాతులు మళ్ళిపోతారు. ఇది విచారించక అందరిమీదా మమత పెంచుకుంటాడు మూర్ఖుడు.

'లోకం కాలంచేత ఇలా వ్యాకులపడుతూ వుండడం చూసి ధైర్యంతో ధర్మం అవలంబించవద్దూ? కాలవికారం తప్పించుకోవద్దూ

'మనిషిజన్మ దుర్లభం. ముక్తిమార్గానికి అది మెట్టు. ఇది తెలుసుకుని, వెనకటిగతి మళ్ళీ రాకండా మెలుకువతో మసులుకోవాలి.

'తపోవనంలో పుట్టినా చావుపుట్టుకలు తప్పనప్పుడు ముక్తుడు కాడు మనిషి. మనస్సు కామ వికారాలలో వుంటే చావుపుట్టుకలు తప్పవు. భోగాలు విడిచిపెట్టు. వైరాగ్యం భావంతో వొక్కడే ఇంట్లో తపస్సు చేసినా సంసారసముద్రం దాటవచ్చు.

'వెనక జన్మలో ఆలూ, బిడ్డలూ, స్నేహితులూ ఎందరో గతించారు. తరవాతజన్మలో వాళ్ళు లేరని నీకు కాని, నువ్వు లేవని వాళ్ళకి కానీ కొరత కలిగిందా ఏమైనా?

'నాకు నేనే వున్నాను. నా అన్నవాణ్ణి ఎక్కడా కానను. కనక నేను ఎవ్వరివాణ్ణీ కాను' అనుకోవద్దూ?

'పెళ్ళాంకోసం ఆశపడి మనిషి ఇహమూ, పరమూ పోగొట్టుకుంటాడు. అందుకనే బుద్ధిమంతుడు పెళ్ళాంకోసం ప్రయత్నించడు.

'భోగమూ, దానమూ లేని ధనం ఎందుకూ? శత్రువుని చంపలేని బలమూ, దర్పమూ దేనికి? ధర్మంగా నడవనప్పుడు శాస్త్రాలు

విని ఏం లాభం? ఇంద్రియాలు గెలవలేని ఆత్మవిచార మెందుకు ?' అన్నాడు.

తండ్రి ఉపదేశం విని వైరాగ్యభావంతో వెళ్ళిపోయాడు శుకుడు.

శుకుడి వివరం

ధర్మరాజు – శుకుడు వ్యాసదేవుడి కుమారుడని మాత్రం ఎరుగుదును. అతడి జన్మవృత్తాంతం ఎరగను. అతడి తల్లివిషయమూ, బాల్యమూ, అతడు సిద్ధిపొందిన వైనమూ ఎరగను.

భీష్ముడు – మేరుపర్వతం దగ్గిర వొక కొండగోగుఅడివి వుంది. అందులో పార్వతీదేవితో కలిసి శివుడు క్రీడిస్తూవుండేవాడు. ప్రమథులు సేవిస్తూవుండేవాళ్ళు. అక్కడికివెళ్ళి కుమారుడు కావాలని యోగబలంతో తపస్సు చేశాడు వ్యాసముని. యోగబలంతో రాజసూయాలూ, అశ్వమేధాలూ సరికావు.

వ్యాసముని తపస్సుకి మెచ్చాడు శివుడు. ప్రత్యక్షమయాడు. 'ఏమిటి కావాలో కోరు' అన్నాడు. భక్తితో సాగిలబడ్డాడు వ్యాసుడు. 'నీరూ, గాలీ, ఆకాశమూ, భూమీ, అగ్నీ – వీటితో సమానుడైన కుమారుణ్ణి అనుగ్రహించు' అన్నాడు. 'ఇచ్చాను' అని అంతర్ధానమయాడు శివుడు.

వరం పుచ్చుకుని వ్యాసముని హోమంకోసం అరణి తీసి మథించాడు. ఇంతలో అప్సరస ఘృతాచి అతడి కంటపడింది. అతడి మనస్సు చలించింది. అది కనిపెట్టింది ఘృతాచి. వంచనచేసి చిలకరూపం ధరించింది. మనసు బిగబడుతూ అరణి మథిస్తూనేవున్నాడు వ్యాసముని. మన్మథుడు బలవంతుడుకదా! అప్సరస చక్కదనంమీదే వుంది ముని మనస్సు. దాంతో అతడి రేతస్సు స్ఖలనమైంది. అరణిలో పడింది. ఆగలేదు వ్యాసముని. శంకలేని మనసుతో అరణి మథించాడు.

అదుగో ఆ అరణిలోంచే పుట్టాడు శుకుడు. తండ్రిని పోలిన రూపం తోనూ, మంచి తేజస్సుతోనూ యజ్ఞంలో హవిస్సుతో వెలిగే అగ్ని హోత్రుడిలా ప్రకాశించాడు.

గంగానది మూర్తిమంతమై వచ్చింది. మంగళస్నానం చేయిం చింది. లేడిచర్మమూ, యోగదండమూ, ఆకాశంమీంచి పడ్డాయి. అద్భుతంగా దివ్యదుందుభులు మోగాయి. దేవతాస్త్రీలు పాటలు పాడారు. పూలవాన కురిసింది. దేవేంద్రుడూ మొదలైన దేవతలు చూడవచ్చారు. పార్వతీదేవితో కలిసి పరమేశ్వరుడు వచ్చాడు. బాలుడికి ఉపనయనం చేయించాడు. ఇంద్రుడు కమండల మిచ్చాడు. దేవతలు ఎన్నడూ మాయని బట్ట లిచ్చారు. మృగాలూ, పక్షులూ మొదలైన చరాచర ప్రాణికోటి యావత్తూ ఆనందంతో పుప్పొంగి పోయింది.

తనతండ్రిలాగే పుట్టీపుట్టడంతోనే శుకుడికి వేదాలన్నీ అవగత మయాయి. బృహస్పతిని గురువుగా వరించా డతడు. వేదవేదాం గాలూ, ధర్మశాస్త్రాలూ, రాజనీతీ, సమస్తవిద్యలూ చదివాడు. వ్రతనిష్ఠతో అక్కడే బాల్యం గడిపాడు. దేవతలకి కూడా బుద్ధులు చెప్పగలవా డయాడు. మహా మానసీయు డయాడు.

తన ఆశ్రమంలోవున్న తండ్రిదగ్గిరికివచ్చి అతణ్ణి అనుసరించి తిరుగుతూవుండేవాడతడు. చుట్టుపట్ల మునికుమాళ్ళతో కలిసి, ఆటలు మరిగి, లోకంతోపాటే ఆత్మసంధానం మానేశాడు. అప్పుడు సాంఖ్య శాస్త్రమూ, యోగశాస్త్రమూ బోధపరిచాడు తండ్రి వ్యాసముని. శరీరంమీద అహంకారమూ, బంధువులమీద మమకారమూ వొదిలి పోయే వాక్యాలు ఉపదేశించాడు. దాంతో జ్ఞానంకలిగి బ్రహ్మచర్యాశ్ర మమూ, గృహస్థాశ్రమమూ, వానప్రస్థాశ్రమమూ మూడింటిమీదా

మనసు పుట్టలేదు శుకుడికి. మోక్షం ఎలా దొరుకుతుందో ఉపదేశించ మన్నాడు తండ్రిని.

'మోక్షమార్గ మెరిగినవాడు జనక చక్రవర్తి. వెళ్ళి వినయంగా అతణ్ణి చూడు. ఆకాశమార్గంలో మిథిల వెళ్ళకు. నడిచే వెళ్ళు. మోక్షమార్గం చెపుతా డతడు. మునులుకూడా మన్నించదగిన గుణవంతుడు జనకుడు. అతడిదగ్గిర అహంకారం పనికిరాదు. మమకారం కూడదు. వినయమే సాధనం' అన్నాడు వ్యాసముని.

'సరే' అన్నాడు శుకుడు. మేరువూ మొదలైన పర్వతాలూ, ఎన్నో నదులూ, రకరకాల దేశాలూ, తీర్థాలూ ఇట్టే దాటేసి భరతఖండం వచ్చాడు. దారికడాకూ ఏపదార్థం చూసినా చూడనట్టే వచ్చాడు. విదేహదేశం చేరాడు. మిథిలాపురం ఉపవనం చేరాడు. నగరప్రాకారందగ్గిరికి వెళ్ళేసరికి ద్వారపాలకులు అడ్డుకున్నారు. శాంతంగా వూరుకున్నాడు శుకుడు. భయపడ్డారు ద్వారపాలకులు. లోపలికి కబురంపి, వినయంగా అతణ్ణి వెళ్ళనిచ్చారు.

రాజగృహం చేరాడు శుకుడు. లోపలికి వెళ్ళబోయాడు. అక్కడి కాపలావాళ్ళు అడ్డేశారు. మొదటిలాగే శాంతంగా వూరుకున్నాడు శుకుడు. తడబడిపోయారు కాపలావాళ్ళు. లోపలికి పరిగెత్తారు. జనకుడితో విన్నవించారు.

తెలుసుకు రమ్మని పురోహితుణ్ణి పంపాడు జనకుడు. చూసి వెళ్ళి, వున్నది వున్నట్టు విన్నవించాడు పురోహితుడు. మంత్రులతోనూ, పండితులతోనూ తడబడిపోతూ భక్తివినయాలతో తలమీద అర్ఘ్యపాత్రపట్టుకుని గబగబా వచ్చాడు జనకుడు. గురుపుత్రుడైన శుకుణ్ణి గౌరవాదరాలతో అంతఃపురంలో వొక మంచిభవనంలోకి తీసుకువెళ్ళాను. రత్నాలుతాపిన బంగారంపీఠంమీద కూచోపెట్టాడు. పాదాలు కడిగాడు. అక్షతలతోనూ, పువ్వులతోనూ

పూజించాడు. అర్ఘ్యమూ, ఆవూ సమర్పించాడు. ఆవిధానం తెలుసుకుని అన్నీ పుచ్చుకున్నాడు శుకుడు.

వినయంగా ఎదట నుంచున్నాడు జనకుడు. శుకుడి అనుమతి మీద నేలమీదే కూచున్నాడు. మంత్రులూ, తానూ, పండితులూ యావన్మందీ అలా అతణ్ణి సేవించారు. మహారాజుపరివారం అంతమందీ ఉత్సాహంతో వచ్చి మొక్కారు. అప్సరసల్లాటి భోగంవాళ్ళు వచ్చి పాడుతూ నాట్యంచేశారు. ఆరాధించారు. ఇంద్రియాలు జయించి, పిసరంతా మనోవికారం లేకండా కూచుకున్నాడు శుకుడు.

అతడి అన్నపానాలూ అవీ చూడడంకోసం పురోహితుణ్ణి నియమించాడు జనకుడు. మిగిలిన పగలూ రాత్రీ అతడిదగ్గిరే వుండి మృదువైన సంభాషణతోనూ, భక్తితోనూ వెళ్ళబుచ్చాడు.

మర్నాడు తెల్లవారాక కాల్యకృత్యాలు తీర్చుకున్నాడు జనకుడు. అన్నీ ముగించి సుఖంగా కూచున్న శుకుడిదగ్గిరికి పండితులతో కలిసి వెళ్ళాడు. చేతులు జోడించాడు. 'నువ్వు దయచేసిన కారణం సెలవియ్యి' అంటూ వినయంగా అడిగాడు.

'మాతండ్రి పంపగా మోక్షమార్గం తెలుసుకోవాలని వచ్చాను. బ్రాహ్మడి కర్తవ్య మేమిటి? మోక్షం ఎలా లభిస్తుంది' అన్నాడు శుకుడు.

మోక్షమార్గం

ఆదరంతో అందుకున్నాడు జనకుడు — 'ఉపనయనం చేసుకుని బ్రాహ్మడు బ్రహ్మచర్యంతో వేదాలు నేర్చుకోవాలి. వివాహం చేసుకుని, సంతానం కని, యజ్ఞాలూ అవీ చెయ్యాలి. దేవపూజా, పితృపూజా, అతిథిపూజా చెయ్యాలి. అగ్నులతో అడివికి పోయి, అక్కడా అతిథి పూజలూ, వ్రతాలూ జరపాలి. మోహం విడిచి

సన్యసించి, అగ్నులు ఆత్మలోనే నిలుపుకోవాలి. అప్పుడు పరమ శాంతుడై మోక్షం పొందుతాడు' అన్నాడు.

'అయితే మొదటి బ్రహ్మచర్యాశ్రమంలోనే జ్ఞానమూ, విజ్ఞానమూ కలిగినా, మూడు ఆశ్రమధర్మాలూ అనుసరించాలా? పరిపూర్ణమైన అధ్యాత్మజ్ఞానం కలిగినప్పటికీ ఈ నాలుగు ఆశ్రమాలూ అవలంబించి ఈకర్మలన్నీ చెయ్యవలిసిందే అంటున్నాయా వేదాలు? ఇదేనా? మోక్షమార్గం?' అని అడిగాడు శుకుడు.

'జ్ఞాన విజ్ఞానాలు మోక్షసాధనాలు' అన్నాడు జనకుడు - 'గురువు ఉపదేశంతో లభిస్తాయవి. వాటివల్ల మోక్షం పొందినవాడు, తరవాత ఆ రెండు ఉపాయాలు కూడా వొదిలేస్తాడు. లోకం నాశనం కాకండా వుండడానికీ, కర్మ పాడవకండా వుండడానికీ పూర్వ ఋషులు నాలుగాశ్రమలూ ఏర్పరిచారు. అందులో తుదముట్టా నడిచినా ముక్తి పొందవచ్చు. ఎన్నో జన్మలచేత కలిగిన మోక్ష సాధనాలచేత పరిశుద్ధుడై ఎక్కడో వొకడు మొదటి ఆశ్రమంలోనే మోక్షం పొందుతాడు. అలాటివాడికి తక్కిన మూడుఆశ్రమాలూ అనుసరించవలిసిన అవసరంలేదు. రజోగుణమూ, తమోగుణమూ మానుకుని సాత్వికుడైతే చాలు. సాత్వికవృత్తివల్ల ఆత్మదర్శనం దొరుకుతుంది. మనిషి తన్నుతాను తెలుసుకుంటాడు. విశ్వంలో తానూ, తనలో విశ్వమూ వుండడం చూస్తాడు. ముక్తి పొందుతాడు.

'ఈ విషయంలో యయాతి మాటలు విను — 'ఆత్మలోనే వుంది జ్యోతి. సమాధిలో వున్న ముని చూడ గల డది. ఇతర్లవల్ల తనకీ, తనవల్ల ఇతర్లకీ భయంలేకపోతే పరమాత్మ దర్శన మవుతుంది. కోరికా, నిరోధమూ, కామవృత్తీ లేకండా తపస్సులో వున్నవాడు పరబ్రహ్మం చేరుకుంటాడు. వింటున్నదీ, చూస్తున్నదీ, ప్రతీదానిమీదా సమబుద్ధి కలిగి, ఏ ఆశా లేకండా సుఖ దుఃఖాలు మొద

లైన ద్వంద్వాలు వొదిలిపెట్టినవాడు ముక్తి పొందుతాడు. ఇనుమూ, బంగారమూ వొక్కలాగే చూస్తూ, తిట్లూ, మెప్పులూ వొక్కలాగే భావిస్తూ, అవయవాలన్నీ ముడుచుకునే తాబేలులాగ ఇంద్రియాలన్నీ తనలో అణుచుకున్నవాడు పరమాత్మని పొందుతాడు.

'ఇవన్నీ నీ తండ్రి వ్యాసదేవుడి అనుగ్రహంవల్ల నీలో వున్నాయి. దివ్యజ్ఞానంతో నేను తెలుసుకున్నాను. తండ్రిని మించిన కొడుకువి నువ్వు. జ్ఞానమూ, విజ్ఞానమూ మునులు మెచ్చుకునే గుణాలు. అవి సంపూర్ణంగా వుండినా, దృఢనిశ్చయం లేకపోతే మోక్షపదం కనపడదు. నీలో వొక్కలోపమూ లేదు. మోక్షజ్ఞానం కలవాడివి నువ్వు. సంశయించకు నువ్వు చూసిందే మోక్షం.'

జనకుడి బోధ విన్నాడు శుకుడు. సంశయాలు వొదిలిపెట్టాడు. శాంతుడయాడు. పరమసౌఖ్యం అనుభవించాడు. తన్ను తాను చూస్తూ లేచాడు. గాలిలా ఉత్తరం వేపు బయలుదేరాడు. దేవతలూ, మునులూ, గరుడులూ, గంధర్వులూ సంతోషంతో నివసిస్తూ వున్న హిమాలయ పర్వతానికి వెళ్ళాడు.

హిమాలయంమీద వ్యాసుడు

హిమాలయం పుణ్యవైభవం విను. శివుడు వొంటికాలుమీద నిలబడి ఎన్నోసంవత్సరాలు దానిమీద తపస్సు చేశాడు. కుమాళ్ళకోసం కృష్ణుడు అక్కడే ఎంతో నియమంతో ఎన్నోవ్రతాలు చేశాడు. కుమారస్వామి తన శక్తిప్రభావం చూపి అక్కడే దేవతల సేనాపతి అయాడు. ఇంకా ఎందరో మునులూ, దేవతలూ అక్కడే సుప్రసిద్ధులయారు. ఆ హిమాలయమే తనకూతురినిచ్చి శివుణ్ణి వొక ఇంటివాణ్ణి చేసింది. యజ్ఞాలకి అవసరమైనవన్నీ ఇచ్చి బ్రహ్మదేవుణ్ణి తనలా చేసుకుంది.

అలాటి హిమాలయపర్వతానికి కర్ణికారవనం (కొండగోగు అడవి)నించి ముందే వచ్చాడు వ్యాసుడు. ఆశ్రమంలో సుమంతుడూ, వైశంపాయనుడూ, జైమినీ, పైలుడూ – ఈశిష్యులకి అధ్యయనం చేయిస్తూ కూచున్నాడు. పవిత్రమైన ఆశ్రమం సూర్యుడిలాటి తన కాంతితో వెలిగిస్తూ తండ్రిదగ్గిరికి వెళ్ళాడు శుకుడు. యోగబలంతో ఎన్నోకొండలూ, అడవులూ, నదులూ దాటి ధనుస్సునించి వచ్చిన బాణంలా వచ్చిన కుమారుణ్ణి చూసి సంతోషించాడు వ్యాసముని. తండ్రికి పాదాభివందనం చేశాడు శుకుడు. మెచ్చుకున్నాడు వ్యాసుడు. తండ్రి అనుమతిపొంది దగ్గిర కూచున్నాడు శుకుడు. జనకుడితో జరిగిన ప్రసంగం వివరించాడు.

శిష్యులతో కుమారుణ్ణీ అధ్యయనం చేయించాడు వ్యాసుడు. ఒకనాడు సుమంతుడూ మొదలైన శిష్యులు నలుగురూ వ్యాసమునిని ప్రార్థించారు– 'గురుదేవా! మేమూ, శుకుడూ ఈ అయిదుగురమూ వేదాల్లో అందరికంటే అధికులంగా వుండాలి. మాలాగ మరి ఎవ్వరికీ పూర్తిగా వేదాలు చదివించకు. ఈ వరం మాకు అనుగ్రహించు' అన్నారు.

ఎవ్వరిమీదా పక్షపాతంలేదు వ్యాసమునికి. 'భక్తులైన బ్రాహ్మలకు వాగ్బ్రహ్మమైన వేదం ఉపదేశించిన ఉత్తముడికి బ్రహ్మ లోకం అరిచేతిలో వుంటుంది. ఇది తెలియదా మీకు? అంతమందీ సంసారసాగరం దాటి శుభంపొందాలనే భావించాలి కాని ఇలా అనవచ్చా మీరు?' అన్నాడు.

ఒకళ్ళమొహం వొకళ్ళు చూసుకున్నారు శిష్యులు. 'అయితే కొండదిగివెళ్ళి, లోకమంతా తిరిగి, అంతమందినీ వేదాలు చదివించ మని సెలవా? యజ్ఞాలూ అవీ చేయించి అంతటా నీదయారసం వెదజల్లమంటావా?' అని అడిగారు.

'అదేమిటి?' అన్నాడు వ్యాసముని - 'వెనక ఎన్నడూ ఇలా అనలేదే మీరు? ఉఁహూఁ, మిమ్మల్ని వెళ్ళనివ్వను. ఎక్కడికో వెళ్ళాలని మీకు బుద్ధిపుట్టింది. మభ్యపెట్టి ఇలా అంటున్నారు. నేను అన్నమాట మీకోరిక తీర్చుకోడానికి సాధనం చేసుకున్నారు. ఇన్ని పోకళ్ళు పోతున్నారు' అంటూ నవ్వాడు.

తమని అంత ప్రేమతో చూస్తున్న గురువుపాదాలముందు నలుగురూ సాగిలబడ్డారు శిష్యులు. గుచ్చి కౌగిలించుకున్నాడు గురుదేవుడు. నలుగురినీ దీవించాడు. 'ఏదిచేసినా ప్రమాదంలేకండా చెయ్యండి. మల్లోకాల్లోనూ మీకు నచ్చినచోట వుండండి' అంటూ సెలవిచ్చాడు. వెళ్ళి, వేదాలు చదివిస్తూ, యజ్ఞాలుచేయిస్తూ దేశదేశాలు తిరిగారు శిష్యులు.

ఒకనాడు నారదముని వ్యాసమునిఆశ్రమానికి వచ్చాడు. 'మీరు వున్నదగ్గిర వేదఘోష లేదేమిటి?' అని అడిగాడు. 'శిష్యులు లేరు' అన్నాడు వ్యాసుడు. 'శుకుడూ, నువ్వూ అయినా చదవవచ్చు కదా?' అన్నాడు నారదుడు. 'అవును' అంటూ నారదుణ్ణి మెచ్చుకుని కొడుకుతో కలిసి లోకమంతా వేదఘోషతో ముంచెత్తాడు వ్యాసుడు. ఇంతలో పెద్ద పెనుగాలి వీచింది. 'ఇప్పుడు వేదం చదవకూడదు' * అని కొడుకుతో చెప్పి ఆపేశాడు వ్యాసుడు.

'ఇంత పెనుగాలి ఎక్కణ్ణుంచి వచ్చింది?' అని అడిగాడు శుకుడు. అన్నిభూతాలూ ఎరిగిన విశేషజ్ఞుడు వేదవ్యాసుడు. 'దేవమార్గంలో విష్ణువూ, పితృమార్గంలో సూర్యుడూ మీదుగానూ కిందుగానూ పయనిస్తూవుంటారు. ఆ పయనం వాయువుని ఆశ్రయించి వుంటుంది. వాయువులవిషయం చెప్తాను విను. సమానుడనే వాయువు దేవతల్లో పుట్టాడు. సమానుడికి ఉదానుడు పుట్టాడు. అతడికి వ్యానుడు పుట్టాడు. వ్యానుడికి అపానుడు పుట్టాడు. అతడికి

ప్రాణుడు పుట్టాడు. లోకాలన్నీ ఈవాయువులతోనే నిండివుంటాయి. అవవహుడూ, ఉద్వహుడూ, సంవహుడూ వివహుడూ, ఉపవహుడూ, పరావహుడూ అని వాయువులు ఏడువిధాలు. వీళ్ళు అదితిపుత్రులు. అన్నిలోకాల్లోనూ సంచరిస్తారు. సమానుడూ మొదలైనవాళ్ళకంటే గొప్పవాళ్ళు. వానలు కురవడానికీ, మానడానికీ వీళ్ళే కారణం. దేవతల విమానాలకి వీటివల్లే మహావేగం కలుగుతుంది.

'ఒకొక్కనాడు విష్ణువు వూపిరి వడి ఈవాయువుల్ని క్షోభ పెడుతుంది. అదుగో అప్పుడు వికృతమైన వాయువే ఇది. దీని వడి హెచ్చు. హిమాలయమే కదిలించెయ్యా లనుకుంటుం దిది. ఇలాం టప్పుడు వేదపఠనం చేటుకలిగిస్తుంది. అందుకనే మానెయ్యవలిసి వచ్చింది' అని చెప్పాడు వ్యాసముని.

గాలి తగ్గిపోయింది. ఎప్పటిలాగే ప్రాణికోటి సుఖపడింది. 'స్నానానికి వేళయింది. నువ్వు చదువుతూ వుండు' అని కుమారుడితో చెప్పి ఆకాశగంగ పడుతూవున్నచోటికి వెళ్ళాడు వ్యాసుడు. కొంచేపు వేదం చదివాడు శుకుడు. విని మెచ్చుకున్నాడు నారదుడు.

నారదుడి తత్త్వోపదేశం

'నీకు మేలు చేస్తాను. ఏంకావాలో చెప్పు' అని శుకుణ్ణి అడిగాడు నారదముని. 'ఈలోకంలో పుట్టినవాడికి ఏది మంచిదో వివరించు' అన్నాడు శుకుడు. 'వెనక సనత్కుమారుడు మునీశ్వర్లకి చెప్పిన మాటలు నువ్వు అడిగినదానికి సమాధానంగా వుంటాయి విను' అంటూ ఎత్తుకున్నాడు నారదుడు— 'సత్యమే తపస్సు. విద్యే కన్ను. త్యాగమే సుఖం. మోహమే దుఃఖం. మనిషి ముక్తికోసం ప్రయత్నించకపోయాడో మళ్ళీజన్మలో అది మరింత దూరమవుతుంది. కామక్రోధాలు ముక్తికి శత్రువులు. ఈరెండూ తెలుసుకుంటే ముక్తికి

మరో సాధనం అక్కరలేదు. చావుపుట్టుకల సంసారం దానంతట అదే పోతుంది.

'ఎవళ్ళదగ్గిరా ఏదీ పుచ్చుకోకండా, అన్నిప్రయత్నాలూ వొదులుకున్న పండితుడికి దుఃఖమంటూ వుండదు. మోక్షమార్గం సులభమై, సుఖం కలుగుతుంది. భూతాలను చూడకండా వుండడమూ, ముట్టకండా వుండడమూ వాటితో మాట్లాడకండా వుండడమూ మోక్షమార్గానికి సాధనం. అహింసా, ఇంద్రియనిగ్రహమూ, వైరాగ్యమూ, చపలత్వంలేకండా వుండడమూ అలవరుచుకున్నవాడికి మోక్షం కరతలామలక మవుతుంది. ఇదీ సనత్కుమారుడి ఉపదేశం. ఇది మనస్సుకి పట్టించుకో. ఇహపరాలు సిద్ధిస్తాయి.

'భార్యాబిడ్డలమీద మోహంపెట్టుకుంటే, ఊబిలో కూరుకుపోయిన ఏనుగులా కష్టపడతాడు మనిషి. భోగలంపటుడు వల్లో చిక్కిన చేపలాగ, వురిలో తగులుకున్న లేడిలాగ దుఃఖాలపాలవుతాడు.

'ధర్మమూ అధర్మమూ. సత్యమూ అసత్యమూ మానుకోవాలి. అది ఎలా వీలవుతుం దంటావా! అహింసతో అధర్మం అణిగిపోతుంది. సంకల్పం మానుకుంటే ధర్మమూ అణగిపోతుంది. బుద్ధిబలంతో సత్యమూ, అసత్యమూ వొదిలిపోతాయి. ఆత్మభావం వల్ల బుద్ధికూడా లయమైపోతుంది. రోజూ కలిగే భయకారణాలు పదివేలుంటాయి. అయితే పండితుడు మాత్రం అందులో చిక్కుకోడు. భూతాలూ, ఇంద్రియాలూ వొక్కదగ్గిర పోగై వుంటే, వాటికోసం విచారించడం, వూళ్ళోవాళ్ళ దుఃఖానికి తాను ఏడవడం వంటిది' అన్నాడు.

శుకుడి యోగసిద్ధి

సందేహం తీరి సంతోషించాడు శుకుడు. 'దివ్యమైన నీవచనామృతంవల్ల కృతార్థుణ్ణయాను. మనోరోగం మాయమైంది. సూర్యుడి

మహిమవల్ల యోగసిద్ధిపొందుతాను. సమస్తమూ వొదిలిపెడతాను' అన్నాడు. నారదుడి అనుమతి తీసుకున్నాడు. తండ్రిదగ్గిరికి వెళ్ళి నమస్కరించాడు. తన నిశ్చయం విన్నవించాడు. కుమారుడి విజ్ఞానం తెలుసుకుని సంతోషించాడు వ్యాసుడు. తండ్రికి ప్రదక్షిణంచేసి వెళిపోడానికి బయలుదేరాడు శుకుడు.

'నాయనా! ఆగవోయి' ప్రేమతో అన్నాడు వ్యాసుడు - 'నాకళ్ళ వేడుకగా వున్నావు. కొంచేపు వుండు తండ్రీ!' అన్నాడు. కాని ఆగలేదు శుకుడు. స్నేహమూ, సందేహమూ వొదిలేసి, నిర్మలమైన మనస్సుతో వెళిపోయాడు. ఆ వెళ్ళడం వెళ్ళడం సిద్ధులూ, సాధ్యులూ సేవిస్తున్న కైలాసశిఖరానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ ఎవ్వరూ లేని సమప్రదేశం చూసుకుని, తూర్పుముఖంగా కూచున్నాడు. అవయవాలు నిశ్చలం చేసుకుని యోగంలో మగ్నుడయాడు.

సూర్యోదయమైంది. లోబరుచుకున్న అవయవాలతో సూర్యుణ్ణి ఆశ్రయించాడు శుకుడు. యోగసిద్ధి పొందాడు. అనుకోకండా అక్కడికే వచ్చాడు నారదముని. నమస్కరించాడు శుకుడు. తన యోగసిద్ధి వివరించాడు. 'నీ అనుగ్రహంవల్ల దారి దొరికింది. సంసార బంధాలు వొదిలి వెళుతున్నాను.' అంటూ యోగసిద్ధితో గరుత్మంతుడిలాగ ఆకాశాని కెగిరాడతడు. సిద్ధులూ, సాధ్యులూ చూసి ముక్కుమీద వేలుపెట్టుకున్నారు. ఇంత వేగం ఈ మహాత్ముడు ఎలా యోగసిద్ధి పొందాడో! ఎంత నిర్మలమైన మనస్సో! చలనంలేని పితృభక్తివల్లే ఇంత మహనీయత్వం అబ్బింది ఇతడికి' అంటూ తమలో తాము చెప్పుకున్నారు. ఎన్నోవిధాల మెచ్చుకున్నారు.

మృగాలూ, పక్షులూ, కొండలూ, నదులూ, చెరువులూ, చెట్లూ, తుప్పలూ, లతలూ - వీటిని చూసి, నాతండ్రి నా వెంటపడి,

'శుకుడా!' అని నా పేరు పెట్టి పిలిస్తే మీరంతా 'ఓ' అనాలి సుమండీ' అన్నాడు శుకుడు. 'అలాగే చేస్తాం' అన్నాయి అవి.

తమోగుణమూ, రజోగుణమూ, సత్వగుణమూ క్రమంగా వొదిలిపెట్టి, ఉత్తరంవేపు వెళ్ళిపోతున్నాడు శుకుడు. వెళ్ళగావెళ్ళగా రెండు పర్వతశిఖరాలు దారికి అడ్డువచ్చాయి. మేరుపర్వతంలా వొకటి పసుపుపచ్చగా వుంది. ఒకటి హిమాలయ పర్వతం లాగ తెల్లగా వుంది. రెండూ ఎన్నో యోజనాల పొడవున్నాయి. ఎన్నో యోజనాల వెడల్పున్నాయి. ఆగకండా అతడు హుటా హుటిగా ముందుకే సాగాడు. రెండు కొండశిఖరాలూ తునాతునకలైపోయి, రాలిపోయాయి. అతడిమీద పూలవాన కురిపించారు దేవతలు. ఎన్నోవిధాల మెచ్చుకున్నారు.

అక్కడ పారుతున్న గంగానదిమీద ఆకాశం దగ్గిర చేరుకున్నాడు ఉత్తమసిద్ధుడు శుకుడు. బట్టలు లేకండా గంగలో జలకేళి చేస్తున్నారు అప్సరసలు. శుకుణ్ణి చూశారు. అనుమానం లేకండా, వొక వికారం లేకండా ఎప్పటిలాగే స్నానాలు చేశారు.

ఇంతలో మహాయోగ గమనంతో కొడుకు వెంటపడ్డాడు. వ్యాసముని. అప్పటికి వాయుమార్గం దాటేశాడు శుకుడు. పంచ భూతాల్లో కలిసిపోయాడు.

కొడుకు వెంట పడుతున్న వ్యాసుడితో సిద్ధులూ, చారణులూ శుకుడు కొండశిఖరాలు పడగొట్టడం చెప్పారు. 'శుకా!' అని పెద్ద గొంతుకతో కేకవేసి పిలిచాడు వ్యాసుడు. అంతటా వ్యాపించిన శుకుడు, నిజప్రభావం మరుగుపడివుండడం తేటపడినట్టు బయల్లో 'ఓ' అని ధ్వని పుట్టినట్టుచేశాడు. చెట్టూ పుట్టా, కొండా కోనా, పురుగూ పుట్రా, నదులూ, చెరువులూ అన్నీ 'ఓ' అన్నాయి. కొడుకు విశాల

మహిమ తెలుసుకుని ఆశ్చర్య పోయాడు వ్యాసుడు. ఆ కొండమీద నిలబడిపోయాడు.

వ్యాసుణ్ణిచూచి గంగలో స్నానాలాడుతున్న అప్సరసలు సిగ్గుపడి చప్పున బట్టలు చుట్టబెట్టుకున్నారు. తన కొడుకు వెళ్ళినప్పుడు వాళ్ళు అనుమానించకపోడం దివ్యజ్ఞానంతో తెలుసుకున్నాడు వ్యాసుడు. కుమారుడు ముక్తుడు కావడమూ, తాను కాకపోవడమూ గ్రహించాడు. ఒకవంక సంతోషించాడు. ఒకవంక సిగ్గుపడ్డాడు. విచారిస్తూ నుంచున్నాడు.

దేవతలూ, సిద్ధులూ మునులూ వాళ్ళతో కలిసి శివుడు ప్రత్యక్ష మయాడు- 'నీరూ, గాలీ, ఆకాశమూ, భూమీ, అగ్నీ - వీటితో సమానుడైన కుమారుడు కావాలన్నావు. అలాటి కొడుకునే ఇచ్చాను. నాప్రభావం వల్లా, నీ తపోవిశేషంవల్లా వాడు బ్రహ్మతేజోమయుడయాడు. దేవతలకి అందరాని పరమపదం చేరుకున్నాడు. దీనికి సంతోషించాలి కాని విచారించడ మెందుకూ?

'భూమీ కొండలూ, సముద్రాలూ ఎంతకాలం వుంటాయో అంతకాలమూ శుకుడి కీర్తీ, నీయశస్సూ జనుల చెవుల పండువుగా వినిపిస్తూనే వుంటాయి.

'అంతగా కావాలంటే నీకొడుకులాటి ఛాయ ఎప్పుడూ నిన్ను అనుసరిస్తూ వుంటుంది. చూస్తూవుంటావు' అన్నాడు.

ఇలా వ్యాసుణ్ణి సంతోషపెట్టి అంతర్థానమయాడు శివుడు. ధర్మరాజా! ఇదంతా నారదుడు చెప్పాడునాకు. ఉత్తమమైన ఇతిహాసం ఇది. చదివినా, విన్నా ఆయురారోగ్యాలూ, కీర్తిసంపదలూ కలుగుతాయి. మోక్షం లభిస్తుంది. ఇంకా ఏం వినాలనుందో అడుగు.

ధర్మరాజు— బ్రహ్మచర్యమూ మొదలైన నాలుగాశ్రమాలూ అవలంబించినవాళ్ళు, మోక్షంకోసం ఏదేవుణ్ణి ఆరాధించాలి?

నారద – నారాయణ సంవాదం

భీష్ముడు— నారద నారాయణ సంవాదమని వొక ఇతిహాసం మాతండ్రి నాకు చెప్పాడు. అది వింటే నువ్వు అడిగిన విషయం అవగతమవుతుంది.

సనాతనుడైన నారాయణముని బదరికాశ్రమంలో వుండగా నారదుడు వెళ్ళి సేవించాడు. 'ముక్తికోరేవాడు దేన్ని అరాధించాలి? సెలవియ్యి' అని అడిగాడు.

'అంతటికీ అంతరాత్మ అయి వెలుగుతున్న పరతత్వం తప్ప మరేముంది?' అన్నాడు నారాయణుడు— 'స్థిరమైందది. చలనంలేంది. ఇంద్రియాలకి గోచరంకాంది. సూక్ష్మమైంది. దానికి అదే సాటి. బ్రహ్మ మొదలుకుని సర్వభూతాలూ పూజించే ఆ పరతత్వం నేనే.'

'ప్రభూ!' సంతోషిస్తూ అడిగాడు నారదుడు - ధర్మాత్ముల్ని రక్షించడంకోసం నువ్వు అవతారమెత్తుతావని పండితు లంటారు ఆ రహస్యం ఏమిటో అనుగ్రహించు. వేదాలు కొంత తెలుసు. గురుభక్తి కొంతవుంది. నాలో యోగ్యత వుంటేనే ఈవెలుగు ప్రసాదించు' అని ప్రార్థించాడు.

భక్తపరాధీనుడు నారాయణుడు. 'ఏకాంతంగా వుండు. నీకు తెలిసినట్టు చేస్తాను. వెళ్ళు' అంటూ నారదుణ్ణి ఆదరంతో సెలవిచ్చాడు. సంతోషించాడు నారదుడు. ఆకాశమార్గాన వెళ్ళి మేరుపర్వతంమీద నియమంతో నివసించాడు. పాలసముద్రం ఉత్తరం గట్టుదగ్గిర శ్వేతపర్వతంమీద తెల్లటి మనుషుల్ని చూశాడు. నిరా

హారులు వాళ్ళు. విషయేచ్ఛ లేదు వాళ్ళకి. చెమటపట్టకండా ఎప్పుడూ వాళ్ళ శరీరం పరిమళిస్తూ వుంటుంది.

ధర్మరాజు — ఇవి ముక్తుల లక్షణాలు. వాళ్ళవిషయం వివరించు.

భీష్ముడు — వాళ్ళకథ మా తండ్రికి పండితులు చెప్పగా విన్నాను. ఉపరిచరవసువు ఉత్తమమైన నడవడితో భూమంతా పరిపాలిస్తూ వుండేవాడు. సత్యమూ, దమమూ, శమమూ, విష్ణుభక్తీ, యజ్ఞాలమీద అభిలాషా, బ్రాహ్మణప్రీతీ అధికం అతడికి. ఆ మహాత్ముడు తపస్సుకోసం రాజరికం వొదిలేశాడు. అడివిలో తిరుగుతూ వుండగా అతడిదగ్గిరికి దేవేంద్రుడు వచ్చాడు. 'నాతో నేస్తంగా వుండు. రాజ్యం ఏలుతూ నాదగ్గిరికి వస్తూపోతూ వుండువుకాని. నీనిష్ఠకి సంతోషించాను. దివ్యత్వమిచ్చాను. దేవభావానికి తగినట్టు ఇదుగో ఈ రత్నవిమానం ఎక్కి అంతటా తిరుగు' అని వొక దివ్య విమాన మిచ్చాడు. ఇంద్రుడు చెప్పినప్రకారమే నడుచుకున్నాడు ఉపరిచరవసువు. అసలు అందువల్లే అతడిపేరు ఉపరిచరవసువు అయింది. అదీకాక, అతడి ఇంకొకవిశేషం విను. సృష్టి ఆరంభంలో మరీచీ, అత్రీ, అంగిరసుడూ, పులహుడూ, పులస్త్యుడూ, క్రతువూ అని మహామునులు, చిత్రశిఖండి పేరుకలవాళ్ళు స్వాయంభువమనువుతో కలిసి ఎన్నోఏళ్ళు విష్ణువుకోసం తపస్సుచేశారు. కనపడకండా విష్ణువు వాళ్ళయెదట నుంచున్నాడు. 'మీరు ధర్మశాస్త్రాలు నిర్మించడం కోసం నన్ను ఆశ్రయించారు. సరస్వతి మీలో నిలవాలని నియోగించాను. మీరుచేసిన శాస్త్రాలు అన్నిలోకాలకీ మేలుకలిగిస్తాయి. అంగిరసుడికి బృహస్పతి అని వొక మహా మతిమంతుడు పుడతాడు. ఈశాస్త్రాలు అతడిలో ప్రతిష్ఠించండి' అని ఆజ్ఞాపించాడు. ఇంకా ఇలా అన్నాడు — 'ఉపరిచరవసువని వొక రాజు పుడతాడు. మీరుచేసిన

శాస్త్రాలన్నీ చదవదగినవా డతడు. బృహస్పతిదగ్గిర నేర్చుకుంటాడు. అవి పాటించడంలో నాయకత్వం వహిస్తాడు. ఆ మహాత్ముడు నా భక్తుడు. మీరు గౌరవించ దగినవాడు.'

అదుగో అంచేతే ఉపరిచరవసువు అంతవా డయాడు. అశ్వమేధయజ్ఞంచేశాడు. మరీచుడూ మొదలైన సప్తర్షులూ, వాళ్ళతో సమానులైన మహానుభావులూ, ఋత్విక్కు లయారు. బృహస్పతి యజ్ఞకార్యాలన్నీ నడిపించాడు. ప్రజాపతికుమాళ్ళు ఏకతుడూ, ద్వితుడూ, త్రితుడూ సదస్యులయారు.

ఉపరిచరవసువు అహింసకుడు. అంచేత ఆయజ్ఞంలో పశువు చంపకండా పరమనిష్ఠతో అరణ్యకం అనే వేదభాగంలోని వాక్యాలు విష్ణువుగురించి పఠించాడు. దయామయుడు విష్ణువు, అతడికిమాత్రం అవుపడుతూ వచ్చి హవిర్భాగం పుచ్చుకు వెళ్ళాడు.

దివ్యప్రజ్ఞకల బృహస్పతి కోపం తెచ్చుకున్నాడు. 'తనకోసం ఎత్తిన పురోడాశం (యజ్ఞంలోచేసిన పిండివంట) అందరి దేవతల్లాగే నాకు అవుపడి పుచ్చుకోలేదు విష్ణువు!' అంటూ కళ్ళనీళ్ళు పెట్టుకున్నాడు. వినయంతో వోదార్చాడు ఉపరిచరుడు. 'కోపం విడిచిపెట్టు,' అన్నారు సదస్యులు. 'తనకోసం ఉద్దేశించిన హవిర్భాగం తాను తీసుకున్నాడు విష్ణువు. దీనికి కోపమెందుకూ? నీకూ మాకూ అతడి దర్శనం శక్యంకాదు. బ్రహ్మమానసపుత్రులమైన మేము అతడి దర్శనంకోసం ఎంతో తపస్సుచేశాం. 'పాలసముద్రంలో తెల్లటి దొాక దీవి వుంది. అక్కడికి వెళ్ళండి. అక్కడ తెల్లటి మనుషులున్నారు. ఇంద్రియాలు గెలిచినవాళ్ళు వాళ్ళు. నిరాహారులు. విష్ణుభక్తులు. వాళ్ళకి చెమట పట్టదు. పరిమళిస్తూవుంటాయి వాళ్ళ శరీరాలు. వాళ్ళకే తనరూపం చూపిస్తాడు విష్ణువు. వాళ్ళు చూసినప్పుడు మీరూ చూడవచ్చేమో' అని మాతో అంది ఆకాశవాణి.

'దాంతో మేం అందరమూ సంతోషంతో వెంటనే తెల్లదీవికి వెళ్ళాం. ఆకాశవాణి చెప్పినట్టే తెల్లవాళ్ళని చూశాం. అలాటికాంతి ఏ దేశంలోనూ, ఏజాతిలోనూ లేదు. వాళ్ళందరూ మానస జపం చేసే వాళ్ళే. వాళ్ళ ఏకాంతజపం దరిదాపునే మేం నించున్నాం.

'ఇంతలో వెయ్యిసూర్యులంత వెలుగుతో దివ్యమైన వొక తేజోరూపం వాళ్ళఎదట కనిపించింది. వాళ్ళందరూ భక్తితో ప్రణామాలుచేశారు. 'జయ పుండరీకాక్షా, జయ హృషీకేశా! జయ విశ్వభావనా! నమస్తే, నమస్తే' అన్న కేకలు ఆకాశం అంటినట్టు కొలిచాయి. ఆ తేజస్సులో మాకళ్ళు చెదిరిపోయాయి. ఏదీ చూడలేకపోయాం. ఏదీ తెలుసుకోలేకపోయాం. అప్పుడు ఆకాశంమీద వొక భూతం 'మీ ఎదటి మహాపురుషుడే విష్ణువు. మీతపస్సూ, దానమూ, విష్ణువుని చూడడానికి చాలవు. ఏకాంతభక్తితో ఎన్నో ఏళ్ళకికాని విష్ణుదర్శనం కాదు. ఇలా తొందరపడితే చూడగలరా?' అంది.

'విని తిరిగివచ్చేశాం. ఇదీ విష్ణువు రీతి. అంచేత కోపం పనిలేదు. యజ్ఞం నడిపించు' అన్నారు.

ఇలా ఏకతుడూ, ద్వితుడూ, త్రితుడూ చెప్పాక, శాంతించాడు బృహస్పతి. యజ్ఞం చక్కగా జరిగించాడు. ఉపరిచరవసువు పుణ్యాపరుడై రాజ్యం చేశాడు.

ఒకనాడు స్వర్గంలో దేవతలూ, మునులూ గోష్ఠిలోవుండి 'యజ్ఞాల్లో మేకలు చంపాలి' అన్నారు దేవతలు. 'మేకలు అన్నంత మాత్రాన అన్నియుగాల్లోనూ మేకలే అనుకోకూడదు' అన్నారు మునులు — 'కృతయుగంలో మేకలు (అజాలు) అంటే ఓషధులు అన్నాయి వేదాలు' ఇలా వాదం పెరిగింది. ఇంతలో దైవికంగా ఉపరిచరవసువు అక్కడికి వచ్చాడు. ఉభయపక్షాలవాళ్ళూ తీర్పు

అతడిమీద పెట్టారు. అతణ్ణి అడిగారు. దేవతల పక్షమై, అన్ని యుగాల్లోనూ యజ్ఞాల్లో మేకలు చంపవచ్చు' అన్నాడు ఉపరిచరుడు.

వేదాలకి అపార్థం చెప్పినందుకు కోపం తెచ్చుకున్నారు మునులు. శపించారు. భూమిరంధ్రంలో పడిపోయాడు ఉపరిచరుడు. దేవతలు అతడిదగ్గిరికి వచ్చారు. 'నీకు నొప్పీ, దప్పికా లేకండా వుండాలి. విష్ణువుదయవల్ల ఎప్పటిలాగే వుంటావు' అంటూ వోదార్చారు.

'విష్ణువునే ధ్యానించాడు ఉపరిచరుడు. వెంటనే విష్ణువు గరుత్మంతుణ్ణి పంపాడు. స్వదేహంతో అతణ్ణి బ్రహ్మలోకం చేర్పించాడు. గౌరవించాడు. బ్రహ్మానందం పొందాడు వసురాజు. ధర్మరాజా! నువ్వు అడిగిన తెల్లవాళ్ళ దివ్యత్వం చెపుతూ, ప్రసంగవశాత్తూ ఉపరిచరవసువు కథ వచ్చింది. నారదుడి సంగతి విను. అలా నారదుడికి తెల్లదీవీ, అద్భుతులైన తెల్లమనుషులూ తన మనసులో అవుపించారు. వాళ్ళ దగ్గిరికి వెళ్ళాడతను. ఆదరించారు వాళ్ళు. భక్తితో నమస్కరించాడు నారదుడు. ఏకాంతులైన వాళ్ళకి అల్లంత దగ్గిరలో నిలబడ్డాడు. దుష్కరమైన తపోనిష్ఠతో చేతులు మీదికెత్తి దివ్యనామాలు ఉచ్చరించాడు. అక్కడి జీవులందరూ ఆనందించినట్టు విష్ణుదేవుణ్ణి స్తుతించాడు. ఏకాంతభక్తితో అలా స్తుతించడంతోనే తెలుపూ, నలుపూ, పసుపూ, ఎరుపూ, కపిలవర్ణమూ, ఆకుపచ్చా రంగులతోనూ ఎన్నో అన్ని శిరసులతోనూ, ఎన్నో చేతులతోనూ, ఎన్నో పాదాలతోనూ, వేదికా, కమండలువూ, స్రుక్కూ, స్రువమూ, అగ్నిహోత్రమూ వాటితోనూ, ఓంకారమూ, గాయత్రీ, నాలుగు వేదాలూ ఉచ్చారణతోనూ మహాద్భుతమైన దివ్యమైన నిజరూపంతో దర్శనమిచ్చాడు విష్ణువు. వినయంతో, భక్తితో తడబడిపోతూ సాగిలబడ్డాడు పరమముని నారదుడు. ఆదరించాడు విష్ణువు.

'నారదా! ఎవ్వరూ నన్ను చూడలేరు. ఏకాంతులు మాత్రం చూడగలరు. నువ్వు ఏకాంతికుడివి. కనకనే చూడగలిగావు' అంటూ వరం కోరమన్నాడు. 'దేవా నీదర్శనంకంటే నాకు కావలిసిన వరమేముంది?' అన్నాడు నారదుడు. ఎంతో దయ చూశాడు విష్ణువు.

'ఆత్ముడు ఇంద్రియాలకి అందిరాడు. అన్ని భూతాలూ నశించినా అతడు నశించడు. మూడుగుణాలూ లేని సర్వాత్ముడతడు. సర్వసాక్షి. పుట్టుకలేని వాడు. గుర్తులేనివాడు. క్షేత్రజ్ఞుడు. జీవుడే వాసుదేవుడు, సంకర్షణుడు. మనస్సు ప్రద్యుమ్నుడు. అహంకారం అనిరుద్ధుడు. ఇవన్నీ నేనే. ఇరవైనాలుగు తత్త్వాలకీ ప్రభువైన ఇరవైఅయిదో తత్త్వం నేను. పరమపురుషుడని నన్నే అంటారు. నేను తప్ప పరంలేదు. ఏకాంతుడు చూసి మోక్షపదం పొందే పరమాత్ముణ్ణి నేనే. నేనే వాసుదేవుణ్ణి, గుర్తులేనివాణ్ణి. నన్ను తెలుసుకోడమే ముక్తి సాధనం. పంచభూతాలూ, రక్తమాంసాలూ, మూలుగూ లేందే శరీరం లేదు. వీటికి జీవుడి సంయోగం లేకపోతే చేష్టవుండదు. జీవం వేరూ, శరీరం వేరూ అని తెలుసుకోవాలి. జీవుణ్ణి చూశామంటారే అది నా మాయావిలాసం. జీవుడు నాతో కూడినవాడని దృఢంగా తెలుసుకోవాలి. భక్తి అధికం కలవాడు నన్ను సులభంగా పొందుతాడు. అతడికి ముక్తి ప్రసాదిస్తాను. ఆదిత్యులూ, మరుత్తులూ, వసువులూ, రుద్రులూ మొదలైన దేవతలూ, బ్రహ్మ, వేదాలూ నాఆత్మ కనకనే అంత విశేషంగా గౌరవం పొందుతున్నాయి.

'బ్రహ్మదేవుణ్ణి సృజించాను. అన్నిలోకాల భారమూ అతడికి అప్పగించాను. నేను నివృత్తుణ్ణయి, మధ్యవర్తిగా వుండి, దివ్యమైన సహాయం మాత్రం చేస్తున్నాను.

ఒక్కొక్క కాలంలో లోకం మేలుకోసం అవతారమెత్తు తున్నాను. వరాహరూపంతో హిరణ్యాక్షుణ్ణి చంపుతాను. నరసింహ రూపంతో హిరణ్యకశిపుణ్ణి చంపుతాను. పరశురాముణ్ణయి రాజుల్ని, దశరథరాముణ్ణయి రావణాసురుణ్ణీ సంహరిస్తాను. భూభారం తొలి గించడానికి యాదవకులంలో పుడతాను. దేవేంద్రుడి కొడుకై పుట్టిన నరుడి సహాయంతో ధర్మం స్థాపిస్తాను. పూర్వమే నేను నరుడూ నారాయణుడూ అని రెండురూపాలతో ఋషిత్వంపొంది లోకం రక్షిస్తున్నాను. ఆ మూర్తులతోనే విలాసంగా మానవావతారమెత్తి కంసుడూ, కాలయవనుడూ, బాణుడూ, మురుడూ, నరకుడూ మొద లైన కంటకుల్ని చంపుతాను. బాణాసురుణ్ణి రక్షిస్తానని కుమార స్వామితో కూడావచ్చిన శివుణ్ణి గెలిచి, బాణాసురుణ్ణి పరాభవిస్తాను. పూర్వం మత్స్యావతారమెత్తి వేదాలు ఉద్ధరించాను. కూర్మా వతారమెత్తి దేవతలకి మేలుచేశాను. నాచరిత్రలు నువ్వు విన్నవే. ఇంతేకాదు, రక్షణకోసం ఏమేమిచెయ్యాలో అన్నీ చేస్తాను. అన్నీ అనంతరం నన్నే చేరతాయి. నారదా! నువ్వు బ్రహ్మకుమారుడివి. ఏకాంతికుడివి. అంచేత నాతత్వం నీకు చెప్పాను. ఈ శ్వేతద్వీపం తెల్ల మనుషులు చూడు. వీళ్ళకి ఆహారం అక్కరలేదు. ఇంద్రియాలూ, చెమటా వుండవు. శరీరాలు పరిమళిస్తూవుంటాయి. వీళ్ళంతా ఏకాంతి కులు. ఎప్పుడూ నన్ను ధ్యానిస్తూవుంటారు. వీళ్ళదగ్గిర గందిక చెయ్యకూడదు. కనక నువ్వు ఇకవెళ్ళు' అంటూ ఆదరంతో అతణ్ణి సాగనంపాడు.

పరమానందంతో బదరికాశ్రమం వచ్చాడు నారదుడు. నరనారాయణుల్ని చూశాడు. భక్తిపూర్వకంగా వాళ్ళదగ్గిర సెలవు తీసుకున్నాడు. విష్ణువు చెప్పిన వేదార్థం యోగమూ, సాంఖ్యమూ

అంతటా ముని సంఘాలలో వినిపించాడు. అలా వినిపిస్తూ బ్రహ్మదగ్గిరికి వెళ్ళాడు. అక్కడా వినిపించాడు.

ధర్మరాజు — బ్రహ్మకి అది తెలియదనా?

భీష్ముడు — తెలియకేం? తెలుసు. అయితే అతడికొలువుకి వచ్చిన సిద్ధులూ, సాధ్యులూ ఎరగరు కదా? వాళ్ళకే వినిపించాడు. క్రమంగా అది లోకమంతటా ప్రచారమైంది. మాతండ్రి శంతనమహారాజు విస్తారంగా వినిపించాడు నాకు. అదే నేను నీకు చెప్పాను. మునులూ దేవతలూ ఇది విని మెచ్చుకుంటారు. విష్ణువుని స్తోత్రం చేస్తారు. భక్తితో జపిస్తారు. మననంచేస్తారు. నువ్వూ అలాగే చెయ్యి. నీతిపరులకీ, శమమూ, దమమూ కల విష్ణుభక్తులకీ ఈ పురాణకథ వినిపించు. ఇంతవరకూ నువ్వు విన్న ఉపాఖ్యానాలు ఏవీ దీంతో సాటిరావు. ఇది చదివినా, విన్నా దీర్ఘాయువు కలుగుతుంది. సిరీ, సంపదా కలుగుతాయి. ఆరోగ్యమూ కలుగుతుంది.

భీష్ముడుచెప్పింది విని పాండవులు అది చదువుతూ, వింటూ, భక్తితో విష్ణువుని సేవించారు. వ్యాసమునీంద్రుడు నారాయణ మంత్రం రోజూ జపిస్తూ విష్ణుపూజకోసం ఆకాశమార్గాన పాల సముద్రానికి వెళుతూ వుంటాడు.

ఇలా వైశంపాయనుడు చెప్పడంతోనే సంతోషించాడు జనమేజయుడు. "మునీంద్రా! మోక్షం ఎంతో సౌఖ్యమైందని చెపుతారు. జనులు యావన్మందీ తమ అభ్యుదయంకోసం కర్మల్లో మగ్నులై వుంటారు. ఒకళ్ళమా ఎందుకూ? దేవతలుకూడా ఈధర్మం పాటించకండా హవిర్భాగాలు అనుభవించడంలోనే మగ్నులై వుంటారు. వాళ్ళగతి ఏమిటా అని ఆలోచిస్తూవుంటాను. ఏమిటిది?" అని అడిగాడు.

అందుకున్నాడు వైశంపాయనుడు – "మేరుపర్వతం మీద శిష్యులచేత పంచమవేదం చదివించాడు గురుదేవుడు వ్యాసముని. నేనూ, సుమంతుడూ, పైలుడూ, జైమినీ ఇప్పుడు నువ్వు నన్ను అడిగి నట్టే గురుదేవుణ్ణి అడిగాం. ఆయన దయతో మాకు ఇలా చెప్పాడు– 'భూతభవిష్యద్వర్తమానాలు తెలుసుకునే దివ్యజ్ఞానంకోసం నేను పాల సముద్రం వొడ్డున తపస్సుచేశాను. నారాయణుడి అనుగ్రహంవల్ల నా కోరిక సిద్ధించింది. అంచేత సృష్టి ఆరంభంలో బ్రహ్మమొదలైన దేవ తలు చేసిన పనులు నాకు తెలుసు. కనక మీరు అడిగిన విషయం వివరిస్తాను. వినండి. ఆదిత్యులూ, మరుత్తులూ, వసువులూ, రుద్రులూ మొదలైన దేవతలూ, మునులూ బ్రహ్మదేవుణ్ణి చూసి, 'మేం ఏం చెయ్యాలి? దయతో సెలవియ్యి' అని విన్నవించారు. సంతో షించాడు బ్రహ్మ. 'మీరు ఏం చెయ్యాలి అన్న ఆలోచన ముందే నామనస్సులో పుట్టింది. అదే మీరూ అడిగారు. మంచిపనిచేశారు. మీకూ నాకూ బలం కలిగించే విధానం ఉపదేశించమని విష్ణుదేవుణ్ణి శరణు వేడుకుందాం. రండి' అన్నాడు. అంతమందినీ వెంటపెట్టుకుని పాలసముద్రం వొడ్డుకి వెళ్ళాడు. ఎన్నోవేల సంవత్సరాలు ఘోరమైన తపస్సుచేశాడు. అప్పుడు మధురగంభీరస్వరంతో వొక అశరీరవాణి వినిపించింది.

'మీరు వచ్చినపని ఎరుగుదును. లోకాలన్నిటికీ బహ్మ గురువు. ఇతడు ఏది చెపితే అది చెయ్యండి. ఇతడు చెప్పిందే వేదప్రమాణం. వేదసమ్మతంగా వొక యజ్ఞం చెయ్యండి. అందులో నాకు భాగం కల్పించడి' అంది.

"బ్రహ్మ చెప్పినప్రకారం దేవతలూ, మునులూ వైష్ణవయాగం చేశారు. అందులో విష్ణుమూర్తికి భాగం కల్పించారు. దయతలిచాడు

విష్ణువు. కనపడకండా వాళ్ళతో అన్నాడు – 'నామాట ప్రకారం ప్రవృత్తివ్యాపకమైన పుణ్యకార్యం చేశారు. ఈపుణ్యానికి ఫలం నేను నిరూపిస్తాను. మరీచీ, అంగిరసుడూ, అత్రీ, పులస్త్యుడూ, పులహుడూ, క్రతువూ, వశిష్ఠుడూ బ్రహ్మమానసపుత్రులు. బ్రహ్మతో సమానులు. వేదాచార్యులు. యజ్ఞకార్యధురంధరులు. వీళ్ళు విధించిన ప్రకారం అన్ని యజ్ఞాలూ మనుషులు నడుపుతారు. మీకు అందరికీ ఆయజ్ఞాల్లో భాగాలు లభిస్తాయి. ఆభాగాలతో తృప్తిపడి మీరు వృద్ధిపొందుతారు. సన, సనకసనందన, సనాతన, కపిల, సనత్కుమారులూ బ్రహ్మమానసపుత్రులు. సహజమైన జ్ఞానమూ, విజ్ఞానమూ కలవాళ్ళు. నివృత్తిపరులు. సాంఖ్య, యోగప్రవర్తకులు. వీళ్ళవల్ల మోక్షధర్మాలు స్పష్టపడతాయి. తల్లీ, తండ్రీ, గురువూ అన్నీ బ్రహ్మే మీకు. నా శాసనంతో ఇతను సర్వశాసకుడై వుంటాడు. నా లలాటంలో పుట్టిన రుద్రుడు అన్నిలోకాలూ ఆరాధించదగ్గవాడు. అన్నివరాలూ ప్రసాదిస్తాడతడు. మీరు వెళ్ళండి. వేదకర్మలు ఈ బ్రహ్మ, మరీచీ మొదలైన ప్రజాపతులూ చెప్పినట్టు జరుగుతాయి. ఇది కృతయుగం, ఉత్తమకాలం. ఈయుగంలో పశుహింస పనికిరాదు' అని ఆజ్ఞాపించాడు. మునులూ, దేవతలూ విష్ణువుని స్తోత్రం చేశారు. నమస్కారంచేసి, తమతమ నివాసాలకి వెళిపోయారు. బ్రహ్మ వొక్కడే అక్కడ నుంచున్నాడు. గుర్రం తలతో విష్ణువు ప్రత్యక్షమయాడు. చేతుల్లో దండకమండలువులు పట్టుకుని, షడంగాలతో వేదాలు చదువుతూ ఎదట నుంచున్నాడు. దయాదృష్టితో బ్రహ్మని కౌగిలించుకున్నాడు. 'అంతటికీ నువ్వు విధాతవి. గురుడివి. ప్రభువ్వి. నీమీద భారం యావత్తూ పెట్టి, నేను నిశ్చింతగా వుంటాను. నీకు కష్టమని తోచినప్పుడు నేను ప్రత్యక్షమై అంతా చక్కగా సాగినట్టు చేస్తాను' అని అంతర్థానమయాడు.

" 'యజ్ఞంలో అగ్రభాగం పొందదగిన యజ్ఞధారి విష్ణువు ఇలా ప్రవృత్తిధర్మం బ్రహ్మ మొదలైనవాళ్ళకి నియమించాడు. తానేమో అంతటా వ్యాపించాడు' అని చెప్పి 'లోకాలు పుట్టించి, పదిలంగా పెంచి, తనలో లీనం చేసుకుంటున్న చిన్మయస్వరూపుణ్ణి, విష్ణుదేవుణ్ణి సేవిస్తాను. చావుపుట్టుకలు లేనివాణ్ణి, విశ్వరూపుణ్ణి, సర్వదేవాధిదేవుణ్ణి, ఆదిపురుషుణ్ణి, వేదవేదాంగాలతోనూ, ఆత్మతోనూ తెలుసుకోదగినవాణ్ణి, తపస్సుకి ఫలమైనవాణ్ణి, ఈశానుణ్ణి, నాశనంలేనివాణ్ణి ఆశ్రయిస్తాను' అంటూ ఎన్నోవిధాల ఆనారాయణుణ్ణి స్తుతించాడు. మమ్మల్ని చూసి 'ఇది పూర్వవృత్తాంతం. జ్ఞానదృష్టితో చూసింది మీకు చెప్పాను. విష్ణువు దివ్యవచనాల ప్రకారం నడుచుకోండి. ఆ సర్వేశ్వరుణ్ణి సేవించండి. వేదవాక్యాలతో కీర్తించండి' అన్నాడు.

"గురుదేవుడి ఆజ్ఞప్రకారం మేము ఋగ్యజుస్సామవేదాలతో ఆదేవుణ్ణి స్తోత్రంచేశాం. మనసా ఆరాధించాం. ఈపుణ్యకథ చదివినా, విన్నా బ్రాహ్మడు వేదవేత్త అవుతాడు. రాజు గెలుపు సంపాదిస్తాడు. కోమటి లాభం పొందుతాడు. శూద్రుడు సుఖపడతాడు. కన్య మంచి వరుణ్ణి పొందుతుంది. గొడ్డాలు సంతానం కంటుంది. ఎవరికి ఏకోరికలున్నా సఫలమవుతాయి."

విష్ణునామనిర్వచనం

వైశంపాయనుడు చెప్పింది విని "గూఢమైన విష్ణువుపేర్లు విడమర్చి వివరించు" అని అడిగాడు జనమేజయుడు. వైశంపాయనుడు వివరించాడు – "అర్జునుడు అడిగితే శ్రీకృష్ణుడు తన పేర్లు విడమర్చి వివరించాడు. అవే చెపుతాను, ఆలకించు. శ్రీకృష్ణుడు ఇలా చెప్పాడు – 'అర్జునా! నువ్వు నరుడివి. నేను నారాయణుణ్ణి. మన ఇద్దరికీ ఆదిలేదు. అంతమూ లేదు. లోకంమేలుకోసమే ఇలా భూమి

మీద అవతరించాం మనం. నాపేర్లు గూఢమైనవి. వాటిఅర్థం తేట పరుస్తాను, విను.

" 'నారములు అంటే నీళ్ళు. అయనం అంటే వునికి. నీళ్ళు నా వునికి కనక నారాయణుడు అంటారు నన్ను. నేను లోకాల్లో వుంటాను. నాలో లోకాలు వుంటాయి. అంచేత వాసుదేవు డంటారు. భూమీ ఆకాశమూ అంతటా నిండివుంటాను. అంచేత విష్ణువు అంటారు. ఉత్తమధర్మమైన దమం అలవరుచుకుని నన్ను కోరేపూజ్యులు భూమీ ఆకాశమూ మధ్య వెలుగుతూవుంటారు. అందుకని దామోదరు డంటారు. అన్నమూ, నీరూ, అమృతమూ, వేదాలూ - వీటికి పృశ్ని అని పేరు. ఈ పృశ్ని నాగర్భంలో వుంది. కనక పృశ్నిగర్భు డంటారు. సూర్యకిరణాలూ, చంద్రకిరణాలూ, అగ్నిశిఖలూ నా తల వెంట్రుకలు. అంచేత కేశవు డంటారు.

'క్షత్రియత్వమూ, బ్రాహ్మణత్వమూ కలిగి, లోకం రక్షించడంకోసం అగ్నిష్టోమాలు చేసినవాళ్ళు ప్రశిద్ధ రూపాలతో ప్రకాశిస్తారు. బ్రాహ్మణత్వం కలిగినవాడు బ్రాహ్మడు. క్షత్రియత్వం కలిగినవాడు క్షత్రియుడు' అంటూ బ్రాహ్మణ క్షత్రియుల మహానుభావత్వం వివరించి నిదర్శన పూర్వకంగా నిరూపించాడు. అవన్నీ అగ్నిష్టోమ మాహాత్మ్యంవల్లే కలుగులాయని ఇంకా ఇలా అన్నాడు - 'అగ్నీ, చంద్రుడూ అన్నిలోకాలూ తిరుగుతూ జ్ఞానమూ, సమాధీ కలిగించి సంతోషపెడుతూ వుంటారు. అగ్నిష్టోమాలు నేనే అని భావించేవాళ్ళకి నేను శుభం కలిగిస్తాను. యజ్ఞాల్లో నాకు వున్న వ్యావహారిక నామాలు వినిపిస్తాను విను. పరమవరదుడూ (ముక్తి ఇచ్చేవాడు), లోక భావనుడూ (లోకం భావించేవాడు), ఈశ్వరుడూ, హృషీకేశుడూ, అహీనచిత్తుడూ - ఇలాటిపేళ్ళు వున్నాయి. యజ్ఞంలో భాగం హరిస్తాను కనక హరి అనీ అంటారు. గోవు అంటే భూమి. అది పాతా

శంలో పడిపోకండా ఎత్తాను. కనక నన్ను గోవిందు డంటారు. రోమాలు లేనివాణ్ణి కాబట్టి శిపివిష్ణు డంటారు* భూమి కర్షణం (సృష్టి) చేస్తాను. నాశరీరచ్ఛాయ నలుపు. అంచేత కృష్ణుడంటారు. సత్తూ(ఆత్మ) అసత్తూ (శరీరం) ఈరెండూ నాలోనే వుండడంచేత సత్వుడంటారు. నాకు పుట్టుకలేదు, కనక అజుడంటారు. నాశనం లేదు కనక అధోక్షజు డంటారు. సత్వంనించి దూరంకాను. నా వ్యాపారంవల్లే అది సత్వమవుతుంది. సత్వంలోనే నా అవతారం. అందుకని సాత్వతు డంటారు. చ్యుతం లేనివాణ్ణి. కనక, అచ్యుతు డంటారు. వాతమూ, పిత్తమూ, శ్లేష్మమూ — ముఖ్యమైన ఈ మూడుధాతువుల రూపంతో శరీరం ధరించాను. అంచేత త్రిధాతువనీ అంటారు. నెయ్యి నాకు జ్వాల (వెలుగు). కనక ఘృతార్చి (నేతిజ్వాల) అంటారు. వృషమంటే ధర్మం. ధర్మస్వరూపుణ్ణి కనక వృషుడనీ అంటారు. ఆదీ, మధ్యమూ, అంతమూ లేవు నాకు. కనక అనాది అనీ, అమధ్యుడనీ, అనంతుడనీ, అంటారు. శుచులంటే నా చెవులకి పండుగ. అంచేత శుచిశ్రవు డంటారు. వరాహావతారంలో వొక్క కొమ్ముతోనే భూమి ఎత్తాను. అంచేత ఏకశృంగు డంటారు. లోకం బయటపెట్టడంచేత విరించి అంటారు. సూర్యుడిలో వుంటాను కనక కపిలు డంటారు. యోగానికి హిరణ్యమని పేరు. యోగగర్భుణ్ణి నేను. అంచేత హిరణ్యగర్భు డంటారు. నరుడూ నారాయణుడూ అని లోకరక్షణకోసం, ధర్మస్థాపనకోసం పుట్టాను. కనక అర్జునా! ధర్మరాజనీ అంటారు నన్ను. గంధమాదనం మీద నేను తపస్సుచేసినప్పుడు దక్షుడి యజ్ఞం మీద దండెత్తాడు శివుడు. యజ్ఞం భయపడివచ్చి నారొమ్ము చేరింది. అప్పుడు నా తల వెంట్రుకలు ముంజగడ్డిలా అయాయి. అంచేత ముంజకేశు డన్నారు. శివుడు రౌద్రాకారంతో యజ్ఞం వెంటపడి నామీద

---

* శివుడు; విష్ణువు; బట్టతలవాడు

వురికాడు. ఒక ముళ్ళదుబ్బు గండ్రగొడ్డలిగా అభిమంత్రించి అతడి మీద ప్రయోగించాను. అతడు దాన్ని ఖండించి తునకలుచేశాడు. అందుకని నన్ను ఖండపరశు అన్నారు.'

"చివరిమాట కృష్ణుడు చెప్పడంతోనే 'అయితే ఆ కయ్యంలో నువ్వు గెలిచావా? శివుడు గెలిచాడా?' అని అడిగాడు అర్జునుడు.

శివకేశవులు

"కృష్ణుడిలా అందుకున్నాడు– 'శివకేశవుల రూపం ధరించిన రెండుమూర్తులూ యుద్ధం ప్రారంభించడంతోనే అన్ని ప్రాణులూ భయపడిపోయాయి. మునీశ్వర్లకి వేదాలు కనిపించలేదు. అగ్నులు ఆహుతు లందుకోలేదు. దిక్కులూ, ఆకాశమూ పగిలిపోయాయి. భూమి గడగడలాడింది. కొండలు దిద్దిరా తిరిగాయి. దేవతలు దిగులుపడ్డారు. బ్రహ్మదేవుడు తెల్లపోయాడు. అంతటా సంక్షోభం అధికమైంది. దేవతలనూ, మునులనూ, వెంటపెట్టుకుని బ్రహ్మ పరిగెత్తుకువచ్చాడు. శివుడిముందు సాగిలపడ్డాడు. 'ప్రభూ! శివుడివి నువ్వు. లోకాలకి శివం (శుభం)చెయ్యాలి. కోపం విడిచిపెట్టు. శివుడన్నా కేశవుడన్నా వొక్కటే. దివ్యచిత్తంలో విచారించు. నిగమవేద్యం (వేదాలవల్ల తెలుసుకోదగింది), ద్వంద్వం లేంది, గుణంలేంది, నాశనంలేంది, వొకే తత్వం రూపభేదాలతో లోకం తెలుసుకుందికి శివకేశవులైంది. అంతే కాని నీకూ, విష్ణువుకీ భేదం ఎక్కడుంది? నరుడూ, నారాయణుడూ లోకంలో ఆదిపురుషులు. ఆలోచిస్తే మనం అందరమూ వొకే అంశ. శాంతించు. దివ్యచిత్తంతో చిత్తగించు. నారాయణుణ్ణి తెలుసుకో' అని వేడుకున్నాడు. శాంతించాడు శివుడు. నన్నూ శాంతపరిచాడు. నెమ్మదిగా మాట్లాడాను నేను. 'నన్ను తెలుసుకున్నవాడు నిన్ను తెలుసుకున్నట్టే. నిన్ను సేవించినవాడు నన్ను సేవించినట్టే. మన

ఇద్దరికీ భేదమేలేదు. ఇవాళనించీ నాగుండెమీది శ్రీవత్సచిహ్నం త్రిశూలచిహ్నంగా వుండనీ. నువ్వుకూడా నాచేతి గుర్తుతో శ్రీకంఠు డవై ప్రకాశించు' అన్నాను.

"'ఇలా మేం ఇద్దరమూ వొకళ్ళ నొకళ్ళం ఆదరించుకున్నాం. స్నేహం చేసుకున్నాం. బ్రహ్మ మొదలైన దేవతలు సంతోషించారు. అర్జునా! ఇదీ మాయుద్ధం సంగతి. నా గెలుపే అతడి గెలుపు. అతడి గెలుపే నాగెలుపు. విన్నావా? నాపేర్ల వివరం చెప్పానుకదూ! లోకా లన్నిటా ఎన్నోరూపాలతో సంచరిస్తాను. శివుడంటే నేనే. ఈశా నుడూ (సంపద కలవాడు), అభవుడూ (పుట్టుకలేనివాడు) మృడుడూ (సుఖం కలిగించేవాడు) అయిన శివుణ్ణి సేవించు. భారతయుద్ధంలో నేను రక్షించడంవల్ల నువ్వు గెలిచావు. నీకంటే ముందు శూలంపట్టు కుని శత్రువుల్ని హతమార్చాడు శివుడు.' "

"అవును, సర్వేశ్వరుడైన శ్రీకృష్ణుడు సాయముంటే మాతాత అర్జునుడు గెలవడంలో వింతేముంది? కృష్ణుడి చుట్టాలు అనడంకంటే మాతాతయ్యల్ని వేరేస్తోత్రం చెయ్యనక్కరలేదు. నారదుడు శ్వేత ద్వీపంలో విష్ణువు అనుగ్రహంపొంది బదరికాశ్రమంలో నరనారాయ ణుల్ని కలుసుకున్నాడని చెప్పావు. వాళ్ళు ముగ్గురూ ఏం మాట్లాడు కున్నారు?" అని అడిగాడు జనమేజయుడు. వైశంపాయనుడు ఇలా చెప్పాడు:

నారదుడి నారాయణభక్తి

"నారదుడు వచ్చి నరనారాయణులకి భక్తితో నమస్క రించాడు. ఆతిథ్యమిచ్చి కుశలమడిగారు నరనారాయణులు. 'మీ దయవల్ల శ్వేతద్వీపంలో విష్ణుదర్శనం చేశాను' ఎత్తుకున్నాడు నార దుడు - 'ఆరూపం అచ్చంగా మీలాగేవుంది. ఆశ్చర్యం! అక్కడి

తెల్లవాళ్ళు ఇంద్రియాలు గెలిచినవాళ్ళు. మౌనవ్రతులు. వాళ్ళంటే ఎంతోదయ విష్ణుమూర్తికి. వాళ్ళతో వుండి నన్ను అనుగ్రహించాడు ప్రభువు. ఆత్మస్వరూపం వివరించాడు. రాబోయే తన అవతారాలూ చెప్పాడు. శాంతిస్వరూపమే శ్వేతద్వీపం. అక్కడ సూర్యచంద్రుల వెలుగులేదు. వాయుసంచారం లేదు. ఏకాంతికుల (విష్ణుభక్తులు) కంటే విష్ణుమూర్తికి ప్రియులు లేరు. నేనూ ఏకాంతికుణ్ణయాను. ఆ ప్రభువు సెలవిచ్చాక మీదగ్గిరికి వచ్చాను. మీదయకి పాత్రుణ్ణయి ఇక్కడ వుంటాను" అన్నాడు.

"'విష్ణుదేవుణ్ణి చూశావు. అతడిమాటలు విన్నావు. ధన్యుడి వయావు' అన్నారు నరనారాయణులు. అక్కడ నువ్వు వుండడం మేమున్నూ చూశాం. ఇక్కడ వుంటానంటావా? మంచిదే. వుండు. ఆ దేవుణ్ణి పూజించడమే దేవతల్నీ, పితృదేవతల్నీ పూజించడం. ఇదే వేదమతం. ఏకాంతికుడివికా' అన్నారు. సంతోషించాడు నారదుడు. బదరికాశ్రమంలో వెయ్యిసంవత్సరాలు తపస్సుచేశాడు. శాంతిపొంది, నరనారాయణుల సెలవుతీసుకున్నాడు. హిమాలయంమీద తన ఆశ్రమానికి వెళ్ళిపోయాడు. దేవతల పూజలందుకున్నాడు. జనమే జయా! ఈకథ పాపాలు పోగొడుతుంది. నువ్వు నిండుమనస్సుతో విన్నావు. కృతార్థుడి వయావు. మోక్షంప్రసాదించే విష్ణుదేవుణ్ణి భక్తితో ఆశ్రయించు. ఇంకేదీ అక్కరలేదు. విష్ణువుని ద్వేషించే పాపాత్ములకి ఇహమూ, పరమూలేదు. వాళ్ళ పితృదేవతలు నరకం పాలవుతారు. విష్ణువే అందరికీ ఆత్మ. తన ఆత్మమీద తత్పరతలేని దుర్మార్గులకి ఆపదలు తప్పవు. రాజా! నాగుకుదేవుడు చెప్పినమాటలు మనస్సుకి పట్టించుకో. వ్యాసుడే నారాయణుడు. పండితులు తలవొంచే మహాభారతం రాయడం ఆమహాత్ముడికి తప్ప మరొకడి సాధ్యమా? ఎన్నో ధర్మాలు విడమర్చి చెప్పడం అతడికే చెల్లింది."

విని సంతోషించాడు జనమేజయుడు. "గుర్రం మొహంతో విష్ణువు బ్రహ్మ ఎదుట ప్రత్యక్షమయా డన్నావు. గుర్రం మొహం ఎందుకు ధరించాడతడు ?" అని అడిగాడు.

హయగ్రీవ మాహాత్మ్యం

వైశంపాయనుడు - ప్రళయకాలంలో విష్ణువు నీటిమీద యోగనిద్రలో వుండి మేలుకున్నాడు. అతడి అహంకారమే నాభి నించి బ్రహ్మగా పుట్టింది. బ్రహ్మ సృష్టి మొదలెట్టాడు. ఓం ప్రథమంగా వేదాలు పుట్టించాడు. విష్ణువుతో లీనమైవున్న మూడుగుణాల నించి సత్వగుణంలో బ్రహ్మ పుట్టాడు. రజస్తమోగుణాలు రాక్షసులయాయి. మధువనీ, కైటభుడనీ ఇద్దరు రాక్షసులు వేదాలు ఎత్తుకుపోయారు: పాతాళంలో కట్టిపడేశారు. బ్రహ్మ విచారించాడు. 'వేదాలే నాబలం. వేదాలే నాచూపు. వేదాలే నాగతి. అవి లేకపోతే లోకాలు ఎలా సృష్టించేది ? ఈ ఆపద ఎవడు గట్టెక్కిస్తాడు ? ఏం దారి ?' అంటూ దుఃఖపడ్డాడు. విష్ణువుని ప్రార్థించాడు. విష్ణువు గుర్రం తలతో, రంగురంగుల వింతరూపంతో వేదాలకోసం పాతాళ లోకం వెళ్ళాడు. ఓంకారం ధ్వని చేశాడు. రాక్షసులు విరగబడ్డారు. ఓంకారం వినిపించినవేపు పరిగెత్తారు. వాళ్ళు అటువెళ్ళగానే ఇటు వేదాలు పట్టుకు వచ్చేశాడు విష్ణువు. బ్రహ్మ కిచ్చేశాడు. తరవాత ఎప్పటిలాగే నీటిమీద పడుకున్నాడు. అక్కడ పాతాళంలో తాము పరిగెత్తినదగ్గిర ఎవరూ కనపడలేదు రాక్షసులకి. అంతటా గాలించారు వాళ్ళు. విష్ణువుని చూశారు. యుద్ధానికి పిలిచారు. మండిపడ్డాడు విష్ణువు. మధుకైటభుల్ని చంపేశాడు.

"ఇలా సృష్టికార్యం భంగంలేకండా చేశాడు విష్ణువు. బ్రహ్మ చక్కగా సృష్టిచేశాడు. నాటినించీ గుర్రంతల విష్ణుస్వరూపం తక్కిన

స్వరూపాలకంటే గొప్పదయింది. ఆ జగత్కర్తని వేదాలు ఆశ్ర యించి వుంటాయి.

"విష్ణువే సత్వమూ మొదలైన మూడుగుణాలూ కలిగిస్తూ వుంటాడు. అతడివల్లే వేదాలు ఎక్కువతక్కువలు లేకండా వుంటాయి. గుణాలుకలవాడూ అతడే. గుణాలు పుట్టించేవాడూ అతడే. వాటిని నాశనంచేసేవాడూ అతడే. వేదాలూ, యజ్ఞాలూ, తక్కిన పుణ్య కార్యాలూ, రసాలూ, భూతాలూ అన్నీ విష్ణుపరాలే.

ఏకాంతిక ధర్మం

జనమేజయుడు — ఏకాంతికులు లోకోత్తరు లన్నావు. ఏకాం తికధర్మం అంటే ఏమిటి?

వైశంపాయనుడు — సాంఖ్యయోగసారమే ఏకాంతిక ధర్మం. వెనక జాలిగుండెతో అర్జునుడు యుద్ధానికి పూనుకోనప్పుడు కృష్ణుడు గీతల్లో చెప్పిందే, మొదట విష్ణువు బ్రహ్మకి ఉపదేశించాడు. బ్రహ్మ దయతో దక్షప్రజాపతికి చెప్పాడు. దక్షుడు తన దౌహిత్రుడైన సూర్యుడికి చెప్పాడు. సూర్యుడు మనువుకి చెప్పాడు. మనువు ఇక్ష్వా కుడికి చెప్పాడు. ఇక్ష్వాకుడు యోగ్యులైన సజ్జనులకి ఎంతమందికో చెప్పాడు. నారదుడు నారాయణుడిదగ్గిర తెలుసుకున్నాడు. అతడు యోగ్యులైన శిష్యులకి బోధించాడు. ఇలా ప్రసిద్ధిపొంది ఏకాంతధర్మం లోకంలో వ్యాపించింది. పాపాత్ములకి దొరకదిది. దీనికి అహింస మూలం. అహింసవల్లే విష్ణువు తృప్తిపడతాడు.

"విష్ణువన్నా, ఆత్మఅన్నా వొక్కటే. ఒకటి, రెండు, మూడు, నాలుగు వ్యూహాల్లో వాసుదేవాదిస్థానాల్లో వ్యాపించి, భక్తులకి అవుపిస్తూ వుంటాడతడు. మొదటివ్యూహంలో వాసుదేవుడు. రెండో వ్యూహంలో సంకర్షణుడు. మూడోవ్యూహంలో ప్రద్యుమ్నుడు.

నాలుగోవ్యూహంలో అనిరుద్ధుడు. ఇన్నిస్థానాల్లోనూ, ఇన్నిరూపాలా అవుపడే విష్ణువు వొక్కడే. ఇంద్రియాలకి అందడు. ఏకాంతిక భక్తికి దర్శనమిస్తాడు. దానికి తపమూ, శమమూ, దమమూ కావాలి. శాంతి అంటే ఇంద్రియనిగ్రహం. అది కలవాడికి ఏకాంతికధర్మం కరతలామకలం. చింతా తంతువులు పుటుక్కున తెంపేస్తుం దది.

జనమేజయుడు — అయితే సులభమైన ఏకాంతిక ధర్మం మానేసి ఇతరధర్మాలు చేయడ మెందుకూ?

వైశంపాయనుడు — నిజమే. కాని మనుషుల మనసుల్లో సాత్వికమూ, రాజసమూ, తామసమూ వికారాలున్నాయి. సత్వ గుణవికారం ఉత్తమమైంది. దానివల్ల విష్ణువుని పొందవచ్చు. సాత్వికులే ఏకాంతికులు. వాళ్ళ పనులన్నీ విష్ణువే నడుపుతాడు. తక్కిన వాళ్ళసంగతి విను. రాజస తామస వికారాలు పూర్తిగావున్నప్పుడు ఏకాంతికధర్మం సాధ్యంకాదు. అలాటివాళ్ళకి ప్రతీజన్మలోనూ సంసారబంధం తప్పదు. విష్ణువుదయకి పాత్రులుకారు వాళ్ళు. ఏకాంతి కులు విష్ణువుహృదయంలో వుంటారు. వాళ్ళకీ విష్ణువుకీ భేదమే లేదు. ఇదే వేదాలు చెపుతున్నాయి. ఈ ఏకాంతమార్గం మా గురుదేవుడు దయతో నాకు చెప్పాడు. నేను శ్రద్ధతో విన్నాను. అనుసరించ గలిగితే ఈమార్గం అనుసరించు. విష్ణువుని చేరుకో.

జనమేజయుడు — వేదాల్లో సాంఖ్యమూ, యోగమూ, పాశు పతమూ, పాంచరాత్రమూ — ఇలా ఎన్నోవున్నాయి. వీటి అన్నిటికీ వొకటేనా నిష్ఠ! వేరు వేరా? వీటిని అనుసరించేవా ళ్ళెవరు?

వైశంపాయనుడు — యమునానదిమధ్య ద్వీపంమీద జ్ఞానంతో వెలిగిన మహాత్ముణ్ణి, వేదాలకి నిదానమైన మునీశ్వరుణ్ణి, లోకమంతా వాంపించిన తేజశ్శాలిని, పరాశరుల కుమారుణ్ణి, మహాభారత రచ యిత వ్యాసదేవుణ్ణి సేవిస్తాను.

పాశుపతమూ మొదలైన సిద్ధాంతా లన్నిటికీ విష్ణుదేవుడే లక్ష్యం. అతణ్ణి పొందడానికి ఏర్పడినమార్గాలే ఇవన్నీ. వేదాలకి నారాయణపుత్రుడూ, అవాంతరతముడూ అయిన వ్యాసదేవుడూ, సాంఖ్యానికి కపిలుడూ, యోగానికి బ్రహ్మ, పాశుపతానికి శివుడూ, పాంచరాత్రానికి విష్ణువూ ప్రవర్తకులు. అందుకే పాంచరాత్రానికి వైష్ణవ మంటారు.

జనమేజయుడు — వ్యాసుడు పరాశరపుత్రుడని కదా చెప్పావు. నారాయణపుత్రు డెలా అయ్యాడట ?

వైశంపాయనుడు — హిమాలయ పర్వతం దగ్గిర మహాభారతం రాస్తూ అలిసిపోయాడు వ్యాసదేవుడు. శిష్యులు భక్తితో శుశ్రూష చేస్తున్నారు. వాళ్ళకి వినోదం కలిగిస్తూ వేదార్థాలూ, భారతార్థాలూ వివరిస్తున్నాడు గురుదేవుడు. నేనూ, మరికొందరు శిష్యులూ పాదాభి వందనం చేసి 'నారాయణు డంటారు నిన్ను. అదేమిటో దయతో సెలవియ్యి' అని వేడుకున్నాం. గురుదేవుడు ఇలా చెప్పాడు :

వ్యాసుడి పుట్టుపూర్వోత్తరాలు

'ఆదికాలంలో విష్ణువు, ప్రజాసృష్టికోసం తన నాభిపద్మంలో బ్రహ్మని పుట్టించాడు. బ్రహ్మ, భూతసంఘాలన్నీ సృష్టించాడు. అతడినోట వేదాలు కల్పించాడు విష్ణువు. వాటి మేలుకోసం అవాం తరతముడని మానసపుత్రుణ్ణి పుట్టించాడు. గొప్పవిజ్ఞానవంతు డతడు. భక్తితో మ్రొక్కి నుంచున్నాడు. 'దృఢభావంతో వేదాలు విని, వాటిని వ్యాసం (విభాగం) చెయ్యి' అని ఆజ్ఞాపించాడు విష్ణువు. తండ్రి ఆజ్ఞప్రకారం వేదవిభాగంచేశాడు అవాంతరతముడు. సంతోషిం చాడు విష్ణువు. ప్రేమతో 'వేదవ్యాసా!' అని పిలిచాడు - 'ప్రతీ మన్వంతరంలోనూ నాకుమారుడివై పుడతావు. ఇంకా జన్మలు కలుగు

తాయి నీకు. నాచరిత్రలూ, ముల్లోకాల నడవళ్లూ, అన్నిధర్మాలూ అవగతమవుతాయి నీకు. గడిచిపోయినవీ, గడుస్తున్నవీ, గడవబోయేవీ తెలుసుకుంటావు. మునులమెప్పు సంపాదిస్తావు. లోకోత్తరుడైన వశిష్ఠుడి మనవడివై, జ్ఞానవంతుడివై పరాశరపుత్రుడివై పుడతావు. నీవల్ల పుట్టిన కౌరవరాజులు పరస్పరక్రోధంతో యుద్ధం చేస్తారు. వాళ్ల వంశం వాళ్ళు నాశనం చేసుకుంటారు. చెడ్డకాలంవల్ల చెడిన వేదాలు అప్పుడుకూడా విభాగిస్తావు. దేవతల్నీ, మునుల్నీ సంతోషపెడతావు. ధర్మసందేహం తొలిగిస్తావు. లోకులు 'సందేహాలు తీర్చినవాడు. పుణ్యాత్ముడు, లోకహితవాణి' అని నిన్ను పొగుడుతారు. కీర్తిమంతుడి వవుతావు. నిన్ను మోహం వొదలదు. మోహం వొదిలిన కుమారుడు కలుగుతాడు. వేదవిభాగంచేశాక, జ్ఞానమూ, యోగమూ, సాంఖ్యమూ నీకు పట్టువడతాయి' అని అంతర్ధానమయాడు. ఇదీ నేను నారాయణ కుమారుణ్ణయిన కథ. ఎంతో కాలం తపస్సుచేశాను. విష్ణుదేవుడి దయకి పాత్రుణ్ణయాను' అన్నాడు.

రాజా! ధర్మరాజు నారదనారాయణ సంవాదం విన్నప్పుడు నారదుడు శ్వేతద్వీపంలో విష్ణువుదయ సంపాదించడమూ, బదరికాశ్రమం వచ్చి నరనారాయణులతో ప్రసంగించడమూ, అక్కడ తపస్సుచెయ్యడమూ చెప్పాడు. అతడు మేం అడిగినట్లే అడిగితే దేవతలు మోక్షధర్మపరులు కాక, యజ్ఞాల్లో హవిర్భాగాలు పుచ్చుకోడమూ, గుర్రంతలతో అవతరించిన విష్ణువులీలలూ చెప్పాడు మా గురుదేవుడు. అర్జునుడి ప్రశ్నమీద పాశుపతమూ మొదలైన వేద ధర్మాలన్నీ వొకటే అని చెప్పాడు. ఏకాంతికధర్మమూ వివరించాడు. ధర్మరాజూ, శ్రీకృష్ణుడూ యావన్మందీ విన్నారు. అర్జునుడు అడగడంతో తనపేర్లు శ్రీకృష్ణుడు నిర్వచనం చేశాడని ముందే చెప్పాను. దైవికంగా ఇవాళ నువ్వు అడిగావు కనక ఇంతదూరం

చెప్పాను. ఇది మనస్సుకి పట్టించుకో. ఈకథ వైష్ణవం. ఇది విన్నా, చదివినా ఆయురారోగ్యమూ, సిరీ సంపదా కలుగుతాయి. మోక్షం దొరుకుతుంది. ఇక ప్రకృతం -

అలా భీష్ముడు చెప్పిన కథలు వింటూ సంతోషించి మళ్ళీ ఇలా అడిగాడు ధర్మరాజు - "రాజధర్మాలూ మొదలైన అన్నిధర్మాలూ వివరించావు. అయితే వీటి అన్నిటిలోనూ ఉత్తమమైన ధర్మమేది?"

"ధర్మాల్లో వ్యర్థమైందంటూ ఒక్కటీ లేదు" అంటూ అందుకున్నాడు భీష్ముడు - "ఎవళ్ళకి నచ్చినధర్మం వాళ్ళు చేస్తారు. అదే వాళ్ళకి కోరినఫలమిస్తుంది. లోకంతీరే ఇది. అది అలా వుండనీ.

పద్మనాగుకథ

"యథేచ్ఛగా తిరుగుతూ నారదముని ఒకనాడు దేవేంద్రుడి దగ్గిరికి వెళ్ళాడు. తగిన సత్కారంచేశాడు దేవేంద్రుడు. సుఖంగా కూచున్నాక, అతడి మొహంమీద చూపులు నిలిపి, 'మునీంద్రా నువ్వు తిరిగినచోట ఏదైనా వింత చూశావా?' అని అడిగాడు. అప్పుడు నారదుడు ఒక కథచెప్పాడు. అది నువ్వు అడిగిన ప్రశ్నకి సమాధానమవుతుంది. ఆలకించు.

"'గంగానది దక్షిణతీరంలో మహాపద్మం అని ఒకపట్టణం వుంది. అందులో భృగుడని ఒక బ్రాహ్మడున్నాడు. ఎంతో మంచివాడతడు. ధర్మాత్ముడు. సత్యవ్రతుడు. అహింసాపరుడు. ఇంద్రియాలు గెలిచినవాడు. కులధర్మపరుడు. క్రోధ మెరగడు. న్యాయంగా సంపాదించినధనంతో దేవపూజా, పితృపూజా, అతిథి పూజా చేసేవాడు. జ్ఞాతుల్నీ, స్నేహితుల్నీ పోషించేవాడు. వినయ వంతులైన కుమాళ్ళని కన్నాడు. అంతమందీ మెచ్చుకున్నట్టు బతి

కాదు. ఆత్మనిష్ఠ కోరి, ఏది మంచిపనో, ఎలా ముక్తిపొందడమో అని విచారిస్తూవుండేవాడతడు.

"'ఇలా వుండగా వొకనాడు వొక ఉత్తమబ్రాహ్మడు తన ఇంటికి అతిథిగా వచ్చాడు. అతడికి భక్తిపూర్వకంగా ఆతిథ్యమిచ్చి, ఇలా అడిగాడు భృగుడు - 'పుణ్యాత్మా! నీ కమ్మనిమాటలు వింటే, నీమీద స్నేహం కలుగుతోంది నాకు. నామనస్సులోమాట చెపుతాను. స్నేహంతో నాకు మేలుకలిగేమాట చెప్పు. ఆత్మస్వరూపం తెలుసుకోవాలని నా ఆరాటం. లోకసామాన్యమైన గుణాలవల్ల శాశ్వత సుఖం పొందడం ఎలాగ?'

"'నేనూ నీస్థితిలోనే వున్నాను' అన్నాడు అతిథి - 'మోహంలో మునిగి ఆత్మ స్వరూపంకోసం దేవులాడుతున్నాను. దారీ తెన్నూ కనపడకండా వుంది. ముక్తికోసం కొందరు బ్రహ్మచర్యం చేస్తారు. కొందరు గృహస్థధర్మం అవలంబిస్తారు. కొందరు అడివికి వెళ్ళి తపస్సుచేస్తారు. కొందరు సన్యసిస్తారు. కొందరు యజ్ఞాలుచేస్తారు. కొందరు గొప్పగొప్ప దానాలుచేస్తారు. కొందరు తల్లిదండ్రుల సేవచేస్తారు. కొందరు గురుభక్తు లవుతారు. కొందరు మంచినడత అలవరుచుకుంటారు. ఇంద్రియాలు అదుపులో వుంచుకుని, సత్యమూ, అహింసా అనుసరిస్తారు. ఇలా ఎన్నో ధర్మద్వారాలున్నాయి. అయినా అందరికీ ఆత్మానందం అవలడదు. ఒకటి ఉపదేశిస్తాను, విను.

"'నైమిశారణ్యంలో గోమతి అని వొక ఉత్తమనది వుంది. అందులో మహాపద్మం అని వొక మడుగుంది. ఆతీర్థంలో మాంధాతా మొదలైనవాళ్ళు ఎంతోమంది వెనక గొప్పగొప్ప తపస్సులు చేశారు. ముక్తిపొందారు. మహాపద్మం మడుగువొడ్డున ఇల్లుకట్టుకుని వొక నాగరాజు వున్నాడు. అతడిపేరు పద్మడు. మహాత్ము డతడు.

అన్నిధర్మాలూ తెలుసు నతడికి. దయాపరుడు. సజ్జనులు గౌరవించ దగినవాడు. పుణ్యాత్ముడు. గుణవంతుడు. అతిథులంటే ప్రాణం పెడతాడు. ఆ సర్పరాజుని చూడు. ఎంతో ఆదరిస్తాడు నిన్ను. నీకోరిక తీరుస్తాడు. నామాట విను ' అన్నాడు.

" సంతోషించాడు భృగుడు. మహాత్మా! ' నీ ఉపదేశంతో నామనస్సు తెలువుకుంది. మిగిలిన పగలూ, ఈరాత్రీ నాఇంట్లో వుండు. నన్ను ధన్యుణ్ణిచెయ్యి ' అని ప్రార్థించాడు. అంగీకరించాడు బాహ్మడు. అతణ్ణి పూజించి ఆరాత్రి ధర్మకథలతో కాలక్షేపం చేశాడు భృగుడు. మర్నాడు తెల్లవారడంతోనే అతడి అనుమతిపొంది, అతణ్ణి సాగనంపాడు. నైమిశారణ్యం పయనమయాడు. బంధువుల్నీ స్నేహితుల్నీ వొప్పించి బయలుదేరాడు. దారికొసాకూ ఎన్నో తీర్థాలు సేవిస్తూ నైమిశారణ్యం వెళ్ళాడు. గోమతి నదిలో సుప్రసిద్ధమైన మడుగు మహాపద్మం చేరాడు. దానివొడ్డున నాగరాజుమందిరం చూశాడు. లోపలికి వెళ్ళాడు. నాగరాజుభార్య ఎదురువచ్చింది. భక్తితో లోపలికి తీసుకువెళ్ళింది. పూజించింది. ' ఎందుకు వచ్చావో చెప్పు. ఏం చెపితే అది చేస్తాను ' అంది.

" ' దేవీ ! నీభర్తని చూడాలని వచ్చాను. అతడు ఎక్కడ వున్నాడో చూపించు ' అన్నాడు భృగుడు ' తనవంతు వచ్చింది. సూర్యుడిరథం ఈడ్చడంకోసం వెళ్ళాడు. * ఏడెనిమిది దినాల్లో తిరిగి

* సూర్యుడిరథం చైత్రమాసంలో వాసుకీ, వైశాఖంలో కచ్ఛవీరుడూ, జ్యేష్ఠంలో తక్షకుడూ, ఆషాఢంలో నాగుడూ, శ్రావణంలో ఏలాపుత్రుడూ, భాద్ర పదంలో శంఖపాలుడూ, ఆశ్వయుజంలో ధనంజయుడూ, కార్తీకంలో ఐరావతుడూ, మార్గశీర్షంలో పద్ముడూ, పుష్యంలో కర్కోటకుడూ, మాఘంలో కంబలుడూ, ఫాల్గుణంలో అశ్వతరుడూ లాగుతారని విష్ణుపురాణం అం. 2 అ. 10, భాగవతం. స్కం. 12,

వస్తాడు. నీకు ఏం కావాలో చెప్పు. నేను చేస్తాను' అంది పద్మ నాగు భార్య. 'నీభర్తని చూడడం తప్ప మరేమీ అక్కరలేదు' అన్నాడు భృగుడు — 'అందాకా అదుగో ఆ అడివిలో వుంటాను. నాగరాజు వచ్చాక తెలియచెయ్యి. మరిచిపోకు' అంటూ వెళ్ళి గోమతివొడ్డున అడివిలో తిండీ తిప్పలూ లేకండా జపంచేస్తూ కూచున్నా డతడు.

"'ఆరురోజులయేసరికి పద్మనాగుబంధువులు నాగరాజుభార్యనీ, కుమాళ్ళనీ తీసుకుని భృగుడిదగ్గిరికి వచ్చారు. 'ఇవాళటికి ఆరుదినా లైంది. భోజనంలేకండా వున్నావు. మేం అతిథిపూజాపరులం. మాకు ధర్మహాని కలక్కుండా మాఆతిథ్యం స్వీకరించు. ఆదరించు. అన్నమో, పళ్ళో, కందమూలాలో ఏదైనా భుజించు. మమ్మల్ని రక్షించు' అని నెమ్మదిగా ప్రార్థించారు, 'ఇంత చెప్పాలా మీరు?' అన్నాడు భృగుడు - నాగరాజు రాకకోసమే ఎదురుచూస్తున్నాను. అంతవరకు అన్నం తినాలని ఆకలికాని, నీళ్ళు తాగాలని దాహం కాని పిసరంతా లేదు నాకు. అంతేకాని కోపంతో అడివిలో వొంటరిగా వునున్నా నను కుంటున్నారా? లేదు. నా నియమం ఇది. నన్ను బాధపెట్టకండి. మీకు ధర్మవిరోధం కలగకుండావుండే బాధ్యత నాది. మరి రెండు దినాలతో నావ్రతం పూర్తవుతుంది. ఎనిమిదోనాడు నాగరాజు రాలేదే అనుకోండి, అయినా ఆమర్నాడు మీకోరికప్రకారం భోజనం చేస్తాను. దీనికి మీరు సమ్మతించాలి' అంటూ సముదాయించి చెప్పాడు. ఒప్పుకుని వెళ్ళారు వాళ్ళు.

"తన వంతు వరసదినాలు తీరిపోగానే సూర్యుడిసెలవు తీసుకుని నాగరాజు మహాపద్ముడు ఇంటికి వచ్చేశాడు. సంతోషంతో తడబడుతూ ఎదురువచ్చింది భార్య. పాద్యమూ అదీ సమర్పించింది. సంతోషించాడు పద్మనాగు. 'బాగున్నావా? దేవతా పూజా,

అతిథిపూజా జరుగుతున్నాయి కదా? నేను లేకపోడంచేత ఏమీ పొరపాటు కలగలేదు కదా?' అని అడిగాడు.

"'నువ్వు తీర్చి దిద్దాక, పొరపాటెందు కుంటుంది?' అంది నాగరాణి - 'దేవతాపూజలూ, అతిథిపూజలూ, చక్కగా జరుగుతున్నాయి. ఎప్పటిలాగే చుట్టాలూ, పక్కాలూ సంతోషంగావున్నారు. శిష్యులు గురుభక్తి కలిగివున్నారు. బ్రాహ్మలూ, క్షత్రియులూ మొదలైన యావన్మందీ తమతమ ధర్మాలు నెరవేరుస్తున్నారు. భార్యలు పతివ్రతాధర్మం పాలిస్తున్నారు. ధర్మసూక్ష్మమెరిగినవాడివి నువ్వు. నీమనస్సు నొచ్చినట్టు జరగనిస్తానా నేను? అయితే వొక విశేషంమాత్రం జరిగింది. పుణ్యమూర్తి వొకబ్రాహ్మడు మన ఇంటికి వచ్చాడు. యథావిధిగా నేను పూజించాను. నువ్వు ఎక్కడున్నావని అడిగాడు. ఎంత అడిగినా తాను వచ్చినపని చెప్పలేదు. నువ్వు సూర్యుడి సేవకోసం వెళ్ళావని చెప్పాను. 'అయితే నాగరాజు వచ్చేదాకా ఆ అడివిలో వుంటాను. అతడు రాగానే చెప్పు' అని వెళ్ళాడు. ఏడెనిమిది దినాలై అక్కడ జపంచేసుకుంటూ కూచున్నాడు. అన్నపానాలు ముట్టుకోలేదు. నువ్వు అక్కడికి వెళ్ళు. అతణ్ణి సన్మానించు' అంది.

"'భార్యమాటవిని కస్సుమన్నాడు నాగరాజు — 'ఏమిటీ, నేనా వొకడిదగ్గిరికి వెళ్ళేది? దేవతలూ, దానవులూ కూడా నాకోసం వెదుక్కుంటూ వస్తారు. ఎరగవూ నువ్వు?' అన్నాడు. 'అలా కాదు' బోధపర్చి చెప్పింది భార్య - 'ఎంతో ఆసపెట్టుకు వచ్చాడు బ్రాహ్మడు. ధర్మపరుడివి నువ్వు. అతడికోరిక తీర్చకపోడం అధర్మం. ఆలోచించు. అతడి ఆస ఆడియాసచెయ్యడం పాపం. అది అగ్గిలాగ నీ పురుషార్థమూ, ధర్మమూ దగ్ధంచేస్తుంది. ఒకడి ఆస భంగపుచ్చడం బ్రహ్మహత్యతో సమానం. నీవంటి ధర్మాత్ముడు చెయ్యదగ్గ పని

కాదు. మౌనంతో జ్ఞానమూ, దానంతో అభ్యుదయమూ, వాళ్ళ ఆస తీర్చడంతో పుణ్యమూ దొరుకుతాయంటారు పండితులు. వాన చినుకులకోసం ఎదురుచూస్తున్న చాతకంలా నీ రాకకోసం ఎదురు చూస్తున్నాడు బ్రాహ్మణుడు. రోషం వొదిలిపెట్టు. బ్రాహ్మడి కోరిక నెరవేర్చు' అంది.

"'తెలివి తెచ్చుకున్నాడు నాగరాజు. 'అవును. ఒకడి దగ్గిరికి వెళ్ళమనడంతోనే రోషం వచ్చింది నాకు. గర్వంతో మాట్లాడాను. నువ్వు చెప్పిందానివల్ల తెలివి తెచ్చుకున్నాను. కోపం మంచిది కాదు. కోపంవల్ల కార్తవీర్యుడు పరశురాముడిచేత చచ్చాడు. రావణా సురుడు రాముడిచేత చచ్చాడు. అంచేత కోపం కూడదు. నీవంటి భార్య వుండబట్టి ఈ పాపంతప్పింది నాకు. ఆ బ్రాహ్మడి దగ్గిరికి ఇప్పుడే వెళతాను. అతడి కోరిక నెరవేరుస్తాను' అంటూ వెంటనే బయలు దేరాడు పద్మనాభుడు. వెళ్ళి వినయంగా భృగుణ్ణి చూశాడు.

"'సంతోషించాడు భృగుడు. ఎదురువచ్చాడు. ఇద్దరూ చెట్లనీడని ఇసకపర్రమీద సుఖంగా కూచున్నారు. 'మహాత్మా' మృదువుగా అడిగాడు నాగరాజు — 'నాకోసం నిష్ఠతో ఎదురుచూస్తు న్నావు. ఏమిటి కారణం? నీకోర్కె ఏదైనా సరే, చెప్పు. ఇప్పుడే నెరవేరుస్తాను. నువ్వు ఇక్కడ వున్నావని మావాళ్ళవల్ల విని వచ్చాను' అన్నాడు. 'ధర్మారణ్యంనించి నిన్ను చూడడానికి వచ్చాను' అన్నాడు భృగుడు - 'నేను బ్రాహ్మణ్ణి. నువ్వు సూర్యుడి కొలువుకి వెళ్ళావని నీభార్యదగ్గిర విని, వాడినపైరుకల రైతు వానకోసం ఎదురు చూసినట్టు నీరాకకోసం వ్రతంపూని కనిపెట్టుకున్నాను. నామనస్సు లోని కష్టం తొలిగించడానికి నువ్వే తగినవాడివి' అన్నాడు. 'నువ్వు కల్యాణమూర్తివి. నీకోరిక నెరవేర్చి నాజన్మ సార్థకం చేసు

కుంటాను' అన్నాడు పద్మనాగు. 'నాకోరిక తరవాత చెపుతాను. ఒకటి అడగాలని మనస్సు తహతహపడుతోంది. నా ప్రార్థన మన్నించి ముందు చెప్పాలది' అన్నాడు భృగుడు. 'అడుగు' అన్నాడు పద్మడు. 'సూర్యుడిరథం లాగడానికి వెళ్ళావుకదా, నువ్వు చూసినవీ, విన్నవీ వింతలు నాకు వివరించు' అని అడిగాడు భృగుడు.

" 'వింతలన్నిటిలోకీ వింత సూర్యుడు' అంటూ అందుకున్నాడు పద్మడు - 'అతడివల్లే భూతకోటి యావత్తూ సంచరిస్తూ వుంటుంది. ఇది వింత కాదూ? కొమ్మల్లో పక్షుల్లాగ అతడి కిరణాల్లో దేవతలూ, వాలఖిల్యులూ మొదలైన మునీంద్రులూ, సిద్ధులూ నివసిస్తారు. ఇంతకంటే అద్భుతం ఏముంటుంది? సూర్యుడివల్ల గాలి పుడుతుంది. అతడి నడిమికాంతి తగిలి వర్షం కురుస్తుంది. ఇంతకంటే ఆశ్చర్యం ఏముంది? సూర్యుడే వర్షం సృష్టిస్తున్నాడు. అతడే తిరిగి కిరణాలతో నీళ్ళన్నీ తీసుకుంటున్నాడు. ఏం, ఆశ్చర్యంకాదూ, ఇది? సూర్యుడి వేడిలో శోషించినవాళ్ళ ఆత్మనిష్ఠ శాశ్వతమవుతుంది. ఇంతకంటే చిత్రమేముంది? చరాచరజీవరాశి ధరించిన భూమి సూర్యుడివల్లే విత్తనాలు ధరిస్తుంది. ఎంత వింత ఇది? నిరంజనుడూ, అక్షరుడూ, శాశ్వతుడూ, పరమాత్మ సూర్యుడిలోనే వెలుగుతున్నాడు. ఇంతకి మించిన విచిత్రం ఏముందట? విన్నావా? అంచేత ఒకవింత చెప్పుతాను విను.

" 'ఒకనాడు మిట్టమధ్యాహ్నం సూర్యుణ్ణిమించిన వెలుగుతో ఒకడు ఆకాశంమీదికి ఎగబాకి వచ్చాడు. ఆకాశం పగిలించేస్తుందా అనిపించింది అతడి వెలుగు. సంతోషంతో ఎదురువెళ్ళాడు సూర్యుడు. అతడికి తన చెయ్యి అందిచ్చాడు. రెండోసూర్యుడిలా అవుపిస్తూ, అందమైన నడకతో వచ్చి, సొంతఇంట్లో ప్రవేశించినట్టు సూర్య

బింబంలో ప్రవేశించాడతడు. ఏం చెప్పనూ, రథంమీద అంతకిముందు వున్నవాడో ఇతడో ఎవడు సూర్యుడో అని సందేహం కలిగింది మాకు. రథంలాగుతున్న పాములం మాలో మేం కూడబలుక్కున్నాం. 'ఈయన ఎవరు ప్రభూ ?' అని నేను వినయంగా సూర్యదేవుణ్ణి అడిగాను. దయతలిచాడు సూర్యుడు. 'దేవతలూ, యక్షులూ, గంధర్వులూ, గరుడులూ, నాగులూ - వీళ్ళలో, ఎవడూ కాడితడు. నిశ్చలాత్ముడై, ఉంఛవృత్తితో (రాలినగింజలు ఏరుకుని) బతికిన బ్రాహ్మడు. దొరికినపళ్ళూ, నీళ్ళూ, దుంపాదుల్తోటీని గడిపాడు. దొరకని పదార్థం ఎన్నడూ కావా లనుకోలేదు. అన్ని ప్రాణుల మేలూ కోరాడు. ఇలా సిద్ధిపొందాడు' అని సెలవిచ్చాడు. ఈవింత నేను కళ్ళారా చూశాను. చెవులారా విన్నాను' అని చెప్పాడు.

విని సంతోషించాడు భృగుడు 'నాగరాజా! ఈవింతలు చెప్పి నాకు కావలిసిన దారి చూపించావు. సంతోషంగావుంది. వెళ్ళి వస్తాను. నన్ను మరిచిపోకు. నీశిష్యుణ్ణయాను. చెయ్యవలసిన పనులు ఆజ్ఞాపించు. నీకు శుభం కలుగుతుంది' అన్నాడు. 'ఇంత ప్రయత్నం చేసి నన్ను చూశావు. నువ్వు వచ్చినపని వినిపించు. నీపని ఏమీ చెయ్యలేదు నేను. ఇలా చెట్టుకింది మనిషిలా లేచిపోడం ధర్మమేనా ? నీకోరిక చెప్పు. చేస్తాను. తరవాత సుఖంగా వెళ్ళు. నాలో నువ్వున్నావు. నీలో నేనున్నాను. ఈ సర్వలోకమూ నీలో వుంది. లోకమంతటా నువ్వున్నావు. మరి చింతకి అవకాశమేదీ? నిశ్చింతగా వుండు' అన్నాడు సర్పరాజు.

" 'అవును అదే నిజం. భూతకోటీ, నువ్వూ, నేనూ, అంతటా వున్నాం. ఈరహస్యం తెలుసుకున్నాను. ఇలా నిన్ను చూడడమే నా కోరిక. నీ అనుగ్రహంవల్ల ఇది తెలుసుకున్నాను. నువ్వు కృతార్థుడివి.

వెళ్లివస్తాను' అంటూ పద్మనాగు దగ్గిర సెలవుతీసుకున్నాడు భృగుడు. భార్గవుడైన చ్యవనముని దర్శనం చేశాడు. తనసంగతి విన్నవించాడు. అతడి దగ్గిర సంస్కారం పొంది కృతకృత్యు డయాడు.

'ఈపుణ్యకథ జనకచక్రవర్తి సభలో భార్గవుడికి నారదుడు చెప్పాడు. నారదుడు బృహస్పతికి చెప్పాడు. బృహస్పతి వసువులకి చెప్పాడు. పరశురాముడితో నేను యుద్ధంచేసినప్పుడు వచ్చి వసువులు నాకు చెప్పారు. ధర్మాల్లో ఉత్తమధర్మం చెప్పమన్నావు నువ్వు. అందుకని నేను నీకు చెప్పాను. సర్వసమత్వం కలిగి కోరికలు లేకండా వుండడమే ఉత్తమధర్మం. అదే ఆనందనిదానం."

వ్యావహారికాంధ్ర మహాభారతం

శాంతిపర్వం

సమాప్తం

అలాగే మీ ఏడుపు విని, ఎవడైనా వొక సిద్ధుడు వచ్చి దయతో పిల్లాణ్ణి బతికించకూడదా ? అది మంచిది కాదా ? వెళిపోతారేం ?' అంది.

మళ్ళీ తిరిగివచ్చారు వాళ్ళు. పిల్లాడి శవంచుట్టూకూచున్నారు. పనివి పనివి ఘోరంగా ఏడ్చారు. అంతలో పొద్దుగూకిపోయింది.

గెద్దా, నక్కా ఆకలితో బాధపడుతూ కూచున్నాయి. పిల్లాడి పీనుగు పీక్కుతిందామనే గెద్దా, నక్కా తమతమ చాతుర్యంకొద్దీ అలా బోధించాయి. పొద్దుగూకితే అక్కడ వుండదు కనక గెద్ద వాళ్ళని వెళిపొమ్మంది. రాత్రిపడితే తనకి మేలు కనక నక్క వుండమంది. వాటి తీరు అది.

ఇంతలో స్మశానంలో తిరిగే శివుడు దయాస్వరూపుడు కనక జాలిగా ఏడుస్తున్న పిల్లాడిబంధువుల్ని చూసి, ప్రత్యక్షమయాడు. 'ఏం కావాలో వరమడగండి' అన్నాడు. మహానందంతో, తడబడిపోతూ సాగిలపడి మొక్కారు వాళ్ళు. 'దయాహృదయా ! పార్వతీ ప్రియా ! చంద్రధరా ! దేవోత్తమా! పిల్లాడుపోయి, దుఃఖంలో మునిగివున్నాం. నువ్వు మా మొర్ర విన్నావు. బతికిపోయాం' అంటూ నిలబడ్డారు. పిల్లాణ్ణి బతికించాడు శివుడు. 'వీడు నూరేళ్ళు బతుకుతాడు' అన్నాడు. గెద్దకీ, నక్కకీ ఆకలి లేకండా వరమిచ్చాడు అంతర్ధానమై వెళ్ళిపోయాడు.

పిల్లాడు బతకడంతోనే వాడి బంధువుల సంతోషం ఇంతాఅంతా కాదు. ఎత్తుకుని, మళ్ళీమళ్ళీ చూసుకుంటూ ఇంటికి వచ్చేశారు. గెద్దా, నక్కా కూడా సంతోషిస్తూ వెళిపోయాయి.

ఆపదలోవున్న ప్రజల కన్నీళ్ళు తుడవడం ప్రభువుల కర్తవ్యమనీ, తమతమ సొంతపనులు సాధించుకుందికి మోసగాళ్ళు నేర్పుమాటలతో బోధిస్తారనీ తెలుసుకోడానికి ఉదాహరణ ఈ గెద్దా నక్కా కథ.

ఇది చదివినా, విన్నా, రాసినా, దీన్ని మెచ్చుకున్నా పాపాలు పోతాయి. ధర్మపరుడవుతాడు మనిషి. ఆయువూ, సంపదా పెరుగుతాయి.

గాలీ బూరుగుచెట్టూ కథ

ఇంకో కథ విను. హిమాలయపర్వతంమీద వొక బూరుగుమాను వుండేది. ఏనాటి ముదరచెట్టో అది! ఎన్నో కొమ్మలతోనూ, దృఢమైన వేళ్ళతోనూవుండే దది. ఒకనాడు నారదముని దానిదగ్గిరికి వెళ్ళాడు; సంతోషంతో అడిగాడు. 'బూరుగుచెట్టా! ఇంత విశాలంగా, పొడావుగా వున్నావు నువ్వు. మృగాలకీ, పక్షులకీ ఆశ్రయంగా వున్నావు. నిన్ను చూస్తే సంతోషంగావుంది. అందుకే అడుగుతున్నాను, చెప్పు. చెట్లన్నీ గాలికి కూలిపోతాయి. నువ్వు పడకుండావున్నావేమీ? గాలికీ నీకూ నేస్తమా? కనక నిన్ను దయతలిచి వూరుకుంటున్నాడా? లేదంటే అతడికి ప్రాధేయపడి బతికిపోతున్నావా? నిజం చెప్పు?' అన్నాడు.

'అదేవిటయ్యా?' అంది బూరుగుమాను— 'గాలిబలం ఏమాత్రం? నాబలంతో సాటివస్తుందా? నాలో పద్దెనిమిదో భాగమన్నా వుండదు దానిబలం' అంది.

'అమ్మయ్యో!' వింతపడుతూ అన్నాడు నారదుడు— 'అలా అనకు. కొండలు కొండలే ఎగరేస్తాడు గాలి. మాకు తెలియదూ? అన్ని ప్రాణులూ గాలివల్లేకదా బతుకుతున్నాయి!'

'గొప్పవేళ్ళు నావి. గొప్పకొమ్మలు. గెలవరానిదాన్ని నేను. నన్ను తాకితే అప్పుడూ తెలుస్తుంది గాలిసంగతి. అతడి ప్రభంజనం అన్న పేరు వూడిపోతుంది' పెద్దగొంతుకతో గర్వంగా అంది బూరుగు.

'సరే, ఈ పరుషమాట మరిచిపోకు. నువ్వు ఇలా అనడం ఎలాగా తెలుసుకుంటాడు గాలి' అంటూ వెళ్ళిపోయాడు నారదుడు. ఇదంతా గాలితో వూదేశాడు' జంయ్యిమని బూరుగుదగ్గిరికి వచ్చాడు గాలి

'అయితే, తక్కిననలుగురు తమ్ముళ్ళకీ అభయ మియ్యి నాయనా!' అంది మా అమ్మ. 'అలాగే కానీ' అని అభయ మిచ్చాడు కర్ణుడు. అన్నమాట తప్పలేదు మాఅన్న. మానలుగురినీ యుద్ధంలో ఆక్రమించుకున్నాడేకాని చంపడానికి తెగించలేదు.

"అతడు తన కొడుకన్నమాట మొదట మా అమ్మే దాచింది. తరవాత కర్ణుడు వొద్దనడంచేత కూడా దాచింది. ఇంచేత అతడు మా అన్న అని మా అయిదుగురమూ ఎరగం. కనకనే ఇంత వరకూ వచ్చింది.

"అవాళ జూదంనాడు దుర్యోధనుడి మెప్పుకోసం అనరాని మాటలన్నీ అన్నాడు కర్ణుడు. అయినా అతడిమీద నామనస్సులో కోపం కలగలేదు. అతడిశరీరంలో మాఅమ్మ కుంతీదేవి పోలికలు కనపడేవి నాకు. ఏమిటా కారణం అనుకునేవాణ్ణి. అంతా అయిపోయింది. ఇప్పుడు ఏం చెయ్యనూ?

"కౌరవులు చేసే అపకారానికి వొళ్ళు మండేది. అయితే కర్ణుడి మొహం చూడగానే అది చల్లారిపోయేది నాకు.

"అవాళ అర్జునుణ్ణి కఠినంగా అన్నాను. 'అర్జునా, కర్ణుణ్ణి చంపకండా వచ్చావా, నాకు తమ్ముడివి కావు' అని మూర్ఖంగా అన్నాను. అన్నని చంపుకున్నాను. దురాత్ముణ్ణి. ఈ దుఃఖం నన్ను దహించేస్తూ వుంది. ఎలా సహించడం? మించిపోయింది. కర్ణుడూ, మేమూ వొక్కళ్ళై వుంటే, దేవతలైనా మమ్మల్ని తేరిచూసేవాళ్ళా?

"మునీంద్రా, మాఅన్న కర్ణుడి రథచక్రం భూమిలోకి దిగిపోయింది. ఏమిటి కారణం దానికి? అంతవీరుడు పరశురాముడిచేత శాపం ఎలా పొందాడు? ఇదంతా వివరంగా వినా లనిపిస్తోంది. లోకంలో నీకు తెలియని నడతలు లేవు. అందుకని నన్ను ప్రార్థిస్తున్నాను."

"అదంతా వివరిస్తాను, విను" అంటూ అందుకున్నాడు నారదుడు:

కర్ణుడి కథ

"దూర్వాసముని ఇచ్చిన మంత్రంతో కుంతీదేవి కన్యగా వున్నప్పుడు, వేడుకగా సూర్యుణ్ణి ప్రత్యక్షం చేసుకుంది. కొడుకుని కంది. అయితే సిగ్గుచేత ఈవిషయం వెల్లడిచెయ్యలేదు. కన్యాత్వం చెడకండా సూర్యుడు వరమిచ్చాడు. అంచేత మంచివంశంలో వివాహ మాడింది. ఇదంతా దేవ రహస్యం. కని పారేసిన కుర్రాణ్ణి సూతుడు తీసుకుపోయాడు. సూతుడి కొడుకన్న పేరుతో పెరిగాడు కర్ణుడు. నీ నేర్పూ, భీముడి బలమూ, అర్జునుడి విలువిద్యా, అతడికీ కృష్ణుడికీ వున్న స్నేహమూ — ఇదంతా చూసి మనస్సు మండేది కర్ణుడికి. ఎంతో బాధపడేవాడు. నకుల సహదేవుల నీతివిద్యా, శస్త్రనైపుణ్యమూ చూసి, ప్రజలు వాళ్ళంటే ప్రేమగా వుండడమూ, మిమ్మల్ని మెచ్చుకోడమూ అతడు సహించలేక పోయేవాడు. మచ్చరించుకునే వాడు. దుఃఖపడేవాడు. అది అతడి స్వభావం. అంతేకాదు, దైవ ఘటనా అలాగే వుంది. ఆ మచ్చరం వల్లే అతడికి మీమీద ఈసు పుట్టింది. ఆ ఈసుతో అతడు దుర్యోధనుడితో చేరాడు.

"తరవాత, అర్జునుడి విలువిద్య సామర్థ్యం చూసి ఈసుతో ద్రోణుడి దగ్గిరికి వెళ్ళాడు. రహస్యంగా, తనకి బ్రహ్మాస్త్రం ఉపదేశించమని కోరాడు. 'యుద్ధంలో నేను అర్జునుడితో సమానమైన వాణ్ణి కావాలని కోరి వచ్చాను. శిష్యులందరూ వొకటే నీకు. నీ దయవల్ల నేనుమాత్రం విలువిద్యలో పై చెయ్యి కావద్దూ?' అన్నాడు.

"'నీకు బ్రహ్మాస్త్రం ఇవ్వడం ధర్మంకాదు' అన్నాడు ద్రోణుడు — వ్రతనిష్ఠతో వున్న బ్రాహ్మడూ, లేదా గొప్ప తపస్సు

BCI

BC

మనము ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	LPSA111B197
పుస్తకం పేరు	వ్యావహారికాంధ్రమహాభారతం శాంతిపర్వం 6
తారీఖు	13 March 2025
ముందు అట్ట	yes
వెనుక అట్ట	yes
మొత్తం పేజీలు	405
పెద్ద సైజు పేజీలు	no
ఖాళీ పేజీలు	CH DCT
లేని పేజీలు	[illegible]
తయారు చేసినది	akshaya
పేజీలు విడదీసినది	akshaya
స్కాన్ చేసినది	Bhanu
పరీక్ష చేసినది	LAKSHMI
పేజీలు పరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	good